http://dx.doi.org/10.18778/7525-851-6

MIĘDZY PRAGMATYZMEM A KONFUCJAŃSKĄ MORALNOŚCIĄ

40 LAT
WYDAWNICTWA
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Dominik Mierzejewski

MIĘDZY PRAGMATYZMEM A KONFUCJAŃSKĄ MORALNOŚCIĄ

DEZIDEOLOGIZACJA RETORYKI CHIŃSKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ W OKRESIE REFORM

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

Dominik Mierzejewski – Zakład Azji Wschodniej
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki
90-127 Łódź, ul. Składowa 43

RECENZENT
Bogdan Góralczyk

REDAKTOR WYDAWNICTWA
Danuta Bąk

SKŁAD I ŁAMANIE
Oficyna Wydawnicza Edytor.org

PROJEKT OKŁADKI
Marta Grabowska

Praca finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2011−2012 jako projekt badawczy

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I (dodruk). W.06097.13.0.H

ISBN 978-83-7525-851-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Druk i oprawa: Quick Druk

Weronice

木有本，水有源
事有因，话有缘

Drzewo ma swoje korzenie,
woda swoje źródło;
rzeczy mają swoje przyczyny,
słowa swój powód.

Chińskie przysłowie ludowe

Spis treści

Wstęp 11

Rozdział I. Retoryka, tożsamość i oddziaływanie w stosunkach międzynarodowych 25

Teoretyczne aspekty retoryki i języka polityki 26
Język i tożsamość w stosunkach międzynarodowych 56
Retoryka jako narzędzie oddziaływania w polityce zagranicznej 76

Rozdział II. Zerwanie z rewolucyjnymi ideałami i pragmatyczna argumentacja 99

Odejście od wizji Mao Zedonga i wyjście z chaosu 102
Redefinicja dyskursu i powrót do zasad pokojowego współistnienia 114
Sytuacja międzynarodowa w ocenach chińskich naukowców 147

Rozdział III. Kryzys wartości, lekcje asertywności i „pokojowe wzrastanie” 175

Sytuacja wewnętrzna i państwowy nacjonalizm 176
Od *taoguang yanghui* do „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego” 187
Nowe oceny i formułowanie argumentacji „pokojowego wzrastania” 214

Rozdział IV. Retoryczny idealizm i konieczność redefinicji roli Chin na arenie międzynarodowej 245

Alternacja władzy i problemy społeczne 247
Idealna wizja harmonijnego świata i dywersyfikacja argumentów 255
Oceny redefinicji nowej roli Chin w stosunkach międzynarodowych 291

Zakończenie 319

Bibliografia 331

Indeks osobowy 365

Od Redakcji 371

Wstęp

Od ponad 30 lat elity Chińskiej Republiki Ludowej prowadzą proces modernizacji kraju, odmienny od tego, któremu poddano Chiny w czasach maoistowskich. Wyjście z okresu „rewolucji kulturalnej" (1966−1976) i skierowanie tak polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej na tory pragmatyczne stało się fundamentalnym czynnikiem w odbudowywaniu pozycji Chin w stosunkach międzynarodowych. Mimo że w Chinach nie brakuje problemów i wyzwań będących pochodną zmian, to jednak wzrost gospodarczy, zgromadzone rezerwy walutowe czy skala interakcji Chin ze światem stanowią o konieczności przeprowadzenia szerszych analiz i refleksji na temat przyczyn, przebiegu i skutków implementowanej polityki. W tym kontekście sytuacja międzynarodowa staje się podstawową przyczyną podejmowania tematów związanych z siłą oddziaływania słowa, argumentów czy też, w szerszym znaczeniu − dyskursu kształtowanego przez chińskie elity władzy.

Analizy polityki zagranicznej prowadzonej przez Chińską Republikę Ludową w większości koncentrują się na wymiarze materialnym lub strategicznym, rzadziej natomiast omawiają zagadnienia dotyczące roli języka, sloganów, wprowadzania nowych pojęć czy dopasowywania nowej argumentacji do dawnych haseł, przyjmowanej argumentacji czy też chińskiej tożsamości. Nie można jednak wskazanych powyżej zagadnień bagatelizować czy przechodzić obok nich obojętnie. Przekazywane słowo buduje tożsamość, a w przypadku państwa aktywnego na arenie międzynarodowej − tożsamość międzynarodową, rozumianą jako świadome poczucie odrębności, która sama w sobie jest elementem oddziaływania na świadomość innych aktorów relacji globalnych czy regionalnych. Przedkładane argumenty służą przekonywaniu odbiorcy, a tym samym stają się immanentną częścią prowadzonej polityki zagranicznej, mającej prowadzić do z góry założonych celów. Budują zatem ramy oddziaływania, co z czasem wykorzystywane jest dla osiągnięcia materialnych celów.

Głównym celem przeprowadzonej analizy jest przedstawienie czynników kształtujących retoryczny wymiar chińskiej dyplomacji w okresie po 1978 r., do przejęcia władzy przez Xi Jinpinga w 2012 r. W ramach tej tematyki zostały wydzielone następujące zagadnienia szczegółowe:

1. Omówienie dynamiki zmian wewnętrznych w Chinach;
2. Analiza ilościowa haseł występujących w referatach partyjnych i sprawozdaniach z prac rządu oraz tematów poruszanych w periodykach naukowych poświęconych sprawom międzynarodowym;

3. Analiza jakościowa dyskursu wewnętrznego dotyczącego otoczenia międzynarodowego, przeprowadzona na przykładzie zarówno oficjalnych przemówień i komunikatów z wizyt zagranicznych przywódców chińskich, jak i artykułów w periodykach akademickich poświęconych sprawom międzynarodowym.

W alternatywnej perspektywie spojrzenia na politykę zagraniczną Chin kładzie się główny nacisk na elementy pozamaterialne: idee, koncepcje, tożsamość, język, choć pozornie tylko częściowo związane z materialnym wymiarem polityki zagranicznej: rozwojem gospodarczym, potencjałem naukowo-technicznym oraz militarnym. Na podstawie analizy zmieniających się sloganów oraz retoryki podjęto w pracy próbę określenia kierunków ewolucji niematerialnych ram chińskiej polityki zagranicznej w okresie reform[1]. Należy podkreślić, że za wyborem tematu przemawia też zmieniająca się rola i oczekiwania Chin w stosunkach międzynarodowych oraz coraz intensywniejsze debaty w samych Chinach wokół miejsca i roli Państwa Środka w stosunkach międzynarodowych. W tym kontekście, co znajduje odzwierciedlenie w dyskursie chińskim, przedstawiono zagadnienie ideologii, pragmatyzmu i moralności w języku chińskiej dyplomacji.

W przedłożonych tezach badawczych rozróżniono dwa aspekty: wewnętrzny i zewnętrzny, gdyż retoryka w chińskiej polityce zagranicznej jest pochodną zmian wewnętrznych: społecznych, gospodarczych i politycznych, zachodzących w okresie modernizacji państwa. Podstawowym wyzwaniem chińskiej dyplomacji w okresie reform podjętych w 1978 r. stało się odejście od wymiaru ideologicznego chińskiej argumentacji, znamiennego dla czasów maoistowskich, a przede wszystkim dla okresu „rewolucji kulturalnej". Argumentacja stosowana w kontaktach dyplomatycznych staje się jednym z elementów dyskursu wewnętrznego, dotyczącego przyszłości reform w Chinach. Stąd też, jako następstwo modernizacji, obserwowana jest tendencja do dezideologizacji argumentów i przejście do retoryki odwołującej się do chińskiej tradycji, często wskazującej na aspekt moralny. Retoryka spraw zagranicznych przebiega dwukierunkowo − odnosi się nie tylko do audytorium międzynarodowego, ale głównie do wewnętrznej opinii publicznej. Zatem retoryka chińskiej polityki zagranicznej przede wszystkim:

1. Staje się jednym z elementów zarządzania chińską transformacją;
2. Buduje podstawy spójności społecznej bardzo zdywersyfikowanego społeczeństwa, tworzy z Chin państwo narodowe, nie zaś cywilizację;
3. Ukazuje ewolucję tożsamości Komunistycznej Partii Chin w kierunku partii ogólnonarodowej, reprezentującej interesy wszystkich obywateli ChRL.

---

[1] Podobną metodę badania słów-kluczy (*guanjian ci*) w języku politycznym i analizy zmian w myśleniu i podejściu do zmieniającej się rzeczywistości podjęto w pracy Jin Guantao oraz Liu Qingfeng *Guannian shi yanjiu, Zhongguo xiandai zhongyao zhengzhi muyu de xingcheng* (Historia myśli. Formowanie współczesnych ważnych terminów politycznych w Chinach), Fali chubanshe, Beijing 2009.

Dla prowadzonej polityki zagranicznej i jej realnego wymiaru istotne jest stwierdzenie, iż retoryczna reorientacja i przejście do stosowania argumentów opartych na własnym dziedzictwie kulturowym i chińskiej tradycji stanowi istotny element w chińskiej strategii globalnej, tworząc retoryczne otoczenie dla działań materialnych. W tym kontekście retoryka, jako element oddziaływania miękkiego, pełni utylitarną rolę względem celów nakreślonych w polityce zagranicznej – odbudowy dawnej pozycji Chin. Zważywszy na coraz większą aktywność, zarówno chińskiego kapitału, jak i innych sfer życia gospodarczego i politycznego, budowanie otoczenia w oparciu o wybrane elementy chińskiej kultury wydaje się zasadnym wyborem.

Co istotne, wraz z reorganizacją struktur władzy po 1978 r. i przejściem do coraz bardziej kolektywnego modelu w procesie decyzyjnym, rola retoryki w chińskiej polityce zagranicznej maleje, co wynika przede wszystkim z obecności większej liczby aktorów uczestniczących w procesie decyzyjnym, posiadających różne interesy. Z drugiej jednak strony, wobec rosnącej aktywności Chin w polityce światowej, coraz więcej uwagi poświęca się chińskiej argumentacji. W konkretnych sytuacjach bowiem dyplomacja chińska musi zaprezentować własne stanowisko. Z uwagi na status materialny Chin, coraz szersze audytorium stara się zrozumieć i właściwie zinterpretować chiński przekaz, który często świadomie jest przedstawiany wieloznacznie. Z uwagi na wysokokontekstowy język daje to pole wielorakim interpretacjom, a często ów przekaz jest jedynie werbalnym komunikatem, za którym nie idą spodziewane działania. Należy uznać, iż dopiero w dalszej kolejności staje się on czynnikiem tworzącym chińską tożsamość międzynarodową, która z uwagi na trwającą jeszcze modernizację państwa nie została określona.

Stawiane pytania badawcze mają prowadzić do zrozumienia motywacji działań Chin w prowadzonej polityce zagranicznej, oczekiwań władz w Pekinie oraz określenia chińskiej tożsamości. Pierwszym etapem analizy tematu była weryfikacja zmian lub stwierdzenie ich braku w argumentacji dyplomacji chińskiej w okresie po 1978 r. Następnie podjęto próbę omówienia przyczyn wskazywanych zmian. W pracy skupiono się na udzieleniu odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaką rolę odgrywały i odgrywają slogan i argumentacja w kreowaniu statusu i tożsamości państwa na arenie międzynarodowej?
2. Jakie różnice zachodzą w poziomach argumentacji: ogólnym, szczegółowym i kryzysowym?
3. W jaki sposób dokonywano zmian i która z części argumentacji ulegała przewartościowaniu?
4. Jaki obraz tożsamości Chin wyłaniał się z języka i prezentowanych argumentów w interakcji z zagranicą?

Kolejnym celem pracy stała się odpowiedź na pytanie o przyczyny ewentualnych zmian w argumentacji na arenie międzynarodowej. Na ile, w kolejnych

dekadach reform, zmieniająca się rzeczywistość wewnętrzna i polityka międzynarodowa wpływały na zmianę retoryki, a w jakim stopniu tę rzeczywistość kreowały?

U progu reform Chiny ponownie nawiązały do zasad polityki zagranicznej, przedstawianych przez premiera Zhou Enlaia[2] po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej w październiku 1949 r. W pierwszej dekadzie reform uznano, iż podstawowym kryterium wskazanych zasad było pragmatyczne wykorzystanie sytuacji międzynarodowej do budowania podstaw rozwoju materialnego. W tym celu przywołano zasadę „Mało pustych słów, dużo realnych działań". Było to konsekwencją odejścia od ideologicznego podejścia Mao Zedonga, które doprowadziło do izolacji i marginalizacji Chin na arenie międzynarodowej. Zerwanie zatem z ideologicznym podejściem było koniecznością wymuszoną przez rezultaty dotychczasowej polityki opartej na wizji permanentnej rewolucji. Przejmujący władzę pod koniec lat 70. XX w. Deng Xiaoping prowadził politykę dezideologizacji, opierając się na pragmatycznym podejściu do rzeczywistości. Odejście od koncepcji „walki klas" oraz od woluntarystycznego i autarkicznego modelu gospodarki miało symbolizować zmiany i postawienie na ewolucyjny, oparty na odpowiedzialności rozwój. W tym aspekcie ewolucji uległo również znaczenie języka dyplomacji i przedkładanych argumentów. Były one wykorzystywane pragmatycznie, co kontrastowało z okresem blisko trzydziestu lat rządów przewodniczącego Mao Zedonga i miało stworzyć podstawy dla „wielkich Chin".

Wraz ze zmieniającymi się potrzebami, Komunistyczna Partia Chin zmieniała argumentację. W latach 80. powrócono do pierwotnych zasad pokojowego współistnienia, co miało gwarantować możliwość spokojnego rozwoju gospodarczego państwa. Inaczej było po stłumieniu studenckich demonstracji na Placu Tian'anmen w 1989 r. − wówczas położono nacisk na narodowe odrodzenie Chin i patriotyczny dyskurs, który w obliczu narastającego kryzysu oficjalnej ideologii marksistowskiej miał wypełnić pustkę ideologiczną. Wraz z pojawieniem się nowych wyzwań okresu reform i coraz większymi problemami oraz potrzebami społecznymi, ale również wobec zmieniającego się statusu gospodarczego Państwa Środka, przy jednoczesnym pozostawaniu przy uprzednio ustanowionych zasadach politycznych, uznano za konieczną zmianę retoryki. W okresie po przejęciu władzy przez Hu Jintao i Wen Jiabao w 2002 i 2003 r., argumenty chińskiej

[2] W pracy autor posługuje się łacińską transkrypcją chińskich znaków − *pinyin*. Transkrypcja ta jest powszechnie stosowana w pracach i publikacjach poświęconych Chinom. W 1977 r. na wniosek delegacji chińskiej III Konferencja ONZ w sprawie standaryzacji nazw geograficznych przyjęła rezolucję o stosowaniu transkrypcji *pinyin* w zapisie imion własnych i nazw geograficznych. W 1981 r. Komitet Techniczny Dokumentacji Światowej Organizacji Standaryzacji stwierdził, że wszystkie państwa przyjęły zalecenia z 1977 r. Zapis ten dotyczy jednak wyłącznie Chińskiej Republiki Ludowej, z wyłączeniem Hongkongu, Makau i Tajwanu. Biogramy chińskich polityków przedłożone zostały w przypisach w kolejnych rozdziałach. Terminy chińskie wraz z wyjaśnieniami zapisane zostało kolejno: transkrypcją *pinyin*, znakami chińskimi oraz tłumaczeniem i interpretacją w języku polskim.

dyplomacji ogniskowały się wokół zagadnień związanych z konfucjańską moralnością, nawiązującą do tradycyjnego postrzegania kwestii moralnych i etycznych. W deklaracjach chińskiej polityki zagranicznej doszło zatem do zmiany argumentacji – ze zorientowanej na podkreślanie socjalistycznego charakteru państwa, na eksponującą tradycyjnie pokojowe dziedzictwo Chin.

Z punktu widzenia podejścia teoretycznego, rozumianego jako uporządkowany zbiór pojęć, służący wyjaśnieniu pewnych zachodzących zjawisk, uznano, iż najlepszą perspektywą teoretyczną będą: konstruktywizm społeczny oraz teoria racjonalnego wyboru, związana z realizmem politycznym. Pierwsza z nich kładzie nacisk na analizę pozamaterialnych elementów, w tym języka, idei i tożsamości w życiu społecznym i politycznym. Zmiany zachodzące w argumentacji dyplomacji chińskiej definiowane są jako pochodna interakcji społecznej Chin ze światem, która weszła w gwałtowną fazę po wojnach opiumowych. Klasyczna, w tym ujęciu, jest praca Marty Finnemore *National Interests in International Society,* przedstawiająca nową analizę zachowań i ewolucji podmiotów na arenie międzynarodowej. Wskazuje ona, by dla zrozumienia zachowania podmiotu na arenie międzynarodowej prowadzić systematyczne badania zmieniających się znaczeń i wartości społecznych, wyrażanych w języku, a warunkujących zmiany tożsamości i interesów[3]. Ważne jest tu odniesienie do teorii konstruktywistycznej Alexandra Wendta, Nicolasa Onufa i Friedricha Kratochwila i dyskursu konstruktywistycznego w Chinach, wprowadzonego przez Qin Yaqinga z pekińskiego Instytutu Dyplomatycznego. Podstawowym elementem konstruktywistycznej wizji świata jest krytyka pozytywistycznego myślenia i odrzucenie paradygmatu o obiektywnej rzeczywistości, która li tylko rozpatrywana jest jako produkt ludzkiej świadomości. W tym przypadku podjęto próby postmodernistycznej dekonstrukcji obiektu badanego, tak by wyjaśnić za pomocą analizy retoryki motywy działania na arenie międzynarodowej[4]. Kluczowe w tym wypadku jest określenie elementów tworzenia i wyrażania tożsamości, do których należy zaliczyć język. Zachowanie aktora w stosunkach międzynarodowych warunkowane jest zatem jego poczuciem tożsamości, która kreowana jest przez slogany i argumenty przedkładane w momencie interakcji z „innym". W konsekwencji powstaje swoista wspólnota przekonań i idei, wyznaczająca jednocześnie własne granice i budująca poczucie przynależności narodowej.

Druga perspektywa związana jest z tworzeniem ram strategii polityki zagranicznej w oparciu o teorię racjonalnego wyboru. Polityka zagraniczna jest tu rozumiana jako proces aktywności politycznej podejmowanej przez państwo, który jest adresowany i prowadzony w środowisku międzynarodowym. Aby

---

[3] M. Finnemore, *National Interest in International Society*, Cornell University Press, New York 1996.

[4] R. Jackson, G. Sorensen, *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze*, tłum. A. Czwojdrak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 269–275.

zrozumieć politykę zagraniczną państwa, należy w pierwszej kolejności przedstawić całość problematyki, uwarunkowania i przebieg procesu aktywności Chin na arenie międzynarodowej. Wydarzenia zachodzące we współczesnym świecie są wypadkową różnych procesów, w tym m.in. polityki zagranicznej. To właśnie od jej prowadzenia, jakości i formy zależy kształt współczesnych stosunków międzynarodowych[5]. W szerokim znaczeniu polityka zagraniczna oznacza zorganizowany wysiłek państwa skierowany na zewnątrz, podporządkowany realizacji jego interesów. Polega na kształtowaniu otoczenia państwa w sposób przynoszący mu korzyść i modyfikowaniu sytuacji niekorzystnych. Polityka zagraniczna stanowi rodzaj celowej działalności państwa na arenie międzynarodowej. O celowym charakterze działań państwa świadczy korelacja z określonym typem świadomości społecznej – potrzebami, wartościami i ideami. Cel jest zawsze stanem pożądanym, do którego dany podmiot dąży, podejmując odpowiednie decyzje i przedsięwzięcia dla jego osiągnięcia. Polityka zagraniczna jest częścią polityki państwa, która funkcjonuje w środowisku wewnętrznym państwa, jak i międzynarodowym. Otoczenie polityki zagranicznej jest zatem bardzo szerokie i podlega wielu wpływom[6]. W zakres debat na temat polityki zagranicznej wchodzi pojęcie dyplomacji, która rozumiana jest jako działalność organów państwowych realizujących politykę zagraniczną państwa poprzez instytucje i urzędy pełniące te funkcje oraz ich pracowników, personel dyplomatyczny służby zagranicznej. Drugie rozumienie pojęcia to dyplomacja jako sztuka prowadzenia i utrzymywania stosunków między państwami, przenośnie wyjaśniana jako zręczność, układność, obrotność, oraz postępowanie w sposób ostrożny, zręczny, przebiegły, czy też skryty. Niemniej warto tu przytoczyć bardziej pragmatyczną definicję dyplomacji przedłożoną przez Henry'ego Kissingera. Porównuje on dyplomację do partii szachów, w której dokonując ruchu, należy obliczyć liczbę pól, które znajdą się w obrębie działania figury czy piona, tak by ograniczać swobodę ruchu przeciwnika[7].

Ważne z punktu widzenia analizy retoryki w polityce zagranicznej jest założenie racjonalności działań polityków. W tym kontekście teoria racjonalnego wyboru w prowadzeniu polityki zagranicznej jest rozumiana jako założenie: „Kiedy ludzie mają do wyboru kilka sposobów działania, zwykle robią to, co w świetle ich przy-

---

[5] Por. *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004; T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwerstytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000; M. Nicholson, *International Relations. A Concise Introduction*, NYV Press, London 1998, s. 90–119.

[6] Szerzej na ten temat zob.: R. Zięba, *Uwarunkowania polityki zagranicznej państw*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 17–33; J. Kukułka, *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2001, s. 243–256.

[7] Por. H. Kissinger, *Dyplomacja*, Wydawnictwo Philip Wilson, Warszawa 1996; Z. Brzeziński, *Wielka szachownica*, „Świat Książki", Warszawa 1999.

puszczeń prawdopodobnie zapewni im najlepszy wynik"[8]. Zatem zarówno język, jak i argumentacja, bądź jej brak, stanowią ważny element prowadzenia polityki zagranicznej, służący ochronie własnego interesu narodowego. Jednak, na co wskazują krytycy teorii racjonalnego wyboru, należy wskazać elementy ograniczające racjonalny wybór decydentów, do których zalicza się normy, ideologie, strukturę społeczną czy konwencje. Mimo to należy podkreślić, iż dla zachowania i ochrony tożsamości, a także utrzymania i rozwinięcia interesów materialnych, opartych np. na inwestycjach zagranicznych czy gromadzeniu rezerw walutowych, slogany i argumenty są dobierane w sposób racjonalny. Dochodzi tu do analizy sytuacji międzynarodowej, a także oparcia się na wcześniej określonych celach dyplomatycznych. Tym samym retoryka jest narzędziem w strategii polityki zagranicznej podmiotu, stając się jednocześnie utylitarnym elementem kompleksowej siły państwa[9].

W pracy posłużono się pięcioma głównymi pojęciami: sloganu, retoryki, tożsamości, oddziaływania *soft power* oraz dyplomacji wymuszania (*coercive diplomacy*), a także podjęto próbę ustalenia zależności zachodzących między wyżej wymienionymi czynnikami a prowadzoną polityką zagraniczną. Mimo że anonimowy urzędnik partyjny, cytowany przez Johna W. Lewisa i Xue Litaia, uznaje, iż Zachód zwraca uwagę li tylko na slogany, to jednak slogan staje się ważnym czynnikiem kreującym życie społeczne, polityczne i gospodarcze[10]. Wraz ze sloganem nadawca wyjaśnia własne stanowisko, pozycję czy działania. W tym miejscu dochodzi do rozpoczęcia procesu komunikacji i tworzenia retorycznego otoczenia dla działań materialnych. Służy temu miękkie oddziaływanie, rozumiane głównie jako przyjęcie określonej strategii retorycznej, mającej budować efektywne środowisko dla działań w polityce, w tym w polityce zagranicznej. Z drugiej zaś strony interakcja retoryczna tworzy tożsamość rozumianą jako poczucie odrębności kształtowane w procesie interakcji z „innym". Wraz z modernizacją państwa i przechodzeniem przez kolejne etapy transformacji materialnej tożsamość podmiotu łączy się z interesem narodowym. Buduje to logiczną całość, tworząc model łączący w sobie konstruktywizm z realizmem, które wzajemnie się nie wykluczają. Umiejętne dobranie sloganu, a następnie zasadna argumentacja i dobór elementów retorycznych stanowią o sile oddziaływania podmiotu na odbiorców jego komunikatu, a tym samym slogan i retoryka stają się częścią miękkiego oddziaływania. W tym kontekście, w centrum zainteresowania jest zagadnienie retoryki i wpływania na odbiorcę, nie zaś normatywny wymiar przedkładanych argumentów[11].

---

[8] H. Ward. *Teoria racjonalnego wyboru*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 63.

[9] *Ibidem*.

[10] J. W. Lewis, Xue Litai, *Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success*, „The China Quarterly" 2003, no. 176, s. 939.

[11] Na temat wzajemnych relacji między modelem, teorią, metodologią a metodą zob.: D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, red. nauk. K. T. Konecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 133−138.

Podejmując problem retoryki stosowanej przez dyplomację chińską, dokonano podziału na trzy dekady, związane ze zmianami przywództwa w strukturach partyjnych i państwowych. Porównanie trzech dekad po 1978 r., związanych z kolejnymi pokoleniami chińskich przywódców − Deng Xiaopingiem, Jiang Zeminem oraz Hu Jintao − pozwoliło na wskazanie głównych czynników warunkujących zmiany w retoryce chińskiej dyplomacji[12]. Każde z dziesięcioleci charakteryzowało się inną dynamiką zmian wewnętrznych, wyzwań, szans i zagrożeń. Ta sytuacja, zdaniem autora, warunkowała formę komunikatu i argumentacji chińskiej dyplomacji. W oparciu o wyżej wymienioną strukturę należy wskazać zmienne zależne, niezależne i poboczne, mające wpływ na taki czy inny kształt sloganu i retoryki. W pierwszej kolejności zmienna zależna przedstawiana jest jako zmiany zachodzące w sferze retorycznej i argumentacji chińskiej polityki zagranicznej. Za zmienną niezależną należy uznać, przyjęte wraz z powstaniem Chińskiej Republiki Ludowej, zasady chińskiej dyplomacji, które pozostawały i pozostają niezmienne. Pięć zasad pokojowego współistnienia przez cały okres po 1978 r. stanowi stały punkt odniesienia w dyskusjach o chińskiej polityce zagranicznej. Do zmiennych pobocznych należy zaliczyć zmiany w środowisku wewnętrznym, rozumiane tu jako tranzycja władzy w łonie Komunistycznej Partii Chin, wzrost potencjału gospodarczego, wojskowego czy też narastające problemy społeczne i konieczność ich rozwiązania. Ponadto jako zmienną poboczną, choć wynikającą w sposób pośredni z konieczności zmian personalnych w partii, należy uznać ocenę sytuacji międzynarodowej i percepcję innych podmiotów w odniesieniu do pozycji Chin na arenie międzynarodowej[13]. Przyjęta metoda daje zatem możliwość zrozumienia zmian zachodzących w samych Chinach, środowisku zewnętrznym i w tym kontekście określenia zmian w chińskiej argumentacji na arenie międzynarodowej.

W przedłożonej analizie posłużono się dwoma badaniami porównawczymi: jakościowym i ilościowym. Pierwsze z nich cechuje się dużym „holizmem", drugie zaś ma przede wszystkich charakter analityczny − wyodrębniając określone zjawiska z ich kontekstu, porównuje je między poszczególnymi przypadkami, podczas gdy badania jakościowe rozpatrują je między poszczególnymi przypadkami we właściwym im kontekście, ujmując poszczególne przypadki jako całość[14].

Omówienie zagadnienia retoryki oparto na krytycznej analizie dyskursu oraz ilościowego badania sloganów i tematyki w opracowaniach publikowanych

---

[12] Por. *Zhongguo gongchan dang yu dangdai Zhongguo waijiao (1949−2009)* (Komunistyczna Partia Chin i dyplomacja Chin współczesnych (1949−2009)), red. Ji Pengfei, Zhonggong dangshi chubanshe 2010, s. 31−35.

[13] Szerzej na temat metodologii zob.: P. Burnham, K. G. Lutz, W. Grant, Z. Layton-Henry, *Research Methods in Politics*, Second edition, Palgrave Macmillan, New York 2008, s. 69−79.

[14] J. Hopkin, *Metody porównawcze*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 264−265.

przez Instytut Światowej Gospodarki i Polityki (1982−1989) oraz Instytut Badania Problemów Międzynarodowych przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych ChRL. Badania sloganów i tematyki oficjalnych dokumentów oparto na analizie treści, polegającej w tym wypadku na stworzeniu zbioru kategorii sloganów, a następnie przedstawieniu ich ilości i kontekstu, w jakim występowały. Celem zatem jest zrozumienie deklaracji, jakie przedstawiają Chiny w stosunkach międzynarodowych, i wyjaśnienie, jak są one używane w konkretnych sytuacjach[15]. Kluczowym zagadnieniem jest tu analiza dyskursu, rozumianego za Philipsem i Hardy jako „teksty, konwersacje oraz praktyki związane z konkretnym przedmiotem, uzależnione od kontekstu, w którym zostały stworzone i opublikowane". W pracy przedstawiono analizę dyskursu politycznego w polityce zagranicznej, rozumianego jako dyskurs posiadający funkcje polityczne, a co za tym idzie nawiązujący do rozważań Edwarda Halla. W tym wypadku dyskurs ten ma spełniać role kontrolno-propagandowe, tak by zapewniać podmiotowi dominującemu możliwość wpływania na zachowania i preferencje adresatów. Mimo że teoretycznie jako adresatów winno się rozumieć odbiorców zagranicznych, to jednak dyskurs polityczny w polityce zagranicznej wynika jednocześnie z wewnętrznych debat i jest ich elementem[16]. Co ważne, jak zauważa Teun Van Dijk, w badaniach dyskursu badacze mogą znaleźć się na dwóch skrajnych pozycjach: pierwszej − w której zakłada się *a priori*, iż nierówności społeczne mogą być reprodukowane w dyskursie, i drugiej − wskazującej na kontekst wypowiedzi i jego przedstawienie. Analiza dyskursu opiera się głównie na tym, co się mówi − tzn. na mechanizmach konstruowania argumentów, idei etc., oraz na tym, czego się nie mówi − czyli przemilczeniach, brakach i opuszczeniach. W tym aspekcie, jak zauważa Tim Rapley, istotne staje się badanie siły retorycznej prezentowanych tekstów. W jaki sposób omawiane kwestie są strukturalizowane i organizowane oraz przede wszystkim, jak tekst stara się przekonać nas o prawomocności zawartej w nim argumentacji[17]. W analizie dyskursu interesujące jest to, w jaki sposób język znajduje zastosowanie w rozmaitych kontekstach, jak kreuje i wytwarza konkretne oddziaływanie, kreuje tożsamości, praktyki, wiedzę i znaczenia. Niewątpliwie podjęcie takiej analizy określa, w jaki sposób używana retoryka, prócz oddziaływania na odbiorcę, kreśli, definiuje i kategoryzuje opisywaną rzeczywistość[18]. W pracy oparto się na analizie dyskursu chińskiej dyplomacji, co

---

[15] D. Silvermann, *Interpretacja danych jakościowych Metody, analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, wprow. K. T. Konecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 148−149.

[16] M.in. P. Chilton, *Analysing Political Discourse: Theory and Practise*, Routledge, London 2004; G. Orwell, *Politics and the English Language*, [w:] *Critical Discourse Analysis: Critical Concept in Linguistic*, Routledge, London 2002, s. 29−39; N. Chomsky, E. Herman, *Manufacturing Consent: Thought Control in Democratic Societies*, Pantheon Press, London 1988.

[17] T. Rapley, *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 194−198.

[18] D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*…., s. 166−168.

oznacza analizę sloganów i retoryki charakterystycznych dla zbioru tekstów dotyczących chińskiej polityki zagranicznej i ogniskujących się wokół aktywności Chin w stosunkach międzynarodowych. Druga z metod odzwierciedla pozytywistyczną ideę − wiedzy mającej opierać się na tym, co obiektywne i namacalne. Ma to na celu stworzenie precyzyjnego pomiaru badanych danych[19]. Analiza ilościowa sloganów i opracowań w periodykach naukowych wydawanych w Chinach w zasadniczy sposób uzupełniła analizę jakościową prezentowaną w tekście. Przeprowadzając badania ilościowe sloganów w referatach partyjnych i sprawozdaniach z pracy rządu oraz idącej za nimi argumentacji, należy wnosić, iż przez pryzmat takiego podejścia możliwe jest określenie subiektywnych doświadczeń Chin w stosunkach międzynarodowych oraz zmieniających się oczekiwań Chin wobec środowiska międzynarodowego. W ten sposób poniżej przedstawiane tezy zostały poparte zarówno analizą jakościową dyskursu, jak i analizą ilościową sloganów i tematyki opracowań dotyczących relacji międzynarodowych.

W dotychczasowej literaturze przedmiotu nie przedłożono podobnego opracowania. Nurt konstruktywistyczny, reprezentowany głównie przez Williama Callahana z University of Manchester, Daniela Lyncha z University of Southern California czy Qin Yaqinga z Instytutu Dyplomatycznego w Pekinie, nie przedstawiał relacji między politycznymi deklaracjami i retoryką a konstruowaniem międzynarodowej tożsamości Chin[20]. Z drugiej zaś strony, spojrzenie związane z realizmem politycznym głównie prezentowane było przez amerykańskich politologów, m.in. Davida Shambaugha czy Roberta Suttera. Przedstawiony temat został poddany analizie głównie w oparciu o teksty źródłowe, periodyki naukowe oraz literaturę wydawaną w Chińskiej Republice Ludowej. Do materiałów źródłowych, wykorzystanych w pracy, zalicza się referaty partyjne i sprawozdania z pracy rządu przedkładane przed Ogólnochińskim Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych, a także przemówienia przywódców chińskich w czasie wizyt zagranicznych, publikowane w „Dzienniku Ludowym" oraz na stronach internetowych Agencji Prasowej „Nowe Chiny". W przedstawionej analizie, z uwagi na ograniczony dostęp, nie wykorzystano materiałów ze spotkań zagranicznych kierownictwa partii w Chinach. Ponadto, w opracowaniu chińskich rozważań na temat filozofii, zagadnień semantycznych, języka, wykorzystano pozycje poświęcone chińskiej retoryce autorstwa m.in. Xing Lu, Tu Weiminga, Li Zehou,

---

[19] P. John, *Metody ilościowe*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 217−220.

[20] M.in. W. Callahan, *China. A Pessoptimist Nation*, Univeristy of Oxford Press, Oxford 2010; D. Lynch, *Rising China and Asian Democratization: Socialization to "Global Culture" in the Political Transformations of Thailand, China, and Taiwan,* Stanford University Press, Stanford 2006; Qin Yaqing, *Quanli, zhidu, wenhua. Guoji guanxi lilun yu fanfa yanjiu wenji* (Siła. Instytucje. Kultura. Zbiór artykułów o teorii stosunków międzynarodowych i metodach badawczych), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2010.

Lisy Raphals, Andy Kirkpatricka oraz Ji Fengyuana. W odniesieniu do zagadnień tradycyjnej myśli chińskiej strategii wykorzystano prace profesora K. Gawlikowskiego, Ralpha Sawyera, Li Linga, Zhou Piqi czy Niu Xianzhonga. W przedstawianych ocenach sytuacji międzynarodowej powoływano się na artykuły publikowane w periodykach: „Shijie jingji yu zhengzhi" (Światowa Gospodarka i Polityka) wydawanym przez Instytut Gospodarki i Polityki Światowej, „Waijiao pinglun" (Przegląd Dyplomatyczny) wydawanym przez Instytut Dyplomatyczny w Pekinie, „Guoji wenti yanjiu" (Studia Problemów Międzynarodowych) wydawanym przez Instytut Studiów Międzynarodowych przy MSZ, „Guoji zhengzhi yanjiu" (Studia Polityki Międzynarodowej) wydawanym przez Uniwersytet Pekiński oraz „Guoji zhengzhi kexue" wydawanym przez Uniwersytet Qinghua. Wykorzystane w pracy opracowania były publikacjami profesora Jana Rowińskiego wydawanymi przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Dodatkowo praca została wzbogacona o ustalenia głównych akademików pekińskich zajmujących się problematyką międzynarodową, w tym Wang Jisi – dziekana studiów międzynarodowych Uniwersytetu Pekińskiego, Wang Yizhou – prodziekana studiów międzynarodowych Uniwersytetu Pekińskiego, Yan Xuetonga – ze Szkoły Stosunków Międzynarodowych na Uniwersytecie Qinghua, Qin Yaqinga – z Instytutu Dyplomatycznego, Shi Yinhonga – pracującego na Uniwersytecie Ludowym oraz Li Shaojuna – profesora Instytutu Światowej Gospodarki i Polityki oraz młodszych pracowników naukowych uczelni pekińskich. W odniesieniu do analiz języka i relacji tegoż z polityką za istotne należy uznać publikacje Sun Jisheng z Instytutu Dyplomatycznego, która przedstawiła analizę języka i kreowania reżimu międzynarodowego amerykańskiej dyplomacji przed wybuchem wojny w Iraku[21].

Analizę tematu przeprowadzono w czterech rozdziałach mających strukturę chronologiczno-problemową. W pierwszej części rozdziału 1 stworzono, na podstawie analizy teoretycznej roli sloganów, retoryki, tożsamości i miękkiego oddziaływania, model teoretyczny opisujący niematerialną rzeczywistość polityki zagranicznej. W tym kontekście zdefiniowano pojęcia sloganu, języka i retoryki, odnosząc się zarówno do dyskursu zachodniego, jak i chińskiego, w tym kładąc nacisk na ukazanie relacji między językiem a rzeczywistością. W kolejnych trzech rozdziałach przyjęto tożsamą strukturę rozdziałów, omawiając kolejno: sytuację wewnętrzną pod kątem politycznym, społecznym i gospodarczym, dalej oficjalny dyskurs partyjno-państwowy przedstawiany w referatach i sprawozdaniach z prac rządu oraz retorykę stosowaną w czasie wizyt zagranicznych i w okresach kryzysowych, a w ostatniej części rozdziału zawarto analizę i ocenę sytuacji międzynarodowej, wyłaniającą się z artykułów publikowanych w chińskich periodykach poświęconych stosunkom międzynarodowym.

---

[21] Por. Sun Jisheng, *Yuyan, yiyi yu guoji zhengzhi. Yilake zhanzheng jiexi* (Język, znaczenie i polityka międzynarodowa. Analiza wojny w Iraku), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2009.

W pierwszej części rozdziału pierwszego skupiono się na analizie roli języka i retoryki w życiu społecznym i politycznym, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki języka dyplomacji. Przedstawiono szeroką panoramę rozważań filozoficznych, koncentrując się na analizie chińskiego spojrzenia na język i retorykę, zarówno w filozofii przed zjednoczeniem Chin w 221 r. p.n.e., jak i w późniejszych okresach, kończąc na okresie po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej. W dalszej części pierwszego rozdziału podjęto próbę analizy wpływu języka i argumentacji na konstrukcję tożsamości w stosunkach międzynarodowych, opierając się głównie na debatach toczonych w Chinach. W ostatniej części rozdziału przedstawiono relacje między retoryką a miękkim oddziaływaniem, będącym elementem strategii w polityce zagranicznej. W drugim rozdziale omówiona została retoryka w pierwszym okresie reform, do 1992 r. W okresie przejmowania władzy przez Deng Xiaopinga nowe slogany, m.in. „Poszukujmy prawdy w faktach", były istotnym orężem w walce politycznej z Hua Guofengiem. W tym wypadku argumenty przytaczane w polityce zagranicznej ogniskowały się wokół pragmatyzmu odbiorców komunikatów, a także podkreślania „wzajemnego uczenia się od siebie". Dodatkowym elementem było uwidocznienie niezależnej polityki, mającej gwarantować niezależność. Wynikało to z traumy wojen opiumowych i porażek w okresie późnej dynastii Qing. Na szczególną uwagę zasługuje tu materiał opracowany w ostatnim podrozdziale, dotyczącym oceny sytuacji międzynarodowej, oparty na analizach publikowanych jako „materiały wewnętrzne" (*nei can*) w miesięczniku „Światowa Gospodarka i Polityka".

W trzecim rozdziale przedłożono analizę redefinicji dyskursu z socjalistycznego na narodowy. Z punktu widzenia zmiany retoryki chińskiej dyplomacji, warunkowanej zmianą dyskursu wewnętrznego, ważny był rozłam w strukturach partyjnych i wydarzenia na Placu Tian'anmen. W latach 90. redefinicja układu międzynarodowego postawiła przed chińską dyplomacją poważne wyzwania. Stąd też przywiązanie do haseł Deng Xiaopinga „niskiego profilu i zyskiwania czasu" stało się wytyczną działań dyplomatycznych, w tym także w sferze retorycznej. Mimo to podstawowym zadaniem były reformy, a te nie były możliwe bez dalszego otwarcia Chin na świat. Decyzja o ponownym otwarciu została podjęta w 1992 r. i od tego czasu Chiny nieprzerwanie prowadzą politykę otwarcia. Wzmożona interakcja nie przebiegała jednak bezkonfliktowo. W 1999 r. Chiny zostały poddane próbie. Pomimo że oskarżono je o łamanie praw człowieka, prowadziły bardzo oszczędną w słowach politykę zagraniczną. Jednak narastająca niechęć do Chin i lansowane teorie „zagrożenia chińskiego" skłoniły elity chińskie do określenia polityki zagranicznej nowym sloganem – „pokojowe wzrastanie". Po raz pierwszy Chiny, łamiąc zasadę „niskiego profilu" i „ukrywania intencji", otwarcie przedstawiły własne zamiary. Jednak zarówno na scenie wewnętrznej, jak i za granicą, nowa argumentacja w dalszym ciągu wzbudzała podejrzliwość. Mimo że po kilku miesiącach „wzrastanie" zastąpiono „rozwojem", to slogan ten był kluczowy z punktu widzenia zmian w chińskiej retoryce na arenie międzynarodowej.

Negatywna ewaluacja wcześniej dobranych sloganów miała istotny wpływ na zmianę oficjalnej argumentacji, choć i tu należy się odwołać do zwiększających się problemów społeczno-gospodarczych w Chinach i zmian na szczytach władzy. Przyjęta i przedstawiona przez Hu Jintao w ONZ w 2005 r. koncepcja „harmonijnego świata" z jednej strony wyrażała chęć konstruktywnego wkładu w kreowanie systemu międzynarodowego, lecz z drugiej, w rzeczywistości istotniejszej, wynikała z konieczności dopasowania języka do wewnętrznych problemów społecznych. Tu znaczenia nabierała interpretacja przytaczanych argumentów, dająca możliwości manewrowania w prowadzonej polityce zagranicznej. Dobór argumentów moralnych, wynikający z konieczności łagodzenia napięć wewnątrz Chin, i związane z tym problemy interpretacyjne mogły jednak ponownie prowadzić do niewłaściwego odczytania chińskich intencji. Bowiem podmiot próbujący opisywać swoją pozycję językiem moralności stanowi niebagatelne wyzwanie dla funkcjonującego systemu międzynarodowego, a także może być postrzegany jako dążący do rewizji istniejącego układu, co w konsekwencji może powodować powstawanie reakcji równoważących taką właśnie percepcję.

* * *

W pracy autor starał się omówić powyżej wskazane problemy. Kluczowa była bariera dotycząca interpretacji języka, przysłów, idiomów i powiedzeń, dających często różnorakie możliwości interpretacji, zależnie od kontekstu. W tym też upatrywana jest siła sfery retorycznej polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej oraz czynnik odzwierciedlający charakter Chin. Z punktu widzenia zrozumienia procesów zachodzących w stosunkach międzynarodowych analiza retoryki, zwłaszcza warunkowanej językiem wysokokontekstowym, pozwala inaczej spojrzeć na chińską politykę zagraniczną. Ukazuje ona rozliczne problemy, przed jakimi stają Chiny oraz inne podmioty stosunków międzynarodowych, a wynikające z konieczności włączenia nowego, ambitnego aktora, jakim jest Chińska Republika Ludowa. W tym przypadku pogodzenie teoretycznej perspektywy konstruktywizmu i realizmu było sprawą naturalną, porządkującą wywód pod względem logicznym.

Rozdział I
Retoryka, tożsamość i oddziaływanie w stosunkach międzynarodowych

Podejmując rozważania na temat znaczenia czynników niematerialnych w stosunkach międzynarodowych, takich jak idee czy tożsamość, należy zwrócić uwagę na rolę języka i jego szczególną formę, jaką jest retoryka. Kreowanie polityki zagranicznej wymaga przemyślanych decyzji, a zarazem konstruowania argumentacji i nadawania formy i kształtu językowego podejmowanym i przekazywanym decyzjom. Język staje się szczególnym narzędziem oddziaływania, perswazji czy też kamuflażu, pod którym ukrywają się prawdziwe intencje nadawcy[1]. Niewątpliwie, zarówno język, jak i retoryka wynikają z wcześniej zdefiniowanego interesu oraz nakreślonych celów nadawcy, które w trakcie interakcji stają się narzędziem miękkiego, pośredniego bądź bezpośredniego oddziaływania. W zależności od doboru sloganu, a następnie argumentacji – retoryki, podmiot komunikujący się kształtuje własną postawę, stwarzając ramy i kreując tym samym bazę do działań dyplomatycznych. W tym przypadku kluczowe stają się pytania o zależność między językiem warunkującym aktywne działanie a oddającym zachowanie *status quo* i postawę pasywnego obserwatora.

W rozważaniach określających ramy teoretyczne zależności między sloganem, retoryką a oddziaływaniem należy rozgraniczyć dwa ujęcia, pierwsze konstruktywistyczne, mówiące o budowaniu tożsamości międzynarodowej przez slogany i argumenty, i drugie, mające za zadanie opisać rolę języka w strategii polityki zagranicznej państwa. W pierwszym przypadku, idealizującym rzeczywistość stosunków międzynarodowych, ważnym zadaniem będzie określenie relacji między językiem a tożsamością, na tej podstawie wykreowanie jej obrazu, a także wyjaśnienie schematów określonych zachowań. W drugim zaś podejściu, wiążącym się z teorią racjonalnego wyboru, konieczne jest ustalenie relacji między

[1] Język definiuje się jako dziedzinę kultury, współtworzoną przez kolejne elementy: słownik – zbiór znaków prostych, gramatykę – zbiór zasad i reguł precyzujących sposób konstruowania znaków złożonych ze znaków prostych, dyrektyw znaczeniowych określających użycie znaków, wzajemne relacje między znakami w ramach danego systemu oraz podporządkowanie znakom konkretnego znaczenia. Definicja wg J. Zdybel, [za:] M. Wendland, *Konstruktywizm komunikacyjny*, „Biblioteka Komunikacji Społecznej", t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu A. Mickiewicza, Poznań 2011, s. 27–28.

używanymi argumentami, wynikającymi ze zdefiniowanego interesu państwa. W procesie komunikacji podmiot wyraża własne potrzeby i oczekiwania, prowadząc jednocześnie do ochrony określonego interesu, budowania strefy wpływów oraz realizacji własnej strategii w polityce zagranicznej.

Chiny jako podmiot stosunków międzynarodowych, wchodząc w struktury systemu międzynarodowego, rozumianego jako organizacja społeczna, natrafiły na pewne określone trudności. Pochodząc bowiem z innego kręgu kulturowego oraz politycznego, narażone były na krytykę ze strony podmiotów wcześniej tworzących system. W takiej sytuacji język staje się narzędziem tworzenia własnej podmiotowości–tożsamości, staje się nośnikiem przekazującym wolę, intencje czy interesy. Przedstawiając poszerzoną analizę głównego zagadnienia, skupiono się przede wszystkim na: zdefiniowaniu języka i retoryki, omówieniu roli języka w teorii stosunków międzynarodowych z uwzględnieniem szkoły konstruktywistycznej i postkonstruktywistycznej. W ostatniej części rozdziału podjęto próbę ustalenia relacji retoryki do kwestii oddziaływania zarówno *soft power*, jak i dyplomacji środków przymusu (*coersive diplomacy*) w planowaniu strategii Chin na arenie międzynarodowej. Z punktu widzenia określenia ram teoretycznych, defniowany jest aparat pojęciowy narracji oraz przedstawione są relacje między wspomnianymi elementami – językiem, sloganem politycznym a argumentacją, retoryką oraz tworzeniem ram dla oddziaływania materialnego.

Teoretyczne aspekty retoryki i języka polityki

Analizując politykę, w tym politykę zagraniczną, należy uznać, iż spory i argumenty pełnią w niej rolę kluczową. Retoryka zatem, w szerokim znaczeniu, rozumiana jest jako sztuka przekonywania oraz umiejętność wpływania na postawy słuchaczy w celu zmiany ich preferencji czy też zachowania się. W tym kontekście retoryka była, jest i będzie funkcjonalną i utylitarną biegłością w posługiwaniu się językiem i argumentacją[2].

W dorobku cywilizacji europejskiej, zarówno w starożytnej Grecji, jak i w Rzymie, funkcjonowały odmienne podejścia do retoryki. Platon w *Gorgiaszu* zauważał, iż retoryka służy pracy nad doskonaleniem dusz współobywateli i określał ją mianem „walki, która zawsze karze mówić to, co najlepsze; wszystko jedno czy to będzie miłe, czy niemiłe słuchaczom". W tym rozumieniu retoryka stawała się narzędziem oszustwa, a nie dążenia do prawdy, gdyż w żaden sposób nie interesowała się moralnością, a opierając się jedynie na sądach prawdopo-

[2] L. Lachowiecki, *Sztuka umiejętnego wypowiadania się, zasady retoryki klasycznej*, Wydawnictwo „Sternik", Warszawa 1998, s. 13–18; A. Budzyńska-Daca, *Sztuka argumentacji*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 70.

dobnych, uzależniała wszystko od woli nadawcy[3]. W inny sposób przedstawiał ten problem Arystoteles mówiąc, iż jest to sztuka perswadowania i rozumiana jest jako „umiejętność metodycznego odkrywania tego, co w odniesieniu do każdego przedmiotu może być przekonywające"[4]. Konceptualizacja artystotelejska komunikacji retorycznej zakładała, że jest to proces, w którym poszukuje się czynników i struktur możliwych do rozróżnienia w badanym temacie, ale zawsze traktuje się je w aspekcie ich funkcji w kontekście przedstawianych argumentów. Proces ten jest zatem funkcjonalnie uwarunkowany podmiotami oddziałującymi wzajemnie na siebie, przez swoje wypowiedzi, w ramach szerszego kontekstu uwarunkowań[5]. Do rozważań Arystotelesa nawiązywał Cyceron, który zaznaczał: „Nie wydaje mi się zresztą, aby mogło być coś świetniejszego, jak umieć mocą swych słów trzymać w napięciu zebrany tłum, skłaniać myśli słuchaczy, skierować ich wolę, dokąd by się chciało, a od czego by się chciało odwodzić"[6]. Co ważne, określał retorykę jako część wiedzy politycznej, natomiast Kwintylian uważał retorykę za równoznaczną z polityką. W takim rozumieniu retoryka stawała się coraz bardziej utylitarna[7]. W rozważaniach myślicieli starożytnego Rzymu właściwością retoryki było kształtowanie dobrej woli audytorium, zatrzymywanie lub odwracanie uwagi – chwyt podporządkowania wcześniej nakreślonym celom, z kolei miernikiem rzetelności mówcy miał być jego etos, będący emanacją sumienia obywatelskiego[8].

Współczesny nurt badań retoryki ukształtował się w połowie lat 20. XX w. w Stanach Zjednoczonych za sprawą Herberta Augusta Wichelnsa, który swoje analizy poświęcał głównie wystąpieniom publicznym: „Krytyka retoryczna traktuje mowę jako komunikację ze specyficzną publicznością i widzi swój cel w analizie i ocenie stosowanych przez mówcę metod przekazywania swoich idei słuchaczom"[9]. Badania te obejmują analizę osobowościową mówcy, motywy jego działania, cele i oceny przez niego formułowane, styl, dobór argumentów i dowody oraz sposób przekazania wypowiedzi. W strukturalizmie amerykańskim podkreślano, iż nadawca komunikatu, używając danego języka czy retoryki, umiejscawia się w przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Idąc dalej stwierdzamy, iż argumentacja jest świadomym wyborem kreującym tożsamość nadawcy[10].

---

[3] A. Kucz, *Retoryka i oratorstwo w starożytności*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, s. 19.

[4] *Ibidem*.

[5] R. B. Douglas, *Arystotelesowska koncepcja komunikacji retorycznej*, [w:] *Retoryka*, red. M. Skwara, „Słowo. Obraz. Terytoria", Gdańsk 2008, s. 86−87.

[6] J. Lichański, *Co to jest retoryka?*, Polska Akademia Nauk, Kraków 1996, s. 4.

[7] A. Kucz, *op. cit.*, s. 25.

[8] K. Burke, *Tradycyjne zasady retoryki*, [w:] *Retoryka*, red. M. Skwara, s. 40; A. Kucz, *op. cit.*, s. 31.

[9] J. Lichański, *op. cit.*, s. 58.

[10] M. Czerwiński, *Język. Ideologia. Naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, Wydawnictwo „Scriptum", Kraków 2005, s. 17−18.

Ważna, jak akcentował Kenneth Burke, będzie analiza języka użytego przez nadawcę w celu kształtowania lub wywołania pewnych działań innych podmiotów, a zatem określenie związków między językiem a życiem społecznym. W tym sensie retoryka staje się teorią społeczną uwikłaną w proces spełniania się aktu mowy z interakcyjną kombinacją intencji nadawcy i interpretacji czy oczekiwań odbiorcy[11]. W przedstawianych analizach wskazuje się, iż głównym elementem retoryki jest dowodzenie (*argumentatio*), a przedstawienie dowodów możliwe jest przy oparciu się na ustawach, umowach czy przysięgach lub sztuce retorycznej. Ta z kolei opiera się na argumentach: etycznych − dotyczących charakteru działań i dążeń mających na celu wywołanie emocji u słuchacza, oraz logicznych, a raczej pragmatycznych − opartych na przesłankach logicznych, które za pomocą dowodzeń pewnych, bądź prawdopodobnych, usiłują stworzyć trudno podważalną wiarygodność. W tym przypadku zamiast indukcji przywołuje się przykład, a zamiast dedukcji lub sylogizmu − entymemat odwołujący się głównie nie do wiedzy, lecz mniemań i poszlak. Ponadto należy zwrócić uwagę na trzy części: *inventio* − obejmujące topikę, oznaczające wybór: myśli, informacji, tematu, sposobu rozwiązania postawionego problemu oraz jego określania, czyli naukę o *status* oraz argumentację, które odpowiadają na pytania: jaki cel ma spełniać tekst, kto mówi i kim są jego odbiorcy; *dispositio* − odnoszące się do kolejności argumentów oraz wyboru sposobu układu tekstu oraz *elocutio* − obejmujące tropy i figury, cytaty i przysłowia oraz składnie retoryczne[12].

W badaniach nad retoryką ważne miejsce zajmuje założenie o istnieniu toposów, czyli źródeł dowodów i pomysłów stosowanych w konkretnych sytuacjach, a mających sprowokować zakładany skutek. Wyróżnia się toposy wspólne, odnoszące się do zagadnień ogólnych, czyli takich, które łączą nadawcę i odbiorcę, jak np. koncepcje, wielkie tematy moralne, mity, symbole, na powszechnie zrozumiałych frazesach i sloganach kończąc. Inny charakter posiadają natomiast toposy wewnętrzne, opierające się na dialektyczno-logicznej dedukcji. Ich podziału dokonano zgodnie z elementami procesu dedukcyjnego, wyróżniając: toposy z definicji wskazujące na rodzaj, gatunek danej rzeczy, a więc podkreślające zróżnicowanie, kolejne toposy dotyczące rodzaju i gatunku, odzwierciedlające klasyfikację, w której rodzaj składał się z gatunków, a dowodzenia posiadały charakter od ogółu do szczegółu, czyli charakter dedukcyjno-indukcyjny. Ponadto w tym podziele wyróżniono toposy wynikające z wyliczenia części zwanych atrybutami, sprawnościami lub cechami pobudzającymi uwagę słuchacza, porządkują-

---

[11] J. Lichański, *op. cit.*, s. 59; J. Warchala, *Retoryka w obszarze public relations*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, s. 281.

[12] Inny podział argumentów proponuje A. Budzyńska-Daca, wskazując: *argumentum ad antiquitatem* (do starodawności), *argumentum ab utili* (do użyteczności), *argumentum ad baculum* (do kija), *argumentum ad fidem* (do wiary), *argumentum a silentio* (z milczenia), *argumentum ad vanitatem* (do próżności). Por. J. Lichański, *op. cit.*, s. 30−31; A. Budzyńska-Daca, *Sztuka argumentacji*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, s. 59−60.

cymi wywód oraz podnoszącymi indywidualność podmiotu retorycznego oraz toposy wynikające z pojęć rdzennych i pokrewnych, oparte na etymologii, czyli posiadające wspólny rdzeń, a także toposy wynikające ze związków przyczynowo-skutkowych, omawiające związek przyczyny i skutku we wnioskowaniu. Jako najbardziej skuteczne wskazywano powtarzanie toposów z okoliczności, dotyczących odpowiedzi na pytanie o czas, miejsce, osobę lub rzecz. W dalszej kolejności wskazywano na toposy z porównania rozumianego jako zestawienie dwóch znaczeniowo różnych rzeczy, toposy z podobieństwa, czyli oparte na zestawieniu dwóch różnych rzeczy mających punkty wspólne, oraz toposy z przeciwieństwa, tj. antytezy, czyli takie skonfrontowanie rzeczy, by ze szczególną dobitnością uwydatnić cel perswazji[13].

Wystąpienie z reguły składa się ze wstępu, w którym określony zostaje cel i rodzaj perswazji, zakończony na etapie inwencji rozumianej jako przedłożenie propozycji. W dalszym ciągu argumentacji wskazuje się na podział będący rozwinięciem epigramatycznego przedłożenia, wyszczególniający w sposób prosty i czytelny z rzeczy złożonych ich pojedyncze części (od ogółu do szczegółu), opowiadanie, służące opisowemu wyjaśnieniu przedmiotu mowy, skonstruowane w sposób logiczny, przemyślany i wiarygodny dla słuchacza w maksymalnie weryfikowalny sposób; argumentowanie, jako zwieńczenie zabiegów perswazyjnych, czyli przedstawienie argumentów przemawiających za lansowanym przez retora poglądem, myślą ukazywaną na tle innych argumentów, umiejętnie amplifikowanych dla potrzeb konkretnego wywodu; refutacja, czyli odpieranie argumentów. W zależności od stawianych zarzutów podmiot oskarżany może je odrzucić w następujący sposób − kwestionując fakt, podważając interpretację faktów oraz wartościując fakty lub też podważając rolę i kompetencję oceniającego.

W teoretycznych rozważaniach o retoryce przyjmuje się, iż argumentacja retoryczna w wypowiedzi jest logiczna, jeśli wywód jest akceptowany przez odbiorcę. W innym przypadku, gdy nadawca komunikatu nie znajduje posłuchu, musi odwoływać się nie do logiki, lecz przesłanek emocjonalnych i psychologicznych, które mają znaczenie dużo bardziej istotne. Ocena przytaczanych argumentów zależy od nadawcy, który musi oszacować ewentualne korzyści płynące z użycia emocjonalnych argumentów[14]. Istotnym elementem kompozycji retorycznej są powtórzenia – paralelizmy. Zatem przyjmując taką perspektywę, należy uznać, iż retoryka to sztuka mówienia tego samego innymi słowami, tak by przekonać słuchaczy do własnych poglądów. Retoryka, oprócz logicznego wywodu, winna zawierać jeszcze elementy oddziaływania emocjonalnego. Przekonywanie słuchacza może następować drogą apodyktycznego pouczania, argumentacją prawdopodobieństwa oraz argumentacją retoryczną[15].

---

[13] *Ibidem*, s. 60−62.

[14] K. Burke, *op. cit.*, s. 43.

[15] L. Lachowiecki, *op. cit.*, s. 62−64.

Przedstawiane w retoryce argumenty odwołują się do rozumu, woli i uczuć. Pierwsze z nich odnoszą się do funkcji rozumu, jakimi są: tworzenie pojęć (nazw) i sądów (zdań) prowadzące do rozumowania (dowodzenia). Drugie argumenty, tzw. wolitywne (*ethos*) − oparte są na charakterze i osobowości mówcy, jego rzetelności i wiarygodności, a zależne od nastawienia i oddziaływania na odbiorców komunikatu (*pathos*). Aby argumenty spełniały swoją rolę, powinny odnosić się do moralności, mądrości i życzliwości nadawcy komunikatu bądź obrazu opisywanego w treściach komunikatu. Ostatnie ze wskazanych to argumenty uczuciowe, odzwierciedlające nastawienie słuchaczy[16]. Istotne w kreowaniu argumentacji są sylogizmy, rozumiane jako tworzenie z przesłanek zazwyczaj dwóch wniosków ogólnych. Wnioskowanie sylogistyczne dobrze wpisuje się w konstrukcje myślenia indukcyjnego, od szczegółu do ogółu, które służy tworzeniu wniosku ogólnego. W sylogizmach wyróżnia się odmiany: epicheremat (zamysł) − dołączenie do jednej lub dwóch przesłanek uzasadnienia, entymemat − zwany też sylogizmem krótkim, w którym pomija się przesłankę. Ponadto podkreśla się wagę dylematu zawierającego dwa zdania, które uderzają w przeciwnika za pomocą alternatywy. W charakterze trzeciej przesłanki natomiast przedstawia się dwa zdania warunkowe − jest to sylogizm antytetyczny, zawierający dwa wykluczające się stwierdzenia, co ma prowadzić do ujęcia tematu dyskursu w sposób bardziej wyrazisty. Ostatni sylogizm to *sorites* − ciąg przesłanek zakończonych wnioskiem[17].

Nadawca, co istotne, oddziałuje na odbiorcę na wielu poziomach językowych: poziomie pozawerbalnym; poziomie językowym, w tym argumentacji; poziomie ról społecznych, który kreuje rolę społeczną przez użycie zestawu elementów językowych, oraz poziomie dyskursów i mitów. Nadawca, posiadający określone cele i mający jawne (np. informację) i ukryte (np. perswazja) intencje komunikowania, próbuje tworzyć sytuację dominacji w relacjach z odbiorcą[18]. Proces retoryczny posiada zatem następujące właściwości: charakter interakcyjny, uwarunkowany jest sytuacyjnie, charakteryzuje się dynamicznością i perswazyjnością oraz socjopsychologicznym charakterem. W tym wypadku perswazyjność argumentów przejawia się narzuceniem określonej formy związku społeczno-psychologicznego, sugerującego jakiś obraz „ja" mówiącego oraz wprowadza określoną postawę wobec świata zewnętrznego, rysuje kształt tego co było lub ma być w przyszłości[19]. Z punktu widzenia konstruowania argumentacji, na co zwracali uwagę starożytni myśliciele, kluczowy był adresat, słuchacz. Najważniejsza była kwestia akceptacji i afirmacji przedstawianych mu słów. W momencie kiedy adresat utożsamiał się z nadawcą, ten mógł wznosić się na wyżyny sztuki retorycznej[20].

---

[16] A. Zwoliński, *Słowo w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 257−261.

[17] L. Lachowiecki, *op. cit.*, s. 45−67.

[18] *Ibidem*, s. 115.

[19] R. B. Douglass, *op. cit.*, s. 88−90.

[20] L. Lachowiecki, *op. cit.*, s. 40−43.

Retoryka jest zatem kombinacją słów, gramatyki i kontekstu, który wykorzystywany swobodnie acz pragmatycznie ma prowadzić do osiągnięcia zamierzonych dążeń. Do głównych zadań retoryki należy zaliczyć funkcje kontrolne i regulujące, będącą narzędziem funkcję taktyczną, za pomocą której nadawca dąży do pewnego określonego celu, oraz funkcję osiągnięcia założonego efektu czy celu[21]. Innym elementem wyróżnianym w literaturze przedmiotu jest perswazja, rozumiana jako metoda oddziaływania polegająca na skłanianiu innych do zaakceptowania naszych poglądów i celów na podstawie przekonania, pozyskania ich zrozumienia i aprobaty dla naszych zamiarów lub akcji. Środkiem perswazji jest przede wszystkim argumentacja odwołująca się do argumentów logicznych oraz sugestii, która ma charakter jawny i jest formą podpowiedzi. Do kryteriów odróżniających perswazję od innych aktów należą przede wszystkim: odwoływanie się do intelektu lub emocji, nastawienie na efekt w postaci stanu świadomości i postaw bądź konkretnego działania oraz obecność lub brak zapowiedzi sankcji w przypadku niepodporządkowania się odbiorcy wobec nadawcy. Jak wskazuje Piotr Nowak, podstawowy jest tu również rodzaj relacji między nadawcą a odbiorcą, równorzędny bądź dominujący, oraz obecność elementu wartościowania jako elementu obligatoryjnego, fakultatywnego lub jego brak. Ważna jest też ogólna intencja mówiącego – pragnienie dobra dla adresata wypowiedzi. W perswazji charakterystyczne są niedookreśloność, ogólnikowość, schematyczność, czyli posługiwanie się tymi samymi, automatycznie odtwarzanymi formułami, najczęściej eufemizmami jako skutek przestrzegania dyplomatycznego tabu językowego[22].

Należy ponadto zwrócić uwagę na kilka ważnych technik stosowanych w perswazji: po pierwsze, przekonanie odbiorcy o prawdomówności i prawdziwości przekazywanych treści; agresja, która przekreśla podmiotowość adresata i niszczy partnerstwo; selekcja informacji i językowych środków wyrażania, dobór słów, które mają budzić pozytywne skojarzenia, bądź takich, które budzą lęk; niechęć i potrzeba zdystansowania się; powoływanie się na powszechność sądu; posługiwanie się językiem zwykłego człowieka; stosowanie superlatywów bądź słów „prawdziwy", „naprawdę" oraz przenośni i porównań; presupozycje zakładające domyślne sensy wyrażeń; eufemizmy − stosowanie określeń zastępczych, by uniknąć wyrażeń precyzyjnie wskazujących na istotę sprawy, oraz stosowanie określonych środków składniowych, takich jak np. zdania przeciwstawne, przyczynowo-skutkowe, warunkowe czy przyzwolenia[23].

---

[21] Zhang Gong, *Xiuci jiaoxue mantan* (Rozmowy o nauczaniu retoryki), „Yuyan jiaxue yu yanjiu" 1983, nr 3, s. 43; Zhu Keyi, Sheng Ruojing, *„Huayu xiuci lilun yu shijian" xushi fanshi de juedu* (Teoria i praktyka retoryki języka: rozumienie paradygmatów narracji), „Xiuci xuexi" 2006, nr 6, strona internetowa http://www.eywedu.com/xiucixuexi/xcxx2008/xcxx20080613.html (dostęp: 12.09.2012).

[22] P. Nowak, *Retoryka a propaganda polityczna*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, s. 207.

[23] A. Zwoliński, *op. cit.*

Polityka, w tym polityka zagraniczna, jest zdominowana przez działania i zachowania werbalne. Jak stwierdza Robin Tolmach Lakoff: „Język jest motorem napędowym polityki, determinantą sukcesu politycznego. Jest siłą sprawczą, interpretującą zależności władzy. Język jest polityką”[24]. Język polityki rozumiany jest jako odmiana języka ogólnego, wyodrębniona ze względu na funkcję i wyraźną perswazyjność tekstów. Podtypami języka polityki jest język propagandy i agitacji oraz język dyplomacji. Niewątpliwie z uwagi na formułę zarządzania państwem, argumenty przytaczane w polityce zagranicznej są pochodną propagandy wewnętrznej. Zdaniem autora, najlepszym zobrazowaniem i definicją propagandy jest stwierdzenie (za W. W. Bidellem): „Pod wpływem propagandy każda jednostka zachowuje się tak, jak gdyby jej reakcje były wynikiem jej własnej decyzji. Wiele jednostek można zmusić do takiego samego działania, przy czym każdą pozornie kierują jej własne poglądy”[25]. Największe wojny czy przemiany społeczno-polityczne i ekonomiczne, jak zaznaczył P. Nowak, były w równym stopniu efektem zarówno uwarunkowań zewnętrznych, jak i działalności retoryczno-propagandowej władców i przywódców ideowych żyjących w danej epoce. O wartości retorycznej propagandy politycznej decyduje w dużym stopniu kształt i charakter komunikatu wysłanego do masowego odbiorcy. Głównym elementem jest tu jasne i precyzyjne zdefiniowanie wroga politycznego – polaryzacja rzeczywistości i operowanie dobrze zdefiniowanymi pojęciami „swój” i „obcy”. Ponadto cechą charakterystyczną propagandy jest schematyczność, szablonowość i w efekcie rytuał oraz „atrakcyjność” komunikatów, służących zastąpieniu informacji przez podkreślanie samego faktu istnienia przekazu i aktu komunikacji między uczestnikami. Propaganda posługuje się takimi samymi mechanizmami jak retoryka, nie różni się jakością, lecz ilością w przedkładanych komunikatach[26]. Dochodzi tu zatem do manipulacji językiem, rozumianej podobnie jak *episteme* w klasycyzmie, definiowanej przez Michaela Foucaulta jako „zespół stosunków między naukami, figurami epistemologicznymi, pozytywnościami i praktykami dyskursywnymi, pozwalający uchwycić grę przymusów i ograniczeń, które w danym momencie są narzucone dyskursowi”[27].

Niewątpliwie należy również wskazać kategorie retoryczne przedłożone przez Geoffreya Leecha, który odwoływał się do takich zasad, jak: taktowność; odpowiedniość, mająca na celu jak najmniejsze wywoływanie negatywnych

---

[24] R. T. Lakoff, *Talking Power: The Politics of Language in Our Lives*, Basic Books, New York 1990, s. 13.

[25] A. Zwoliński, *op. cit.*, s. 239.

[26] J. Bralczyk, *O języku propagandy i polityki*, Wydawnictwo „Trio”, Warszawa 2007, s. 55−57; P. Nowak, *op. cit.*, s. 208−212, 222, 225.

[27] P. Murzicz, *Pojęcie episteme we wczesnych pismach Michaela Foucaulta i pytanie o jej aktualność*, [w:] *Foucault, Deleuze, Derrida. Festiwal Filozofii*, t. 3, red. B. Banasiak, K. M. Jakseder, A. Kucner, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 18−22.

emocji; zasada hojności, przedstawiająca jak najmniejsze zyski własne, a zwracająca uwagę na korzyści obopólne, bądź tylko drugiej strony; zasada aprobaty/aprobowania, mająca na celu docenianie dokonań innych podmiotów; zasada porozumienia, polegająca na niepodnoszeniu drażliwych elementów, które mogą przerwać proces dochodzenia do porozumienia, unikanie takich punktów, także nieprowokowanie; zasada wyrażania sympatii, mająca na celu unikanie tematów wywołujących antypatię[28].

Zdaniem Li Qianju – językoznawcy z Hebei Normal University, język polityki i dyplomacji ma być trudny do jednoznacznego zinterpretowania, dzięki czemu pozostawia większe pole manewru dla decydentów. Z drugiej strony rodzi to określone trudności w interpretacji szerokiej argumentacji. Często zmiana jednego słowa zmienia sens, wprowadza zamieszanie, by w ten sposób mówca nie został jednoznacznie odczytany[29].

Język dyplomacji, podobnie jak praktyka, powinien odzwierciedlać zasady równości podmiotów w relacjach międzynarodowych. W dyplomatycznej walce język staje się kluczowym narzędziem słabszych państw, a w negocjacjach wielostronnych lub dwustronnych staje się zasłoną bądź elementem wprowadzania w błąd. Jak zauważa Huang Jinqi, język dyplomacji winien przede wszystkim pełnić funkcję rozróżniającą i wyjaśniającą, uosabiając jednocześnie działania w polityce zagranicznej państwa i stając się narzędziem ochrony interesu narodowego. Ponadto ma podkreślać zmianę stanowiska i tworzyć nowe ramy w relacjach bilateralnych i multilateralnych. Najlepszym przykładem jest zmiana języka administracji Richarda Nixona i samego prezydenta Stanów Zjednoczonych w momencie podjęcia prób nawiązania relacji dyplomatycznych z Pekinem. Kiedy amerykański polityk przestał używać określenia „czerwone Chiny", a Tajwan zaczął nazywać Formozą, tworzył nowe ramy otwarcia na Pekin. Inną ważną cechą jest dokładność języka dyplomacji, która ogranicza możliwie błędne interpretacje mogące prowadzić do efektów odwrotnych od zakładanych[30]. Język dyplomacji zawsze powinien pozostawiać pole dla dyplomatycznych działań, nie być do końca konkretny, powinien ograniczać się do minimum słów, tak by tworzyć i podnosić reputację nadawcy komunikatu. Ponadto powinien charakteryzować się unikaniem sytuacji spornych, przechodzeniem ponad kontrowersyjnymi sprawami przez triki

---

[28] Ma Li, *Yuyong yuanze yu waijiao xiuci* (Zasady użycia języka i retoryka dyplomacji), „Beijing di er waiguo yu daxue xuebao" 2003, nr 4, s. 21−22.

[29] W zasadzie wszystkie wyrażenia związane z prowadzeniem polityki zagranicznej są „mętne", np. *shenbiao guanqie* 深表关切 − oznaczające głębokie zaniepokojenie, *guanjian shijian* 关键时间 − oznaczające kluczowy moment, kluczowy czas, *jinxing lianghao de hezuo* 进行良好的合作 − oznaczające rozwijanie dobrej, uprzywilejowanej współpracy czy *riyi miqie*日益密切 − oznaczające codzienne bliskie stosunki. Por. Li Quanju, *Mohu xiuci xue daolun* (Wprowadzenie do studiów „mętnej" retoryki), Guanming ribao chubanshe, Beijing 2012, s. 8, 66−67, 175.

[30] Huang Jinqi, *Waijiao yuyan de yaoqiu he texing* (Wymagania i cechy szczególne języka dyplomacji), „Shijie zhishi" 1989, nr 6, s. 31−32.

retoryczne, a przymus odpowiedzi na trudne pytania zmieniać na transfer pytań do nadawcy[31]. Już pod koniec lat 90. XX w. uznawano, iż język w polityce zagranicznej należy postrzegać tylko z perspektywy kontekstu, otoczenia językowego, w którym dana deklaracja zostaje przedstawiona. Doprowadziło to do konieczności podjęcia badań nad funkcjonalnością języka i wpływu języka dyplomacji na kreowanie otoczenia międzynarodowego. Wei Zaijiang przedkładał z kolei teorię adaptacji lingwistycznej, uznając, iż w zależności od kontekstu język będzie stanowił bazę działań dyplomatycznych. Dla Chen Chun i Song Xi język niejasny staje się częścią taktyki w polityce zagranicznej, a także jest częścią składową całej sytuacji w polityce zagranicznej. Ważne, w tym momencie, staje się pytanie o docelowe audytorium, które w zależności od własnej subiektywnej percepcji będzie próbowało rozkodować znaczenie danego komunikatu[32]. Język dyplomacji, zdaniem Harolda Nicolsona, posiada trzy główne znaczenia. Po pierwsze, rozumiany jako język urzędniczy − angielski, francuski etc., jest podstawą dyplomatycznych negocjacji bilateralnych bądź multilateralnych. Po drugie przedstawiany jest jako specjalne słownictwo, np. detente, nota dyplomatyczna. Po trzecie to język posiadający specjalną formułę związaną z protokołem dyplomatycznym. Podstawową zasadą w komunikacji interpersonalnej, a do takiej zaliczany jest język dyplomacji, jest zasada współpracy. Język wyraża chęć nawiązania relacji i rozpoczęcia bądź kontynuowania współpracy. Im język jest prostszy w odbiorze, tym bardziej rozumiany jest jako wyznacznik chęci współpracy, a im bardziej jest skomplikowany, oparty na trudno interpretowanych powiedzeniach, przysłowiach czy maksymach, tym bardziej wyraża sceptyczne podejście nadawcy komunikatu[33].

Język chiński jest niejednoznaczny i podlegający różnym, w zależności od kontekstu, interpretacjom. W tym miejscu należy wskazać, iż ważne miejsce w kreowaniu otoczenia retorycznego odgrywają tu idiomy – wyrażenia językowe specyficzne dla danego języka, oraz przysłowia – zdania utrwalone w tradycji ustnej danej społeczności. W języku chińskim jest ok. 20 tys. idiomów (*chengyu*) i przysłów (*yanyu*). Co ważne, zwyczaj wypowiadania gotowych, utartych formuł jest w Chinach przyjmowany z dużym uznaniem, a sam język przez swoją formę graficzną staje się symbolem[34]. Tym samym owe idiomy i przysłowia odzwiercie-

---

[31] Liu Xiaojun, *Waijiao yongyu de yuyong celue* (Taktyki wykorzystania języka dyplomacji), „Jinri keyuan" 2010, nr 10, s. 257.

[32] Zhang Na, *Waijiao yuyan yuyong xianxiang yanjiu zongshu* (Studia nad użyciem języka dyplomatycznego), „Mudajiang daxue xuebao" 2011, nr 4, s. 82−83; Guan Ke, *Waijiaobu jizhe zhaodaihui zhong de yuyan hanhu yanjiu* (Badania „mętnego" języka podczas konferencji prasowych MSZ), „Dangdai Jiaoyu lilun yu shixian" 2009, nr 6, s. 90−92.

[33] Wan Tianhua, Yang Yan, Wang Lei, *Waijiao ciling mohuxing de yuyong fenxi* (Analiza użycia „mętnego" języka dyplomacji), „Xueshu pingtai" 2008, nr 11, s. 126−127.

[34] Idiomy w języku chińskim to wyrażenia językowe czteroznakowe, mające swoiste znaczenie i przysłowia utrwalone w tradycji oralnej, mające ogólne znaczenie i zakorzenione w historii i tradycji dawnych Chin. Na temat języka chińskiego w literaturze polskiej zob. m.in.: I. Sławińska, *Chińszczyzna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 7−17; M. J. Kunstler, *Języki chińskie*,

dlają „ducha narodu", „który je stworzył, który je ożywia i który może się w nich rozpoznać"[35]. Przyjmując takie założenia, należy stwierdzić, iż język chiński będzie tworzył elementy kultury wysokokontekstowej, w których dla zrozumienia komunikatu potrzebny jest kontekst sytuacyjny, pozwalający wyciągnąć wnioski i poznać realne znaczenie przekazu. Przez kontekst należy rozumieć uprzednie zdarzenia, rozmowy uczestników komunikacji czy typ zachowania przyjęty w danej kulturze. Sam proces kontekstowania, czyli subiektywnego nadawania znaczenia, jest uzależniony od wielu czynników: podmiotu działania, statusu jednostki w danym systemie społecznym, podziału zadań, minionych doświadczeń oraz kultury. Jak stwierdza Edward Hall, z praktycznego punktu widzenia strategia komunikowania wymaga decyzji o ilości czasu, jaki chcemy poświęcić na ukazanie kontekstu drugiemu człowiekowi. W stwierdzeniu wysokokontekstowym nadawca komunikatu nie dotyka sedna sprawy, gdyż nie ujawniając specyfiki swojego poglądu, będzie oczekiwał, iż interlokutor właściwie odczyta jego intencje[36]. Co ważne, niezwykle rzadko zdarza się, że znaczenie słów i stan rzeczy odpowiadają sobie przez dłuższy czas, gdyż zmieniają się paralelnie. Często pojęcia pozostają takie same, podczas gdy otaczająca je rzeczywistość szybko się zmienia. Przykładowo można tu wskazać ewoluowanie pojęć rewolucja czy państwo, które w zmieniającym się świecie zmieniały swoje znaczenie[37]. Każdy język jest tworem abstrakcyjnym, *de facto* ograniczającym myślenie człowieka, choć mimo to wyrażającym idee, poglądy, przedmioty, często będące potencjalnie nieograniczonymi. Jak słusznie zauważa Reinhart Kosselleck, konkretne pojęcia, wokół których skupiona jest debata polityczna, są związane z treściami historycznymi, które kiedyś stały się ich częścią. I tak np. język rewolucyjny, zrodzony w czasie rewolucji francuskiej, uniemożliwił zachowanie przywilejów stanom wyższym[38]. Dodatkowo ważne jest tu stwierdzenie, iż język jest odbiciem kultury jego użytkowników, każdy język posiada cechy charakterystyczne dla kultury, w której jest używany. W tym kontekście należy wymienić takie przymioty kultury chińskiej, choć dynamicznie się zmieniające, jak: dystans do władzy, uznanie priorytetu interesu społecznego czy skłonność do podejmowania ryzyka[39].

Wydawnictwo Akademickie „Dialog", Warszawa 2009, s. 43–44; P. Plebaniak, *Starożytna mądrość chińska w sentencjach*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2010, s. 28; J. Defrancis, *The Chinese Language: Fact and Fantasy*, University of Hawaii Press, Honolulu 1986, s. 36–38.

[35] M. Foucault, *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, przeł. T. Komendant. Słowo. Obraz. Terytoria, Gdańsk 2005, s. 100–101.

[36] E. T. Hall, *Poza kulturą*, przeł. E. Goździak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 90–117.

[37] R. Kosselleck, *Dzieje pojęć. Studia z semantyki i pragmatyki języka społeczno-politycznego*, tłum. J. Merecki, W. Kunicki, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009, s. 63–65.

[38] *Ibidem*, s. 41–44.

[39] Zob. szerzej K. Gawlikowski, *Jednostka i władza w cywilizacji wschodnioazjatyckiej*, [w:] *Korea. Doświadczenia i perspektywy*, red. K. Gawlikowski, E. Potocka, Wydawnictwo Adam Marszałek, bmw, bdw, s. 15–71.

Dla głębszego zrozumienia problematyki retoryki języka chińskiej polityki zagranicznej należy nakreślić charakterystykę podstawowych kwestii retorycznych w rozważaniach chińskich szkół filozoficznych, a także w dyskursie Komunistycznej Partii Chin. W filozofii chińskiej, jak wskazuje Xin Lu, kilka słów odnosiło się do znaczenia retoryki: *bian* − rozumiane jako argumentowanie, *shuo* − jako wyjaśnianie, *shui* − jako perswadowanie, *ming* − jako dialektyka i nazwy, *yue* − jako mówienie i *yan* − jako akt mowy. Za najbardziej odpowiednie, z uwagi na popularność użycia, uznano *bian*, które w słowniku Xu Shena z 25 r.n.e. definiowane było jako: argumentacja, dysputy, różnicowanie, tworzenie zmian oraz wprowadzanie ładu i porządku. Retoryka w Chinach, poprzez sugerowanie różnic, służyła do wywołania zmiany stosunku czy wierzeń, mając za główny cel tworzenie ładu i harmonii[40].

W filozofii konfucjańskiej za nadrzędną cechę mówcy lub władcy uznawano humanitarność, prawość i sprawiedliwość. Bowiem tylko osoby moralne były w stanie wypowiadać słowa godne uwagi i posłuchu. Słowa nie były jedynie biernym elementem, ale przedstawiały koncepcje, a także zachowania. Miały moc kształtowania porządku społecznego. Poprzez poprawne słowa władca naprawiał sposób myślenia i zachowanie podwładnych i dzięki temu budował stabilne i moralne społeczeństwo: „Kiedy nazwy nie są poprawne, mowa nie jest odpowiednia, kiedy mowa nie jest odpowiednia, zadania nie zostaną ukończone"[41]. Zdaniem Johna Makehama, Konfucjusz (551–479 p.n.e.) nie postrzegał słów (nazw, określeń) jako biernych etykiet, lecz raczej jako społeczne i polityczne katalizatory. W tym sensie celem *zhengming* – naprawy imion, nazw, było prowadzenie do transformacji społeczeństwa poprzez odpowiedni opis przedkładanych koncepcji. Oznaczało to wiedzę o własnej roli społecznej, a ta miała tworzyć jednocześnie podstawy harmonii społecznej[42]. To rozgraniczenie

---

[40] Chińskie określenia retoryki to: *bian* 辨, *shuo* 说, *shui* 说, *ming* 名, *yue* 曰, *yan* 言. Zgodnie z definicją *Słownika współczesnego języka chińskiego* retoryka to „środki perswazji i dowodzenia, stosowane przez strony dyskusji w celu wyrażenia opinii oraz obnażenia słabych stron adwersarza, mające na celu ustanowienie harmonii". Por. Xing Lu, D. Frank, *On the Study of Ancient Chinese Rhetoric/Bian*, „Western Journal of Communication" 1993, no. 57, s. 451−452.

[41] *Ming bu zheng, ze yan bushun, yanbushun, ze shi bucheng* 名不正, 则言不顺; 言不顺, 则事不成. Por. Li Zehou, *Lunyu jindu* (Dzisiejsze interpretacje *Dialogów konfucjańskich*), San Lianshu, Beijing 2004, s. 347−348; w tłum. polskim: „Otóż jeśli nazwy nie są poprawne, słowa nie odpowiadają prawdzie, jeśli słowa prawdzie nie odpowiadają, obowiązki nie mogą być należycie wypełnione". Inaczej interpretuje ten fragment Hui-chieh Loy uznając, iż *bu shun* 不顺 oznacza − nieprowadzący do porozumienia czy wręcz jednomyślności. Zob.: *Dialogi konfucjańskie*, przeł. K. Czyżewska-Madajewicz, M. J. Kunstler, Z. Tłumski, Ossolineum 1976, s. 127; Hui-chieh Loy, *Analects 13.3 and the Doctrine of „Correcting Names"*, [w:] *Confucius Now: Contemporary Encounters with the Analects*, ed. D. Jones, Open Court, Chicago 2007, s. 224−225.

[42] Feng Youlan, *Krótka historia filozofii chińskiej*, red. D. Bodde, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 47; Z. Wesołowski, *Konfucjańskie podstawy porządku społecznego i zjawisko „twarzy"*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Wydawnictwo „Dialog", Warszawa 2011, s. 187−188.

obowiązków za pomocą poprawnych nazw miało odgrywać istotną rolę w konkretnym przypisywaniu zadań, wprowadzać porządek we wszystkie procedury instytucjonalne i do wszelkich zachowań jednostek. Warto przy tym nadmienić, iż w tradycji azjatyckiej symbolika odgrywa bardzo istotną rolę, będąc motorem zachowań ludzkich, tworząc percepcję rzeczywistości a także kontrolując zachowanie społeczności[43]. Język określany był również jako *shenyan*, czyli powinien być używany z ostrożnością, gdyż przez niewłaściwe słowa rodzi się konflikt[44]. Język miał wywodzić się z nauki etycznej opartej na jasno sprecyzowanej hierarchii. Człowiek szlachetny, według chińskich myślicieli, cokolwiek robi, kieruje się zasadami, regułami i etykietą, dlatego waży słowa[45]. Te zatem stawały się częścią rzeczywistości politycznej, w której centrum było *li* – rozumiane różnie w zależności od kontekstu. Wskazywane normy nie były rozumiane *li* tylko jako „rytuał", lecz jako zasady etykiety, czyli wzory moralne, szerzej interpretowane jako obyczajowość, które dzięki językowi miały prowadzić do osiągnięcia prawdziwej harmonii. Przez określone wzory zachowań tworzono porządek społeczno-polityczny oparty na hierarchii, autorytecie i władzy[46]. Doskonalenie moralne społeczeństwa, jak to określa prof. Krzysztof Gawlikowski, było formowane przy użyciu narzędzi, jakimi dysponuje państwo, np. poprzez system edukacji. Wymagania ideologiczne stawiane były na egzaminach państwowych, a we wspólnotach wiejskich cyklicznie odczytywano pouczenia moralne. Etyka konfucjańska wymagała od „szlachetnego" samodoskonalenia się, a także dostosowania się do świata, nie pytano o jego prawa, lecz o obowiązki i przestrzeganie hierarchii[47]. Harmonia zatem mogła być osiągnięta tylko w przypadku spełniania szczegółowo określonych ról, zadań oraz obowiązków, podobnie jak w systemie rodzinnym. To zaś, inaczej niż w cywilizacji Zachodu, nie prowadziło do apoteozy konfliktu, lecz budowało stosunki wykluczające zasadę równości. W tym wypadku niejednoznaczny język dawał możliwości interpretacji pozwalającej na zachowanie harmonii, a tym samym uniknięcie chaosu[48]. Według Luciana Pye'a,

---

[43] Xing Lu, *The Influence of Classical Chinese Rhetoric on Contemporary Chinese Political Communication and Social Relations*, [w:] *Chinese perspectives in rhetoric and communication*, ed. D. R. Heisey, New York 2000, s. 5−7.

[44] *Shenyan* 慎言 − tłumaczone jest jako język rozważny, uważny, również interpretowane jako pilnowanie języka.

[45] Do podstawowych koncepcji zaliczno w konfucjanizmie: *ren* 仁 – cnotę humanitarności, *yi* 义 – prawość i sprawiedliwość, *zhi* 智 − wiedzę oraz *xin* 信− wiarygodność i szczerość. Xinzhong Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, red. nauk. A. Wójcik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 192−193.

[46] B. I. Schwartz, *Starożytna myśl chińska*, tłum. M. Komorowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 68−77; L. Raphals, *Knowing Words: Wisdom and Cunning in the Classical Traditions of China and Greece*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1992, s. 29−31.

[47] K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2009, s. 53−55.

[48] Idem, *Problem „wartości azjatyckich" i koncepcja Mahatira Bin Mohamada*, strona

władcy, prezydenci, liderzy Chin zawsze stali ponad społeczeństwem, jak ojciec, co odzwierciedlało paternalistyczny system. Jak określa to Benjamin Schwartz, „człowiek szlachetny" staje się pojęciem moralnym, mającym nieść przykład dla innych[49]. Przełożenie takiej perspektywy na relacje międzynarodowe kreowało w elitach chińskich poczucie wyższości w stosunku do innych podmiotów. Jednak poczucie wyższości było tu interpretowane inaczej niż w filozofii zachodniej. W swej subiektywnej ocenie Chiny stawały się zatem patronem, mecenasem, ojcem, szlachetnym, który jedynie pokazywał przykład, a stosując odpowiedni język, pouczał i napominał. Chiny, podobnie jak szlachetny mąż, postępowały zgodnie z zasadami konfucjańskiej moralności, która odznaczała się czterema cechami: jednością człowieka z naturą, postawą introwertyczną, doświadczeniem, całościowym postrzeganiem rzeczywistości[50].

W rozważaniach na temat polityki podstawą zachowania stabilizacji miały być zasady gwarantowane przez „sprawiedliwego polityka", którego immanentną cechą były „poprawne słowa". W jego słowach zawierał się porządek społeczny, słowa były narzędziem tworzenia takiego porządku. Konfucjusz uzależniał „śmiałość mowy i działania" od ładu panującego w kraju. W innym przypadku, w państwie ogarniętym chaosem działać należało śmiało, mówić zaś ostrożnie. Jedynie władca, który posiadał cnotę, miał też „dar słowa"[51]. *Zhengming* − rozumiane jako „poprawne słowa/nazwy", jest często utożsamiane z *zhengque* − rozumianym jako „poprawny" lub „odpowiedni"[52]. Jednak z uwagi na wysokokontekstowość języka chińskiego należy przedstawić możliwe warianty interpretacji *zhengming*. Koncepcja *zhengming* może być również interpretowana jako „nazwa odzwierciedla formę materii", co jednocześnie nadaje jej znaczenie „nazwa wyznacza status osoby, nadaje rangę/standard/kryterium materii, wyznacza odpowiedzialność, obowiązki oraz status władzy, w sposób szczególny podkreśla normy moralne oraz kształtuje normy zachowania i działań człowieka, zatem wyznaczając normy, kontroluje jego działania"[53].

---

internetowa http://www.dsw.dominikanie.pl/pliki/Warto%C5%9Bci%20Cywilizacyj%20Azji.pdf (dostęp: 03.01.2012).

[49] Rita Mei-Ching Ng, *The influence of Confucianism on Chinese conceptions of power, authority and the rule of law*, [w:] *Chinese perspective on rhetoric and communication*, Ablex Publishing Co. Stanford, Connecticut 2000, s. 51; B. I. Schwartz, *op. cit.*, s. 78−79.

[50] Xiao Wei, *The Characteristics of Confucian Ethics*, [w:] *Morals and Society in Asian Philosophy*, ed. B. Car, Curzon Press, Richmond 1996, s. 145.

[51] *Dialogi konfucjańskie*…, s. 138−139.

[52] *Zhengque* 正确 − rozumiane jest również jako odpowiadające rzeczywistości. Zob. *Xiandai hanyu cidian* (Słownik współczesnego języka chińskiego), Shangwu yinshuguan, Beijing 2004, s. 1607.

[53] Znaczenie *zheng* w *zhengming* może być rozpatrywane na cztery sposoby: 1. *juezheng* 纠正 – poprawne, 2. *zhengchi* 整饬 – dokładnie, w poprawnym porządku, lub zgodnie z wyznaczonym nurtem, zmianami, 3. *ding*定, np. 决定 czy 考定 − porządek, coś ustalonego, 4. *zhi* 治 − zarządzanie, rządzenie i analogiczne do *zhengfa* 正法, 治罪. Drugi element, *ming* może być inter-

W tym kontekście, jak zauważa Tu Weiming – uznany badacz cywilizacji chińskiej: „Publiczne mowy i dyskusje na temat retoryki przed III w. przed Chrystusem były w Chinach prawie całkowicie zdominowane przez chęć przywrócenia ładu społecznego, skłonienia władców do mądrego, sprawiedliwego i odpowiedniego postępowania wobec ludzi, zmuszenia podwładnych do uszanowania legitymacji władzy oraz zachowania dawnych zwyczajów i stosunków w społeczeństwie"[54]. Pierwsze przykłady chińskiej retoryki dotyczyły zatem nie walki na słowa, jak w starożytnej Grecji, ale „instrukcji" dla ministrów, w których przedstawiano sposób, w jaki należało przekazywać informacje władcy. Minister musiał przede wszystkim zachowywać uczciwość, wierność, szczerość, zachować własną godność, unikać przechwalania się, tak by okazać szacunek władzy i nie antagonizować stron sporu[55]. W Chinach sztuka retoryki ograniczała się zatem jedynie do kanonu wypowiedzi mających przekonać władcę, podczas gdy na Zachodzie była to sztuka przekonywania większej zbiorowości. Ponadto w zhierarchizowanym systemie rola dyskusji publicznej i stosowanie retoryki na szerszym forum miały znaczenie marginalne, były bez wpływu na rozgrywające się wydarzenia[56]. Dodatkowo język wpływa na zachowanie, nadaje kształt postępowaniu człowieka. Co ważne, rozważania o języku były odpowiedzią na wyzwania okresu chaosu, w którym istniała potrzeba skodyfikowania zachowań w normy etyczne, rozróżnienia między dobrym zachowaniem a występkiem. Wyrosło to zatem z problemów etycznych władzy i miało nadać jej nowy kształt. W takim rozumieniu nazwy nie pozostawały oddzielnym obiektem badawczym, lecz wraz z etyką oraz filozofią rządzenia stanowiły zwartą całość. Konfucjusz uznawał, iż miały one prowadzić do sanacji moralnej i przywrócenia ładu etycznego. Język kreował rzeczywistość, choć jednocześnie był od niej uzależniony poprzez związek ze stanem wiedzy, doświadczeniem oraz rangą społeczną[57].

Kontynuując rozważania dotyczące języka, Mozi, filozof wczesnego okresu Walczących Królestw (481−403 r. p.n.e.), dochodził do innych wniosków. Wskazywał on na dwie funkcje nazw: po pierwsze − standaryzację nazw, zgodnie z zewnętrzną percepcją, umożliwiającą wymianę myśli, poglądów, i po drugie − jako punkt wyjścia dla zrozumienia intencji zewnętrznego świata, poprzez

---

pretowany również na cztery sposoby: 1. zobrazowanie formy, 2. wskazanie statusu osoby i określenie jej tożsamości, 3. przedstawienie rangi osoby, urzędnika, polityka etc., 4. wskanie oskarżonego i litery prawa. Por. Zhang Wenxiong, *Lun Kongzi de zhengming xueshuo* (O konfucjańskiej teorii *zhengming*) „Xibei shifan daxuebao" 1979, nr 3, s. 1−5.

[54] Tu Weiming, M. Hejtmanek, A. Wachman, *The Confucian World Observed: A Contemporary Discussion of Confucian Humanism in East Asia*, East-West Center, Honolulu 1992, s. 28.

[55] G. A. Kennedy, *Comparative Rhetoric: An Historical and Cross-Cultural Introduction*, Oxford University Press, Oxford 1998, s. 158.

[56] Xiang Jinhua, *Jiantan Kongzi xiuci yishu yu chengjiu* (O sztuce i zadaniach retoryki u Konfucjusza), „Xiuci xuexi" 2001, nr 6, s. 24.

[57] Por. Feng Youlan, *op. cit.*, s. 47−48.

wejście w interakcję i tworzenie analogii. W rozumieniu Mozi, nazwy powinny odpowiadać realiom, a przedmioty były pierwsze, przed nazwami – te zaś warunkowane są stanem wiedzy mówcy. Tylko bowiem człowiek mądry był „wojownikiem intelektu", a w dyskusjach operował konkretnymi i ścisłymi argumentami. Za pomocą języka można imitować sytuację, lecz również opisywać aktualny stan rzeczy, choć zawsze przekazywane jest jakieś znaczenie[58]. Nazwy nieodzwierciedlające rzeczywistej formy stają się główną przyczyną niezrozumienia i konfliktów. Zatem zawartość przekazu stawała się najistotniejszym zagadnieniem w retoryce[59]. Jeśli nazwy pozostają nieadekwatne w stosunku do rzeczywistości, to taka zniekształcona przez słowo rzeczywistość powoduje, iż ludzie nie dowierzają przekazywanej informacji. Powinny one zatem być dostosowywane do rzeczywistości, gdyż w przeciwnym razie rządzący stracą podstawy do sprawowania rządów. W podobnym duchu pozostawały poglądy Guangzi, który mówił, iż nieprawidłowy język rządzącego przynosi chaos. Twierdził, iż to słowa tworzą rzeczywistość, stając się początkiem rzeczy, tworzą moralność, moralność tworzy porządek, porządek buduje mądrość[60].

Dodatkowe rozważania szkół uczonych koncentrowały się wokół pytań, czy język wyraża dostatecznie wyraźnie nasze myśli, jak również, co można wyrazić językiem?[61] Rozwijając myśl konfucjańską, Xunzi (312–230 r. p.n.e.) twierdził, iż poprawne nazwy tworzą prawidłową politykę, prawidłowe rządy: „Umysł i intencje są zgodne z *dao*, mowa jest zgodna z intencjami, słowa zgodne z mową"[62]. W filozofii Xunzi nazwy odzwierciedlały rzeczywistość, stając się jednocześnie jej reprezentacjami. Intencje, moralność, mowa, słowa i rzeczywistość tworzyły system, który miał podlegać analizie. Odnosiło się to nie tylko do systemu mowy, ale również do systemu myślenia oraz systemu wartości. Władca, formułując słowa, wpływał na kreowanie politycznej rzeczywistości, prowadził do zjednoczenia myśli, a bez odpowiednich słów lud stawał się zagubiony[63]. Słowa posiadają

---

[58] B. I. Schwartz, *op. cit.*, s. 162−163. W literaturze polskiej zob. *Mo-tsy. Potępienie wojny agresywnej*, tłum. Z. Słupski, [w:] *Antologia literatury chińskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1956, s. 75−78; *Mozi Pingzhuang*, strona internetowa http://xy.eywedu.com/29/002html/mydoc2017.htm (dostęp: 12.10. 2011).

[59] Tan Chaokun, *Xian Qin rujia xiuci sixiang tanxi* (Analiza myśli retorycznej preqinowskich szkół mędrców), „Renmin daxue xuebao" 1998, nr 3, s. 102.

[60] Yao Xiaoping, *Guang zi yuyan guan lueshuo* (Strategia językowa Guang zi), „Yuyan yanjiu" 2005, nr 3, s. 82−86; Chen Lizhong, *„Guang zi" de yuyan guan* (Pogląd na język Guang zi), „Hunan daxue xuebao" 2005, nr 5, s. 76−78.

[61] Szerzej na temat pojęcia *rujia* 儒家 zob.: Xinzhong Yao, *op. cit.*, s. 19−21.

[62] Wang Kun, *Xunzi „zhengming" lilun sixiang de yuyanxue fenxi* (Analiza językowa teorii *zhengming* u Xunzi), „Zhou yu yanjiu" 2012, nr 3, s. 26−30.

[63] Mo Xiaohong, *Xunzi de zhengming luoji sixiang jiqi qishi* (Logika i odkrywczość myśli *zhengming* u Xunzi), „Fuling shifan xueyuan xuebao" 2004, nr 2, s. 100−102; Yang Sai, *Xunzi de zhengming xinlun* (Nowa teoria *zhengming* u Xunzi), „Hefei shifan xueyuan xuebao" 2008, nr 2, s. 58−60.

charakter społeczny, nazwa na początku określała znaczenie przedmiotu, lecz wchodząc w relacje społeczne, ulegała ewolucji i w wyniku kompromisu społecznego zaczynała funkcjonować w obiegu społecznym, przyjmując różne formy i znaczenia[64]. Słowo stawało się symbolem, znakiem, określało przedmioty i było obiektywnie przydane przedmiotowi. W tym kontekście język staje się mechanizmem, narzędziem rozróżniania. Brak konkretnych definicji nazw będzie prowadził do niezrozumienia i chaosu. Język zatem mógł ułatwiać komunikację oraz wymianę idei bądź prowadzić do chaosu. Nieład był spowodowany błędnymi, nieustalonymi nazwami, to precyzyjne rozróżnienie między grupami społecznymi, szlachetnymi i niskimi prowadziło do formowania ładu i porządku. Takie zadanie wyznaczano poprawnym nazwom[65].

Xunzi uznawał talent literacki za pomocny w kreowaniu tekstów retorycznych, natomiast Mencjusz (371−289 r. p.n.e.), interpretując nauki konfucjanizmu, uważał, iż teksty powinny być proste acz treściwe, a sama forma tekstu jest sprawą drugorzędną. Niewątpliwie jednak najistotniejszą funkcją retoryki było przekazywanie nowych idei kształtujących porządek społeczny. Mimo że szkoła konfucjańska nie wskazywała na kontekst wypowiedzi, to jednak odnosiła się do czasu wypowiedzi oraz dogodnej okazji do zbudowania argumentacji. Kolejnym wspólnym elementem była kwestia relacji moralności i retoryki. W tym kontekście retoryka spełniała funkcję pomocniczą, służąc jako mechanizm transmisji idei moralnych mających odnowić czy przywrócić porządek społeczny[66].

Jak zauważył Vernon Jensen, pojęcie języka w taoizmie miało odzwierciedlać pasywną naturę człowieka, który używał go z rzadka, a sam język, określany mianem *xiyan*, rozumiano jako „szanowanie słów"[67]. Podstaw języka doszukiwano się w *dao*, które miało być początkiem wszystkiego. Bezkresność *dao* uniemożliwiała wyrażenie go językiem. Małomówność, wynikająca z praw natury, była z kolei jednym z elementów zasady *wu-wei*, która prowadziła do zdobycia władzy i zapanowania nad całym światem. W rozumieniu taoistycznym zasada „działania przez niedziałanie" (*wu-wei*) wskazywała, iż władca pozostawił sprawy własnemu

---

[64] Kong Fang, *Xunzi ping zhuan* (Krytyczna biografia Xunzi), Nanjing daxue chubanshe, Nanjing 2000, s. 184−185.

[65] *Ibidem*, s. 171−176.

[66] Tang Chaokun, *op. cit.*, s. 103−105; Luo Yuan, *Zhongguo xiuci xue yanjiu zhuanxiang lungan* (O kierunkach zmian w studiach nad retoryką chińską), Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2008, s. 36−37.

[67] *Xiyan* 希言 − jest rozumiane jako małomówność oraz krytyka gadulstwa, które bez określonych ram tworzy chaos i neguje stan natury. W literaturze przedmiotu, jak wskazuje Xin Lu, istnieją spory na temat interpretacji taoistycznych odniesień do retoryki. Podstawowym zarzutem w stosunku do takich badaczy, jak Jenssen, Oliver czy Kennedy, jest brak interpretacji *bian* 辨 w kategoriach retoryki, stosowanie kategorii, którymi posługiwano się tylko w języku angielskim, oraz proste przełożenie schematów retoryki z filozofii greckiej. Por. *Xiandai hanyu cidian*…., s. 1343; J. V. Jenssen, *Teaching East Asian Rhetoric*, „Rhetoric Society Quarterly" 1987, vol. 17, no. 2, s. 135−149; Xin Lu, D. Frank, *op. cit.*, s. 450–451.

biegowi, a one same miały tworzyć harmonię. Z kolei w rozumieniu konfucjańskim władca nie działał, gdyż posiadając ogromną cnotę, oddziaływał na swoich ministrów i wszystkich poddanych tak silnie, iż brali z niego przykład i w ten sposób ład w państwie był utrzymany bez konieczności wydawania przez cesarza rozkazów. Taoizm przyjmował, iż słowa są jak woda – z pozoru spokojne, niemające wpływu, ale przechodząc z natury słabej w silną, mogą pokonać najsilniejszego[68]. Filozofia taoistyczna, oparta na „pozostawieniu rzeczy samym sobie", uznawała, iż będąc słabym (biernym), można pokonać przeciwności. Zatem nie należało dążyć do czegokolwiek, mieć ambicji, wiedzy etc., a tylko zachowywać się zgodnie z naturą. Słowa, czy w ogóle mowa, prowadziły do chaosu, nie zaś do stanu harmonii. Stąd też język, jako narzędzie komunikacji, wymiany doświadczeń czy wiedzy, był marginalizowany, a każda interakcja między ludźmi miała prowadzić do chaosu[69]. To, czego nie można było usłyszeć, jak komentował Wang Bi, było najważniejsze, najdonioślejsze, wreszcie określone mianem „wielkiej harmonii". Uznawano zatem, iż słowa, wyrażając się w naturze, przejawiają sprzeczności, forma języka i jego treść stanowią sprzeczność. Mogą się przenikać, przechodzić jedno w drugie, czy jak „[…] potężny głos może nic nie znaczyć, a dobry nie przekonuje do swoich racji, co robi zły"[70].

Z kolei w swoich rozważaniach Mistrz Zhuang (369–298 p.n.e.), nawiązując do taoizmu uznawał, że język jest narzędziem o ograniczonych funkcjach[71]. Nie odzwierciedla obiektywnej rzeczywistości, a także dokładnego stanu umysłu, a tylko opisuje subiektywne spostrzeżenia, stan emocji, potrzeby podmiotu mówiącego. Sceptyczne podejście do języka wynikało z krytycznej analizy jego subiektywności oraz faktu, iż nie można było w pełni polegać na słowach. Tożsama idea wyrażona innymi słowami mogła prowadzić do zupełnie innych konsekwencji i nie być zgodna z intencjami mówiącego[72]. W swoich rozważaniach Zhuangzi nie tylko wyjaśniał, co mówić, ale również, jak mówić. Porównując

---

[68] Zasada *wu-wei* tłumaczona jest na różne sposoby, m.in. jako działanie przez niedziałanie, czy pozostawienie rzeczy samym sobie, podążanie z prądem. Por. J. V. Jenssen, *op. cit.*

[69] Por. *Laozi. Księga dao i de. Z komentarzami Wang Bi*, tłum. A. Wójcik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 119−120.

[70] Wang Pingping, *Lun „Laozi" „wu" yuyan shiye xia de lunli sixiang* (Etyka taoistyczna w koncepcjach nieużywania języka Laozi), „Dong nandaxue xuebao" 2009, nr 1, s. 21−24; F. Jullien, *Pochwała nieokreśloności. Zapiski o myśli i estetyce Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 55; A. Waley, *The Way and Its Power: A Study of the Tao Te Ching and Its Place in Chinese Thought*, George Allen & Unwin, London 1934, s. 87−88.

[71] W języku polskim zob. tłumaczenia: *Zhuangzi. Prawdziwa Księga Południowego kwiatu*, tłum. z oryginału M. Jacoby, Wydawnictwo „Iskry", Warszawa 2009, s. 7−11; tłum. wcześniejsze: *Czuang-tsy: Prawdziwa Księga południowego kwiatu*, tłum. W. Jabłoński, J. Chmielewski, O. Wojtasiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1953; *Mistrz Zhuang (Zhuangzi): Przypowieści zwane Księgą południowego kwiatu*, tłum. M. Religa, Wydawnictwo „Wodnik", Warszawa 1992.

[72] Hu Yun, *Zhuangzi de yushuo yu Zhonggguo yuyan de jiangou* (Język w filozofii Zhuangzi i konstrukcja języka chińskiego), „Zhejiang shifan daxue xuebao (Shehui kexue ban)" 2010, nr 2, s. 83.

słowa do głosów natury, np. wiatru czy śpiewu ptaków, które były naturalne, niewyrażające uczuć, uznawał je za fenomen ludzkiego bytu. Język miał być narzędziem istniejącym jedynie dla osiągnięcia konkretnych celów, był relatywnym wytworem, który miał prowadzić do nienaturalnego porządku konfucjańskiego[73].

Najbardziej praktyczne rady dawał jeden z chińskich twórców szkoły legistów – Mistrz Han Fei (ok. 280–233 p.n.e.)[74]. W założeniach legistów proponowano umacnianie państwa, panującej dynastii oraz armii. Wobec stanowionego prawa wszyscy mieli być równi, a władca zachowywał dla siebie prawo nagradzania bądź karania podwładnych[75]. Język stawał się częścią aparatu państwa, służąc jako narzędzie utrzymania władzy. Jednak zarządzanie słowem nie było sprawą prostą. W *Trudnościach w perswazji* autor przekonywał: „Przede wszystkim, najtrudniejszą rzeczą w perswadowaniu nie jest brak wiedzy na temat tego o czym się mówi lub wykorzystania wszystkich swoich atutów. Najtrudniejszą rzeczą w perswadowaniu jest poznanie umysłu osoby, którą pragnie się przekonać i dopasowanie słów do wymagań odbiorcy"[76]. W tym kontekście najważniejsze jest poznanie wnętrza osoby, z którą się komunikujemy i przekazanie naszych myśli w taki sposób, by odbiorca przyjął naszą rację. Zatem jest to sztuka bardziej wyszukana, sztuka manipulacji językiem. Ponadto retoryka nie była nigdy odrębną dziedziną w życiu społecznym, a tylko częścią filozofii, moralności bądź polityki[77].

Tradycja retoryczna Chin, jak wskazuje cytowany już Xing Lu, ma swoje podstawy w dziełach z VIII w. p.n.e., w tym w *Shijing* (Księga Pieśni), *Shang shu* (Księga dawnych dokumentów), a także w komentarzach *Zuo zhuan* (Komentarze Pana Zuo), *Guo Yu* (Opowieści z państw) oraz *Zhang guoce* (Strategie walczących królestw). Nacisk położony został na cztery główne sfery: moralną, epistemologiczną, dialektyczną oraz psychologiczną. *Zhengming* miały stać się

---

[73] Yang Guorong, *Zhuangzi de sixiang shijie* (Świat myśli Zhuangzi), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2006, s. 123−125; Xiu Keqian, *Lun Zhuangzi de yuyan huaiyi lun* (O teorii sceptycznej języka Xunzego), „Xiandai zhexue" 2006, nr 1, s. 105−107; Zhao Kuiying, *„Dao wu ke yan" yu „jing sheng xiang wai" – Zhuangzi yuyan zhexue jiqi dui yijing lun de yingxiang* („Dao jest nieokreślone" i „granice tworzą świat zewnętrzny" − filozofia języka Zhuangzi i jej wpływ na sztukę), „Shandong shifan daxue xuebao" 2007, nr 3, s. 15−17.

[74] W traktacie *Shangjunshu* (Księga księcia Shanga), Shan Yang za dwie podstawowe siły państwa uznaje rolnictwo i armię, odrzucając natomiast handel oraz konfucjańskie nauczanie literatury. W założeniach legistów proponowano umacnianie państwa, panującej dynastii oraz armii. Wobec stanowionego prawa wszyscy mieli być równi, a władca zachowywał dla siebie nagradzanie bądź karanie podwładnych. Por. K. Gawlikowski, *Nowa batalia o Konfucjusza*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1975, s. 13–16; B. I. Schwartz, *op. cit.*, s. 339−341.

[75] K. Gawlikowski, *Ideologia KPCh a klasyczna filozofia chińska. Przyczyny żywotności klasycznej filozofii chińskiej*, „Studia Filozoficzne" 1973, nr 3, s. 25–45; F. Bykow, *Powstanie chińskiej myśli politycznej i filozoficznej*, Warszawa 1978, s. 104–105.

[76] B. Watson, *Han Feizi: Basic Writings*, Columbia University Press, New York 2003, s. 73−80.

[77] *Ibidem*, s. 165−166; Zhengyuan Fu, *China's Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, C. M. E. Sharpe, Armonk, New York 1996, s. 44−45.

zaczątkiem poprawnego wychowania i tworzenia ładu w społeczeństwie. W drugiej sferze prekursorem była szkoła *mingjia*, która jako pierwsza dostrzegała rolę języka w tworzeniu rzeczywistości. Jak zauważał Deng Xi (546−501 r. p.n.e.), język dawał możliwość podwójnej interpretacji, stąd też rzeczy były postrzegane subiektywnie, i różnie w zależności od kontekstu definiowane[78]. W znaczeniu dialektycznym łączenie różnych spraw odzwierciedlało taoistyczny sposób myślenia. Psychologiczne znaczenie winno być odnoszone do szkoły legistów, w której odnajdujemy konceptualizację *shui* (perswazji) oraz analizę jej wpływu na zachowania ludzi i ich dalsze działania[79]. Wskazywano na znaczenie języka w przygotowaniach do obalenia władzy oraz skwapliwych kalkulacjach i ważeniu zysków i strat. W *Shang shu* wyróżniane są dwa rodzaje retoryki: *shi* − rozumiane jako wzbudzanie moralne przed wyruszeniem na wojnę *(deliberative rhetoric*) i *gao* − rozumiane jako przemowy w czasie święta zbiorów (*epideictic rhetoric*)[80]. Zagadnienie relacji między etyką a retoryką *xiuci*[81] rozumianą jak „upiększanie słów" znalazło swoje odzwierciedlenie w *Księdze Przemian* oraz przypisywanych Konfucjuszowi komentarzach. Podstawową kwestią było zagadnienie uczciwości; słowa winny odzwierciedlać humanitarność, obyczaje, sprawiedliwość i mądrość. Człowiek szlachetny zatem przez swą humanitarność zdolny był rządzić ludźmi, zapewniając harmonijne współdziałanie wszystkiego[82]. Podobnie interpretował to Kong Yingda (574−648), filozof dynastii Tang, podkreślając znaczenie retoryki w podwójnym wymiarze: po pierwsze jako stanowiącej istotny wkład w kulturę i edukację, po drugie kształtującej uczciwość i poczucie odpowiedzialności. Inaczej do tych kwestii podchodził Cheng Huo

---

[78] Feng Youlan, *op. cit.*, s. 92−93.

[79] Xing Lu, *The Influence of Classical Chinese Rhetoric on Contemporary Chinese Political Communication and Social Relations*; W. S. Morton, Ch. M. Lewis, *Chiny. Historia i kultura*, tłum. B. S. Zemanek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 37−40.

[80] Rozróżnienie na *shi* 誓 − tłumaczone jako ślubowanie, przysięga, działanie zgodne z danym słowem, oraz *gao* 告 − tłumaczone jako powiedzenie, poinformowanie np. o działaniach rządowych. Por. *Xiaodai Hanyu Cidian*…, s. 1158, 420. Zob. również Xing Lu, *The influence of classical Chinese rhetoric on contemporary Chinese political communication and Social relations*, [w:] *Chinese perspective on rhetoric and communication*, Ablex Publishing Co. Stamford, Connecticut 2000, s. 4−7; J. Gernet, *Inteligencja Chin. Społeczeństwo i mentalność*, tłum. E. Pfeifer, Wydawnictwo Fu Kang, Warszawa 2008, s. 370−373.

[81] *Xiuci* 修辞, pierwsze *xiu* występuje tu w znaczeniu *xiushi*修饰 − dekorowanie, upiększanie, zatem *xiuci* − to piękne słowa, upiększany czy przystrojony język, mający oddawać znaczenie, a jednocześnie być motorem działań. Stąd też w języku chińskim, niezależnie od tego, czy jest to język literacki czy propaganda „Dziennika Ludowego", *xiushi* – upiększanie odgrywa istotną rolę, co stanowi o trudnościach w interpretacji chińskich komunikatów. Por. *Xiandai hanyu*…, s. 1416.

[82] *Xiuci li ji cheng* 修辞立其诚 − pochodzi z *Księgi Przemian* i tłumaczone jest jako przekazywanie słów zawierających prawdziwe, uczciwe intencje, co w konsekwencji buduje ład i harmonię. Por. I Cing, *Księga Przemian*, przekł. i komentarz R. Wiilhelm, Latawiec, Warszawa 2001, s. 312−313; Nei Jiang, *„Xiuci liji cheng" xinjie* (Nowe interpretacje „Retoryka tworzy uczciwość, prawdę), „Neijiang shifan xueyuan xuebao" 2004, nr 1, s. 32−35.

(1032−1085), neokonfucjański uczony z czasów dynastii Song, który odrzucał możliwość kształtowania postaw moralnych przez retorykę, uznając ją li tylko za narzędzie wykorzystywane na potrzeby chwili[83].

Mimo że zagadnienie retoryki było poruszane w pismach z okresu dynastii Han (206 p.n.e−220 n.e.) przez Liu Xianga (77−6 p.n.e.), Wang Chonga (27−97), Wang Fu (78−170) oraz poetę dynastii Tang − Ouyang Xuna (557−641), to jednak pierwszym usystematyzowanym opracowaniem sztuki retoryki w Chinach było dzieło Chen Kui'a (1128−1203), pochodzące z czasów dynastii Song. Zasady pisania i kompozycji tekstów przedłożone zostały w *Wenze* (Reguły pisania), opublikowanym w 1170 r., w którym po raz pierwszy dokładnie omówiono zasady sztuki retorycznej. Zgodnie ze wskazówkami tekst miał być podzielony na siedem części: pierwsza i druga część poświęcone były na wstępne omówienie dostępnych materiałów, części trzecia do szóstej miały omawiać i analizować dyskurs w oparciu o przedstawienie: negatywnej retoryki, aktywnej retoryki, zasad gramatycznych, stylu literackiego oraz zasad układu tekstu. Ostatnia zaś część zawierała podsumowanie[84].

Sztuka retoryki w Chinach, jak zauważa Karolina Matalene, to powtarzanie tych samych utartych fraz, maksym, powielających sposoby i imitujących teksty. Głównym zadaniem retoryki w Chinach jest osiągnięcie społecznej harmonii oraz przekazanie postrzegania tradycji i oparcie się na zaakceptowanych wcześniej wyrażeniach. To dlatego w Chinach istotne są „idiomy, cliche czy wyrażenia". Przekonywanie polega na powtarzaniu już znanych twierdzeń, zamiast szafowania obietnicami oraz przyrzeczeniami. W tradycji zachodniej tekst czy dyskurs ma być koherentny, ścisły, logiczny – w tradycji chińskiej styl oznacza manipulowanie czyjąś pamięcią (bankiem fraz), przygotowanie środków do wypełnienia formy oraz tworzenie środków (oddziaływania) w tradycyjny sposób. W podobnym tonie wyraża się Robert T. Oliver uznając, iż priorytetem retoryki w Azji nie jest poprawienie bytu indywiduum (mówcy czy słuchacza), lecz budowa harmonii. Sama zaś retoryka oparta jest na kanonie, który powtarzany jest od pokoleń. Mówcy zatem nie szukają nowych form ekspresji, lecz kultywują przejętą od swoich poprzedników argumentację[85]. Niektórzy badacze, tacy jak np. Carl Becker czy James Murphy, uznawali, iż Chiny nie posiadały w ogóle tradycji retorycznej. Jednak, na co zwracają uwagę inni, m.in. Vernon Jenssen, głównym zadaniem retoryki było zachowanie porządku społecznego oraz zachowanie twarzy mówcy i słuchacza, nie zaś przekonanie kogokolwiek do czegokolwiek. Zatem system „braku indywidualizmu", stopienia jednostki i wskazania

---

[83] Wang Qizhou, *„Xiuci liji cheng" beyi tanwen* (Odkrywanie pierwotnego znaczenia „Retoryka buduje uczciwość"), „Wen, shi, zhi" 2009, nr 5, s. 73−74.

[84] Wu Liquan, *Lun „Wen ze" zai Zhongguo xiuci xue shishang de diwei* (O roli „Zasad pisania" w historii chińskich badań retoryki), „Anshang shifang daxue xuebao" 1994, nr 2, s. 73−75.

[85] Yameng Liu, *To Capture the Essence of Chinese Rhetoric: An Anatomy of a Paradigm in Comparative Rhetoric*, „Rhetoric Review" 1996, no. 2, s. 320−321.

jej odpowiedzialności w grupie, warunkował postrzeganie „sztuki przekonywania". Tworzyło to zwarty system powiązań, który *de facto* negował jakiekolwiek sprzeczki, dyskusje na argumenty, gdyż to mogło nadszarpnąć wzajemną relację. W tym kontekście dając możliwość utrzymania *mianzi* (statusu, pozycji), mówca stawia się na pozycji wyższej, ważniejszej względem adresata. Nie tworzy to bynajmniej systemu egalitarnego, lecz przez hierarchię prowadzi do powstania harmonii[86]. Wyznaczenie statusu osoby i nadanie rangi oraz odpowiedzialności wiąże się z pojęciem twarzy w kulturze chińskiej. Z jednej strony język wyznacza obowiązki, nadając tym samym szacunek, z drugiej zaś strony winien być interpretowany jako pozostawienie możliwości ruchu odbiorcy komunikatu, tak by ten uniknął utraty twarzy[87]. Również w relacjach międzynarodowych, których uczestnikami są Chiny, język staje się narzędziem nadania twarzy, a także przyczyną stworzenia sytuacji, w których adresat będzie miał pozostawioną możliwość manewru, tak by zachować twarz[88].

Pojęcie twarzy, jak zauważył Lin Yutang (1895−1976), chiński pisarz i tłumacz, jest pojęciem abstrakcyjnym, kodem społecznym, wyznacznikiem statusu. Łączy się z pojęciami *guanxi* oznaczającymi relacje, znajomości, powiązania, rozumiane także jako uczucia czy też uczucia ludzkie[89]. W rozumieniu *guanxi* podstawą jest osobisty kontakt czy powiązanie dwóch osób, sieć kontaktów, dzięki której dana osoba oddziałuje przez inne osoby i dąży do stworzenia korzystnej dla siebie sytuacji[90].

Dodatkowym zagadnieniem jest ujęcie prawdy, które nie mogło zostać przekazane przez jednostkę, a jedynie bazowało na tekstach klasycznych i do-

---

[86] A. Kirkpatrick, *op. cit.*, s. 107.

[87] Samo *mian* 面 − oznacza twarz, oblicze, poczucie własnej wartości, powierzchnię czy stronę, natomiast *mianzi* 面子 − reputację, szacunek dla samego siebie, poczucie własnej godności, prestiż, honor, renomę czy pozycję społeczną, z kolei *mianmu* 面目 − rozumiane jest jako reputacja (dosłownie twarz i oko/oczy). Por. M. H. Bond, *The Oxford Handbook of Chinese Psychology*, Oxford University Press, New York 2010, s. 480−481; P. Ch. Earley, *Face, Harmony, and Social Structure: An Analysis of Organizational Behavior across Cultures*, Oxford University Press, New York 1997, s. 43−53; Z. Wesołowski, *op. cit.*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków*…., s. 197−198.

[88] Wei Zaijiang, *Cong waijiao yuyan kan yu yong hanhu* (Język dyplomatyczny i niejasności użycia języka), „Waiyu xuekan" 2006, nr 2, s. 45−48.

[89] W swej pracy *Mój kraj i moi rodacy* nie definiuje on pojęcia twarzy, lecz przytacza przypadki, w których „twarz" okazuje się wartością nadrzędną, np. mimo obowiązywania zakazu jazdy powyżej 60 km na godzinę urzędnik państwowy może taki zakaz przekraczać – posiada „twarz", więc nie grożą mu konsekwencje, a zatrzymujący go policjant może być oskarżony o brak należytego przygotowania do swej pracy. W dyskursie zachodnim pojęcie „twarzy" zostało wprowadzone pod koniec lat 70. w pracy Penelope Brown i Stephana Levinsona *Politeness: Some Universals in Language Usage* w kontekście stosowania form grzecznościowych w języku i zachowania „statusu twarzy". Zob. szerzej Lin Yutang, *Wu guo yu wu min* (Mój kraj i moi rodacy), Jiangsu Wenyi Chunbashe, Sanhe 2009, s. 197−198.

[90] L. Niewdana, *Osobowe relacje guanxi w chińskim biznesie*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków*…., s. 205−209.

świadczeniach historycznych[91]. Mówca, chcąc przekonywać i budzić zaufanie, co wiązało się z akceptowaniem go jako członka rodu, klanu czy rodziny, miał używać argumentów historycznych i bazować na pismach klasycznych, gdyż w przeciwnym razie był skazany na porażkę. Obok braku demokracji, u zarania której leżały dyskusje i retoryka, wskazane przywiązanie do przeszłości wzmacniało brak kreatywnego podejścia do retoryki jako sztuki perswazji. Brak indywidualnego podejścia, jak wskazuje George Kennedy, przyczyniał się do braku rozwoju sztuki perswazji, gdyż nie było to po prostu konieczne. Taka podstawa i umiłowanie dla czasów przeszłych ograniczały możliwość buntu, wykluczały publiczny pojedynek na słowa oraz jakiekolwiek możliwości przekonywania, proponowały postawę bierną, nieposzukującą interakcji, wreszcie rodziły postawę izolacji[92]. Mimo że Liu Xie argumentował w *Wenxin diaolong*, iż główną zasadą powinno być tworzenie nowych form wyrazu w retoryce, a Han Yu (768–824), żyjący w czasach dynastii Tang, wzywał do „odrzucenia starych cliche", to chińska retoryka pozostawała oparta na przesłankach przeszłości, bierności i zachowania harmonii[93]. Stąd też pełna była aluzyjnych cytatów i poezji, dających możliwość wieloznacznej interpretacji. Zręcznie dobrany cytat miał wyrażać szacunek i przywiązanie, dając jednak do zrozumienia konieczność zmian w postępowaniu adresata bądź określenia wspólnego interesu. Należy przy tym pamiętać, iż cytaty nigdy nie były interpretowane zgodnie z ich wartością językową, a zawsze odnosiły się do konkretnego kontekstu i w danym kontekście winny być odczytywane. Głównym zadaniem miało być pragmatyczne wykorzystanie przedstawianego obrazu, mającego przynieść korzyść nadawcy[94].

W Chinach język postrzegany był przede wszystkim jako pismo, stąd też mówiło się głównie o środkach, układzie tekstu oraz metodach pisania. Należy jednak wskazać, iż w okresie preqinowskim, jak zauważa Hu Chenghua, kładziono również nacisk na sztukę oratorską. Jednak w późniejszych okresach, wraz z próbami centralizacji władzy, w odróżnieniu od tradycji europejskiej nie przywiązywano wagi do publicznych przemówień i przekonywania opinii publicznej. Kolejnym elementem, nie do końca identycznym w porównaniu z tradycją europejską, było określenie funkcji retoryki. Obie tradycje wskazywały istotę oddziaływania na

---

[91] Zob. Hiu Wu, *The Enthymeme Examined from the Chinese Value System*, [w:] *Rhetoric, Cultural Studies, and Literacy: Selected Papers from the 1994 Conference of the Rhetoric Society of America*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah 1997, s. 116−121; C. B. Becker, *Reasons for the Lack of Argumentation and Debate in the Far East*, „International Journal of Intercultural Relations" 1986, no. 10, s. 75−91.

[92] Lu Ming Mao, *Individualism or Personhood: A Battle of Locution or Rhetoric?*, [w:] *Rhetoric, Cultural Studies, and Literacy: Selected Papers from the 1994 Conference of the Rhetoric Society of America*, ed. J. F. Reynolds, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale 1995, s. 128−129.

[93] *Ibidem*.

[94] F. Jullien, *Drogą okrężną czy wprost do celu. Strategie sensu w Grecji i Chinach*, tłum. M. Falski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 48−55.

postawę adresata, jednak definiowanie tego oddziaływania zasadniczo się różniło. W Chinach wskazywano głównie na element moralny oraz moralne samodoskonalenie, tworzenie harmonijnych relacji interpersonalnych oraz aspekt zarządzania społeczeństwem. W starożytnej Grecji rola retoryki jako narzędzia oddziaływania interpersonalnego oraz prowadzenia walki politycznej rozumiana była jako sztuka przekonywania. Stąd też tradycja chińska wskazywała na bardziej pasywną, choć nie neutralną rolę retoryki, podczas gdy w Europie stawała się ona aktywnym narzędziem walki politycznej. Wskazywana przez Arystotelesa dynamiczność i interakcja retoryki mówiących, w Chinach została odrzucona bądź sprowadzona do minimum. Mimo że w dawnych Chinach nie uchylano się od słowa mówionego, to ważniejsze było słowo pisane. To zaś głównie spełniało rolę ochraniania funkcjonującego systemu czy też usprawiedliwiania działania danego władcy, nie będąc orężem społeczeństwa np. w obronie własnych interesów, a także kreowało rzeczywistość, która przez taką właśnie percepcję słowa z trudnością podlegała zmianie. Słowo pisane było nadrzędne w stosunku do słowa mówionego. Co istotne, nawet w debatach z okresu Wiosen i Jesieni (722–481 r. p.n.e), okresu „rozbicia dzielnicowego Chin", dyskurs dotyczył głównie spraw państwowych czy dyplomatycznych, nie zaś kwestii poświęconych roli prawa i regulacji, np. między państwami trybutarnymi a Chinami[95].

Z punktu widzenia kreowania przekazów werbalnych istotne było dzieło *Przewodnik po pisaniu tekstów*, redagowane przez Gui Youguang (1506–1571). Autor sugerował w krótkim wprowadzeniu, by dla zrozumienia przekazu podjąć cztery kroki: znaleźć główną ideę czy generalną umowę, następnie doszukać się „wpływu retorycznego" oraz przyjrzeć się budowie całej architektury retorycznej. Następnie ustalić główne punkty odniesienia oraz odnaleźć ich hierarchiczne powiązania. Na koniec zaś przyjrzeć się tezom, poruszanym problemom, argumentacji oraz składni i rozpocząć dyskusję, na koniec zaś podać konkluzję całości omawianej problematyki. Kompozycja retoryczna winna mieć swoją logiczną strukturę, inwencja zależy od pozycji tworzącego tekst (*cai*) oraz jego doświadczenia i wiedzy (*shi*), a sam tekst winien być edukujący i zaangażowany społecznie. Gui sugerował, iż główna idea powinna być wielka i pozytywna oraz powinna stawiać wyzwania potocznym oczekiwaniom[96].

Po obaleniu cesarstwa w czasie rewolucji xinhajskiej 1911 r., w okresie republikańskim (1912–1949), problemem retoryki zajmowali się głównie Xia Mian-

---

[95] Hu Chenghua, Chen Rudong, *Dong xi xiuci xue chuantong de lishi bijiao yu sikao* (Refleksje i porównania tradycyjnych studiów retorycznych na Zachodzie i Wschodzie), „Xiuci xuexi" 2008, nr 5, strona internetowa http://www.eywedu.com/xiucixuexi/xcxx2008/xcxx20080514–1.html (dostęp: 12.09.2012).

[96] Praca Gui Youguanga jest jednakże redakcją takich retorycznych dzieł dynastii Song, jak: podręcznik Chen Kuia *The Principle of Composition*, Li Qiqinga *The Essentials of Composition*, a zwłaszcza Li Zhuqiana *The Key to the Writing of Classical-style Essays.* Por. Yameng Liu, *To Capture the Essence of Chinese Rhetoric: An Anatomy of a Paradigm in Comparative Rhetoric*, „Rhetoric Review" 1996, vol. 14, no. 2, s. 325–329.

zun, Tang Tao, a także Yang Shuda[97]. Jednak za klasyczne uważa się opracowanie Chen Wangdao (1891–1977) z 1932 r. *Wprowadzenie do retoryki*. Uznawał on podział retoryki na dwa typy: pozytywną i negatywną. Pierwsza z nich miała kreować pozytywne reakcje, druga zaś miała wyjaśniać ludziom podstawowe procesy zachodzące we współczesnym świecie. Autor wzorował się głównie na *Księdze Przemian* i rozróżniał retorykę słowa mówionego i pisanego. W tradycji chińskiej naturalne było wskazanie na znaki i retorykę tekstu pisanego. Za najważniejszą funkcję retoryki uznawał taki dobór słów i argumentów, by odbiorca uzyskał precyzyjne zrozumienie tego, co nadawca pragnął przekazać. Dlatego należało wyróżnić trzy poziomy analizy: określający i definiujący znaczenie; określający elementy niemożliwe bądź trudne do zrozumienia i poszukujący słów mogących ułatwiać zrozumienie oraz „eliminowanie dyskryminacji" – unikanie estetycznych form pozostających tylko w języku pisanym w celu minimalizowania możliwych dezinterpretacji. Do podstawowych błędów w kreowaniu retorycznym Chen Wangdao zaliczał „chorobę trywialnego kopiowania starożytnych wzorców", czyli bezrefleksyjnego powtarzania dawnych argumentów, oraz „chorobę sztucznego, retorycznego przyozdabiania tekstów", które również negatywnie wpływało na możliwość dokładnego oddania opisu czy intencji nadawcy komunikatu[98]. Z punktu widzenia prowadzonych po 1949 r badań naukowych do pierwszego naukowego opracowania zagadnienia retoryki należy zaliczyć wydane w 1980 r. w Chinach *Materiały do studiów klasycznej retoryki chińskiej*, pod redakcją Zheng Diana i Tan Quanji, a także pracę autorstwa Zheng Ziyu *Wprowadzenie do historii retoryki w Chinach*, wydaną w 1984 r.[99]

Niewątpliwie język stał się również niebagatelnym zagadnieniem podczas przejmowania władzy przez Komunistyczną Partię Chin. Począwszy od przemówienia z marca 1927 r. na temat sytuacji chłopów w Henanie, Mao Zedong dostrzegał ważną rolę sloganów w kształtowaniu świadomości chłopów. Slogany jednak, jak argumentował, musiały być wypełnione znaczeniem[100]. Następnie

---

[97] W okresie republikańskim do kluczowych omówień zagadnień retoryki zalicza się: *Wenzhang Zuofa* (Jak pisać eseje) autorstwa Xia Mianzuna oraz *Wenzhang Xiuyang* (Jak być dobrym pisarzem) pióra Tang Tao, a także Yang Shuda wydane w 1933 r. *Gushu yiyi*, ponownie wydane jako *Zhongguo xiuci xue* w 1953 r. Por. Yang Shudao, *Zhongguo Xiuci Xue* (Studia retoryki chińskiej), Hunan renmin chubanshe, Changsha 2009; Luo Yuan, *„Xiuci xue fafan" yu Zhongguo xiuci xue yanjiu de zhuanxing* (Wprowadzenie do studiów retoryki i nowe postrzeganie badań nad studiami retoryki w Chinach), „Zhong nan daxue xuebao" 2009, nr 5, s. 706–707.

[98] Chen Wangdao, *Xiuci xue fafang* (Wprowadzenie do studiów retorycznych), Fudan daxue chubanshe, Shanghai 2010, s. 1–16.

[99] Li Mingfang, *Guanyu Zhongguo xiuci xue shi de fenqu* (O okresach w badaniach nad retoryką w Chinach), „Yangzhou daxue xuebao" 2005, nr 6, s. 53–55; Sun Chunzhao, *Gu hanyu xiuci xue ziliao huibian* (Wybór materiałów do studiowania retoryki starożytnego języka chińskiego), „Dushu" 1983, nr 5, strona internetowa http://www.eywedu.com/20/83/60316.htm (dostęp: 11.02.2012).

[100] Mao Tse-tung, *Referat o wynikach badań ruchu chłopskiego w prowincji Henan (marzec 1927 r.)*, [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 1, „Książka i Wiedza", Warszawa 1953, s. 30–34

w 1942 r. w Yan'anie Mao Zedong przyznawał, że podstawowym elementem w pracy propagandowej było „stopienie" myśli działaczy partyjnych z „myślami i uczuciami szerokich mas", co miało zapewnić sukces propagandowy[101]. Język stawał się podstawowym narzędziem tworzenia „nowego człowieka", a także ważkim mechanizmem kontroli i walki o nowy system. Żargon partyjny powinien być dostosowany do okoliczności, czerpać zarówno z języka mas, jak i zapożyczać z języków obcych oraz języka starożytnych Chin, tak by przez swą atrakcyjność przyciągać do ruchu komunistycznego[102]. W przemówieniu wygłoszonym 8 lutego 1942 r. w Yan'anie Mao Zedong wskazywał podstawowe błędy żargonu i schematów konfucjańskich w dyskursie partyjnym, do których zaliczał: przesadnie długie, bezsensowne przemówienia; posługiwanie się stereotypami dla osiągnięcia własnych partykularnych celów; mówienie bez określonego celu, jak również bez wskazywania takowego; używanie języka „pozbawionego smaku, przypominającego włóczęgę-złodzieja"; brak przemyślanych form; niedbałość; brak odpowiedzialności za słowa, nadużywanie groźnych słów w celu zastraszenia słuchaczy oraz zatruwanie partii i rewolucji[103]. Podobnie w tekście z 1937 r. *Przeciw liberalizmowi* Mao Zedong uznawał język za ważne źródło walki politycznej. Postulował mówienie wprost, gdyż brak sprecyzowanego języka stanowi źródło chaosu i burzy organizację polityczną[104]. Mao żądał zerwania z aluzyjną konfucjańską przeszłością, wzywając do języka prostego, zrozumiałego dla ogółu. Język bowiem wpisywał się również w permanentne sprzeczności, które były nieuchronne i włączone nierozerwalnie w proces dziejowy: „Wzajemna zależność i walka przeciwieństw, właściwych każdemu zjawisku, określają życie wszystkich rzeczy i zjawisk, są motorem rozwoju wszystkich

---

i 58–59; Mao Zedong, *Report on an Investigation of the peasants movement in Hunan*, strona internetowa http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected−works/volume−1/mswv1_2.htm#s1 (dostęp: 10.12.2012).

[101] Mao Tse-tung, *Przemówienie na naradzie w Jenanie poświęcone zagadnieniom literatury i sztuki (maj 1942 r.)*, [w:] idem, *Dzieła wybrane*, t. 4, „Książka i Wiedza", Warszawa 1958, s. 106−110; Mao Zedong, *Zai Yan'an wenyi zuotanhui shang de jiang hua* (05.1942) (Przemówienie na konferencji w Yan'anie poświęcone literaturze i sztuce), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2004-06/24/content_1545090.htm (dostęp: 11.02.2012).

[102] Takie kategoryzowanie języka propagandy nawiązywało do stalinowskiego dyskursu o języku, który nie był postrzegany jako nadbudowa, a był bytem niezależnym, tworzonym przez pokolenia, niebędącym wytworem danej klasy społecznej i przynależącym do dziedzictwa kulturowego danego narodu. Por. J. Stalin, *W sprawie marksizmu w językoznawstwie*, [w:] *Marksizm a zagadnienie językoznawstwa*, „Książka i Wiedza", Warszawa 1950, s. 19−24.

[103] Mao Tse-tung, *Przeciw szablonowym schematom w partii (8 lutego 1942 r.)*, [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 4, „Książka i Wiedza", Warszawa 1958, s. 77−97; Mao Zedong, *Fandui dangbagu* (Sprzeciw wobec schematom partyjnym), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2004-06/24/content_1544992.htm (dostęp: 12.08.2012); wyd. anglojęzyczne Mao Tse-tung, *Oppose the Party „Eight-Legged Essay"*, Foreign Language Press, Peking 1955.

[104] *Ibidem*.

rzeczy i zjawisk. Nie ma rzeczy niezawierającej sprzeczności. Gdyby nie było sprzeczności, nie byłoby rozwoju wszechświata"[105].

W czasie konferencji roboczej w Hangzhou w lipcu 1963 r. Mao Zedong, podążając za konfucjańską koncepcją „poprawnych słów", mówił: „[…] jedno poprawne sformułowanie, a cały naród będzie rozkwitał, jedno niepoprawne sformułowanie, a cały naród upadnie"[106]. Takie podejście wynikało z zakodowanych reguł nauczania, wedle których powtarzanie reguł moralnych z czasem stawało się motorem działań i zachowań ludzi[107]. Zasadniczym zagadnieniem z punktu widzenia budowy ustroju było przekucie owych niematerialnych słów w wymiar materialny, przynoszący poprawę i dobrobyt społeczeństwa. Z drugiej jednak strony zainteresowanie problematyką określeń było związane z leninowskim modelem partii, która stawiała sobie zadanie kontrolowania prowadzonej polityki w zakresie języka. Co więcej, wyrażało się to w akceptacji podejścia marksistowskiego, iż idee nie funkcjonują bez języka, a wszystko dzieje się przez język. Zatem myślimy w języku, którego używamy[108]. Każde z używanych określeń było dokładnie analizowane zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i znaczenia praktycznego. Podstawowym elementem w dyskursie jest uznanie danego określenia czy sformułowania, sloganu za mający podstawy naukowości. W tym kontekście istotną rolę pełnią ideogramy oraz ich szczególna forma, jaką są slogany polityczne. Jak stwierdzają John Louis Lucaites i Celeste Michelle Condit, spełniają one trojaką rolę: usprawiedliwiają działanie, stanowią symbol w tradycji retorycznej oraz są elementem perswazji. Ponadto stanowią o budowie ideologicznych platform, a także wyrażają polityczne cele. Michael Kalvin McGee, amerykański badacz retoryki, proponuje dwa podejścia badawcze do zjawiska sloganów politycznych: związane z zastosowaniem sloganów i drugie, związane ze zmieniającym się znaczeniem sloganów[109]. Te rozważania poniekąd odpowiadają rozważaniom A. Schopenhauera, który jako zasadny uznawał proces nazywania, mający niejednokrotnie motywację perswazyjną. Współcześnie taki proces określa się mianem etykietowania, co oznacza obecnie „okazjonalne opisowo-wartościujące nazywanie różnych bytów, motywowanie perswazyjne, tj. służące przekazywaniu odbiorcom określonych wartości, używane dla określania tych samych bytów przez innych nadawców lub wprowadzone z myślą

---

[105] Mao Zedong, *W sprawie sprzeczności (sierpnień 1937 r.)*, [w:] Mao Zedong, *Dzieła wybrane*, t. 2, „Książka i Wiedza", Warszawa 1958, s. 334.

[106] Szerzej na temat reformy języka chińskiego po przejęciu władzy przez Komunistyczną Partię Chin zob.: Ping Chen, *Modern Chinese: History and Sociolinguistics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 23−27.

[107] Ji Fengyuan, *Linguistic Engineering. Language and Politics in Mao's China*, University of Hawaii Press, Honolulu 2003, s. 43−44.

[108] *Ibidem*, s. 46−47.

[109] Xing Lu, *An Ideological/Cultural Analysis of Political Slogans in Communist China*, „Discourse Society" 1999, no. 10, s. 489−491.

o takim użyciu"[110]. Slogany stają się symbolami, z którymi identyfikuje się społeczeństwo. Tak było w Chinach po przejęciu władzy przez KPCh, która silnie identyfikowała się z antytradycyjnymi hasłami Ruchu 4 Maja z 1919 r. i na tej podstawie promowała ideologię marksistowską w Chinach[111]. Na początku lat 80. w teoretycznym organie prasowym KPCh „Czerwonym Sztandarze" pisano: „Najistotniejszą sprawą nie jest to, czy dany zwrot można odszukać w annałach marksizmu-leninizmu, ale czy znaczenie danego sformułowania jest naukowe i podążające głównym nurtem marksistowskim[…]"[112]. Wynikało to przede wszystkim z konieczności udowadniania przez rządzącą partię materialnych podstaw egzystencji rządzonych, a także przekazywania obrazu partii jako naukowej, czyli postępowej. Takim przykładem, podawanym przez Michaela Schoenhalsa, jest zwrot kierowany w stronę Chińczyków mieszkających na Tajwanie, w Hongkongu i Macau, określanych mianem rodacy (*Taiwan Gang, Ao tongbao*), nie zaś terminem Chińczycy zamorscy (*huaqiao*)[113].

Z uwagi na wysoki stopień tradycyjnej formalizacji języka w systemie politycznym Chińskiej Republiki Ludowej, należy przedstawić kwestię roli i znaczenia sloganu[114]. Nawiązując do konfucjańskiej tradycji *zhengming* oraz roli języka w systemie leninowskim, przyjęło się, iż bez sloganów władza nie jest w stanie przetrwać. Slogany kreowane były w zależności od sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej w państwie. Cechą charakterystyczną jest fundamentalne znaczenie sloganu, który w określonych okolicznościach politycznych, społecznych i ekonomicznych staje się jednym z elementów mobilizacji społeczeństwa, wzywając je do nowych wyzwań. Slogan staje się „sztandarem", kierunkowskazem, za którym podąża społeczeństwo. Jednoczy społeczeństwo, a także staje się symbolem władzy. Dobór sloganu ma określać cele, jakie wyznaczone są przez rządzących. Będąc znanym i utartym zwrotem, symbolizuje przywódcę. Zatem w wymiarze politycznym slogany tworzą ideologiczną legitymizację podstaw rządzenia. Jak zauważa Wang Zhiqiang, slogan może być oparty na tradycyjnej poezji, powiedzeniach ludowych czy dawnych przysłowiach, zakorzenionych głęboko w kulturze danego obszaru[115].

---

[110] P. Nowak, *op. cit.*, s. 215−216.

[111] Xing Lu, *op. cit.*

[112] Podobny przykład przytacza M. Schoenhals: Liu Shaoqi, wizytując fabrykę w Szanghaju, uznał, iż określenie robotników pracujących w serwisie jako „pomocniczych" (*fuzhugong*辅助工) było niewłaściwe, gdyż negatywnie kształtowało ich status społeczny. W zamian za *fuzhugong* proponował określenie „serwismen" (*xiuli gongren*修理工人). Miało to również prowadzić do wzrostu zadowolenia, a tym samym poprawy efektywności pracy. Por. M. Schoenhals, *Doing Things with Words in Chinese Politics, Five Studies*, „China Research Monography", no. 41, University of California Press, Berkeley 1992, s. 10, 31.

[113] *Ibidem*, s. 3−9.

[114] *Kouhao* 口号 − krótkie wyrażenia mające tworzyć platformę i stymulować działania oraz zachowania społeczeństw. Por. *Xiandai hanyu*…, s. 724.

[115] Wang Zhiqiang, *Zhongguo de biaoyu kouhao* (Chińskie slogany), Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 2010, s. 52−54.

Dodatkowym elementem w retoryce, wskazywanym w literaturze przedmiotu, staje się dobór języka, który musi być prosty, zrozumiały dla ogółu społeczeństwa, tak by nie wprowadzał w błąd, a czytelnie wskazywał wytyczne i jednoczył wokół przywódcy[116]. Z drugiej jednak strony, jak wskazywał Liu Shaoqi – przewodniczący Chińskiej Republiki Ludowej w latach 1959−1968, slogany powinny odzwierciedlać sytuację społeczną i oczekiwania społeczeństwa. W tej sytuacji konieczne było utylitarne, odzwierciedlające aktualną sytuację, użycie sloganów. W przeciwnym razie mogło to prowadzić do utraty legitymizacji władzy[117].

Z uwagi na wskazane tradycyjne myślenie o języku w chińskim systemie politycznym po przejęciu władzy przez Komunistyczną Partię Chin, rola i znaczenie słów były i są daleko bardziej istotne niż w innych systemach politycznych. Chen Yun, druga, po Deng Xiaopingu, najważniejsza persona polityczna początku lat 80., uważał, iż kluczowe dla przetrwania Chińskiej Republiki Ludowej były dwie kwestie: potęga armii i kontrola słowa. Świadczyło to również o nawiązaniu do wypowiedzi Lin Biao, który uznawał, iż siła państwa i jego znaczenie określane są przez „struktury wojskowe i siłę pióra". Jednostką odpowiedzialną za formułowanie głównych dokumentów jest w Chinach Wydział Propagandy Komitetu Centralnego (dalej jako WPKC), który działa za pomocą specjalnych regulacji: Okólniki CWP oraz okólniki specjalnych agend WPKC. Ponadto za dobór tematyki i słów odpowiedzialne jest Generalne Biuro Agencji Prasowej „Xinhua" − Nowe Chiny. Na początku lat 80. „czerwonych okólników" publikowano ok. 500 rocznie[118]. Pierwszym dokumentem subordynującym komunikaty zewnętrzne był okólnik wydany 25 maja 1941 r. przez Sekretariat Komitetu Centralnego, w którym uznano, iż każdy element propagandy zewnętrznej winien być zatwierdzony przez WPKC. W okólniku nr 3 wydanym przez CWP wyjaśniano użycie słowa „lojalny" (*zhong*), które w poprzednim okresie odnosiło się do kultu przewodniczącego Mao Zedonga. Podobną wykładnię sloganu „osiągać zyski przez pracowitość" (nie przez pracę, jak poprzednio) przedłożono 28 lipca 1983 r. Jak wyjaśniano, „praca" kojarzyła się z reguły z pracą fizyczną, natomiast po III Plenum XI Zjazdu Chiny przechodziły transformację mającą opierać się na modernizacji[119].

W wyniku działalności Wydziału Propagandy język stawał się bardziej zinstytucjonalizowaną formą, mającą wspierać działania władzy. Takie narzędzie prowadziło do ograniczania niepewności przez wprowadzenie znanych, wielokrotnie powtarzanych sformułowań[120]. W tym przypadku język stawał się

---

[116] Zhang Bingwen, *Dang de zhengzhi kouhao: chuantong, biange yu qishi* (Slogany polityczne partii: tradycja, zmiany i nowości), „Lilun tansuo" 2007, nr 5, s. 78.

[117] Xi Shexin, Wang Jun, *Liu Shaoqi guanyu zai xuanchuang gongzuo zhong yunyong kouhao de sixiang* (Liu Shaoqi o użyciu sloganów politycznych w pracy propagandowej), „Sixiang jiaoyu yanjiu" 2010, nr 12, s. 27−28.

[118] Huang Jinqi, *Waijiao yuyan de yaoqiu he texing*..., s. 35.

[119] *Ibidem*, s. 44−45.

[120] Linchuan Qin J., *Interpreting the Dengist Rhetoric of Buliding Socialism with Chinese*

tworem mającym swoje korzenie zarówno w kulturze chińskiej, jak i w systemie politycznym, zdeterminowany był przez moment historyczny, sytuację społeczno-polityczną oraz z czasem kształtującym i utrwalającym taką sytuację. Proces decyzyjny *de facto* zależny był od możliwości sformułowań, kontekstu oraz interpretacji znaczenia danego komunikatu. Stąd też kolejne chińskie dynastie z sukcesem wprowadzały w życie „zakazy językowe", ograniczając możliwość używania niektórych znaków. Język stał się zatem podstawowym narzędziem kampanii politycznych mających na celu mobilizację społeczeństwa. Jak wskazuje Wang Jianglong, ta była głównie zorientowana na: walkę klasową, denucjacje i usunięcie z partii polityków reprezentujących odmienne poglądy, studiowanie ideologii, promowanie prowadzonej polityki, kontrolowanie opinii publicznej, kreowanie spójności społecznej oraz przekazywanie informacji. Do głównych strategii prowadzonych kampanii komunikacyjnych ze społeczeństwem zaliczano: perswazję, budowanie jedności, jednomyślności, osobistej pozycji lidera, wywieranie presji oraz pracę ideologiczną. W pierwszym okresie po przejęciu władzy przez KPCh, wykorzystując społeczny entuzjazm i pozytywne nastawienie, kampanie mobilizacji społecznej nie wymagały zbyt dużych nakładów. Jednak zmiany zachodzące w chińskim społeczeństwie wymogły konieczność sięgnięcia po nowe metody i narzędzia, takie jak np. portale społecznościowe[121].

W Chińskiej Republice Ludowej sformalizowanie języka dokonało się przez agendy biurokracji partyjnej: Wydział Propagandy KPCh został wyodrębniony w maju 1924 roku[122]. Dla propagandy zewnętrznej znaczące było stworzenie w strukturach Rady Państwowej Biura ds. Informacji, powołanego po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej w październiku 1949 r. Biuro składało się z komórki wewnętrznej, za którą odpowiadała Agencja Prasowa „Nowe Chiny" (*Xinhua*), oraz Kierowniczej Grupy ds. Propagandy Zewnętrznej, odpowiadającej za kreowanie wizerunku Chin, języka chińskiej dyplomacji, promowania zjednoczenia z Tajwanem[123]. Grupa ta została rozwiązana w 1987 r., by następnie powrócić w 1992 r. pod zmienioną nazwą Biura ds. Komunikacji Międzynarodowej przy Komitecie Centralnym i połączona została z Biurem Informacji

---

characteristic, [w:] *Chinese perspective on rhetoric and communication*, Ablex Publishing Co. Stamford, Connecticut 2000, s. 249−250.

[121] Jianglong Wang, *Research on Chinese Communication Campaigns: A Historical Review*, [w:] *Chinese Communication Theory and Research: Reflections, New Frontiers, and New Directions*, eds. Wenshan Jia, Xing Lu, D. R. Heisey, Ablex Publishing, Westport 2002, s. 131−138; G. Kress, R. Hodge, *Language as Ideology*, Routledge and Kegan Paul, London, Boston, Henley 1981, s. 6−8.

[122] D. Shambaugh, *China's Propaganda System: Institutions, Processes and Efficacy*, „The China Journal" 2007, no. 57, s. 28–29.

[123] Michelle (Qian)Yang, *Active Censorship: Maintaining Control in China*, strona internetowa http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1138&context=curej (dostęp:11.09.2012).

Międzynarodowej Rady Państwowej[124]. Do głównych zadań powołanego biura zaliczono: administrowanie informacją, wydawanie regulacji dotyczących ograniczania dostępu do informacji, nadzór i kontrolę nad implementacją wydanych regulacji czy zarządzeń. Zgodnie z decyzją przyjętą w sierpniu 1952 r. unieważniono poprzednią decyzję, likwidując Biuro ds. Informacji i powierzając jego funkcje Wydziałowi Propagandy. W listopadzie 1956 r. Wydział Zjednoczonego Frontu stał się głównym organem sprawującym kontrolę nad propagandą zewnętrzną, aż do marca 1958 r., kiedy to Komitet Centralny wraz z Radą Państwową powołały Kierowniczą Grupę ds. Zagranicznych Komitetu Centralnego oraz Biuro ds. Zagranicznych Rady Państwowej[125]. W okresie „rewolucji kulturalnej", z uwagi na panujący w państwie chaos, organy partyjno-państwowe nie funkcjonowały, a po przejęciu władzy przez Deng Xiaopinga, w 1981 r. powrócono do formuły Kierowniczej Grupy ds. Zagranicznych Komitetu Centralnego, na czele której stanął Li Xiannian. Z kolei w sierpniu 1998 r. podjęto decyzję o likwidacji Biura ds. Zagranicznych Rady Państwowej, łącząc je ze strukturami partyjnymi i utworzono Biuro przy Kierowniczej Grupie ds. Zagranicznych Komitetu Centralnego. Ważną decyzją było utworzenie w 2009 r. Kierowniczej Grupy ds. Bezpieczeństwa Narodowego, która funkcjonuje w ramach Kierowniczej Grupy ds. Zagranicznych na zasadach „jeden organ, wiele nazw"[126].

Mimo wielu zmian, problemem w budowaniu ram współpracy stają się kwestie interpretacji i przełożenia chińskich wizji i intencji na języki obce. Wynika to przede wszystkim ze specyfiki języka chińskiego i jego wysokokontekstowości, co często prowadzi do sytuacji, w których przełożenie chińskich myśli staje się niemożliwe. Kolejna cecha to różnice w strukturze zdań, prowadzące do konieczności zmian w tłumaczeniu, gdyż literalne oddanie przekazu nadawcy byłoby niezrozumiałe dla adresata. Inną trudnością staje się przetłumaczenie politycznych sloganów używanych na potrzeby propagandy wewnętrznej, które dla zewnętrznego audytorium nie będą zrozumiałe[127]. W tym wymiarze przykładem

---

[124] Lu Ning, *The Central Leadership, Supraministry Coordinating Bodies, State Council Ministries, and Party Departments*, [w:] *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform, 1978-2000*, ed. D. M. Lampton, Stanford University Press, Stanford 2001, s. 39−49.

[125] Xi Shaoying, *1949−1966 nian Zhongguo dui wai xuanchuan shi yanjiu* (Badania nad historią propagandy zewnętrznej Chin w latach 1949−1966), Huazhong kejidaxue chubanshe, Wuhan 2010, s. 76−82.

[126] Por. m.in. Cheng Zhengshen, *Li Xiannian yu gaige kaifang chuqu de dui waigongzuo* (Li Xiannian i dyplomacja w początkach reform i otwarcia), „Zhonggong dang shi yanjiu" 2009, nr 6, s. 92−100; Wu Xiaolin, *„Xiao zu zhengzhi" yanjiu: neihan, gongneng yu yanjiu zhanwang* (Badanie „Polityki grup": treść, funkcje i przedmiot badań), „Qiushi" 2009, nr 3, s. 64−67; Wang Cungang, *Dangnian Zhongguo de waijiao zhence: shei zai zhiding? Shei zai yingxiang? – qiyi guonei xinwei ti de shijiao* (Obecna chińska polityka zagraniczna: kto ją tworzy?, kto ma wpływ? – perspektywa instytucji wewnętrznych), „Waijiao pinglun" 2012, nr 2, s. 1−18.

[127] *Duiwai Xuanchuan fanyi yu shijian: Beijing Shi waixuangyongyu xianzhuang diaocha yu guifan*, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2011, s. 194−198.

może być wystąpienie Zhou Enlaia z 18 maja 1952 r., w którym sugerował, by w wystąpieniach zagranicznych pozbyć się niektórych określeń, takich jak „imperializm" czy „faszyzm", które mogły służyć na potrzeby dyskursu wewnętrznego[128]. Po ogłoszeniu reform w 1978 r., zewnętrzna propaganda miała służyć, jak zauważał Hu Yaobang w marcu 1979 r., budowaniu zrozumienia i przyjaźni narodów świata, tak by stwarzać korzystne warunki międzynarodowe dla modernizacji Chin. Język i argumentacja na potrzeby relacji z zagranicą stawały się zatem funkcją celów nakreślonych przez kierownictwo chińskie. Po przełamaniu izolacji i powróceniu w 1992 r. na drogę reform, istotą komunikatu zewnętrznego miało być, jak określał to Jiang Zemin, „wyjaśnianie procesów zachodzących w Chinach", tak by międzynarodowa opinia publiczna rozumiała Chiny[129]. W kolejnych dekadach wzrastające znaczenie Pekinu wpływało na podejście do języka komunikacji zewnętrznej. Dla Hu Jintao, który rozpoczął urzędowanie po XVI Zjeździe KPCh, najistotniejsze było „obiektywne przekazywanie wizerunku Chin", kreowanie pozytywnego nastawienia opinii światowej wobec chińskich aspiracji oraz budowanie odpowiedniego środowiska sprzyjającego osiągnięciu zakładanych celów modernizacji Chin[130].

Język i tożsamość w stosunkach międzynarodowych

Teoretyczne ujęcie relacji międzynarodowych doczekało się bogatej literatury i opracowań. Ważnym momentem było zwrócenie uwagi przez konstruktywistów: Emanuela Adlera, Friedricha Kratochwila, Johna Ruggiego, Petera Katzensteina, neomarksistów: Roberta Coxa i Stephena Gilla czy przedstawicielki nurtu feministycznego: Spike Peterson, Christine Sylvester, iż polityka międzynarodowa nie bazuje na materialnych bytach, lecz jest tworem społecznym, który bardziej kreuje tożsamości niż usprawiedliwia zachowania podmiotów stosunków międzynarodowych. Dyskusje konstruktywistyczne wynikają z prób ewaluacji teorii liberalnych Roberta Keohana, dotyczących znaczenia instytucji w stosunkach międzynarodowych. Koncepcje te były oparte na rozważaniach Fryderyka Augusta Hayeka, dotyczących natury instytucji w relacjach gospodarczych oraz teorii neorealistycznych. Po upadku Związku Radzieckiego, wobec zmieniającej się rzeczywistości szkoła realistów stanęła przed intelektualnym

---

[128] He Guoping, *Zhongguo dui wai baodao sixiang yanjiu* (Studia nad koncepcjami przekazu informacji za granicę), Zhongguo meiti daxue chubanshe, Beijing 2009, s. 63.

[129] *Ibidem*, s. 72−83.

[130] *Hu Jintao zai quanguo xuanchuan sixiang gongzuo huiyi shang fabiao zhongyao jianghua* (Ważne przemówienie Hu Jintao na roboczej konferencji nt. koncepcji propagandy narodowej), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2003-12/08/content_1218316.htm (dostęp: 30.01.2013).

dylematem. W nurt dyskusji włączyli się badacze z innych nauk społecznych, co z punktu widzenia dominacji dotychczasowych nurtów stało się kluczowym wyzwaniem[131]. Dało to impuls tworzeniu nowych podejść teoretycznych, gdyż poprzednie uznawano za niedostatecznie odzwierciedlające zmiany w stosunkach międzynarodowych.

Poddając krytyce ówczesne realistyczne znaczenie siły i interesów, konstruktywizm dawał nowe pole do dyskusji. Interakcja określana w literaturze mianem symbolicznej powoduje, iż wytwarza ona i reprodukuje wyobrażenia „jaźni" i „innego" i jako takie tożsamości i interesy są częścią procesu[132]. Tak rozumiany interes kształtuje działania na arenie międzynarodowej. W tej sytuacji spór z realizmem jest oczywisty i dotyczy pytania, w jakiej mierze tożsamości i interesy są egzogenne, a w jakiej endogenne w stosunku do systemu międzynarodowego? Jak zakładała Judith Goldstein i Robert Keohane, to idee tożsamości oraz instytucje międzynarodowe mają taki sam poziom bądź są „względnie autonomicznymi determinantami życia międzynarodowego"[133]. Dyskusja teoretyczna jest tu *de facto* wynikiem postmarksistowskiego dyskursu realizmu politycznego, uznającego materializm za podstawowe źródło siły państwa. W odróżnieniu od uznania idei, kultury za wtórne, konstruktywizm uznawał dawną nadbudowę za istotną w tworzeniu rzeczywistości. Zatem w konstruowaniu interesu siły materialne mają tylko pewien, niecałkowity wpływ na kreowanie interesów i potęgi[134].

Głównym przedmiotem analizy, jak stwierdzał Nicolas Onuf, nadrzędnym w stosunku do wpływu aktora na instytucję i instytucji na aktora, jest określenie celów poszczególnych podmiotów relacji międzynarodowych. W toku takiego myślenia przedstawione zostają zatem zamierzenia aktorów, które, jako byty niematerialne, są podstawą powstawania zjawisk społecznych, nadając im znaczenie i tworząc z nich siłę normatywną[135]. Alexander Wendt, główny przedstawiciel społecznego konstruktywizmu w badaniach stosunków międzynarodowych, nie odrzucał jednak powszechnie przyjmowanych opinii przedkładanych przez Johna Mearsheimera, uznając, iż polityka międzynarodowa jest w stanie chaosu, państwa, posiadając ofensywne możliwości, nie ufają sobie, odwołują się głównie

---

[131] J. T. Checkel, *The Constructivist Turn in International Relations Theory*, „World Politics" 1998, vol. 50, no. 2, s. 324–348; A. Wendt, J. Fearon, *Rationalism vs. Constructivsm. A Skeptical View*, [w:] *Handbook of International Relations*, eds. W. Carlsnaes, Th. Risse, B. A. Simmons, Sage, New York 2002, s. 52–72.

[132] R. Palan, *A World of Their Making: An Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations*, „Review of International Studies" 2000, vol. 26, no. 4, s. 575–598; A. Wendt, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo „Scholar", Warszawa 2008, s. 42–43.

[133] *Ibidem*, s. 94.

[134] *Ibidem*, s. 97–98.

[135] N. Onuf, *Institutions*, *Intentions and International Relations*, „Review of International Studies" 2002, vol. 28, no. 2, s. 227–228.

do podstawowego elementu przetrwania i racjonalności podejmowania decyzji. Odrzucając jednak racjonalną teorię wyboru, zwraca się uwagę na konieczność zdefiniowania pragnień, oczekiwań i dążeń państw w stosunkach międzynarodowych. Dokonuje się określenia relacji między interesem a ideą. Jak stwierdza Wendt, interesy same w sobie są pojęciami lub ideami. Takie ujęcie zaczerpnięte zostało z antropologii i filozofii. Motywacje, aspiracje, interesy należy uznawać za schematy, które są strukturami wiedzy umożliwiającymi identyfikację obiektów i zdarzeń. Cytując Neila Howe'a, konstruktywiści przyznają, iż mimo że wspominane interesy, motywacje mają określony wyraz materialny, to jednak kluczowe w działaniach ludzkich jest dostrzeganie wartości w przedmiocie[136].

Podstawowym elementem w stosunkach międzynarodowych jest struktura społeczna, definiowana przez takie wyznaczniki, jak podzielane przez wszystkich rozumienie pojęć, oczekiwań czy wiedzy, nie zaś materialne źródła, które tylko ucieleśniają podzielane poglądy, a nie są tej struktury źródłem i celem. Przykładem może być zagrożenie nuklearne dla USA ze strony KRLD a nie Wielkiej Brytanii, w relacjach z którą panuje powszechne przekonanie o podzielanych wartościach i zasadach. Po trzecie struktura społeczna jest procesem, nie funkcjonuje ani w umysłach aktorów, ani w potencjale materialnym[137]. Konstruktywizm stara się dać odpowiedź i znaleźć alternatywne zrozumienie, czy wręcz nadać nowe interpretacje pojęciom zastanym w nauce o stosunkach międzynarodowych. Działania czy zachowanie możliwe są tylko w intersubiektywnym kontekście społecznym. Kontekst tworzony był przez interakcje tożsamości, stając się jednocześnie ich komponentem. Co istotne, tożsamości są zmienne i zależą od kontekstu społecznego, historycznego, politycznego i kulturalnego. Odrzucając twierdzenie realizmu i neoliberalizmu, iż siła materialna, wojskowa czy gospodarcza jest jedynym komponentem zachowania państwa, konstruktywiści uznają siłę dyskursu jako stanowiącą kluczowy element w zrozumieniu zachowania podmiotów w stosunkach międzynarodowych. Te zaś stają się częścią siły, która, podobnie jak siła bazująca na materialnych czynnikach, odnosi się do tworzenia relacji wiedzy, władzy i siły, co znajduje swoje odzwierciedlenie w teorii hegemonii ideologicznych[138].

Zrozumienie zachowania, podejmowanych decyzji możliwe jest jedynie w kontekście intersubiektywnego społecznego kontekstu, tworzonego przez podmioty funkcjonujące w stosunkach międzynarodowych. Aktorzy rozwijają relacje i zrozumienie partnera przez pryzmat norm i praktyk. Normy tworzone są w wyniku interakcji „my–wy", w stosunku do innych prowadzą do zdefiniowania

---

[136] *Ibidem*, s. 119–121.

[137] A. Wendt, *Constructing International Politics*, „International Security" 1995, vol. 20, no. 1, s. 72–75.

[138] T. Hopf, *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*, „International Security" 1998, vol. 23, no. 1, s. 171–181.

tychże norm, bazujących na tożsamości i odniesieniu się do nich. Tożsamość, rozumiana jako poczucie odrębności, odgrywa istotną rolę w kształtowaniu relacji międzynarodowych, umożliwiając odpowiedź na trzy podstawowe pytania: kim jesteśmy w stosunku do innych, kim oni są w stosunku do nas i jakie stanowisko winien w tej sytuacji zająć podmiot stosunków międzynarodowych. Państwa postrzegają inne podmioty według własnego postrzegania tożsamości, która wyznacza ich interes oparty na niematerialnych podstawach: wiedzy, tożsamości, języku, kulturze, ideologii[139]. Tworzenie tożsamości społecznej jest wynikiem kompromisu i dopasowania autopercepcji do percepcji, oczekiwań grupy, do której dane indywiduum chce zostać włączone. Tym samym, jak zauważają konstruktywiści, tożsamość jest procesem ciągłym, historyczną konstrukcją zmieniającą się w czasie[140]. Warunkiem tworzenia tożsamości są trzy elementy: legitymizacja, wypływająca z percepcji statusu jako moralnego, sprawiedliwego, równego; stabilność uzależniona od percepcji statusu stabilności oraz mobilności, rozumianej jako możliwości zmiany grupy przynależności[141]. W tym kontekście, jak definiuje to A. Wendt, konstruktywizm odzwierciedla bardziej tradycję idealizmu niż realizmu. Istotną różnicą jest, iż w realizmie tożsamość i interesy są traktowane jako stałe i niezmienne, podczas gdy u konstruktywistów poszukuje się odpowiedzi na pytanie, skąd się one wzięły i jak powstają[142]. W tym przypadku idealizm w konstruktywizmie definiowany jest jako struktura działań ludzkich zakorzeniona głównie we wspólnym postrzeganiu idei oraz tożsamości i interesów kreowanych przez ideowe podziały bądź zbieżności. Przywoływane są tu definicje Ernsta Cassirera, który uznawał, że zarówno myśli, jak i język były neutralne względem poznania naukowego. Twierdził on, iż logiczne i koncepcyjne struktury są pochodnymi struktury języka. Jednak potoczne przeświadczenia, jak stwierdzał Georg Wilhelm Friedrich Hegel, istniały poza językiem lub przed językiem, dopiero ten nadawał im formułę wyrażającą uniwersalne znaczenie. Wskazując na znaczenie społecznej interakcji, konstruktywizm odnosi się do interakcjonizmu socjologicznego uznając, iż ludzie postrzegają świat w wyniku interakcji społecznej. Rzeczywistość jest zatem wynikiem rozwoju interakcji z „innym". Co ważne, konstruktywizm nie odrzuca „zewnętrznej rzeczywistości", ale stwierdza, iż podlega ona ciągłej interpretacji oraz zależna jest od nadawanych jej znaczeń. Zatem państwa działają w świecie społecznym, świecie nie tylko zewnętrznym w stosunku do nas, lecz świecie zdefiniowanym

---

[139] *Ibidem*.

[140] F. Chernoff, *The Power of International Theory. Reforging the link to foreign policy-making through scientific enquiry*, Routledge, London, New York 2005, s. 20−21.

[141] S. Levin, J. Sidanius, J. L. Rabinowitz, Ch. Federico, *Ethnic Identity, Legitimizing Ideologies, and Social Status: A Matter of Ideological Asymmetry*, „Political Psychology" 1998, vol. 19, no. 2, s. 374−375.

[142] A. Wendt, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*…, s. 40.

przez innych. Ważnym elementem w dyskursie konstruktywistycznym jest pojęcie „ja", co w rozumieniu Emila Durkheima stoi za kodem zachowań i struktur społecznych w społecznej konstrukcji rzeczywistości. W rozważaniach nad tożsamością międzynarodową aktorów można wyróżnić dwa modele tożsamości: liberalną tożsamość Wendta, zbieżną z innymi (*liberal convergent identity*) oraz tożsamość realistyczną Carla Schmitta, bazującą na budowaniu podziałów i różnic (*realist disrete identity*). Różnica polega na tym, iż pierwsza sugeruje możliwość czy wręcz konieczność współpracy, druga z nich zakłada, iż każdy jest wrogiem „tożsamości ja". Jak zwraca uwagę Wendt, konstruktywizm opiera się na teorii społecznej i idealistycznej wizji rzeczywistości. Kształtowanie tożsamości ma prowadzić do skonstruowania podstaw dla wspólnoty wartości uniwersalnych, które posłużą do stworzenia szerszego systemu międzynarodowego. Takie podejście, zorientowane na strukturę (*structure oriented*) jest negowane przez analizy przedstawiane w kategoriach zorientowanych na podmiot-uczestnika stosunków międzynarodowych (*agent oriented*). Wskazane wyżej warunki mogą zostać uznane za idealistyczne – niemożliwe do zrealizowania, podobnie jak Wilsonizm czy filozofia moralna Kanta[143]. W tych rozważaniach tożsamość i interes tworzone są na bazie wspólnych idei, nie są zaś naturalnym stanem ulegającym ciągłej transformacji. Tożsamość kreowana jest zatem przez idee, które posiadają „jaźń", „ja" oraz te, którą posiada „inny". Innymi słowy tożsamości są kreowane przez autopercepcję, np. postrzeganie siebie jako mocarstwa, państwa rozwijającego się etc., oraz przez zewnętrzne struktury postrzegania, tzn. jak inni aktorzy postrzegają dany podmiot, np. jako zagrożenie, szansę, mocarstwo etc. Te zaś są wytworem języka, za pomocą którego, jak wskazuje australijski językoznawca − Michael Halliday, myślimy. W tym kontekście język staje się podstawowym narzędziem tworzącym tożsamość[144].

W samej strukturze tożsamości należy wyróżnić trzy poziomy: poziom egzystencjalny, obejmujący bezpośrednie i pośrednie doświadczenia, kształtujący samowiedzę podmiotu; poziom tożsamościowy, na który składają się przekonania, wartości, normy i wzorce zachowań tworzące obraz podmiotu; oraz poziom metatożsamościowy, tworzony przez różne dyscypliny, które stosując metody naukowe, budują pojęcie, systemy pojęć czy teorie. Ważnym punktem jest tu zdefiniowanie zmienności tożsamości. Dla „esencjonalistów" tożsamość jest stała, niezmienna, statyczna i łączy się z filozoficznym podejściem do niezmienności

---

[143] Dong Qingling, *Xianshi jiangou zhuyi yu ziyou jianshizhuyi: yizhong yanjiu gang ling neibu de fenhua* (Realizm konstruktywistyczny i liberalny konstruktywizm – dwie płaszczyzny analizy), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 12, s. 44−53.

[144] *Ibidem*, s. 576; J. G. Ruggie, *What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge*, „International Organization" 1998, no. 4, s. 855; A. Wendt, *op. cit.*, s. 211−213; D. Siemieniecka, B. Siemieniecki, H. Nilsen, E. Brantland, *Język nowej komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, s. 45−46.

rzeczy. Z drugiej zaś strony, co podkreślane jest przez „narratywistów", tożsamość jest procesualna, zmienna i otwarta. Wynika to z charakteru i dynamiki współczesności okresu ponowoczesności i wielokontekstowego uwikłania „ja"[145].

Mimo adaptacji idealizmu, A. Wendt postuluje nieodrzucanie materializmu, opowiada się za „materializmem kadłubowym", określanym również jako konwencjonalny. Realizm naukowy wykazuje, iż idee opierają się na niezależnie istniejącej, materialnej rzeczywistości oraz są przez nią regulowane. Konstruktywizm natomiast uznaje „obopólne oddziaływanie" sił społecznych i bazy materialnej jako tworzących rzeczywistość międzynarodową[146]. Tym samym akceptuje pozytywistyczne podejście do badań, wyjaśnia, jak tożsamości implikują działania, wskazuje na kognitywny charakter tożsamości i stwarza podstawy do nowego rozumienia zachodzących procesów[147]. W badaniach relacji międzynarodowych tożsamość może być wyróżniana jako zmienna zależna. W analizie relacji rosyjsko-chińskich po upadku Związku Radzieckiego, Robert H. Donaldson i John A. Donaldson wyróżnili trzy zmienne: relatywny schyłek Rosji, politykę wewnętrzną oraz problem tożsamości międzynarodowej. W wypadku Rosji była to tożsamość „upadłego supermocarstwa", warunkowana przeszłymi imperialnymi doświadczeniami, w Chinach − poszukiwania *greater China*, konstrukcji pan-chińskiej, warunkowane zjednoczeniem z Tajwanem, czy wreszcie tożsamość „globalnego policjanta" Stanów Zjednoczonych, warunkowana chęcią utrzymania dominacji[148].

W tych kategoriach politykę światową przedstawiał również F. Onuf, który jako trzy główne części składowe stosunków międzynarodowych uznawał: wspólnotę wartości, wielostronne relacje między podmiotami stosunków międzynarodowych oraz stopień działań altruistycznych. Z jednej strony wspólnota ma tworzyć kompleks bezpieczeństwa, z drugiej zaś posiadać spory bagaż realistycznej wizji, np. wspólne europejskie wartości były tworzone w odpowiedzi na nasilenie się presji ze strony Związku Radzieckiego. Jednak wyjście z pozycji siły nie jest tu najistotniejszym czynnikiem – państwa, które przyłączyły się do NATO, nie tyle zostały zmuszone siłą, co weszły w skład paktu z uwagi na atrakcyjność modelu państw będących członkami sojuszu, podobnie było z Unią Europejską. Zatem atrakcyjność, będąca pochodną wspólnych wartości, stanowi istotniejszy element niż użycie siły, tworząc podstawy dla długotrwałej

---

[145] S. Gajda, *Słowiańskie dyskursy tożsamościowe*, [w:] *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*, red. S. Gajda, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, s. 9−10.

[146] A. Wendt, *op. cit.*, s. 109−111.

[147] J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 302−303.

[148] R. H. Donaldson, J. A. Donaldson, *The Arms Trade in Russian-Chinese Relations: Identity, Domestic Politics, and Geopolitical Positioning*, „International Studies Quarterly" 2003, vol. 47, no. 4, s. 726−727.

struktury pokoju. W tej sytuacji struktura międzynarodowa ma polegać nie tyle na ograniczaniu możliwości użycia sił zbrojnych, ile na społecznej interakcji tworzącej zaufanie i odpowiedzialność[149].

W podejściu Emanuela Adlera dominował głównie pogląd, który podważał podstawy realizmu dotyczące państwa jako podstawowej jednostki stosunków międzynarodowych. Uznawał on możliwość tworzenia nowych zbiorowych tożsamości, wychodzących poza granice państw narodowych. Mimo że staje się to nową perspektywą badawczą, to główna trudność polega na określeniu czynników sprawczych takiego podejścia. „Wspólne obszary" były nie tyle wynikiem współdzielenia poznania czy wartości, ile udziałem poznania praktycznego oraz doświadczenia, które tworzą percepcję świata, a zatem sam świat[150].

Wychodząc ze wskazanych powyżej założeń, można stwierdzić, że język stanowi istotny komponent kształtowania współczesnych relacji globalnych. Teoria pokonstruktywistyczna, będąca rozwinięciem teorii konstruktywistycznej, uznaje język, tożsamość i narrację oraz międzynarodowy porządek za główne elementy w kształtowaniu stosunków międzynarodowych[151]. Dochodzi również do przedstawiania rzeczywistości jako produktu języka, który nie funkcjonuje poza ludzkimi wyobrażeniami, a jak wskazuje Hans-Georg Gadamer, inne tradycje językowe i kulturowe warunkują odmienne postrzeganie świata[152]. Przyjmując społeczne elementy w teorii stosunków międzynarodowych, należy podkreślić istotną rolę, jaką pełni język w kształtowaniu rzeczywistości międzynarodowej. Wychodząc z socjologicznych założeń, stwierdzamy, że język, przez konkretne znaki, a w dalszej części akt mowy i argumentację, jest integralnym komponentem strukturalnym przestrzeni społecznej, w której odgrywa dwojaką rolę: odzwierciedla sposób widzenia otaczającego świata oraz stanowi główne narzędzie

---

[149] Guo Shuyong, *Jiangou zhuyi de "gongtongti heping lun"* (Konstruktywistyczna „teoria wspólnego pokoju"), „Ouzhou" 2001, nr 2, s. 18−25.

[150] W teoretycznym podziale konskruktywizmu występują jeszcze dalsze podziały. John Ruggie wyodrębnia trzy nurty: neoklasyczny, podkreślający intersubiektywne znaczenie; naturalistyczny, oparty na naukowym realizmie oraz postmodernistyczny, zrywający z tradycją epistemologiczną modernizmu, nawiązując do Foucalta czy Derridy. Ernst Haas z kolei dokonuje podziału na: nurt systemowy (A. Wendt, D. Dessler), nurt kulturowy (F. Kratochwil, N. Onuf) oraz nurt „miękkiego racjonalizmu" (P. Katzenstein czy E. Adler). Por. J. Czaputowicz, *op. cit.*, s. 303−304.

[151] W tym kontekście język określany jest mianem *yuyan*语言 − narzędzie komunikacji, zdolność odróżniająca człowieka od innych istot, *ciling* 辞令− tłumaczone jako słowa, wyrażenie, retoryka dyplomacji, stosowane przy różnych okazjach oraz *huayu* 话语− tłumaczone jako dyskurs, akt mowy, słowo mówione, tożsamość określana terminem *shenfen* 身份, narracja/relacja z czegoś to *xushu* 叙述i w odróżnieniu od niej *jiang shu*讲述− rozumiane bardziej jako tłumaczenie i wyjaśnianie czegoś oraz *chen shu* 陈述− w znaczeniu twierdzenia lub udowadniania czegoś. Por. Sun Jisheng, *Yuyan, shenfen yu guojizhixu: hou jiangou zhuyi lilun yanjiu* (Język, tożsamość i system międzynarodowy: badania teorii postkonstruktywistycznej), [w:] *Waijiao Xueyuan 2007 nian kexue zhoulun wenji* (Zbiór tekstów naukowych Instytutu Dyplomatycznego, Rocznik 2007), red. Zhao Jinjun, Gao Fei, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2008, s. 63.

[152] M. Wendland, *op. cit.*, s. 23−25.

kształtowania tej przestrzeni[153]. Zasadne jest tu zatem konfucjańskie twierdzenie o języku jako elemencie kształtowania struktury, systemu wartości. Należy odwołać się do kontekstu języka − środowiska wewnętrznego i zewnętrznego. Do pierwszego zaliczymy strukturę języka i warstwę semantyczną; do kontekstu zewnętrznego zaś takie elementy, istotne z punktu widzenia omawianego problemu, jak: subiektywne postrzeganie rzeczywistości, system społeczny, polityczny, poziom rozwoju gospodarczego, zwyczaje, zasady działania, system norm czy doświadczenia historyczne. Z drugiej strony istotny jest również kontekst lingwistyczny, który będzie wpływał na charakter przekazu werbalnego i pisemnego, pomagał w rozumieniu przekazu i formułował jego cel[154].

W tym aspekcie nie sposób nie odnieść się do analiz komunikatu prezentowanych przez Jurgena Habermasa, który określa swoją teorię mianem pragmatyki uniwersalnej. Za każdym typem wiedzy stoi interes, a zatem pragmatyka, rozumiana jako dziedzina badająca stosunek między mówiącym a generowanymi przez niego znakami, będzie opisywała interesy stojące za używanym językiem i argumentami[155]. Rzeczywistość zatem kreowana jest w wyniku procesu komunikacyjnego w negocjacjach, podczas których dochodzi do wymiany informacji o preferencjach, przedstawienia obietnic i ewentualnych gróźb, działań retorycznych mających na celu uzasadnianie swojej tożsamości i interesów wraz z prawdziwym przekonywaniem nastawionym na wymianę racji, wzajemne zrozumienie i osiągnięcie porozumienia[156]. Niewątpliwie nawiązuje to do klasyfikacji zaproponowanej przez Johna Austina w latach 60., który jako przedstawiciel tzw. filozofii lingwistycznej uznawał, iż akt mowy to nie tylko akt lokucyjny, czyli polegający na wydawaniu dźwięku, lecz również akt fatyczny − konstruujący zdanie gramatyczne, dalej akt retoryczny − opisujący daną rzeczywistość i akt illokucyjny − wyrażający obietnice, groźby itp. Akt illokucyjny jest jednak przeciwstawiany działaniu strategicznemu zakładającemu dialog i jest oparty na braku alternatywy wyboru, tzn. bez możliwości doraźnego porozumienia. W pragmatyce Jurgena Habermasa zakłada się zatem, że dochodzi do poszukiwania wspólnych płaszczyzn i podjęcia interakcji rozumianej jako działalność symboliczna[157].

---

[153] *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, eds. M. J. Shapiro, J. Der Derian, Lexington Books, Lexington 1989; K. Handke, *Socjologia języka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 48−49.

[154] Lin Li, Wang Haiyan, *Jiazhiguan yu yuyan* (Wartości i język), Zhongguo dizhi daxue chubanshe, Beijing 2007, s. 53−55.

[155] J. W. Tollefson, *Critical Theory in Language Policy*, [w:] *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*, ed. T. Ricento, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Victoria 2007, s. 42−45.

[156] J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 318−319.

[157] K. Stasiuk, *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji, Pomiędzy działaniem komunikacyjnym, dyskursem a kulturą masową*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 49−55.

W kontekście relacji międzynarodowych język jest użytecznym narzędziem tworzenia systemu stosunków międzynarodowych czy budowania tożsamości i pozycji danego podmiotu w układzie międzynarodowym. Uznawany jest za narzędzie oddziaływania, budowania czy sprawdzania reakcji w relacjach międzynarodowych. Analizując relacje języka i tożsamości, należy wyróżnić cztery typy: podmiotową tożsamość języka, systemowo-językowy wyraz tożsamości, dyskurs tożsamościowy, tożsamość języka. Pierwszy z nich łączy się ze spełnianiem przez język przede wszystkim funkcji poznawczej, środka pozyskiwania wiedzy. W przypadku tożsamości jezyk konstruuje i organizuje tożsamość i jest umysłową reprezentacją siebie[158]. Zdaniem teoretyków, takich jak Janice Bailly Mattern i Ludwik Wittgenstein, język sam w sobie jest siłą, a tożsamość czy system stosunków międzynarodowych są materialnym produktem języka oraz interakcji dyskursów. Zatem są one same w sobie efektywnym źródłem budowy porządku międzynarodowego, a nie tylko jednym z jego elementów[159]. Do podobnych wniosków dochodzili Richard Asley, James Der Derian, Friedrich Nietsche, Jacques Derrida czy Michael Foucault, którzy wskazywali, iż język jest istotnym środkiem kształtowania rzeczywistości, stąd też celowe są badania nad tą funkcją języka. Zatem dominacja języka jest kluczowym elementem w kształtowaniu reżimu prawdy[160]. Bez odpowiedniego wsparcia językowego nie można realizować polityki, a zatem prowadzić do kształtowania przyjaznego otoczenia dla realizacji określonych celów i prowadzonych działań[161]. W badaniach amerykańskich na dużą rolę języka i negocjacji w stosunkach międzynarodowych wskazywał Thomas C. Schelling. Na początku lat 60. XX wieku jako główną przyczynę konfliktu wskazywał „asymetrię w komunikacji" polegającą na odmiennym zrozumieniu słów, kontekstu oraz innych formach protokołu[162].

Za Iverem Neumannem można przyjąć rozumienie języka jako systemu będącego punktem odniesienia dla tworzonej rzeczywistości, co znalazło swoje dobitne odzwierciedlenie w pracy Davida Shambaugha *Beautiful imperialist – China perceives America*, bądź jako systemu tworzącego sytuację i kontekst, gdzie kluczowa jest analiza z punktu widzenia socjolingwistycznego, jak to

---

[158] S. Gajda, *op. cit.*, s. 11.

[159] S. Guzzini, *The Concept of Power: A Constructivist Analysis*, „Millennium: Journal of International Studies" 2005, vol. 33, no. 3, s. 495−521; M. Bucholtz, K. Hall, *Locating Identity in Language*, [w:] *Language and Identities*, eds. C. Llamas, D. Watt, Edinburgh University Press, Edinburgh 2010, s. 19–28; S. Guzzini, A. Leader, *Constructivism and International Relations, Alexander Wendt and his Critics*, Routledge, New York 2006; M. Zenfuss, *Constructivism in International Relations, Wendt, Onuf and Kratochwil*, [w:] *Constructing International Relations: the Next Generation*, Sharp, New York 2001.

[160] Sun Jisheng, *op. cit.*, s. 65.

[161] *Ibidem*, s. 67.

[162] T. C. Schelling, *The Strategy of Conflict. Contributors*, Harvard University Press, Cambridge 1960, s. 28−32.

przedstawia David Cambell w pracy *Writing Security: US foreign policy and the politics of identity*. Jeszcze inaczej patrząc, język może być rozumiany jako zaplanowane działanie mające za zadanie wpływać na inne podmioty, jak przedstawiał to w analizach francuski filozof Paul Ricoeure[163].

W odróżnieniu od sposobu postrzegania relacji międzynarodowych w realizmie, gdzie materialna siła odgrywała fundamentalną rolę, m.in. w koncepcji równowagi sił, w szkole pokonstruktywistycznej taką rolę przypisuje się językowi, który tworzy siłę idei, a ta z kolei tworzy tożsamość. Zdaniem teoretyków szkoły pokonstruktywistycznej warunkiem koniecznym do zbudowania wspólnoty bezpieczeństwa jest stworzenie określonej wspólnej tożsamości. Ta z kolei wypływa z języka, który, jak było wspomniane, tworzy rzeczywistość, stając się jednocześnie początkiem dyplomatycznych działań[164]. Jednak i tu kryje się zagrożenie, jak twierdzi Sun Jisheng. Podmiot podejmując retoryczne wyzwanie, może być włączony w „językową grę". Według postkonstruktywistycznej szkoły język, tożsamość i narracja kształtując rzeczywistość, stają się zaczątkiem ładu[165]. W tym kontekście „hegemonia języka" odgrywa ważną rolę w umacnianiu pozycji w relacjach międzynarodowych[166]. Wzrastanie Chin zatem odbywa się pod kontrolą i dominacją dyskursu w języku angielskim, który powszechnie uznaje się za *lingua franca*. To z jednej strony negatywnie wpływa na interpretację chińskich deklaracji, z drugiej rodzi obawy o możliwość zachowania własnej odrębnej tożsamości w czasach globalizacji. Procesy globalne osłabiają „jedność narodową", podkopując tradycyjne wartości, w tym ograniczają możliwość przekazu własnych idei, tak by były one zrozumiałe[167]. W tej sytuacji konieczne jest wzmacnianie poczucia wspólnych więzi, opartych na wspólnej tożsamości kulturowej. Z pewnością jednym z elementów budowy takiej więzi jest podkreślanie możliwości stworzenia społeczeństwa i świata harmonijnego. Wskazywanie modelu rozwoju jest nierozerwalnie złączone z budowaniem poczucia wspólnoty, opartej nie tylko na wartościach tradycyjnych, ale również na sukcesach transformacji. Jednak jak zauważa Zhang Wenchong, nie sposób nie dostrzec wyraźnych problemów uniemożliwiających tworzenie harmonijnego społeczeństwa. Zaliczyć do nich trzeba: procesy urbanizacyjne, dysproporcje w przychodach czy rosnące napięcia społeczne[168]. Ponadto mimo możliwości promocji, chińska kultura jest

---

[163] L. Stenseth, *Nationalism and Foreign Policy, the case of China's Nansha rhetoric*, Department of Political Studies, Oslo 1998, s. 29−30.

[164] Sun Jisheng, *Yuyan, yiyi yu guoji zhengzhi…*, s. 112−113.

[165] *Ibidem*, s. 63.

[166] *Ibidem*, s. 65.

[167] Zhang Ji, *op. cit.*, s. 373−377.

[168] Zhang Wenzhong, *„Shuang he moshi" tui dong Zhongguo ruanshili de tisheng* (Model „podwójnego pokoju" jako siła promowania chińskiego *soft power*), „Jiangsu daxue xuebao" 2007, nr 11, s. 34−35.

narażona na „hegemonizm kulturowy", a Chiny, zdaniem Zhang Haishenga i Liu Xifenga, stają się głównym celem ekspansji kulturowej Zachodu, który pragnie ujednolicenia świata. W tym kontekście zmiany w sloganach czy argumentacji, również w polityce zagranicznej, odnoszą się do nowych zagrożeń i wyzwań[169].

W ostatnich latach także badacze w Chinach toczą spory o teoretyczne ujęcie badań nad stosunkami międzynarodowymi. Jednym z głównych elementów dyskusji jest próba zbudowania chińskiej szkoły stosunków międzynarodowych. Spory toczone w chińskiej akademii są wynikiem zmiany polityki po III Plenum XI Zjazdu w 1978 r. Decyzja o modernizacji przyniosła, w dalszej perspektywie, konieczność dostosowania teorii do rzeczywistości międzynarodowej i wyzwań modernizujących się Chin. W pierwszym okresie, tj. do 1990 r., w pięciu największych wydawnictwach poświęconych stosunkom międzynarodowym ukazało się 80 teoretycznych opracowań, w tym 32% dotyczyło teorii marksistowskiej. W 1981 r. Chen Lemin opublikował pierwszy w Chinach skrypt omawiający zachodnie koncepcje w metodologii badań stosunków międzynarodowych. Pierwszy artykuł dotyczący konieczności podjęcia prób tworzenia chińskiej szkoły stosunków międzynarodowych został opublikowany w 1986 r. przez Wang Jianweia, Lin Zhimina, Zhao Yulianga na łamach „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" (Światowa ekonomia i polityka – materiały wewnętrzne). W okresie przed 1989 r. przetłumaczono na język chiński klasyczne dzieła Abrahama Kaplana i Hansa Morgenthaua. W 1992 r. w Szanghaju opublikowano *Studia porównawcze stosunków międzynarodowych* autorstwa Jin Yingchonga oraz Nie Shiyonga. Istotnym punktem wyjścia dla zwiększania się roli środowisk opiniotwórczych była publikacja z 1993 r., autorstwa Hu Anganga i Wang Shaoguanga, poświęcona chińskiej racji stanu. Chińscy intelektualiści poruszyli kluczowe problemy warunkujące dalszą rolę Państwa Środka na arenie międzynarodowej[170]. Wraz z coraz większym otwarciem intelektualnym Chin w okresie między 1990 a 2000 rokiem opublikowano 331 artykułów, podczas gdy w ciągu następnych siedmiu lat 771 tekstów dotyczących teoretycznych aspektów stosunków międzynarodowych. Mimo wzrostu ilości publikowanych tekstów, wzrósł też współczynnik „uzależnienia od Stanów Zjednoczonych". W pierwszym okresie, tj. do 1990 r., teorie amerykańskie stanowiły treść 45% publikowanych tekstów, podczas gdy w okresie ostatnim tj. 2000–2007 aż 75% (por. rys. 1)[171].

---

[169] Zhang Ji, *op. cit.*

[170] Hu Angang, Wang Shaoguang, *Zhongguo guojia nengli baogao* (Raport o potencjale Chin), Liaoning renmin chubanshe, Shenyang 1993.

[171] Qin Yaqing, *Zhongguo guoji guanxi lilun yanjiu de jinbu yu wenti* (Postępy i problemy w chińskich badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 11, s. 16–17.

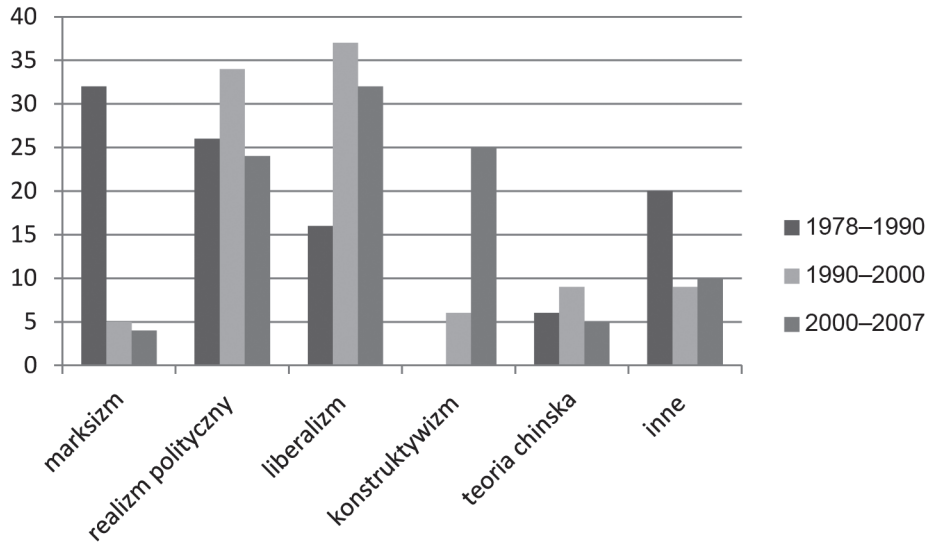

Rys. 1. Teorie obecne w chińskim dyskursie o stosunkach międzynarodowych (1978−2007)

Źródło: Qin Yaqing, *Zhongguo guoji guanxi lilun yanjiu de jinbu yu wenti* (Postępy i problemy w chińskich badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 11, s. 18

Perspektywa szkoły liberalnej została wprowadzona do dyskusji przez profesora Wang Yizhou w publikacji z 1995 r. dotyczącej analizy współczesnej polityki międzynarodowej. Realistyczne paradygmaty szerzej omówili Yan Xuetong oraz Qin Yaqing, kolejno w pracach: *Analiza interesu narodowego Chin*, wydanej w 1996 r. oraz *System hegemonistyczny i międzynarodowe konflikty*, wydanej w 1999 r. Natomiast elementy perspektywy konstruktywistycznej po raz pierwszy zostały omówione w pracy Liu Yongtao *Krytyka zachodniej teorii realistycznej i konstruktywistycznej.* Z przedstawionej z kolei przez Zhou Guiyina analizy ilościowej wynika, iż publikowane w okresie 1998−2005 analizy koncentrowały się głównie na zagadnieniach badań polityki międzynarodowej, strategii innych państw, dyplomacji chińskiej, strategii i bezpieczeństwa międzynarodowego, globalizacji i światowej ekonomii[172]. Co istotne, również podejście konstruktywistyczne znalazło swoje odzwierciedlenie w chińskiej literaturze przedmiotu[173]. Począwszy od 1998 r. i opublikowaniu artykułu Liu Yongtao w „Światowej

[172] Zhou Guiyin, *Zhongguo guoji zhengzhi yanjiu zhong de yiti he wenti* (Problemy i tematy w chińskich badaniach nad polityką międzynarodową), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2007, nr 4, s. 86−95.

[173] W przedstawionych badaniach z lat 1998−2004 wynika, iż teoria konstruktywistyczna najbardziej rozpowszechniona była w następujących pismach: wydawanej przez Instytut Gospodarki

Gospodarce i Polityce", w którym porównywał neorealizm i konstruktywizm, rozpoczęto debaty na temat adaptacji szkoły konstruktywistycznej dla potrzeb zrozumienia działań chińskiej polityki zagranicznej[174]. Co ważne, dyskusje nie opierały się li tylko na teoretycznej debacie, lecz próbowały wyjaśniać zachowanie m.in. Stanów Zjednoczonych i Japonii oraz państw europejskich. Ponadto analizy polityki chińskiej dotyczyły stosunku Chin wobec międzynarodowego reżimu nieproliferacji, problemu tajwańskiego oraz współpracy gospodarczej w Azji Wschodniej[175]. W kolejnych latach 2008–2009, na podstawie przedstawionych autoreferatów doktorantów, zebranych w tomach wydawanych przez wydawnictwo Shijie zhishi chubanshe, należy stwierdzić, iż dominującym podejściem badawczym stał się konstruktywizm i liberalizm (na 14 prezentowanych rozpraw po 5 z każdego nurtu). Do podobnych wniosków prowadzą badania podręczników do stosunków międzynarodowych. W ośmiu wydanych między 2000 a 2008 rokiem tylko trzy omawiały teorię marksistowską, trzy tradycyjne podejście Chin do relacji międzynarodowych, podczas gdy pięć odwoływało się do zachodnich teorii, takich jak realizm, liberalizm czy konstruktywizm. Przewagę czy, jak twierdzą niektórzy chińscy badacze, zachłyśnięcie się teoriami zachodnimi przedstawia zestawienie ośmiu podręczników do stosunków międzynarodowych: w pięciu zaprezentowano zachodnie teorie stosunków międzynarodowych, w czterech wizje Deng Xiaopigna, w trzech marksistowskie podejście i tradycyjnie chińskie postrzeganie świata (por. tab. 1).

Światowej i Polityki „Światowej Gospodarce i Polityce" (36 artykułów), następnie wydawanych przez Instytut Studiów Europejskich „Studiach Europejskich" (13 artykułów), wydawanym przez Szanghajski Uniwersytet Języków Obcych „Guoji guancha" (Obserwator Międzynarodowy) (11 artykułów) oraz wydawanych przez Chiński Instytut Współczesnych Stosunków Międzynarodowych „Współczesnych Stosunkach Międzynarodowych" (5 artykułów). Zob. *Zhongguo de jiangou zhuyi guoji guanxi yanjiu: chengjiu yu buzou (1998–2004)*, [w:] *Wenhua yu guoji shehui. Jiangou zhuyi guoji guanxi lilun yanjiu* (Kultura i społeczność międzynarodowa: badania konstruktywistycznej teorii stosunków międzynarodowych), red. Qin Yaqing, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2006, s. 172.

[174] Liu Yongtao, *Xifang xin xianshi zhuyi lilun yu jiangou zhuyi pi ping* (Teoria zachodniego neorealizmu i krytyka konstruktywistyczna), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1998, nr 8, s. 26–30.

[175] *Zhongguo de jiangou zhuyi…*, s. 173–175.

Tabela 1. Teorie stosunków międzynarodowych w wybranych chińskich podręcznikach (2000–2005)

Podręcznik	Chińskie wartości w postrzeganiu świata zewnętrznego	Marksistowskie ujęcie świata zewnętrznego	Koncepcje Deng Xiaopinga dotyczące świata zewnętrznego	Zachodnie koncepcje percepcji świata zewnętrznego	Opis sytuacji międzynarodowej po zakończeniu „zimnej wojny”
Zhang Guihong, *Guoji Guanxi Yanjiu daolun* (Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych), Zhejiang daxue chubanshe, Hangzhou 2003	tak (s. 142–146)	tak (s. 117–142)	tak (s. 133–138)	tak (s. 83–102)	tak
Dangdai Guoji Guanxi (Współczesne stosunki międzynarodowe), red. Zhang Lidong, Zhang Qianming, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2000	nie	nie	nie	nie	tak – węzłowe zagadnienia układu międzynarodowego od pokoju westfalskiego 1648 r.: prawo międzynarodowe; ONZ; sprawy dotyczące państw odgrywających istotną rolę w stosunkach międzynarodowych
Dangqian Dang zheng ganbu guanzhu de guoji xingshi redian wenti jiedu (Wyjaśnienie gorących problemów sytuacji międzynarodowej dla kadr partyjnych i rządowych), red. Wang Shiyong, Renmin chubanshe, Beijing 2005	nie	nie	nie	nie	tak – dominacja Stanów Zjednoczonych
Guoji zhengzhi zhong de Zhongguo waijiao (Dyplomacja Chin w stosunkach międzynarodowych), red. Yang Mian, Zhongguo meiti daxue chubanshe, Beijing 2005	nie	nie	nie	nie	tak – relacje między ChRL a USA, Francją, Japonią, UE i innymi państwami; aparat pojęciowy z wydawnictw zachodnioeuropejskich

Tabela 1. (c.d.)

Podręcznik	Chińskie wartości w postrzeganiu świata zewnętrznego	Marksistowskie ujęcie świata zewnętrznego	Koncepcje Deng Xiaopinga dotyczące świata zewnętrznego	Zachodnie koncepcje percepcji świata zewnętrznego	Opis sytuacji międzynarodowej po zakończeniu „zimnej wojny”
Guoji guanxi jiben lilun (Podstawowe teorie stosunków międzynarodowych), red. Chu Shulong, Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003.	tak (s. 265–275)	nie	nie	tak (cały podręcznik)	nie
Guoji guanxi jiben lilun daodu (Przewodnik po podstawowych problemach teorii stosunków międzynarodowych), red. Yang Mangsu, Zhongguo shehui kexueyuan chubanshe, Beijing 2001	nie	tak (s. 27–32)	tak (s. 36–49)	tak (s. 50–73)	nie
Dangdai shijie yu Zhongguo (Świat współczesny i Chiny), red. Wang Zhucong, Zhongguo shehui kexueyuan chubanshe, Beijing 2003	nie	tak (s. 211–219)	tak (s. 1–35)	tak (s. 76–104; 188–210)	nie
Lingdao Ganbu waishi zhishi duben (Podręcznik wiedzy o sprawach zagranicznych dla kadr przywódczych), red. Li Zheyong, Zhongguo duiwai jingji maoyi chubanashe, Beijing 1999	tak (s. 13–42)	nie	tak (s. 1–12)	tak (s. 43−49)	tak – opis współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarczej, ekonomicznej, struktur państwa odpowiedzialnych za politykę zagraniczną; negocjacji; roli partii, rządu, armii oraz wymiany kulturalnej we współczesnych stosunkach międzynarodowych

Źródło: oprac. własne na podstawie wymienionych w tabeli podręczników.

Niewątpliwie istotnym dylematem Chin przedstawianym w chińskim dyskursie konstruktywistycznym stało się wypracowanie własnej tożsamości na arenie międzynarodowej. W przypadku Chin, jak stwierdzał Lucian Pye, mimo zerwania z rewolucyjnym myśleniem, wciąż żywe było rozdarcie między dążeniem do stworzenia państwa narodowego a zachowaniem odrębności cywilizacyjnej[176]. Drugim czynnikiem była trauma upokorzenia doznanego w XIX w., dowodząca słabości dawnego porządku, lecz również dająca impuls do modernizacji państwa i przyjęcia niechińskich wzorców zarządzania państwem[177]. Chiny, jako państwo scentralizowane, jak wskazuje Yu Xintian, dołączyły do systemu stosunków międzynarodowych dopiero po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej. Z pewnością postrzegały siebie jako „obcych" i tak były postrzegane przez innych. Dodatkowy balast stanowiły reminiscencje przywołujące „upokorzenie Chin", które po wojnach opiumowych zostały zmuszone do przyjęcia instytucjonalnego systemu Zachodu, jednocześnie odchodząc od „systemu stosunków trybutarnych". Ówczesne relacje z „barbarzyńcami" przepełnione były idealną chińską moralnością, głównym celem takich relacji było nie tyle ingerowanie w wewnętrzne sprawy innych podmiotów, lecz zagwarantowanie Chinom możliwości rozwoju wewnętrznego. Całokształt takich stosunków określa się jako „tożsamość drogi królewskiej", w odróżnieniu od dominacji zachodniej np. Hiszpanii, Niemiec, określanej mianem „tożsamości hegemona"[178]. Jak stwierdzał James Harrison, w okresie przed wojnami opiumowymi to „kulturalizm", nie zaś idea centryczno-państwowa, wpływał zasadniczo na percepcję Chin w relacjach z innymi. Istniało zagrożenie militarne, ale z uwagi na zacofanie cywilizacyjne obcy najeźdźcy nie byli w stanie narzucić formy rządów, a pozostając u władzy ulegali sinizacji. Ponadto, relacje w świecie opartym na zachodniej formule cywilizacyjnej nie były relacjami między równymi podmiotami[179]. Zhang Baijia uznał, iż polityka Sun Yat-sena, Mao Zedonga czy Jiang Jieshi była warunkowana uznaniem dotychczasowego układu międzynarodowego za niesprawiedliwy i wykluczający Chiny. Dopiero decyzje z 1978 r. o otwarciu na świat powinny być interpretowane jako zerwanie z pojmowaniem Zachodu jako wroga, który upokorzył Chiny. Taka wzmożona interakcja z podmiotami zewnętrznymi wiązała się z koniecznością zbudowania, zdefiniowania i ochrony tożsamości Chin na arenie międzynarodowej, a jednym z elementów tej polityki miał stać się język i retoryka dyplomacji[180].

---

[176] L. W. Pye, *China: erratic state, frustrated society*, „Foreign Affairs" 1990, no. 4, s. 58−59.

[177] M. Yahuda, *China's Foreign Relations: The Long March, Future Uncertain*, „The China Quarterly" 1999, vol. 159, s. 650−652.

[178] Zhang Quanyi, *Shijie guojia shengcheng jili chutan – quanqiu jiti rentong de shengcheng yu moshi zhuanhuang yanjiu* (Podstawy państwa światowego. Studia nad modelem i przesłankami globalnej kolektywnej tożsamości), Guangming ribao chubanshe, Beijng 2010, s. 211.

[179] J. Townsend, *Chinese Nationalism*, „The Australian Journal of Chinese Affairs" 1992, no. 27, s. 99.

[180] Zhang Quanyi, *op. cit.*, s. 217.

O ile zadanie to było proste w czasach zimnej wojny – na zasadzie kształtowania wizerunku wroga, na początku widzianego w Stanach Zjednoczonych, a następnie w Związku Radzieckim, o tyle po upadku systemu komunistycznego stało się to dużo bardziej złożone[181]. Od początku reform do 1991 r. Chiny uczestniczyły połowicznie w relacjach globalnych. Te połowiczne relacje miały swoje podłoże w dwóch podstawowych czynnikach: świat, mimo np. normalizacji stosunków z USA, nie był do Chin przekonany, a po drugie, Chiny badały reakcje na swoje otwarcie. Przełomowe znaczenie miały: presja zewnętrzna po 1989 r., upadek Związku Radzieckiego oraz tzw. drugie otwarcie – wówczas Chiny silniej związały się z międzynarodowym systemem gospodarczym. W transformacji tożsamości, zdaniem Men Honghua, istotnym czynnikiem był kryzys azjatycki z 1997 r., przejście od koncentrowania się na suwerenności mocarstwa w kierunku zaangażowania regionalnego, a następnie globalnego[182]. Dominacja systemu zachodniego, zarówno instytucjonalnego, jak i systemu wartości, wymuszała na pekińskich decydentach podjęcie bardzo asertywnych kroków. W takiej sytuacji uznano, że tożsamość Chin winna być oparta na tradycyjnym, chińskim systemie wartości, koncepcjach, które będą stanowiły o czytelnym i jasnym ich odróżnieniu. Siła tożsamości, jak należy interpretować rady Sun Zi „wygrania wojny bez wojny", ma być gwarantem sukcesu wzrastającego mocarstwa – bez siły niematerialnej wzrost potęgi nie może być efektywny[183]. Punktem odniesienia dla Chin po upadku Związku Radzieckiego były relacje ze Stanami Zjednoczonymi. Dwa podmioty o różnych tożsamościach stawały przed wyzwaniem stworzenia reżimu bezpieczeństwa, który ograniczałby możliwość wybuchu konfliktu. W tym wypadku, jak stwierdza Liu Yongtao, należało poszukiwać platformy opartej na społecznym rozumieniu stosunków międzynarodowych[184]. Z drugiej jednak strony budowa tożsamości, jako wyniku interakcji z państwami szeroko rozumianego Zachodu, nie do końca została przez Chiny zaadoptowana. Kreowanie wizerunku Chin tradycyjnych stało się problematyczne wobec faktu, iż tradycyjne chińskie wartości nie były związane z państwem narodowym, a w takim właśnie systemie przyszło Chinom kształtować swój wizerunek. Klasyczne postrzeganie społeczeństwa w kategoriach rodziny/klanu nie przyniosło rozpadu na kilkanaście państewek – tak jak w Europie, ale stworzyło z Chin jedną całość. Chińska wi-

---

[181] Feng Yongping, *Daguo jueqi kunming de chaoyue: rentong jianshe yu bianqian* (Problemy wzrastającego mocarstwa: tworzenie i zmiany tożsamości), Shehui kexue chubanshe 2009, s. 219−220.

[182] Men Honghua, *Yali, renshi yu guojia xingxiang – guanu zhongguo cantu guoji zhidu zhanlue de lishi jieyin*, [w:] *Zhongguo waijiao, zhongguo xuezhe kanshijie*, vol. 4, red. Niu Jun, Xin shiji chubanshe 2007, s. 164−167.

[183] *Ibidem*, s. 240.

[184] Liu Yongtao, *Guifang, rentong he Zhong Mei anquan hezuo qianjing* (Normy, tożsamość i przyszłość chińsko-amerykańskiej współpracy w zakresie bezpieczeństwa), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1999, nr 1, s. 33−36, 45.

zja świata (*tianxia*), która tworzy chińską tożsamość, zdecydowanie rożni się od kategorii europejskiego państwa suwerennego. W tym zakresie interesująca jest analiza przedstawiana przez pekińskiego filozofa Zhao Tingyanga. System międzynarodowy nie jest niszczony przez państwa upadające, lecz przez fakt upadku świata jako takiego. Taki upadek wynika z braku odpowiedniej koncepcji rozwoju globalnego oraz braku reorientacji zachodniego systemu myślenia. Potocznie przyjmuje się, iż *tianxi*a oznacza „wszystko pod niebem", lub też jest tłumaczone jako „wszystko pod kopułą niebios", jednak według Zhao Tingyanga winno być interpretowane jako „ludzkość" oraz „światowe instytucje". Takie rozumowanie wpisuje się w chińskie podejście do świata, które nie wyklucza „innego", gdyż nie ma potrzeby samookreślenia. W systemie *tianxia* głównym celem jest przekształcenie „rozproszonych podmiotów" w jeden „wspólny", który nie tworzy barier[185].

Analizując pojęcie tożsamości, chiński konstruktywista Qin Yaqing uznawał, iż liberalna koncepcja Wendta stwarza możliwość zbudowania wspólnej tożsamości, podczas gdy koncepcja Schmitta kładzie nacisk na grupową tożsamość opartą na zdefiniowaniu wroga. Pierwsza z nich zatem nie poszukuje wroga, a po stworzeniu tożsamości konstruuje platformę dla uniwersalnej tożsamości. Tymczasem immanentną cechą drugiej jest poszukiwanie odniesienia w postaci wroga, a uzyskiwanie własnej tożsamości oparte jest na permanentnej potrzebie akceptacji przez inne podmioty. W dalszej konsekwencji warunkuje to prowadzoną politykę wróg/przyjaciel, co z kolei kreuje realną politykę konfliktu bądź politykę przyjaźni[186].

W relacjach międzynarodowych zachowanie podmiotu może być rozpatrywane z trzech perspektyw: tożsamości konstruktywnej państwa, które staje się podmiotem relacji międzynarodowych i aktywnie partycypuje w międzynarodowych

---

[185] Istotne w tym kontekście są możliwości interpretacyjne. Wg K. Gawlikowskiego, termin *tianxia* („świat", dosłownie „wszystko pod niebem") oznaczał tylko państwa podzielonych wówczas Chin i sąsiednie państwa, mniej czy bardziej „barbarzyńskie". Chodzi tu zatem o „świat chiński", nad którym panowali dawni władcy, zaś nie dotyczy to ziem dalekich i nieznanych Chińczykom, czyli „świata" we współczesnym, globalnym rozumieniu. Por. W. A. Callahan, *Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?*, „International Studies Review" 2008, no. 10, s. 749–755; przypis w tłum. K. Gawlikowskiego, *Księga Mistrza Sun. Przekład tekstu traktatu w wersji przypisywanej Cao Cao* 曹曹 *(155−220), tytułowanemu także Cesarzem Wu dynastii Wei (*魏 武 帝*), z klasycznego języka chińskiego z objaśnieniami*, strona internetowa ISP PAN www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/sunzi_pol_caly.pdf (dostęp: 11.09.2012).

[186] Tożsamość łącząca, wspólna, *juhexing rentong* 聚合性认同 − przedstawiana jako poszukująca wspólnej płaszczyzny dla uniwersalnych wartości oraz tożsamość rozłamowa − oparta na zdefiniowaniu wroga *fenli rentong*分离认同. Por. Dong Qingling, *Zai chongtu yu hezuo zhijian: zuowei yuanlilun huo lilunqiao de jiangouzhuyi* (Między konfliktem a współpracą: tworzenie konstruktywistycznej metateorii lub teorii łączącej), [w:] *Guoji guanxi yanjiu: tansuo yu chuangxin* (Badania nad stosunkami międzynarodowymi: eksploracja i wynalazek), Forum młodych naukowców w 2009 r. (pod patronatem Fundacji badań nad stosunkami międzynarodowymi, Wydział Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Yunnan oraz Uniwersytetu Dyplomatycznego), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010, s. 69.

organizacjach; tożsamości biernej, zachowującej *status quo* podmiotu oraz tożsamości rewizyjnej i rewolucyjnej, w których państwo uznaje się za niebędące członkiem systemu, co prowadzi do rewolucyjnej zmiany systemu[187]. Podobnie twierdzi Men Honghua, który wskazuje, iż będąc częścią systemu, podmiot może być liderem zmian bądź „wolnym strzelcem" niebiorącym odpowiedzialności[188]. W teorii aktywnej tożsamości Qin Yaqing wyróżniał dwa typy tożsamości społecznej w stosunkach międzynarodowych: tożsamość wymuszoną przez inne podmioty, występującą w systemie imperialnym – zdominowanie przez jeden podmiot; drugi typ to tożsamość zachowania interesu, w którym świadomie, w celu ochrony własnego interesu, aktor włącza się do systemu międzynarodowego charakteryzującego się budowaniem relacji między podmiotem a społecznością międzynarodową w oparciu o tożsamość i wartości kulturowe oraz legitymizację. W budowaniu tożsamości istotną rolę odgrywają dwa komponenty: rozwój ekonomiczny – im wyższy, tym państwo zmienia projekcję swojej tożsamości w kierunku tożsamości ideowej, oraz stopień umiędzynarodowienia podmiotu i zwiększenia interakcji z uczestnikami, co również prowadzi do tożsamości ideowej[189].

Wskazane powyżej debaty były warunkowane rosnącym zapotrzebowaniem wśród rządzących na stworzenie chińskiej teorii stosunków międzynarodowych (*zhongguo fangshi*), opartej na doświadczeniach Chin oraz krytycznej analizie zachodzących procesów. Chińscy akademicy, często uzasadniając przedłożone slogany, poszukują teoretycznych ram dla chińskiej polityki zagranicznej[190]. Pierwsze publikacje na ten temat pojawiły się w materiałach wewnętrznych Chińskiej Akademii Nauk w 1986 r., a następnie we wrześniowym wydaniu „Światowej Gospodarki i Polityki", w artykułach Xie Yixiana i Cheng Li, poświęconych próbom tworzenia chińskiej teorii oraz Zhang Jilianga i Yang Chuanga, dotyczących marksistowskiej i radzieckiej teorii stosunków międzynarodowych[191].

---

[187] Tożsamość konstruktywna − *zheng xiang rentong*正向认同, tożsamość bierna zachowująca status quo − *lingxiang rentong*零向认同, tożsamość rewizyjna − *nixiang rentong*逆向认同 oraz tożsamość rewolucyjna − *geming xing rentong*革命性认同. Por. Qin Yaqing, *Guojia shenfen, zhanlve wenhua yu anquan liyu – guanyu Zhongguo yu guoji shehui guanxi de san ge jieshe* (Tożsamość państwa, strategiczna kultura i interesy bezpieczeństwa – o trzech hipotezach relacji Chin ze społecznością międzynarodową), [w:] Qin Yaqing, *Quanli, zhidu, wenhua. Guoji guanxi lilun yu fanfa yanjiu wenji* (Zbiór materiałów na temat siły, systemu i kultury w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2010, s. 349−351.

[188] Men Honghua, *Jianggou Zhongguo Da Zhanlue de kuangjia. Guojia shili, zhanlue guannian yu guojizhidu* (Budowa ram wielkiej strategii Chin. Siła państwa, koncepcje strategii i system międzynarodowy), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005, s. 244−246.

[189] Qin Yaqing, *op. cit.*

[190] Rozmowa w Instytucie Badań Europejskich Chińskiej Akademii Nauk, Pekin, kwiecień 2012; *Zhongguo guoji guanxi xuehui 2008 nian nianhui jiyao* (Sprawozdanie ze spotkania Chińskiego Towarzystawa Stosunków Międzynarodowych w 2008 r.), strona internetowa http://www.ccpsis.org/html/huiyi/2009/0305/8.html (dostęp: 16.09.2012).

[191] Xie Yixian, *Jianli guoji guanxi xue de ruogan gouxiang: guanyi guoji guanxi xue de duixiang, renwu, fangfa he neirong zhi wo jian* (Kilka koncepcji budowy studiów międzynarodo-

Wraz ze zmianami zachodzącymi po wydarzeniach 4 czerwca 1989 r. chińscy akademicy odwoływali się głównie do tradycyjnej kultury chińskiej i pokojowych wartości konfucjańskich[192]. Mimo to zainteresowanie aspektami teoretycznymi rozwijało się bardzo powoli. W pierwszej połowie lat 90., m.in. w „Waijiao xueyuan xuebao", dominował „teoretyczny" powrót do idei Zhou Enlaia, Deng Xiaopinga oraz Mao Zedonga[193]. W drugiej połowie lat 90. tylko 13% artykułów publikowanych w chińskich periodykach naukowych poświęconych było zagadnieniom teoretycznym. Brak zainteresowania, jak wnosił Wang Jisi, nie sprzyjał tworzeniu chińskiej szkoły stosunków międzynarodowych[194]. Jednak zdaniem Qin Yaqinga, głównym motorem hamującym powstanie takiej szkoły stosunków międzynarodowych był brak wystarczająco ostrej polemiki i krytyki rzeczywistości, co było wynikiem przede wszystkim tradycyjnej konfucjańskiej kultury podległości. Skutkiem tych zjawisk był i jest brak wśród intelektualistów indywidualności, a zatem wszystko jest tworzone zgodnie z nurtem państwowym, tak by mogło być wykorzystane w bieżącej polityce. Władze chińskie oczekują szybkich praktycznych efektów, nie rozumiejąc jednocześnie, iż chińscy badacze stosunków międzynarodowych nie posiadają odpowiedniego doświadczenia oraz znajomości problemów globalnych, a także niedostatecznie posługują się językiem angielskim, który dominuje w globalnym dyskursie. Ten rys dostrzegalny jest w chińskich publikacjach, które często nie wychodzą poza ramy bezrefleksyjnego powielania wzorców zagranicznych czy też partyjnych sloganów[195]. Podobne argumenty przytaczał Wang Yizhou, który oprócz niewystarczających środków na badania wskazywał, iż teoria

---

wych: moje spojrzenie na przedmiot, zadanie, metodę i treści badań stosunków międzynarodowych), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1987, nr 9, s. 34; Cheng Li, *Dui jianli juyuo Zhongguo tese de guoji guanxi xue tixi de yijian* (Punkt widzenia na tworzenie systemu studiów międzynarodowych z chińską specyfiką), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1987, nr 9, s. 35; Zhang Jiliang, *Guanyu jianshe Makesi zhuyi guojiguanxi xue de yixie chubu xiangfa* (Wstępne oceny tworzenia marksistowskiej szkoły stosunków międzynarodowych), „Shiejie jingji yu zhengzhi (neican)" 1987, nr 9, s. 36−37; Yang Chuang, *Sulian guanyi guoji lilun de yanjiu duixiang jiqi dui guoji guanxi tixi de gouxiang* (Obiekt badań radzieckiej teorii stosunków międzynarodowych oraz koncepcje struktury międzynarodowej), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1987, nr 9, s. 37−39.

[192] Por. m.in. Zhang Senlin, Wu Shaoyu, *Guanyu jianli Zhongguo tese guoji guanxi lilun de jidian sikao* (Kilka refleksji na temat teorii stosunków międzynarodowych z chińską specyfiką), „Sixiang zhengzhi jiaoyu yanjiu" 2005, nr 4, s. 5−6; Wang Rihua, *Kongzi zhuyi guojiguanxi yu Zhongguo waijiao* (Konfucjańska ideologia w stosunkach międzynarodowych i dyplomacja Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2011, nr 3, s. 47−55.

[193] Zob. szerzej Wang Jun, Dan Xingwu, *Zhongguo guoji guanxi yanjiu sishi nian* (40 lat badań stosunków międzynarodowych w Chinach), Zhongyang bianze chubanshe, Beijing 2008, s. 28−29.

[194] *Ibidem*, s. 44−45.

[195] Qin Yaqing, *Zhongguo guoji guanxi lilun yanjiu de jinbu yu wenti* (Postępy i problemy w chińskich badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 11, s. 16−17.

stosunków międzynarodowych nie stanowi wyzwań badawczych w Chińskiej Republice Ludowej[196]. Z drugiej zaś strony należy stwierdzić, że problem z kształtowaniem teorii stosunków międzynarodowych wynika z pogłębiającego się kryzysu tożsamości mającego swe źródło w braku koherencji społecznej, co negatywnie wpływa również na kreowanie wartości w relacjach międzynarodowych. W obecnej sytuacji najbardziej odpowiednią szkołą, jak stwierdza Qin Yaqing, do opisania realiów chińskiej polityki zagranicznej są dwa nurty: neoliberalizm, odpowiadający na realne pytania i konstruktywizm, zapewniający niematerialną płaszczyznę[197].

Retoryka jako narzędzie oddziaływania w polityce zagranicznej

W polityce zagranicznej państwo dysponuje szeregiem narzędzi oddziałujących na inne podmioty. Chcąc stworzyć dogodne środowisko dla oddziaływania materialnego, dyplomacja prowadzi strategiczne działania określane jako „miękkie oddziaływanie". Z drugiej jednak strony, argumenty przytaczane w czasie kryzysów stają się elementem dyplomatycznego wymuszania (*coercive diplomacy*) i mają, za pomocą gróźb, skłonić do określonych postaw i zachowań. W tym kontekście, do miękkiego oddziaływania należy włączyć wskazywane dwa poziomy retoryki: ogólny i szczegółowy sytuacji pokojowej, natomiast do siłowego wymuszania i groźby zaliczyć retorykę okresu kryzysowego. W przypadku Chin wskazane wyżej kategorie mogą okazać się błędne, gdyż inne są założenia strategiczne filozofii chińskiej i choć uzależnione od „kompleksowej siły państwa", mają przede wszystkim prowadzić do unikania konfliktu jako potencjalnego źródła chaosu, czyli zniszczenia.

Z punktu widzenia strategii w polityce zagranicznej ważnym działaniem jest ograniczanie możliwości ruchu drugiej stronie oraz wpływanie na jej postawy. Jednym ze sposobów ograniczania, jak zauważa Thomas Schelling, jest użycie siły[198]. Język, który będzie warunkował poczucie zagrożenia rozumianego jako utrata własnej tożsamości czy też poniesienie pewnych określonych strat materialnych, będzie oddziaływał z siłą podobną do militarnej. Temu między innymi służy podkreślanie wartości i język moralności w polityce Stanów Zjednoczonych, którego podstawowym zadaniem jest ochrona interesów amerykańskich[199].

---

[196] Wang Jun, Dan Xingwu, *op. cit.*, s. 49.

[197] Qin Yaqing, *op. cit.*, s. 21–23.

[198] Sun Jisheng, *op. cit.*, s. 74. Por. również J. B. Mattern, *The Power Politics of Identity*, „European Journal of International Relations" 2001, no. 3, s. 359.

[199] Sun Jisheng, *op. cit.*, s. 76.

W ramach łączenia realizmu politycznego i języka w relacjach międzynarodowych powstało pojęcie dyskursu przekonującego (*persuasive discourse*), którego zadaniem było realne przekonanie do swoich racji, stworzenie koalicji, a zatem ochrona własnych interesów. Sam dyskurs, będący użyciem języka w kontekście społeczno-kulturowym, historycznym i politycznym, jest rozumiany jako element tworzący i utrwalający pewien system wartości i znaczeń, tu rozumiany jako tożsamość. Jak zauważa Barbara A. Bieseker, taki dyskurs ma za zadanie stworzenie zbiorowości z jednostek, a przez przekonanie o wspólnych wartościach czy interesach ma powodować, by działania powstałej zbiorowości szły w kierunku oczekiwanym przez adresata. Tworzy sytuację retoryczną zgodną z oczekiwaniami nadawcy, wobec tego jest pragmatycznie wykorzystywanym instrumentem[200]. Ponadto tworzenie zbiorowości dokonuje się dzięki dyskursowi tworzącemu system wartości czy wierzeń, ideologii bądź wywoływaniu określonych zachowań pod groźbą. To jednak, jak zauważa Teun Van Dijk, zależy od kontekstu subiektywnie definiowanego w zależności od sytuacji czy stanu wiedzy. Znaczenia zawarte w dyskursie tworzą pewne określone modele działania oraz wiedzę podzielaną powszechnie przez ogół społeczeństwa. Jednocześnie nie jest wykluczone strategiczne użycie form retorycznych dla osiągnięcia zakładanego celu. Niewątpliwie osadzenie dyskursu w kontekście warunkuje dobór pozytywnych określeń dla przedstawienia działań bądź planów działań, następnie dobór problematyki i struktur leksykalnych oraz formy i retorycznej struktury wypowiedzi i wreszcie następuje akt mowy prowadzący przez interakcję retoryczną do osiągnięcia zamierzonych wcześniej celów[201].

Wychodząc z tak przyjętych założeń, jak wskazuje Samuel Barkin, konieczne jest wykazanie zależności między konstruktywizmem a realizmem. W tym momencie język i przedkładane argumenty stają się elementem działania celowo-racjonalnego i służą jako środek do osiągnięcia zamierzonego celu. W zasadzie podzielany jest tu pogląd obecny zarówno w ontologii, jak i epistemologii, że system międzynarodowy powstaje w wyniku interakcji społecznej i nie może być uznany za obiektywny. W odniesieniu do zagadnienia języka i strategii należy przytoczyć chińskie tradycyjne podejście do kwestii wojowania i prowadzenia konfliktu. Dla zrozumienia zagadnienia konieczne jest przedstawienie kontekstu kulturowego strategii, często opisywanej jako kultura strategiczna. Jest ona wynikiem kulturowej oraz ideowej spuścizny oraz doświadczeń historycznych Chin[202].

---

[200] S. Gajda, *op. cit.*, s. 11−12; B. A. Biesecker, *Rethinking the Rhetorical Situation from Within from Thematic of Difference*, „Philosophy and Rhetoric" 1989, vol. 22, no. 1, s. 112−113.

[201] T. A. Van Dijk, *Ideology and discourse analysis*, [w:] *The meaning of ideology, Cross-Disciplinary Perspective*, ed. M. Freeden, Routledge, London, New York 2007, s. 113−121.

[202] W języku chińskim strategia określana jest na kilka sposobów, jako 战略 *zhanlue* rzadko występuje w klasycznej literaturze strategicznej, stosowane jest także określenie strategii *taolue* 韬略 oraz *fanlue* 方略 i w końcu określenie *miaosuan* 庙算. Por. Li Shaojun, *Lun zhanlue guannian de qiyuan* (O podstawach myśli strategicznej), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2002, nr 7, s. 4−7.

Istotna w chińskich traktatach strategicznych była myśl „wygrania wojny bez prowadzenia działań wojennych". Sprawa interpretacji wydaje się otwarta, choć badacze skłaniają się do uznania, iż głównym jej przedmiotem było „miękkie oddziaływanie". Do najważniejszych traktatów strategicznej kultury chińskiej zaliczyć należy: *Sztukę wojny* Sun Zi, *Sześć przemyślanych sposobów wojennych* (*Liu Tao)* oraz *36 forteli*[203]. Ośrodek władzy centralnej w przedstawianych analizach miał być silny i dążący do budowy dobrobytu społecznego, to zaś miało warunkować dalsze posunięcia. W celu konsekwentnego dążenia do tak zakładanych celów ważne było unikanie stanu chaosu, który uznawany był za wyjątkowo groźny. Przede wszystkim chaos powstawał w czasie wojny, dlatego lepiej wygrywać ją bez użycia armii: „Najlepszym z najlepszych jest bowiem podporządkowanie sobie wojsk przeciwnika, ale bez walczenia"[204] – z jednej strony może to oznaczać zyskiwanie potrzebnego czasu do podjęcia ataku, z drugiej zaś „miękką wojnę" czy też użycie sztuki retorycznej, za pomocą której odnosi się zwycięstwo, nie podjąwszy walki zbrojnej[205]. Jak zauważał Mistrz Sun: „Dobry wojskowy zdobywa wroga bez walki, zajmuje zamieszkane miasta bez oblężenia i w krótkim czasie zdobywa kraj. Odnosi zwycięstwa, nie trudząc żołnierzy. Podbijając świat należy się bowiem imać różnych sposobów. Oto strategia"[206]. Sun Zi wierzył, iż każdy konflikt oparty jest na wprowadzaniu w błąd czy oszustwie, które czyni zamieszanie i chaos w szykach wroga. Niepewność w szykach konkurenta prowadzi do zwiększenia jego koncentracji na utrzymaniu właściwego szyku, co powoduje, iż odwraca on uwagę od analizy strategii przeciwnika. Wówczas należy stwarzać pozory rozegrania bitwy w kilku miejscach – to również rozproszy koncentrację przeciwnika i sprawi, że w każdym punkcie będzie on słaby[207]. Konflikt nie był egzemplifikacją siły militarnej, ale toczył się w sferze

---

[203] Pierwszy z traktatów to dzieło Mistrza Sun, spisane w VI w. p.n.e. w formie traktatu w 13 rozdziałach. Drugie dzieło, przypisywane Wielkiemu Księciu Taigongowi zwanemu Jiang Ziya, tłumaczone jako „Sześć sekretnych nauk" bądź, jak podaje prof. K. Gawlikowski, „Sześć przemyślanych sposobów wojennych", pochodzi z końcowego okresu walczących królestw 475−221 p.n.e. i ostatnie dzieło to „36 forteli", tłumaczone również jako „36 strategii", którego nazwa pochodzi od „Księgi Qi" z siódmego wolumenu „Biografii Wang Jinzhe" z okresu południowej dynastii Qi (479−502), przypisywane jest Sun Zi lub Zhuge Liangowi (181–234), pochodzi z okresu Trzech Królestw. Zob. R. Sawyer, *Military Writings*, [w:] *A Military History of China*, eds. D. A. Graff, R. Higham, University Press of Kentucky, Lexington 2012, s. 97−114; K. Gawlikowski, *Klasyczna chińska literatura strategiczna i wojskowa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 56−59.

[204] *Bu zhan er qu ren zhi bing* 不战而屈人之兵. Por. K. Gawlikowski, *Pojmowanie „sztuki wojennej" oraz jej miejsce w cywilizacji chińskiej*, strona internetowa ISP PAN http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/rozdz4-pojmowanie.pdf (dostęp: 12.10.2012).

[205] D. M. McCready, *Learning from Sun Tzu*, „Military Review" 2003, no. 3, s. 85 i n.

[206] *Sztuka wojny Sun Wu*, tłum. J. Zawadzki, Hachette, „Bibilioteka Filozofów", Warszawa 2009, s. 4.

[207] Li Ling, *Sun Zi yizhu* (Interpretacje Sun Zi), Zhonghua Shuji, Beijing 2007, s. 5; N. M. Sleevi, *Applying the Principles of War*, „Military Review" 1998, no. 3, s. 47 i n.

intelektualnej, w sferze kalkulacji i mądrości, a także moralności. Wielkość wojska była natomiast sprawą wtórną, większą wartość stanowiły jakość i mądrość przywódców[208]. Takie kalkulacje miały prowadzić do ograniczenia możliwości wybuchu konfliktu, a co za tym idzie można uznać je za humanitarne, gdyż prowadziły do ocalania życia zarówno podwładnych, jak i obcych wojsk[209].

W innym dziele strategicznym *36 forteli* przekazano podstawowe rady dotyczące prowadzenia szeroko rozumianego konfliktu. W odniesieniu do oddziaływania poprzez sferę retoryczną w stosunkach międzynarodowych należy przytoczyć kilka strategii. *Chenhuo dajie* mówi o wykorzystywaniu sytuacji, osłabieniu przeciwnika, aby osiągnąć konkretne zyski. Odnosząc przysłowie do sytuacji międzynarodowej, podmiot stosunków winien wykorzystać osłabienie, np. autorytetu, do budowania i podnoszenia własnej pozycji[210]. Widać tu również powiązanie z oddziaływaniem opartym na wartościach. Jeśli status moralny jednego z podmiotów relacji międzynarodowych zostaje nadszarpnięty w wyniku prowadzonych wojen, konfliktów czy kryzysu ekonomicznego, należy to wykorzystać[211]. Innym przykładem strategii, pochodzącym z rozdziału „Fortele chaosu", jest *hunshui moyu*, interpretowana jako wykorzystanie problemu do osiągnięcia prywatnego celu, jednoznacznie kojarzące się negatywnie. Ważnym elementem jest chaos w szykach, społeczeństwie przeciwnika, który podkopując jego morale, powoduje upadek i ułatwia podbój[212]. Użycie odpowiedniego języka, retoryki czy wreszcie propagandy może przyczynić się do tworzenia chaosu w szykach przeciwnika.

---

[208] L. Raphals, *Knowing Words: Wisdom and Cunning in the Classical Traditions of China and Greece*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1992, s. 104.

[209] Zhou Piqi, *Da zhanlue fenxi* (Analiza wielkiej strategii), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2009, s. 24−25; Tang Yao, *Lun Zhongguo gudai zhanzheng guan de shenzhan sixiang* (O koncepcji ostrożnej wojny w poglądach na wojnę starożytnych Chin), „Fazhi yu shehuo 2012", nr 6, s. 5.

[210] *Chenhuo dajie* 趁火打劫 − tłumaczone dosłownie „w czasie pożaru wynieść coś, ukraść z płonącego domostwa", czyli wykorzystać sytuację w momencie trudności doświadczanej przez drugą osobę. *Chenhuo dajie* pojawia się również w *Wędrówce na Zachód* Wu Cheng'ena (1500−1582), powieści z okresu dynastii Ming oraz opowiadaniu *Żółta hortensja* z końca XIX wieku. Patrz: *Zhongguo chengyu da ci dian* (Wielki słownik idiomów chińskich), Shanghai cishu chubanshe, Shanghai 1994, s. 156.

[211] Por. *Sun Tzu Art of War*, tłum., oprac. R. D. Sawyer, współpraca Mei-chun Lee Sawyer, Westview Press, Boulder, Oxford 1994, s. 120−126.

[212] *Hunshui moyu* 混水摸鱼, podobnie jak *hunshui laoyu* 混水捞鱼 − dosłownie tłumaczone jako „z mętnej wody wyławiać ryby"; łatwiej bowiem wyławia się ryby zdezorientowane, niewiedzące co się dzieje, wykorzystuje sie zatem sytuację chaosu, stworzoną upoprzednio. Oznacza to zatem osiąganie korzyści przy wykorzystaniu trudnej sytuacji przeciwnika, często sztucznie tworzonej dla osiągnięcia takich właśnie celów. Pojawia się m.in. w *Wieczornych rozmowach w Yanshan* autorstwa Deng Tuo, pseudonim Ma Nancun (1912−1966). Por. Jing Bo, Ming Xiang, *Xinbian sanshiliuji zhi ershi hunshui mouyu – luan zhong qusheng de jimou* (20. strategia 36 forteli „w mętnej wodzie łowić ryby" – o wykorzystaniu chaosu dla własnych zysków), „Kexue juece" 2007, nr 8, s. 24−25.

Ukrywanie możliwości, gra pozorów czy manipulacja były elementami fundamentalnymi, wskazywanymi przez wszystkie przedstawione dzieła. Znacząca rola języka została przedstawiona m. in. w rozdziale drugim „Fortele w działaniach z przeciwnikiem". Omawia się tam *xiaoli cangdao*, tłumaczone jako „nóż ukryty w śmiechu". Sens tej sentencji jest interpretowany jako odwrócenie uwagi przeciwnika poprzez uderzenie w najsłabszy punkt natury człowieka, czyli próżność. Kolejną strategiczną poradą opartą na wykorzystaniu odpowiedniej gry językowej jest *yan ren er mi* oraz *jieshi huanhun*, interpretowane jako przyjmowanie, odnawianie starych idei czy zwyczajów w taki sposób, by osiągnąć jak największe korzyści[213]. Kolejną strategią z rozdziału „Fortele najbliższe" jest *shu shang kai hua*, co dosłownie oznacza „rozkwitające kwiaty na korze drzewa". Jednak w interpretacjach zwraca się uwagę, iż chodzi tu głównie o imitację prawdziwych kwiatów, jedynie sprawiających wrażenie prawdziwych. W odniesieniu do strategii wojskowej oznacza to wypożyczenie wojsk dla wywarcia wrażenia, grę pozorów. W dyplomacji język i retoryka z powodzeniem mogą stanowić taki element „gry pozorów". Pozorne podkreślanie ambicji, rangi, tworzenie pozorów sojuszy, a tym samym wprowadzanie dezorientacji w szykach przeciwnika znakomicie wkomponowują się w zarządzanie językiem i argumentami polityki zagranicznej państwa. Tego typu działania prowadzi m. in. aparat propagandy, który ma możliwość manipulacji przy przekazywaniu obrazu rzeczywistości[214]. Inaczej, choć o podobnej wymowie, interpretowano zalecenie *zhisang mahuai*, tłumaczone jako utyskiwania czy niesłuszne oskarżenia. Te z kolei mogły być zabiegiem polityczno-dyplomatycznym polegającym na wywieraniu presji na przeciwniku. Takie pojmowanie strategii dowodziło słuszności zmuszenia przeciwnika do błędów, następnie wskazania winnych zamieszania czy chaosu, by w momencie prośby o pomoc zdobyć nad przeciwnikiem dominację[215]. W opisanych sytuacjach uży-

---

[213] *Xiaoli cangdao* 笑里藏刀− tłumaczone jako wyraz twarzy nieodzwierciedlający prawdziwych intencji, czy też wyrażanie nieprawdziwego entuzjazmu, by zjednać zwolenników, pojawia się m.in. biografii Li Yifu (614−666), zawartej we *Wcześniejszych historiach dynastii Tang*; *yan ren er mu* 掩人耳目− to zakryć innym oczy i uszy, w celu skonfundowania, zmylenia i przedstawienia fałszywego obrazu, innymi słowy uprawiać grę pozorów, określenie zaczerpnięte m.in. z traktatu z dynastii Song *Xuan he Yishi* i *Wędrówka na Zachód* oraz *jieshi huanhun*借尸还魂 − rozumiane jako reinkarnacja zmarłych w ciele innych, z reguły przy pompatycznych sloganach, również jako *dongshan zai qu* 东山再起 − oznaczające możliwość powrotu po odejściu. Por. *Zhongguo chengyu da ci dian*…, s. 1422, 1495.

[214] *Shu shang kai hua*树上开花 − interpretowane jako tworzenie wpływów przy relatywnie niskim potencjale do działań, np. zajmowanie się jedną tylko sprawą przy stwarzaniu pozorów dużego oddziaływania. Zob. He Jihai, *Buzhan er qu ren zhi bing, shanzhi shan ye. „Sanshiliu ji" zai Chibizhizhan zhong de yun yong* (Zastosowanie 36 strategii w bitwie o Czerwony Klif pod Chibi w Hangzhou 208 p.n.e.), „Keshu wenhui" 2011, nr 6, s. 104−105; Zhu Xiaohong, *Shushang kaihua*, „Guofang" 2010, nr 7, s. 78−79.

[215] *Zhisang mahuai* 指桑骂槐 − dokładnie „drzewo morwy ubliża, utyskuje japońskiemu perkowcowi (Sophora japonica)". Por. Zhang Xu, *Bingfa sanshiliu ji zhi ershiliu zhisang magui* (26. strategia *36 strategii wojennych* – zhisang magui), „Guofang" 2010, nr 4, s. 26; *Sanshiliu ji (yingwen)* (36 strategii – wersja ang.), „China Foreign Trade" 2012, no. 6, s. 95−96.

cie stosownych słów i argumenów jest rzeczą kluczową, pożądaną i przynoszącą określone korzyści. Strategia nie jest jednak niezmienna, a jej założenia winny odpowiadać zmianom zachodzącym w potencjale materialnym oraz w bezpośrednim otoczeniu podmiotu kreującego. Chcąc budować miękkie oddziaływanie, należy wpływać na środowisko międzynarodowe w takim stopniu, by możliwe było jak najefektywniejsze oddziaływanie. Należy przy tym pamiętać o taoistycznej zasadzie swobodnego acz konsekwentnego wpływania na innych: „Zechcesz ścisnąć – najpierw musisz solidnie rozszerzyć. Zechcesz osłabić – najpierw musisz solidnie wzmocnić. Zechcesz obalić – najpierw musisz solidnie ustanowić. Zechcesz pokonać – najpierw musisz solidnie się przyłączyć. To jest nazywane trudno zrozumiałym. Delikatne i słabe pokona twarde i silne”[216].

W zależności od układu międzynarodowego: unilateralnego, bipolarnego czy multipolarnego, stosujący strategię podmiot winien w sposób racjonalny budować pozycję miękkiego oddziaływania w celu osiągnięcia celów nakreślonych przez rację stanu. Jak zauważał Sun Zi, taka strategia powinna jednak ewoluować w zależności od sytuacji. W interpretacji Niu Xianzhonga, na właściwą ocenę strategii składają się dwa czynniki: mierzenie – winno być obiektywne, bazować na wskaźnikach, np. rozwoju ekonomicznego czy siły militarnej, oraz subiektywna ocena (osąd) − która jest dużo bardziej złożona i skomplikowana[217]. To przez błędną ocenę decydenci podejmują błędne decyzje, stąd też należy przykładać dużą wagę do analizy sytuacji i nie działać pochopnie. Przede wszystkim istotne są tu dokładne analizy otoczenia, prowadzonej strategii w skali globalnej, regionalnej oraz lokalnej, podjęte w szerszej perspektywie czasowej. W planowaniu strategii należy przykładać wagę do zbierania, analizy i ewaluacji informacji. Zasadnicza jest też kalkulacja dotycząca zdolności przeprowadzenia zakładanej strategii i wstępna ewaluacja możliwości osiągnięcia zakładanych celów[218]. Zgodnie z zaleceniami Mistrza Sun, to raport wywiadowczy stanowi najistotniejszy komponent planowania prowadzonej polityki, a winien on być oparty na obserwacji, monitorowaniu, raportowaniu, podsumowaniu oraz analizie przedstawianej sytuacji[219]. Dodatkowym elementem powinny być relacje między środkami a ich źródłami, relacje między systemem decyzyjnym a systemem międzynarodowym. Wypracowanie strategii powinno bazować na racjonalnym określeniu środowiska wewnętrznego i międzynarodowego. Z reguły w centrum planowania strategicznego jest możliwość użycia sił zbrojnych. Najistotniejszą kwestią pozostaje realne zdefiniowanie relacji gospodarki czy

---

[216] B. I. Schwartz, *op. cit.*, s. 219.

[217] Niu Xianzhong, *Zhanlue yanjiu* (Studia strategii), Guangxi shifang daxue chubanshe, Guilin 2003, s. 163−164.

[218] Por. K. Gawlikowski, *O sztuce wojny mistrza Sun* i *Reguły wojowania mistrza Sun*, „Azja–Pacyfik” 1998, nr 1, s. 210−221; Sun Tzu, *Sztuka wojny*, tłum. J. Zawadzki, Hachette, Ser. „Biblioteka Filozofów”, t. 13, Warszawa 2009.

[219] Niu Xianzhong, *op. cit.* s. 196.

dyplomacji do użycia sił zbrojnych – stworzenie adekwatnego systemu strategicznego. Głównym zadaniem planowania strategicznego jest określenie celów długoterminowych i krótkoterminowych ram oraz dostosowanie adekwatnych narzędzi realizacji strategii[220].

Strategia, a zatem i wkomponowanie siły miękkiej, której częścią jest język i retoryka, staje się emanacją siły państwa. W literaturze przedmiotu od początku lat 90. specjaliści zwracali uwagę na teorie kompleksowej siły państwa (*zonghe guoli*), m.in. Wu Chunqiu na łamach „Xuebao" w 1990 r. uznawał, iż *zonghe guoli* powinna składać się z sił: naturalnej (np. zasoby naturalne); ludzkiej (np. zasoby ludzkie); ekonomicznej; naukowo-technicznej; naukowej; obronnej oraz politycznej. Z kolei Wang Tianran, na łamach „Guoji wenti yanjiu", uznawał za kluczowy kapitał strategiczny oraz siłę oddziaływania dyplomatycznego. Najistotniejszy jednak w budowaniu kompleksowej siły państwa jest potencjał naukowo-techniczny oparty na ekonomii, w dalszej części potencjał wojskowy, spójność kulturowa oraz polityka zagraniczna. Jednym z narzędzi prowadzenia strategii jest oddziaływanie poprzez wartości polityczne, definiowane jako „penetracja polityczna" i zaliczane do środków pozawojskowych. Przykładem, jak zauważa Zhou Piqi, mogą być Stany Zjednoczone, które własne wartości polityczne, takie jak prawa człowieka, wyeksportowały, co stało się jednym z mechanizmów zachowania bezpieczeństwa narodowego. Innym elementem *soft power* jest oddziaływanie na opinię publiczną, dokonywane przez środki masowego przekazu[221].

Prócz całościowej siły państwa, w centrum uwagi kształtowanej strategii leży zdefiniowanie narodowego interesu. Określenie interesu narodowego winno być wynikiem analizy własnych możliwości oraz środowiska międzynarodowego. Jednym z elementów interesu narodowego jest możliwość prowadzenia ustalonej strategii. Głównym powodem zmiany strategii jest odejście od wizji „chińskiego świata" na rzecz „Chin w świecie". O ile politykę Mao Zedonga − kształtowania Chin jako lidera ruchu komunistycznego, należy uznać za promowanie tradycyjnej wizji świata, o tyle reformy Deng Xiaopinga przyniosły ewaluację takiego postrzegania Chin. Ważnym elementem kształtowania strategii są badania historyczne i mimo że nie mogą stanowić podstawy planowania, to jednak dają poczucie ciągłości historycznej[222]. Kluczowym punktem wyjścia do tworzenia *soft power* jest otoczenie międzynarodowe, a to w porównaniu z połową XIX w. zmieniło się na korzyść Pekinu. Chiny bez przymusu podjęły decyzję o otwarciu, a pokojowe otoczenie i odejście od „rewolucyjnych wartości" umożliwia prowadzenie miękkiego oddziaływania[223].

---

[220] Shi Yinhong, *Guojia dazhanlue lilun yu Zhongguo de dazhanlue shixian* (Teoria wielkiej strategii państwa i praktyka wielkiej strategii Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2004, nr 3, s. 36−40.

[221] Por. *ibidem*, s. 34−35.

[222] Men Honghua, *Zhongguo guoji zhanlve yanjiu de yicheng yu fangfa* (Agenda i metody badania chińskiej strategii międzynaroodowej) „Shuxue yu yanjiu" 2009, nr 2, s. 16.

[223] *Ibidem*, s. 18.

Nieodzowne stało się precyzyjne zdefiniowanie interesu narodowego, przy założeniu iż jest on punktem wyjścia do określania strategii. Yan Xuetong, badacz z Uniwersytetu Qinghua, definiuje interes narodowy jako „wszystko, co oznacza bezpieczeństwo materialne i ideowe państwa narodowego". Zdefiniowanie interesu następuje w zależności od perspektywy czasowej: długoterminowy (powyżej 20 lat), średnioterminowy (10−20 lat) oraz krótkoterminowy (5−10 lat), z uwzględnieniem elementów, do których zalicza się: przetrwanie, rozumiane w kategoriach niezależności i suwerenności; interesy polityczne, związane z systemem politycznym oraz ideologią danego podmiotu; interesy gospodarcze, zapewniające rozwój ekonomiczny, podnoszenie poziomu życia społeczeństwa; uznanie, szacunek międzynarodowy. Zdaniem Su Changhe z Szanghaju, należy wyróżnić cztery poziomy analizy: centralny − na którym kształtuje się politykę w skali makro, m.in. Strefa Wolnego Handlu z ASEAN; lokalny – istotny z punktu widzenia inwestycji zagranicznych (głównie wybrzeże) czy inicjatyw o charakterze regionalnym, m.in. projekt regionu rzeki Tumen w północno-wschodnich Chinach; biznesowy – dotyczący interesów przedsiębiorców mających swoje przedstawicielstwa za granicą, oraz poziom społeczno-obywatelski − w którym chińskie organizacje wchodzą we współpracę z partnerami zewnętrznymi[224]. Dodatkowym aspektem, na który zwraca uwagę Su Changhe, jest zwiększenie aktywności chińskiej i partycypacja w różnego rodzaju strukturach międzynarodowych, co umożliwia wyrażenie chińskiej opinii o bieżących wydarzeniach i wizji rzeczywistości globalnej[225]. Men Honghua, oceniając strategiczne interesy Chin, wskazuje: przetrwanie, suwerenność oraz rozwój. W dalszej perspektywie postrzega on kwestie interesu narodowego na trzech płaszczyznach: gospodarczej, politycznej i wojskowej. Bezpieczeństwo ekonomiczne związane jest z międzynarodową integracją gospodarczą, zachowaniem i obroną interesów chińskich oraz adaptacją, bądź zmianami w zasadach gospodarki międzynarodowej. W drugim podejściu dominuje kwestia ochrony własnych podstaw ideologicznych w kształtowaniu modelu rozwoju. Z punktu widzenia bezpieczeństwa twardego, kluczowe jest równoważenie sił, budowa wojskowych środków zaufania, problem zjednoczenia z Tajwanem oraz postępującej „desinizacji" i „tajwanizacji" wyspy[226]. Jednak interes Chin jest redefiniowany i przez okres reform, podobnie jak chińska tożsamość międzynarodowa, ewoluuje. Jeśli na początku lat 80. dotyczył głównie wyjścia z trudnej sytuacji ekonomicznej po okresie „rewolucji kulturalnej",

---

[224] Su Changhe, *Lun Zhongguo haiwai liyi* (O chińskich interesach zagranicznych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 8, s. 16

[225] *Ibidem*.

[226] Men Honghua, *Jianggou Zhongguo sa zhanlue de kuangjia. Guojia shili, zhanlue guannian yu guojizhidu* (Budowa ram wielkiej strategii Chin. Siła państwa, koncepcje strategii i system międzynarodowy), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005, s. 301−306.

w latach 90. koncentrował się wokół ustalenia odmienności Chin, to w początkach XXI w. Chiny uznały szacunek i docenienie dokonanych reform za podstawowy element swojego interesu narodowego[227].

Jak przedstawiono w chińskim dyskursie, na oddziaływanie państwa w relacjach międzynarodowych składają się: aktywność dyplomatyczna, polityka zagraniczna, handel zagraniczny oraz siła oddziaływania dyskursu dyplomatycznego[228]. Analizując siłę państwa na arenie międzynarodowej, należy wyodrębnić 7 sfer: sferę polityczną – stabilność instytucji politycznych, efektywność polityczną, system prawny, stopień demokratyzacji; sferę ekonomiczną − produkt krajowy brutto, handel zagraniczny, sytuacja finansowa, rozwój rynku; sferę wojskową − technologia wojskowa, wydatki na modernizację sił zbrojnych, siła nuklearna, przemysł zbrojeniowy, system zarządzania; sferę naukowo-techniczną − wydatki budżetowe, innowacyjność, kapitał ludzki, ochrona środowiska; sferę społeczną − problemy o podłożu religijnym, dobrobyt, system opieki społecznej, stabilizacja społeczna; sferę międzynarodową – zdolność do kreowania najbliższego otoczenia podmiotu oraz siła dyplomatyczna[229]. W swojej analizie strategii, Niu Xianzhong, uznany badacz tajwański, wskazuje czynniki warunkujące decyzje strategiczne: położenie geograficzne, z zaznaczeniem różnic między państwem lądowym a mocarstwem morskim, przy czym to drugie byłoby zdolne do globalnej dominacji; historia, przy czym Niu wymienia możliwe popełnione błędy w planowaniu strategii: błędy wynikające z braku zrozumienia aktualnej sytuacji (przeszłość nigdy nie będzie tożsama z sytuacjami istniejącymi obecnie), błędy historyczne oraz tworzenie mitów przeszłości, religia – mimo że ma potężny wpływ, to w planowaniu strategii należy się jej wystrzegać. Wyróżniano również błędy taktyczne, które wynikały z braku dostosowania sposobu do okoliczności i warunków, a także błędy wynikające z przekonania o własnej wyższości. W planowaniu strategii istotna jest podstawa materialna – bez silnej pozycji gospodarczej wykonanie planu nie jest możliwe. Ważnym elementem jest też ideologia, rozumiana jako „religia pozbawiona duchowego pierwiastka", związana z kulturą i charakterem narodowym. Czynniki te kształtują kulturę strategiczną, mającą swoje korzenie w kulturze danego narodu[230].

W ramach debat o efektywności polityki zagranicznej państwa po zakończeniu zimnej wojny wskazywano, iż Związek Radziecki został pokonany nie tyle przez militarny potencjał Stanów Zjednoczonych, ile przez własny brak atrakcyjności modelu rozwoju i wartości. Rozważania na temat miękkiego oddziaływania − *soft power*, pojawiły się z początkiem lat 90., kiedy to amery-

---

[227] Rozmowa w Chińskiej Akademii Nauk Społecznych, Instytut Światowej Gospodarki i Polityki, Pekin, kwiecień 2012.

[228] Huang Shuofeng, *Zonghe guoli xin lun* (Nowa teoria kompleksowej siły państwa), Zhongguo shehui kexueyuan chubanshe, Beijing 1999, s. 98.

[229] Zhou Piqi, *op. cit.*, s. 76−77.

[230] Niu Xianzhong, *op. cit.*, s. 118−135.

kański wykładowca Harvardu, profesor Joseph Nye przedstawił zagadnienie miękkiego oddziaływania. Głównym elementem miękkiego oddziaływania jest zdolność do pozyskania sojuszników za pomocą kultury, wartości politycznych i polityki zagranicznej. Nie sposób zatem wykluczyć retoryki jako elementu polityki zagranicznej. Przedkładanie argumentów i tworzenie retorycznych ram dla wartości uniwersalnych ma stanowić o przewadze państwa w stosunkach międzynarodowych[231].

Wkrótce potem również w dyskursie chińskim tezy dotyczące *soft power* w Chinach zostały przedstawione przez Wang Hu'ninga w 1993 r. Uznawał on, że chiński odpowiednik amerykańskiej koncepcji Nye'a powinien być oparty na tekstach historycznych oraz ideach konfucjańskich, taoistycznych oraz buddyjskich. Wskazywał chińską koncepcję „zyskiwania respektu przez cnotę", moralny rząd, pokój i harmonię oraz „jedność w różnorodności"[232]. Kluczowy, jak wskazywał Pan Zhongying z Uniwersytetu Ludowego, jest pierwiastek taoistyczny, który uniemożliwiał czytelne rozróżnienie *soft power* od twardej siły. W filozofii chińskiej każde rozgraniczenie między twardym pierwiastkiem a miękkim jest niemożliwe, gdyż jeden przechodzi w drugi i uzupełniają się wzajemnie[233]. Yu Xintian, badaczka związana z Szanghajskim Instytutem Studiów Międzynarodowych uważa, iż głównym elementem składowym *soft power* są oparte na kulturze trzy części składowe: 1. idee, koncepcje, zasady, tożsamość podmiotu; 2. system polityczny, wewnętrzny i międzynarodowy; 3. strategia i polityka[234]. Liu Zunyi z Chińskiego Uniwersytetu w Hongkongu wskazywał natomiast na istotne znaczenie przewodnictwa moralnego, rozumianego jako promowanie sprawiedliwości oraz gwarantowanie nieużywania siły, w oparciu o które należy budować sojusze. Inne, postmodernistyczne podejście prezentowała badaczka Jiang Qiping, która zwróciła uwagę na kwestie powiązania języka, tożsamości i oddziaływania. Kultura, poprzez język, kreuje system wartości i idee. Wychodząc z tej perspektywy, należy określić i zdefiniować wskazywany system wartości, który wypływa z tradycji i kultury danego obszaru[235]. Jeżeli w skład miękkiej

---

[231] J. Nye Jr., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, tłum. J. Zaborowski, wprow. R. Kuźniar, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 40–41.

[232] C. Hayden, *The Premises of Soft Power: A Comparative Analysis of Public Diplomacy Policy Rhetoric in China and Japan*, "International Studies Association Convention", New York, February 16, 2009, strona internetowa http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/3/1/1/7/2/pages311728/p311728-10.php (dostęp: 12.09.2011).

[233] Pan Zhongying, *Zhongguo de ruan guoli de wenti* (Problemy chińskiego *soft power*), „Nankai daxue xinwen", 4.09.2006, strona internetowa http://news.nankai.edu.cn/gnjt/system/2006/09/14/000001399.shtml (dostęp: 12.09.2010).

[234] Yu Xintian, *Wenhua, ruanshi li yu Zhongguo waijiao zhanlue* (Kultura, soft-power i strategia dyplomatyczna Chin), Shanghai renmin chubanshe, Szanghaj 2010, s. 140.

[235] Han Bo, Jiang Qingyong, *Ruanshili: Zhongguo shijiao* (Soft-power: chiński punkt widzenia), Renmin chubanshe, Beijing 2009, s. 7–11.

siły wchodzą idee i wartości, tym samym również język i retoryka, za pomocą których są wyrażane, kształtuje rzeczywistość[236]. Podobnie twierdził Guo Shuyong, który jako komponenty *soft power* wskazywał tożsamość międzynarodową, język oraz sztukę oddziaływania dyplomatycznego. Dla chińskiego *soft power* istniała konieczność stworzenia platformy między nacjonalizmem, jako charakterystycznym dla etapu tworzenia się państwa narodowego, a internacjonalizmem, cechującym świat po upadku Związku Radzieckiego[237]. Oprócz wspominanych elementów, w oddziaływaniu na arenie międzynarodowej ważne są czynniki wewnętrzne, m.in. stabilny system polityczny oraz stabilizacja społeczna. Wiąże się to z siłą moralnego i sprawiedliwego oddziaływania[238].

Powyżej wskazane, realistyczne podejście do miękkiego oddziaływania, wpisuje się w koncepcję „równowagi *soft power*", do której nawiązywali Robert Pape, Stephen G. Brooks, William Wohlforth, Karl Lieber czy Gerard Alexander, przedstawiając działania np. chińsko-rosyjskie jako próbę zdominowania amerykańskiej miękkiej siły. Powszechnie uznawano, iż miękkie równoważenie polega na taktycznym zawieraniu formalnych sojuszy, organizowanych *ad hoc* manewrach wojskowych czy współpracy w organizacjach regionalnych i międzynarodowych[239].

Kluczowa w tym wypadku, zdaniem Zhang Ji, jest definicja Joshepha Nye'a, podkreślająca ważność niematerialnych elementów oddziaływania. Kształtuje ona wiarę, system wartości oraz idee (ideowe spojrzenie). Jest nierozerwalnym składnikiem budowy interesu państwa (budowy poczucia wspólnoty)[240]. Stąd też istotnym komponentem miękkiego oddziaływania w czasach globalizacji jest tożsamość narodowa. Jeżeli kultura jest głównym komponentem *soft power*, to brak koherencji kulturowej i ideowej wśród obywateli będzie skutkował słabością oddziaływania miękkiej siły. Zatem głównym zadaniem jest budowanie własnej tożsamości. Ponadto promowanie wartości tradycyjnych ma prowadzić do ograniczenia kryzysu tych wartości[241].

Zdaniem Men Honghua z Centralnej Szkoły Partyjnej, chińska definicja miękkiej siły powinna być oparta na kulturze, sferze koncepcyjnej, modelu rozwoju, systemie międzynarodowym oraz kreowaniu pozytywnego postrzegania

---

[236] Yu Xintian, *op. cit.*, s. 138−139.

[237] Guo Shuyong, *Xin guojizhuyi yu Zhongguo ruanshili waijiao* (Nowy internacjonalizm i dyplomacja *soft power* Chin), [w:] *Zhongguo ruanshili fanlue* (Strategia *soft power* Chin), red. Men Honghua, Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2007, s. 208.

[238] Men Honghua, *Zhongguo guoji zhanlue yanjiu de yicheng yu fangfa* (Metoda i agenda badań strategii miedzynarodowej Chin), „Shuxue yu yanjiu" 2009, nr 2, s. 17.

[239] S. G. Brooks, W. C. Wohlforth, *International Relations Theory and the Case against Unilateralism*, „Perspectives on Politics" 2005, vol. 3, no. 3, s. 512.

[240] Zhang Ji, *Zhongguo wenhua anquan yu yizhi xingtai zhanlue* (Strategia bezpieczeństwa kulturowego i ideologicznego Chin), Renmin chubanshe, Beijing 2010, s. 40.

[241] Yan Shunli, Dun Peng, *Zhonghua minzu wenhua rentong zhexue fasi* (Filozoficzne refleksje na temat tożsamości kulturowej Chin), „Yinshan xuekan" 2009, nr 1, s. 87−89.

Chin na arenie międzynarodowej. Pytanie jednak, które należy dodatkowo postawić, dotyczy zdefiniowania przedstawianych w literaturze przedmiotu zagadnień. Naturalnie nie będzie to kultura Chin w tradycyjnym wydaniu. Chiny w XX w. przeszły, począwszy od „rewolucji xinhaiskiej" z 1911 r., przez późniejsze kampanie okresu po 1949 r., przez negację kultury konfucjańskiej jako kultury uwsteczniającej Chiny[242]. Sytuacja międzynarodowa wymagała od Chin, z jednej strony, tworzenia uniwersalnej platformy wartości, z drugiej zaś, wzmacniania odrębnej tożsamości. Chiny będą poszukiwały platformy kształtowania wartości uniwersalnych. Z drugiej strony, w dobie pokryzysowej Chiny stają przed dylematem wymagań stawianych przez społeczność międzynarodową, w obliczu konieczności wprowadzenia konkretnych rozwiązań opartych na chińskim oddziaływaniu, w tym dotyczących: chińskiego modelu rozwoju – nieakceptującego „konsensusu waszyngtońskiego", czyli zasad gospodarczych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego ustalonych pod koniec lat 80. XX w., stworzenia przeciwwagi dla Stanów Zjednoczonych, bez tworzenia jednocześnie wrogości (równowaga przez współpracę), oraz kreowania wizerunku odpowiedzialnego mocarstwa, poprzez m.in. aktywne uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych[243].

Zhang Quanyi, z Uniwersytetu Wanli w Ningbo, przedstawił koncepcję budowy *soft power*, „harmonijnego miękkiego oddziaływania" opartą nie na kulturze, religii czy moralności poszczególnych podmiotów, ale będącą próbą stworzenia z tego konglomeratu kultur wspólnej bazy wartości, z pominięciem koncentrowania się na własnych interesach. Koncepcja ta powinna być oparta na chińskich koncepcjach „wielkiej jedni" i „dobrobytu". W oparciu o dawne pojęcia sprawiedliwości, Chiny będą budowały tożsamość w stosunkach międzynarodowych, a miękkie oddziaływanie będzie oparte na wspólnych wartościach kulturowych[244].

Inaczej kwestie związane z miękkim oddziaływaniem postrzegał Yan Xuetong, który wskazywał, iż najistotniejszym elementem jest korelacja między miękką a twardą siłą, wykorzystywaną zarówno wewnątrz państwa, jak i na zewnątrz. Fundamentalnym elementem była nie tylko siła ekonomiczna, ale zewnętrzne postrzeganie roli i miejsca Chin w systemie relacji międzynarodowych, związanych ze wspomnianą zdolnością do mobilizacji politycznej. Mobilizacja polityczna stanowiła element prowadzonych kampanii politycznych, mających charakter miękkiego oddziaływania. *Soft power* składa się zatem z dwóch komponentów: 1. oddziaływania politycznego rozumianego jako system decyzyjny,

---

[242] Zob. szerzej na ten temat K. Gawlikowski, *Formowanie społeczeństwa obywatelskiego w Chinach w XX wieku*, [w:] *Chiny. Rozwój państwa i społeczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Wydawnictwo „Trio", Warszawa 2002, s. 9−34; Men Honghua, *Zhongguo ruan liliang pingu baogao (shang)* (Krytyczna ewaluacja miękkiej siły Chin), „Guoji guancha" 2007, nr 2, s. 18 i 22.

[243] Yu Xintian, *op. cit.*, s. 142−147.

[244] Zhang Quanyi *op. cit.*, s. 262.

strategia państwa, zasady polityczne, system społeczny oraz 2. ideowego podłoża elit i atrakcyjności kultury: systemu edukacji, rozwoju naukowo-technicznego, literatury i sztuki, mediów, produkcji filmowych[245]. Jednak sama kultura, bez stworzenia instytucji, nie będzie efektywnym źródłem oddziaływania, stąd też niebagatelną kwestią jest powołanie, opartych na materialnych podstawach, organów zajmujących się promocją kultury. Drugim istotnym elementem miękkiego oddziaływania miał być model rozwoju oparty na trzech podstawowych filarach: rozwoju ekonomicznym, stabilizacji oraz harmonii[246].

W opinii Zhang Jianjinga, problem rywalizacji między narodami dotyczy również miękkiego oddziaływania: „Rywalizacja między państwami narodowymi jest rywalizacją *hard power*, lecz w cieniu tej rywalizacji dochodzi do konkurencji między instytucjami, cywilizacjami, strategiami, co oznacza rywalizację w zakresie *soft power*"[247]. Miękkie oddziaływanie zatem, jak stwierdza Chen Yonggang, jest produktem globalizacji i upadku systemu dwubiegunowego, w pewnym sensie spełnia taką rolę jak propaganda, choć z uwagi na zwiększoną interakcję i współzależność partnerów staje się pojęciem szerszym[248]. W globalnej rywalizacji liczy się siła perswazji i oddziaływania, oparta na materialnych wynikach gospodarczych. Chiny mogły włączyć się w kształtowanie systemu międzynarodowego wtedy, kiedy w 2006 r. PKB *per capita* osiągnął poziom 2000 USD. Dopiero po przekroczeniu tego progu rola miękkiego oddziaływania staje się istotniejsza od oddziaływania siły twardej. Zdaniem pekińskich politologów, miękka siła ma służyć rywalizacji, podobnie jak siła twarda służy budowaniu pozycji państwa. Podstawowym zagadnieniem w rozgrywaniu *soft power* jest przemyślane zarządzanie jego zasobami oraz adekwatny do tych zasobów proces decyzyjny[249]. Jednak bez bazy materialnej, zarówno ekonomicznej, jak wojskowej, trudno jest efektywnie promować wartości. Przykładem może być Organizacja Narodów Zjednoczonych, która promując pokój bez komponentów wojskowych, pozostawałaby tylko idealistyczną wizją bez pokrycia. W przypadku oddziaływania poprzez tożsamość i język jest podobnie – bez bazy materialnej państwo nie jest zdolne do promowania własnych wartości[250].

Niewątpliwie, przy budowaniu pozycji państwa na arenie międzynarodowej, *soft power*, rozumiana jako siła oddziaływania kultury narodowej, odgrywa ważną rolę. Chińska kultura, np. w czasach dynastii Tang, emanowała na region

---

[245] Han Bo, Jiang Qingyong, *op. cit.*, s. 57.

[246] Chen Yonggang, *Quanqiu hua beijing xia Zhongguo ruanshili* (*Soft power* Chin w dobie globalizacji), [w:] *Zhongguo ruanshili fanlue* (Strategia *soft power* Chin), red. Men Honghua, Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2007, s. 201−203.

[247] C. Hayden, *op. cit.*

[248] Chen Yonggang, *op. cit.*, s. 194−195.

[249] Zhang Huiming, Zhang Liangliang, *„Ruanshi li" de jingji xiaoying fenxi* (Analiza ekonomicznej efektywności soft-power), „Fudan xuebao (Shehui kexue chuban)" 2008, nr 4, s. 85−86.

[250] Han Bo, Jiang Qingyong, *op. cit.*, s. 44−45.

Azji Wschodniej. Feudalny system, oparty na zasadach *chaogong guanxi* (systemie trybutarnym), jak twierdzi Zhang Xiaomin i Luo Jianbo, polegał na sile oddziaływania miękkiego, atrakcyjności chińskiej kultury: „Świat zachodnich wartości nie tworzy efektywnych rozwiązań dla systemu gospodarki światowej, zwłaszcza dla ograniczenia ubóstwa w państwach rozwijających się. Amerykański model eksportu demokracji tworzy chaos i wzmaga globalne zagrożenie terroryzmem"[251].

Jak wskazywał Pang Zhongying, niemożliwe jest czytelne rozgraniczenie między *soft* i *hard power*. „Miękkie oddziaływanie" stawało się częścią kompleksowej siły państwa[252], w której *soft* i *hard power* wzajemnie się uzupełniały. Kompleksowa siła państwa składa się z bytów materialnych i duchowych (niematerialnych), tworząc trzy wymiary: przetrwania, rozwoju i międzynarodowego oddziaływania. Do głównych elementów kompleksowej siły państwa zaliczano: potencjał demograficzny, rozmiar terytorium, siłę ekonomiczną, np. PKB etc., zdolności wojskowe, strategie, taktykę prowadzenia walki, zdolności do prowadzenia operacji wojskowych[253]. W obliczu „strategicznej szansy", jak twierdzi Yu Xintian, strategia budowy chińskiego miękkiego oddziaływania powinna uwzględniać: zerwanie z wpływem tradycyjnego myślenia chińskiego oraz odpowiedź na pytanie, jakie wartości i ideały mogłyby promować Chiny wobec dominujących amerykańskich wartości – demokracji, wolnego handlu, indywidualizmu. W tym kontekście niemożliwe do zaakceptowania jest lansowanie wartości przedstawianych m.in. na zjazdach partyjnych, tj. marksizmu, socjalizmu z chińską specyfiką, patriotyzmu, powinno się natomiast stosować retorykę pokoju, rozwoju – modernizacji, współpracy, praw człowieka, sprawiedliwości, harmonii etc. Ponadto problemem w komunikacji z państwami trzecimi stawał się fakt, iż Chiny, jak oceniali badacze chińscy, kreowały się jako państwo ateistyczne, co świadczyło o odmienności Chin, lecz jednocześnie utrudniało dialog z wielkimi religiami. W celu zwiększenia efektywności miękkiego oddziaływania postulowano dalsze reformy mediów, zwiększenie udziału obywateli w systemie politycznym Chin, zwiększenie wymiany organizacji pozarządowych (wymiany z zagranicą)[254].

Zdecydowana większość chińskich badaczy wskazywała kulturę jako główny element chińskiego *soft power*, następnie spójność społeczną oraz kapitał społeczny. Chińska miękka siła kojarzona była również z efektywnym rządem.

---

[251] Jak zauważają autorzy tekstu, Chińczycy z uwagi na chęć przedstawienia własnej kultury, umożliwienie zrozumienia Chin i zaprezentowanie ich atrakcyjności stworzyli sieć Instytutów Konfucjusza. Por. Zhang Xiaomin, Luo Jianbo, *Zhongguo ruanshili pinggu yu fazhan lujing* (Rozwój i ewaluacja *soft power* Chin), „Guoji luntan" 2008, nr 5, s. 24–26.

[252] *Zonghe de guojia nengli* 综合国家能力lub *zonghe guojia li* 综合国家力.

[253] Li Mingjiang, *China Debates Soft-Power*, „Chinese Journal of International Politics" 2008, vol. 2, s. 287−308.

[254] Yu Xintian, *op. cit.*, s. 148−151.

Najmniejsze znaczenie przywiązywano do stopnia otwarcia, wychowania patriotycznego oraz edukacji. Zdaniem większości badaczy, chińska definicja *soft power* powinna zawierać elementy systemu ekonomicznego, edukacji, kultury, zasobów ludzkich, systemu politycznego, dyplomacji, partycypacji w systemie stosunków międzynarodowych[255] (por. tab. 2).

Większość chińskich uczonych uważa, że najważniejszym czynnikiem kształtowania chińskich wpływów i miękkiego oddziaływania powinna być dyplomacja publiczna (*gonggong waijiao*) oraz dostosowana do odbiorców zewnętrzna propaganda (*waixuan*). Zhou Enlai w 1957 r. zdefiniował trzy typy chińskiej dyplomacji: oficjalną (*guanfan waijiao*), półoficjalną (*ban guanfan waijiao*) oraz ludową (*renjian waijiao*). Ostatni typ, choć nie bezpośrednio, odwołuje się do współczesnego określenia dyplomacji publicznej. Głównym celem współczesnej dyplomacji publicznej jest przybliżanie chińskiego modelu transformacji i rozwoju. W tym aspekcie, Chiny podążają za przykładem skutecznej, amerykańskiej dyplomacji publicznej. Główna definicja, jaką posługują się chińscy uczeni, pochodzi z połowy lat 60. i jest autorstwa Edmunda Gulliona z Uniwersytetu Tufts, który twierdził, iż „Dyplomacja publiczna to wpływ społecznych postaw na formowanie i działanie polityki zagranicznej"[256]. Jest ona również promocją narodowych interesów poprzez zrozumienie, informowanie i wpływanie na zagraniczną opinię publiczną. Z kolei według definicji Zhou Qizhenga, znanego pekińskiego medioznawcy, dyplomacja publiczna to dyplomacja prowadzona przez organizacje pozarządowe, organizacje pożytku publicznego, społeczne media czy uniwersytety. Ale w rzeczywistości to rząd powinien wspierać społeczne wysiłki na rzecz dyplomacji publicznej. Rząd jest też odpowiedzialny za edukację nowych kadr dla dyplomacji publicznej i ma zapewniać fundusze niezbędne dla jej działalności[257].

Istotnym elementem związanym z miękką siłą oddziaływania stały się kwestie wizerunkowe. Jak stwierdza Li Zhi, wizerunek budowany jest przez działania dyplomatyczne, w tym: dyplomację wielostronną, dyplomację publiczną, dyplomację internetową oraz dyplomację kulturalną[258]. Jednak w celu skutecznej rywalizacji Chiny muszą promować własną kulturę i historię, gdyż trudno będzie

---

[255] *Zhang Huiming, Zhang Liangliang*, *op. cit.*, s. 86; Pang Zhongying, *Guanyu Zhongguo de ruan liliang wenti* (O problemie chińskiej miękkiej siły), „Guoji wenti luntan" 2006, nr 42, s. 8−9.

[256] M. Zwiebel, *Why We Need to Reestablish the USIA*, "Military Review" 2006, vol. 86, no. 6, s. 26–28.

[257] Zhou Qizheng, *Gonggong waijiao yu kua wenhua jiaoliu* (Dyplomacja publiczna i zwiększająca się wymiana kulturowa), Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing 2011, s. 6−11; T. Zappone, *New Words for a New International Communication: The Case of Public Diplomacy*, http://www.euecran.eu/pdf/ECRAN%20New%20Words%20for%20a%20New%20International%20Communication_The%20Case%20of%20Public%20Diplomacy,%20Tanina%20Zappone.pdf (dostęp: 11.12.2012).

[258] Li Zhi, *Zhongguo guoji xingxiang. Quanqiu zhuanbo shidai jiangogou zhuyi de jiedu* (Międzynarodowowy obraz Chin. Konstruktywistyczne podejście w wieku globalnej komunikacji), Xinhua chubanshe, Beijing 2011, s. 131−141.

Tabela 2. Wyznaczniki chińskiego *soft power* wg chińskich teoretyków

Wyznaczniki	Wang Huning (1993)	Ni Pengfei (2003)	Chen Xuan (2004)	Chen Zhen-gliang (2005)	Sun Yiran (2006)	Liu Feng-hua (2006)	Zhang Taopu (2006)	Li Keqin (2006)	Wan Junbao (2006)	Dai Yelian Chen Hongyi (2006)	Li Taimiao (2006)	Wang Shulin (2007)	Lu Yirong Wang Yanxia (2007)	Zhang Yong) (2007	Ma Qing-guo Lou Yangsheng (2007)
Kultura	+							+	+	+		+	+	+	+
Efektywność rządu			+					+			+		+	+	+
Spójność społeczna			+			+	+			+			+	+	+
Kapitał społeczny			+		+		+				+			+	
Innowacyj-ność				+						+		+		+	+
Wizerunek regionów			+	+					+					+	+
Jakość oby-wateli			+			+								+	
Nastroje na-cjonalistyczne						+			+		+				
System war-tości								+				+			
Zasoby ludz-kie				+											
Jakość administracji publicznej				+											
Nastroje patriotyczne						+									

Źródło: Zhang Huiming, Zhang Liangliang, *„Ruanshi li" de jingji xiaoying fenxi* (Analiza ekonomicznej efektywności soft power), „Fudan xuebao (Shehui kexue chuban)" 2008, nr 4, s. 86.

im przekonać świat o swoich dobrych intencjach. Taki punkt widzenia przedstawiony został m.in. przez medioznawcę Ni Jianpinga z Uniwersytetu Fudan z Szanghaju. Bez postępu w tej dziedzinie, chińskie władze będą popełniały kolejne błędy w budowaniu wizerunku Chin za granicą. Bez głębszego zrozumienia realiów innych państw: kulturowych, politycznych czy gospodarczych, decydenci nie są w stanie stosować metod dopasowanych do lokalnych warunków. Jeśli coś wywołuje kontrowersje, powinno zostać zmodyfikowane i dostosowane w taki sposób, by nie wzbudzało takowych, wzmacniając chińską siłę perswazji[259]. Dodatkowym elementem wskazywanym przez chińskich politologów jest korelacja między rządzącą Komunistyczną Partią Chin a obrazem Chin jako takich: „Komunistyczna Partia Chin jest partią administrującą Chinami i siłą przewodnią, wpływa na wizerunek Chin" – pisze Wang Haolei z Uniwersytetu Pekińskiego. Problemem w kreowaniu *soft power* jest „podwójny obraz Chin", różniący się w sposobie przekazu do wewnątrz i na zewnątrz. Opinia zewnętrzna, kreując własny obraz Chin, korzysta nie tylko z przekazów władz chińskich, ale też płynących z innych dostępnych kanałów. Kryzys wizerunku może wynikać z dwóch przyczyn: z realnego kryzysu wywołanego przez dany podmiot bądź z niedostatecznego przekazu medialnego (wizerunkowego). Niedostateczne kreowanie obrazu danego podmiotu na zewnątrz jest warunkowane trzema przyczynami: 1. czas (*timing*) komunikatu nie jest właściwy; 2. przekaz informacji jest nieprecyzyjny; 3. w przekazie użyto niewłaściwego języka; 4. treść odbiega od przyjętych standardów[260].

Według Cheng Manli z Wydziału Dziennikarstwa i Komunikacji Uniwersytetu Pekińskiego, użycie niewłaściwego języka może mieć dwie przyczyny: możliwe błędy w translacji, co spowoduje niewłaściwe odebranie przez docelowe audytorium (państwa, organizacje międzynarodowe, społeczeństwa innych państw) i stanowi główny problem przekazu chińskiego. I druga przyczyna to użycie języka zastraszenia, co może prowadzić do napięć np. w stosunkach bilateralnych, a także kreować negatywny wizerunek Państwa Środka[261]. Inne wskazówki zostały opublikowane na łamach „Nanfang chuang" przez profesora Su Changhe, który uznawał, iż Chiny powinny bronić swego prawa do głosu, choć także winny przeorientować argumenty. Język dyplomacji chińskiej powinien koncentrować się na wyraźniejszym podkreślaniu własnych interesów, wręcz egoistycznych, jednocześnie eksponując interesy państw rozwijających

---

[259] Ni Jianping, *Dui wai chuanbo yu „heping jueqi": guojia xingxiang suzao de shijiao* (Media zagraniczne i „pokojowe wzrastanie": perspektywa image'u państwa), strona internetowa http://media.people.com.cn/GB/22114/50600/50604/3529068.html (dostęp: 23.09.2011).

[260] Cheng Manli, *Guojia xingxiang weiji zhong de zhuanbo celue fenxi* (Analiza taktyki przekazu medialnego podczas kryzysu wizerunku państwa), „Guoji xinwen jie" 2006, nr 6, s. 7; *Dui Wai baodao celue yu shiqiao* (Strategia i praktyka przekazu zagranicznego), Zhongguo meiti daxue chubanshe, Beijing 2008, s. 73−74.

[261] *Cijixing yuyan* 刺激性语言 − tłumaczone jako język zastraszenia. Zob. Cheng Manli, *op. cit.*, s. 7−8.

się. Zaleca się, aby język był układny, nie zawierał pouczeń czy agresywnych sformułowań. Z drugiej jednak strony, ma zawierać oceny moralne i wskazywać rozwiązania – nie powinien prezentować Chin jako pasywnego aktora[262].

Promowanie pokojowego wizerunku Chin ma wpłynąć pozytywnie na postrzeganie Państwa Środka przez wspólnotę międzynarodową, nie tylko przez rządy, ale przede wszystkim przez społeczeństwa. Jak przytacza Yu Xintian, w czasach „rewolucji kulturalnej" Chiny postrzegane były jako „państwo rewizjonistyczne, rewolucyjne, buntownicze", toteż promowanie takich wartości, jak pokój, rozwój, współpraca, sprawiedliwość czy prawa człowieka, ma przyczynić się do zmiany tego obrazu. Próba tworzenia wspólnych wartości w oparciu o dialog międzykulturowy ma spełniać takie zadanie[263]. Pozytywny wizerunek powinien być kształtowany na trzech poziomach: rządowym, ekonomicznym i społecznym. Zdaniem Wang Lei, na każdym z tych poziomów należy wdrażać nowe technologie, nowe metody zarządzania, a przez to kształtować miękkie oddziaływanie[264]. Ponadto trzeba zwrócić uwagę, czy język używany przez główne media jest właściwy i nie odbiega od międzynarodowych standardów[265]. Dla Cheng Manli, główny nacisk należy położyć na przypadki użycia niepoprawnego języka. Transmitowane wiadomości powinny być jak najprostsze i klarowne, nie zaś zawiłe i niezrozumiałe[266].

W tym aspekcie strategiczna komunikacja, przedstawiona przez amerykański Departament Obrony, rozumiana jest jako dyplomacja publiczna, sprawy publiczne, tworzenie psychologicznego oddziaływania, zarządzania technologiami oraz informacją strategiczną. Strategiczna komunikacja winna być zatem rozumiana jako komunikacja mająca strategiczne oddziaływanie[267]. Jak zwraca uwagę Liu Ming, zdecydowanym problemem w kształtowaniu wizerunku Chin były „błędne decyzje Zachodu po wydarzeniach na Placu Tian'anmen w 1989 r."[268] . Yu Xintian uznaje, iż chińscy przywódcy powinni zerwać z socjalistyczną nowomową, patriotyzmem i marksizmem, a w zamian promować pokój, rozwój, prawa człowieka, praworządność i harmonię. Powyższe wartości byłyby z łatwością zaakceptowane przez światową opinię publiczną. Ponadto należy rozwiązać kwestię relacji między

---

262 Su Changhe, *Zhongguo yingai ruhe shengchang ziji de yuyanquan?* (Jak Chiny powinny tworzyć siłę perswazji?), „Nanfang chuang" 2010, nr 8 s. 11.

263 Yu Xintian, *op. cit.*, s. 175−176.

264 Wang Lei, *Kan ruanshili shiye xia de Zhongguo jueqi* (Wzrastanie Chin z punktu widzenia *soft power*), „Shayang shifan gaodeng zhuanke xuexiao xuebao" 2008, nr 4, s. 8−9.

265 Cheng Manli, *op. cit.*, s. 7−9.

266 Zhang Kun, *Guojia xinxiang chuangbo de si da yuanze* (Cztery zasady transmitowania wizerunku państwa), „Guoji guancha" 2008, nr 1, s. 37−44.

267 Yu Chao, *Zhenhe gong gong waijiao – guojia xinxiang zhanlve goutong xinjiao* (Tworzenie dyplomacji publicznej – nowa rola strategii wizerunkowej państwa), „Guoji guancha" 2008, nr 1, s. 22−23.

268 Liu Ming, *Dangdai zhongguo guojia xingxiang dingwei yu zhuangbo* (Przekaz i pozycja współczesnego wizerunku Chin), Waijiao chubanshe, Beijing 2007, s. 108−110.

socjalizmem a religią i rząd powinien zagwarantować wolność wyznania. Ostatnim postulatem szanghajskiej badaczki jest reforma mass mediów, wciągnięcie obywateli do dyplomacji publicznej oraz wzmocnienie międzynarodowej współpracy organizacji pozarządowych. W rzeczywistości, związek pomiędzy reformami politycznymi w Chinach a percepcją Chin na arenie międzynarodowej jest bardziej niż oczywisty. W tym duchu utrzymany jest komentarz Zhao Qizhenga z 2008 r. w kwestii Tybetu, w którym podkreślał, iż nie tylko zachodnie media są odpowiedzialne za zły wizerunek Chin, ale również same Chiny muszą „odrobić lekcję" i poczuć potrzebę przejrzystości w przekazywanych do zagranicznych odbiorców komunikatach[269]. Pytanie, w jaki sposób kreować wizerunek wzrastającego mocarstwa, by nie zrazić partnerów, a jednocześnie nie odkryć własnych intencji, staje się nader wyraźne.

Z drugiej strony niebagatelnym zadaniem jest kreowanie wizerunku własnego państwa w dobie amerykańskiej dominacji. Reakcje na zbombardowanie ambasady chińskiej w Belgradzie w 1999 r. czy incydent EP-3 w 2001 r. oraz narastające nastroje nacjonalistyczne młodego pokolenia mogły prowadzić do wypaczenia obrazu Chin jako pokojowo nastawionego, wzrastającego mocarstwa. Zdaniem Wang Jisi, dziekana Wydziału Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Pekińskiego, przerysowanie takiego obrazu mogło pogłębić sprzeczności w relacjach między Chinami a Stanami Zjednoczonymi[270]. Jednak z punktu widzenia sytuacji geopolitycznej, wraz z sukcesem Olimpiady w Pekinie, a także kryzysem finansowym w Stanach Zjednoczonych, sytuacja z perspektywy Chin wydawała się coraz bardziej korzystna. Tym razem jednak konieczność dopasowania komunikatu i argumentacji stawały się nader istotne. W celu poprawy i promowania własnego wizerunku, a przy tym również ochrony chińskiej kultury należy „[…] przekazywać wartości pokojowe, przyjaźni, rozwoju, współpracy, zmieniać spojrzenie świata na Chiny, tworzyć pozytywny wizerunek państwa socjalistycznego"[271].

Wzrastająca rola Chin powodowała, iż opinia światowa zwracała baczniejszą uwagę na politykę zagraniczną Pekinu. Najbardziej uwidocznia się to w sytuacjach kryzysowych i spornych, w których dochodzi do konieczności użycia groźby dyplomatycznej jako elementu dyplomacji represyjnej mającej za zadanie za pomocą gróźb skłonienie adresata do zmiany stanowiska. Jak wskazuje Aleksander George, klasycznym przykładem tego typu dyplomacji jest ulitamatum, ultimatum taktyczne, testowanie i oczekiwanie na rezultat oraz „dokręcanie śruby"[272]. Tu jednak dyplomacja chińska musi być bardzo ostrożna, gdyż w kreowaniu wizerunku ważną częścią składową jest zewnętrzna percepcja, a także

---

[269] Yu Xintian, *op. cit.*, s. 148−151; Zhao Qizheng, *op. cit.*, s. 154.

[270] Liu Ming, *op. cit.*, s. 147.

[271] Zhang Ji, *Zhongguo wenhua anquan yu yizhi xingtai zhanlue* (Strategia bezpieczeństwa kulturowego i ideologicznego Chin), Renmin chubanshe, Beijing 2010, s. 407.

[272] M. Manulak, *Forceful Persuasion or Half-Hearted Diplomacy?*, „International Journal" 2011, vol. 66, no. 2, s. 351−355.

podejmowanie prób na rzecz jej kreowania. Użycie zbyt agresywnego języka, a także jego interpretacja na zewnątrz Chin mogą być postrzegane jako działania zmierzające do rewizji systemu międzynarodowego. W rzeczywistości może to prowadzić do podjęcia prób budowania koalicji antychińskiej i kreowania Chin jako głównego zagrożenia dla systemu międzynarodowego. Przy omawianiu powyższych wyzwań należy wskazać chińską specyfikę argumentacji. Przede wszystkim z uwagi na wysokokonteksowy język i ogromny zasób przysłów, powiedzeń, Chiny z powodzeniem mogą w każdej chwili przedstawiać wykładnię i interpretację w zależności od potrzeb i kontekstu. Jak zauważa Francoise Jullien, nieokreśloność pozwala pozostawać w ukryciu, utrzymywać stan niejasności, który daje możliwość wielorakiej interpretacji. Taki stan pozostawia dużo większe pole manewru dyplomatycznego, co ułatwia prowadzenie polityki zagranicznej, nie zamyka drogi do manipulacji, a tym samym zamiast ograniczać strategiczne opcje, daje nowe możliwości. Wynika to z przemyśleń strategicznych i chęci ochrony przed chaosem[273]. W przeciwieństwie do czytelnej postawy m.in. Stanów Zjednoczonych, Chińczycy uznają, iż właśnie takowa tworzy chaos, nie prowadząc do rozwiązania problemu, gdy na przykład z góry określane są ramy czasowe w postaci ultimatum. W momencie kryzysu strona chińska nie grozi, tylko poucza, podkreślając błędy adresata komunikatu i podmiotu konfliktu. Tym samym Chińczycy stawiają się w roli szlachetnego, mądrzejszego, pouczającego ojca czy starszego brata, który naucza maluczkich, prosi o zmianę stanowiska, jednocześnie dając czas do namysłu. Ponadto, co istotne z perspektywy utrzymania dalszych relacji, nie stawia się przeciwnika w sytuacji, w której straci twarz, wręcz przeciwnie, zachowuje ją i może w dalszym ciągu być w relacji z Państwem Środka. Trudno zatem odnieść się tu do czytelnych gróźb dyplomacji Stanów Zjednoczonych i jednoznacznie zaliczać stanowisko chińskie do dyplomacji wymuszania, lecz należy taką postawę określić jako upominanie, dające czas jednej i drugiej stronie na pokojowe negocjacje, gdyż wojna prowadzi do stanu chaosu, w którym tracą jedni i drudzy[274].

* * *

Z uwagi na sukces chińskich reform, głównie w aspekcie gospodarczym, Chiny zyskują na znaczeniu w stosunkach międzynarodowych. Oprócz wewnętrznych zmian, znaczenia nabrało zmieniające się otoczenie międzynarodowe, które zwłaszcza w dobie globalnego kryzysu ekonomicznego sprzyjało pokojowemu wzrastaniu Chin. Mimo że Chiny osiągnęły już status poważnego podmiotu w międzynarodowych stosunkach gospodarczych i politycznych, to jednak siła oddziaływania ich kultury jest relatywnie niewielka. Ponadto o ile „obcy" mogą fascynować się tradycyjną kulturą chińską, o tyle współczesnym

[273] F. Jullien, *op. cit.*, s. 26–27.

[274] *Ibidem*, s. 35–37.

systemem politycznym oraz niedomaganiami chińskiej transformacji już nie. Co więcej, wyłaniają się poważne trudności w promowaniu chińskiej kultury w świecie zdominowanym przez zachodnią cywilizację, przy hegemonii języka angielskiego. Jednym z elementów promowania chińskiego *soft power* stała się dyskusja na temat problemów globalnych, moralności i sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych[275].

W toczonej dyskusji znaczenie języka i przywoływanych argumentów w życiu społecznym trudno jest przecenić. Kształtuje on świadomość, przykuwa uwagę, oddziałuje na preferencje odbiorcy. Podobnie jest w dyplomacji. Odpowiedni dobór słów i argumentów przybliża do osiągnięcia określonego celu. Retoryka staje się zatem istotnym narzędziem w planowaniu strategicznym. Stając się miękkim komponentem strategii, odzwierciedla intencje nadawcy, a co za tym idzie wskazuje na określony przez niego cel i interes narodowy. Kluczowe zatem, w rozumieniu użycia i doboru argumentów, jest należyte określenie interesu narodowego, do którego dopasowuje się formę komunikatu i argumentacji. W tym kontekście zasadniczym elementem jest racjonalny dobór form językowych do planowanych działań. Oprócz szkoły monizmu, wskazującej na konieczność doboru racjonalnych argumentów, Mistrz Han Fei, ze szkoły legistów, wskazywał na istotne zadanie retoryki w kształtowaniu scentralizowanej władzy. Utopijna myśl konfucjańska wskazywała na moralność, charakter mowy i charakter mówiącego jako elementy wpływające i kształtujące zachowania innych. Zauważamy również, iż w ujęciu realistyczno-konstruktywistycznym retoryka dyplomacji zajmuje ważne miejsce w kształtowaniu strategii podmiotu na arenie międzynarodowej. Poprzez konstruowanie tożsamości moralnej tworzy się trwałe płaszczyzny, w oparciu o które państwo może budować stabilne sojusze. W chińskich rozważaniach filozoficznych, począwszy do Konfucjusza, przez taoizm, a skończywszy na szkole strategów i dyplomatów, można dostrzec, iż język zajmował istotne miejsce w opisywaniu zastanej rzeczywistości. Dla jednych był narzędziem samodoskonalenia i tworzenia ładu moralnego, dla innych stawał się narzędziem prowadzenia polityki wobec podmiotów zewnętrznych.

W tym kontekście język dyplomacji jest narzędziem oddziaływania, które staje się częścią budowania kompleksowej siły państwa i jego oddziaływania. Za pomocą właściwie dobranej retoryki podmiot buduje własny wizerunek, który stał się istotnym elementem tworzenia mechanizmów oddziaływania. Problem, który jest sygnalizowany, to zderzenie realiów z budowanym mitem, który ma oddziaływać. W momencie gdy dany podmiot przechodzi transformację i jego system wartości nie jest ostatecznie ukształtowany, wówczas takie oddziaływanie ma zdecydowanie mniejszą siłę. Staje się przedmiotem dyskusji, w których stawiane problemy oscylują wokół realnych intencji i wykorzystania prezentowanego moralnego oddziaływania. Państwo rozwijające się nie ma bowiem sprecyzowanej oferty wartości, za pomocą których może promować własną pozycję na arenie międzynarodowej.

[275] Zhang Xiaomin, Luo Jianbo, *op. cit.*, s. 28.

W ramach retoryki niebagatelne jest zderzenie z faktami, które często demaskują nadawcę komunikatu. Z drugiej jednak strony, nadawca staje się zakładnikiem własnych argumentów, które nie pozwalają mu na manewrowanie i pozostawienie wyboru − przyjęcie rozwiązania nieodpowiadającego argumentacji groziłoby utratą wiarygodności[276]. W ocenie relacji między sloganami, retoryką a tworzeniem ram oddziaływania materialnego *soft power* ważne jest połączenie realizmu i konstruktywizmu. Realizm kładzie nacisk głównie na możliwości materialne, materialną konstrukcję człowieka oraz podkreśla empiryzm jako część składową relacji międzynarodowych. Teoria realistyczna *de facto* przekłada rozważania społecznego darwinizmu, naturalnej selekcji biologicznej i ewolucji biologicznej. W ujęciu konstruktywistycznym nie ucieka się od redefinicji roli relacji między biologią a zachowaniem, lecz dotyczy ona zachowania i konstrukcji społecznej. Zatem język i jego zasady, które tworzą „społeczne znaczenie, instytucje i struktury", będąc elementami zachowań i aktów społecznych, tym samym są wypadkową biologii, psychologii oraz socjologii. Takie podejście tworzy ontologiczną przestrzeń dla dialogu z realizmem na temat granic, jakie wyznaczają zachowania biologiczne[277]. Konstruktywizm, z drugiej strony uznaje, iż nie istnieje wiedza obiektywna, gdyż ta funkcjonuje tylko w świadomości i odzwierciedla subiektywne podejście badacza. Podobnie rozumiana jest polityka. Niematerialne byty, jakimi są język i argumentacja, tworzą ramy działania materialnego, choć w większości, w racjonalnie prowadzonej polityce zagranicznej mają one zaplecze materialne. W przeciwnym razie podmiot przedstawiający swoje argumenty, slogany czy propagandę naraża się na utratę statusu. Rewolucyjna retoryka, często nieidąca w parze z materialnymi podstawami, przyczyniała się do utraty pozycji państwa na arenie międzynarodowej. Z drugiej zaś strony, argumentacja polityki zagranicznej stanowi centralny punkt oddziaływania niematerialnego, tworzenia sytuacji akceptacji, która z czasem wykorzystywana jest dla rozbudowy materialnych interesów państwa − nadawcy wskazanej argumentacji[278]. Ponadto w sytuacji rosnącego znaczenia Chin istotne stało się oddziaływanie na międzynarodową opinię publiczną, tworzenie dogodnych warunków do realizowania chińskiego planu budowy „zamożnego społeczeństwa"[279].

---

[276] W taki sposób można interpretować np. zaangażowanie amerykańskie w Azji Południowo-Wschodniej, które było pochodną wewnętrznej, antykomunistycznej retoryki końca lat 40. XX w. czy też działania Pakistanu w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Por. J. L. Gillespie, *Rhetoric and Reality: Corporate America's Perceptions of Southeast Asia, 1950−1961*, „The Business History Review" 1994, vol. 68, no. 3, s. 325−363; G. Navlakha, *National Security: Prisoners of Rhetoric*, „Economic and Political Weekly" 2003, vol. 38, no. 24, s. 2356−2359.

[277] J. Sterling-Folker, *Realism and the Constructivist Challenge: Rejecting, Reconstructing, or Rereading*, „International Studies Review" 2002, vol. 4, no. 1, s. 91−93.

[278] J. S. Barkin, *op. cit.*, s. 325−342.

[279] Li Chanchun, *Waixuan gongzuo yao zanjin Zhongguo shiji, zanjin guowai shouqun* (Zewnętrzna propaganda musi odzwierciedlać realną sytuację Chin, być blisko zagranicznej

W pracy autor opiera się na przedstawieniu trzech elementów: sloganu – retoryki − miękkiego oddziaływania. Pierwsze dwa elementy przedstawione są na trzech poziomach: slogany i retoryka poziomu ogólnego, prezentowane na forach międzynarodowych; slogany i retoryka poziomu szczegółowego, prezentowane w stosunku do poszczególnych aktorów, m.in. Stanów Zjednoczonych, państw europejskich czy państw rozwijających się, oraz slogany i retoryka w trakcie kryzysów, m.in. w wojnie z Wietnamem 1979 r. czy w sporach na Morzu Południowochińskim. W wyróżnionym pierwszym poziomie argumentacji przyjęto ogólnie, iż mimo że w głównej mierze retoryka ta jest pokłosiem narracji kierowanej do krajowego audytorium, uzależnionego m.in. od przemian wewnętrznych nastrojów społecznych, to staje się podstawowym elementem w kształtowaniu tożsamości międzynarodowej Chin. Ta z kolei, oprócz samego języka, staje się istotnym komponentem oddziaływania miękkiego. Na drugim poziomie retoryki szczegółowej zakłada się, iż ma ona za zadanie budować relacje bilateralne, wskazywać możliwy kurs wspólnych działań oraz podejmować polemikę z partnerem w relacjach dwustronnych. W ostatnim przypadku − retoryki okresu konfliktu, głównym adresatem przedkładanych argumentów jest opinia wewnętrzna, która otrzymuje konkretny sygnał, iż rządzący są w stanie reprezentować obywateli i chronić ich interesy. Niemniej należy uznać, iż retoryka okresu kryzysu jest najtrudniejszym do zinterpretowania materiałem. Często ostry ton zawoalowany jest w różnego rodzaju przysłowiach, dając nadawcy możliwość interpretacji w zależności do rozwoju sytuacji. Niewątpliwie jest to cecha charakterystyczna, wynikająca z wysokokontekstowości samego języka, osadzonego głęboko w strategicznej kulturze chińskiej, której zasadą jest unikanie konfliktu, uważanego za źródło chaosu.

Punktem wyjścia w przedstawionej analizie jest slogan, będący oczywiście wypadkową ocen potrzeb i dostosowania do aktualnej sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej. W założeniu autora slogan odzwierciedla stan rzeczy wprost proporcjonalnie do zastanej rzeczywistości, określając w ten sposób główne problemy i wyzwania stojące przed rządzącymi. W ujęciu konstruktywistycznym retoryka z jednej strony kształtuje tożsamość międzynarodową podmiotu, określając „ego" na podstawie różnicowania w stosunku do innych podmiotów, umożliwia zachowanie wcześniej stworzonej tożsamości, z drugiej zaś jest racjonalnie dobranym elementem strategii państwa w polityce zagranicznej, stając się wysublimowanym i wielowymiarowym narzędziem komunikacji, które w zależności od zakładanych celów ma zapewniać „władzę i bogactwo"[280].

---

opinii publicznej), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2004-04/22/content_1433790.htm (dostęp: 12.09.2012).

[280] H. L. Bretton, *Political Science, Language, and Politics*, [w:] *Language and Politics*, eds. W. O. O'Barr, J. F. O'Barr, Mouton, The Hague 1976, s. 433−435.

Rozdział II
Zerwanie z rewolucyjnymi ideałami i pragmatyczna argumentacja

Wychodzące pod koniec lat 70. XX w. z chaosu „rewolucji kulturalnej" Chiny wymagały koniecznych reform. Okres „wielkiej proletariackiej rewolucji kulturalnej" (1966−1976) przyniósł chaos i destabilizację aparatu władzy. Rozwój Chin w dekadach poprzedzających reformy i otwarcie miał opierać się na założeniach woluntarystycznych, a armia zajmowała dominującą pozycję. Chiny stawały się „jednym wielkim obozem wojskowym", z woluntarystycznym i autarkicznym modelem gospodarczym, z którego po początkowym okresie chaosu miał się wyłonić utopijny wielki porządek, a rewolucja miała być permanentna. Rozpoczęcie modernizacji kraju w tych warunkach nie było sprawą prostą, a grupa reformatorska w pierwszej kolejności musiała usunąć wciąż istniejącą opozycję promaoistowską. Mimo że aresztowanie „bandy czworga" w październiku 1976 r.[1] poprawiło sytuację, to jednak, z uwagi na silną wówczas pozycję następcy Mao Zedonga[2] − Hua

[1] „Banda czworga" to określenie użyte jesienią 1974 r. przez Mao Zedonga, charakteryzujące lewacką grupę z Jiang Qing − żoną Mao, Yao Wenyuanem, Zhang Chunqiao i Wang Hongwenem, będącą jedną z frakcji w systemie politycznym okresu „rewolucji kulturalnej" (1966−1976). Por. listy Mao Zedonga z 19 września, 12 listopada 1974 r. Zob.: Mao Zedong, *Dui „siren bang" de jici piyu* (Kilka krytycznych uwag do bandy czworga), 1974/1975, [w:] Mao Zedong, *Jiangguo yilai Mao Zedong wengao* (Wybór pism Mao Zedonga od powstania państwa), t. 12, Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 1998, s. 394–399.

[2] Mao Zedong (1893–1976) − absolwent Szkoły Pedagogicznej w Changsha (1918); jeden z założycieli KPCh w lipcu 1921 r. i uczestnik I Zjazdu w Szanghaju; zastępca członka Centralnego Komitetu Wykonawczego Parti Narodowej (1924); organizator chłopskich powstań w Hunanie w 1927 r.; twórca pierwszej bazy rewolucyjnej w górach Qingahshan; przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych Chińskiej Republiki Rad w Jiangxi (1931–1935); od czasu konferencji w Zunyi w czasie Długiego Marszu w styczniu 1935 r. objął kierownictwo KC KPCh; członek KC i Biura Politycznego (1923–1976); przewodniczący Centralnego Rządu Ludowego (1949–1954); przewodniczący ChRL w latach 1954–1959. Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian (1921−2003)* (Wielki słownik członków Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin (1921−2003), Zhonggong dang shi chubanshe, Beijing 2004, s. 533−535.

Guofenga[3], Deng Xiaoping[4] zmuszony był budować koalicję, która przeprowadzi niezbędne reformy. Wydarzenia z lat 1966−1976, oprócz politycznej destabilizacji, spowodowały bardzo duże napięcia społeczne.

Warto przypomnieć, iż reformy w Chinach zaczęły się już na początku lat 70. XX w. i były wprowadzane przez lokalnych administratorów, dostosowujących wypracowane rozwiązania do konkretnych potrzeb oraz możliwości. W sytuacji gdy władze centralne nie były w stanie zagwarantować stabilizacji, to lokalni działacze szczebla wiejskiego byli zmuszeni do przeprowadzania reform. Brak przepływu informacji i *de facto* brak kontroli partii nad wydarzeniami w Chinach umożliwiał podejmowanie takich działań[5].

W określonym kontekście politycznym, zwłaszcza na początku lat 80., język i retoryka stawały się ważnym elementem dyskusji dotyczących nowych kierunków zmian i reform w państwie. W tej sytuacji wydarzenia po śmierci Mao Zedonga 9 września 1976 r. w sposób istotny wpłynęły na formę komunikatu dyplomacji chińskiej. Z jednej strony komunikaty te były pochodną zmian, z drugiej zaś stanowiły istotne narzędzie polityczne kreujące rzeczywistość i forsujące odmienne koncepcje odnośnie przyszłych zmian w Chinach. Polityka, w tym polityka zagra-

---

[3] Hua Guofeng (1921−2008) − terenowy działacz partyjny; dzięki protekcji Mao Zedonga w 1973 r. awansował i wszedł do KC i Biura Politycznego; również z inicjatywy Mao Zedonga został w 1975 r. wicepremierem i ministrem bezpieczeństwa publicznego; po usunięciu Deng Xiaopinga p.o. premiera; I wiceprzewodniczący KC KPCh i następca Mao Zedonga; przewodniczący KC KPCh i Komisji Wojskowej (1976–1981); premier (1976–1980), formalnie członek KC do 2002 r. Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian (1921−2003)*, s. 226.

[4] Deng Xiaoping (1904–1997) − z partią komunistyczną związany od 1922 r.; studiował we Francji i w ZSRR (1920–1926); organizował bazy rewolucyjne w Guanxi; w 1932 r. poddany krytyce i usunięty ze wszystkich stanowisk w Centralnej Bazie Rewolucyjnej w Jiangxi; zrehabilitowany; uczestnik Długiego Marszu; w wojnie antyjapońskiej jeden z najważniejszych przedstawicieli partyjnych w VIII Armii; w wojnie domowej komisarz polityczny w II Armii Polowej; brał udział w opracowaniu Konstytucji ChRL z 1954 r.; od 1945 r. członek KC; BP (1956–1966); sekretarz generalny KC KPCh (1954–1966); członek BP i Stałego Komitetu BP (1956–1966; 1975–1976; 1978–1987); przewodniczący Komisji Wojskowej (1980–1991); Szef Sztabu Generalnego (1975–1976; 1977–1980); wicepremier Rady Państwowej (1952–1966; 1973–1976; 1977–1987). Represjonowany wraz z Liu Shaoqi, usunięty ze wszystkich stanowisk; rehabilitowany w 1973 r., następnie odsunięty po wydarzeniach z kwietnia 1976 r. Autor reform chińskich i otwarcia na świat w 1978 r. Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian (1921−2003)*, s. 109–110.

[5] Szerzej w literaturze polskiej zob.: *Rewolucja Kulturalna. Materiały i dokumenty*, oprac. K. Burski, S. Głąbiński, PISM, Warszawa 1969; *Rewolucja kulturalna w ChRL. Wybór materiałów i dokumentów (lipiec 1967–sierpień 1968)*, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1970; *Rewolucja Kulturalna w ChRL. Wybór dokumentów i materiałów (1 sierpnia 1968–31 grudnia 1969)*, t. 3, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1970. W literaturze anglojęzycznej zob. m.in.: S. R. Schram, *Introduction: the Cultural Revolution in historical perspective*, [w:] *Authority Participation and Cultural Change in China*, ed. S. R. Schram, Cambridge University Press, Cambridge 1973, s. 27–37; S. R. Schram, *Mao Tse-tung and the Theory of the Permanent Revolution*, „The China Quarterly" 1971, no. 46, s. 221–243; B. Barnouin, Yu Changgen, *Ten Years of Turbulance. The Chinese Cultural Revolution*, London, New York 1993.

niczna miała być prowadzona w sposób systematyczny i przemyślany. Niemożliwe to było jednak bez odejścia od ideologicznego postrzegania zagranicy i przejścia do myślenia w kategoriach bardziej pragmatycznych, opartego ponownie na zasadach przyjętych u progu istnienia Chińskiej Republiki Ludowej. W takich kategoriach widziano również konieczność odideologizowania języka i argumentacji zarówno w sferze wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Pragmatyczne podejście polegało na dążeniu do stworzenia podstaw materialnych funkcjonowania państwa, gwarantujących systematyczny rozwój gospodarczy. Realizacja tych planów wymagała jednak otwarcia się na świat i pozyskiwania nowych technologii. Konieczne było zatem nawiązanie relacji z zachodnimi państwami rozwiniętymi, które uprzednio postrzegano jako ideologicznie obce. Niewątpliwie zamiarom tym sprzyjał istniejący układ międzynarodowy, w którym rywalizacja amerykańsko-radziecka dawała Chinom czas potrzebny na wprowadzenie reform i przemyślenie własnej pozycji na arenie światowej[6]. Najistotniejszym zadaniem sił promujących reformy i otwarcie było zerwanie z autarkicznym modelem państwa oraz usunięcie opozycji politycznej, co zajęło kilka lat. Dopiero odejście Hua Guofenga pozwoliło na większe otwarcie i reformy oraz napływ zachodnich technologii i kapitału.

W tych warunkach dokonywano koniecznych zmian. Polityka zagraniczna, wraz ze sferą deklaratywną, przechodziła wielką transformację, nawiązując do polityki promowanej przez premiera Zhou Enlaia[7]. Lata 80. XX wieku przyniosły niespotykany dotąd wzrost interakcji Chin ze światem. Można wyróżnić tu trzy okresy: pierwszy, obejmujący lata 1977−1984 − związany z wewnętrznymi dyskusjami na temat przyszłości reform, drugi 1985−1989 − stabilnego napływu zagranicznych intewestycji i technologii, oraz trzeci 1989−1992 − związany z wydarzeniami na Placu Tian'anmen i częściową izolacją Chin na arenie międzynarodowej[8].

---

[6] R. Foot, *China's Foreign Policy in the Post-1989 Era*, [w:] *China in the 1990s*, eds. R. Benewick, R. Wingrove, McMillan, London 1999, s. 235.

[7] Zhou Enlai (1898–1976) – studiował na Uniwersytecie Nankai w Tianjinie (1913–1917) i w Japonii na Uniwersytecie Waseda w Tokio (1917–1919); uczestnik Ruchu 4 maja 1919 r.; następnie przez 6 miesięcy w więzieniu; podjął studia we Francji, gdzie założył europejską sekcję Komunistycznej Partii Chin (1920–1923); dyrektor polityczny Akademii Wojskowej Whampao w Kantonie; uczestnik Ekspedycji Północnej przeciwko militarystom; jeden z organizatorów powstania w Nanchangu (1927); członek kierownictwa politycznego i wojskowego Centralnej Bazy Rewolucyjnej Chińskiej Republiki Radzieckiej w Jianxi; przedstawiciel KPCh przy Rządzie Narodowym w Nankinie, Wuhanie i Chongqingu w czasie wojny (1937–1945); członek Kominternu, przewodniczył delegacji ChRL na rozmowy z GMD w Chongqingu (1945–1946); uczestnik Długiego Marszu. Premier ChRL (1949–1976), minister spraw zagranicznych (1949–1955), członek Biura Politycznego (1927–1976) i jego Stałego Komitetu (1956–1976), wiceprzewodniczący KC (1945–1966 oraz 1973–1976). Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian 1921–2003*, s. 1122−1123.

[8] Zi Jichen, *Xin Zhonguo Waijiao Sixiang: Cong Mao Zedong dao Deng Xiaoping* (Myśl dyplomatyczna Nowych Chin: od Mao Zedonga do Deng Xiaopinga), Beijing University Press, Beijing 2001, s. 49.

Odejście od wizji Mao Zedonga i wyjście z chaosu

„Rewolucja kulturalna" rozpoczęta w maju 1966 r., zamiast przynieść wzmocnienie pozycji Chin, doprowadziła do marginalizacji Pekinu oraz społecznego i politycznego chaosu. Podstawowy element, prócz odzyskania władzy przez Mao Zedonga, jakim było po okresie chaosu włączenie armii w struktury partyjno-państwowe, zawiódł. Chiny, które miały stać się „jednym wielkim obozem wojskowym" o autarkicznym i woluntarystycznym modelu gospodarki, w okresie 1966−1976 stały się państwem anarchii, wzajemnych walk, krytyki dawnych tradycji, posiadającym tylko iluzorycznie rząd centralny[9]. W odniesieniu do polityki zagranicznej, zwłaszcza w okresie 1966−1969, Chiny hołdując doktrynie „wojny ludowej", zantagonizowały państwa Azji Południowo-Wschodniej oraz Związek Radziecki,wywołując w 1969 r. konflikt o sporne wyspy Zhenbao/Damanskij[10]. W takiej sytuacji, po śmierci Mao Zedonga i aresztowaniu „bandy czworga", rozpoczęła się dyskusja na temat kształtu przyszłych reform w Chinach. Na scenie politycznej zarysowały się dwie główne grupy: reformatorów z Deng Xiaopingiem i promaoistowskich konserwatystów z Hua Guofengiem[11]. Sygnalizowało

---

[9] Sygnałem do rozpoczęcia „Wielkiej Proletariackiej Rewolucji Kulturalnej" był artykuł Yao Wenyuana, opublikowany w szanghajskim dzienniku „Wenhui bao" 5 listopada 1965 r. pt. *O nowym dramacie historycznym. „Dymisja Hai Ruia"*. Nawiazując do dramatu historycznego, Yao Wenyuan krytykował postępowanie obecnej administracji partyjnej i państwowej. Uznając Hai Ruia (1513–1587), urzędnika cesarskiego na dworze dynastii Ming, za „postać przerobioną zgodnie z burżuazyjnym punktem widzenia" i nietroszczącą się o dobro ludu, krytykował antykomunistyczne decyzje przewodniczącego Liu Shaoqi. Teoretyczna dyskusja prowadziła jednak do praktycznych działań. Liu Shaoqi, określany mianem „chińskiego Chruszczowa nr 1", został uznany za element antypartyjny i odsunięty od władzy. Po liście Mao Zedonga z 7 maja 1966 r., adresowanym do marszałka Lin Biao (1907–1971), stało się jasne, że dla armii planowano wiodącą rolę w nadchodzących zmianach ustrojowych w Chinach. Cały naród miał stać się jednym obozem wojskowym, wszyscy mieli być przygotowani do wojny, a samowystarczalność podniesiono do rangi podstawowego elementu chińskiej gospodarki. Por. B. Barnouin, Yu Changgen, *Ten Years of Turbulance. The Chinese Cultural Revolution*, Kegan Paul International, London, New York 1993, s. 58–59; *Wysoko wznieśmy wielki, czerwony sztandar myśli Mao Zedonga. Aktywnie uczestniczymy w wielkiej socjalistycznej rewolucji kulturalnej*, „Jiefangjun Bao", 18.06.1966, [w:] *Rewolucja Kulturalna. Materiały i dokumenty*, oprac. K. Burski, S. Głąbiński, PISM, Warszawa 1969, s. 54; F. Stachowiak, *Gospodarka narodowa Chińskiej Republiki Ludowej (1949–1982)*, Warszawa 1984, s. 150−158; W. Dziak, J. Bayer, *Mao. Zwycięstwa, nadzieje, klęski*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Collegium Civitas, Wyd. „Trio", Warszawa 2007, s. 199−249.

[10] T. W. Robinson, *The Sino-Soviet Border Dispute: Background, Development and the March 1969 Clashes*, „American Political Review" 1972, no. 4, s. 1184; *Strategic Survey 1969*, International Institute for Strategic Studies, London 1969, s. 71; *Nota rządu ZSRR do rządu ChRL w sprawie incydentu na wyspie Damanskij*, Moskwa, dnia 2 marca 1969 r., „Zbiór Dokumentów" 1969, poz. 45, nr 3, s. 387– 434.

[11] J. B. Starr, *From the 10th Party Congress to the Premiership of Hua Kuo-Feng: The Significance of the Colour of the Cat*, „The China Quarterly" 1976, no. 67, s. 457–460.

to kolejne starcie polityczne, w efekcie którego Chiny wkroczyły na drogę technokratycznej modernizacji. W tym kontekście istotna była decyzja z 14 kwietnia 1977 r. o wydaniu piątego tomu dzieł Mao Zedonga z okresu 1949−1957. Wyboru dokonano w bardzo pragmatyczny sposób, pomijając wszystkie bardziej radykalne i rewolucyjne teksty. Była to pierwsza „broń" przeciwko radykałom, a rozpoczęte debaty wskazywały, iż ideologia powinna zostać zastąpiona praktycznymi działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego. Potwierdzeniem takiego stanowiska była wypowiedź Hu Fuminga z Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Nankińskiego z 11 maja 1977 r., zamieszczona na łamach wpływowego dziennika kręgów inteligencji „Guanming ribao", w której apelował o odrzucenie koncepcji maoistowskich na rzecz pragmatyzmu i „poszukiwania prawdy w faktach"[12]. Pragmatyczne argumenty grupy związanej z Deng Xiaopingiem trafiły jednak na opór ze strony grupy Hua Guofenga. W kampanii prowadzonej od lutego 1977 r. pod hasłem „dwóch każdych" głoszono, iż: „Każdą decyzję Mao Zedonga chronimy, za każdą instrukcją podążamy". Pod pozorem krytyki „bandy czworga" i eksponowania zasług Mao Zedonga próbowano doprowadzić do imiennej krytyki Deng Xiaopinga jako odpowiedzialnego za stłumienie demonstracji z kwietnia 1976 r.[13] W marcu 1977 r. na roboczej konferencji Komitetu Centralnego zarówno

---

[12] *Shishi qiushi* 实事求是 – poszukiwać prawdy w faktach, oznacza potrzebę poznania realnego wymiaru materii przez ocenę jej zawartości. Po raz pierwszy wzmiankowane przez Ban Gu (32−92 p.n.e.), historyka wschodniej dynastii Han w historiach dynastii *Han Shu*, następnie jako reguła badawcza przedstawione przez Wang Yangminga (1472–1529), urzędnika na dworze cesarskim i propagatora neokonfucjanizmu w okresie dynastii Ming (1368−1644). Ujmował on tę zasadę w formie *zhixing heyi* 知行合一. Znaczące jest tu wskazanie na konieczność łączenia wiedzy i praktyki i podkreślenie, że wiedza powinna wynikać z praktyki. Na realny wymiar nauk wskazywał również uczony-urzędnik dynastii Qing (1644−1911), Ruan Yuan (1764–1849), który postulował odczytanie klasycznych dzieł pod kątem ich praktycznego wykorzystania i dostosowania do panujących warunków i kontekstu. Podobnie to tego aspektu odnosił się Mao Zedong. W piśmie *W sprawie praktyki* z 1937 r. optował za odrzuceniem dogmatyzmu i przyjęciem pragmatycznej postawy „poszukiwania prawdy w faktach". Podobnie w wystąpieniu na VI Plenum VI Zjazdu w październiku 1938 r. Mao Zedong sugerował: „W pracy komuniści powinni być wzorem rzeczywistości i dalekowzroczności, gdyż tylko rzeczywistość może zapewnić wykonanie postawionego zadania". Samo pojęcie pragmatyzmu, tłumaczone jako *shiyanzhuyi* 实验主义, do chińskiego dyskursu wprowadził Hu Shi (1891−1962). Por. Deng Xiaoping, *Emancipate the Mind, Seek Truth from the Facts and Unite as One in Looking to the Future* (13 December 1978), [w:] *Selected Work of Deng Xiaoping (1975−1982)*, Foreign Language Press, Beijing 1984, s. 151−165. Na temat dyskusji intelektualnych zob.: S. R. Schram, *„Economics in Command?" Ideology and Policy Since the Third Plenum, 1978–1984*, „The China Quarterly" 1984 , vol. 99, s. 418; B. Brugger, D. Kelly, *Chinese Marxism in the Post-Mao Era*, Stanford University Press, Stanford 1990, s. 119−138; Mao Zedong, *Pozycja Komunistycznej Partii Chin w wojnie narodowej (październik 1938 r.)*, [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 2, s. 281; *Zhongguo chengyu da ci dian*…, s. 1136.

[13] *Liang ge fanshi* 两个凡是 – „kampania dwóch każdych". Por. Hongqi Special Commentator, *Power should not Be Concentrated in the Hands of Individuals*, „Beijing Review", 3 November 1980, no. 44, [w:] J. T. Myers, J. Domes, M. D. Yeh. *Chinese Politics: Fall of Hua Kuo-Feng (1980) to the Twelfth Party Congress (1982). Documents and Analysis*, University of South Carolina Press, 1995, s. 32−35.

Chen Yun[14], jak i Wang Zhen uznali jednak, iż Deng Xiaoping był „utalentowanym administratorem", a łączenie jego osoby z wydarzeniami na placu Tian'anmen z kwietnia 1976 r. było bezpodstawne. Wkrótce Deng Xiaoping skierował list do Ye Jianyinga[15] i Hua Guofenga, w którym pisał o konieczności doboru „właściwych i kompletnych" myśli Mao Zedonga[16].

Do połowy 1977 r. udało się osiągnąć polityczny kompromis i Deng Xiaoping oficjalnie wrócił do polityki. 22 lipca 1977 r. w czasie III Plenum X kadencji otrzymał kolejno stanowiska: wiceprzewodniczącego Komitetu Centralnego, wiceprzewodniczącego Komisji Wojskowej KC, wicepremiera oraz szefa sztabu generalnego. Wzmocniło to niewątpliwie pozycję grupy reformatorskiej, dając asumpt do dalszych działań. Kluczowym wydarzeniem okresu przejściowego był XI Zjazd KPCh, odbywający się w dniach 12−18 sierpnia 1977 r., na którym Deng Xiaoping wygłosił „słowo podsumowujące". Wezwał on do korekty posunięć Mao Zedonga, reaktywacji „dobrej pracy partyjnej", troski o „wielkie sprawy państwowe", podkreślając jednocześnie wielkość narodu chińskiego i organizacji partyjnej. Głównym projektem Chin, w opinii wiceprzewodniczącego KC, jest stworzenie silnego socjalistycznego państwa, które ma wnieść „relatywnie duży" wkład w rozwój ludzkości[17].

W tym czasie rozpoczęto kampanię demaskowania „bandy czworga" oraz promowania nowego nurtu − „poszukiwania prawdy w faktach". Zdaniem krytyków, jak odnotowano w grudniowym wydaniu „Guanming ribao", straty w pro-

---

[14] Chen Yun (1905−1995), prawdziwe nazwisko Liao Chengyun – działacz robotniczy; uczestnik Długiego Marszu, członek delegacji KPCh przy Kominternie; członek KC (1931−1987); sekretarz KC (1950−1956); członek Biura Politycznego (1934−1967 i 1978−1987); wiceprzewodniczący KC KPCh (1956−1967 oraz 1978−1982); sekretarz Centralnej Komisji Kontroli Dyscypliny; wicepremier (1949−1966, 1979−1980); wiceprzewodniczący Stałego Komitetu OZPL (1975−1979); jeden z autorów reform w Chinach dekady lat 80. XX w. Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang*..., s. 75−76.

[15] Ye Jianying (1897–1986) – od 1924 r. związany z partią komunistyczną; instruktor wojskowy w Akademii Wojskowej w Whampoa; jeden z organizatorów powstania w Nanchangu (1927), w wyniku którego powstała Chińska Armia Czerwona; jeden z przywódców Komuny Kantońskiej; studiował w ZSRR, Niemczech i we Francji (1928–1930); autor wojskowego planu Długiego Marszu; aktywnie uczestniczył jako negocjator w rozwiązaniu „incydentu xi'ańskiego" w 1936 r.; w Rządzie Narodowym był dyrektorem Biura VIII Armii; uczestnik prac Trójstronnej Komisji Rozjemczej z udziałem USA, mającej doprowadzić do kompromisu między KPCh a GMD; po wybuchu wojny domowej szef sztabu ChAL-W; pierwszy mer Pekinu (1949); członek Centralnego Rządu Ludowego; marszałek (1955); członek KC (1945–1985); BP (1966–1985) i Stałego Komitetu BP (1973–1985); wiceprzewodniczący KC KPCh (1977–1982), Komisji Wojskowej KC (1966–1985); minister obrony narodowej (1971–1978); przewodniczący Stałego Komitetu OZPL (1978–1982). Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang*..., s. 960−961.

[16] Wu Guoyou, *Jiaofeng yu zhuanze. Shi yi ju san zhong quan hui jidu* (Konfrontacja i zmiany. Historia III Plenum XI Zjazdu), Jiefangjun wenyi chubanshe, Beijing 2001, s. 94−101.

[17] *Deng Xiaoping zai shiyi da shang de tuanmoci* (18.08.1977), strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64563/65449/4441884.html (dostęp: 11.08.2012).

dukcji przemysłowej osiągnęły kwotę 100 mld juanów, niszczono kulturę, co było oznaką „faszystowskiego despotyzmu" oraz zmierzało do cofnięcia kraju do „epoki jaskiniowej"[18]. „Banda czworga" ponosiła również odpowiedzialność za prześladowanie rewolucyjnych działaczy, dzięki którym chciano przejąć władzę, jak pisał pod pseudonimem Hu Qiaomu, na łamach „Renmin ribao" z 6 maja 1978 r.[19] We wrześniu 1977 r. na łamach „Czerwonego Sztandaru" Nie Rongzhen, następnie w „Dzienniku Ludowym" Chen Yun, promowali pragmatyczne myśli Mao Zedonga, oparte na przeświadczeniu, iż „jedynym kryterium prawdy są fakty". Również Deng Xiaoping 16 września, w czasie spotkania z delegacją z prowincji Jilin, mówił o konieczności odrzucenia zasady „dwóch każdych" i stosownym do ówczesnych wymagań Chin doborze myśli Mao Zedonga[20]. W lutym 1978 r. pod auspicjami Hu Yaobanga powołano grupę teoretyków mających wypracować nową definicję prawdy. Kluczową rolę odegrał Hu Fuming z uniwersytetu nankińskiego, który ukuł hasło „Praktyka jedynym kryterium prawdy"[21]. 11 oraz 12 maja 1978 r. na łamach „Guanming ribao", „Renmin ribao" i „Jiefan junbao", dziennika chińskich sił zbrojnych, ukazał się artykuł poświęcony praktyce jako jedynemu kryterium prawdy. Dobierając odpowiednie cytaty z Marksa i Mao Zedonga udowadniano, iż nie tyle dyskusje teoretyczne, co praktyka ma wpływ na rozwój ludzkości. W lipcu 1978 r. Hu Qiaomu na posiedzeniu Rady Państwowej wygłosił referat, w którym domagał się reform politycznych i gospodarczych, a także oceny efektywności przez pryzmat ekonomicznego sukcesu[22]. Niemniej w dalszym ciągu toczyły się spory o przyszłość reform ekonomicznych, a także pragmatycznej postawy, czego wyrazem było wystąpienie Deng Xiaopinga na kilka dni przed III Plenum XI Zjazdu[23]. Zwołane na 18 grudnia III Plenum XI Zjazdu, dzięki kluczowemu kompromisowi personalnemu, podjęło decyzję o wprowadzeniu Chin na drogę modernizacji. Najważniejsze awanse polityczne tego okresu dotyczyły mianowania: Chen Yuna, Hu Yaobanga, Deng Yingchao oraz Xi Zhongxuna. Powrót do władzy wskazanych polityków, mających świadomość konieczności modernizacji państwa, w zdecydowany sposób przyczynił się do przyjęcia planu „czterech modernizacji". Uznano, iż rozwój państwa nie może być oparty na „walce klas",

---

[18] L. Mysak, *Chiński proces stulecia*, Wydawnictwo Alfa, Warszawa 1990, s. 31−34.

[19] „Renmin ribao", 6.05.1978, s. 1.

[20] Wu Guoyou, *op. cit.*, s. 116−118.

[21] Yang Zhongmei, *Hu Yaobang. A Chinese Biography*, transl. W. A. Wycoff, ed. T. Cheek, foreword R. G. Wagner, *An East Gate Book*, M. E. Sharpe, Armonk, New York, London 1988, s. 130−131.

[22] Należy przy tym zauważyć, iż ta publikacja miała miejsce w czasie wizyty Hua Guofenga w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej. Zob.: „Renmin ribao", 12.05.1978, s. 2.

[23] Deng Xiaoping, *Wyzwalać myślenie, poszukiwać prawdy w faktach, jednoczyć się w patrzeniu w przyszłość. Przemówienie wygłoszone na końcowej sesji centralnej konferencji roboczej przed III Plenum KC, 13 grudnia 1978 r.*, [w:] Deng Xiaoping, *Chińska droga do socjalizmu. Wybór prac z lat 1956−1987*, tłum. Z. Góralczyk, J. Rowiński, R. M. Sławiński, B. Zakrzewski, „Książka i Wiedza", Warszawa 1988, s. 81−98.

lecz na wzroście gospodarczym. Chiny rozpoczęły modernizację rolnictwa, przemysłu, obronności oraz nauki i techniki. Drugim tematem plenum była krytyka i rozliczenie urzędującego Hua Guofenga. Hua był zwolennikiem maoistowskiej koncepcji skokowego rozwoju gospodarczego kraju[24].

Ferment intelektualny, jaki wyzwolił się w trakcie teoretycznych debat, zaowocował większym zaangażowaniem opinii publicznej wspierającej reformatorów. Jak się jednak okazało, jednocześnie podnosiły się głosy nawołujące do ostrych rozliczeń z poprzednią epoką „rewolucji kulturalnej", a także domagające się większej demokratyzacji i reform politycznych. W czasie konferencji poświęconej teoretycznym aspektom reform, trwającej od 18 stycznia do połowy lutego 1979 r., do głosu doszli intelektualiści związani z Hu Yaobangiem[25], m.in. Su Shaozhi, Zhang Xianyang czy Feng Lanrui. Najostrzejszą krytykę czasów Mao Zedonga przeprowadził Zhang Xianyang, który w „Manifeście 3000 znaków" krytykował całą politykę po 1949 r., a lata „rewolucji kulturalnej" określał jako „faszystowską dyktaturę"[26]. Z kolei 5 grudnia 1978 r. na pekińskim Xidanie opublikowano „gazetę wielkich znaków" (*dazi bao*), głoszącą konieczność „piątej modernizacji", przez którą rozumiano wprowadzenie systemu demokratycznego, mogące przynieść społeczeństwu możliwość „decydowania o własnych losach". Krytyka III Plenum za to, że nie podjęło decyzji o zmianach politycznych, pozostając przy systemie „demokratycznego centralizmu", zyskała aprobatę kół intelektualnych i 25 marca 1979 r. na łamach „Poszukiwań" Wei Jinsheng, elektryk z pekińskiego ogrodu zoologicznego, opublikował tekst *Deng Xiaoping w drodze do dyktatury*[27]. Jednostka, jak stwierdzał chiński działacz, która nie prowadzi polityki prodemokratycznej, nie może cieszyć się poparciem, gdyż nie jest to zgodne z wolą ludu. W tej sytuacji ruch „ściany demokracji" wymknął się spod kontroli, a coraz większy napływ ludzi z prowincji z petycjami, skargami, przede wszystkim na byłych czerwonogwardzistów, biedę oraz niegodne warunki życia, stawał się problemem politycznym[28].

---

[24] F. C. Teiwes, *Deng Xiaoping Shakes the World: An Eyewitness Account of China's Party Work Conference and the Third Plenum*, „Pacific Affairs" 2006, vol. 79, no. 2, s. 315 i in.

[25] Hu Yaobang (1915−1989) – od 1930 r. w chińskim ruchu komunistycznym; sekretarz Centralnego Biura Młodych Komunistów (1933−1935); uczestnik Długiego Marszu; komisarz polityczny w jednostkach VIII Armii w czasie wojny antyjapońskiej i w II Armii Polowej w wojnie domowej; członek kierownictwa, a następnie przewodniczący Komunistycznego Związku Młodzieży Chińskiej; zrehabilitowany po prześladowaniach „rewolucji kulturalnej" w 1972 r.; od 1977 r. na kierowniczych stanowiskach w Wydziale Organizacyjnym i Propagandy KC; od 1978 r. do 1989 r. członek Biura Politycznego, Stałego Komitetu KC oraz sekretarz generalny (1980−1987); usunięty z funkcji sekretarza po zamieszkach studenckich w 1986 r. Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang*..., s. 225.

[26] M. Goldman, *Hu Yaobang's Intellectual Network and the Theory Conference of 1979*, „The China Quarterly"1991, vol. 127, s. 231−232.

[27] B. Góralczyk, *Pekińska wiosna 1989. Początki ruchu demokratycznego w Chinach*, Familia, Warszawa 1999, s. 40−41.

[28] *Ibidem*, s. 43−46.

W odpowiedzi na rosnące niezadowolenie społeczne i żądania demokracji Deng Xiaoping wprowadził cztery podstawowe zasady, którymi miał się kierować chiński system polityczny: postępować drogą socjalistyczną, przestrzegać dyktatury proletariatu, kierowniczej roli partii komunistycznej oraz idei marksizmu-leninizmu i przewodniczącego Mao Zedonga[29]. Wprowadzone zasady dawały jednoznacznie do zrozumienia, iż reform politycznych nie planowano. Przeprowadzenie „czterech modernizacji" bez zmiany systemu politycznego uznawano za najważniejsze zadanie polityczne[30].

Ostatecznie dopiero w lutym 1980 r. w czasie V Plenum KC odsunięto z Biura Politycznego KC zwolenników Hua Guofenga: Wang Dongxinga, Chen Xiliana, Ji Dengkuia oraz Wu De. Istotny, z punktu widzenia dalszej modernizacji państwa, był awans Hu Yaobanga, zwolennika Denga, na stanowisko Sekretarza KPCh. W sierpniu 1980 r. na rozszerzonym posiedzeniu Komitetu Centralnego Deng Xiaoping rozliczał przeszły reżim Mao Zedonga mówiąc, iż w Chinach na skutek skupienia władzy w rękach jednostki doszło do wypaczeń i stworzenia systemu feudalnego. Taki „zły system" należało naprawić. W sytuacji napiętnowania politycznego Hua Guofeng ustąpił z zajmowanego stanowiska premiera, a w czerwcu 1981 r. usunięto go ostatecznie z Biura Politycznego[31].

Po raz pierwszy z propozycją czterech modernizacji wystąpił po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej premier Zhou Enlai, a ogłosił ją w 1964 r. Następnie w styczniu 1975 r. podczas sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (OZPL) ponowił apel o modernizację Chin. Brak sprzyjającego klimatu politycznego i ciągłe walki wewnątrzpartyjne uniemożliwiały jednak konsekwentne jej przeprowadzanie. Na przeszkodzie stała wizja państwa permanentnej rewolucji, której zadaniem było oczyszczanie partii z elementów wrogich[32]. Pierwszym

---

[29] Deng Xiaoping, *Przestrzegać czterech podstawowych zasad. Przemówienie na Partyjnym Forum Teoretycznym* (30 marca 1979 r.), [w:] Deng Xiaoping, *Chińska droga do socjalizmu*…, s. 106−107. Na temat wybranych koncepcji Mao Zedonga zob. m.in.: Mao Zedong, *Wojna i zagadnienia strategii* (6 listopada 1938 r.), [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 1, Warszawa 1954, s. 309; Mao Zedong, *Linia polityczna, środki praktyczne i perspektywy walki przeciwko ofensywie Japonii* (23 lipca 1937 r.), [w:] Mao Tse-tung, *Dzieła* …, s. 16–17; idem, *O przewlekłej wojnie* (maj 1938 r.), [w:] *ibidem*, s. 221; Mao Zedong, *W sprawie sprzeczności* (sierpień 1937 r.), [w:] idem, *Dzieła wybrane*, t. 2, Warszawa 1955, s. 334.

[30] Deng Xiaoping, *Uphold the Four Cordial Principles* (30 March 1979), [w:] *Selected Work of Deng Xiaoping*…, s. 166−191; „Renmin ribao", 11.04.1979, s. 1.

[31] Wu Lu, *Differentiate Mao from Mao Zedong Thought: Understanding the Document of the Sixth Plenary Session of the CCP Central Committee*, „Jenmin Jihpao" („Renmin ribao"), 24 July 1981, [w:] *Chinese Politics: Fall of Hua Kuo-Feng (1980) to the Twelfth Party Congress (1982). Documents and Analysis*, eds. J. T. Myers, J. Domes, M. D. Yeh, University of South Carolina Press, 1995, s. 105−108.

[32] Tak też było po wystąpieniu Zhou Enlaia w 1975 r., kiedy to 2 lutego 1975 r. Mao Zedong wyraził zgodę na rozpoczęcie kampanii studiowania teorii dyktatury proletariatu, dając tym samym możliwość ataku na grupę reformatorów przez Jiang Qing – żonę Mao Zedonga i lewicowych polityków – Yao Wenyuana, Zhang Chunqiao oraz Wang Hongwena. Mao Zedong, *Yinfa Zhang*

ważnym sygnałem zmian była rehabilitacja Liu Shaoqi[33], która nastąpiła w marcu 1980 r. W atmosferze przygotowań do zjazdu, w czasie VI Plenum XI kadencji, 22 czerwca 1981 r. przyjęto specjalny dokument *O wielu problemach w historii partii od założenia państwa*, będący oficjalnym podsumowaniem niepowodzeń pierwszych 30 lat istnienia Chińskiej Republiki Ludowej. Rozliczenie z przeszłością miało odbyć się na podstawie oceny faktów, co doprowadziło do krytyki błędów „rewolucji kulturalnej" i „wypaczeń ideologicznych" Mao Zedonga. Poza kategorycznymi oświadczeniami z 27 czerwca, określającymi Mao jako „butnego i aroganckiego", główną częścią dokumentu było wskazanie „prawidłowych myśli" Mao, zgodnych z oficjalnym kursem polityki KPCh na początku lat 80.[34] Oparto się na stwierdzeniu, iż zasadne jest promowanie: „poszukiwania prawdy w faktach", polegania na masach oraz niezależności chińskiej rewolucji[35]. Jednak z punktu widzenia dalszych reform istotniejsze były decyzje personalne. W czerwca 1981 r. premier Zhao Ziyang[36], zastępujący od września 1980 r. Hua Guofenga, został mianowany wiceprzewodniczącym KC, a Xi Zhongxun, sekretarz prowincji Guangdong, znalazł się w Sekretariacie partii[37].

W wyniku stabilizowania się sytuacji wewnątrz ścisłego kierownictwa, podejmowano kolejne reformy. 16 maja 1980 r. Komitet Centralny oraz Rada Państwowa przyjęły dokumenty powołujące specjalne strefy ekonomiczne w Shenzhen,

---

Chunqiao, Yao Wenyuan zhuailu de Liening guanyu wuchanjieji zhuan zhenglun shu de piyu (Uwagi nt. powszechnego drukowania wyboru dzieł Lenina o politycznej roli proletariatu dokonanego przez Zhang Chunqiao i Yao Wenyuana), (02.02.1975r.), [w:] Mao Zedong, *Jiangguo yilai Mao Zedong wengao* (Wybór pism Mao Zedonga od powstania państwa), t.12, Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 1998, s. 420.

[33] Liu Shaoqi (1898–1969) – od 1920 r. w ruchu komunistycznym, rozpoczynał działalność w Mandżurii i Szanghaju; od 1932 r. w Biurze Politycznym; komisarz ds. regionów radzieckich; komisarz polityczny Nowej IV Armii (1941–1945); od 1942 r. w Yan'anie; sekretarz KC i wiceprzewodniczący Komisji Wojskowej; członek BP (1932–1969); sekretarz KC (1943–1956); wiceprzewodniczący KC (1956–1966); przewodniczący Stałego Komitetu OZPL (1954–1959); przewodniczący ChRL (1959–1968); w czasie rewolucji kulturalnej usunięty ze wszystkich zajmowanych stanowisk i aresztowany, zmarł w więzieniu, zrehabilitowany w 1980 r. Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang…*, s. 453−454.

[34] S. R. Schram, *To Utopia and Back: A Cycle in the History of the Chinese Communist Party*, „The China Quarterly" 1981, vol. 87, s. 431−433.

[35] Por. D. S. G. Goodman, *The Sixth Plenum of the 11th Central Committee of the CCP: Look Back in Anger?*, „The China Quarterly" 1981, vol. 87, s. 526.

[36] Zhao Ziyang (1919−2005) – od lat 30. XX w. w chińskim ruchu komunistycznym; działacz partyjny szczebla powiatu w prowincji Henan z okresu wojny antyjapońskiej i wojny domowej; po powstaniu ChRL działacz w prowincjach Henan i Guangdong, której był pierwszym sekretarzem; represjonowany w czasie „rewolucji kulturalnej"; zrehabilitowany w 1971 r.; związany z regionem autonomicznym Mongolii Wewnętrznej, prowincji Guangdong i Sichuan, gdzie prowadził reformy; premier ChRL (1980−1987); sekretarz generalny (1987−1989); przeciwny użyciu siły wobec strajkującej młodzieży na Placu Tian'anmen; po wydarzeniach 4 czerwca 1989 r. usunięty ze wszystkich stanowisk; do końca życia w areszcie domowym. Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang…*, s. 1106.

[37] D. S. G. Goodman, *op. cit.*, s. 518.

Zhuhai, Shantou i Xiamen. Dyskusje wokół strefy w Shenzhen rozpoczęto na początku 1979 r., a ówczesny sekretarz prowincji Guangdong − Xi Zhongxun uzyskał zgodę na kształtowanie gospodarki prowincji według własnych planów, gdyż, jak zaznaczył Deng Xiaoping, władze centralne nie mają wystarczających środków finansowych. Utworzenie stref ekonomicznych sugerowało, iż w perspektywie powrotu Hongkongu i Macau oraz zjednoczenia z Tajwanem państwo chińskie będzie funkcjonowało na zasadach „jedno państwo, dwa systemy", tzn. będzie możliwa koegzystencja systemowa socjalizmu i kapitalizmu. Strefa w Shenzhen miała dodatkowo uwiarygodnić Chiny w negocjacjach z Wielką Brytanią dotyczących powrotu Hongkongu. Ponadto chodziło o przyciągnięcie kapitału „Chińczyków zamorskich" (*huaqiao*) oraz stworzenie warunków do stabilnego rozwoju chińskiej gospodarki[38]. W kwietniu i maju 1980 r. Chiny zostały przyjęte do Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego. W 1981 r. otrzymały pożyczki z MFW na kwotę 381 mln USD na wyrównanie bilansu płatniczego oraz 4,5 mld SDR na cele regulacji gospodarki narodowej[39].

Zakładano również udział struktur wojskowych w reformach oraz modernizację sił zbrojnych. Kierunkowe założenia chińskiej polityki obronnej zostały nakreślone przez ministra obrony narodowej generała Zhang Aipinga w artykule zamieszczonym na łamach „Jiefangjun bao" z 8 sierpnia 1983 r. Za najistotniejsze zadania uznał on: przyspieszenie badań naukowych na rzecz wojskowości, zintensyfikowanie szkoleń dotyczących nowych rodzajów uzbrojenia oraz opanowania taktyki i strategii pola walki. Konieczne było stworzenie własnej doktryny wojskowej, poznanie najnowocześniejszego sprzętu wojskowego oraz organizacji armii supermocarstw. Na początku lat osiemdziesiątych sugerowano następujące kierunki modernizacji: przeprowadzenie reformy i regulacji w armii, wyeliminowanie przestarzałych typów uzbrojenia; zwiększenie udziału Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej w produkcji na potrzeby sektora cywilnego, w celu generowania kapitału pozwalającego modernizować siły zbrojne; import zaawansowanej technologii, sprzętu i broni, zakładanie wspólnych przedsiębiorstw oraz korporacji z udziałem kapitału państw trzecich w celu produkcji nowoczesnego uzbrojenia na zasadzie samowystarczalności; reforma systemu organizacyjnego armii oraz ustanowienie specjalnego organu, który koordynowałby modernizację chińskich sił zbrojnych[40]. W 1985 r. Deng Xiaoping oficjalnie przeciwstawił się maoistowskiej doktrynie o nieuchronności światowego konfliktu nuklearnego.

---

[38] Chong-dong Pak, *The Special Economic Zones of China and Their Impact on Its Economic Development*, Praeger Publishers,Westport 1997, s. 2−4.

[39] *A Chronology of Major Events during the Economic Readjustment. 1978−1984*, „The China Quarterly" 1984, vol. 100, s. vi−viii.

[40] J. Rowiński, *Z zagadnień polityki zagranicznej Chin. Chińska percepcja bezpieczeństwa narodowego w latach osiemdziesiątych*, PISM, Warszawa 1989, s. 30–31; P. H. B. Godwin, *Changing Concepts of Doctrine, Strategy and Operations in the Chinese People's Liberation Army 1978−1987*, „The China Quarterly" 1987, vol. 112, s. 572−590.

Nowa doktryna „wojny ludowej we współczesnych warunkach" polegała na odparciu wroga na granicach państwa, uznawała pierwszą fazę konfliktu za najistotniejszą dla dalszego przebiegu działań, wzmacniała siły obronne miast, natomiast odrzucała koncepcję Mao o „wojnie na wyczerpanie przeciwnika" oraz teorię o nieuchronności konfliktu nuklearnego[41].

Mimo postępującej modernizacji i otwarcia się kraju, pozostały istotne rozbieżności w poglądach co do reform systemu politycznego. W październiku 1983 r. rozpoczęto kolejną kampanię polityczną mającą na celu „oczyszczanie sfery duchowej obywateli Chin". Interwencje Hu Yaobanga i Zhao Ziyanga doprowadziły jednak do uspokojenia sytuacji i zawieszenia kampanii jako groźnej dla kontynuacji polityki otwarcia[42]. Dzięki opanowaniu sytuacji i względnej stabilizacji politycznej możliwe okazało się przyjęcie stosownych dokumentów dotyczących reform gospodarczych. Decyzje te poprzedzone były jednak sporami między konserwatywnie nastawionym Chen Yunem a grupą Deng Xiaopinga. Dyskusje dotyczyły przede wszystkim negatywnych skutków wprowadzenia stref ekonomicznych. Sprawę zamknęła inspekcja Deng Xiaopinga z kwietnia 1984 r., podczas której zmiany zachodzące w Specjalnych Strefach Ekonomicznych zostały zaakceptowane i założono, że odegrają ważną rolę w adaptacji zachodnich technologii. Tym samym w czasie III Plenum XII kadecji w październiku 1984 r. przyjęto dokument „O reformach strukturalnych gospodarki", w którym uznano, iż gospodarka rynkowa nie stoi w sprzeczności ideologicznej z socjalizmem[43].

Brak reform politycznych oraz postępująca inflacja wywoływały coraz większe napięcia społeczne. Protesty studenckie nasiliły się na przełomie 1985 i 1986 r., kiedy doszło do rozruchów po meczu piłki ręcznej Chiny − Japonia (20 listopada 1985 r.). Studenci domagali się rządów prawa i demokracji. Odpowiedzią władz były przesłuchania i aresztowanie 23 uczestników zajść. Patronem intelektualnym ruchu był m.in. Fang Lizhi, prorektor Politechniki w Hefei w prowincji Anhui. Partia została oskarżona o odrzucenie podstawowych zasad samorządności i demokracji, a tym samym przekreślenie idei marksistowskich[44]. Głośnym echem odbiły się wykłady wygłoszone przez akademika z Anhui 15 listopada 1986 r. na Uniwersytecie Jiaotong oraz Tongji w Szanghaju, w których głosił, iż ostatnie 30 lat to ogromna klęska zarówno rządzących, jak i społeczeństwa. 1 grudnia 1986 r. w Hefei ukazała się pierwsza, nawiązująca do czasów „rewolucji kulturalnej", ga-

---

[41] Nan Li, *The PLA's Evolving War Fighting Doctrine, Strategy and Tactics. 1985–1995: A Chinese Perspective*, „The China Quarterly" 1987, vol. 112, s. 443.

[42] Yiu-Chung Wong, *From Deng Xiaoping to Jiang Zemin: The Decades in Political Reforms in China*, University Press of America, Lanham, Oxford 2005, s. 151−153.

[43] *Ibidem*, s. 155−159; Chŏng-dong Pak, *op. cit.*, s. 6−8.

[44] M. Hood, *Interview with Fang Lizhi*, „Bulletin of Concerned Asian Scholars" 1995, vol. 27, s. 43.

zeta wielkich znaków[45], określająca Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych mianem marionetki w rękach despotów. Protesty rozprzestrzeniały się na większe miasta i ośrodki akademickie w Chinach, takie jak Nankin, Wuhan, Pekin czy Szanghaj. Podstawowym tematem sporów była sytuacja gospodarcza państwa. Brak widocznego wzrostu produkcji przemysłowej wzniecał nowe debaty wokół makroekonomicznej polityki państwa. Za deregulacją opowiadał się Zhao Ziyang, jednak jego poglądy trafiały na sprzeciw partyjnych konserwatystów, Chen Yuna czy Wang Zhena. W takich okolicznościach doszło do wywołania nowej kampanii politycznej „walki z burżuazyjnym liberalizmem". Główny spór dotyczył sposobów wychodzenia z kryzysu. Zhao Ziyang był zwolennikiem koordynacji cen, podatków i polityki fiskalnej państwa, natomiast opozycja rozważała kwestie związane głównie z własnością, m.in. ziemi[46]. Spierano się również o polityczną przyszłość Chin. 30 grudnia 1986 r. Deng Xiaoping krytykując system demokracji zachodniej uznawał, iż walka z systemem wartości zachodnich potrwa „nawet 20 lat". Takie poglądy przyniosły aresztowania studentów, czemu sprzeciwił się Hu Yaobang twierdząc, iż jedynie na drodze dialogu i negocjacji można rozwiązywać problemy społeczne. Postawa koncyliacyjna nie znalazła aprobaty wśród większości przywódców, a wydany 17 stycznia 1987 r. „Dokument nr 3" stwierdzał o usunięciu Hu Yaobanga ze wszystkich stanowisk w strukturach rządowych[47]. 28 stycznia 1987 r. wydano specjalny dokument „Komunikat o obecnych problemach z kapitalistycznym liberalizmem", uznający kapitalizm jako zaprzeczenie ideałów socjalistycznych oraz wzywający do zwalczania reform i otwarcia w duchu kapitalistycznym. Ważny z punktu widzenia przyszłości politycznej Chin był referat Zhao Ziyanga na XIII Zjeździe KPCh w 1987 r., w którym ogłosił wsparcie dla czterech podstawowych zasad Deng Xiaopinga − kampanii przeciwko „burżuazyjnemu liberalizmowi", na rzecz rozwoju socjalizmu i prawa, budowy socjalistycznej cywilizacji duchowej oraz pokojowego rozwiązania problemu Tajwanu. W referacie partyjnym Zhao Ziyanga proponowano rozdzielenie aparatu partyjnego i państwowego: „[…] natura, funkcje, struktura organizacyjna i sposób działania organizacji partyjnej i państwowej są inne. Należy reformować system partyjny tak, by osiągnąć czytelny rozdział między funkcjami partii i państwa, między parlamentem, sądami, organizacjami terenowymi czy samorządem gospodarczym"[48].

---

[45] *Dazibao* 大字报 – popularna forma wyrażania poglądów politycznych, propagandy i komunikacji ze społeczeństwem w Chinach. W czasie „rewolucji kulturalnej" stała się narzędziem walki politycznej. Rozpropagowana 25 maja 1966 r przez Nie Yuanzi, studentkę Uniwersytetu Pekińskiego. W konstytucji z 1975 r. została uznana jako jedno z podstawowych praw obywateli Chińskiej Republiki Ludowej.

[46] Szerzej zob.: J. Fewsmith, *Dilemmas of Reform in China: Political Conflict and Economic Debate*, An East Gate Book, Armonk 1994, s. 176−185.

[47] Yang Zhongmei, *op. cit.*, s. 155−156.

[48] J. P. Burns, *Chinese Civil Service Reform: The 13th Party Congress Proposals*, „The China Quarterly" 1989, vol. 120, s. 739−770.

Mimo pozornej stabilizacji sytuacja wymykała się spod kontroli władz centralnych. W marcu 1989 roku Deng Xiaoping oceniał, iż Chinom potrzebna jest stabilizacja. Utrata stabilizacji wewnątrz państwa miała negatywnie skutkować na dalszy rozwój, a także destabilizować relacje międzynarodowe. Głównym problemem dyskutowanym w szeregach partyjnych była kwestia rozwiązania problemów gospodarczych. W 1988 r. inflacja wyniosła 30%, a na początku 1989 sięgnęła już 40%. Ponadto w ciągu pierwszego dziesięciolecia reform istotnym wyzwaniem była szerząca się korupcja. Wywoływało to niezadowolenie społeczne, głównie wśród studentów i intelektualistów. 13 lutego 1989 r. środowisko intelektualistów wystosowało petycję o uwolnienie Wei Jinshenga, który po jednodniowym procesie w 1980 r. odbywał karę więzienia. Następnie 26 lutego jako pierwszy petycję wystosował Uniwersytet Zhejiang w Hangzhou. Chińscy akademicy domagali się przede wszystkim reform struktur państwa w duchu demokratycznym; wolności publikacji gwarantowanej w konstytucji oraz „by krytyka władz nie podlegała represji", uwolnienia więźniów politycznych oraz zwiększenia funduszy na badania naukowe. Władze, rzecz jasna, nie traktowały tych postulatów poważnie uznając, iż napięta sytuacja zostanie rozwiązana. Jednak protesty nasilały się w całych Chinach. Ruch studencki, podobnie jak Ruch 4 maja nie ograniczył się tylko do Pekinu, ale ogarnął wszystkie ważniejsze ośrodki akademickie[49]. 15 kwietnia śmierć Hu Yaobanga, który cieszył się poparciem społecznym, stała się iskrą zapalną dla dalszych protestów. Do starć ulicznych dochodziło w licznych miastach chińskich, w tym m.in. w Xi'anie. Studenci licznie gromadzili się na Placu Tian'anmen, by podobnie jak po śmierci Zhou Enlaia wyrazić poparcie dla zmarłego lidera[50]. Odpowiadając na zapotrzebowanie społeczeństwa, Zhao Ziyang próbował kontynuować reformy, dokonując rozdzielenia partii i rządu, co jednak zostało negatywnie ocenione przez konserwatywną grupę w strukturach partii. Li Peng, który w 1987 r. został premierem i Yang Shangkun − przewodniczący ChRL, opowiadali się za ścisłym związkiem partii i państwa, a także za istotną rolą sił zbrojnych w systemie politycznym Chin. Niewątpliwie utrata zaplecza politycznego przez Zhao Ziyanga i opowiedzenie się po stronie konserwatystów przez Wang Li − przewodniczącego Stałego Komitetu OZPL spowodowały, że sprawa dalszych reform znalazła się w defensywie. Studenci mogli odegrać rolę wspo-

[49] W dniu 18 maja 1989 r. ruch studencki ogarnął 108 miast w całych Chinach, stając się poważnym wyzwaniem dla władz centralnych. Szerzej zob.: J. Tong, *The 1989 Democracy Movement in China. A Preliminary Spatial Analysis*, Hong Kong Institute of Asia−Pacific Studies, The Chinese University of Hong Kong, Hong Kong 1994, s. 6−7.

[50] Na temat wydarzeń okresu wiosny 1989 r. zob.: R. Baum, *Burying Mao. Chinese Politics in the Age of Deng Xiaoping*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1996, s. 247−310. Na temat sytuacji po wydarzeniach na Placu Tian'anmen *ibidem*, s. 311−390. K. Hartford, L. Sullivan, S. Ogden, D. Zweig, *China's Search for Democracy: The Student and the Mass Movement of 1989*, An East Gate Book, Armonk 1992, s. 70−72; Liang Zhang, A. J. Nathan, P. Link, O. Schell, *The Tiananmen Papers: The Chinese Leadership's Decision to Use Force Against Their Own People – In Their Own Words*, Public Affairs, 2002.

magającą, choć po doświadczeniach „rewolucji kulturalnej", kiedy studenckie oddziały czerwonogwardzistów niszczyły i krytykowały wszystko i wszystkich, w tym Deng Xiaopinga, nie mogli liczyć na koncyliacyjną postawę władz centralnych. Dodatkowo wizyta Zhao Ziyanga w Korei Północnej przyczyniła się do przejęcia inicjatywy przez Chen Xitonga − mera Pekinu i pierwszego sekretarza miasta Li Ximinga[51]. W wyniku wprowadzenia 20 maja stanu wyjątkowego doszło do pierwszych starć w pekińskiej dzielnicy Fengtai. Li Peng, Yang Shangkun oraz Qiao Shi uznali sekretarza za popierającego „socjalistyczną kontrrewolucję, westernizację i destabilizację Chin". W efekcie 28 maja Zhao Ziyanga usunięto ze wszystkich stanowisk. Tym samym uznano ruchy studenckie za wymierzone w system polityczny Chin i prowadzące do upadku partii. Reakcja władz miała być siłowa, tym bardziej że, jak donosiły służby dyplomatyczne, protest ze strony Stanów Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii miał być krótkotrwały i nie zakłócić stosunków politycznych i gospodarczych. Dzień później wojsko po raz pierwszy użyło ostrej amunicji podczas starć w okolicach Muxidi. 4 czerwca o godzinie 1.30 w nocy rząd ludowy Pekinu wydał dekret nr 1 uznający demonstrację za kontrrewolucję, co umożliwiło zastosowanie rozwiązania siłowego[52].

Pod koniec miesiąca, 26 czerwca, na IV Plenum XIII kadencji Zhao Ziyang został oficjalnie pozbawiony wszystkich zajmowanych stanowisk i choć nie usunięty z partii, to osadzony został w areszcie domowym, gdzie przebywał do śmierci w styczniu 2005 r. Podobnie ze struktur partyjnych odeszli: Hu Qili z Biura Politycznego i Stałego Komitetu Biura Politycznego, a także Rui Xinwen oraz Yan Mingfu z Sekretariatu Komitetu Centralnego. Najbardziej spektakularnym przykładem degradacji, a później awansu, był Wen Jiabao[53]. Po wydarzeniach 4 czerwca, pełniący wówczas obowiązki dyrektora Biura Generalnego Komitetu Centralnego, został zdegradowany, by po kilku latach zostać wicepremierem, a następnie premierem Chin. W czasie IV Plenum do centralnych struktur partyjnych awansowano Li Ruihuana (mera Tianjinu) oraz Song Pinga, który jak się miało okazać był protektorem przyszłego lidera Chin – Hu Jintao[54].

Wydarzenia w Pekinie przyniosły redefinicję układu politycznego w centralnym kierownictwie i czasową izolację Chin na arenie międzynarodowej. Decyzją Deng Xiaopinga awansowano mera Szanghaju Jiang Zemina, który objął funkcję przewodniczącego i sekretarza partii oraz przewodniczącego Centralnej Komisji

---

[51] M. Oksenberg, L. R. Sullivan, M. Lambert, Qiao Li, *Beijing Spring, 1989: Confrontation and Conflict: The Basic Documents*, An East Gate Book, M. E. Sharpe, 1990, s. 190−191.

[52] Na temat sporu w centralnym kierownictwie zob.: Zhao Ziyang, *Prisoner of the State. The Secret Journal of Chinese Premier*, ed. Bao Pu, R. Chiang, A. Ignatius, foreword R. MacFarquhar, Simon and Schuster, London, New York, Sydney, Toronto 2009, s. 3−45.

[53] Nan Lin, *The Struggle for Tiananmen:Anatomy of the 1989 Mass Movement*, Praeger, Westport 1992, s. 17−18.

[54] D. L. Shambaugh, *The Fourth and Fifth Plenary Sessions of the 13th CCP Central Committee*, „The China Quarterly" 1989, vol. 118, s. 853−854.

Wojskowej. W czasie IV Plenum Jiang Zemin postulował ideologiczne wzmocnienie struktur partyjnych oraz walkę z szeroko rozumianym „burżuazyjnym liberalizmem", definiowanym jako „indywidualizm, hedonizm, anarchia, uwielbienie pieniądza i władzy"[55].

Sytuacja wewnętrzna, zwłaszcza w ostanim okresie pierwszej dekady reform, miała istotnym wpływ na formę i rodzaj argumentacji przedstawianej w polityce zagranicznej. Z jednej strony u progu reform można zaobserwować odejście od rewolucyjnej retoryki oraz powrót do retoryki z początku lat 50. XX wieku. Jednak w miarę narastających sprzeczności społecznych argumenty musiały ulegać zasadniczym zmianom i dopasowaniu do zastanej sytuacji.

Redefinicja dyskursu i powrót do zasad pokojowego współistnienia

Przejmowanie władzy przez Deng Xiaopinga w istotny sposób wpływało na zmiany w argumentacji i formie komunikatów dyplomatycznych Chin. W sferze deklaratywnej polityka chińska nawiązywała do myśli premiera Zhou Enlaia. Początkowo zasady te przyjęte były w dokumencie opublikowanym 29 września 1949 r. przez Ludową Radę Polityczno-Konsultatywną. Z uwagi na kontekst międzynarodowy Chiny stawiały się w obozie państw socjalistycznych, prowadząc politykę sojuszu ze Związkiem Radzieckim. Interesujące było jednak, co zaznaczał Zhou Enlai, że nie zamykało to możliwości współpracy gospodarczej z państwami kapitalistycznym, a jedynie utrudniało relacje politycze[56]. Takie podejście było głęboko zakorzenione w doświadczeniach wojny domowej i prób pozyskania pomocy Związku Radzieckiego lub Stanów Zjednoczonych oraz rozmów i negocjacji na zasadach uznawanych przez stronę chińską[57]. Podstawowe zasady chińskiej polityki zostały przedstawione w noworocznym artykule z 1950 r., opublikowanym na łamach „Dziennika Ludowego". Zakładano, iż polityka zagraniczna Chin będzie opierała się na unikaniu kontrowersji, równym traktowaniu wszystkich partnerów, budowaniu przyjaźni oraz dotrzymywaniu słowa i poszukiwaniu prawdy w faktach[58]. Także w późniejszej koncep-

---

[55] *Ibidem*, s. 859.

[56] Zhou Enlai, *Zhonghua Renmin Gong he Guo de wiajao zhengce* (Polityka zagraniczna Chińskiej Republiki Ludowej) (03.09.1950), [w:] *Zhou Enlai wajiao wenxuan* (Wybór pism Zhou Enlaia o dyplomacji), Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 2000, s. 22.

[57] M. H. Hunt, *The Genesis of Chinese Communist Foreign Policy*, Columbia University Press, New York 1996, s. 174−175.

[58] *Aizeng fenming* 爱憎分明 – oznacza klarowne i czytelne rozróżnienie tego, kto jest przyjacielem, a kto wrogiem; *guangjiao pengyou* 广交朋友 – powiększanie grona przyjaciół; *qiutong cunyi* 求同存异 – poszukiwanie porozumienia przy unikaniu kontrowersji, również jako *qiudatong*

cji, przedstawionej 27 lutego 1963 r. przez Wang Jiaxianga[59], główne postulaty koncentrowały się wokół pokojowej polityki wobec Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych, nieuwzględniającej różnic w systemach politycznych tych państw, a także wokół stopniowego ograniczania zagrożenia wybuchu konfliktu zbrojnego. Ta linia została określona mianem „trzech pokojów i jednego zmniejszania", czyli pokojowych rozmów z imperializmem, współczesnym rewizjonizmem i frakcjonizmem, a także zmniejszania pomocy dla walczących w wojnach narodowowyzwoleńczych[60]. W podobnych słowach określano relacje z Indiami, które, jak 31 grudnia 1963 r. zaznaczał Zhou Enlai, miały być oparte na zasadach poszanowania integralności terytorialnej i suwerenności, wzajemnej nieagresji, nieingerencji w wewnętrzne sprawy dotyczące systemu politycznego, równych korzyści oraz pokojowego współistnienia[61]. Tak sformułowane zasady, określane mianem pięciu zasad pokojowego współistnienia, miały stać się podstawowymi w chińskiej polityce zagranicznej, a także – co ważne – przyjęte zostały jako zasady współpracy między państwami Azji i Afryki na konferencji w Bandungu w kwietniu 1955 r. i stanowiły podstawy relacji między państwami Trzeciego Świata. Niewątpliwie tuż po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej zasady te

---

*cunxiaoyi*求大同, 存小异− rozumiane jako tworzenie ogólnej, całościowej jedności przy zachowaniu niewielkich różnic; *ping deng dairen*平等待人 – traktowanie wszystkich w sposób równy; *shuohua suanshu* 说话算数– dotrzymywanie danego słowa; *shishi qiushi* 实事求是 – poszukiwanie prawdy w faktach. Por. „Renmin ribao", 01.01.1950, s. 1. Ma Lie, Wang Ning, *Zhou Enlai tongzhi suo changdao he tixian de xin Zhongguo waijiao fengge* (Styl dyplomacji ChRL, który postulował i wprowadzał w życie Zhou Enlai), „Guoji wenti yanjiu" 1981, nr 1, s. 1−10; *Zhongguo chengyu da ci dian*…, s. 5993; rozmowa z emerytowanym profesorem Instytutu Dyplomatycznego w Pekinie Zhou Zounanem (kwiecień 2012).

[59] Wang Jiaxiang (1906−1974) – od 1928 r. członek KPCh; studia na Uniwersytecie Sun Yatsena w Moskiwe; od 1930 r. w kierownictwie Wydziału Propagandy; sekretarz Komisji KC ds. Prasy i Publikacji; członek kierownictwa partyjnego w Centralnym Regionie Radzieckim i Komitetu Wykonawczego Chińskiej Republiki Radzieckiej; szef Głównego Zarządu Politycznego; członek KC (1934−1966, 1973−1974); członek Biura Politycznego (1934−1943); od 1935 r. członek trzyosobowej Grupy Kierowniczej KPCh; jeden z przywódców Długiego Marszu; przedstawiciel KPCh przy Kominternie (1937−1938); od 1938 r. wiceprzewodniczący Komisji Wojskowej KC i szef Głównego Zarządu Politycznego Armii Czerwonej oraz Komendant Szkoły Polityczno-Wojskowej VIII Armii; pierwszy ambasador ChRL w Związku Radzieckim; kierownik Wydziału Łączności Międzynarodowej KC (1951−1966); wiceminister spraw zagranicznych (1949−1959); autor 4-punktowych założeń chińskiej polityki zagranicznej. Por. *Zhongguo gongchandang liju zhongyang*…, s. 742.

[60] *San he yi shao* 三和一少. Zob.: Li Jie, *Mao Zedong yu xin Zhongguo de neizheng waijiao* (Mao Zedong i wewnętrzne uwarunkowania dyplomacji ChRL), Zhongguo qingnian chubanshe, Beijing 2003, s. 206–207.

[61] Kolejno: *huxiang zunchong zhuquan he lingtu wangzheng*互相尊重主权和领土完整; *hubu qinfan*互不侵犯; *hu bu ganshe neizheng* 互不干涉内政; *pingdeng huli*平等互利 oraz *heping gongchu*和平共处. Szczególną uwagę należy zwrócić, podobnie jak w poprzednich wystąpieniach chińskiego premiera, na rozdzielenie kwestii politycznych i gospodarczych, co wpisywało się w treść zasady *hu bu ganshe neizheng* 互不干涉内政, o wzajemnej nieingerencji w sprawy polityczne. Zob.: Zhou Enlai, *Heping gongchu wu xiang yuanze* (Pięć zasad pokojowego współistnienia), [w:] *Zhou Enlai waijiao*…, s. 63.

odpowiadały zastanej sytuacji, gdyż chroniły interes Chin, jakim było przetrwanie nowo utworzonego państwa, przy zachowaniu możliwości utrzymywania relacji gospodarczych z państwami, niezależnie od ich opcji ideologicznej. Jednak z czasem powstała potrzeba nowej argumentacji, a dyplomacja chińska w następnych dekadach stawała przed dylematami dopasowania języka komunikatu i retoryki, tak by był on czytelny dla adresatów.

W założeniach teoretyków „rewolucji kulturalnej" przemiany zachodzące w Chinach miały być przykładem dla państw trzecich. Wyrazem owego założenia był komunikat po XI Plenum VIII Zjazdu, który głosił: „Obecna sytuacja walki marksizmu–leninizmu i walczących rewolucyjnych ludów świata przeciw imperializmowi, reakcjonizmowi oraz współczesnemu rewizjonizmowi jest doskonała"[62]. Podstawą chińskiej polityki zagranicznej miał stać się „międzynarodowy ruch proletariacki". W rzeczywistości przyczyną stworzenia centrum rewolucji światowej w Chinach był konflikt ideologiczny ze Związkiem Radzieckim[63]. W procesie dziejowym rewolucji światowej, w drugiej połowie lat 60. XX wieku, to Chiny miały odegrać rolę centrum[64]. Powszechnie adaptowano hasła wiążące się bezpośrednio z ideami Mao Zedonga, takie jak: „transplantowanie z centrum rewolucji światowej", „eksport rewolucji" czy „wielki chaos pod kopułą niebios"[65]. Takie działania miały na celu stworzenie z Państwa Środka lidera gotowego do walki i udzielenia poparcia ruchom narodowowyzwoleńczym. W stosunkach z innymi państwami taktyka władz w Pekinie była nakierowana w pierwszym etapie na: prowadzenie kampanii propagandowych w państwach Trzeciego Świata podkreślających doniosłość zmian w Chinach oraz wspieranie komunistycznych partii prowadzących wojnę ludową, takich jak birmańska, malajska, syjamska, indonezyjska oraz Komunistyczna Partia Indii (Marksistów–Leninistów). W dalszej perspektywie polityka taka miała być implementowana na stosunki z państwami afrykańskimi. Głównie opierała się na szerzeniu maoistowskiej koncepcji ustrojowej i uznania Mao Zedonga za „geniusza rewolucji światowej"[66]. Taka polityka spowodowała izolację Chin, a także przyniosła gospodarczy upadek państwa.

Po śmierci Mao Zedonga, preferowana w poprzedniej dekadzie polityka musiała ulec zmianie. U progu reform, pod koniec lat 70. XX wieku, przejmowanie

---

[62] „Renmin ribao", 14.08.1966, s. 1–2; *Communiqué of the Eleventh Plenary Session of the Eight Central Committee of the Communist Party of China* (Adopted on August 12, 1966), „Peking Review" 1966, no. 34, s. 6.

[63] Xie Yixian, *Dangdai Zhongguo wajiao sixiang shi* (Historia myśli dyplomatycznej Chin współczesnych), Henan daxue chubanshe, Kaifeng 1999, s. 251.

[64] „Renmin ribao", 01.10.1968, s. 2.

[65] Li Jie, *op. cit.*, s. 212–213.

[66] Szerzej zob.: B. Barnouin, Yu Changgen, *Chinese Foreign Policy during Cultural Revolution*, Kegan Paul International, London, New York 1998, s. 54–55; A. Halimarski, *Niektóre problemy polityki wewnętrznej i zagranicznej Komunistycznej Partii Chin. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 1970, s. 16–18; Archiwum MSZ RP, *Notatka nt. partii i ugrupowań prochińskich*, Pekin, 30 IX 1969, egz. nr 1, Tajne, Zespół Akt D II 0–241–62–68.

władzy przez reformatorów związanych z Deng Xiaopingiem w istotny sposób formowało chińską argumentację. Wiązało się to z koniecznością skoncentrowania wszystkich sił na rozwoju gospodarczym kraju, a nie na propagowaniu idei Chin jako centrum rewolucji światowej. Komunikaty chińskiej dyplomacji miały być proste, czytelne i rzeczowe: „Strona chińska w swych poglądach i koncepcjach mówi prosto i szczerze. Przewodniczący Mao był żołnierzem, Zhou Enlai był żołnierzem, żołnierzem byłem i ja" – stwierdzał Deng Xiaoping[67]. W konsekwencji tworzyło to sytuację, w której zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej słowo miało być wyważone i wypowiadane z rzadka, zgodnie z zasadą „mało pustych słów, dużo realnych spraw". Dyplomaci chińscy natomiast, jak podkreślał Hu Yaobang, mieli być przede wszystkim „niezłomni w swojej postawie", „posiadać daleką wizję dyplomacji", „posiadać błyskotliwe umysły", „wykonywać swoje obowiązki profesjonalnie", „być utalentowani" oraz „być nobliwie usposobieni"[68]. Z takim podejściem rozpoczęto stopniowe reformy w chińskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Przede wszystkim postanowiono odmłodzić kadrę, czego dobitnym wyrazem było mianowanie w 1982 roku Wu Xueqiana, młodszego od Huang Hua o osiem lat, na szefa ministerstwa. Przeciętny wiek urzędujących na szczeblu wiceministrów obniżył się z 65 do 58 lat. Ponadto podjęto szereg prac na rzecz usystematyzowania struktur i systemu płac, co miało zaowocować sprawnym i bardziej przemyślanym zarządzaniem sprawami zagranicznymi[69].

Pierwsze deklaracje w polityce zagranicznej jasno nawiązywały do idei premiera Zhou Enlaia. Redefinicja politycznej retoryki była związana z wyborem ścieżki modernizacji i koniecznością budowania społeczeństwa dobrobytu, co zostało podkreślone przez Deng Xiaopinga 6 grudnia 1978 r. w czasie rozmowy z premierem japońskim Masayoshi Ohirą[70]. Przyjęte założenia wymagały

---

[67] Z. Brzeziński, *Cztery lata w Białym Domu. Wspomnienia*, Omnipress i Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1990, s. 204.

[68] *Shao jiang konghua, duo gan shishi* 少讲空话， 多干实事. Odnośnie kwalifikacji dyplomatów kolejno: *licheng jianding* 立场坚定, *muguang yuanda*目光远大, *tounao mijie* 头脑敏捷, *yewu shulian* 业务熟练, *caihua chuzhong* 才华出众, *fengge gao shang* 风格高尚. Por. *Wu Xueqian buzhang 1985 nian 5 yue 26 hao zai Waijiao xueyuan dangyuan dahui shang de jianghua zhailu* (Wybór z przemówienia ministra spraw zagranicznych Wu Xueqiana w Chińskim Uniwersytecie Polityki Zagranicznej, 26.05.1985 r.), „Waijiao xueyuan xuebao" 1985, nr 1, s. 3.

[69] Liu Xiaohong, *Chińscy ambasadorzy. Wzrost profesjonalizmu w dyplomacji od 1949 r.*, przeł. T. Białogórska, PISM, Warszawa 2005, s. 176−183.

[70] *Xiaokang shehui* 小康社会. Samo pojęcie *xiaokang* – dobrobyt, rozumiany również jako „mały/umiarkowany dobrobyt", przedstawione zostało w *Księdze pieśni* i *Księdze rytuałów*, a oznacza okres pomyślności, rozwoju i pokoju, odznaczający się sprawiedliwym podziałem dóbr oraz zachowaniem społecznego ładu opartego na etykiecie. Miał być początkiem „wielkiej jedni" – *datong* 大同, stanowiło wizję idealnego państwa, w którym panowałyby harmonia, ład i dobrobyt. Taka wizja wiązała się z przejętą później przez Sun Yat-sena konfucjańską ideą „Wszystko, co jest pod niebem, należy do wszystkich" (*tianxia wei gong* 天下为公). Rozważania pochodzą z *Księgi rytuału* z rozdziału *Li yun*. Por. w tłumaczeniu Jamesa Legge'a, strona internetowa http://ctext.org/liji/li-yun/ens (dostęp: 12.02.2013).

stworzenia pokojowego otoczenia państwa i aktywnej interakcji w relacjach gospodarczych i politycznych[71]. Deng Xiaoping w klarowny sposób dawał do zrozumienia, iż pozycja Chin w systemie stosunków międzynarodowych będzie wynikała z ekonomicznego sukcesu państwa: „[…] jeśli nasz kraj rozwinie się i będzie prosperującym, wówczas nasza rola na arenie międzynarodowej wzrośnie. Potrzebujemy jedynie bazy materialnej, gdyż i tak nasza pozycja jest istotna"[72]. W warunkach istniejących na początku lat 80. Chiny stawiały na politykę niezależności, chcąc uniknąć dostania się w rozgrywki między Waszyngtonem a Moskwą. Istniała wówczas obawa o „bycie rozegranym", a Chiny miały ambicje odgrywania roli „bieguna" w stosunkach międzynarodowych. Deng Xiaoping uznawał, iż: „Nie chcemy, by Amerykanie użyli Chin w konflikcie z Rosjanami"[73].

W odniesieniu do przyjmowanej argumentacji w latach 80. problemy międzynarodowe opisywane były w czytelny sposób, choć w raportach partyjnych na kolejnych, XII i XIII Zjeździe KPCh nie wyróżniano oddzielnych paragrafów poświęconych temu zagadnieniu. Przede wszystkim w ocenie sytuacji międzynarodowej nastąpiło odcięcie od poprzednich rewolucyjnych wizji. W przeciągu 10 lat oceny sytuacji globalnej zmieniły się zasadniczo. O ile w 1977 r. świat przygotowywał się do globalnego konfliktu, o tyle w czasie XIII Zjazdu mówiono o świecie otwartym, którego częścią były Chiny (por. tab. 1). W 1982 r. Hu Yaobang powrócił do pięciu zasad pokojowego współistnienia, uznając jednocześnie, że międzynarodowy ruch komunistyczny nie powinien mieć „centrum", a partie komunistyczne powinny budować socjalizm w oparciu o własne doświadczenia. W aspekcie sytuacji globalnej odniósł się jedynie do handlu międzynarodowego i konieczności stworzenia należytych warunków do wykorzystania napływającego do Chin kapitału zagranicznego. Ponadto podkreślono historyczne znaczenie zmian zachodzących po „rewolucji kulturalnej" i przestrzegano przed popełnianiem „lewackich błędów". Odnosząc się do sytuacji międzynarodowej, Hu Yaobang uznawał: „Wprowadzając w życie otwarcie państwa, musimy opierać się na zasadzie równych korzyści przy wymianie gospodarczej i technologicznej. Chcemy, by chińskie produkty były obecne na rynkach międzynarodowych, dlatego rozwijamy współpracę w handlu zagranicznym. W celu wykorzystania napływającego kapitału zagranicznego należy, w jak najkrótszym czasie, poczynić stosowne przygotowania, stworzyć fundusze krajowe i przedsięwziąć odpowied-

---

[71] Deng Xiaoping, *Zhongguo ben shiji de mubaio shi shixian xiaokang* (Celem Chin w tym wieku jest stworzenie społeczeństwa dobrobytu), 06.12.1979, strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/69112/69113/69684/69695/4949701.html (dostęp: 12.11.2012).

[72] Fei-Ling Wang, *Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity*, [w:] *In the Eyes of the Dragon, China Views the World*, eds. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York 1999, s. 35.

[73] J. C. Hsiung, *Challenge of China's Independent Foreign Policy*, [w:] *Beyond China's Independent Foreign Policy, Challenges for the US and Its Asian Allies*, ed. J. C. Hsiung, Praeger Special Studies, New York 1985, s. 166.

nie środki”[74]. Co istotne, po raz pierwszy przedstawił on, choć opisowo, pojęcie interesu narodowego Chin. Miało ono oznaczać skoncentrowanie się na własnym rozwoju i odejście od „romantycznych wizji internacjonalistycznych”. Z referatu partyjnego z 1982 r. wyłaniał się obraz Chin obawiających się konfrontacji z mocarstwami, a jednocześnie dążących do ścisłej współpracy z państwami Trzeciego Świata, która określana była mianem podstawowego elementu w chińskiej polityce zagranicznej. Polityka chińska nie prowadziła do „określania się hegemonem”, gdyż uderzałoby to w interesy innych państw, a polityka nie mogła odbywać się kosztem innych uczestników stosunków międzynarodowych. Z drugiej zaś strony „określanie się hegemonem” wiązało się z koniecznością określenia i promowania zasad moralnych, co przypisywano toczącym spór supermocarstwom[75]. Z kolei Zhao Ziyang, w referacie z 1987 r., określał sytuację międzynarodową jako sprzyjającą rozwojowi Chińskiej Republiki Ludowej. Chiny miały nawiązywać relacje z państwami i partiami, prowadzić politykę samodzielną, antyhegemonistyczną oraz dążyć do utrzymania pokoju. Chiny przedstawiały swoją politykę pokojową jako opartą na zasadach „jedno państwo, dwa systemy”; polityka ta oprócz regulacji relacji z Hongkongiem i Macau, miała obowiązywać w zjednoczeniu z Tajwanem[76]. Rywalizacja o nowe technologie na rynkach międzynarodowych, niestabilna sytuacja międzynarodowa sprawiały, iż konieczna była konsolidacja wewnętrzna. Aby nadrobić straty, Chiny miały w dalszym ciągu podtrzymywać i propagować politykę otwarcia, gdyż tylko przez otwarcie i reformy mogły budować coraz silniejszą pozycję w stosunkach międzynarodowych. Odbudowa Chin wymagała zatem ideologicznego kompromisu. Redefinicja optyki sytuacji międzynarodowej była ważnym elementem w kreowaniu nowej polityki. Argumentacja w referatach z lat 80. w zasadniczy sposób odbiegała od referatu Hua Guofenga, w którym podkreślał istotne znaczenie idei Mao Zedonga,jako wielkiego bogactwa międzynarodowego ruchu proletariackiego. Hua Guofeng, powołując się na myśli Mao Zedonga, uznawał, iż przyczyną konfliktów była rywalizacja mocarstw i dlatego Chiny nie stanowią zagrożenia dla pokoju globalnego. Wojna

---

[74] Hu Yaobang, *Quanmian kaichuang shehuizhuyi xiandaihua jianshe de xi jiumian* (Nowy rozdział w kompleksowym budowaniu socjalistycznej modernizacji), Xinhua News Agency, 1 September 1982, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003−01/20/ (dostęp: 12.10.2012).

[75] Yang Zhenglian, *Huayu yu guocheng juyu bada zhengzhi baogao de gong gong zhengce wenben fenxi* (Dyskurs i działanie: analiza tekstów referatów partyjnych od VII do XVI Zjazdu), Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2011, s. 160−164.

[76] Hu Yaobang, *Quanmian kaichuang shehuizhuyi xiandaihua jianshe de xi jiumian* (Nowy rozdział w kompleksowym budowaniu socjalistycznej modernizacji), Xinhua News Agency, 1 September 1982, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/ (dostęp: 12.10.2012); Zhao Ziyang, *Yanzhe you Zhongguo tese de shehui zhuyi daolu qianjin* (Idziemy naprzód z socjalizmem z chińską specyfiką), Xinhua News Agency, 20 January 2003, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697061.htm (dostęp: 12.09.2012).

jednak wydawała się nieunikniona, a Chiny wyznawały dwie podstawowe zasady: sprzeciwiały się wojnie, jednocześnie się jej nie bojąc[77].

W latach 80. inaczej niż w czasie poprzednich zjazdów określano strategiczne podejście Chin do otoczenia międzynarodowego. Interes narodowy stawał się podstawowym celem, osiąganym poprzez nawiązanie dobrych relacji ze wszystkimi podmiotami na arenie globalnej, w tym również ze Związkiem Radzieckim. Mimo że w dalszym ciągu uznawano hegemonizm za zagrożenie dla światowego pokoju, to jednak inaczej definiowano własną pozycję w relacjach z partiami komunistycznymi. Chiny nie zamierzały już promować maoizmu jako wielkiego osiągnięcia ludzkości, jak przedstawiał to Hua Guofeng w 1977 r. (por. tab. 3).

W okresie wychodzenia z „rewolucji kulturalnej" ocena sytuacji była dokonywana w oparciu o kryterium „poszukiwania prawdy w faktach". W konsekwencji również w języku dyplomacji unikano drastycznych rewolucyjnych sformułowań. Pragmatyzm Deng Xiaopinga oparty był na czterech głównych przesłankach: po pierwsze należy identyfikować cele i rezultaty prowadzonej polityki oraz dobrać odpowiednie metody dla jej prowadzenia, po drugie należy urealnić podejście w zależności od efektywności metody w imię zasady „Nieważne, czy kot jest biały czy czarny, ważne, żeby łapał myszy", po trzecie odrzucić ignorancję i stosować efektywne metody w prowadzeniu transformacji oraz przyjąć negowane dotychczas a efektywne kapitalistyczne metody[78]. Podstawowe zasady chińskiej polityki zagranicznej zostały przedłożone w sierpniu 1982 roku. Chiny, ponownie negując zasady „straconej dekady", wyrażały chęć przestrzegania międzynarodowych norm oraz wypełniania swoich zobowiązań w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Polityka zagraniczna miała opierać się na jasno sformułowanych zasadach, a chińskie deklaracje miały odzwierciedlać prawdziwe intencje. Jak wykazywano, polityka Pekinu była zaprzeczeniem „materialnej i retorycznej gry" i opierała się na trzech głównych przesłankach: przeciwstawieniu się hegemonizmowi, obronie światowego pokoju oraz wzmacnianiu zjednoczenia i współpracy z państwami Trzeciego Świata. Uznawano, że po II wojnie światowej państwa Trzeciego Świata stały się ofiarą imperialnej rywalizacji, a Chiny utożsamiały się z państwami rozwijającymi się. Tak było w przypadku wojny wietnamskiej, która zdaniem strony chińskiej służyła jako element gry w wyścigu o „siłę" supermocarstw. Jednak mimo że Chiny uznawały siebie za państwo Trzeciego Świata, jak zaznaczał Deng Xiaoping, nie chciały uzurpować sobie roli przywódcy[79]. Nowa rola wśród państw Trzeciego Świata – członka, ale nie przywódcy, była wynikiem

---

[77] Hua Guofeng, *Shiyi da shang de zhengzhi baogao* (Referat polityczny na XI Zjeździe), 20.08.1977, przyjęty 28.08.1977, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_696820.htm (dostęp: 11.09.2012).

[78] G. Chen, *Chinese Perspective on International Relations. A Framework for Analysis*, MacMillan Press and St. Martin Press, Hampshire, London, New York 1999, s. 23−25.

[79] *Toutou ke buneng dang, toutou yi dang jiu huai le* 头头可不能当，头头一当就坏了.

Tabela 3. Ocena sytuacji międzynarodowej w referatach partyjnych (1977, 1982, 1987)

Zagadnienia	Zjazd XI	Zjazd XII	Zjazd XIII
Ocena sytuacji międzynarodowej	Sytuacja międzynarodowa bardzo dobra, rywalizacja supermocarstw wchodzi w krytyczny moment, państwa pragną niepodległości, narody wyzwolenia, lud rewolucji, wojna jest nieunikniona	Polityka ZSRR i USA jako hegemoniczna, wzrost znaczenia sił przeciwnych hegemonizmowi	Świat jest światem otwartym, pokój i rozwój dominują w układzie międzynarodowym, środowisko międzynarodowe przynosi korzyści Chinom
Zagrożenie dla pokoju światowego	Imperializm i rewizjonizm	Supermocarstwa hegemoniczne i wzrost rywalizacji politycznej	Wyścig zbrojeń i wzrost rywalizacji politycznej
Ocena postawy własnej	Państwo Trzeciego Świata walczące przeciw imperializmowi, rewizjonizmowi i hegemonizmowi, Maoizm jako wielkie osiągnięcie międzynarodowego ruchu proletariackiego	Państwo Trzeciego Świata z niezależną polityką nieaangażowania się, walczące przeciw imperializmowi, rewizjonizmowi i hegemonizmowi	Niezależna polityka pokoju, rozwój Chin jako wkład w utrzymanie światowego pokoju
Podstawowy cel	Budowa mocarstwa socjalistycznego	Rozwój gospodarki jako podstawa, budowa socjalizmu z chińską specyfiką	Chiny w początkowej fazie socjalizmu, budowa socjalizmu z chińską specyfiką
Cele rozwoju wewnętrznego	Rozwój środków produkcji, krytyka „bandy czworga", dążenie do komunizmu	Gospodarka planowa jako podstawowa, gospodarka rynkowa jako pomocnicza	Rozwój kompleksowy, rozwój eksportu
Cele w polityce międzynarodowej	Sprzeciw wobec „socjalistycznego imperializmu"	Polityka niezależności, internacjonalizm, nieangażowanie się w sojusze z mocarstwami ani inne sojusze	Polityka niezależności, przeciw hegemonizmowi, w obronie pokoju światowego
Strategiczne podejście	Współpraca z USA, sprzeciw wobec ZSRR	Interes narodowy jako podstawa, nawiązanie stosunków z państwami rozwiniętymi, w tym przede wszystkim z Japonią i USA	Pięć zasad pokojowego współistnienia, normalizacja stosunków ze wszystkimi państwami

Źródło: Men Honghua, *Zhongguo guoji zhanlue daolun* (Wprowadzenie do strategii międzynarodowej Chin), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2009, s. 185−186, 197−198.

redefinicji metod w chińskiej polityce zagranicznej i zerwania z rewolucyjną przeszłością i utopijną wizją „światowego centrum rewolucji”[80]. Budowanie podstaw dla ochrony interesu narodowego Chin wymagało pozytywnych deklaracji z ich strony, choć nie wykluczało użycia siły. Zgodnie z deklaracją Deng Xiaopinga z sierpnia 1982 roku, w „nadchodzącym dwudziestoleciu Chiny mają nadzieję na wykorzystanie sił zbrojnych”[81].

Ostatecznie, po politycznym zwycięstwie nad postmaoistowską frakcją Hua Guofenga, Deng Xiaoping mógł zaprezentować nową wizję środowiska międzynarodowego. W marcu 1985 roku, podczas spotkania z delegacją japońską uznał, iż w stosunkach międzynarodowych dominowały dwie główne tendencje: pokój i rozwój. W aspekcie zagadnienia pokoju światowego możliwość wybuchu wojny została zmarginalizowana, a głównym partnerem relacji międzynarodowych miały być, ze względu na potencjał dyplomatyczny, państwa Trzeciego Świata. Rozwój, z racji natury kapitalizmu i wyzysku przez kapitał Północy, powodował dysproporcje materialne między bogatą Północą a biednym Południem. Dalsze podziały między bogatymi a biednymi, jak sugerowano, wynikały z chęci znalezienia nowych rynków zbytu, co prowadziło do zdominowania państw biednych przez bogate. Podstawowym problemem była kwestia możliwości pogodzenia interesów bogatych i biednych[82]. W takim układzie Chiny widziały siebie jako mocarstwo, choć z drugiej strony, z racji na wyzwania, jako „małe państwo”. Globalna gospodarka borykała się z wieloma nierozwiązanymi problemami, jak: nierówności w rozwoju ekonomicznym, wahania kursów walut i dysproporcje w PKB *per capita*. Jeszcze w połowie lat 80. w przedstawianej argumentacji, Chiny określały swoją rolę jako podmiotu, który takie problemy miał rozwiązywać[83].

W opisie miejsca i roli Chin istotne miejsce zajmowała wizja przedkładana w raportach rządowych. Za główne zagrożenie dla światowego pokoju uznawano hegemonię i dominację. W tej sytuacji Chiny wraz z państwami Trzeciego Świata miały występować przeciwko wszelkim formom hegemonii, zwłaszcza hegemonii i rywalizacji supermocarstw. Podkreślając odmienność Chin, Zhao Ziyang w 1984 r. zaznaczał, iż Chiny nie poszukiwały dominacji nad innymi oraz stawały przeciwko jakiejkolwiek formie hegemonii: „Nieważne jakie są przesłanki hegemonii, jesteśmy stanowczo przeciw. Nasze stanowisko nigdy się nie zmieni.

---

[80] Xie Yuxian, *Zhongguo waijiao he guoji guanxi lilun* (Teoria stosunków międzynarodowych i dyplomacja Chin), „Waijiao xueyuan xuebao” 1988, nr 2, s. 15.

[81] Deng Xiaoping, *Zhongguo dui wai zhengce* (Polityka zagraniczna Chin), 21.08.1982, strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/69112/69113/69684/69695/4949735.html (dostęp: 23.10.2012).

[82] Idem, *Heping yu fazhan shi dangdai shijie de liangge wenti*, 04.03.1985 (Pokój i rozwój to dwa problemy współczesnego świata), strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/64184/64185/66612/4488773.html (dostęp: 21.08.2012).

[83] Yu Xiang, *Shijie jingji xingshiyu woguo duice* (Sytuacja gospodarcza świata i polityka Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)” 1985, nr 3, s. 1–2.

Wiele państw opowiada się przeciwko broni atomowej, zagrożeniu nuklearnemu, wyścigowi zbrojeń między supermocarstwami. Chiny wyrażają poparcie i solidaryzują się z pokojowymi narodami świata". Mimo że wówczas Chiny znajdowały się w lokalnym konflikcie z Wietnamem, premier odrzucał oskarżenia o bycie aktywną stroną w starciach[84].

Z uwagi na rywalizację między ZSRR a Stanami Zjednoczonymi, suwerenność i bezpieczeństwo wielu państw Trzeciego Świata były zagrożone. Chiny wspierały walkę tych narodów z przejawami imperializmu, hegemonizmu, kolonializmu, ekspansjonizmu i dyskryminacji rasowej. Jednak w odróżnieniu od „rewolucji kulturalnej", walka ta miała być prowadzona na drodze negocjacji. W tym kontekście konieczny był dialog między Północą a Południem, a państwa biedne miały tworzyć wspólny front przeciwko wskazywanym zagrożeniom i dążyć do zbudowania nowego ładu gospodarczego świata. Zhao Ziyang deklarował chęć pomocy państwom rozwijającym się na zasadach „równości, wzajemnych korzyści, praktycznych rezultatów oraz wspólnego rozwoju". W styczniu 1983 roku wskazywał, iż współpraca gospodarcza i technologiczna miała przebiegać bezwarunkowo, bez presji politycznej i koncesji gospodarczych, w oparciu o pięć zasad pokojowego współistnienia, a jej głównym celem miało być osiągnięcie praktycznych celów gospodarczych. Ponadto w imię zasady dotrzymywania słowa, Chiny zobowiązały się do wysyłania personelu technicznego w zależności od potrzeb państw współpracujących, uczestników wspólnych przedsięwzięć *joint-ventur*e. Ważne było też określenie celu relacji wzajemnych, którym miało być zwiększenie samodzielności i uniezależnienie się gospodarek państw rozwijających się[85]. Państwa Trzeciego Świata w percepcji chińskiej były „przyjacielem Chin", a mając wspólne doświadczenia pokolonialne oraz cele rozwoju, stawały się częścią „obozu prochińskiego". W tym świetle Chiny prezentowały się jako podmiot godny zaufania, działający według innych mechanizmów niż państwa Zachodu, co miało jednoczyć państwa rozwijające się w walce z imperializmem. Mimo że poglądy antyimperialistyczne odgrywały istotną rolę w chińskiej percepcji relacji międzynarodowych, nie zdecydowały się one na przywództwo w międzynarodowym ruchu proletariackim, który po raz ostatni został wskazany w referacie rządowym przez Hua Guofenga w 1979 roku.

W sprawozdaniu rządowym z 1986 roku Zhao Ziyang określił główne kierunki chińskich działań w polityce zagranicznej. Chiny popierały pokojowe rozwiązywanie sporów przy poszanowaniu zasad pokojowego współistnienia. Miało to służyć przede wszystkim ochronie interesów państw rozwijających się, do których zaliczano Chiny. Polityka niezależności miała prowadzić do uniknięcia

---

[84] Zhao Ziyang, *1984 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu w 1984 roku), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200834.htm (dostęp: 23.10.2012).

[85] „Renmin ribao", 15.01.1983, s. 6.

angażowania się w sojusze, takie jak Sojusz Północnoatlantycki. Z drugiej jednak strony, Chiny opowiadały się przeciw polityce siły i hegemonizmowi, licząc na „wzmocnienie jednolitego frontu z państwami Trzeciego Świata"[86].

Tabela 4. Slogany polityczne w sprawozdaniach z prac rządu z lat 1979–1988

Slogany polityczne	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Imperializm	9	–	3	0	2	2	0	0	1	0
Hegemonizm	19	0	2	0	6	12	2	1	2	1
Kapitalizm	7	0	5*	2	1	1	0	4**	1	1
Pokój światowy	8	0	1	0	3	22	1	5	3	2
Strategiczna rywalizacja	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Międzynarodowy ruch proletariacki	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Państwa Trzeciego Świata/zjednoczenie i współpraca	5	0	0	0	10	26	0	5	0	7
Pięć zasad pokojowego współistnienia	1	0	0	0	1	10	1	1	1	1

* W odniesieniu do przeszłości, kapitalizm jako zacofanie.

** W kategoriach uczenia się od państw kapitalistycznych, korupcja jako myślenie kapitalistyczne.

Źródło: oprac. własne na podstawie raportów rządowych publikowanych przez Agencję Prasową Xinhua.

Dla zrozumienia chińskiego zachowania w relacjach międzynarodowych ważna zatem była percepcja układu globalnego i zdefiniowanie roli Chin w stosunkach międzynarodowych w ramach dwóch tendencji „pokoju i rozwoju". Po raz pierwszy Deng Xiaoping użył takiego określenia w czerwcu 1985 r., w rozmowie z prezydentem Birmy Ne Winem. Twierdził on, iż w szerszej perspektywie czasowej istnieje możliwość wybuchu wojny światowej, choć perspektywa pokoju jest również prawdopodobna. W porównaniu do poprzedniego okresu, inaczej definiowano sprzeczności w stosunkach międzynarodowych, przedkładając pokój i rozwój nad wojnę i rewolucję. Zagadnienie pokoju było sprawą pierwszorzędną w stosunkach Wschód–Zachód, wojny zaś w relacjach Północ–Południe. Takie podejście wynikało z adaptacji marksistowskiego punktu widzenia, opartego na relacjach środków produkcji. Głównym celem Chin stał się materialny rozwój, mający na celu poprawę bytu społeczeństwa. W tej sytuacji tylko pokojowe środowisko mogło umożliwić stabilny rozwój wewnętrzny, do czego zmierzały elity chińskie. Pokojowa linia polityki zagranicznej miała służyć interesom ludu chińskiego oraz narodom świata[87].

[86] Por. *Zhongguo waijiao gailan 1987* (Przegląd polityki zagranicznej Chin), Shijie zhishi chubanshe, Beijing1989, s. 15–17.

[87] Xie Yixian, *Dangdai Zhongguo wajiao sixiang shi* (Historia myśli dyplomatycznej Chin współczesnych), Henan daxue chubanshe, Kaifeng 1999, s. 334.

Tak nakreślone cele radykalnie zmieniały zadania chińskiej dyplomacji, do których należało przede wszystkim stworzenie pokojowego środowiska, tak by nie angażować chińskich sił w konflikty z głównymi mocarstwami, a jednocześnie wykorzystywać rywalizację do własnej transformacji. W pierwszej dekadzie reform do najważniejszych osiągnięć należy zaliczyć normalizację relacji ze Stanami Zjednoczonymi i Japonią oraz próby przełamania impasu w stosunkach ze Związkiem Radzieckim. Przedstawiane argumenty stawały się istotnym elementem tworzenia ram współpracy bilateralnej odzwierciedlającej potrzeby polityki chińskiej.

Z kolei najistotniejszym problemem dyplomacji chińskiej, mimo że uznawanym za wewnętrzny, była kwestia tajwańska. Już w trakcie III Plenum Deng Xiaoping, odnosząc się do problemu relacji z wyspą, uznawał, iż Chiny będą szanowały system społeczny, ekonomiczny, który miał pozostać niezmienny, a jedynie siły zbrojne podlegałyby jurysdykcji Pekinu. Jak stwierdza Xie Yixian, był to wstęp do późniejszego hasła odnoszącego się do negocjacji w sprawie Hongkongu − „jedno państwo, dwa systemy". Zjednoczenie miało odbyć się pod hasłami patriotyzmu[88]. Pierwszą istotną deklaracją Chińskiej Republiki Ludowej było wyrażenie chęci utrzymywania pokojowych relacji z Tajwanem. W orędziu „Do rodaków na Tajwanie" Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych wzywał do zjednoczenia z „kontynentalną Ojczyzną". Cytując tangowskiego poetę Wang Weia − „Przy okazji każdego święta wspominam braci żyjących z dala"[89], przypominano, iż pamięta się o braciach, którzy ze względów politycznych musieli zostać rozdzieleni. „Zjednoczenie Ojczyzny" miało być wspólnym zadaniem narodu chińskiego, bez względu na miejsce zamieszkania. Wraz z rozpoczęciem reform Chiny deklarowały zaprzestanie ostrzału tajwańskich wysp położonych wzdłuż wybrzeża Chin kontynentalnych oraz proponowały wzmocnienie obopólnie korzystnych relacji handlowych[90]. W retoryce wobec Tajwanu, mimo że problem pozostawał realny, zmieniono slogan „koniecznie wyzwolić Tajwan" na „zjednoczenie Ojczyzny". Tym samym zasygnalizowano pokojowe metody reunifikacji. Anonsowanie pokojowych intencji miało z jednej strony stanowić o atrakcyjności Chin dla kapitału z Tajwanu, z drugiej zaś liderzy ChRL

---

[88] *Ibidem*, s. 335.

[89] Jest to fragment z poezji Wang Wei'a *9 yue 9 ri ji Shangdong xiongdi* (九月九日忆山东兄弟): „Samotny, z dala od rodzinnych stron, w każde święto umieram z tęsknoty, kiedy w wysokich górach zbierają dereń, brak im jednego do pomocy" – *Du zai yixiang wei yi ke, meifeng jiajie beisiqin, yaozhi xiongdi deng gaochu, bianca zhuyi shao yi ren* 独在异乡为异客，每逢佳节倍思亲. 遥知兄弟登高处，遍插茱萸少一人. (tłum. ang.: „All alone in a foreign land, I am twice as homesick on this day, When brothers carry dogwood up the mountain, Each of them a branch-and my branch missing"), strona internetowa *300 Tang poems*, http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?l=Tangshi&no=263 (dostęp: 12.10.2012).

[90] *Quanguo rendachangweihui „Gao Taiwan tongbao shu"* („Do rodaków na Tajwanie". Oświadczenie Stałego Komitetu OZPL), 01.01.1979, strona internetowa http://news3.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/23/content_704733.htm (dostęp: 28.08.2012).

próbowali wykorzystać dawne relacje z Partią Narodową, by rozpocząć negocjacje o „powrocie zbuntowanej prowincji”[91].

Z punktu widzenia przeprowadzania modernizacji przy wykorzystaniu układu bipolarnego, Stany Zjednoczone były najważniejszym partnerem relacji międzynarodowych Chin. W odniesieniu do Waszyngtonu należało unikać kontrowersji, tak by zyskując przychylność Ameryki, pozyskiwać nowe technologie i wpływać na jej stanowisko wobec problemu tajwańskiego. Relacje ze Stanami Zjednoczonymi, podobnie jak na początku lat 70., odgrywały kluczową rolę w przejmowaniu inicjatywy politycznej wewnątrz struktur partyjnych. W tym przypadku wizyta Deng Xiaopinga na przełomie stycznia i lutego 1979 r. była przełomowa. Podczas tej wizyty nawiązywał on do przyjętej uprzednio pragmatycznej postawy: „Istnieją między nami różnice zarówno w systemach społecznych, jak i wartościach ideologicznych. Jednak wspólnie uznajemy, iż interesy dwóch narodów i interes światowego pokoju wymaga przyjęcia szerszej, strategicznej perspektywy w naszych relacjach”[92]. Na uwagę zasługuje fakt określenia relacji mianem strategicznych. Z punktu widzenia interesu chińskiego dawało to możliwość ubiegania się o amerykańską pomoc w modernizacji m.in. sektora wojskowego, przy jednoczesnym pozostawieniu kwestii związanych z ustrojem politycznym na drugim planie. Z punktu widzenia retorycznych zabiegów, istotnym elementem mającym stworzyć pozytywny klimat w relacjach bilateralnych było stwierdzenie Deng Xiaopinga nawiązujące do obchodów chińskiego nowego roku, w którym to „początek wraca ponownie, wszystko zaczyna się na nowo”[93]. Oba podmioty były odpowiedzialne za zachowanie globalnego pokoju, co warunkowały stabilne relacje dwustronne[94]. Z punktu widzenia przejmowania władzy przez Deng Xiaopinga wizyta również miała swój polityczny podtekst. W jednym z oświad-

---

[91] Idea pokojowego zjednoczenia na zasadach „jedno państwo, dwa systemy” – *yiguo, liangzhi* 国两制, została przedstawiona przez Ye Jianyinga 30 września 1980 r. Następnie 11 stycznia 1982 r. Deng Xiaoping, wskazujac formułę odnoszącą się do powrotu Hongkongu, nawiązywał tym samym do przemówień Zhou Enlaia z 1955 r. i Mao Zedonga z 1956 r. w sprawie pokojowych metod zjednoczenia z Tajwanem. W grudniu 1982 r. w przyjętej konstytucji zapewniono, iż w określonych okolicznościach Chiny mogą stworzyć specjalne regiony administracyjne. Był to ważny sygnał, który wskazywał na pokojowe intencje względem powrotu Hongkongu i Macau oraz relacji z Tajwanem. W 1984 r. Zhao Ziyang uznawał, iż zjednoczenie z Tajwanem i odrodzenie narodu chińskiego to „dwa święte zadania” *shensheng shiming* (神圣使命). Zob.: Deng Xiaoping, *Koncepcja pokojowego zjednoczenia Tajwanu z Chinami kontynentalnymi. Wypowiedź podczas rozmowy z profesorem Yang Liu z amerykańskiego Uniwersytetu Seton-Hall (New Jersey)*, 26 czerwca 1983, [w:] idem, *Chińska droga do socjalizmu*…, s. 274–275; idem, *Jedno państwo – dwa ustroje. Wypowiedzi na dwóch spotkaniach: z delegacją przemysłowo-handlową oraz z Zhong Zhiyuanem i innymi osobistościami z Hongkongu*, 22–23 czerwca 1984, [w:] idem, *Chińska droga do socjalizmu*…, s. 280–283; Xu Lin, *Deng Xiaoping „yiguo liang zhi” gouxiang de xingcheng he fazhan* (Początki i rozwój koncepcji Deng Xiaopinga „jedno państwo, dwa systemy), „Fazhi yu shehui” 2008, nr 4, s. 160.

[92] „Renmin ribao”, 31.01.1979, s. 1.

[93] *Yiyuan fushi, wangxiang gengxin* 一元复始、万象更新. Por. „Renmin ribao”, 31.01.1979, s. 1.

[94] *Ibidem*.

czeń chiński lider uznawał: „Naród amerykański, budując własny kraj, wykazał ogromny talent i ducha poszukiwania prawdy w faktach, co zostało docenione przez wiele narodów”[95]. Istota takiego przekazu polegała na wplataniu oficjalnie akceptowanych haseł do przemówień, ocen i kreowania wizerunku na potrzeby chińskiej opinii publicznej w czasie wizyt zagranicznych. Deng Xiaoping wskazywał przykład, którym były Stany Zjednoczone. W ciągu swej krótkiej historii osiągnęły one stopień modernizacji dający im status supermocarstwa. Na tej płaszczyźnie pozostawały wzorem do naśladowania. Taka pozytywna ocena dawała możliwość prowadzenia skuteczniejszej polityki zagranicznej, z drugiej zaś, u progu reform, scalała pozycję Deng Xiaopinga i grupy reformatorów.

Niewątpliwym sukcesem dyplomacji chińskiej było włączenie zapisu „przeciw hegemonizmowi” do komunikatu ustanawiającego stosunki dyplomatyczne, podpisanego 1 stycznia 1979 roku: „Obie strony nie powinny poszukiwać hegemonii w regionie Azji i Pacyfiku oraz żadnym innym regionie, a także wyrażają sprzeciw przeciwko poszukiwaniu takiej hegemonii przez państwa trzecie lub grupy państw”[96]. W razie jakichkolwiek problemów z amerykańską polityką w regionie Azji Wschodniej, Chiny zawsze mogły odwołać się do argumentów określających politykę amerykańską mianem „hegemonicznej”, tworząc tym podstawy pod ewentualne nieformalne koalicje ograniczające manewry amerykańskie. W przypadku argumentacji kierowanej wobec Waszyngtonu, istotne było podkreślanie warunkowości pokoju globalnego w zależności od stabilności stosunków amerykańsko-chińskich. Niemniej jednak to kwestia Tajwanu pozostawała najważniejszym zagadnieniem w polityce bilateralnej. Ponieważ Pekin nie był w stanie wymusić na Stanach Zjednoczonych odejścia od polityki wspierania wyspy, zapisy komunikatu z 17 sierpnia 1982 roku były kompromisem. Mimo że strona chińska w dalszym ciągu uzależniała poprawę relacji stosunkiem USA do Tajwanu, to jednak w obliczu możliwości transferu nowych technologii musiała ulec stronie amerykańskiej. W tej sytuacji, podobnie jak w poprzednich komunikatach, zachowano *status quo*[97]. Za porażkę dyplomacji chińskiej należy uznać akceptację kontaktów pozarządowych Waszyngotonu z Tajpei. Mimo że strona chińska uznawała problem tajwański za wewnętrzny, a strony zapewniały się o poszanowaniu suwerenności i integralności terytorialnej partnerów, to gwarantowano Stanom Zjednoczonym kontakt z Tajwanem na płaszczyźnie kulturalnej, handlowej i „innej nieoficjalnej”. Z kolei niewątpliwym sukcesem chińskiej dyplomacji było zobowiązanie Stanów Zjednoczonych

---

[95] *Ibidem*, 02.02.1979, s. 5.

[96] *Zhonghua renmin gong he guo yu Meilijian hezhongguo guanyu jianli waijiao guanxi de lianhe gongbao* (Wspólny komunikat o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych między ChRL a USA), 01.01.1979, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-01/28/content_257063.htm (dostęp: 12.09.2012).

[97] Szerzej na ten temat zob.: R. S. Ross, *China Learns to Compromise: Change in U.S.−China Relations*, „The China Quarterly” 1984, vol. 133, s. 742−773.

do stopniowego zmniejszania i ograniczania pomocy technologicznej (sprzedaży sprzętu wojskowego) dla Tajpei. W podpisanym komunikacie, podobnie jak w poprzednich ustnych deklaracjach, przedstawiano światowy pokój jako zależny od stabilnych relacji dwustronnych[98].

W podobnym duchu wypowiadał się premier Zhao Ziyang w czasie swej wizyty w Stanach Zjednoczonych między 10 a 16 stycznia 1984 r.: „Niestabilne relacje chińsko-amerykańskie, oczywiście, niekorzystnie wpłyną na światowy pokój i stabilizację"[99]. Po raz kolejny podkreślano, iż normalizacja mogła być oparta jedynie na pięciu zasadach pokojowego współistnienia. Taka deklaracja wynikała z dwóch przesłanek: protajwańskiego usposobienia amerykańskiej administracji oraz zmian w kierownictwie ChRL po odsunięciu Hua Guofenga[100]. Podobnie jak w przypadku państw rozwijających się, choć bardziej konkretnie, minister spraw zagranicznych Wu Xueqian wskazywał na konieczność „uczenia się z doświadczeń amerykańskich". Chiny chciały uzyskiwać dostęp do osiągnięć z zakresu wysokich technologii, oświaty i nauki oraz inwestowania kapitału[101]. Interesującym stwierdzeniem w czasie konferencji prasowej chińskiego premiera było dodanie do zasad chińskiej polityki – ochrony pokoju oraz internacjonalizmu. Wskazywał on również na konieczność odrębnego spojrzenia na Chiny, gdyż „Chiny to Chiny", a powielanie zachodnich wzorców metodologicznych prowadziło do wypaczenia realnego obrazu Państwa Środka[102]. Deklarowano również formalne nieangażowanie się w rozgrywkę amerykańsko-radziecką, a także podkreślano konieczność rozwiązania problemu tajwańskiego, który określany był mianem „wywierającego presję"[103]. W tej kwestii Zhao Ziyang starał się przeciwstawić własne argumenty amerykańskim politykom: „Prezydent Reagan często wspominał: poznawać nowych przyjaciół (ChRL – przyp. aut.), nie zapominać o starych (Tajwan − przyp. aut). Tym samym postrzega on Chiny jako przyjaciela. Uważam, że przyjaciel to przyjaciel, państwo to państwo, to dwie różne kategorie. Chiny podobnie mówią o zaufaniu, sprawiedliwości, przyjaźni i niezapominaniu starych przyjaciół, jednak Chiny nigdy nie przedkładały stosunków przyjaźni nad stosunki państwowe, nigdy też stosunki partnerskie nie dawały możliwości do ingerencji w wewnętrzne sprawy. Wierzę, że podobne wartości podzielane są w Stanach Zjednoczonych"[104].

---

[98] *Zhonghua renmin gongheguo he Meilijian hezhongguo lianhe gongbao* (Wspólny komunikat ChRL i USA), 17.08.1982, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-01/28/content_257069.htm (dostęp: 21.10.2012).

[99] „Renmin ribao", 14.01.1984, s. 6.

[100] J. C. Hsiung, *op. cit.*, s. 167.

[101] „Renmin ribao", 16.01.1984, s. 6.

[102] *Ibidem*, 13.01.1984, s. 6.

[103] *Ibidem*.

[104] *Ibidem*.

Pokojowe relacje ze Stanami Zjednoczonymi stawiały Chiny na pozycji mocarstwa mającego wpływ na sprawy międzynarodowe, z tego powodu relacje bilateralne wywierały wpływ na sprawy światowe i mimo problemu tajwańskiego, należało odrzucić istniejące „kontrowersje" na rzecz obopólnej współpracy[105]. Podstawowym środkiem było oparcie relacji na zasadach wzajemnego zaufania[106].

W odniesieniu do argumentów kryzysowych ważny stał się konflikt między Chinami a Wietnamem w 1979 r. Jak zauważa Alastair Iain Johnston, międzypaństwowe konflikty zbrojne w pierwszym okresie reform kształtowały się ilościowo na podobnym poziomie jak w okresie 1969−1979, co wskazywało na pozostawienie armii w systemie decyzyjnym na podobnych warunkach jak w okresie po IX Zjeździe KPCh[107]. Mimo że z taktycznego punktu widzenia ta operacja zakończyła się porażką, to jednak dla reform wewnętrznych ukazała dalszą, istotną rolę sił zbrojnych w modernizacji. W wymiarze deklaratywnym konflikt został określony jako „przeciwuderzenie o charakterze samoobronnym". Na początku 1979 r. Deng Xiaoping uznawał, iż wydarzenia na Półwyspie Indochińskim nie są odosobnionym przypadkiem i wpisują się w rywalizację mocarstw, a wojna z Wietnamem została uznana za „sprawiedliwą", stabilizującą najbliższe otoczenie Chin. Dodatkowym elementem było pozyskanie neutralności Stanów Zjednoczonych, dla których konflikt ten był korzystny, gdyż angażował dyplomację Związku Radzieckiego w Azji[108]. Co ważne, w czasie rozmów prowadzonych w styczniu 1979 r. z prezydentem Jimmym Carterem, Deng Xiaoping, w odniesieniu do Wietnamu użył sformułowania: „Mały nieposłuszny przyjaciel, musi dostać lanie"[109].

Zgodnie z taką oceną sytuacji na Półwyspie Indochińskim, Chiny gwarantowały materialną pomoc dla Kambodży. Wietnam natomiast postrzegany był jako li tylko narzędzie w rękach Związku Radzieckiego[110]. 5 stycznia chińskie MSZ określiło naruszanie chińskiego terytorium jako „trujące środki" przedsięwzięte przeciwko Chinom[111]. W oficjalnym komunikacie, wydanym 7 stycznia przez Radę Państwową, mówiono o „poważnej prowokacji", a także zapewniano o poparciu dla „sprawiedliwej walki" narodu kambodżańskiego. Sytuacja stawała się

---

[105] *Ibidem*, 12.01.1984, s. 1.

[106] W relacjach dwustronnych zaufanie określano mianem *xinren* 信任 – oznaczającym ufać, mieć zaufanie, wiarę, lecz w odniesieniu do związku formalnego, takiego jak np. zaufanie do kogoś w miejscu pracy, dające mu większe prerogatywy. Por. *Xiandai Hanyu Cidian*…, s. 1404.

[107] A. I. Johnston, *China's Militarized Interstate Dispute Behaviour 1949−1992: A First Cut at the Data*, „The China Quarterly" 1998, vol. 158, s. 10−11.

[108] E. K. Lawson, *China's Vietnam War and Its Consequences: A Comment*, „The China Quarterly" 1981, vol. 88, s. 691−693.

[109] *Xiaopengyou buting hua, ying dada pigu le*小朋友不听话，该打打屁股了, strona internetowa http://www.izjx.net/article/200804/594.html (dostęp: 13.02.2012).

[110] „Renmin ribao", 06.01.1979, s. 1.

[111] *Ibidem*, s. 4.

zagrożeniem dla pokoju regionalnego i światowego, a Azji groziła dominacja Związku Radzieckiego[112]. W kolejnym oświadczeniu Rada Państwowa uznawała rząd Pol Pota jako jedyny legalny rząd Kambodży, a działania radziecko-wietnamskie określała mianem „głupich" oraz „kłamliwych i pogarszających sytuację"[113]. Podobnie jak przed IX Zjazdem KPCh w 1969 r., kiedy rozpętano konflikt o graniczną wyspę Zhenbaodao, partia w momencie alternacji władzy wywoływała poczucie zagrożenia, co prowadziło do skupienia uwagi na grupie przejmującej władzę, przedstawianej jako jedyna, mogąca uchronić Chiny od klęski. Dobitnym tego przykładem był sposób ukazania sytuacji w mediach partyjnych. 17 lutego 1979 r. „Dziennik Ludowy" opublikował krótki opis międzynarodowej sytuacji Chin: od północy ZSRR prowadził ekspansjonistyczną politykę, próbując otoczyć Chiny przez sojusz z Indiami, w tym czasie „klika Le Duana" prowadziła nacjonalistycznie ekspansywną i regionalnie hegemonistyczną politykę na Półwyspie Indochińskim. Sytuacja polityczna w Azji zagrażała rozpoczętym w Chinach reformom. Za deklarację ograniczonego konfliktu uznano określające utratę cierpliwości i niemożność zniesienia sytuacji zachowania drugiej strony: „Cierpliwość została wystawiona na próbę, rady i ostrzeżenia przechodziły mimo uszu. Rozszerzane plotki o rozmowach pokojowych przez stronę wietnamską to zwykle oszukiwanie międzynarodowej opinii publicznej. To nietolerowane oszustwa, nie możemy tego znieść"[114].

Wojna z Wietnamem była istotnym wydarzeniem z punktu widzenia konsolidowania władzy przez Deng Xiaopinga oraz wprowadzania koniecznych reform w armii. Ponadto wojna intensyfikowała zainteresowanie społeczne sytuacją w Chinach, a także stwarzała możliwość promowania patriotyzmu i „studiowania bohaterskich czynów poległych żołnierzy"[115]. Mimo że już 18 kwietnia 1979 r. rozpoczęto rozmowy w sprawie kwestii granicznych z udziałem Han Nianlonga, wiceministra spraw zagranicznych ChRL, to przez całe lata 80. trwały starcia

---

[112] *Ibidem*, 08.01.1979, s. 1.

[113] *Yuchun*愚蠢 – tłumaczone jako głupie, niemądre, często w odniesieniu do ułomności intelektualnych jako *yuben* 愚笨oraz *yugai mizhan*欲盖弥彰 – kłamliwe/ukrywające, co prowadzi do pogorszenia sytuacji. Por. „Renmin ribao", 15.01.1979, s. 1.

[114] *Qiren taishen* 欺人太甚 – określenie przypisywane pisarzowi i kompozytorowi z okresu dynastii Yuan (1279–1368) Zheng Tingyu, pochodzącemu z obszarów obecnej prowincji Henan, a tłumaczone jako nietolerowanie oszustwa; *ren wuke ren* 忍无可忍 – pochodzące z dzieła Chen Shou'a (233–297), historyka okresu trzech królestw (*Dzieje trzech królestw*), tłumaczone w zależności do kontekstu jako to, czego nie możemy tolerować lub znieść. Do pojęcia *ren wu ke ren* odwoływał się również Han Nianlong, wiceminister spraw zagranicznych w czasie negocjacji z rządem Wietnamu po konflikcie, określając prowokacje Wietnamu jako „nie do zniesienienia". Por. „Renmin ribao", 17.02.1979, s. 1; „Renmin ribao", 19.04.1979, s. 6; *Zhongguo chengyi da ci dian*…, s. 1026.

[115] D. S. G. Goodman, *Deng Xiaoping. A political biography*, Routledge, London, New York 1994, s. 91−101; kampanie promowania patriotyzmu i „studiowania bohaterskich czynów poległych" zob.: „Renmin ribao", 07.04.1979, s. 1.

graniczne[116]. Dodatkowym obszarem spornym w stosunkach z Wietnamem były wyspy na Morzu Południowochińskim. Spór ten, jak się miało okazać, w ciągu najbliższych trzech dekad stał się głównym punktem spornym relacji dwustronnych. 7 sierpnia 1979 r. rząd wietnamski, publikując materiał dotyczący wysp Sprately i Paracelskich, uznawał je za terytorium Wietnamu. Dyplomacja chińska, przedstawiając własne argumenty, musiała bronić interesów Chin. Powoływała się wówczas na notę dyplomatyczną DRW z 14 września 1958 r., w której przyznawano prawo do wysp ChRL, a także na deklaracje z czasów wojny wietnamskiej, kiedy w marcu 1965 r. sugerowano, iż atakując Wyspy Sprately, administracja Johnsona zaatakowała Chińską Republikę Ludową[117].

W relacjach z drugim supermocarstwem dyplomacja chińska stawała przed jeszcze większymi wyzwaniami. Na początku reform, 3 kwietnia 1979 r., chiński MSZ w nocie skierowanej do ZSRR sugerował rozpoczęcie negocjacji opartych na zasadach pokojowego współistnienia[118]. Kolejnym krokiem była deklaracja wicepremiera Huang Hua, który w raporcie dla Stałego Komitetu OZPL uznawał, iż w celu przeciwstawienia się hegemonizmowi radzieckiemu należało z rozwagą odpowiadać na sygnały Moskwy. Istotnym problemem w relacjach ze Związkiem Radzieckim była odpowiedź na deklarację taszkiencką Leonida Breżniewa z 24 marca 1982 r. Odpowiedź chińska, mimo że nie była czytelna, pozytywnie odnosiła się do propozycji ocieplenia relacji wzajemnych: „Zwracamy uwagę na wystąpienie Leonida Breżniewa z 24 marca dotyczące stosunków chińsko-radzieckich. Stanowczo odrzucamy ataki kierowane pod adresem Chin. W stosunkach bilateralnych, a także w polityce międzynarodowej przywiązujemy wagę do radzieckich działań". Przede wszystkim, jak stwierdzał Deng Xiaoping, Chinom chodziło o konkretne działania: wycofanie wojsk radzieckich z Afganistanu, wojsk wietnamskich z Kambodży oraz radzieckich, stacjonujących na północnej granicy ChRL. Niemniej użycie wskazanych dwóch zwrotów: „zwracamy uwagę" i „przywiązujemy znaczenie", jak zauważa były minister spraw zagranicznych ChRL Qian Qichen, było wyraźnym sygnałem przyszłej poprawy relacji chińsko-radzieckich[119].

---

[116] Na temat rozmów zob.: S. S. Bhattacharya, *Sino-Vietnam Border Negotiations*, „Strategic Analysis" 1979, no. 3, s. 100−103.

[117] „Renmin ribao", 14.08.1979, s. 5; Chi-kin Lo, *China's Policy Towards Territorial Disputes: The Case of the South China Sea Islands*, Routledge, London, New York 1989, s. 71−72.

[118] Rozmowy na szczeblu wiceministrów spraw zagranicznych rozpoczęły się we wrześniu 1979 r. Por. „Renmin ribao", 24.09.1979, s. 5.

[119] Jak zwraca uwagę Qian Qichen, ważne było tu użycie *zhongshi* 重视 – wyrażającego przywiązanie uwagi, docenienie ważności sprawy bądź dobrych intencji rozmówcy, oraz *zhuyi* 注意 – oznaczającego odnotowanie czegoś oraz zwracanie uwagi na coś. Por. Qian Qichen, *Waijiao shiji* (10 dyplomatycznych historii), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2003, s. 4−5; *Xiandai Hanyu Cidian*…., s. 1635.

Z podobną reakcją spotkały się deklaracje Andropowa z 22 listopada 1982 r., tuż po powrocie Huang Hua z pogrzebu Leonida Breżniewa. Polityka wobec ZSRR wymagała subtelniejszej argumentacji i języka. Naturalnie Chinom zależało na normalizacji relacji z Moskwą, ale jak zauważał Deng Xiaoping oraz minister spraw zagranicznych Wu Xueqian, Związek Radziecki musiał spełnić chińskie warunki. Niewątpliwie bardzo stonowane deklaracje miały za zadanie utrzymanie pozytywnych relacji z Waszyngtonem, który propagował niezależność Chin względem Moskwy, a Pekin, chcąc zachować możliwość transferu technologii i kapitału, musiał odpowiednio dobierać słowa i argumenty. Kolejną sposobnością do nawiązania relacji był pogrzeb Jurija Andropowa w lutym 1984 r., a następnie wizyta wiceministra spraw zagranicznych Qian Qichena w czerwcu 1984 r.[120] Ważna dla relacji ze Związkiem Radzieckim była zmiana na stanowisku sekretarza generalnego KPZR. Kiedy Michaił Gorbaczow został liderem ZSRR, deklarował koncyliacyjną politykę wobec Chin, czemu dobitny wyraz dał w wystąpieniu we Władywostoku 28 lipca 1986 r. Nie miało to jednak wpływu na zmianę stanowiska chińskiego wobec radzieckich zabiegów. W lutym 1988 r. podjęto decyzję o wycofaniu wojsk z Afganistanu, w sierpniu podczas konsultacji na szczeblu wiceministrów Rosja wyraziła nadzieję, iż wojska wietnamskie opuszczą Kambodżę w ciągu roku, a w grudniu 1988 r. w czasie wizyty Qian Qichena podjęto rozmowy o wycofaniu radzieckich wojsk z Mongolii[121].

W odniesieniu do Japonii dominowała tendencja budowy zaufania i stabilizacji. Podpisanie traktatu o przyjaźni w czasie wizyty Deng Xiaopinga w październiku 1978 r. miało nieść ze sobą pozytywne konsekwencje dla stosunków w Azji Wschodniej. Główną zasadą w bilateralnych relacjach, a także warunkiem utrzymywania regionalnego i światowego bezpieczeństwa i pokoju miała być polityka sprzeciwiająca się hegemonizmowi, który był uważany przez Chiny za główną przyczynę globalnej destabilizacji[122]. Dwa państwa, jak argumentowano, nie dążyły do dominacji (hegemonizmu), miały również stawiać opór państwom lub grupom państw, które dążyły do hegemonii globalnej, a co więcej miały „twardo uderzać" w hegemonizm[123].

Normalizacja stosunków z Japonią była ważną częścią składową chińskiej polityki, dającą możliwość prezentacji chińskich argumentów. Po pierwsze Chiny wywierały presję na Związek Radziecki, formując koalicję przeciwko dominacji Moskwy, po drugie wywierały presję na protajwańską frakcję w łonie rządzącej Japonią Partii Liberalno-Demokratycznej i po trzecie krytykując

---

[120] Xie Yixian, *op. cit.*, s. 346–348.

[121] Szerzej na temat warunków chińskich i wystąpienia M. Gorbaczowa zob.: T. Dmochowski, *Radziecko-chińskie stosunki polityczne po śmierci Mao Zedonga*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, s. 194–233, 440–442.

[122] „Renmin ribao", 26.10.1984, s. 5.

[123] *Ibidem*, 24.10.1978, s. 1.

politykę dominacji, zamykały możliwość rywalizacji z Japonią o dominację w regionie Azji Wschodniej. Należy przy tym zauważyć, iż u progu chińskich reform władze odrzuciły oficjalne oskarżenia Japonii o militaryzm i próby poszukiwania dominacji[124].

W czasie wizyty Hua Guofenga w 1980 r. zapewniono, iż Chiny nie będą ingerowały w wewnętrzne sprawy Japonii, a sprawa rozbudowy japońskich sił samoobrony – *de facto* armii, pozostała suwerenną sprawą Tokio[125]. Interesujące z punktu widzenia kreowania pozytywnego klimatu politycznego było nawiązanie do istotnej roli Japonii, jaką to państwo odegrało w kreowaniu procesarskiej państwowości Chin. Hua Guofeng mówiąc: „Kiedy pijesz ze studni, pamiętaj o tych, którzy ją wydrążyli", wspominał przypadki Sun Yat-sena, Liang Qichao, Lu Xuna czy Zhou Enlaia, którzy nowoczesne koncepcje poznali podczas studiów i działalności w Japonii[126]. Ważnym elementem, budującym pozytywny wizerunek Chin w oczach przyszłych inwestorów, było zapewnienie, iż tworzone w Chinach prawo będzie przede wszystkim zgodne z interesami partnerów[127].

Japonia miała być aktywnym podmiotem w budowaniu pokoju w regionie Azji Wschodniej, a w dalszej perspektywie pokojowych stosunków globalnych. Podkreślano również rolę Chińczyków mieszkających w Japonii. Oprócz przypisywania im „miłości Ojczyzny i roli w modernizacji Chin", Hu Yaobang w czasie swojej listopadowej wizyty w 1983 r. wskazywał na ich istotną rolę w kształtowaniu relacji bilateralnych[128]. Mimo narastających kontrowersji w sprawie podręczników historii, naczelnym zagadnieniem było określenie ram współpracy opartej na czterech podstawowych zasadach: pokoju i przyjaźni, wzajemnych korzyści i zaufania oraz długotrwałej stabilizacji[129].

---

[124] Zhang Tuosheng, *China's relations with Japan*, [w:] *The golden age of the U.S.−China−Japan triangle, 1972−1989*, eds. E. Vogel, Yuan Ming, Tanaka Akihiko, Harvard University Press, Boston 2002, s. 191−200.

[125] „Renmin ribao", 30.05.1980, s. 6.

[126] *Yinshui bu wang jue bingren* 饮水不忘掘井人– to potoczne powiedzenie chińskie, jego autorstwo przypisuje się mieszkańcom powiatu Ruijin w prowincji Guangdong, którzy chcieli uczcić dokonania Mao Zedonga, a w 1961 r. zostało ono uznane przez Radę Państwową za dziedzictwo dorobku kulturowego ChRL. Zob.: „Renmin ribao", 30.05.1980, s. 6 oraz *„Yinshui bu wang jue bingren" zuozhe shi shei?* (Kto jest autorem powiedzenia „Kiedy pijesz wodę ze studni, pomiętaj o tych, którzy ją wydrążyli"), strona internetowa http://www.gmnet.cn/01gmrb/2009-08/22/content_968094.htm (dostęp: 12.01.2013).

[127] „Renmin ribao", 30.05.1980, s. 6.

[128] *Ibidem*, 26.11.1983, s. 6.

[129] Użyto tu *xinlai*信赖 – oznaczającego zaufanie i poleganie na sobie w odniesieniu do przyjaciela lub w związku małżeńskim, zatem obarczonego bagażem emocjonalnym, co wskazywało na większe poczucie więzi z Japonią niż z innymi partnerami w stosunkach międzynarodowych. Co ważne, w czasie wizyt w Japonii, począwszy od Hua Guofenga, używa się *xinlai* dla określenia więzi łączących te dwa państwa. Zob.: „Renmin ribao", 26.11.1983, s. 6; *Xiandai Hanyu Cidian*…., s. 1404.

Prócz bilateralnego wymiaru stosunki z Japonią miały być elementem polityki wobec Związku Radzieckiego. Minister spraw zagranicznych Wu Xueqian opowiedział się za żądaniami japońskimi wobec spornych obszarów ze Związkiem Radzieckim: „Żądanie powrotu czterech spornych wysp w archipelagu Kuryli to sprawa integralności japońskiego państwa i suwerennej sprawiedliwości, którą popieramy", mimo trudności, „[…] nieuchronnie nadejdzie taki dzień, w którym Japonia osiągnie sprawiedliwe żądania"[130]. Ponadto w czasie wizyty na Hokkaido chińska dyplomacja użyła często wykorzystywanego na potrzeby wewnętrzne zwrotu „sprawiedliwa walka": „Chiński naród w pełni popiera i sympatyzuje ze sprawiedliwą walką narodu japońskiego, domagającego się zwrotu czterech spornych wysp"[131]. Podobnie jak w przypadku deklaracji w stosunku do innych państw, Chiny, doceniając osiągnięcia Japonii, przedstawiały się jako państwo rozpoczynające modernizację i chcące czerpać z doświadczeń zarządzania zarówno japońskiego przemysłu, jak i sektora usług[132]. Oba „wielkie narody" miały odgrywać istotną rolę w stabilizowaniu sytuacji w regionie Azji Wschodniej, co uważano za warunek brzegowy dla odrodzenia narodów azjatyckich[133].

Z drugiej zaś strony, retorycznie Chiny przyjmowały pasywne stanowisko, deklarując politykę niezależną od zmian zachodzących na scenie międzynarodowej, broniąc się w ten sposób przed „byciem wykorzystanym" i wejściem do otwartej gry. Obawiano się działań administracji Ronalda Reagana, która mogła grać kartą chińską w relacjach ze Związkiem Radzieckim. Deng Xiaoping uznawał: „Nie chcemy, byście wy, Amerykanie walczyli ze Związkiem Radzieckim naszymi rękoma"[134].

W odniesieniu do państw Trzeciego Świata, od początku lat 50. Chiny deklarowały, iż w stosunkach międzynarodowych przyświeca im idea wkładu w rozwój ludzkości. Podkreślał to Mao Zedong w artykule poświęconym pamięci Sun Yat-sena, a w 1956 roku Zhou Enlai wskazywał, iż mimo zacofania Chiny wspierały rozwój niezależnych gospodarek państw Trzeciego Świata[135]. W styczniu 1964 roku deklarowano główne zasady pomocy i relacji z państwami Trzeciego Świata: równości i wspólnych korzyści, braku specjalnych przywilejów dla Chin, stworzenie warunków do podążania własną drogą rozwoju, niskie oprocento-

---

[130] „Renmin ribao", 28.11.1983, s. 1.

[131] *Ibidem*, 27.11.1983, s. 4.

[132] *Ibidem*, 26.11.1983, s. 6.

[133] *Ibidem*, 30.11.1983, s. 1.

[134] J. C. Hsiung, *Challenge of China's Independent Foreign Policy*, [w:] *Beyond China's Independent Foreign Policy, Challenges for the US and Its Asian Allies*, ed. J. C. Hsiung, Praeger, New York 1985, s. 166.

[135] Guo Xinning, Xu Qiyu, *Cong lishi zouxiang weilai: Zhongguo yu fazhan zhongguojia guanxi xi lun* (Od historii do przyszłości: stosunki Chin z państwami rozwijającymi się), Shishi chubanshe, Beijing 2007, s. 192−194.

wanie kredytów, możliwości bezwarunkowego zwrotu pomocy[136]. Po „rewolucji kulturalnej", mimo trudnej sytuacji gospodarczej, w maju 1978 roku Deng Xiaoping podkreślał: „Chiny pozostają ubogim państwem. Dlatego ich wkład w międzynarodowy ruch proletariacki pozostaje bardzo niski. Nasz wkład w rozwój ludzkości, głównie w Trzecim Świecie, jest uzależniony od postępu modernizacji i rozwoju gospodarczego. Jako państwo socjalistyczne Chiny zawsze będą państwem Trzeciego Świata i nigdy nie będą dążyły do dominacji"[137]. Państwa Trzeciego Świata, jako najistotniejsze w budowie światowego pokoju, miały opierać swoją politykę na zasadach niezależności i polegania na własnych siłach. W przypadku Chin przyjęcie takiej argumentacji wynikało z subiektywnej percepcji doświadczeń historycznych. Argumentacja przedstawiona przez Zhao Ziyanga w czasie wizyty afrykańskiej na przełomie grudnia i stycznia 1982 i 1983 roku kładła nacisk głównie na zwycięstwo w sprawiedliwych wojnach narodowowyzwoleńczych i pokonanie imperializmu, hegemonizmu, kolonializmu, wspólne przedsięwzięcia państw Trzeciego Świata, w tym przede wszystkim konferencję w Bandungu, wspólną budowę „pięknego świata" opartego na zasadach wolności, równości, pokoju, bez wyzysku, przemocy i agresji, we współpracy i zjednoczeniu z państwami Trzeciego Świata[138]. Elementem wyróżniającym Chiny od państw zachodnich było podkreślanie „niskiej postawy Chin", tego, że pragnęły wspólnie uczyć się, a także czerpać z doświadczeń innych państw rozwijających się[139]. Takie deklaracje miały za zadanie tworzenie wspólnych płaszczyzn ideowych, będących punktem wyjścia do ochrony własnych interesów. Tylko zjednoczenie państw Trzeciego Świata gwarantowało ochronę wspólnych interesów. Chinom zależało również na tym, aby państwa afrykańskie stawały się jednym z biegunów w relacjach międzynarodowych i „mówiły jednym głosem" wspólnie z Chinami[140]. Państwa afrykańskie, podobnie jak Chiny, miały stawiać opór imperializmowi, hegemonizmowi, rasizmowi i siłowym rozwiązaniom w polityce. Rywalizacja między mocarstwami powinna doprowadzić do zjednoczenia Afryki, a w dalszej konsekwencji państw Trzeciego Świata. Zdaniem chińskich przywódców, ubóstwo w Afryce wynikało z eksploatacji i wyzysku czynionego przez państwa kapitalistyczne[141]. Państwa Trzeciego Świata, jak zauważał Zhao

---

[136] Zhou Hong, *Zhongguo xin de dui wai jiezhu* (Pomoc rozwojowa w chińskiej polityce zagranicznej), [w:] *Zhongguo dui wai guanxi zhuanxiang 30 nian* (30 lat zmian w chińskiej polityce zagranicznej), red. Wang Yizhou, Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2008, s. 141−142.

[137] Deng Xiaoping, *Shixian si hua, yongbu chengba* (Osiągać modernizację, nie poszukiwać hegemonizmu), [w:] *Deng Xiaoping wenxuan* (Wybór pism Deng Xiaopinga), Renmin chubanshe, Beijing 1993, s. 111−112.

[138] Wizyta miała miejsce w dniach 20.12.1982–16.01.1983. Oprac. na podstawie: „Renmin ribao", 23.12.1982, s. 6; 22.12.1982, s. 6.

[139] *Ibidem*, 25.12.1982, s. 6; 28.12.1982, s. 1.

[140] *Ibidem*, 15.01.1983, s. 6.

[141] *Ibidem*, 17.01.1983, s. 6 ; 20.01.1983, s. 1.

Ziyang, były podstawowym punktem odniesienia dla chińskiej dyplomacji. Deklarowano, iż wizyta w Afryce przyniosła efekty w postaci pogłębienia wzajemnego zrozumienia i przyjaźni, pogłębienia zjednoczenia i współpracy, a także dawała możliwość „uczenia się od narodów afrykańskich"[142].

Ważnym partnerem, ze względu na możliwości inwestycji i transferu wysokich technologii, były państwa Europy Zachodniej. W parlamencie francuskim 30 maja 1984 r., Zhao Ziyang odnosząc się do sytuacji międzynarodowej, stwierdził, iż dwubiegunowy świat był zagrożeniem dla światowego pokoju. Chiny zdecydowanie sprzeciwiały się wyścigowi zbrojeń i jedyne rozwiązanie widziały w dialogu Wschód−Zachód[143]. Stolica Francji odgrywała istotną rolę w kształceniu pionierów chińskiej rewolucji, dlatego też każdy powrót w to miejsce przywoływał „pozytywne wspomnienia". W czasie spotkania z merem Paryża – Jacquesem Chirackiem, Zhao Ziyang podkreślał jego zasługi dla wzajemnych relacji, określając go „starym przyjacielem", a oba narody „wielkimi narodami", których celem była budowa sprawiedliwego ładu międzynarodowego[144]. Z kolei w czasie wizyty w Wielkiej Brytanii „The Times" opublikował artykuł premiera Chin *Rozwój Chin i współpraca z Europą Zachodnią*. W bilateralnych relacjach nie było „podstawowego konfliktu interesów", a współpraca gospodarcza i technologiczna miała służyć wspólnym interesom i promowaniu rozwoju i dobrobytu. W interesie chińskiego rozwoju leżało ograniczanie możliwości wybuchu konfliktu zbrojnego poprzez stawanie się siłą pokojową – argumentował chiński premier[145]. W Królewskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, 6 czerwca 1984 r., Zhao Ziyang nakreślił linię chińskiej polityki. Chiny, występując jako państwo prowadzące niezależną, pokojową politykę, sprzeciwiającą się rywalizacji wojskowej i uznającą stabilizację za konieczny warunek rozwoju, promując formułę „jedno państwo, dwa systemy", chciały pokojowo odzyskać Hongkong[146]. Chiny nie poszukiwały przymierzy i sojuszy z żadnym z dużych mocarstw, nie posiadały sojuszników, opierały swoją politykę na zasadach pokojowego współistnienia, uznając równość wszystkich podmiotów w stosunkach międzynarodowych za podstawowy warunek. Ponadto zapowiadały starania o stworzenie „wiecznego pokoju"[147]. Najistotniejszym problemem w relacjach z rządem Margaret Thatcher

---

[142] *Ibidem*, 15.01.1983, s. 6.

[143] *Ibidem*, 01.06.1984, s. 6.

[144] *Ibidem*, 02.06.1984, s. 6.

[145] *Ibidem*, 05.06.1984, s. 6.

[146] *Zhengqu chijiu heping, fazhan youhao hezuo, cujin gongtong farong – Zhao Ziyang zongli zai Yigguo Huangjia guoji shiwu yanjiusuo fabiao de jianghua* (Wygrywać nieskończony pokój, rozwijać przyjazną współpracę, promować wspólny dobrobyt – wykład premiera Zhao Ziyanga w Królewskim Instytucie Stosunków Międzynarodowych), strona internetowa http://www.cssn.cn/news/215621.htm (dostęp: 11.03.2011).

[147] Zhao Ziyang, *For a lasting peace, increased friendly cooperation and co-prosperity*, „International Studies" 1985, no. 3, s. 577−580.

było zagadnienie uszczegółowienia kwestii powrotu Hongkongu do Chin. W czasie spotkania z premier Wielkiej Brytanii, 24 września 1982 r., Deng Xiaoping uznał, iż jeżeli od 1997 r. Hongkong nie stanie się terytorium Chin, to chińskie rządy będą tak słabe jak rządy późnej dynastii Qing, a chińscy politycy będą Li Hongzhangiem[148]. W swojej wypowiedzi Deng Xiaoping zaznaczył, iż jeśli strona brytyjska nie będzie skłonna do pokojowych rozwiązań, „Chińczycy, mimo że są biedni, nie boją się umierać"[149]. Dla Chin sprawa Hongkongu była sprawą jedności narodowej i suwerenności, podczas gdy dla strony brytyjskiej najważniejsze było zachowanie praw, które regulowały życie Hongkongu. Między październikiem 1982 a wrześniem 1984 roku odbyto 22 rundy rokowań, by 19 grudnia 1984 roku podpisać komunikat mówiący o powrocie kolonii z dniem 1 lipca 1997 r. W tym przypadku strona chińska musiała rozwiać obawy o „komunistyczne wchłonięcie" i narzucenie siłą Hongkongowi systemu politycznego Chin kontynentalnych. Argumenty przytaczane w myśl zasady „jedno państwo, dwa systemy" w końcu zyskały aprobatę strony brytyjskiej. Taka formuła gwarantowała, poza sprawami zagranicznymi i wojskowymi, zachowanie autonomii w zarządzaniu Hongkongiem, pozostawienie waluty i systemu gospodarczego bez zmian. Co istotne, strona chińska ograniczała czasowo warunki przejęcia do 50 lat[150].

W trakcie francuskiej wizyty Hu Yaobang, oprócz wspominania fascynacji Francją w Chinach na początku XX wieku i pobytu w niej Zhou Enlaia czy Deng Xiaopinga, uznawał, iż pokojowe relacje chińsko-francuskie będą służyć nie tylko pomyślnemu rozwojowi obu stron, ale wnosić również istotny wkład w kreowanie pokoju światowego[151]. Chiński przywódca nawiązywał w ten sposób do przyjętej przez chińską dyplomację argumentacji przedkładanej w czasie wizyt w Stanach Zjednoczonych i państwach rozwijających się, uzależniającej światowy pokój od relacji bilateralnych Chin ze światem. Tym samym wskazywał na zagrożenia, jednocześnie ostrzegając drugą stronę przed antagonizowaniem relacji wzajemnych. Ponadto z uwagi na wymiar partyjny odbywanych wizyt zagranicznych,

---

[148] W tej wypowiedzi Deng Xiaoping porównywał ewentualną słabość chińskiej polityki do upadku dynastii Qing, której politycy, m.in. Li Hongzhang (1823−1901) obwiniany za uległość wobec Francji i Japonii, byli w dyskursie historycznym uznawani za nieudolnych i słabych. W literaturze polskiej zob. m.in.: K. Gawlikowski, *Chiny wobec Europy. Reformy wojskowe w XIX wieku*, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1979, s. 170−181.

[149] Jak przytacza Margaret Thatcher, Deng Xiaoping miał powiedzieć: „Chiny mogą wkroczyć i zająć Hongkong jeszcze dzisiaj, jeśli tylko zechcą". Por. M. Thatcher, *Lata na Downing Street. Wspomnienia z okresu pełnienia funkcji premiera rządu Zjednoczonego Królestwa*, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk 1996, s. 234−235; materiał reportażowy telewizji Phonenix, strona internetowa http://v.ifeng.com/history/renwujingdian//201207/e873acf6-3f26-49b5-b280-5b755bc10cc8.shtml; „Renmin ribao", 24.09.1982, s. 1.

[150] *Zhong Ying guanyu Xianggang wenti de lianhe shengming* (Wspólny komunikat chińsko-angielski o problemie Hongkongu), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2004-04/01/content_1396234.htm (dostęp: 28.08.2012).

[151] „Renmin ribao", 18.06.1986, s. 6.

jako sekretarz KPCh spotkał się również z przewodniczącym Komunistycznej Partii Francji − Marcelem Marceau. Hu Yaobang podkreślał, iż każde państwo winno praktycznie dostosowywać zasady marksizmu, a relacje międzypartyjne należy oprzeć na zasadach równości i nieingerencji. Tego rodzaju spotkania z kolei dawały możliwość przedstawienia własnego poglądu na adaptację socjalizmu w różnych miejscach na świecie[152].

W ten wymiar wpisywały się relacje z państwami socjalistycznymi Europy Środkowej i Wschodniej. Miały one również znaczenie dla Chin z punktu widzenia zmian politycznych i transformacji gospodarczo-politycznej. Wizyty w państwach socjalistycznych − NRD, Czechosłowacji i Polsce, dawały możliwość przeniesienia zasad promowanych w relacjach międzypaństwowych na relacje międzypartyjne. Podobnie wypowiadał się Hu Yaobang 13 czerwca 1986 roku podczas wykładu w Niemieckiej Izbie Handlowo-Przemysłowej. Zapewniał, iż chińska polityka otwarcia będzie niezmienna, co oznacza promocję współpracy i wymiany gospodarczej (nie politycznej)[153]. W czasie spotkania z Gustawem Husakiem w czerwcu 1987 roku, Zhao Ziyang jako sekretarz partii argumentował, iż współpraca nie powinna być warunkowana różnicami między systemami socjalistycznymi w poszczególnych państwach czy wielkością partii, wszystkie partie winny współpracować na zasadach pokojowego współistnienia[154].

Ostatnim akcentem przed wydarzeniami na Placu Tian'anmen, w aspekcie międzynarodowej współpracy Chin, była wizyta prezydenta Stanów Zjednoczonych George'a Busha w Chinach w lutym 1989 roku. Zmiany zachodzące w państwach Europy ukazywały możliwość zaistnienia podobnych zmian systemowych w Chinach. Z perspektywy amerykańskiej system demokratyczny umozliwiał oddziaływanie, a tym samym budował podstawy do trwałej ochrony interesów Waszyngtonu. Niewątpliwie tego właśnie obawiały się władze w Pekinie. Stąd też przy pierwszej sposobności wysunęły argument o stabilnych relacjach, warunkowanych wzajemną nieingerencją. By nie doprowadzać do konfliktu, jak stwierdzał Deng Xiaoping, „Chiny i Stany Zjednoczone nie powinny ze sobą walczyć. Ale nie w sensie militarnym, ale słownym i deklaratywnym. Wielokrotnie powtarzałem, Chiny nie mogą skopiować modelu amerykańskiego. Czy system amerykański jest dobry, to decyzja samych Amerykanów, nie będziemy w to ingerować. Strony chcąc utrzymywać relacje wzajemne, muszą podchodzić do siebie z szacunkiem, tak jak będzie to możliwe, brać pod uwagę partnera, a to rozwiąże problemy i spory. Warunkiem współpracy jest takie podejście obu stron do rozwiązywania problemów. Nie można odkładać tychże relacji na później – to nie służy obu stronom"[155]. Ponadto, jak zaznaczał Deng Xiaoping, istotna w polityce

---

[152] *Ibidem*, 19.06.1986, s. 6.

[153] *Ibidem*, 13.06.1986, s. 1.

[154] *Ibidem*, 14.06.1987, s. 6.

[155] *Ganyu* 干预 − oznacza bycie zainteresowanym (synomin do *guowen* 过问) czy też mieszanie się, wtrącanie się, w odróżnieniu od używanego w chińskiej dyplomacji *ganshe* 干涉 − które

zagranicznej obu państw winna być normalizacja relacji między ZSRR a ChRL. W rozmowie, zwracając się do Busha jako „starego przyjaciela" (*lao pengyou*), mówił, iż takie relacje zobowiązują do zrozumienia, iż niestabilne środowisko wewnętrzne Chin będzie miało negatywny wpływ na prowadzone reformy. Chiny – powtarzał Deng − prowadząc politykę zagraniczną, wychodzą z analizy własnego interesu narodowego i nie są zainteresowane rozgrywaniem „kart" na arenie międzynarodowej[156]. Z kolei Zhao Ziyang w chińskim parlamencie, w czasie spotkania z amerykańskim prezydentem argumentował, iż mimo że chińskie reformy są „w połowie drogi", to jednak wszyscy Chińczycy popierają drogę modernizacji. Z uwagi na bardzo skomplikowane procesy zachodzące w Chinach, inne systemy polityczne są dla Chin nie do przyjęcia. Wszelka ingerencja w system polityczny Chin została uznana za próbę dezintegracji państwa z negatywnym wpływem na stosunki amerykańsko-chińskie[157]. Yang Shangkun uznawał z kolei, iż mimo „niektórych problemów" oba państwa powinny dołożyć wszelkich starań i wysiłków do dalszego rozwoju stosunków bilateralnych[158].

W czasie nasilającego się kryzysu politycznego w Komunistycznej Partii Chin wizytę złożył radziecki przywódca Michaił Gorbaczow. Stała się ona okazją do przedstawienia argumentów różnych grup w partii w sporze ze społeczeństwem, a także osobistych poglądów chińskich przywódców na wydarzenia w Chinach. Sekretarz Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego głosił zasady relacji międzypartyjnych opartych na: pełnej równości, niezależności, wzajemnym szacunku oraz nieingerencji w wewnętrzne sprawy. Tylko opierając się na takich zasadach, można budować relacje międzypartyjne, co udowadniały historyczne doświadczenia chińskiej partii. Jak zauważał i wierzył Zhao Ziyang, demokracja i wolność były możliwe, a społeczeństwo funkcjonujące w systemie jednopartyjnym mogło być wyprowadzone z zacofania. Reformy polityczne i gospodarcze powinny być ze sobą silnie powiązane[159]. W czasie spotkania delegacji amerykańskiej z Li Pengiem oraz Yang Shankunem dominowały kwestie relacji bilateralnych oraz sytuacji międzynarodowej. Uznawano, iż pięć zasad pokojowego współistnienia

---

interpretowane jest jako ograniczanie się czy pohamowanie się przed podjęciem pewnych działań, zatem mające dużo bardziej wyraziste znaczenie. Por. Deng Xiaoping, *Zhong Mei guanxi zhongui yao hao qi caixing* (Relacje chińsko-amerykańskie wymagają nowego podejścia), 10.12.1989, strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/69112/69113/69684/69696/4950051.html (dostęp:18.09.2012); *Xiandai hanyu cidian*…, s. 405−406.

[156] Jak przytacza Brent Scowcroft, w czasie spotkania z Deng Xiaopingiem w lipcu 1989 r. ten, opisując prezydenta George'a Busha, powiedział: „Ponieważ przekonałem się, że słowom prezydenta Busha można wierzyć, od początku naszej znajomości uznałem go za przyjaciela". Por. G. Bush, B. Scowcroft, *Świat przekształcony*, tłum. J. J. Górski, „Świat Książki", Warszawa 2000, s. 116; „Renmin ribao", 27.02.1989, s. 1.

[157] *Ibidem*.

[158] *Ibidem*.

[159] Szerzej na temat tej wizyty zob.: T. Dmochowski, *op. cit.*, s. 570−596; „Renmin ribao", 16.05.1989, s .1.

stanowiło o nowej jakości w stosunkach międzynarodowych, które jako potwierdzone przez praktykę miały stać się podstawowymi zasadami relacji międzynarodowych. W trudnej sytuacji politycznej Chiny deklarowały wsparcie dla takich zasad, domagając się jednocześnie wzajemności. Same relacje ze Związkiem Radzieckim były istotne dla obu narodów i społeczności międzynarodowej[160]. W podpisanym 18 maja komunikacie obie strony uznawały, iż normalizacja relacji dwustronnych nie była wymierzona w interesy państw trzecich, rozwój relacji oparty był na chińskich zasadach oraz, jak przedkładano w punkcie 13, obie strony zapewniały o niedążeniu do hegemonizmu w regionie Azji, Pacyfiku i innych regionach świata[161].

Wydarzenia z 4 czerwca, zbiegające się z pierwszymi wolnymi wyborami w Polsce, postawiły dyplomację chińską w obliczu zagrożenia izolacją. Odsunięcie Zhao Ziyanga, śmierć studentów i przejęcie władzy przez Jiang Zemina i Li Penga, pod patronatem Deng Xiaopinga, zostało negatywnie odebrane w państwach zachodnich. W percepcji opinii międzynarodowej uważano, że istnieje zagrożenie, iż Chiny mogły przejąć rolę Związku Radzieckiego i stać się kolejnym celem Stanów Zjednoczonych. Ponadto agresywne zachowanie wobec studentów mogło zostać zinterpretowane jako zmiana kursu chińskiej polityki zagranicznej i zerwanie z dotychczas promowanymi pokojowymi zasadami[162].

W tej sytuacji należało zakomunikować światu nowe zasady obowiązujące w chińskiej polityce zagranicznej. 4 września 1989 roku Deng Xiaoping, odnosząc się do sytuacji międzynarodowej, konstatował: „Krótko mówiąc, obecną sytuację międzynarodową należy ująć w trzech zdaniach: po pierwsze obserwować chłodno, po drugie być realistą (stąpać po ziemi), po trzecie nie postępować w pośpiechu. Konieczne jest chłodne, chłodne i jeszcze raz chłodne skoncentrowanie się na własnych sprawach"[163]. Zalecenie chłodnej obserwacji, opartej na materialistycznym poszukiwaniu prawdy, miało być w nowych okolicznościach odpowiedzią na próby prowakcji ze strony państw zachodnich. Taką postawę rozumiano jako roztropne rozważanie, analizę sytuacji przeszłych oraz prognozowanie sytuacji przyszłych. Proponowany realizm miał być ważnym elementem w ochronie suwerenności i bezpieczeństwa państwa. W opinii Denga, ukazywanie słabości mogło prowadzić do upadku. A zatem nie należało oglądać się na kompleksy innych czy bać się „duchów przeszłości", a tylko uparcie budować socjalizm z chińską specyfiką. Podkreślał on, że Chiny nie boją się izolacjonizmu, gdyż niezależnie od sytuacji międzynarodowej przetrwają[164].

---

[160] *Ibidem*, 15.05.1989, s. 2; 16.05.1989, s. 1.

[161] *Ibidem*, 18.05.1989, s. 1.

[162] G. Bush, B. Scowcroft, *op. cit.*, s. 117−121.

[163] *Wen zhu zhenjia* 稳住阵脚 − oznacza stąpanie po ziemi, posiadanie gruntu pod nogami, ochronę własnych interesów i pozycji, czyli podejście pragmatyczne. Por. Chen Junsheng, *Shilun Deng Xiaoping waijiao zhexue* (Praktyczne teoretyzowanie filozofii polityki zagranicznej Deng Xiaopinga), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 1, s. 22−27.

[164] *Ibidem*.

Głównym elementem wspominanej taktyki była zasada: *taoguang yanghui*, tłumaczona często jako „ukrywanie własnych możliwości”[165]. Warto przy tym zauważyć, iż w tym przypadku sięgnięto do chińskiej kultury strategicznej[166]. Jednak sama formuła nie była łatwa do wytłumaczenia i dawała możliwość różnorodnych interpretacji. Jak stwierdza Wan Leifei, wspominana zasada opierała się na powiedzeniu *shengren taoguang, xianren dun shi*[167]. *Taoguang* oznacza celowe ukazywanie skromności[168] oraz ukrywanie własnych śladów[169], usypiające czujność drugiej strony, więc przystąpienie tej do działań jest dla drugiej strony zaskakujące. Z kolei *dunshi* tłumaczono jako „ukrywanie się przed światem zewnętrznym” i w pewnym sensie prowadzenie życia w odosobnieniu, opartego na autarkii[170]. Zasada *taoguang yanhui* została użyta w pracy *Wcześniejsza historia dynastii Tang. Wspomnienia Xuan Zonga*, w której mówi się o tym, że większość ludzi dorasta, przygotowuje się do dalszej kariery ukrywając swój talent z dala od ludzi. Podobnie w *Dang Kou Zhi* (Powstrzymanie bandytów), autorstwa Yu Wanchuna (1794−1849) w rozdziale 76 mowa jest o ukrywaniu własnego potencjału: „Tacy ludzie jak ty (młodzi, bez dostatecznego doświadczenia – przyp. aut.) nie walczą, a raczej odkładają na później własne cele. Musisz ukrywać własne możliwości, wyczekując lepszych czasów”[171]. Jednak najbardziej znane odniesienie do „ukrywania własnych możliwości” zostało zawarte w *Opowieściach Trzech Królestw*, w dialogu między Xuan De a jego współtowarzyszami: „Xuan De (Liu Bei)[172] w celu oddalenia podejrzeń o spisek przeciwko Cao Cao

---

[165] *Tao* 韬 − oznacza kołczan, pochwę na broń białą, ukrywanie czy też strategię wojenną, np. *taolue* 韬略. Patrz: *Xiandai hanyu cidian*…, s. 1231.

[166] *Taoguang yanghui*, w literaturze chińskiej występowało również jako *taoguang huiji* 韬光晦迹 − interpretowane jako ukrywanie własnych możliwości, z naciskiem na skrywanie własnych śladów, *taoguang mieji* 韬光灭迹 – podobnie, z naciskiem na zacieranie śladów, czy *taoguang yinji* 韬光隐迹 − z naciskiem na ukrywanie śladów. Por. hasło przedmiotowe *taoguang yanghui* w: *Jingbian chengyu cidian*, Shanghai cishu chubanshe, Shanghai 1993, s. 741.

[167] *Shengren taoguang, xianren dunshi* 圣人韬光，贤人遁世 − „Człowiek święty unika pokazywania swoich zdolności i unika świata”.

[168] *Shou lian fengmang* 收敛锋芒 − interpretowane jako pokazywanie na zewnątrz wizerunku odmiennego od rzeczywistości.

[169] *Yican zongji* 隐藏踪迹 − interpretowane dokładnie jako „ukrywanie śladów”.

[170] Wan Leifei, *Taoguang yanghui: weihu Zhongguo guojia anquan de youxiao de waijiao zhanlue* (Taoguang yanghui: efektywna strategia dyplomatyczna w ochronie bezpieczeństwa narodowego Chin), „Hubei shehui kexue” 2003, nr 1, s. 56−57.

[171] Pełny tekst „Dang kou zhi” na stronie internetowej http://www.3eworld.com/library/html/?4409.html (dostęp: 26.08.2010); D. L. Rolston, *Traditional Chinese Fiction and Fiction Commentary: Reading and Writing between the Lines*, Stanford University Press, Stanford, California 1997, s. 38−39.

[172] Liu Bei (161−223) – ostatni cesarz wschodniej dynastii Han (25 p.n.e. −220 n.e.), założyciel państwa Shu (221−263), jednego z królestw okresu trzech królestw (220−280), wybitny mąż stanu i wojskowy, twórca zasad rządzenia państwem określanych mianem „filozofii konfucjańskiej” jako otoczką zewnętrzną, legizmem jako podstawą rządzenia państwem” (*rubiao fali*儒表法裡).

oddał się uprawie ogrodu, sadzeniu warzyw i podlewaniu, stosując tym samym *taoguang yanghui*. Guang i Zhang uznając to za nieroztropne, zapytali: <Jak to możliwe, iż starszy brat nie zajmuje się wielkimi sprawami pod kopułą niebios, studiując sprawy małych ludzi?> Xuan De odrzekł: <Obaj nie znacie tej przyczyny>. Po czym zamilkli"[173]. Samo pojęcie *taoguang yanghui* pojawia się po raz pierwszy w okresie dynastii Tang, w dziele *Dawne dzieje Tangów* (945 r. n.e.). W języku chińskim *tao* oznacza ukrywanie, skrywanie, rozumiane jako strategia militarna, *tao guang* oznacza ukazywanie skromności, wstydliwości, co winno być interpretowane jako ukrywanie własnej reputacji, a *hui* dosłownie wyraża przebywanie w odosobnieniu i uniemożliwianie innym poznania własnych ścieżek, *yanghui* rozumiane jest jako czasowe pozostawanie w ukryciu w oczekiwaniu na dogodną okazję. Liu Bei, z kolei, założyciel królestwa Shu, implementując zasadę *taoguang* określił jej trzy podstawowe cechy: utrzymanie tajemnicy – nawet wobec najbliższych, unikanie gry ukazującej intencje, ograniczenia – stosowane tylko jako taktyka, w określonych okolicznościach prowadzonych kampanii, nie zaś jako strategiczne podejście, gdyż długoterminowe ukrywanie własnych intencji nie może się udać (nie da się okłamywać wszystkich i zawsze), efektywność – związana z rozczytaniem przez wroga „naszych sił", po którym następuje konieczność zmian taktyki. Inną możliwą interpretacją jest *wo xin changdan* – co może być tłumaczone jako ukrywanie własnych możliwości i oczekiwanie na wzięcie rewanżu. Najlepszą ilustracją takiej interpretacji były relacje królestw Yue i Wu[174].

Interpretacja przedstawianego języka nasuwa określone trudności, a dyskusje wokół *taoguang yanghui* dowodzą złożoności zagadnienia. Współcześni badacze uznają możliwość trojakiej interpretacji *taoguang yanghui*: 1. *wo xin changdan* – cierpliwe cierpienie i stanowcze myślenie o podjęciu zemsty (rewanżu); 2. ukry-

---

[173] Por. *San Guo Yanyi*, strona internetowa http://www.guoxue.com/minqingstory/sgyy/sgyy.htm (dostęp: 26.08.2010); *„San Kuo Chih Yen-I" (Romance of Three Kingdoms)*, transl. C. H. Brewitt-Taylor, vol. 1, Charles E. Tuttle Co., Rutland, Vermont and Tokyo, Japan 1959, s. 219.

[174] Konflikt, okresu Wiosen i Jesieni (770 p.n.e.–476 p.n.e), między królestwami Yue a Wu rozpoczął się po ucieczce z królestwa Wu księżniczki z królestwa Yue. W tym czasie zmarł panujący w Yue Yuncheng, a Wu biorąc odwet, próbowało wykorzystać sytuację atakując królestwo Yue. W decydującej bitwie pod Zuili królestwo Wu zostało pokonane, a jego władca Helu (514 p.n.e.–496 p.n.e) został śmiertelnie ranny. Konając przekazał swoje ostatnie przesłanie, by jego współbratymcy pamiętali o Yue. Oznaczało to przyszły rewanż. Po trzech latach królestwo Wu ponownie zostało pokonane przez Yue, a Goujian, panujący w latach 496–465 p.n.e., został porwany, uwięziony i wraz z żoną stali się niewolnikami panującego w Yue Fucha'ia – syna Helu. Po kilku latach pozwolono mu wrócić do swojego kraju, gdzie wprowadzając reformy doprowadził do wzmocnienia państwa i odwetu. By nie zapomnieć o odwecie, codziennie przed posiłkiem popijał żółć, która miała przypominać o dawnych upokorzeniach. Z historią walk Yue i Wu związane jest powiedzenie *wo xin changdan*. Por. E. Henry, *The Submerged history of Yue*, „Sino-Platonic Papers" 2007, no. 176, s. 10−18; *100 Common Chinese Idioms and Set Phrases*, ed. Yi Liuyong, Huayi jiaoxue chubanshe, Beijing 1999, s. 157−158.

wanie swoich możliwości i niepokazywanie ich na zewnątrz; 3. unikanie brania odpowiedzialności, unikanie pozycji dominującej (przewodniej) oraz ukazywanie swojej „niskiej pozycji"[175].

Po upadku Związku Radzieckiego, Chiny miały „zyskiwać czas" i będąc państwem relatywnie słabym, nie angażować się w problemy międzynarodowe. Wskazywało to na próbę ustalenia relacji Chin ze światem w oparciu o tradycyjne taoistyczne i legistyczne zasady, takie jak: wspominana wcześniej zasada ukrywania własnych możliwości, działania przez niedziałanie (*wu-wei*), bycia nieustępliwym mimo prezentowania ugodowej postawy i bycia słabym (*rou ruo sheng gangqiang*), a także używania słabości do podboju silniejszego przeciwnika (*yirou kegang)*[176]. Za mistrzem Sun Zi uznawano, iż rywalizacja ma polegać głównie na wprowadzaniu przeciwnika w błąd, dezinformowaniu: „Jeśli możesz − okazuj niemoc, jeśli posiadasz − okazuj braki, jeśli jesteś blisko − okazuj, że jesteś daleko, jeśli daleko − że blisko"[177]. Taka postawa, odpowiadając statusowi Chin, miała zapewnić bezpieczeństwo i przetrwanie, przy jednoczesnym promowaniu reform i modernizacji państwa[178].

Mimo częściowej izolacji Chiny nie zaprzestały kontaktowania się ze „światem zewnętrznym", a wykorzystując tradycyjnie dobre stosunki z państwami rozwijającymi się, odnajdywały możliwość budowania platformy dla przekazu własnych argumentów. W celu zwiększenia możliwości ukazywania własnej argumentacji, Chiny podjęły wysiłki zorganizowania wizyt międzypaństwowych w Azji Południowej, Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej i państwach Ameryki Południowej. Pierwszą z nich w okresie izolacji była wizyta premiera ChRL

---

[175] Por. *Taoguang yanghui de tejiu shenmingli* (Wieczna aktualność *taoguang yanghui*), strona internetowa Agencji Prasowej Nowe Chiny http://news.xinhuanet.com/comments/2005-11/07/content_3744965.htm (dostęp: 21.11.2009); Wang Fuchun, *Waishi guanli xue gailun* (Wprowadzenie do zarządzania sprawami zagranicznymi), Beijing Daxue Guojiguanxi Xueyuan Xili Jiaocai (Zeszyty Naukowe Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Pekińskiego), Beijing 2003, s. 54−55.

[176] Kolejno *wu-wei* 无为, *rou ruo sheng gangqiang* 柔弱胜刚强, *yi ruo sheng qiang* 以弱胜强 oraz *yirou kegang* 以柔克刚. Logika takiej postawy wyjaśniana jest w opracowaniach chińskich w następujący sposób: okazywanie siły, bycie silnym i dużym powoduje, że jest się narażonym na upadek i klęskę. Podobnie jak to jest z dużym drzewem, które pod wpływem wiatru zostaje powalone i ginie, bądź zostaje ścięte przez człowieka. Jako przykład na przetrwanie podawane jest źdźbło trawy, które mimo dużego wiatru ugina się i nie traci życia. Por. *Rou ruo sheng gangqiang*, strona internetowa *Zhongguo zhexue zhidao dian* (Informacje o kulturze chińskiej), http://www.ynlib.cn/whpd/ShowArticle.asp?ArticleID=14746 (dostęp: 09.12.2011).

[177] Tłum. własne za: Sun Wu, *Sun Zi bingfa*, strona internetowa http://www.quanxue.cn/ct_bingfa/SunZi/SunZi02.html (dostęp: 30.08.2010). Szerzej zob.: Sun Tsu, *Art of War*, tłum. R. D. Sawyer, Boulder 1994, s. 171–180; M. Burles, A. N. Shulsky, *Patterns in China's Use of Force: Evidence from History and Doctrinal Writings*, Prepared for the United States Air Force, RAND, Santa Monica 2000, s. 80−88; K. Gawlikowski, *Klasyczna chińska literatura strategiczna i wojskowa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 36–46.

[178] Wang Fuchun, *op. cit.*, s. 50−53.

w Pakistanie, Bangladeszu i Nepalu w listopadzie 1989 r. Li Peng w czasie konferencji prasowej zapewnił, iż Chiny pozostają wierne zasadom pokojowego współistnienia. Wizyta w trzech państwach miała być istotna z punktu widzenia utrwalania międzynarodowego pokoju. Ponadto dowodem pacyfistycznej polityki Chin miało być utrzymywanie pokojowych stosunków z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną[179]. Wizyta dawała również możliwość określenia „bezwarunkowości relacji" z Pakistanem: „Wierzę – mówił premier – iż bez względu na okoliczności przyjaźń chińsko-pakistańska przetrwa"[180]. Po raz pierwszy na arenie międzynarodowej Chiny zaakcentowały dalsze otwarcie i rozwój. Mimo sankcji, Chiny szły drogą czterech modernizacji i nie ulegały presji politycznej, promując własną socjalistyczną drogę rozwoju[181]. Mimo pozytywnej oceny zmian w Europie Wschodniej podczas konferencji w Dacce 20 listopada 1989 roku, Chiny pozostawały przy socjalizmie, chcąc go udoskonalać, wprowadzając jedynie zasady gospodarki rynkowej bez transformacji politycznej[182]. Wizyta w Korei Północnej, z uwagi na stosunki międzypartyjne, stanowiła ważny etap na drodze wychodzenia z cienia. Dawała możliwość potwierdzenia prowadzonej polityki zagranicznej − niezależnej i antyhegemonistycznej, prowadzącej do zjednoczenia z państwami Trzeciego Świata oraz nastawionej na utrzymywanie relacji z partiami komunistycznymi, opartej na czterech zasadach polityki zagranicznej wobec państw Trzeciego Świata: po pierwsze wzajemnym poszanowaniu suwerenności i integralności terytorialnej, nieagresji i nieingerencji w wewnętrzne sprawy oraz wspólnych korzyści, po drugie równego podziału korzyści, wzajemnej pomocy, rozwijania wymiany handlowej i technologicznej, po trzecie poszanowania tradycji i wartości, wzajemnego uczenia się i wykorzystywania własnych doświadczeń, promowania wymiany międzyludzkiej i po czwarte, w kwestiach międzynarodowych, wzajemnych konsultacji i koordynowania działań. Dodatkowo po VI Plenum XIII Zjazdu Jiang Zemin zapewniał, iż działania KPCh wywodziły się „z ludu, w oparciu o szerokie masy i dla szerokich mas"[183]. W oficjalnym wystąpieniu, przywołując tradycyjnie przyjazne stosunki między ChRL a KRLD, Jiang Zemin zaznaczał, iż w chwilach trudnych, ingerencji zewnętrznej obie strony bezinteresownie się wspierały w „przelewaniu krwi rewolucjonistów"[184]. Oczekiwania Chin były bardzo czytelne – w zamian za pomoc w 1950 r. oczekiwano wsparcia w wychodzeniu z izolacji międzynarodowej po stłumieniu zamieszek studenckich w czerwcu 1989 roku. Jednocześnie, co zostało podkreślone w czasie drugiej tury rozmów, zapewniano o niezaognianiu sytuacji na Półwy-

---

[179] „Renmin ribao", 15.11.1989, s. 1.

[180] *Ibidem*, 17.11.1989, s. 1.

[181] *Ibidem*, s. 4.

[182] *Ibidem*, 20.11.1989, s. 4.

[183] *Ibidem*, 15.03.1990, s. 1.

[184] *Ibidem*.

spie Koreańskim[185]. Podobny charakter miała dwutygodniowa podróż przewodniczącego ChRL Yang Shangkuna do Ameryki Południowej w maju 1990 roku. W przemówieniach akcentowane było silne utożsamianie się z państwami Trzeciego Świata oraz oparcie wzajemnych relacji na pięciu zasadach pokojowego współistnienia, wspólnym wsparciu, zrozumieniu oraz wspólnym uczeniu się[186]. Istotnym elementem wizyty w Ameryce Południowej było odniesienie się do sytuacji międzynarodowej i spraw socjalizmu po zmianach zachodzących w bloku radzieckim oraz przedstawienie sytuacji w Chinach: „Nie sądzę, żeby socjalizm przegrał. Historia zaświadcza, że każde zmiany społeczne niosą ze sobą rozczarowanie, zawirowania i nie przechodzą bezboleśnie. W czerwcu ubiegłego roku rewolucja antysocjalistyczna chciała obalić system. Jednak w przeciwieństwie do oczekiwań niektórych, to partia roztrzaskała ten spisek garstki, która planowała obalić system socjalistyczny. To spowodowało dalsze reformy socjalizmu w naszym państwie. Po tym wydarzeniu nasze zaufanie do systemu socjalistycznego umocniło się"[187]. W aspekcie zmian systemu politycznego w Europie Środkowej Yang Shangkun uznawał nieingerowanie w wewnętrzne sprawy polityczne innych państw za jedną z głównych zasad chińskiej polityki zagranicznej, a reformy gospodarcze zyskały poszanowanie i uznanie polityki chińskiej[188].

W grudniu 1990 roku, w czasie kilku spotkań na wysokim szczeblu partyjnym, Deng Xiaoping kilkakrotnie podkreślał konieczność „niewychodzenia przed szereg", ale spokojnego zyskiwania czasu, potrzebnego dla modernizacji. Chiny nie mogły ulegać obcym wpływom, miały bronić swojej suwerenności, tak by „żadne z państw nie mogło uczynić z Chin swego wasala"[189]. 24 grudnia 1990 r. Deng Xiaoping na spotkaniu KC KPCh uznał, iż mimo nacisku niektórych państw Trzeciego Świata Chiny nie staną na czele ruchu socjalistycznego. „Nie będziemy liderem, nasza siła też jest niewystarczająca" – argumentował. Chiny od tysięcy lat nie prowadziły polityki przywództwa i miały pozostać wierne tradycji, jak argumentował chiński lider. Czerpiąc z chińskiej kultury, Deng Xiaoping nakreślił nową taktykę chińskiej polityki zagranicznej, określaną przez Iaina Johnstona mianem „realizmu kulturowego". Została ona przedstawiona w siedmiu punktach (28 znaków): 1. dogłębna analiza (*leng jing guan cha*); 2. utrzymywanie

---

[185] *Ibidem*, 16.03.1990, s. 1.

[186] *Ibidem*, 16.05. 1990, s. 1; 29.05.1990, s. 1; 30.05.1990, s. 4.

[187] *Ibidem*, 17.05.1990, s. 1; *Guanyu Yang Shangkun zhuxi fangwen Moxige, Baxi, Wulagui, A'genting he Zhili xiang quanguo renda changweiyuan hui de shumianbao* (Informacja Stałego Komitetu OZPL o wizycie przewodniczącego Yang Shangkuna w Meksyku, Brazylii, Urugwaju, Argentynie oraz Chile), strona internetowa OZPL http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/1990-05/30/content_1479161.htm (dostęp: 11.09.2012).

[188] *Ibidem*.

[189] Song Wei, *Guoji Guanxi lilun yu shixian: yanjiu Deng Xiaoping waijiao sixiang de xin shijiao* (Teoria i praktyka stosunków międzynarodowych: nowa perspektywa badań myśli dyplomatycznej Deng Xiaopinga), „Beijng xingzheng xueyuan xuebao" 2006, nr 6, s. 63−64.

pozycji (*wen zhu zhen jiao*); 3. budowa zaufania (*chen zhe ying fu*); 4. ukrywanie własnych możliwości (*tao guang yang hui*); 5. utrzymywanie niskiego poziomu (*shan yu shou zhuo*); 6. unikanie pozycji lidera (*jue bu dang tou*) oraz 7. osiąganie pewnych korzyści (*you suo zuo wei*)[190]. Wprowadzona po wydarzeniach z czerwca 1989 roku formuła stała się kanonem w chińskiej polityce zagranicznej, który z czasem, choć dyskutowany, miał istotny wpływ na zachowanie Chin w relacjach międzynarodowych.

Co ważne, jak stwierdza Ye Zicheng, akademik z Uniwersytetu Pekińskiego, nie należało interpretować strategii jako całości, ale oddzielnie każdą „strategię czteroznakową". Łączenie ich bowiem w całość zmniejszało możliwość prowadzenia polityki zagranicznej. Odejście od jednego z punktów, np. *taoguang*, nie oznaczało, iż Chiny będą pretendowały do roli lidera czy też hegemona[191]. Deng Xiaoping uznał, że Chiny nie mogą być liderem państw rozwijających się z uwagi na niewystarczający potencjał do aktywnego udziału w stosunkach międzynarodowych[192]. Ostatecznie główne zasady prowadzenia polityki zagranicznej ChRL określono jako: nieprzewodzenie sztandarowi (socjalizmu), czyli nieprzejmowanie roli ZSRR jako hegemona w obozie socjalistycznym; nieprzejmowanie pozycji lidera; przejście ponad ideologicznymi różnicami oraz oderwanie od konkretnych wydarzeń i nieposzukiwanie sytuacji konfliktowych"[193].

Mimo trudnej dla Chin sytuacji, Deng Xiaoping w czasie spotkania z tajską delegacją wyrażał nadzieję na „odrodzenie" narodu chińskiego. W ten sposób wydarzenia z okresu 1989–1990 warunkowały chińską percepcję działań międzynarodowych opartą na powrocie do dyskursu dotyczącego klęsk w XIX w. 7 kwietnia 1990 roku Deng Xiaoping przedstawiał sytuację Chin, porównując ją do zdarzeń z przeszłości. Twierdził, że reakcja państw G-7 po wydarzeniach na Placu Tian'anmen przypominała interwencję ośmiu mocarstw z 1900 roku, a także politykę carskiej Rosji w stosunku do Chin. Jednocześnie podkreślał, iż Chiny w swoim rozwoju były ograniczane i izolowane, a pomimo to osiągnęły sukces, zwłaszcza w okresie po 1978 roku. Chiny „wyrażały nadzieję" na przywrócenie swojej dawnej pozycji w stosunkach międzynarodowych[194]. W zaistniałej sytuacji należało nawiązywać przyjazne stosunki ze wszystkimi państwami, aby tworzyć

---

[190] Kolejno w języku chińskim: 冷静观察，稳住阵脚，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，决不当头，有所作为.

[191] Ye Zicheng, *Guanyu taoguang yanghui he yousuo zuowei – zai tan Zhongguo de daguo wajiao xintai* (O *taoguang yanghui* i *yousuo zuowei* − ponownie o mentalności chińskiej dyplomacji), „Taipingyang xuebao" 2002, nr 1, s. 64.

[192] A. I. Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton 1995, s. 249−250; Zhao Quansheng, *Interpreting Chinese Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, New York 1996, s. 53−54.

[193] *Ibidem*, s. 54.

[194] Deng Xiaoping używał tu określenia *zhengxing* 振兴 − rewitalizacja oraz *xingwang* 兴旺 − oznaczającego rozkwit. Patrz: Deng Xiaoping, *Zhengxing Zhonghua*, 07.04.1990, strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/69112/69113/69684/69696/4950056.html (dostęp: 22.10.2012).

przyjazne otoczenie dla dalszego rozwoju Chin. Taką politykę prowadziły Chiny wobec transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej, rozpadu Związku Radzieckiego, a także po tzw. puczu Janajewa w Rosji w sierpniu 1991 r., kiedy Qian Qichen – ówczesny minister spraw zagranicznych uznał, iż sprawy wewnętrzne powinny pozostać w gestii samych Rosjan[195].

Sytuacja międzynarodowa w ocenach chińskich naukowców

Podjęcie przez Chiny na początku lat 80. decyzji o otwarciu i reformach niosło konieczność pogłębionej analizy sytuacji międzynarodowej. W odróżnieniu od poprzedniego okresu, w którym sprawy międzynarodowe były w gestii nielicznej grupy decydentów skupionych wokół przewodniczącego Mao Zedonga, na początku reform przywrócono ośrodki naukowe i analityczne zajmujące się analizą spraw międzynarodowych. Do podstawowych jednostek odpowiedzialnych za te sprawy zaliczono: Chiński Ludowy Instytut Spraw Zagranicznych, Chiński Instytut Problemów Międzynarodowych wydający periodyk „Studia Problemów Międzynarodowych", Chiński Instytut Współczesnych Stosunków Międzynarodowych, podlegający od 1982 r. Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego oraz powołaną w 1977 r. Chińską Akademię Nauk Społecznych, w tym instytuty: Badań Europejskich, Studiów nad Rosją, Azją Środkową i Europą Wschodnią, Badań Japońskich, Badań nad Azją Zachodnią i Afryką, Studiów Latynoamerykańskich, Badań Ameryki Północnej, Azji i Pacyfiku oraz Światowej Gospodarki i Polityki[196].

Pomimo zmian w percepcji środowiska międzynarodowego nadal posługiwano się dawną socjalistyczną kliszą, według której to ustrój świata zachodniego miał zostać zastąpiony ustrojem socjalistycznym. W latach 70. zachodni świat kapitalizmu przeżywał kryzys, a potęga Stanów Zjednoczonych stopniowo malała, polityka Związku Radzieckiego nie przysparzała mu sojuszników i coraz częściej stawał on wobec zagrożenia izolacją. W odróżnieniu od poprzedniej dekady, sytuacja ulegała zmianom – kryzys gospodarczy dotyczył również ZSRR, a największym wyzwaniem dla Waszyngtonu stało się zagrożenie ze strony Moskwy.

---

[195] J. Rowiński, *Chiny−Europa Środkowo-Wschodnia w latach 1989−1993*, PISM, Warszawa 1994, s. 4−13; J. Rowiński, *Polityka Chin (ChRL, Tajwanu) wobec Ukrainy. Stosunki wzajemne w latach 1991−1994*, PISM, Warszawa 1995, s. 3−5; Shen Zhangyou, *Zhongguo jianshe guoji xin zhixu de zhuzhang yu waijiao gongzuo* (Promowanie budowy nowego ładu międzynarodowego przez Chiny i praca dyplomatyczna), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1992, nr 3, s. 63−65.

[196] J. Rowiński, *Ośrodki badań polityki światowej i stosunków międzynarodowych w Chińskiej Republice Ludowej*, „Stosunki Międzynarodowe" 2002, nr 1−2, s. 85−194; D. Shambaugh, *China International Relations Think−Thanks: Evolving Structure and Process*, „The China Quarterly" 2002, vol. 171, s. 575−595.

Istotną kwestią były problemy gospodarcze państw Trzeciego Świata, z którymi Chiny wówczas się utożsamiały[197]. W przypadku opisu globalnej sceny politycznej ponownie najważniejsze było zdefiniowanie bądź zredefiniowanie sprzeczności. W dalszym ciągu, z perspektywy chińskiej, istotną rolę odgrywały sprzeczności między USA a ZSRR, interpretowane jako konflikt dwóch hegemonicznych supermocarstw. Tworzyło to sytuację, w której oba rywalizujące państwa były zantagonizowane z pozostałymi „narodami świata". Stany Zjednoczone prowadziły politykę rozbijania sojuszy Związku Radzieckiego, w celu jego osłabienia i ostatecznego zwycięstwa w rywalizacji. Nie oznaczało to jednak, że państwa oderwane od ZSRR będą stawały się sojusznikami Stanów Zjednoczonych[198]. Według chińskich ocen, narastająca na początku lat 80. rywalizacja bipolarna prowadziła do pogłębiania się stanu chaosu i międzynarodowej anarchii. Sytuacja gospodarcza na świecie uległa znacznemu pogorszeniu, na czym traciły państwa Trzeciego Świata. Ponadto rywalizacja mocarstw podważała prawo do samostanowienia, suwerenności oraz niepodległości państw trzecich. Kraje rozwijające się „pragnęły wolności i ochrony własnego interesu"[199]. Obserwując rywalizację amerykańsko-radziecką, analitycy, m.in. z Chińskiej Akademii Nauk Społecznych, dochodzili do wniosku, iż oprócz rywalizacji wojskowej, oba mocarstwa chciały zbudować jak najsilniejszą pozycję gospodarczą, a pomoc dla państw Trzeciego Świata była jedynie pochodną tych interesów. Na przykład pomoc ZSRR dla państw Trzeciego Świata, zwłaszcza dla państw Bliskiego Wschodu, w okresie 1955−1972 stanowiła 41% całej pomocy radzieckiej. Było to zatem narzędzie oddziaływania politycznego i budowania własnej pozycji na arenie międzynarodowej, choć jednocześnie korzystne dla rozwoju tychże państw. W chińskich analizach rozwoju gospodarczego świata przedstawiano tendencje prowadzące do „walki Południa i wyzwolenia spod kontroli kapitalistycznej Północy"[200]. Natura kapitalizmu, a także rewizjonizm radziecki, jak sugerowano na początku lat 80., prowadziły do konfliktu, który mógł spowodować całościowy upadek systemu. Przywoływano idee Mao Zedonga z lat 60. o zagrożeniu imperializmem amerykańskim, dlatego też Chiny miały stać się motorem napędowym do walki z hegemonizmem. To państwa Trzeciego Świata, mimo wykorzystania ich przez supermocarstwa do politycznej gry, m.in. Wietnam czy Półwysep Koreański, miały stać się miejscem, z którego wyłoni się nowy sprawiedliwy porządek świata[201].

---

[197] *Cong qishiniandai kan bashiniandai* (Perspektywa z lat 70. na lata 80.), „Shijie zhishi" 1980, nr 56, s. 4−5.

[198] *Su Mei zhengba yu dangqian maodun* (Radziecko-amerykańska rywalizacja i obecne sprzeczności), „Shijie zhishi" 1982, nr 1, s. 3−4.

[199] *Duli zhizu, shijie de chaoli* (Polityka niezależna, główne trendy światowe), „Shijie zhishi" 1982, nr 2, s. 2.

[200] Wu Guifu, *Lun dangdai shijie jingji dui shijie zhengzhi de yingxiang* (O wpływie obecnej sytuacji gospodarki światowej na światową politykę), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 1, s. 9−10.

[201] Gao Xiaowen, *Cong zhanlue quanju kan guoji wenti* (Problemy międzynarodowe z punktu widzenia strategii), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1982, nr 2, s. 33−35.

Niewątpliwie, podobnie jak w okresie maoistowskim, obowiązywała zasada, że należy zidentyfikować wroga. Jednak nie robiono tego wprost. Związek Radziecki, w przytaczanych badaniach opinii publicznej z Republiki Południowej Afryki, określany był jako „państwo najgroźniejsze" przez 47% respondentów, natomiast Stany Zjednoczone tylko przez 14%[202]. Na początku reform Związek Radziecki, jak przedstawiano na łamach „Dziennika Ludowego", prowadził politykę otaczania Chin. Stosunki z Wietnamem, który aspirował do roli „regionalnego hegemona", stawały się elementem wielkiej gry Breżniewa przeciwko Chinom. Kampania na Półwyspie Indochińskim wpisywała się w globalną strategię ZSRR poszukiwania równowagi w stosunku do Stanów Zjednoczonych, a radziecki ekspansjonizm postrzegany był jako główne źródło zagrożenia globalnego pokoju[203]. Strategia ZSRR w koncepcji bezpieczeństwa azjatyckiego Breżniewa prowadziła do ekspansji, a na Półwyspie Indochińskim do stworzenia baz podobnych do rozsianych przez ZSRR na Kubie. W tym planie istotną rolę odgrywał Wietnam, którego polityka postrzegana była jako narzędzie Moskwy. Ponieważ Wietnam wysyłał wojska poza granice własnego państwa, prowadził okupację i kontrolę innych państw, określony został mianem „regionalnego hegemona"[204].

Wydarzeniem kreującym negatywny wizerunek Moskwy była wojna w Afganistanie, która potwierdzała agresywną naturę Związku Radzieckiego jako mocarstwa „socjalimperialistycznego"[205]. Mimo że Chiny nie były bezpośrednio zaangażowane w konflikt, to musiały odnosić się do propagandy radzieckiej, która m.in. na łamach „Prawdy" kreowała wizerunek Chin jako wspierających grupy Talibów, prowadzących szkolenia i wysyłających uzbrojenie[206].

Na przeciwległym biegunie sytuowano Stany Zjednoczone, które paradoksalnie przedstawiano jako ojczyznę sukcesu. Z uwagi na nawiązanie stosunków dyplomatycznych Ameryka była przedstawiana jako „pragmatyczny naród", który w ciągu swojej krótkiej historii osiągnął status mocarstwa. Podkreślany był wkład amerykański w chińską rewolucję 1911 roku. To właśnie idee republikańskie były adoptowane przez Sun Yat-sena i wcielane w życie w Chinach. Eksponowano również postać Edgara Snowa, którego wkład w chińską rewolucję uznawano za „niezapomniany"[207]. Mimo pozytywnego wizerunku Stanów Zjednoczonych, nie brakowało zabarwionych ideologicznie ocen polityki amerykańskiej. Waszyngton w dalszym ciągu prowadził zakrojone na szeroką skalę inwestycje zagraniczne, głównie kapitału prywatnego, chroniąc w ten sposób własne interesy. Uzależnienie gospodarcze i inwestycje w danych państwach prowadziły do budowania

---

[202] *Zui weixian de guojia* (Państwo najbezpieczniejsze), „Shijie Zhishi" 1980, nr 19, s. 19.

[203] „Renmin ribao", 10.01.1979, s. 1.

[204] *Ibidem*, 19.03.1979, s.1.

[205] *Sulian tuixing baquan zhuyi de xinqidian* (Nowe punkty wyjścia promujące radziecki hegemonizm), „Shijie zhishi" 1980, nr 2 s. 6.

[206] „Renmin ribao", 22.06.1979, s. 6.

[207] *Ibidem*, 01.01.1979, s. 4.

materialnych podstaw sojuszów, w tym głównie z Europą Zachodnią. Na bazie ekonomicznych więzi tworzono sojusze polityczne[208]. W relacjach bilateralnych amerykańsko-chińskich coraz istotniejszą rolę odgrywały państwa Trzeciego Świata, państwa, w których toczyły się konflikty regionalne, takie jak np. Afganistan czy państwa Półwyspu Indochińskiego[209].

Relacje między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim miały istotny wpływ na kształt chińskiej polityki. Mimo że pod koniec lat 70. prowadzono rozmowy rozbrojeniowe, to jednak ciągle istniały różnice interesów, możliwość zagrożenia bezpieczeństwa USA przez potencjał nuklearny ZSRR oraz brak zaufania administracji amerykańskiej do władz radzieckich[210]. Przejęcie administracji przez Ronalda Reagana zapowiadało zmianę polityki wobec Moskwy. Wyścig zbrojeń miał stać się nowym narzędziem oddziaływania. Konfliktowe podejście uwidaczniało się brakiem konsultacji i miało doprowadzić do rywalizacji w „przestrzeni kosmicznej". To z kolei wiązało się z dodatkowymi wydatkami na zbrojenia, czego dobitnym przykładem był wzrost nakładów na amerykański budżet obronny[211]. Ponadto – w chińskich analizach – polityka amerykańska w Afganistanie, Polsce czy Kambodży i ideologiczne podkopywanie reżimu uznane zostały za priorytety amerykańskiej polityki[212].

Istotnym czynnikiem była ocena pozycji amerykańskiej, która zdaniem analityków chińskich ulegała erozji i osłabieniu. Państwa dążące do posiadania statusu supermocarstwa ingerowały w wewnętrzne sprawy innych podmiotów, próbowały stworzyć wspólną wizję świata oraz zbudować wspólną tożsamość zgodną z narzuconymi zasadami. W Azji to rywalizacja między ZSRR i Stanami Zjednoczonymi rodziła sytuacje kryzysowe i powodowała upadek znaczenia Azji, będącej po II wojnie światowej kontynentem największych i najkrwawiej przebiegających przeobrażeń. Oprócz konfliktów między obydwoma rywalizującymi mocarstwami, do antynomii dochodziło również bezpośrednio w przeciwstawnych obozach każdego z mocarstw, zarówno w kapitalistycznym m.in. między USA a sojusznikami w Europie, jak też między ZSRR a państwami Europy Środkowej i Wschodniej. Po zakończeniu II wojny światowej to interesy gospodarcze były głównym polem, na którym rywalizowano, a siła gospodarcza miała kluczowe znaczenie w zimnowojennej rywalizacji[213].

---

[208] *Meiguo za shijie gedi de liyu* (Amerykańskie interesy w każdym zakątku świata), „Shijie zhishi" 1980, nr 2, s. 18−19.

[209] *Meiguo dui Sulian xiujin qiuxiang* (Kierunki polityki USA wobec ZSRR), „Shijie zhishi" 1980, nr 5, s. 2−3.

[210] „Renmin ribao", 06.05.1979, s. 4.

[211] Liu Jinzhi, *Bashi nian dai Su Mei guanxi de huigu yu zhanwang* (Projekcja i przeszłe oceny relacji radziecko-amerykańskich w latach 80.), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1985, nr 2, s. 1−3.

[212] *Meiguo dui Sulian de xin taishi* (Nowa postawa USA wobec ZSRR), „Shijie zhishi" 1982, nr 17, s. 2−3.

[213] Li Maochun, *Yingxiang dangdai guoji guanxi fazhan de yinsu* (Determinanty kształtujące rozwój współczesnych stosunków międzynarodowych), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1987, nr 1, s. 33−40.

Jak wskazywano już w latach 70. XX wieku doszło do kryzysu dominacji amerykańskiej zarówno w światowej gospodarce, jak i polityce. Kryzys naftowy pokazał słabość potencjału USA, a kryzys w relacjach transatlantyckich najbardziej widoczny był w różnicach zdań wewnątrz Sojuszu Północnoatlantyckiego. Waszyngton przegrał w Wietnamie, wcześniej został pokonany w wojnie koreańskiej, co przyczyniało się do wzrostu znaczenia państw Trzeciego Świata. Jak oceniał m.in. Yi Xiang, ważne z perspektywy chińskiej było prowadzenie polityki zjednoczonego frontu narodów Trzeciego Świata[214]. Podstawą dla stworzenia takich relacji było dostrzeżenie wspólnoty doświadczeń historycznych państw Trzeciego Świata i Chin. Ta baza miała ułatwić kontakty Chin z tymi państwami, a także determinować rozwój pomocy m.in. dla Afryki[215] . Ważną organizacją w budowaniu relacji między państwami rozwijającymi się był Ruch Państw Niezaangażowanych, który promując politykę niezależną i sprzeciwiającą się hegemonizmowi, przyczyniał się do budowy do światowego pokoju[216].

W tym kontekście negowano również uprzedni pozytywny obraz Ameryki. Uznawano, iż wyznacznikiem słabości Stanów Zjednoczonych w rywalizacji ze Związkiem Radzieckim było wciągnięcie do gry Chin. Zatem wizyty Henry'ego Kissingera z 1971 r. oraz Richarda Nixona z 1972 r., otwierające na nowo relacje amerykańsko-chińskie, odbierane były jako znak upadającej potęgi Stanów Zjednoczonych i chęci przydzielenia Chinom kluczowej roli w powstrzymywaniu ZSRR. Podobne opinie przedstawiane były na łamach „Dziennika Ludowego", w których uznawano politykę amerykańską początku lat 70. za porażkę i wręcz pisano o „kompleksach Kissingera". Mimo takich, dość aroganckich ocen, Ameryce udawało się wykorzystawać pozycję Pekinu w strategicznej rozgrywce z Moskwą, natomiast Chiny nie były w stanie rozstrzygnąć na swoją korzyść sporu o Tajwan: „Tylko Chiny silne mogą rozwiązać problem tajwański […]. Słabe państwo nie prowadzi dyplomacji"– dowodził Wang Yan[217]. Wskazywano, choć nieoficjalnie i wręcz marginalnie, głównie na pokolonialne doświadczenia Chin, które po wojnach opiumowych (1839−1842 oraz 1856−1860) zostały sprawdzone do roli państwa półkolonialnego, wykorzystywanego przez zachodni kapitalizm. Jak pisał na łamach wydawnictwa Instytutu Dyplomatycznego „Waijiao xueyuan xuebao" Xiong Zhiyong: „Rząd późnej dynastii Qing podpisując nierównoprawne traktaty, sprowadził Chiny do roli państwa półkolonialnego. Traktaty te

---

[214] Li Jingjie, *Guanyu Sulian qiu baqian zhuyi de jige wenti* (Kilka problemów globalnego hegemonizmu ZSRR), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1982, nr 10, s. 13−17; Xie Yixian, *Zhanhou chuci guoji zhengzhi zhong de zhongyao maodun* (Główne sprzeczności w polityce międzynarodowej tuż po wojnie), „Waijiao xueyuan xuebao" 1985, nr 2, s. 19−20; Yi Xiang, *Chaojidaguo yu Ya Tai de heping yu anquan* (Supermocarstwa i pokój i bezpieczeństwo w regionie Azji i Pacyfiku), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1982, nr 8, s. 1−6.

[215] Ma Lie, Wang Ning, *Zhou Enlai tongzhi*…, s. 5.

[216] „Renmin ribao", 30.05.1979, s. 5.

[217] Wang Yan, *Qian Mei Su dui Hua zhengce de bijiao yanjiu* (Studia porównawcze polityki ZSRR i USA wobec Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1982, nr 9, s. 11.

były niczym sznur ograniczający naród chiński. Naród chiński w celu zerwania z zewnętrzną opresją rozpoczął niezłomną walkę. Głównym celem walki chińskich patriotów jest odzyskanie honoru po upokorzeniu oraz zerwanie z nierównouprawnieniem"[218].

Istotnym *novum* w relacjach międzynarodowych był dialog państw Południa z państwami Północy. Państwa biedne zabiegały o możliwość ekonomicznego rozwoju, podczas gdy państwa bogate utożsamiały to z zagrożeniem własnej pozycji. Zachodni świat kapitalistyczny eksploatował biedne państwa, a dysproporcje ekonomiczne powiększały się − w 1950 r. stosunek przychodów między biednymi a bogatymi wynosił 1:23, podczas gdy w 1980 r. już 1:39. W ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych państwa rozwijające się odgrywały coraz istotniejszą rolę, czego wymownym przykładem było przyjęcie Chin do ONZ w 1971 r. Rozwój państw Trzeciego Świata (później określanych mianem rozwijających się) napotykał trudności i wyzwania: brak własnego kapitału dla dalszego rozwoju i konieczność zadłużania się, niestabilne ceny surowców powodujące straty państw-producentów, rosnące ceny paliw kopalnych, problemy z wyżywieniem oraz z przeludnieniem[219].

W komentarzach publikowanych na łamach periodyków naukowych, tygodników czy też dzienników niewiele miejsca poświęcono na rozważanie pozycji Chin na arenie międzynarodowej. Chiny, jako państwo socjalistyczne, miały być gwarantem światowego pokoju, lecz w pierwszej kolejności winny dbać o ład wewnętrzny i dobrobyt społeczeństwa. Jednak w celu zapewnienia korzystnych warunków do prowadzenia reform nieodzowne stawało się kreowanie pokojowego otoczenia, dającego czas dla koniecznych reform. Istotny, wymieniony jako drugi, stał się problem Tajwanu. Pekin reorientował politykę, chcąc „pokojowego zjednoczenia" oraz gwarantując całkowitą niezależność Tajpei. Głównym problemem pozostawała jednak kwestia polityki amerykańskiej wobec wyspy oraz uleganie wpływom amerykańskim tajwańskiej elity, co odbijało się negatywnie na postępie w rozmowach zjednoczeniowych. Ważne, prócz międzynarodowej sytuacji w Azji Wschodniej, było samo zachowanie mieszkańców Tajwanu oraz zmiany społeczne zachodzące na wyspie. Rodzące się, głównie wśród tajwańskiej klasy średniej, poczucie odrębności, którego głosicielem była Demokratyczna Partia Postępu, stanowiło istotną przeszkodę w realizacji chińskiej polityki wobec wyspy[220].

Na azjatyckiej scenie Chiny miały rozwijać pokojowe stosunki z Japonią, na Półwyspie Koreańskim oraz z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Nie-

---

[218] Xiong Zhiyong, *Guanyu Qing mo bu pingdeng tiaoyue de pingshu* (Komentarz o nierównych traktatach późnej dynastii Qing), „Waijiao xueyuan xuebao" 1985, nr 2, s. 62.

[219] *Disanshijie jingji de fazhan wenti* (Problemy rozwoju ekonomicznego państw Trzeciego Świata), „Shijie zhishi" 1980, nr 3, s. 2−3.

[220] Li Yilhu, *Shilun „Taidu wenti" xingcheng de san ceng lishi fenwei* (O problemie „niezależności Tajwanu". Trzy poziomy analizy historycznej), „Guoji zhenghzhi yanjiu" 1989, nr 3, s. 44−48. W literaturze polskiej szerzej zob.: A. Halimarski, *Spór o Tajwan*, „Książka i Wiedza", Warszawa 1986.

mniej z perspektywy globalnej kluczowe było wspieranie, zjednoczenie i współpraca z państwami Trzeciego Świata, a także oparcie swojej polityki na zasadach pokojowego współistnienia[221]. Jednak w praktyce „zjednoczenia" nie pojmowano w kategoriach hegemonistycznych mocarstw (kapitalitalistycznych), dlatego, jak sugerowano, Chiny nie angażowały się w organizacje zrzeszające państwa Trzeciego Świata, takie jak np. Grupa 77, a w negocjacjach handlowych występowały jako oddzielny podmiot[222].

Oceny sytuacji międzynarodowej w dalszym ciągu podlegały wpływom pomaoistowskiej koncepcji zjednoczonego frontu z państwami Trzeciego Świata. Jak twierdził Yao Wenlin, Chiny opierały swoją politykę na maoistowskiej koncepcji „trzech światów", promowanej od 1973 r., w której to Stany Zjednoczone były kluczowym rywalem, Europa, Japonia, Kanada – państwami, z którymi należało zawierać taktyczne sojusze, a Trzeci Świat miał stać się sojusznikiem[223]. Zwracano uwagę na fakt, iż w obliczu rywalizacji supermocarstw, państwa Trzeciego Świata poszukują partnera, który równoważyłby wpływy – takim partnerem miały stać się Chiny[224]. Wspólnota losów historycznych, wyzwolenie spod „niewoli kapitalistycznego świata Zachodu" oraz wyznawanie wspólnych wartości opartych na zasadach z 1955 r. miały tworzyć podstawy wspólnej tożsamości państw rozwijających się. W latach 80. porozumienie z Bandungu oraz zapisane tam zasady pokojowego współistnienia interpretowano jako wyraz wolności oraz tworzenie nowych podstaw w stosunkach międzynarodowych opartych na sprawiedliwości. Zasady pokojowego współistnienia oraz unikanie kontrowersji miały zapewnić uniknięcie konfliktów i przyczynić się do stworzenia „wielkiej rodziny"[225].

Sprzyjająca tworzeniu pokojowego otoczenia była konieczność amerykańskiego równoważenia wpływów radzieckich w Azji poprzez stworzenie linii Bosfor–Pakistan–ASEAN–Chiny–Stany Zjednoczone. W tym aspekcie wzrost znaczenia Chin był widoczny. Wzrost obrotów handlowych z 2,3 mld USD w 1979 r. do 4,9 mld USD w 1982 r. i spadek tychże w relacjach z ZSRR z 4,5 mld do 1,9 mld USD, oraz kryzys ekonomiczny Zachodu umożliwiały ściąganie zarówno kapitału,

---

[221] *Zhongguo weilai zai Yazhou de diwei* (Przyszła pozycja Chin w Azji), „Shijie zhishi" 1983, nr 10, s. 3−4.

[222] *Zhongguo yu Lianheguo – fang qianren Zhongguo chang zhu liangheguo daibiao Ling Qing* (Chiny i ONZ – wywiad z byłym ambasadorem Chin przy ONZ Ling Qingiem), „Shijie zhishi" 1985, nr 20, s. 3−4.

[223] Yao Wenbin, *Dui Sulian quanqiu zhanlue de tantao* (Omówienie globalnej strategii Związku Radzieckiego), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1982, nr 12, s. 1−5.

[224] Ding Xinhao, *Mei Su kangheng Zhon Meiguo ruhe kan Zhongguo yinsu?* (Jak USA postrzegają rolę Chin w procesie równoważenia sił w relacjach USA−ZSRR), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 2, s. 23−24.

[225] Chen Zhengrong, *Ya Fei huiyi he dangdai guoji guanxi jinian Ya Fei huiyi sanshi zhou nian* (Stosunki międzynarodowe i konferencja azjatycko-afrykańska w 30. rocznicę konferencji w Bandungu), „Waijiao xueyuan xuebao" 1985, nr 1, s. 1−5.

jak i nowych technologii[226]. Ocena sytuacji międzynarodowej w sferze ideowej w dalszym ciągu opierała się na rozgraniczeniu systemu kapitalistycznego i socjalistycznego. W dalszy ciągu powszechne były oceny relacji między monopolem a konkurencją. Zakładano, że państwa o gospodarce kapitalistycznej rywalizują ze sobą tworząc monopole, np. rywalizujące USA i ZSRR, co w konsekwencji musi prowadzić do destrukcji któregoś z rywalizujących podmiotów. Uważano bowiem, że rywalizacja, co było odzwierciedleniem strategicznej kultury chińskiej, przynosi chaos, a ten prowadzi do upadku[227]. Z drugiej zaś strony analizowano okoliczności wybuchu konfliktów w samym obozie socjalistycznym, jak np. wkroczenie wojsk radzieckich do Czechosłowacji w 1968 r. W tym kontekście uznawano Związek Radziecki za „klasowego uzurpatora", który chroniąc własne interesy, kreuje konflikt – takiego postępowania należało unikać.

Paradoks tego typu analiz politycznych polegał na tym, iż Chiny oficjalnie powtarzały jako dogmat poszanowanie zasady suwerenności, co było sprzeczne z lansowanym wówczas marksistowskim postrzeganiem relacji międzynarodowych, ale jednocześnie zgodne z leninowską filozofią „służby ojczyźnie". Państwa socjalistyczne bowiem, bazując na interesach klasowych, nie powinny znajdować się ze sobą w konfliktach[228]. W tej sytuacji, po raz pierwszy w dyskursie, Chińczycy przywoływali argumenty i zachodnie koncepcje suwerenności, począwszy od Machiavellego, a skończywszy na Karcie Narodów Zjednoczonych, uzasadniając, iż podstawą relacji międzynarodowych jest suwerenne państwo[229].

Z drugiej strony porządek gospodarczy świata kapitalistycznego, począwszy od kryzysu naftowego z 1973 r., ulegał erozji, a wywieranie narzędziami ekonomicznymi presji politycznej przestawało być efektywne. Kryzys gospodarczy Zachodu powodował zmniejszenie wzrostu gospodarczego państw rozwijających się z uwagi na fakt, iż Zachód próbował wykorzystać Trzeci Świat do wyjścia z kryzysu – dla własnych celów[230]. Wymierny był spadek wzrostu gospodarczego państw rozwijających się − z 9,5% w 1973 r., kiedy zdecydowanie wyprzedzał

---

[226] Wang Shuzhong, *Mei Su zhanba zhong de Meiguo dui Hua zhanlue* (Stategia amerykańska wobec Chin w rywalizacji amerykańsko-radzieckiej), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 3, s. 6−9; Li Zongwei, *Chao liyong zibenzhuyi shijie jingji weiji fazhan woguo dui waijingji maoyi* (Wpływ globalnego kryzysu ekonomicznego na handel zagraniczny Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 4, s. 1−2.

[227] Liang Xialin, *Guanyu zibenzhuyi fazhan jieduan wenti de tao lun* (Dyskusje wokół faz rozwoju kapitalizmu), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 6, s. 25−27.

[228] Yue Yanghua, *Ruhe kandai shehuizhuyi guojia zhijian de chongtu* (Jak rozpatrywać rywalizację w obozie państw socjalistycznych?), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 11, s. 46−48.

[229] Zhang Zhiwei, *Duli de zhuquan guoaji shi guoji guanxi de jichu* (Państwo suwerenne jest podstawowym elementem relacji międzynarodowych), „Waijia xueyuan xuebao" 1985, nr 3, s. 7−8.

[230] Huan Suan, *80 nian dai xi fang shijie jingji xingshi jiqi zhengyingxiang* (Sytuacja gospodarcza świata zachodniego w latach 80. i jej wpływ na sytuację polityczną) „Guoji wenti yanjiu" 1981, nr 4, s. 7.

państwa rozwinięte, do 0,2% w 1981 r.[231] Jednak z uwagi na brak jedności, wynikający z rywalizacji Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego oraz słabość technologiczną, państwa Trzeciego Świata nie miały wystarczającej siły oddziaływania[232]. Dodatkowym czynnikiem powodującym słabość polityczną państw Trzeciego Świata było uzależnienie gospodarcze od Zachodu. Przechodzące kryzys gospodarczy państwa rozwinięte próbowały uzależnić państwa Trzeciego Świata poprzez rozbudowaną akcję kredytową. Zadłużenie państw rozwijających się rosło − z 336 mln USD w 1978 r. do 524 mln USD w 1981 r., by w roku 1982 osiągnąć 640 mln USD. Ponadto między 1978 a 1981 rokiem inflacja w tych państwach wzrosła z 20% do 30%. W czasie kryzysu zwiększyło się również bezrobocie, a według chińskich analiz ponad 300 mln młodych ludzi pozostawało bez pracy. Od początku lat 70. uzależnienie kredytowe od Zachodu wzrosło o ponad 720%. Podawana jako przykład Brazylia musiała w tym czasie przeznaczać 72% dochodów z eksportu na spłatę zadłużenia[233]. Ponadto w czasie globalnego kryzysu zmalała liczba udzielanych preferencyjnych kredytów, a także podniesiono oprocentowanie z 5,3% r/r (1970 r.) do 11,7% r/r (1981r.) oraz zmniejszano okres spłaty pożyczek, np. z 20 do 14 lat – w taki sposób administracja Reagana próbowała ratować się przed kryzysem, tworząc nierówności między państwami rozwiniętymi a rozwijającymi się[234]. Uzależnienie od koniunktury państw rozwiniętych stanowiło istotną groźbę destabilizacji sytuacji społecznej w państwach Trzeciego Świata. Społeczne konflikty wypływały bowiem z sytuacji gospodarczej, ta zaś zależała od wzrostu gospodarczego. W połowie lat 80., między 1985 a 1986 rokiem PKB spadło z 3,2% do 2,7%. Co ważne, w okresie od 1960 r. udział państw rozwijających się w globalnym produkcie brutto rósł jednak z 13,4% do 18,8% w 1981 r. Podobny wzrost nastąpił w udziale w światowej produkcji − z 6,9% w 1960 r. do 10,2% w 1980 r. i 11,9% w 1981 r.[235] W tej sytuacji państwa rozwijające się powinny rozpocząć proces uniezależniania się od zagranicznych

---

[231] Wei Lisun, Xin Zhong, *Di sange shijie de lishi diwei jiqi zai fan baquan zhuyi douzhan zhong de zuoyong* (Miejsce państw Trzeciego Świata w historii i ich rola w walce z hegemonizmem), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 5, s. 1−4; *Beijing Nan-Nan hiyi shang de ruogan guan jieshao* (Przedstawienie wybranych opinii z Forum Południe−Południe w Pekinie), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 4, s. 43−45.

[232] Li Zhongwei, Zhao Huisheng, Meng Xiangang, *Jiji de kaizhan woguo yu di sange shijie guojia de jingji yu jishu hezuo* (Otwarcie Chin i gospodarki państw Trzeciego Świata i współpraca technologiczna), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1983, nr 10, s. 1−5.

[233] Zhang Shi'e, Xiu Mei, *Shijie jingji weiji chongji xia de fazhan zhong guojia jingji* (Gospodarki państw rozwijających się wobec kryzysu ekonomicznego), „Guoji wenti yanjiu" 1983, nr 1, s. 19−20.

[234] You Zhongwen, Zheng Bingge, *Di sange shijie zhaiwu jiqi wenti* (Problem zadłużenia państw Trzeciego Świata), „Guoji wenti yanjiu" 1983, nr 3, s. 51.

[235] Wang Hexing, *Di san shijie zai Nan Bei guanxi zhong de diwei yi zuoyong* (Znaczenie i miejsce państw Trzeciego Świata w relacjach Południe−Północ), „Guoji wenti yanjiu" 1986, nr 4, s. 13−15.

inwestycji, a dzięki kumulacji kapitału i rozwijaniu zasobów ludzkich prowadzić niezależną politykę gwarantującą stabilny wzrost[236]. Tylko taka polityka zorientowana na rozwój gospodarki mogła prowadzić do uniezależnienia się i spłaty zobowiązań wobec kapitalistycznych państw rozwiniętych. Ponadto należało prowadzić reformę międzynarodowego systemu gospodarczego, redukować zadłużenia państw Trzeciego Świata oraz tworzyć nowe warunki do dokapitalizowania państw rozwijających się[237].

Zdefiniowanie zachowania i tożsamości Chin jako państwa rozwijającego się stawiało Pekin w szeregu z państwami „Południa", a do głównych zadań zaliczono zwiększanie współpracy ekonomicznej, technologicznej, naukowej, kulturalnej oraz zdrowotnej w oparciu o zasady równości oraz wspólnego rozwoju[238]. W takiej sytuacji, mimo różnic systemowych i instytucjonalnych, ze względu na wspólnotę doświadczeń pokolonialnych państwa Trzeciego Świata winny budować alternatywny model sprawiedliwej gospodarki. W czasie konferencji w Pekinie w 1983 r., dotyczącej współpracy Południe–Południe, postulowano utworzenie specjalnego funduszu dla państw rozwijających się oraz Banku Południa (*Nanfang Yinhang*), który nie podlegałby wpływom kapitalistycznego świata. Chiny perspektywicznie miały tworzyć z państwami rozwijającymi się platformę wspólnego interesu gospodarczego oraz współpracy politycznej na forach międzynarodowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy w bilateralnych porozumieniach. W ten sposób tworzono podstawy do uniezależnienia się politycznego od Zachodu oraz wzrostu pozycji negocjacyjnej z państwami rozwiniętymi. Państwa Trzeciego Świata stanowiły 76% wszystkich państwa świata, stanowiąc bazę dla 87% światowego eksportu[239].

Oczekiwania państw rozwijających się dotyczyły zachowania suwerenności, ochrony własnej gospodarki i własnego modelu rozwoju – choć w sytuacji zwiększającej się współzależności ochrona suwerenności stawała się coraz trudniejsza[240]. Konflikty lokalne, jak przedstawiał Sun Shulin, m.in. w 1984 r., wybuchały głównie w państwach Trzeciego Świata (139, tylko 4 w Europie), a główną przyczyną była niesprawiedliwa dla państw rozwijających się współpraca gospodarcza z Zachodem; Bank Światowy, GATT oraz Stany Zjednoczone reprezentowały interesy tylko nielicznych państw rozwiniętych, nie biorąc pod uwagę interesów państw Trzeciego Świata. Na to nakładała się rywalizacja ZSRR i USA

---

[236] Zhou Xingbao, *1986 shijie jingji de xingshi yu wenti* (Problemy i sytuacja gospodarki światowej w 1986 r.), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1987, nr 2, s. 3–4.

[237] Zheng Bingxi, *Fazhan di sangeshijie jingji shi jiejue zhaiwu wenti zui genben tuijing* (Rozwój gospodarek państw Trzeciego Świata to podstawowa droga do rozwiązania problemu zadłużenia), „Guoji wenti yanjiu" 1988, nr 3, s. 52–53.

[238] *Ibidem*, s. 46.

[239] Li Zongwei, Zhao Huisheng, Meng Xiangang, *op. cit.*, s. 1–5.

[240] Zhang Lirui, *op. cit.*, s. 13.

w państwach Trzeciego Świata, m.in. w Wietnamie czy na Bliskim Wschodzie, a także brak dokładnego określenia relacji między Północą a Południem[241].

Z drugiej jednak strony oprócz pomaoistowskiego internacjonalizmu, w ruchu państw rozwijających się wskazywano na konieczność reform, rozwoju gospodarki, a także transferu nowych technologii. Świat zachodni wchodził w erę nowych technologii, opartych głównie na procesach informatyzacji, biotechnologii, energii odnawialnej i eksploracji kosmosu. Wymagało to nowego racjonalnego podejścia i niosło konieczność stworzenia dogodnej bazy dla napływu kapitału i technologii zewnętrznych do państw rozwijających się, czego nie należało odrzucać z powodów ideologicznych. W tym kontekście bezpośrednie inwestycje zagraniczne miały budować materialny status Chin poprzez zwiększenie rezerw zagranicznych, redukcję bezrobocia, a także polepszanie kwalifikacji chińskich pracowników[242].

Niewątpliwie w zakresie transferu nowoczesnych technologii Chiny przejmowały wzorce amerykańskie i japońskie. Stworzenie specjalnych stref ekonomicznych miało dać początek większej reformie starych baz przemysłowych oraz przygotować miejsce dla transferu nowoczesnych technologii. Władze uświadomiły sobie zagrożenia płynące z międzynarodowego podziału pracy, w którym Państwu Środka przypadło odgrywanie roli drugoplanowej fabryki dla świata, a rozwój kraju miał być ograniczony tylko do produkcji niskonakładowych[243]. Mimo istnienia takich zagrożeń, władze w Pekinie miały świadomość, iż Chiny stawały się częścią globalnej struktury gospodarczej[244]. Dominował również pogląd, iż wraz z upływem czasu i sukcesem reform ta rola będzie się zwiększała. Mimo że u progu reform Chiny nie posiadały materialnej przewagi, to jednak umiejętna polityka promowania niezależnej polityki, wspierania państw Trzeciego Świata, promowania reform i otwarcia na świat jako alternatywy dla modelu radzieckiego, a także polityka między Waszyngtonem a Moskwą, miały przyczyniać się do zwiększania roli Chin. Świat stawał sie multipolarny, w którym to

---

[241] Sun Shulin, *Di sange shijie yu guoji heping* (Trzeci Świat i światowy pokój) „Waijiao xueyuan xuebao" 1985, nr 2, s. 42−43.

[242] Luo Yuan, *Xin de jishu geming yu woguo dui waijingji guanxi* (Rewolucja nowych technologii i stosunki gospodarcze Chin z zagranicą), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1984, nr 6, s. 5−6; Xiao Yuzhou, Lu Yongkuan, Liu Jialin, *Juban dui shangzi qiye you li gan woguo jingji jianshe* (Przedsiębiorstwa handlowe istotne w budowie gospodarki chińskiej), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1984, nr 7, s. 7−10.

[243] Pan Qichang, *Cong xin jishu geming kan wo guo ruhe yingjie xin jigeming jishu de tiaozhan* (Jak Chiny mogą sprostać wyzwaniom rewolucji nowych technologii), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1984, nr 10, s. 8−10; Li Changjiu, Guo Yong, *Bajiu shi niandai de guoji huangjing de woguo dui jingji guanxi* (Międzynarodowe otoczenie w latach 80. i 90. i relacje gospodarcze Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1985, nr 2, s. 1−3.

[244] Yi Xiang, *Shijie jingji xingshi yu wo guo duice* (Sytuacja gospodarcza świata i polityka Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1985, nr 3, s. 5−6.

państwa Trzeciego Świata przez demokratyzację relacji międzynarodowych oraz stawianie oporu supermocarstwom miały zapewniać światowy pokój[245].

W drugiej połowie lat 80. kluczowym wydarzeniem była nie tylko zmiana stanowiska Związku Radzieckiego − wycofywanie wojsk z Afganistanu czy Mongolii oraz wycofanie poparcia dla Wietnamu w konflikcie z Kambodżą, ale również zmniejszenie kontroli nad procesami zachodzącymi w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Były to ważne sygnały dla Chin, umożliwiające nawiązanie wzajemnych relacji[246]. Radziecka agresja w Afganistanie dobitnie świadczyła o wprowadzaniu w życie „breżniewizmu", który charakteryzował radziecką politykę okrążania Chin. Związek Radziecki mógł wycofać wojska po decyzjach Organizacji Narodów Zjednoczonych, wzmacniać użycie siły bądź stosować taktykę uderzeń i negocjacji, podobną do amerykańskiej z czasów wojny w Wietnamie. Kwestia ewentualnego rozwiązania problemu na forum ONZ dawała Chinom możliwości aktywnego włączenia się w rozwiązanie sporu[247].

Zmiana w polityce Związku Radzieckiego, jak oceniano, wynikała z transformacji, jaką ten przechodził pod rządami Michaiła Gorbaczowa. Niosła ona ze sobą daleko idące konsekwencje. „Pierestrojka" była istotnym argumentem w rozmowach ze Stanami Zjednoczonymi i miała stanowić pozytywny wkład w negocjacje po stronie Związku Radzieckiego, w pewnym sensie stanowić kartę przetargową. Również przemówienie we Władywostoku z 1986 r. było elementem budowania pokojowego wizerunku Związku Radzieckiego jako państwa odchodzącego od krzewienia rewolucyjnego oglądu świata. Jednak mimo pozytywnych sygnałów, Azja w dalszym ciągu pozostawała kluczowym regionem dla globalnej strategii Związku Radzieckiego, a to skutkowało przeciągającym się konfliktem z Japonią o Sachalin i Kuryle, dalszym rozmieszczaniem sił zbrojnych, m.in. w Azji Południowo-Wschodniej, oraz zacieśnianiem relacji z Indiami[248]. Wycofanie wojsk radzieckich z Afganistanu stanowiło dla Chin sygnał utraty wpływów przez Związek Radziecki w Azji Południowej[249].

Mimo zachodzących zmian, jak wskazywano, Chiny powinny dotrzymywać zadeklarowanych zobowiązań, stojąc w szeregu wspólnie z państwami Trzeciego

---

[245] Shu Xiaoqiang, *Guoji zhanlue geju duijihua xin shen* (Nowa wielobiegunowa sytuacja w strategii międzynarodowej), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1987 nr 4, s. 1−7.

[246] Yu Sui, *Sulian dui wai zhengce tiaozheng de xingzhi wenti* (Problem natury zmian w radzieckiej polityce zagranicznej), „Shijie jingji yu Zhengzhi" 1988, nr 2, s. 25−26.

[247] *Ibidem*.

[248] Rong Zhi, Zhang Wuzhuan, *Ge'erboqiaofu de xin siwei he dui wai zhence de tiaozheng* (Gorbaczowowskie „nowe myślenie" i dostosowanie do polityki zagranicznej), „Guoji wenti yanjiu" 1988, nr 2, s. 19−20; *Ge'erboqiaofu de Yatai zhence* (Polityka azjatycka Gorbaczowa), „Guoji wenti yanjiu" 1987, nr 2, s. 25−27; Li Pei, *„Xin siwei" yu heping gongchu* (Przebudowa, nowe myślenie i pokojowe współistnienie), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1988, nr 3, s. 108−110.

[249] Huang Wenpu, *Afuhan wenti de zhengzhi jiejue jiqi yingxiang* (Rozwiązanie polityczne problemu afgańskiego i jego konsekwencje) „Waijiao xueyuan xuebao" 1988, nr 3, s. 46−47.

Świata, choć nie występując jako lider ruchu tych państw. Jak zauważał Ye Zhangrong: „Chiny są państwem Trzeciego Świata, biednym mocarstwem. Mimo że na arenie międzynarodowej pragniemy popierać państwa Trzeciego Świata w walce o suwerenność i wyzwolenie, jednak nie powinniśmy występować jako rzecznik tych państw lub postrzegać siebie jako posiadacza sojuszu państw Trzeciego Świata. W przeciwnym razie nie będzie to służyło ani państwom Trzeciego Świata, ani polityce Chin wobec USA i ZSRR, a spowoduje tylko osamotnienie Chin. W czasie „rewolucji kulturalnej" Chiny z zaangażowaniem deklarowały, iż są „bazą światowej rewolucji", przeciw USA i ZSRR, ale efekt był taki, że Chiny nie uzyskały sympatii narodów Trzeciego Świata ani innych państw. Uzyskaliśmy efekt odmienny od zamierzonego, kierując się sami w izolację. Wyciągając wnioski z przeszłości, Chiny nie powinny przedstawiać się same bądź oczekiwać nadania im tytułu „centrum sprawiedliwości" czy „międzynarodowego modelu"[250]. Taka interpretacja zaistniałej sytuacji sugerowała również obowiązywanie nowych zasad w międzynarodowym ruchu komunistycznym. Tu relacje między poszczególnymi partiami powinny zostać oparte na zasadach „pokojowego współistnienia". Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego nie potrafiła uszanować drogi wyboru innych podmiotów, a prowadząc politykę ingerencji, negowała zasady międzynarodowego ruchu komunistycznego[251].

Nowa polityka, zdecydowanie odmienna od polityki prowadzonej przez Mao Zedonga, miała prowadzić do dalszej poprawy rozwoju ekonomicznego, a przez to wzmocnienia statusu Chin na arenie międzynarodowej[252]. W pierwszej fazie reform chińska gospodarka nabierała coraz większego znaczenia. W 1976 r. chiński handel barterowy stanowił 2% handlu światowego, podczas gdy w 1982 r. 25−30%[253]. Z drugiej strony podjęte w 1978 r. decyzje spowodowały integrację gospodarki chińskiej z gospodarką światową − w 1950 r. udział handlu zagranicznego w globalnym PKB Chin stanowił 9,8%, natomiast po sześciu latach reform wzrósł do 20%[254].

---

[250] Ye Zhangrong, *Guanyu „liangji" dao „duoli" de yidian yiyi* (Obiekcje na temat zmian systemu „dwubiegunowego" na „wielobiegunowy") , „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 2, s. 28.

[251] Yang Yinzhi, *Gongchandang zhijian de xinxing guanxi fazhan guocheng chutan* (Wstępne oceny procesów rozwoju nowych relacji między partiami komunistycznymi), „Guoji Zhengzhi Yanjiu" 1983, nr 3, s. 1−10; Su Pinduan, *Gongchan guoji dui Zhongguo di yi ci da geming zhidao de ruogan cuoshi* (Kilka błędnych wskazówek międzynarodowego ruchu komunistycznego dla pierwszej wielkiej rewolucji Chin), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1983, nr 3, s. 24−31.

[252] Wu Jixian, Tang Shaoyun, *Zhongguo dui wai maoyi fazhan yu Zhong Mei maoyi qianjing* (Rozwój chińskiego handlu zagranicznego i przyszłość chińsko-amerykańskich relacji gospodarczych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 9, s. 6−8.

[253] *Shilun dangdai yihuo maoyi de fanzhan woguo de duice* (Obecna sytuacja w handlu i polityka Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1985, nr 4, s. 7.

[254] Pu Shan, *Zhongguo dui waikaifang he guoji huanjing* (Polityka otwarcia Chin i środowisko międzynarodowe), „Shijie jingji yu zhengzhi (neican)" 1986, nr 1, s. 3.

Co ważne z punktu widzenia przyszłego dyskursu, już w latach 80. przedstawiano konieczność odniesienia się do tradycyjnej myśli chińskiej i analizy jej wpływu na współczesne relacje Chin ze światem. W analizie opublikowanej na łamach „Shijie jingji yu zhengzhi" w grudniu 1988 r. Wang Jisi, jako jeden z pierwszych badaczy, przedstawiał postrzeganie problemów światowego pokoju, posiłkując się tradycyjną myślą chińską, przede wszystkim filozofią Mozi „wiecznego pokoju" oraz myślą Kang Youweia – chińskiego reformatora i myśliciela schyłku dynastii Qing, dotyczącą konieczności zniesienia formy, jaką jest państwo. Konflikty wynikały z przerostu ambicji, a ta była naturalną cechą walki supermocarstw. Takie podejście, mimo że nie było wiodącym, prezentowano w periodyku publikowanym przez Uniwersytet Pekiński „Guoji zhengzhi yanjiu". W latach 80. przedstawiane analizy dotyczyły głównie historycznych aspektów związanych z tradycyjną adaptacją chińskiej myśli do potrzeb modernizacji państwa pod koniec XIX wieku, a także koncepcji republikańskiej polityki zagranicznej[255].

Jednak tendecje obserwowane w drugiej połowie lat 80. pokazywały narastające różnice między chińską drogą rozwoju a modelem politycznym Zachodu. Chiny, jak podkreślano za referatem z XIII Zjazdu KPCh, nie mogły pozwolić sobie na skopiowanie zachodniego modelu wielopartyjnej alternacji władzy, a także trójpodziału władzy, musiały kreować system zgodny z realiami społecznymi i gospodarczymi Chin oraz tworzyć podstawy do zwiększania partycypacji społecznej w strukturach rządzenia krajem[256]. W tym kontekście, po upadku Związku Radzieckiego, Stany Zjednoczone promując własną koncepcję praw człowieka, wykorzystywały ją jako narzędzie wpływu w relacjach międzynarodowych. Prowadziło to do uzależnienia innych państw i powrotu do systemu półkolonialnego, z którego Chiny wyzwoliły się po 1949 r. Polityka praw człowieka służyła Ameryce jako narzędzie infiltracji politycznej i próba obalenia rządów nieprzychylnych polityce Waszyngtonu. Problem ten dotyczył przede wszystkim państw Trzeciego Świata, w tym Chin. Jak przedstawiano w oficjalnym dyskursie w czasie „pekińskiej wiosny" 1989 r., Amerykanie wykorzystywali środki oddziaływania propagandowego, np. Voice of America, próbując obalić ustrój polityczny Chin. Oprócz tego Amerykanie mieli prowadzić szeroko zakrojoną politykę uzależniania go-

[255] Wang Jisi, *Guanyu zhanzheng yu heping de zaisikao* (Ponowne refleksje o wojnie i pokoju), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1988, nr 12, s. 40–43; Xie Qingkui, *Zeng Guofan xin lun* (Nowe teorie Zeng Guofana), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1984, nr 2, s. 57–65; Xu Zhiwei, *Kang Youwei gaige zhengzhi zhidu de xin sixiang* (Nowe myśli Kang Youweia o reformie systemu politycznego), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1984, nr 2, s. 52–56; Wang Hanchang, *Lun Zhongguo gudai de renshi zhidu* (System zarządzania zasobami ludzkimi w starożytnych Chinach), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1985, nr 3, s. 48–52; Yang Zhicai, *Chunqiu shidai waijiao huodong zhong de fushi* (Poezja w dyplomacji okresu Wiosen i Jesieni), „Waijiao xueyuan xuebao" 1986, nr 1, s. 70–78; Xiong Zhiyong, *Sun Zhongshan waijiao sixiang yu shixian* (Praktyka i teoria dyplomacji Sun Yat-sena), „Waijiao xueyuan xuebao" 1988, nr 3, s. 29–32.

[256] Yan Jirong, *Xifang zhengti yuanze, quanli zhiheng yu woguo zhengzhi tixi gaige* (Zasady systemu politycznego Zachodu, system demokratyczny i reforma struktur politycznych Chin), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1988, nr 1, s. 3–7.

spodarczego, jak też uzależniania wojskowego[257]. W oficjalnym dyskursie na temat praw człowieka Komunistyczna Partia Chin uznawała marksistowskie prawo równości i socjalizmu, przeciwstawiając to rozumieniu równości w demokracji liberalnej (kapitalizmie). Na gruncie teorii stawiano na egalitaryzm społeczny i zrównanie wszystkich klas pod względem ekonomicznym w gospodarce[258]. Mimo to pragmatyczne podejście wymusiło otwarcie się Chin na świat zewnętrzny, w tym na kapitalistyczne kraje rozwinięte, które aktywnie wzięły udział w budowaniu socjalizmu z chińską specyfiką.

W odniesieniu do gospodarki światowej uznawano, że bloki gospodarcze przynosiły możliwość wzmacniania protekcjonizmu gospodarczego, co było istotne w relacjach państw rozwiniętych, takich jak członkowie EWG, USA czy Japonia. W przypadku Chin w latach 80. i na początku lat 90. nie stanowiło to większego zagrożenia. Jednak ze względu na to, że miały one interesy zarówno w państwach bogatych, jak i biednych, musiały przyjmować bardzo wyważone stanowisko, tak by nie prowadzić do konfrontacji i nie opowiadać się po żadnej ze stron. Po drugie, usprawnienie przepływu kapitału (zwiększenie wolumenu i zarządzania kapitałem) z państw rozwiniętych do rozwijających się miało powodować dalsze uzależnienie państw Południa[259]. W nowej sytuacji przewidywano konieczność tworzenia wspólnego rynku między państwami kapitalistycznymi a socjalistycznymi. Niemniej w dalszym ciągu konieczna była ostrożność. Natura kapitalizmu, jak zauważali chińscy analitycy, była niezmienna i priorytetem było poszukiwanie tanich rynków, w tym rynku pracy i rynku zbytu. Dysproporcje między bogatymi a biednymi w dalszym ciągu się powiększały, w 1952 r. przychody w państwach rozwiniętych były 20-krotnie większe, natomiast w 1985 r. już 41-krotnie[260]. Gospodarka chińska mogła stać się czwartą gospodarką – obok amerykańskiej, europejskiej oraz japońskiej, lecz tylko pod warunkiem utrzymania wewnętrznej stabilizacji. Należało się spodziewać dalszego rozprzestrzeniania się rewolucji – takich jak w Polsce czy na Węgrzech, prowadzących do zmian w systemach politycznych[261]. Ważnym elementem w strategii chińskiej miała

---

[257] Liang Gencheng, *Meiguo de renquan yu qiangquan zhengzhi* (Amerykańska dyplomacja praw człowieka i polityka siły), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 3, s. 20−22; Gong Wenku, *Xuanchuan de huanshu Meiguo zhengzhi chuanbo zhong meijie shouduan de yuanyong* (Wykorzystanie mediów dla propagandy amerykańskiego modelu politycznego), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1993, nr 1, s. 63−65.

[258] Tang Shiqi, *Lun liangge renquan tixi de duili ji renquan lingyu de guoji hezuo* (O dwóch różnych systemach praw człowieka i ich roli we współpracy międzynarodowej), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1992, nr 3, s. 32−35.

[259] Bo Zhiyue, *Shijie jingji jituanhua yu Zhongguo dui wai maoyi zhanlue* (Bloki gospodarcze i strategia Chin w handlu zagranicznym), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 3, s. 37−38.

[260] Cheng Lishen, *Jiushi niandai shijie zong geju yu Zhongguo* (Sytuacja w latach 90. i Chiny), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 3, s. 28−29.

[261] Song Yimin, *Xifang dui lengzhan hou shiijie de zai renshi yu dangqian guoji xingshi de jige xi dian* (Zachód wobec świata po zimnej wojnie i kilka punktów szczególnych nowej międzynarodowej sytuacji), „Guoji wenti yanjiu" 1993, nr 3, s. 3−5.

stać się „dyplomacja ekonomiczna". Stosowanie nowych technologii stawało się istotnym impulsem rozwoju państw oraz globalnej wymiany gospodarczej i tutaj należało upatrywać szans na zmianę statusu Chin na arenie międzynarodowej[262].

W okresie od 1982 r. do kryzysu politycznego w 1989 r. w publikowanym przez Instytut Światowej Gospodarki i Polityki miesięczniku „Światowa Gospodarka i Polityka" głównym tematem opracowań była polityka i gospodarka Związku Radzieckiego, w dalszej kolejności przedstawiano historyczne aspekty relacji międzynarodowych oraz kwestie marksizmu, leninizmu i międzynarodowego ruchu komunistycznego. Co istotne, stosunkom ze Stanami Zjednoczonymi i przedstawieniu polityki zagranicznej Ameryki poświęcono zaledwie 5% analiz (por. rys. 2).

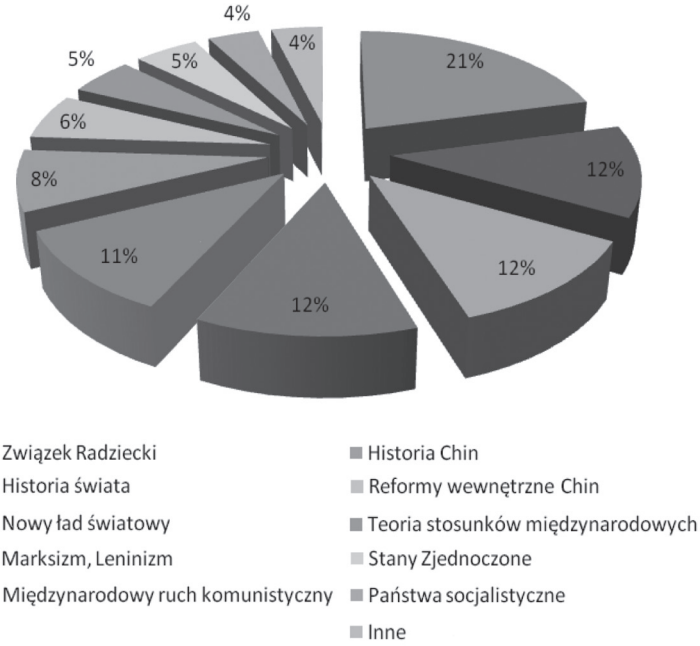

* Kolejność zagadnień w legendzie, czytanych kolumnami, odpowiada malejącej wartości procentowej na rysunku.

Rys. 2. Tematyka opracowań w miesięczniku naukowym „Światowa Gospodarka i Polityka" (1982−1989)

Źródło: oprac. własne na podstawie kwerendy „Shijie Jingji yu Zhengzhi" (między 1982 a 1987 r. jako materiał do użytku wewnętrznego (*neican*) − kwerenda udostępniona w redakcji „Światowej Gospodarki i Polityki" w Instytucie Światowej Gospodarki i Polityki, Chińskiej Akademii Nauk w Pekinie)

[262] Wang Lin, *Xin jishu geming yu jingji wajiao* (Rewolucja nowych technologii i dyplomacja ekonomiczna), „Guoji wenti yanjiu" 1987, nr 4, s. 1 i 20.

Pod koniec lat 80. istotnymi wydarzeniami z punktu widzenia geopolitycznego, mającymi wpływ na percepcję środowiska międzynarodowego, były: zmiany w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym zjednoczenie Niemiec, wojna w Zatoce Perskiej oraz upadek Związku Radzieckiego. W nowej sytuacji Chiny musiały na nowo zdefiniować pojęcia, takie jak międzynarodowy system, międzynarodowa sytuacja oraz międzynarodowy porządek. W ocenach systemu międzynarodowego, który był wypadkową procesów historycznych, należało przede wszystkim zidentyfikować możliwe konflikty interesów i na podstawie tej oceny zdefiniować wspólne cele. Sytuacja międzynarodowa, jak oceniano, była wynikiem interakcji interesów i potencjałów głównych aktorów w stosunkach międzynarodowych. W tym przypadku subiektywne spojrzenie odgrywało istotną rolę w definiowaniu biegunów i centrów siły. Podobnie międzynarodowy ład, porządek został określony jako wynik dorobku historyczno-filozoficznego, określenia interesów oraz systemu wartości danego podmiotu[263]. Jak wskazywano, rozpad systemu sojuszy Związku Radzieckiego zdeterminowany był sprzecznościami materialnymi i poczuciem wykorzystania sojuszników. Istotnym wyzwaniem było zagrożenie systemu socjalistycznego, który po upadku ZSRR oraz transformacji państw Europy Środkowej i Wschodniej mógł ulec całkowitej likwidacji. Z drugiej strony rywalizacja w dziedzinie najnowszych technologii stawała się wyznacznikiem nowego systemu rodzącego się w latach 90.[264]

Dla Chin miała to być pouczająca lekcja, z której powinny wyciągnąć wnioski, by ustrzec chiński system przed powtórzeniem historii Związku Radzieckiego czy rozpadu państwa jugosłowiańskiego[265]. Strach przed upadkiem systemu politycznego identyfikowanego z państwem wpływał w istotnym stopniu na konieczność zachowania „skromnej pozycji", a także koncentrowania się na rozbudowie gospodarczej jako podstawowym elemencie zachowującym wzrost kompleksowej siły państwa. Tylko takie podejście, przy uniknięciu kolejnego wyścigu zbrojeń, a ten zdaniem niektórych politologów doprowadził do upadku gospodarczego Związku Radzieckiego, mogło zachować ciągłość istnienia Chińskiej Republiki Ludowej. Z drugiej jednak strony, zasadniczą przyczynę upadku widziano w błędach systemowych i pójściu na kompromisowe rozwiązania, które doprowadziły do upadku rządzących partii komunistycznych. Rozpad ZSRR był również lekcją błędnego, prowadzącego do chaosu zarządzania narodowościami w państwie wielonarodowym. Konflikty na tle narodowym prowadziły do osłabienia państwa, a w konsekwencji dawały możliwość wykorzystania sytuacji przez państwa trzecie. Bezpieczeństwo zatem ulegało

---

[263] Li Shisheng, *Dui guoji xin zhixu jige wenti de tantao* (Ocena problemów w nowej międzynarodowej sytuacji), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1992, nr 3, s. 4−5.

[264] Chen Qibie, *Shilun shijie cong liang ji geju xiang duo geju de guodu* (O procesie zmian od świata dwubiegunowego do wielobiegunowego), „Guoji wenti yanjiu" 1990, nr 4, s. 5−6.

[265] Xie Yixian, *op. cit.*, s. 385−386.

nadszarpnięciu, a konieczność zajmowania się separatyzmami wewnętrznymi tworzyła niesprzyjające środowisko zewnętrzne[266].

Upadek systemu bipolarnego, będącego wynikiem wojny światowej i systemu jałtańskiego, prowadził do konieczności redefinicji polityki zagranicznej wobec Europy Zachodniej, jak i państw byłego Układu Warszawskiego[267]. Przede wszystkim do odgrywania większej roli w regionie aspirowała Japonia, która w mniejszym stopniu ograniczana przez dwubiegunowy układ, mogła rozwinąć własną politykę. Z kolei system międzynarodowy oparty na wzajemnym równoważeniu sił dawał Chinom możliwość rozwoju, natomiast po upadku ZSRR wymagał redefinicji, co stwarzało nowe wyzwania dla chińskiej dyplomacji[268]. Dodatkowo konsekwencją upadku systemu bipolarnego była zmiana poziomów rywalizacji. Rywalizacja, oparta dotychczas na komponencie wojskowym, przeniosła się w sferę gospodarki i technologii. Rozpad Układu Warszawskiego stanowił dobitny sygnał, iż czynnik wojskowy nie będzie tak istotny, jak przed końcem zimnej wojny. Ze względu na problemy powstałe po upadku ZSRR, istotne było jak najszybsze włączenie byłego mocarstwa w struktury międzynarodowe. Wykluczona, posiadająca broń nuklearną Rosja stanowiła zagrożenie również dla interesów chińskich[269]. Dalsza rywalizacja radziecko-amerykańska nie służyła jednak interesom chińskim. Wyścig zbrojeń niósł ze sobą także powstawanie coraz to nowych technologii wojskowych, a Chiny w tym wymiarze pozostawały zacofane. Ponadto wydarzenia 4 czerwca spowodowały, iż otwierał się nowy rozdział w relacjach bilateralnych, który miał determinować relacje w trójkącie Pekin−Waszyngton−Moskwa. W tym układzie Chiny znajdowały się w centrum relacji trójstronnych i stąd też musiały prowadzić nową politykę zarówno wobec Stanów Zjednoczonych, jak i Moskwy[270].

Nowo obserwowaną tendencją po upadku ZSRR był regionalizm, który, jak twierdzili chińscy badacze, „przeżywał renesans". W Europie Środkowej i Wschodniej, Azji Środkowej, a także na Bliskim Wschodzie – tam gdzie istniała równowaga sił w czasie zimnej wojny, dostrzeżono próżnię, którą chciano

---

[266] Yan Xiangjun, Pu Qihua, *Sulian de minzu weiji yu yingxiang* (Kryzys narodowościowy w ZSRR i jego skutki), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 8, s. 39−41.

[267] Deng Yong, *Mianxiang ershiyi shiji de daguo fazhan zhanlue* (Strategie mocarstw w XXI wieku), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1989, nr 4, s. 34−35; Du Gong, *Dui zhuanghuang zhong shijie geju de jidian kanfa* (Kilka spotrzeżeń o sytuacji międzynarodowej w dobie transformacji), „Guoji wenti yanjiu" 1991, nr 4, s. 1−3.

[268] Xu Ting, *Lengzhan hou Meiguo yu Dong Nanya de liliang pingheng* (Równowaga sił w Azji Południowo-Wschodniej i Stany Zjednoczone po zimnej wojnie), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 4, s. 24−30.

[269] Song Yimin, *Shijie geju zhuanhuan guocheng zhong de xin wenti* (Nowe problemy w procesie transformacji sytuacji światowej), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 4, s. 8−10.

[270] He Xiumin, *Zhong Mei Su lengzhan sanjiao guanxi jichu de bianhua jiqi yingxiang* (Zmiana postaw relacji w trójkącie Chiny−Stany Zjednoczone−Związek Radziecki i jej skutki), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 2, s. 1−4.

wypełnić wartościami amerykańskimi. Tam gdzie trafiano na opór, prowadziło to do konfliktu. W tej sytuacji, gdyby Chiny chciały dominować w regionie Azji Wschodniej, np. nad Wietnamem czy innymi sojusznikami ZSRR, naraziłyby się na konfrontację ze Stanami Zjednoczonymi[271]. Przykładem dobrze ilustrującym to była Europa, która jawiła się jako chaos. Na tym tle Azja, gdzie głównym problemem była sytuacja na Półwyspie Koreańskim oraz kwestia Kambodży, została uznana za obszar stabilny. Taka ocena ułatwiała Chinom, choćby w sferze deklaratywnej, pozostanie przy pięciopunktowej deklaracji banduńskiej. Jak stwierdzano, dodatkowym gwarantem zachowania chińskich zasad w polityce międzynarodowej miała być wzrastająca wymiana handlowa oraz naukowo-techniczna[272].

Mimo dość optymistycznego oglądu sytuacji w Azji obawiano się procesów zachodzących w Europie. Procesy integracji, przechodzące przez kolejne fazy i docelowe zjednoczenie, w krótkiej perspektywie czasowej niosły określone zagrożenia dla Chin. Obawiano się wówczas marginalizacji Chin jako państwa socjalistycznego, które mogło zostać wykreowane na wroga pokojowej koalicji zachodniej demokracji. Odwrotnie niż w latach 70. i 80., kiedy Chiny odgrywały istotną rolę w trójstronnym układzie Waszyngton–Pekin–Moskwa, po zakończeniu zimnej wojny sprzyjające okoliczności uległy erozji i należało odpowiedzieć na nowe wyzwania[273].

Wydarzeniem, które chińskie elity władzy musiały wziąć pod uwagę, była wojna w Zatoce Perskiej. Z perspektywy wojskowej stanowiła ona sygnał świadczący o dominacji Stanów Zjednoczonych, a także była początkiem amerykanizacji świata i budowania porządku skupionego wokół jednego ośrodka. Od tej pory świat miał być oparty na wartościach Zachodu – demokracji i wolnym rynku, gwarancjach bezpieczeństwa ze strony dominującego podmiotu – Waszyngtonu oraz na przywództwie amerykańskim. Mimo zmian zachodzących w wyniku rozpadu ZSRR główne tendencje, tj. troska o pokój i rozwój, w dalszym ciągu dominowały. Oprócz politycznych sojuszy między USA, Europą i Japonią ważnym elementem w polityce były pogłębiające się różnice między bogatą Północą a biednym Południem[274]. Jak wskazywano w chińskich analizach, istotną rolę miała tu do odegrania amerykańska opinia publiczna, która uważała

---

[271] Li Yihu, *„Duojihua" he diquzhuyi wenti* (Wielobiegunowość i problem regionalizmu), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1993, nr 2, s. 59−60.

[272] Fang Lianqing, *Zhongguo yu Yatai diqu xin zhuxu* (Chiny i nowy porządek azjatycki), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1992, nr 4, s. 9−11.

[273] Li Jian, Wang Zhengliang, *Haiwan zhanzheng hou de shijie geju yu Zhongguo* (Układ światowy po wojnie w Zatoce Perskiej i Chiny), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 3, s. 30−32.

[274] Ding Dou, *Lun Haiwan zhanzheng hou de „guoji xin zhixu"* (O nowym porządku międzynarodowym po wojnie w Zatoce Perskiej), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 3, s. 5−10; Liang Yuxiang, *Haiwan zhanzheng de xingzhi he Meiguo de shijie xin zhixu gouxiang* (Natura wojny w Zatoce Perskiej i amerykańskie koncepcje nowego porządku światowego), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 3, s. 38−40.

zagrożenie ze strony japońskiej gospodarki za bardziej dotkliwe niż rywalizację ze Związkiem Radzieckim[275].

Mimo tworzącego się nowego układu międzynarodowego, wojna w Zatoce Perskiej nie dała odpowiedzi na pytania dotyczące formowania się jego podstawowych struktur. Była zderzeniem dwóch tendencji: regionalizmu – chęci dominacji Iraku w Zatoce Perskiej, z globalnym konceptem Stanów Zjednoczonych. Główne przyczyny amerykańskiej interwencji w Zatoce Perskiej dotyczyły: konieczności ograniczenia rosnących wpływów Saddama Husejna, przywrócenia legalnego rządu Kuwejtu, zachowania równowagi sił na Bliskim Wschodzie oraz wzmocnienia amerykańskiej pozycji w regionie jako gwaranta bezpieczeństwa, a także tworzenia nowego układu regionalnego i globalnego[276]. Fakt, iż wojna wybuchła na Bliskim Wschodzie, potwierdzał dotychczasowy pogląd, głoszący, że państwa Trzeciego Świata stanowią główny obszar konfliktów. Z drugiej jednak strony globalna wielobiegunowość w gospodarce miała pociągnąć za sobą wielobiegunowość w dziedzinie wojskowości, czego administracja Busha, walcząca o utrzymanie dominacji, chciała uniknąć[277]. Wojna z Irakiem potwierdzała dominującą pozycję Stanów Zjednoczonych i stawała się lekcją dla państw, które nie chciały akceptować warunków narzucanych przez Waszyngton[278].

Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w wojnę pozwalało jednak formułować umiarkowane, ale jednak optymistyczne poglądy dotyczące rosnącego znaczenia Chin. Zwracano również uwagę na sytuację w Iraku po zakończeniu konfliktu; kwestie mniejszości narodowych i różnic religijnych postrzegane były jako główne przyczyny braku stabilizacji. To miała być kolejna lekcja dla Chin, ukazująca, jak separatystyczne dążenia mniejszości, a z takimi należało się liczyć, zakłócają stabilizację. Przy okazji konfliktu w Zatoce Perskiej, dla Chin istotne stały się regionalne spory: na Morzu Południowochińskim oraz kwestia statusu Kambodży, które mogły doprowadzić do zaangażowania się Stanów Zjednoczonych, podobnie jak w przypadku Iraku[279]. Oprócz możliwych zmian w najbliższym otoczeniu, które mogły wywołać wydarzenia w Zatoce Perskiej, analizowano je też pod kątem wpływu na wzrost cen surowców, w tym głównie ropy naftowej. Mimo że dopiero od 1993 r. Chiny stały się importerem ropy net-

---

[275] Wang Lin, *Shijie jushi zhengzhai fasheng juda de bianhua* (Sytuacja światowa ulega obecnie wielkim zmianom) „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 2, s. 2−3.

[276] Guo Xiangang, Ruan Zongze, *Haiwan weiji yu Meiguo de zhengce* (Kryzys w Zatoce Perskiej i polityka amerykańska), „Guoji wenti yanjiu" 1991, nr 2, s. 10−12.

[277] Jiang Lingfei, *Haiwan xin weiji shuoming le shen'me* (Co wyjaśnił nowy kryzys w Zatoce Perskiej?), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 11, s. 58−59.

[278] Song Baoxian, *Shilun Meiguo dui wai zhanlue diaozheng* (O dostosowaniu strategii polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 2, s. 5−8; Kong Jian, *Haiwan zhanzheng jiqi dui shijie zhanlue xingshi de yingxiang* (Wpływ wojny w Zatoce Perskiej na sytuację strategiczną świata), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 5, s. 1−6.

[279] Wang Lian, *Haiwan zhanzheng hou Zhongguo wajiao de guoji huanjing* (Otoczenie dyplomacji Chin po wojnie w Zatoce Perskiej), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 3, s. 40−43.

to, to dla stabilnego wzrostu, jak zaznaczała Qian Ping, konieczny był dostęp do relatywnie tanich źródeł energii, podczas gdy po wybuchu wojny w Zatoce ceny ropy wzrosły z 18 USD za baryłkę do ponad 41 USD w październiku 1991 r. Ponadto konflikt z punktu widzenia handlu międzynarodowego powodował istotne fluktuacje na rynkach walutowych, co również mogło uderzać w rozwój chińskiej gospodarki opartej na eksporcie[280].

W nowych warunkach Chiny stawały przed istotnymi dylematami adaptacji do nowych warunków środowiska międzynarodowego, które *de facto* nie było zgodne z tradycyjnymi chińskimi wartościami. Mimo że wszyscy głosili wolę zachowania „wiecznego pokoju", to jednak unipolarny czynnik amerykański, a także dążenie do zachowania i utrwalania dominacji Waszyngtonu po upadku ZSRR uniemożliwiały taki proces[281]. W tej sytuacji jeszcze pod koniec lat 90. rozpoczęto dyskusję wokół idei stworzenia „Wielkich Chin", głównie w oparciu o współpracę gospodarczą południowych Chin z Hongkongiem i Tajwanem oraz obszarami zamieszkałymi przez Chińczyków, takimi jak Singapur, a także z chińskimi przedsiębiorcami prowadzącymi działalność w państwach Azji Południowo-Wschodniej. Z perspektywy Pekinu miało to wzmocnić więzi, ktore doprowadzą do zjednoczenia Chin z Hongkongiem i w dalszej perspektywie z Tajwanem. To rozwiązanie traktowano jako alternatywę na brak politycznych możliwości, w tym przede wszystkim obecność amerykańską w Cieśninie Tajwańskiej[282].

Interesująca była opinia wyrażona przez Li Conga, który wskazywał, że pomimo upadku systemu dwubiegunowego sytuacja państw Trzeciego Świata pozostawała niekorzystna. Choć w czasie zimnej wojny państwa te podlegały presji mocarstw, to równocześnie korzystały z ich pomocy, transferu technologii, dzięki w miarę stabilnej sytuacji geopolitycznej mogły się rozwijać, a wykorzystując konflikty między mocarstwami, budować własną pozycję. Wobec wyeliminowania konfliktu między Wschodem i Zachodem zakładano, że nasilać się będzie gospodarczy konflikt biednego Południa z bogatą Północą, czego skutkiem miało być okrążanie państw południowych[283]. Uważano, że nowy ład po upadku systemu jałtańskiego, który nie wytrzymał próby czasu, powinien opierać się na deklaracji z Bandungu i być międzynarodową inicjatywą państw rozwijających się na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych[284]. W tej sytuacji państwa rozwijające się

---

[280] Qian Ping, *Haiwan weiji yi lai shijie shijie jingji jige wenti* (Kilka problemów gospodarki światowej po kryzysie w Zatoce Perskiej), „Guoji wenti yanjiu" 1991, nr 3, s. 15−18.

[281] *Ibidem*, s. 7−8.

[282] Szerzej na ten temat zob.: H. Harding, *The Concept of „Greater China": Themes, Variations and Reservations*, „The China Quarterly" 1993, vol. 136, s. 661−668.

[283] Li Cong, *Shijie geju de bianhua dui sangeshijie bu li* (Zmiany na scenie światowej nie są korzystne dla Trzeciego Świata), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 3, s. 54.

[284] Wang Huaining, *Guanyu jianli guoji xin zhixu de ruogan wenti* (O kilku problemach tworzenia nowego ładu międzynarodowego), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 7, s. 2−5.

w dalszym ciągu borykały się z problemem bezrobocia, brakiem wykwalifikowanej kadry oraz nowych technologii[285]. Integracja europejska i upadek reżimów w Europie Środkowej powodował, iż państwa Europy Zachodniej zaczęły bardziej interesować się atrakcyjnymi rynkami i Chiny musiały rywalizować o inwestycje zagraniczne, napływ kapitału i nowych technologii. W przeciągu kolejnych 2−3 lat Europa miała się skoncentrować na integracji rynku wewnętrznego i stąd też jej aktywność zostanie ograniczona. Z drugiej jednak strony przed chińskim handlem zagranicznym otwierały się nowe rynki, nieograniczane polityką ZSRR, a nowe trendy w integracji gospodarczej w Azji mogły być realizowane pod warunkiem normalizacji relacji chińsko-radzieckich[286].

Uznawano, iż Stany Zjednoczone, deklarujące od czerwca 1989 r. koncepcje azjatyckiej wspólnoty gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku oraz demokratyzacji m.in. Korei Południowej i Tajwanu, próbowały zredefiniować porządek azjatycki i wprowadzić unifikację państw azjatyckich[287]. Z pewnością ważnym narzędziem w amerykańskiej polityce zagranicznej były inwestycje zagraniczne. Dla przyszłej polityki Chin niebagatelne znaczenie miały nowe tendencje w świecie pozimnowojennym. W latach 80. inwestycje amerykańskie w EWG i Japonii sukcesywnie rosły. W 1987 r. 75% amerykańskich inwestycji było lokowanych w państwach rozwijających się, 54% (w 1988 r.) w państwach Europy Zachodniej, podczas gdy w Azji 28%, a w Kanadzie i państwach Ameryki Południowej 9%[288].

Kluczem do redefinicji układu międzynarodowego były inwestycje w nowe technologie. Tylko wówczas państwa rozwijające się mogły zmniejszać dystans w rozwoju wobec państw rozwiniętych. Przewidywano również umiędzynarodowienie kapitału i środków produkcji, a w konsekwencji coraz większą współzależność między państwami biednymi a bogatymi. Ponadto, na co wskazywały tendencje w Europie i Ameryce Północnej, świat dążył do regionalnej integracji gospodarczej, czego przykładem miała być Unia Europejska (od traktatu z Maastricht) oraz NAFTA[289]. W nowej sytuacji geopolitycznej Chiny stawały przed gospodarczymi wyzwaniami: umiędzynarodowienia produkcji, regionalnej inte-

---

[285] Zhou Zhenghua, Yu Lixian, *Fazhan zhong guojia de jingji xietiao fazhan zhanlue* (Dostosowanie strategii rozwoju gospodarczego państw rozwijających się), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 3, s. 17−18.

[286] Teng Weizhao, Zhang Yangui, *Shijie geju de bianhua jiqi dui Zhongguo dui wai jingji guanxi de yingxiang* (Wpływ zmian światowych na relacje gospodarcze Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 6, s. 1−7.

[287] Guo Xuangang, *Meiguo dui Yatai zhanlue de tiaozhan* (Wyzwania amerykańskiej strategii w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu" 1992, nr 2, s. 41−44.

[288] Song Yuhua, *Lun guoji zhijie touzi de xin dongxiang* (Nowe trendy w bezpośrednich inwestycjach zagranicznych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 1, s. 20−21.

[289] Chu Yukun, *20 shiji mo dao 21 shiji chu shijie jingji chenghe geji* (Zmiana sytuacji gospodarczej świata pod koniec XX wieku i na początku XXI wieku), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 1, s. 19.

gracji gospodarczej, zmian w handlu międzynarodowym, nowego międzynarodowego podziału pracy oraz braku prawa głosu w międzynarodowym systemie walutowym z racji braku umiędzynarodowienia chińskiej waluty. Wyzwania rodziły konieczność przystępowania do sojuszy gospodarczych, co mogło za sobą pociągać tworzenie sojuszy politycznych, przeczące jednocześnie chińskim zasadom w polityce międzynarodowej. Kolejnym kluczowym problemem była adaptacja ustroju socjalistycznego do systemu integracji gospodarczej. Zakładano, że w tej sytuacji Chiny winny przejąć inicjatywę i w oparciu o własne zasady stworzyć regionalny system gospodarczy[290]. Niewątpliwie istotnymi i niekorzystnymi czynnikami były ograniczenia stosowane przez państwa Zachodu w relacjach gospodarczych z Chinami, protekcjonizm w gospodarkach państw zachodnich, koncentracja Europy na własnym rozwoju, rywalizacja z państwami ASEAN oraz Indiami o inwestycje zagraniczne, ograniczenia w dostępie do kapitału, który miał być kierowany do państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz ZSRR[291].

Po 1989 r. w dyskusjach podjęto również problem określenia interesu narodowego Chin, tak by nie był sprzeczny z ideałami komunistycznymi. W „kapitalistycznym" dyskursie zachodnim interes narodowy stawiany był jako nadrzędny w prowadzeniu polityki zagranicznej. Inaczej w socjalizmie, gdzie „interes narodowy" utożsamiany był z globalnym ruchem proletariackim. Jednak, jak stwierdzał Guo Xinning, ostatnie 20−30 lat udowodniło, że interesy poszczególnych państw socjalistycznych są bardzo odległe i trudno je w takich kategoriach rozpatrywać. W aspekcie bezpieczeństwa narodowego należało prowadzić politykę pokojową, tak by kreować pokojowe otoczenie, zapewniające stabilny rozwój społeczny i gospodarczy. W aspekcie gospodarczym miało przejawiać się to kreowaniem równych, sprawiedliwych zasad i wspólnych korzyści oraz prowadzeniem pokojowej polityki antyhegemonistycznej[292]. Wraz z próbami zdefiniowania interesu narodowego proponowano zdefiniowanie „kompleksowej siły państwa". Uznawano, iż była ona wypadkową siły gospodarczej (definiowano podstawowe pojęcia, jak produkt krajowy brutto), technologii i poziomu edukacji, siły politycznej rozumianej jako oddziaływanie dyplomacji, siły wojskowej i potencjału demograficznego[293].

---

[290] Shen Jiru, *Jiushi niandai shijie jingji diqu yitihua de tiaozhan yu Zhongguo dui waice* (Wyzwania regionalnej integracji gospodarczej w latach 90. i polityka zagraniczna Chin), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 4, s. 1−4.

[291] Huan Fanzhang, *Xifang jingji xingshi, quxiang he women de duice yanjiu* (Analiza polityki Chin wobec zmian i trendów w gospodarce Europy Zachodniej), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1990, nr 11, s. 6−7.

[292] Guo Xinning, *Ruhe renshi shehuizhuyi de guojia liyi* (Jak poznać socjalistyczny interes narodowy), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1989, nr 7, s. 66−67.

[293] Zhan Boli, *Lun zonghe guoli yaosu* (O wyznacznikach kompleksowej siły państwa), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1989, nr 12, s. 53−55.

W sytuacji, kiedy jedynym supermocarstwem pozostały Stany Zjednoczone, zagrożeniem dla pokoju była, jak oceniano, polityka praw człowieka głoszona przez Waszyngton. Mimo że prowadzona pod sztandarem pokoju, to głównym jej celem było tworzenie środowiska korzystnego dla ochrony i rozszerzania amerykańskich stref wpływów. Podstawowym zagadnieniem dyplomacji występującej pod hasłami praw człowieka było zdefiniowanie sprzeczności między prawami człowieka a suwerennością. Ingerencja w wewnętrzne sprawy innych państw nie mogła zostać zaakceptowana, gdyż stała w sprzeczności z chińskimi zasadami[294]. O ile same prawa człowieka uznawane były za wspólny cel ludzkości, o tyle w rękach dyplomacji stawały się narzędziem wykorzystywanym dla ochrony własnych, partykularnych interesów. Istotne, po krytyce działań z wykorzystaniem praw człowieka, było powrócenie do aktywnej dyplomacji i udowodnienie, iż Chiny nie były izolowane na arenie międzynarodowej[295].

Chociaż Chiny i Stany Zjednoczone miały wiele wspólnych interesów na kontynencie azjatyckim, to jednak po upadku ZSRR oraz wydarzeniach z 4 czerwca 1989 r. Pekin mógł spodziewać się wzmocnienia narzędzi ideologicznych, przede wszystkim związanych z prawami człowieka i ingerencji w wewnętrzne sprawy Chin[296]. Nowa sytuacja geopolityczna rodziła międzynarodowe niepokoje, m.in. utworzenie państw bałtyckich wpływało destabilizująco na region, upadek systemu dwubiegunowego powodował wzrost nacjonalizmów. Wszystko to wpływało na określenie nowej sytuacji. Świat wchodził w okres bliżej nieokreślonej czasowo transformacji[297].

Ameryka, wykorzystując swoją potęgę wojskową i ekonomiczną, starała się stworzyć wspólnotę opartą na wartościach świata Zachodu. W porównaniu do agresywnej polityki amerykańskiej zmierzającej do unifikacji świata pod sztandarem zachodnich wartości, Chiny starały się podkreślać wartość suwerenności państw, upominając się o ich prawa, a także, mimo istotnego znaczenia różnic ideologicznych w relacjach międzynarodowych, promować „przechodzenie ponad różnicami". Miało to gwarantować zachowanie własnego systemu wartości, własnej tożsamości, możliwości rozwoju gospodarczego oraz społecznego. Na tym tle występowały rozbieżności w rozumieniu interesów i pojęć moralności. Z jednej strony dążono do zachowania autonomii, z drugiej zaś do unifikacji. Chiny, jako

---

[294] Li Yihu, *Miandui guoji xin zhixu de zhuti* (W konfrontacji z nowym systemem międzynarodowym), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1992, nr 3, s. 28–30.

[295] Gu Yan, *Renquan yu guoji guanxi* (Prawa człowieka i stosunki międzynarodowe), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 7, s. 29–30; Bing Jinfu, *Meiguo „renquan waijiao" de yanbiao, tedian jiqi qushi* (Tendencje, punkty szczególne i rozwój „dyplomacji praw człowieka" Stanów Zjednoczonych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1991, nr 12, s. 44–46.

[296] Li Gang, *90 niandai de Zhong Mei guanxi- jihui yu tiaozhan* (Stosunki amerykańsko-chińskie w latach 90. – szanse i wyzwania), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1989, nr 7, s. 1–4.

[297] *Ibidem*, s. 34–35.

rozwijające się mocarstwo, stawały przed dylematami − z jednej strony miały bronić lansowanego przez siebie systemu międzynarodowego, z drugiej zaś w celu dalszego rozwoju ekonomicznego współpracować z państwami rozwiniętymi[298].

* * *

W okresie przejmowania władzy, przyjęta przez grupę reformatorów argumentacja, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej, miała stanowić dowód przejęcia inicjatywy i wykluczenia politycznej opozycji. W początkowej fazie reform język dyplomacji był istotnym elementem wewnętrznej gry o władzę, instrumentalnie wykorzystywanym narzędziem politycznym, mającym na celu pokonanie opozycji wewnątrzpartyjnej i przeforsowanie własnych koncepcji reform. W dalszej zaś perspektywie przyjmowane sformułowania i argumentacja miały oddziaływać w relacjach międzynarodowych.

Kluczowe dla zrozumienia pragmatyzmu pierwszej dekady reform było hasło „praktyki jako jedynego kryterium prawdy". W zdecydowany sposób zrywało ono z poprzednią epoką, sugerując nową jakość w chińskiej polityce wewnętrznej i zagranicznej. Wszystko, co przynosiło często niezamierzone acz pozytywne efekty, stawało się pragmatyczne. Dlatego po przywróceniu zasad pokojowego współistnienia, sformułowanych przez premiera Zhou Enlaia, uznano je za pragmatyczne. Dopiero w sytuacji stabilizacji politycznej określono dwie główne tendencje, które miały tworzyć ramy chińskiej polityki zagranicznej na następne dekady − „pokój i rozwój". W tym kontekście doszło do wręcz rewolucyjnego odejścia od dawnej koncepcji Mao Zedonga, zerwania tym samym z pierwiastkiem ideologicznym zarówno w sferze retorycznej, jak i praktycznej chińskiej polityki zagranicznej. Co ważne, w argumentacji nie wykorzystywano historii i filozofii dawnych Chin, gdyż to jednoznacznie kojarzyło się z polityczną walką o wpływy polityczne.

Kolejne zmiany były już tylko wypadkową decyzji politycznych z grudnia 1978 r. Podstawowy był tu dobór takich argumentów, by nie antagonizować partnerów, lecz w celu dalszego rozwoju Chin wykorzystać ich potencjał. W relacjach bilateralnych starano się podporządkować pragmatycznemu dyskursowi. Stąd, mimo że w wewnętrznych ocenach używano bardzo ostrych argumentów, to w retoryce wobec USA zachowywano ton umiarkowany. Akcentowano problem tajwański, zdając sobie jednak sprawę, iż nachalne stanowisko mogłoby przynieść

[298] Li Shisheng, *Zai guoji guanxi zhong yizhixingtai de zuoyong danhua le ma?* (Czy czynnik ideologiczny jest trywializowany w stosunkach międzynarodowych?), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1990, nr 1, s. 28−29; Liang Yue, *Guanyu jianli guoji xin zhixu de zai sikao* (Ponowne refleksje o stworzeniu nowego ładu międzynarodowego), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1991, nr 3, s. 1−4; Cai Yunxiang, *Weilai de guoji xin zhixu de jiben kuanjia* (Podstawowe ramy przyszłego systemu międzynarodowego), „Guoji zhengzhi yanjiu"1992, nr 3, s. 46−50.

tylko utratę transferu wysokich technologii ze Stanów Zjednoczonych. W relacjach z Japonią istotne wydawało się przedkładanie argumentów odwołujących się do przeszłości i pozytywnego oddziaływania Japonii na procesy chińskiej modernizacji. Z kolei w stosunkach ze Związkiem Radzieckim Chiny zrezygnowały z ostrych komentarzy na rzecz racjonalnego postawienia warunków, mogących prowadzić do normalizacji relacji bilateralnych. W przedstawianej argumentacji wobec państw rozwijających się występowało silne utożsamianie się ze wspólnotą międzynarodową, co może być określane mianem chińskiego internacjonalizmu opartego na koncepcji *tianxia* czy też pogodzenia marksistowskiej wizji ruchu ponadnarodowego z interesem narodowym Chin, z drugiej zaś strony, z racji doświadczeń historycznych, odwoływano się do konieczności „decydowania o sobie samym". Radziecka interwencja w Afganistanie oficjalnie postrzegana była jako zagrożenie dla bezpieczeństwa Chin, a „naród chiński" wspierał walczący naród afgański[299].

W aspekcie retoryki kryzysowej w konflikcie z Wietnamem przedkładane deklaracje miały istotne znaczenie dla następujących po nich działań wojskowych. Deklaracje przedstawiane w styczniu i lutym 1979 r. były wstępem do interwencji u południowego sąsiada Chin[300]. Dylematem chińskiej dyplomacji była również kwestia niezaangażowania w rozwiązywanie międzynarodowych problemów, przy wzrastającej współzależności. Postawa niezaangażowania miała gwarantować suwerenność, wolność, a także mieć istotny wpływ na rozwój gospodarczy w państwach rozwijających się[301].

W ciągu zaledwie 10 lat, przy sprzyjającej sytuacji międzynarodowej, udało się Chinom doprowadzić do normalizacji relacji z dwoma światowymi supermocarstwami. W przypadku Związku Radzieckiego postawione warunki zostały spełnione, co w konsekwencji wpłynęło na normalizację relacji. Z drugiej jednak strony „jesień ludów" pociągała za sobą zmiany w skali globalnej. Tu z racji częściowej izolacji, Chiny zdecydowanie wycofały się z prowadzenia aktywnej polityki, przeczekując okres izolacji i wychodząc z niego „małymi krokami" i nawiązując relacje z państwami Trzeciego Świata[302]. Przyjęcie takiej taktyki wynikało z realistycznej oceny sytuacji międzynarodowej, która nie była korzystna dla Chin. Państwo Środka aspirujące do miana lidera państw rozwijających się zostałoby uznane za mocarstwo rewizjonistyczne, a w konsekwencji marginalizowane na wszystkich forach międzynarodowych. Marginalizacja na arenie światowej mogła być groźna dla chińskiej suwerenności oraz limitować dostęp do technologii i kapitału mających zapewnić rozwój chińskiej gospodarki. Dodatkowo, nało-

---

[299] G. Segal, *China and Afghanistan*, „Asian Survey" 1981, vol. 21, no. 11, s. 1164−1165.

[300] J. Townsend, *Chinese Nationalism*, „The Australian Journal of Chinese Affairs" 1992, no. 27, s. 120−121.

[301] Liu Enzhao, *Bu jiemeng yindong de zuzhi he fazhan gaikuang* (Sytuacja organizacji i rozwoju ruchu państw niezaangażowanych) , „Guoji wenti yanjiu" 1986, nr 4, s. 53−55.

[302] Por. M. B. Yahuda, *The People's Republic of China at 40: Foreign Relations*, „The China Quarterly", Special Issue: The People's Republic of China after 40 Years , 1989, no. 119, s. 519−539.

żenie po wydarzeniach na Placu Tian'anmen embarga przez państwa zachodnie, próba izolacji Chin oraz przejęcie kierownictwa przez konserwatystów partyjnych przyczyniły się do spowolnienia reform i ponownego zamknięcia się Chin. Z punktu widzenia analizy chińskiej argumentacji, *taoguang* winno być rozumiane jako ograniczenie komunikatów dyplomatycznych do minimum i skupienie się na nieoficjalnych działaniach, m.in. ze Stanami Zjednoczonymi, które mogły być praktycznie wykorzystane dla ochrony interesu chińskiego. Ważnym założeniem tego okresu było nieantagonizowanie otoczenia i środowiska międzynarodowego, tak by uzyskać korzystne warunki dla dalszych reform w państwie[303]. Odnosiło się to do praktycznych działań dyplomatycznych. Bez głośnych komentarzy dyplomacja chińska czyniła kroki w kierunku przygotowania wizyty Richarda Schiftera, asystenta Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych ds. praw człowieka w Chinach w grudniu 1990 r.[304]

W praktyce okres ponaddwuletniego zahamowania reform pozwolił elitom chińskim na stopniowe odbudowanie wizerunku wiarygodnego partnera. W deklaracjach wobec partnerów afrykańskich, Chiny mogły przedstawiać własne zasady w polityce międzynarodowej, które miały szansę spotkać się z abrobatą. Wobec upadku ZSRR, jak i izolacji Chin, chińska dyplomacja musiała dostosować slogany do potrzeb realizacji chińskiego interesu narodowego. Pustka w międzynarodowym ruchu komunistycznym oraz brak lidera w postaci Związku Radzieckiego stwarzał możliwość naturalnego przejęcia przywództwa przez Chiny. Było to jednak postrzegane jako istotne zagrożenie wciągnięciem Chin w grę ze Stanami Zjednoczonymi. Dlatego tak ważne stało się zredefiniowanie międzynarodowego ruchu komunistycznego jako „wielkiej rodziny", która nie posiada jednego centrum zarządzającego, a składa się z równych sobie członków[305]. W tej sytuacji Chinom pozostawało utrzymać nakreśloną przez Deng Xiaopinga strategię „niskiego profilu". Wpływało to również na sferę retoryczną. Takie określenia, jak hegemonizm, walka z dominacją, jednoznacznie kojarzące się z postawą konfrontacyjną, były stopniowo eliminowane. Dalsze szafowanie wspomnianymi sloganami mogło stawiać Chiny w roli lidera ruchu antykapitalistycznego, a to stało w sprzeczności z oficjalnie przyjętą strategią „28 znaków", unikania konfrontacji i niebrania odpowiedzialności za sprawy międzynarodowe, w tym przede wszystkim w ruchu komunistycznym[306].

---

[303] Xing Yue, Zhang Zhibing, *„Taoguang yanghui" zhanlue zai sikao – ruhe chuli Zhongguo de guoji xinxiang* (Ponownie o strategii „taoguang yanghui" − jak kreować międzynarodowy wizerunek Chin), „Guoji guancha" 2006, nr 6, s. 13−16.

[304] Zhao Quansheng, *Domestic Factors of Chinese Foreign Policy: From Vertical to Horizontal Authoritarianism*, „Annals of the American Academy of Political and Social Science" 1992, vol. 519, s. 166.

[305] Guo Shuyong, *Shilun Deng Xiaoping waijiao sixiang zhong de guoji zhuyi* (Internacjonalizm w dyplomatycznych ideach Deng Xiaopinga), „Waijiao pinglun" 2007, nr 96, s. 32−33.

[306] *Guoji huanjing waijiao de xin dongxiang* (Nowe kierunki dyplomacji w środowisku międzynarodowym), „Guoji wenti yanjiu" 1990, nr 4, s. 49−50.

Rozdział III
Kryzys wartości, lekcje asertywności i „pokojowe wzrastanie”

Zmiany zachodzące w Chinach po stłumieniu demonstracji studenckich w czerwcu 1989 r. i usunięciu Zhao Ziyanga z zajmowanych stanowisk partyjnych oraz transformacja układu w polityce międzynarodowej stawiały nowe wyzwania przed chińskimi liderami. W latach 90. ubiegłego stulecia Chiny, jako podmiot ideologicznie i ustrojowo obcy, w atmosferze konstytuowania się nowego ładu międzynarodowego, musiały stawić czoła konfrontacyjnej postawie państw Zachodu, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych. Wobec sytuacji zaistniałej po upadku ZSRR Pekin stawał się głównym adwersarzem, mającym potwierdzać dominującą pozycję Stanów Zjednoczonych. Jednym z pól, na których przebiegała rywalizacja, prócz propagowania praw człowieka i własnej wizji rozwoju, był język i argumentacja używana w relacjach między Chinami i państwami Zachodu. Zatem oparcie się próbom wymuszenia przez Stany Zjednoczone na Chinach przyjęcia zachodniego modelu rozwoju i niewdawanie się w „grę słów” w kontaktach ze Stanami było jednym z podstawowych zadań chińskiej dyplomacji w pierwszej połowie lat 90. Chcące kreować się na jeden z biegunów stosunków międzynarodowych Chiny nie mogły przyjąć zasad, które *de facto* przekreślałyby ich zamiary. Po pierwszym okresie izolacji, w 1992 r. Chiny ponownie otworzyły się na świat i rozpoczęły drugi okres reform. Wyjście z izolacji po wydarzeniach z czerwca 1989 r. było impulsem do dalszego rozwoju gospodarczego. Wiązało się to z koniecznością usankcjonowania i oficjalną akceptacją pojawiającego się lobby gospodarczego. Z drugiej strony nowymi wyzwaniami dla języka chińskiej dyplomacji stały się konieczność redefinicji tożsamości Komunistycznej Partii Chin − z klasowej na narodową, oraz kontrolowanie wzrastających nastrojów antyzachodnich i nacjonalistycznych wewnątrz państwa. Nowe wyzwania, a także świadomość wśród elit potrzeby tworzenia dogodnych warunków dla chińskiej strategii „wyjścia na zewnątrz” wymuszały redefinicję chińskiej argumentacji.

W zaistniałej sytuacji ważnym, a nawet koniecznym krokiem było odejście od socjalistycznej retoryki, która w świetle wydarzeń po 1989 r. stawała się mało atrakcyjna. Istotnym zadaniem było stworzenie podstaw umożliwiających zmianę dotąd stosowanej argumentacji, która z jednej strony wskazywała na zmianę statusu partii rządzącej, z drugiej zaś pozytywnie wpływała na opinię między-

narodową. Chińskie władze musiały zdecydować, w jaki sposób oparcie się na tradycyjnych przesłankach zakorzenionych w filozofii konfucjańskiej będzie mogło efektywnie kreować otoczenie chińskiej polityki zagranicznej i z jakimi wyzwaniami i trudnościami należy się liczyć. W tym kontekście, w odróżnieniu od pierwszego okresu reform, zakładano szeroko zakrojony kompromis umożliwiający przejście od arguemtacji socjalistycznej do narodowej. Istotne staje się zatem przedstawienie przesłanek wewnętrznych i zewnętrznych, które doprowadziły do stworzenia koncepcji „pokojowego wzrastania”, będącej owocem dyskusji z lat 90.

Sytuacja wewnętrzna i państwowy nacjonalizm

Kryzys z końca lat 80. uświadomił chińskim elitom konieczność zredefiniowania założeń ideowych Chin. Wystąpienia na Placu Tian'anmen z wiosny 1989 r. zostały zinterpretowane jako zagrożenie dla procesu modernizacji kraju, co determinowało zastosowanie rozwiązania siłowego. W konsekwencji doprowadziło to do częściowej izolacji i zamknięcia się Chin na kontakty z państwami zachodnimi. Jednak chcąc promować dalsze reformy, Chiny musiały doprowadzić do wyjścia z izolacji i wznowić relacje z państwami zachodnimi. Z punktu widzenia dalszego rozwoju Chin kluczowym wydarzeniem była „podróż południowa” Deng Xiaopinga na przełomie stycznia i lutego 1992 r. W czasie spotkań w Wuchangu, Zhuhai'u, Shenzhenie czy Szanghaju chiński przywódca wzywał do dalszych reform, wychodzenia z izolacji po kryzysie Tian'anmen oraz otwarcia się Chin na świat zewnętrzny. Deng Xiaoping jednoznacznie oświadczył, iż każdy, kto sprzeciwiał się reformom, powinien zostać usunięty z kierownictwa. Co istotne, 21 lutego 1992 r. w artykule wstępnym w „Dzienniku Ludowym” Zheng Bijian, nie odwołując się bezpośrednio do podróży Deng Xiaopinga, wskazywał również na konieczność odważnego przeprowadzenia reform gospodarczych. Podobnie jak u progu reform, konieczne stało się włączenie zwolenników otwarcia i dokonanie personalnych roszad w centralnym kierownictwie. Na początku 1992 r. Deng uznawał, że zarówno „prawicowcy”, jak i „lewicowcy” zagrażają chińskim reformom, a najbardziej pożądane byłoby znalezienie złotego środka i zachowanie dynamicznego rozwoju gospodarczego przy powolnym reformowaniu systemu politycznego. Przyjmując te założenia, po wizycie w Szanghaju podjęto decyzję o mianowaniu na stanowisko wicepremiera Zhu Rongji – określanego mianem liberalnego wicemera miast[1].

[1] Zhu Rongji (1928−) − absolwent Wydziału Urządzeń Elektrycznych Uniwersytetu Qinghua w Pekinie; od 1949 r. w KPCh; pracował w Departamencie Planowania Ministerstwa Przemysłu rządu Chin Północnowschodnich (1951−1952) oraz na różnych stanowiskach w Komisji Planowania Gospodarczego, Ministerstwie Przemysłu Naftowego i Instytucie Gospodarki Przemysłowej Chiń-

Redefinicja systemu wartości w polityce Chin była kolejnym istotnym krokiem po kluczowych decyzjach strategicznych dotyczących dalszego otwarcia i reform. Kryzys polityczny, społeczny i gospodarczy końca lat 80. uświadomił elitom chińskim konieczność zdefiniowania programu ideowego zarówno na scenie wewnętrznej, jak i międzynarodowej. Władze stanęły przed poważnym kryzysem ideowo-społecznym określanym jako „kryzys wiary w socjalizm, marksizm oraz utrata zaufania do partii". W ocenach dominowały poglądy o konieczności stworzenia podstaw i nowych zasad w edukacji. Takie stanowisko nakreślił Deng Xiaoping, mówiąc: „Największymi błędami, jakie popełniliśmy, były błędy w edukacji, zwłaszcza w wychowaniu politycznym i ideologicznym, i to nie tylko w stosunku do studentów, lecz społeczeństwa w ogóle"[2].

W odpowiedzi na rodzące się pytania w sierpniu 1991 roku przyjęto dwie regulacje: „O przeprowadzeniu kampanii wychowania patriotycznego i rewolucyjnych tradycji przy wykorzystaniu miejsc kultury" oraz „O wzmocnieniu edukacji w zakresie współczesnej historii Chin i o warunkach narodowych". Kontynuując kreowanie propatriotycznych postaw, w sierpniu 1994 r. Komitet Centralny KPCh przyjął „Plan wprowadzenia wychowania patriotycznego", w którym uznano, iż warunkiem tworzenia patriotycznej atmosfery w społeczeństwie była jej popularyzacja: „[…] taka atmosfera musi być silnie promowana, tak by ludzie byli pod jej wpływem i pielęgnowali patriotyczne myśli i ducha cały czas, wszędzie w życiu codziennym. To zadanie dla każdego rodzaju mediów, prasy, radia, telewizji, na każdym szczeblu administracyjnym"[3]. Warto zauważyć, iż w głównym dyskursie patriotycznym Chiny przedstawiane były jako ofiara imperializmu zachodniego, nie opiewano Chin w stylu maoistowskim. Ponadto, choć z jednej strony podkreślano „wiek upokorzeń"[4], to z drugiej w kontekście

---

skiej Akademii Nauk Społecznych (1952−1983); wiceprzewodniczący Państwowego Komitetu Ekonomicznego (1983−1987); z-ca sekretarza, sekretarz KM KPCh i mer Szanghaju (1987−1991); wicepremier (1991−1998); prezes Ludowego Banku Chiny (1993−1995); członek KC KPCh (1987−2002) oraz członek Stałego Komitetu BP KC KPCh (1992−2002). Patrz: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian (1921−2003)* (Wielki słownik członków Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin 1921−2003), Zhonggong dang shi chubanshe, Beijing 2004, s. 1156−1157 oraz na temat podróży Deng Xiaopinga: Deng Xiaoping, *Zai Wuchang, Shenzhen, Zhuhai, Shanghai deng di de tanhua yaodian* (Ważne punkty rozmów w Wuchangu, Shenzhen, Zhuhaiu, Szanghaju i innych miejscach), (18.01−21.02.1992), „Renmin ribao", 21.01.1991, s. 1; E. Vogel, *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, Harvard University Press, Cambridge 2011, s. 669−680.

[2] M. Bonnin, *The Chinese Communist Party and 4 June 1989: or how to get out of it and get away with it*, [w:] *The Impact of China's 1989 Tiananmen Massacre*, ed. Jean-Philippe Béja, Routledge, Oxon, New York 2011, s. 33−34.

[3] Zheng Wang, *National Humiliation, History Education, and the Politics of Historical Memory: Patriotic Education Campaign in China*, „International Studies Quarterly" 2002, no. 52, s. 783−806; W. Callahan, *Nationalism, Civilization and Transnational Relations: the Discourse of Greater China*, „Journal of Contemporary China" 2005, no. 14, s. 277−279.

[4] *Bainian guochi* 百年国耻. Sam slogan „stu lat upokorzenia" został przedstawiony przez Mao Zedonga w 1962 r. w czasie wojny z Indiami, jako odniesienie do wspólnej hindusko-chińskiej przeszłości upokorzenia przez kolonialną politykę Wielkiej Brytanii.

zmiany dyskursu ważne stawało się hasło nawołujące do „rewitalizacji narodu chińskiego”, jako dziejowego zadania, które miało zostać zrealizowane pod przywództwem partii[5]. Kolejnym ważnym dokumentem przyjętym w latach 90. była rezolucja uchwalona w czasie VI Plenum XIV Zjazdu w październiku 1996 r., dotycząca „wzmacniania i budowy socjalistycznej cywilizacji duchowej”. Podejmowanie takich działań przez władze wyraźnie wskazywało na istotne zmiany zachodzące w społeczeństwie, które mimo pacyfikacji demonstracji studenckich, w dalszym ciągu ulegało procesom okcydentalizacji[6].

Jednak podstawową kwestią pozostawała zmiana podstaw legitymizacji władzy, co skutkowało przejściem od argumentacji socjalistycznej do dyskursu postmarksistowskiego[7]. Wychowanie patriotyczne, określane jako „edukacja polityczna” lub „edukacja myślenia narodowego i politycznego”, stawało się nierozłącznym elementem redefinicji tożsamości i roli partii rządzącej. Widmo utraty legitymacji, często utożsamiane z upadkiem Chin, stanowiło podstawę kreowania poglądów opinii publicznej, co musiało wcześniej czy później doprowadzić do zmian w argumentacji w polityce zagranicznej[8].

Stworzenie podstaw jedności narodowej, stanowiącej o kompleksowej sile państwa, nie mogło iść w parze z głoszeniem klasowych zasad marksizmu, które kreowałyby podziały. Tak długo jak Chiny nie miały wystarczającego potencjału do osiągnięcia jedności, tak długo środowisko międzynarodowe pozostawało niestabilne, a mocarstwa światowe mogłyby wykorzystać słabość do kolejnego „upokorzenia Chin”. W tym kontekście przywoływano przykład z okresu schyłku dynastii Qing, kiedy nie potrafiono jednoczyć ludzi, tracąc możliwość realnej obrony interesu narodowego, co w konsekwencji doprowadziło do upadku państwa. W obliczu koniecznej interakcji ze światem zewnętrznym, która jak sądzono miała gwarantować kontynuację reform, Państwo Środka stawało przed nowymi wyzwaniami. Zachód, zwłaszcza Stany Zjednoczone, wywierał presję w zakresie przestrzegania praw człowieka, regulacji dotyczących kursu chińskiej waluty oraz polityki antydumpingowej, co czyniło przyszłość Chin niepewną[9]. W tej sytuacji, jak zauważa Zhao Suisheng, akademik z Uniwersytetu w Denver, konieczny był „pragmatyczny nacjonalizm”. Opierał się on przede wszystkim na poglądzie o „unikalności Chin” i dążeniu do narzucenia światu zewnętrznemu dyskursu, którego przesłanie można sprowadzić do stwierdzeń: Chiny są piękne, z długą

---

[5] „Renmin ribao”, 22.08.1994, s. 1.

[6] J. Fewsmith, *China since Tiananmen. The Politics of Transitions*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 180−185. Na temat spotkania z marca 1995 r. zob.: P. Ferdinand, *Social change and the Chinese Communist Party: domestic problems of rule*, „Journal of International Affairs” 1996, no. 49, s. 478–492.

[7] Xing Guoxin, *Hu Jintao's Political Thinking and Legitimacy Building: A Post-Marxist Perspective*, „Asian Affairs” 2009, no 4, s. 214−215.

[8] *Ibidem*, s. 217−218.

[9] *Ibidem*, s. 396−402; D. Mierzejewski, *'Not to Oppose but to Rethink'. The New Left Discourse on the Chinese Reforms*, „Journal of Contemporary Eastern Asia” 2009, vol. 8, no. 1, s. 15−29.

i bogatą tradycją, historią i kulturą, rządzone z myślą o osiąganiu nowych celów. Taki pragmatyzm wyrażał się w czynieniu wszystkiego zgodnie z możliwościami i stanem państwa[10]. Mimo iż w dyskursie dominowały pozytywne emocje, to jednak władze chińskie, jak uznaje Chen Zhimin, operowały koncepcją narodu opartą na wizji Sun Yat-sena, czyli produktu różnic rasowych. Władze ChRL postrzegały nacjonalizm w podobnych kategoriach jak u progu okresu republikańskiego, czyli jako zdolność Chińczyków narodowości Han do utworzenia własnego państwa oraz utrzymania rządów we własnych rękach[11]. W połowie lat 90. nawoływano do dalszego kreowania atmosfery patriotycznej. Od maja 1995 r. media rozpoczęły intensywne kampanie poświęcone budowaniu „ducha i zjednoczenia narodowego", odwołując się do przemówienia Mao Zedonga w Yan'anie „O literaturze i sztuce". Głównym celem było zwalczanie zachodniej konspiracji i „kulturowej infiltracji", które uznano za uderzające w chińskie wartości, czego dobitnym wyrazem był komunikat z VI Plenum. Pod koniec 1996 r. Agencja Prasowa Xinhua, omawiając kwestie nacjonalizmu i narodowej jedności, podsumowywała: „Obecnie patriotyzm jest siłą wiodącą do odrodzenia narodu chińskiego i elementem zjednoczenia całego narodu"[12]. Jako zachodnią ingerencję w wewnętrzne sprawy Chin interpretowano wydarzenie z kwietnia 1999 r., kiedy ok. 10 tys. praktykujących „doskonalenie ciała i umysłu" (Falun Gong) zorganizowało wiec przed siedzibą chińskiego rządu. Odpowiedź władz była jednoznaczna, nastąpiły aresztowania i zdelegalizowano związek. Wrogie nastawienie władz miało również wymiar ambicjonalny, bowiem liczba członków organizacji przekroczyła liczbę członków KPCh, a ponadto niebagatelne znaczenie miał przykład z historii Chin, kiedy to właśnie różne grupy religijne wywoływały powstania i doprowadzały do obalenia panujących dynastii. Możliwość wpływania Stanów Zjednoczonych na Chiny za pośrednictwem Falun Gong spowodowała, iż ruch ten został uznany za organizację terrorystyczną, ingerującą w wewnętrzną politykę Chin. Te wszystkie obawy spotęgowało zbombardowanie Ambasady Chińskiej Republiki Ludowej w Belgradzie podczas interwencji Sojuszu Północnoatlantyckiego w Kosowie.

Drugim ważnym czynnikiem destabilizującym sytuację polityczną w końcu lat 90. była inicjatywa Wang Youcaia i powstanie w Hangzhou pierwszej komórki Demokratycznej Partii Chin z ambicjami ogarnięcia swoją siecią całego kraju. Jednak lokalne władze sądowe odmówiły oficjalnej rejestracji, a założyciele, w tym Wang Youcai, zostali aresztowani. W lipcu i październiku 1999 r., po aresztowaniu

---

[10] Zhao Suisheng, *A nation-state by construction: dynamics of modern Chinese nationalism*, Stanford University Press, Stanford 2004, s. 219–225.

[11] Chen Zhimin, *Nationalism, Internationalism and Chinese Foreign Policy*, „Journal of Contemporary China" 2005, no. 14, s. 35–45.

[12] Willy Wo-Lap Lam, *The era of Jiang Zemin*, Prentice Hall, Singapore, New York, London 1999, s. 47–53, 267–269.

osób zaangażowanych w tworzenie alternatywy politycznej, inicjatywa ta została powstrzymana[13].

W odpowiedzi na wspomniany kryzys wartości na początku XXI wieku Komunistyczna Partia Chin, po raz pierwszy w swej historii w takim stopniu, wskazywała na wielkie osiągnięcia i dumę narodową Chin. Głównym sloganem politycznym stało się „wielkie odrodzenie narodu chińskiego”. Pierwszy raz tego zwrotu użył Zhao Ziyang pod koniec lat 80., lecz zyskał on na znaczeniu dopiero w czasie rządów Jiang Zemina[14]. Patriotyzm, wraz z kolektywizmem i socjalizmem, stały się nieodłącznym elementem dyskursu partyjnego w latach 90. Udowadniano, iż to dzięki poczuciu wspólnoty Chiny przetrwały i mimo że stawały przed kolejnymi istotnymi wyzwaniami, to dzięki kolektywnej myśli mogły osiągać coraz to nowe sukcesy[15].

Pod koniec lat 90. unormowano również relacje między strukturami cywilnymi a wojskowymi. W wyniku politycznego kompromisu w 1993 r. Jiang Zemin skupił w swoim ręku trzy funkcje: przewodniczącego państwa, sekretarza generalnego KPCh oraz przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej[16]. Zatem niezwykle istotnym zadaniem w polityce wewnętrznej było utrzymanie kontroli nad armią. Tu natrafiając na opozycję wewnętrzną, przede wszystkim Chen Yuna i Bo Yibo, Deng Xiaoping w obawie przed możliwością stworzenia koalicji wojskowo-partyjnej wzywał do zachowania prymatu partii nad armią.

---

[13] *Comrade Jiang Zemin's Speech at the Meeting of the Political Bureau of CCCCP Regarding Speeding Up the Dealing With and Resolution of the „Falun Gong” Problem*, (7 June 1999), „Chinascope” 2005 (February−March), s. 35−37; Leo Chao, *The U.S. Factor in Jiang Zemin's Decision to Crack Down on Falun Gong*, „Chinascope” 2005 (February−March), s. 14−15; T. Wright, *The China Democracy Party and the Politics of Protest in the 1980s−1990s*, „The China Quarterly” 2002, s. 906−926; Yu Jianhua, Wu Kejia, *Kongshi zhuyi yu mingzu, zongjiao lunxi* (Analiza narodu, religii i terroryzmu), „Guoji wenti yanjiu” 2002, no. 3, s. 48−50.

[14] Jiang Zemin (1926−) − od 1946 r. w KPCh; absolwent Wydziału Urządzeń Elektrycznych Politechniki Jiaotong w Szanghaju (1947); wicedyrektor Zakładów Przemysłowych w Szanghaju (1949−1955); na praktyce w Zakładach Samochodowych im. J. Stalina w Moskwie (1955−1956); zastępca dyrektora ds. zespołów napędowych i elektrycznych w Pierwszej Fabryce Samochodów Ciężarowych w Changchunie, następnie dyrektor Instytutu Naukowo-Badawczego Urządzeń Elektrycznych w Szanghaju i dyrektor Instytutu Energetycznego w Wuhanie; powołany na dyrektora Biura Departamentu Zagranicznego Pierwszego Ministerstwa Przemysłu Maszynowego; wiceprzewodniczący Państwowej Komisji Administracyjnej ds. Eksportu i Importu, a następnie Państwowej Komisji ds. Inwestycji Zagranicznych; wiceminister i minister przemysłu elektronicznego (1982−1985); od 1985 r. mer Szanghaju; mianowany w 1987 r. I Sekretarzem Komitetu Miejskiego Szanghaju; członek KC (1985−2002) i Biura Politycznego (1987−2002); po wydarzeniach na Placu Tian'anmen w czerwcu 1989 r. objął stanowiska: przewodniczącego ChRL (1991−2003), sekretarza generalnego KC KPCh (1989−2002) oraz przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej (1990−2004). *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuan da ci dian (1921−2003)*, s. 271.

[15] *Dangdai Zhongguo daode jianshe lungang* (Przewodnik o budowie moralności Chin współczesnych), red. Wu Shanxin, Zhongguo shehui kexueyuan, Beijing 2009, s. 97−98, 105.

[16] A. Scobell, *China's Evolving Civil-Military Relations: Creeping Guojiahua*, „Armed Forces and Society” 2005, no. 31, s. 230.

Peng Zhen i Chen Yun, z kolei, wzywali do podjęcia stanowczych działań wobec USA uznając, iż chińska modernizacja nie mogła wzorować się na Stanach Zjednoczonych. To uderzało w stanowisko prezentowane zarówno przez Deng Xiaopinga, jak i Jiang Zemina i mogło prowadzić do zamachu stanu. W perspektywie łagodnej reakcji na przejęcie statku Yinhe[17] oraz nałożonie sankcji na Chiny i Pakistan w 1993 r. reakcja chińska była zbyt słaba, wręcz uległa. W takich okolicznościach stosowano się do przyjętej taktyki „niskiego profilu", zyskując tym samym czas i spokój dla implementacji dalszych reform. W zarysowanej sytuacji władzę przejmował Jiang Zemin, którego pozycja ostatecznie została potwierdzona na IV Plenum XIV Zjazdu w dniach 25−28 października 1994 r., co wymagało dodatkowego kompromisu z siłami zbrojnymi. Za przychylność Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej oraz jej łagodne stanowisko, armia, mająca wówczas liczne interesy związane ze sprzedażą broni, otrzymała dalsze możliwości prowadzenia działalności komercyjnej oraz zwiększania nakładów na obronę[18]. Przejęcie władzy nad strukturami siłowymi i tym samym skupienie pełni władzy dawało możliwość sprawnego przeprowadzania alternacji władzy, gdyż zamykało drogę do możliwego w ówczesnym czasie przewrotu wojskowego. Wiązało się to również z utratą przez siły zbrojne dawnej pozycji politycznej. Krótko po śmierci Mao Zedonga w 1977 r. 57% Biura Politycznego stanowili członkowie związani z Chińską Armią Ludowo-Wyzwoleńczą, na początku reform w 1982 r. − 43%, a w 1992 r. tylko 10%. W połowie lat 90. już tylko dwóch wojskowych − Zhang Wannian i Chi Haotian, wchodziło w skład 24-osobowego Biura Politycznego. Między 1993 a 1995 r. ok. 1000 wojskowych wyższego szczebla odeszło na emeryturę bądź zmieniło miejsce pracy. Ważnym posunięciem było odsunięcie wojskowych powiązanych z masakrą na Placu Tian'anmen; w 1995 r. żaden z nich nie pełnił już wysokich funkcji wojskowych.

W drugiej połowie lat 90. dokonano kolejnych reform dotyczących modernizacji i redukcji personelu wojskowego. Podczas IV Plenum XV Zjazdu KPCh, jesienią 1999 r., do składu Centralnej Komisji Wojskowej włączono Hu Jintao[19],

---

[17] W lipcu 1993 r. na wodach międzynarodowych na Oceanie Indyjskim amerykańskie okręty zatrzymały do kontroli chiński kontenerowiec „Yinhe" (Droga Mleczna) pod zarzutem przewożenia ładunków do produkcji broni chemicznej. Po trzech tygodniach wydano komunikat, iż niczego nie znaleziono.

[18] A. S. Whiting, *Chinese Nationalism and Foreign Policy after Deng*, „ The China Quarterly" 1995, vol. 142, s. 312−313; G. Segal, *China's Changing Shape*, „Foreign Affairs" 1994, vol. 73, no. 3, s. 56−58.

[19] Hu Jintao, ur. w 1942 r.; absolwent Wydziału Inżynierii Wodnej Qinghua Univ.; w latach 1975−1980 w Komitecie Budownictwa w prowincji Gansu; wiceprzewodniczący ww. komitetu oraz wiceprzewodniczący KZMCh; 1982−1984 – sekretarz KC KZMCh; od 1982 r. w KC KPCh; 1985−1988 − I sekretarz KP KPCh i komisarz polityczny Okręgu Wojskowego Guizhou; 1988−1992 − I sekretarz KP i komisarz polityczny OW Tybet; w 1992 r. wyznaczony przez Deng Xiaopinga na przywódcę; 1993−2002 − sekretarz KC; dyrektor Centralnej Szkoły Partyjnej; od listopada 2002 r. sekretarz generalny KPCh; od marca 2003 r. przew. ChRL; marzec 2005 r. − przewodniczący CKW. Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang weiyuanda ci dian (1921−2003)*, s. 2016.

Xu Caihou oraz Guo Boxionga. Ważne z punktu widzenia alternacji władzy było zwłaszcza włączenie przyszłego przywódcy Chin − Hu Jintao. Odpowiadał on za codzienną pracę struktur wojskowych, w tym nadzór nad przedsięwzięciami komercyjnymi armii, koordynację działań wojska w czasie kryzysu kosowskiego i komunikację ze społeczeństwem oraz nawiązanie specjalnych relacji wojskowych z siłami zbrojnymi KRLD. Taka pozycja dawała Hu Jintao możliwość znalezienia uznania w oczach wojskowych i wzmocnienia własnej pozycji przed objęciem władzy w państwie[20].

Siły zbrojne w ciągu 20 lat reform stały się grupą uprzywilejowaną, tworzącą swoiste państwo w państwie. Do 1989 r. istniało 15 tys. przedsiębiorstw wojskowych zatrudniających ponad 700 tys. pracowników. Lojalna postawa armii wobec partii w momencie kryzysu politycznego skutkowała dalszymi koncesjami ekonomicznymi. W latach 90. do głównych korporacji wojskowych zaliczano grupy Poly, Xinxing, Songliao oraz Sanju Enterprise, zajmujące się handlem bronią, inwestycjami w specjalnych strefach wojskowych, turystyką, inwestycjami w nieruchomości, przemysłem motoryzacyjnym, na przemyśle farmaceutycznym kończąc. Łącznie było to ponad 20 tys. firm eksportujących towary o łącznej wartości 4 mld USD i generujących zyski 7−10 mld USD rocznie[21].

Istotna rola armii w chińskich procesach gospodarczych stanęła pod znakiem zapytania w obliczu procesu akcesyjnego Chin do Światowej Organizacji Handlu. Decyzje o ograniczeniu udziału sił zbrojnych w gospodarce, po skandalach m.in. z przemytem samochodów ze Stanów Zjednoczonych, zostały podjęte latem 1998 r.[22]. Było to spowodowane nadszarpniętym, po masakrze na placu Tian'anmen, wizerunkiem armii. Opinia publiczna nieprzychylnie patrzyła na często „mafijne” interesy grup wojskowych, dorabiających się fortun m.in. na nielegalnym przemycie samochodów[23]. Z punktu widzenia polityki wewnętrznej, wejście do Światowej Organizacji Handlu udowadniało słuszność drogi reformatorów, ale również wzmacniało grupę premiera Zhu Rongji, która preferowała bardziej liberalne me-

---

[20] A. Chopman, *A Table for Two: Jiang Zemin and the PLA*, „Journal of Contemporary China” 2002, no. 11, s. 281−296.

[21] F. O. Mora, Q. Wiktorowicz, *Economic Reform and the Military: China, Cuba, and Syria in Comparative Perspective*, Prepared for delivery at the 2003 meeting of the Latin American Studies Association, s. 4−12; E. Joffe, *Party−Army Relations in China: Retrospect*, „The China Quarterly” 1996, vol. 146, s. 299−314.

[22] Szerzej zob.: K. Moller, *Polityka bezpieczeństwa i rola wojska w aspekcie międzynarodowym*, [w:] *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978−2000*, red. K. Tomala, Wydawnictwo Trio, Insytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2001, s. 250−252; J. Mulvenon, T. J. Bickford, *The PLA and the Telecomunication industry in China*, [w:] *The People's Liberation Army in the Information Age*, eds. J. C. Mulvenon, R. H. Yang, Rand, Santa Monica 1999, s. 254−255.

[23] Por. J. Mulvenon, *Soldiers of Fortune: The Rise and Fall of the Chinese Military-Business Complex,1978−1998*, M. E. Sharp, Armonk, New York 2001; T. J. Bickford, *The Chinese Military and Its Business Operations: The PLA as Entrepreneur*, „Asian Survey” 1994, no. 5, s. 460−474.

tody zarządzania chińską gospodarką[24]. W 2004 r. chińskie siły zbrojne nie posiadały reprezentacji w Stałym Komitecie Biura Politycznego, w Biurze Politycznym miały 2 na 24 członków (8,3%), a w Komitecie Centralnym − 43 na 198 (22%)[25].

Oprócz kwestii związanych z problemami ideologicznymi i alternacją władzy, istotny wpływ na percepcję środowiska międzynarodowego miała zmiana statusu gospodarczego Chin. Wzrost znaczenia niepublicznych przedsiębiorstw w globalnym chińskim PKB sukcesywnie wzrastał, z 1% w 1978 r., 12,3% w 1993 r., do 24% w 1996 r. Handel zagraniczny Chin w tym okresie wzrósł blisko 15-krotnie, podnosząc się średnio o ponad 15% rocznie. W 1997 r. udział kapitału zagranicznego w eksporcie chińskim stanowił 47%, a w PKB − 14%[26]. Sukces, co podkreślano w oficjalnym dyskursie, zawdzięczano pragmatycznej polityce, umożliwiającej inwestycje zagraniczne w Chinach. Napływ kapitału, głównie do prowincji wybrzeża, zapewniał Chinom technologiczny postęp. Pod koniec 1997 roku w Chinach funkcjonowały 422 strefy mające umożliwiać dogodne inwestycje i posiadające zwolnienia podatkowe. Ponadto, jak zauważył Zhou Lin, udział przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w chińskim PKB wzrósł z 2,1% w 1990 roku do 17% w 1997 roku. Jednocześnie, obierając model gospodarczy oparty na eksporcie, Chiny narażone były na wpadnięcie w pułapkę uzależnienia od globalnej koniunktury. Wzrost udziału handlu zagranicznego w chińskim PKB wzrósł do 36,1% w 1997 roku (9,8% w 1978 r.), w tym eksport stanowił 17,1% (4,2% na początku reform). W ciągu 19 lat reform doszło do powstania istotnych dysproporcji wewnątrz państwa. Spadał udział PKB w prowincjach zachodnich (z 16,5% do 14,1%), środkowych (z 31% do 27,5%), natomiast we wschodnich wzrósł do 58,3% (poprzednio wynosząc 52,5%)[27].

Sytuacja chińskiej gospodarki była taka, że mimo iż w dalszym ciągu generowała ona wysoki wzrost PKB, to jednak − jak zauważał Hu Angang, wybitny ekspert gospodarczy z Pekinu − opierała się na masowych inwestycjach, nie zaś na konsumpcji wewnętrznej. W 1993 r. udział inwestycji w PKB wynosił 63%, podczas gdy konsumpcji 32%, a eksportu tylko 5%. Znaczącym zjawiskiem był spadek konsumpcji w latach 90., co wskazywało na spadek siły nabywczej pieniądza[28]. W drugiej dekadzie reform, w czasie realizacji VII planu 5-letniego (1986−1990), konsumpcja w miastach i na wsiach wzrosła odpowiednio o 6,1%

---

[24] J. Petras, *China in the Context of Globalization*, „Journal of Contemporary Asia" 2000, no. 1, s. 108 i in.

[25] A. Scobell, *op. cit*., s. 233.

[26] Zhou Weiping, *Er'shi nian de huihuang yu Deng Xiaoping lilun* (20 lat sukcesów i teorie Deng Xiaopinga), „Waijiao kexueyuan xuebao" 1998, nr 4, s. 7−13.

[27] Zhou Lin, *Mianxiang shijie de Zhonnguo jingji. Duiwai kaifang 20 nian huigu yu zhanwang* (Gospodarka chińska przed obliczem świata. 20 lat otwarcia na świat – oceny i perspektywy), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 4, s. 21−22.

[28] Hu Angang, *Zhongguo jingji fazhan qinjing* (Przyszłość rozwoju ekonomicznego Chin), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2000, s. 16−17.

i 2,5%, podczas gdy w czasie realizacji VI planu 5-letniego (1981−1985) odpowiednio wzrastała o 5,7% i 11%. W kolejnym planie 5-letnim (1990−1995) sytuacja ustabilizowała się na poziomie 8,7% w obszarach miejskich i 7,7% w obszarach wiejskich[29]. Ponadto istotnym problemem stawało się bezrobocie, między 1993 a 1998 rokiem liczba bezrobotnych zarejestrowanych w miastach wzrosła o 47,6% (6,2 mln osób), podczas gdy liczba ludności miejskiej wzrosła z 6,8% do 7,8%, co kształtowało bezrobocie na poziomie 7,9−8,3%. Różnice występowały nie tylko na płaszczyźnie miasto−wieś, ważny był również geograficzny rozkład bezrobocia; w prowincjach zachodnich, takich jak Qinghai czy Guizhou − wynosiło ono 10,5%, podczas gdy w prowincjach wybrzeża Guangzhou czy Szanghaju – wahało się między 4,8% a 4,9%. Jak okazało się w trakcie realizacji reform, palącym problemem stał się nierównomierny rozwój, którego wyrazem były różnice w PKB *per capita*. O ile w pierwszej dekadzie reform różnice między Szanghajem a Guizhou zmniejszyły się z 14,3:1 do 11,6:1, to już w 1995 r. relacja była gorsza niż przed 1978 r. i wynosiła 15,1:1[30]. W skali światowej Szanghaj z przychodami 15 516 USD PPP klasyfikowany był na 45. miejscu (na 206 państw i obszarów), podczas gdy wspominane Guizhou z przychodami 1274 USD PPP na miejscu 177. Pogłębiające się różnice społeczne, określane mianem „jedne Chiny cztery światy” (*yige Zhongguo si ge shijie*), potęgowały możliwość wybuchu napięć społecznych[31].

W celu utrzymania dotychczasowego tempa przemian Chiny powinny przeprowadzić reformy zdefiniowane w czterech kategoriach: reform rządowych − głównie związanych z relacjami między rządami lokalnymi i centralnymi; reform ponad 300 tys. przedsiębiorstw państwowych, których wartość w chińskim eksporcie zmalała z 90% w 1978 r. do 40% w 1998 r.; reform systemu bankowego, który zarządzany centralnie uniemożliwiał kredytowanie małych i średnich przedsiębiorstw; oraz reform związanych z rozwojem rynków kapitałowych[32]. Ponadto zaczęto zwracać uwagę na ewentualne kryzysy gospodarcze mające miejsce poza Chinami, ponieważ rozwój gospodarki oparty był na modelu proeksportowym. Dla przykładu w 1999 r. eksport stanowił 23% chińskiego wzrostu gospodarczego, a w 2000 r. 10% chińskiego PKB stanowił tylko eksport do Stanów Zjednoczonych. Niosło to ze sobą, w przypadku kryzysu państw importujących, możliwość załamania rynku pracy w Chinach. W tym celu należało podjąć odpowiednie kroki zmierzające ku profesjonalizacji i rozwojowi zawodowemu społeczeństwa. W dalszym etapie reform priorytetem był rozwój konsumpcji

---

[29] Idem, *Zhongguo gaige zhong suo mianlin de renlei fazhang de zhongda tiaozhan* (Wielkie wyzwania rozwoju ludzkości, przed którymi stanęły Chiny w okresie reform), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), s. 32−33.

[30] Idem, *Zhongguo jingji fazhan qinjing*… s. 20−29.

[31] Hu Angang, Xiong Yizhi, *Zhishi fazhan zhalue* (Strategia rozwoju wiedzy), [w:] *Zhongguo dazhanlue* (Wielka strategia Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2003, s.180−184.

[32] Hu Zuliu, *Xin qian liming zhong de Zhongguo* (Chiny w nowym millenium), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2000, s. 91−97.

wewnętrznej przy koniecznej jednoczesnej reformie finansów publicznych[33]. Dywersyfikacja źródeł rozwoju gospodarki i uniezależnienie się od eksportu były równie pilnym zadaniem jak walka z nierównościami w rozwoju poszczególnych prowincji. Między 1980 a 1999 rokiem udział eksportu w PKB Guangdongu wzrósł z 13,13% do 77,04%, Szanghaju z 20,43% do 37,53%, podczas gdy Guangxi spadł z 5,61% do 5,17%, a Henanu wzrósł z 1,33% do 2,24%. Globalnie w gospodarce Chin w okresie między 1952 a 1999 rokiem nastąpił wzrost eksportu z 4,43% do 19,70% wartości PKB[34].

Prowadzone reformy znalazły swoje odzwierciedlenie w zmianach nie tylko w „Statucie" partii, lecz również w ustawodawstwie państwowym. W okresie realizacji reform dokonano czterech podstawowych zmian w ustawie zasadniczej Chińskiej Republiki Ludowej: 12 kwietnia 1988 r. (2 poprawki), 29 marca 1993 r. (9 poprawek); 15 marca 1999 r. (6 poprawek) oraz 14 marca 2004 r. (4 poprawki)[35]. W pierwszej nowelizacji uznano sektor prywatny za uzupełnienie gospodarki opartej na systemie własności publicznej oraz dopuszczono możliwość obrotu prawem do ziemi, uznając za legalną własność ziemi w dwóch formach: państwowej i kolektywnej. Tuż po stłumieniu demonstracji studenckich do preambuły włączono pojęcie „reformy i otwarcie" oraz hasło „socjalizm o chińskiej specyfice", socjalistyczna gospodarka rynkowa zajęła miejsce gospodarki planowej, komuny ludowe oraz spółdzielnie zastąpiono systemem kontraktowej odpowiedzialności gospodarstw za plony; pojęcie „zarządzany przez państwo" (w gospodarce) *guoying* zastąpiono *guoyou* „państwowy"[36]. W 1999 r. do preambuły wprowadzono wytyczne zmarłego Deng Xiaopinga, to znaczy zmieniono zapis, że zwycięstwo i sukcesy rewolucji demokratycznej to zasługa tylko i wyłącznie partii komunistycznej, sektor prywatny podniesiony został do rangi „ważnej części składowej" gospodarki narodowej, a także określono Chiny jako „socjalistyczne państwo prawa"[37].

---

[33] Por. Hu Angang, *Zhongguo danqian jingji xingshi yu honguan diaokong zhence* (Sytuacja gospodarcza Chin i makroekonomiczna polityka kontroli), [w:] *Zhongguo zhanlue gouxiang* (Koncepcje strategii Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2002, s. 40−41; dane Banku Światowego dla Chin za okres 1997−2001, strona internetowa http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?page=2 (dostęp: 10.10. 2012).

[34] Hu Angang, *Qianqiu hua tiaozhan Zhongguo* (Globalizacja wyzwaniem dla Chin), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2002, s. 79−80.

[35] Poprawki w 1988 r. Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych przyjęło 2821 głosami, przeciwko był 22 deputowanych, 16 wstrzymało się od głosu. W 1993 r. za głosowało 2848, przeciwko 8, a 36 wstrzymało się od głosu. W 1999 r. 2811 głosów było za, 21 przeciw, 24 deputowanych wstrzymało się od głosu. Zob.: *Xianfa he xianfa xiuzhengan. Xuexi wenda* (Konstytucja i poprawki do konstytucji. Pytania i odpowiedzi), Zhongguo minzhu fazhi chubanshe, Beijing 2004, s. 139−144; B. Góralczyk, *Chiny na drodze ku państwu prawa*, [w:] *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiaopinga*, red. K. Gawlikowski, M. Ławacz, SWPS, Warzsawa 2011.

[36] Warto przy tym zwrócić uwagę, że system odpowiedzialności za gospodarowanie został wprowadzony na początku reform, a do konstytucji wpisany po 10 latach funkcjonowania.

[37] *Zhongguo Renmin Gong he Guo Xianfa xiuzhengan* (15.03.1999), [w:] *Zhonghua Renmin Gongheguo xianfa* (Konstytucja ChRL), Fali chubanshe, Beijing 2004, s. 38−40.

Najważniejszym osiągnięciem procesu dostosowywania argumentacji międzynarodowej była oficjalna akceptacja biznesu i włączenie przedsiębiorców w szeregi Komunistycznej Partii Chin. Począwszy od wystąpienia Jiang Zemina w Guangdongu w lutym 2000 r. rozpoczęto dyskusję wokół nowej ideologicznej formuły „trzech reprezentacji”. Okazało się jednak, iż nowa koncepcja trafiła na opór wewnątrzpartyjny. W „Deklaracji 10000 słów”, przygotowanej przez kręgi lewicowe, uznano, iż nowa koncepcja była „rewizjonistyczna” i odzwierciedlała tendencje liberalne w partii. Podnoszono również argumenty, iż służyło to li tylko odpowiedzi na amerykańskie naciski w związku z akcesją Chin do WTO, a gospodarka chińska orientując się na pogłębianie modelu proeksportowego, uzależniała się od koniunktury światowej[38].

Pomimo wyraźnych rozbieżności w poglądach wśród członków partii, 1 lipca 2001 r. Jiang Zemin – przewodniczący Chin ogłosił „teorię trzech reprezentacji”, na mocy której przedsiębiorcy zostali uznani za ważną część składową chińskiego systemu. Głównym motywem, jak stwierdza Bruce Dickson, była chęć nawiązania współpracy z grupą zapewniającą wzrost gospodarczy, zatem legitymizującą władzę partii oraz aspiracje polityczne niektórych prywatnych przedsiębiorców[39]. Z jednej strony stanowiło to naturalną konsekwencję reform gospodarczych, z drugiej świadczyło o chęci sprawowania kontroli nad coraz większą aktywnością biznesową chińskich sfer przedsiębiorczych. Od początku reform do połowy lat 90. chińscy przedsiębiorcy zainwestowali ok. 80−100 mld USD, podczas gdy tylko 15 mld USD było oficjalnie zatwierdzone przez chiński rząd. Ponadto w 1985 r. chińskie inwestycje zagraniczne stanowiły 0,5% inwestycji państw rozwijających się, podczas gdy w 1996 r. już 6,4%[40].

Wewnętrzne zmiany w latach 90. opierały się na dwóch filarach: reorientacji ideologicznej partii rządzącej w kierunku szeroko rozumianych postaw narodowych głoszonych otwarcie oraz nadaniu dominującej roli biznesowi w rozwoju gospodarczym Chin i konieczności adaptacji tej grupy społecznej do struktur partyjnych.

---

[38] Po wejściu do WTO udział eksportu w chińskim PKB wzrósł z 23% w 2001 r. do 39% w 2006 r. Por. dane Banku Światowego dla Chin za okres 2001−2006, strona internetowa http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?page=1 (dostęp: 10.10.2012); J. W. Lewis, Xue Litai, *Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success*, „The China Quarterly” 2003, vol. 176, s. 936−938.

[39] B. Dickson, *Interpreting Wealth and Power in China: The Communist Party's Embrace of the Private Sector*, „The China Quarterly” 2007, vol. 192, s. 835−837.

[40] K. G. Cai, *Outward Foreign Direct Investment: A Novel Dimension of China's Integration into the Regional and Global Economy*, „The China Quarterly” 1999, vol. 160, s. 856−863.

Od *taoguang yanghui* do „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego”

Wspominana wewnętrzna transformacja: ponowne otwarcie się Chin w 1992 r., zachodzące zmiany ideowe, unormowanie relacji państwo−armia oraz akceptacja przedstawicieli biznesu w strukturach partii tworzyły środowisko sprzyjające zmianie oficjalnych sloganów i argumentacji, które z czasem tworzyły ramy oddziaływania, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego.

Zmiana stanowiska i przejście do bardziej aktywnej polityki zostały zaanonsowane w czasie XIV Zjazdu Komunistycznej Partii Chin. W referacie Jiang Zemina, przedstawionym w październiku 1992 r., sytuację międzynarodową określono jako skomplikowaną. Chiny w dalszym ciągu miały poszukiwać przyjaznych stosunków z sąsiadami oraz tworzyć sojusze z państwami rozwijającymi się. W ocenie chińskiego kierownictwa „pokój i rozwój” były hamowane przez hegemonizm świata zachodniego i politykę prowadzoną z pozycji siły. Należało się temu przeciwstawić w zdecydowany sposób, aby uniknąć kolejnej wojny światowej. Podkreślono jednak, iż dla dalszego wzrostu Chin kluczową kwestią była polityka otwarcia, reform i modernizacji, a to wymagało tworzenia pokojowej atmosfery w środowisku międzynarodowym. Stąd też, po raz kolejny adaptując koncepcje Zhou Enlaia, zaprzeczono, iż Chiny w jakikolwiek sposób będą próbowały dążyć do zdobycia pozycji hegemona, a także potwierdzono, iż nie przystąpią one do żadnego układu czy sojuszu wojskowego. W nowym porządku międzynarodowym świat miał opierać się na zasadach pokojowego współistnienia; państwom silnym, tak jak i słabym, bogatym, jak i biednym przyznawano prawo do samookreślenia i obrania własnej drogi rozwojowej. Stosunki międzynarodowe miały być oparte na zasadach Karty Narodów Zjednoczonych oraz prawie międzynarodowym. Jiang Zemin eksponował również „zasadę samookreślenia – nieingerencji” podkreślając, iż „prawa człowieka w Chinach osiągnęły już podstawowy poziom”, gwarantowany przez konstytucję i traktaty międzynarodowe, do których przystąpiono[41].

Sytuacja z połowy lat 90. przyniosła istotne zmiany w podejściu elit chińskich do samookreślenia własnej pozycji w stosunkach międzynarodowych. Po pierwsze, kryzys tajwański z przełomu 1995 i 1996 roku, interpretowany jako nieudana wojskowa próba wywarcia presji na Tajwanie, wzbudził sporo kontrowersji co do autentycznych intencji Chin, po drugie azjatycki kryzys ekonomiczny 1997 r. przyniósł możliwość zmiany w wizerunku i zaangażowaniu Pekinu w relacjach międzynarodowych. W stosunkach międzynarodowych, według przewodniczącego Jiang Zemina, następowało „odprężenie”, a Chiny

[41] Jiang Zemin, *Jiakuai gaige kaifang he xiandaihua jianshe bufa, duoqu you Zhongguo tese shehuizhuyi shiye de genda shenli* (Przyspieszając reformy, otwarcie i modernizację, tworzymy nowe kroki w osiąganiu większych zwycięstw socjalizmu z chińską specyfiką), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697148.htm (dostęp: 06.12.2010).

miały stać się jednym z elementów świata wielobiegunowego[42]. Stanowiło to odniesienie do zaistniałej sytuacji po upadku systemu dwubiegunowego, lecz przede wszystkim było projekcją nowego układu, który zaprzeczał unilateralizmowi, czyli amerykańskiej dominacji. Ponadto taki obraz rzeczywistości międzynarodowej stawiał Chiny, obok Stanów Zjednoczonych, Federacji Rosyjskiej, Japonii i jednoczącej się wówczas Europy, na pozycji jednego z biegunów relacji wzajemnych, co w dalszym ciągu dawało możliwość prowadzenia polityki niezależnej i nieangażowania się w jakiekolwiek bloki polityczne[43].

W stosunkach między mocarstwami następowały istotne zmiany. W przeciwieństwie do poprzednich referatów politycznych uznano, iż istnieje możliwość uniknięcia nowej wojny światowej. W dalszym ciągu jednak elity chińskie postrzegały tworzenie nowych bloków wojskowych, w tym próby rozszerzenia NATO oraz promowanie Partnerstwa dla Pokoju jako inicjatywy utrwalające nierówności w skali światowej. Całość polityki zagranicznej miała mieć na względzie realizację podstawowych potrzeb „Chińczyków i narodów świata”[44]. Polityka zagraniczna powinna być niezależna i przede wszystkim opierać się naciskom zewnętrznym różnych mocarstw, organizacji międzynarodowych i sojuszy wojskowych. Należy przeciwstawić się hegemonizmowi, a wszystkie problemy i kontrowersje międzypaństwowe rozwiązywać na drodze pokojowych negocjacji. Podstawą stosunków międzynarodowych miały stać się zasady pokojowego współistnienia, a każdy naród powinien mieć prawo do samookreślenia własnego systemu politycznego. Chiny deklarowały pomoc dla państw rozwijających się, które niedawno odzyskały suwerenność[45].

Z punktu widzenia zmian w podejściu do polityki zagranicznej nie bez znaczenia była przedstawiona w lipcu 2001 r. koncepcja trzech reprezentacji – *san ge daibiao*. W wystąpieniu podczas obchodów 80. rocznicy powstania Komunistycznej Partii Chin, Jiang Zemin w ostatnim akapicie przemowy wspominał: „Od połowy XIX wieku do połowy XX wieku chiński naród walczył o niepodległość i narodowe wyzwolenie oraz zakończenie historii eksterminacji. To wielkie historyczne dążenie zostało osiągnięte. Od połowy XX wieku do połowy XXI wieku przez sto lat naród chiński będzie walczył w celu osiągnięcia przez ojczyznę ‹bogactwa i siły›, przez lud ‹dobrobytu›, a przez naród ‹wielkiego odrodzenia›”[46]. Włączenie

---

[42] *Duojihua* 多极化– wielobiegunowość. Zwraca uwagę fakt, iż Jiang Zemin nie użył zwrotu multilateralizm (*duobian zhuyi*多边主义), a tylko uznawał, iż Chiny będą jednym, obok Stanów Zjednoczonych, Rosji, Unii Europejskiej i Japonii, z pięciu biegunów w stosunkach międzynarodowych.

[43] Yang Zhenglian, *op. ci*t., s. 228–229.

[44] Jiang Zemin*, Gaoju Deng Xiaoping lilun weida qizhi, ba jianshe you Zhongguo tese shehui zhuyi shiye qian mian tuixiang ershiyi shiji* (Wysoko niesiemy duży sztandar myśli Deng Xiaopinga, budując socjalizm z chińską specyfiką w XXI wieku), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697189.htm (dostęp: 07.12.2010).

[45] *Ibidem*.

[46] Jiang Zemin, *Zai qungzhu Zhongguo Gongchan dang chengli le bashi zhou nian dahui shang*

do partii struktur gospodarczych związanych z kapitałem prywatnym, chociaż było zaakceptowaniem istniejącego stanu, stanowiło nie lada wyzwanie dla przyszłej argumentacji Chin na arenie międzynarodowej. Zaakceptowanie grupy przedsiębiorców wymagało dostosowania i włączenia w oficjalny dyskurs nowych argumentów. Jak zaznaczono, włączenie nowej grupy wiązało się z poszerzeniem grona obywateli, których interesy chronione były przez rządzących. Dodatkowo zaistniała konieczność tworzenia nowego wymiaru dyplomacji – dyplomacji publicznej[47].

W czasie XVI Zjazdu Komunistycznej Partii Chin w 2002 r. wyrazem bardziej aktywnej postawy Chin w relacjach międzynarodowych stały się słowa Jiang Zemina, który w swoim referacie używał sformułowania *women zhuzhang* (popieramy), czego w tak eksponowany sposób nie stosowano w poprzednich wystąpieniach[48]. Ważnym czynnikiem, który oprócz sytuacji globalnej wpłynął na zmianę postawy w polityce zagranicznej Chin, było powolne zrywanie z „kompleksem ofiary” i z „wiekiem upokorzeń” (*bai nian guochi*). W cytowanym referacie Jiang Zemin kilkukrotnie odniósł się do „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego”[49]. Praktycznym wyrazem chińskiego zaangażowania w stosunkach międzynarodowych było przyjęcie polityki „wyjścia na zewnątrz”. Oficjalnie zaakceptowane na XVI Zjeździe inwestycje zagraniczne wynikały z pragmatycznego podejścia elit chińskich i dotyczyły zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego rozwijającej się gospodarce, utrzymywania przewagi na rynkach międzynarodowych i umiędzynarodowienia chińskich przedsiębiorstw[50]. W stosunkach międzynarodowych w dalszym ciągu dominującym problemem w oczach Chińczyków było zagadnienie hegemonizmu jako głównego zagrożenia pokoju światowego. Niezmienna pozostawała też ocena własnej postawy, która miała prowadzić do stworzenia z Chin „niezależnego” bieguna w relacjach globalnych. Ważną zmianą było uznanie w 2002 r., iż głównym celem Chin jest stworzenie „państwa zamożnego” oraz promowanie „nowej koncepcji bezpieczeństwa” (por. tab. 5).

---

de jianghua (Przemówienia Jiang Zemina podczas obchodów 80. rocznicy powstania Komunistycznej Partii Chin), 01.07.2001, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2001-12/03/content_499021.htm (dostęp: 07.12.2010).

[47] Istotnym tego wyrazem było otwarcie chińskiego MSZ dla obywateli 6 września 2003 r. Por. Su Hao, *Yi „Sange daibiao” zhongyao sixiang zhidao kaichuang Zhongguo waijiao xin jimian* (Ważna myśl teorii „trzech reprezentacji” jako istotny drogowskaz dla nowej sytuacji dyplomacji Chin), „Waijiao xueyuan xuebao” 2003, nr 4, s. 20; Xiao Gang, *„Sange daibiao” zhongyao sixiang dui Zhongguo waijiao zhanlue de dingwei* (Miejsce teorii „trzech reprezentacji” w strategii dyplomatycznej Chin), „Guangdong waiyu waimao daxue xuebao” 2003, nr 1, s. 44–46.

[48] Jiang Zemin, *Quanmian jianshe shehuizhuyi, kaichuan Zhongguo tese shehui zhuyi shiye xin jumian* (Całościowo budujemy społeczeństwo zamożne, rozpoczynając nowy etap w budowie socjalizmu z chińską specyfiką), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-11/17/content_693542.htm (dostęp: 07.12.2010).

[49] *Zhonghua minzu weida fuxing* 中华民族伟大复兴. Zob.: *ibidem*.

[50] *„Zou chuqu” zhanlue yu anli yanjiu* (Strategia wychodzenia na zewnątrz i studium przypadku), red. Li Wang, Zhongguo duiwai jingji maoyi chubanshe, Beijing 2002, s. 3–7.

Tabela 5. Ocena sytuacji międzynarodowej w referatach partyjnych (1994–2002)

Zagadnienia	Zjazd XIV	Zjazd XV	Zjazd XVI
Ocena sytuacji międzynarodowej	Wspólny cel każdego państwa: pokój, rozwój, postęp, dobrobyt, wzrost poziomu życia;wsparcie wielobiegunowości, pokoju i rozwoju	Pokój i rozwój, wielobiegunowość relacji międzynarodowych, hegemonizm jako zagrożenie dla światowego pokoju, stwierdzenie, że istnieje możliwość uniknięcia wojny światowej	Pokój i rozwój, wielobiegunowość relacji międzynarodowych, w perspektywie krótkoterminowej możliwość uniknięcia konfliktu światowego, wielobiegunowość relacji międzynarodowych i gospodarcza globalizacja jako elementy stabilizujące relacje międzynarodowe
Zagrożenie dla pokoju światowego	Hegemonizm, polityka siły, wyścig zbrojeń	Hegemonizm, polityka siły, narodowe i religijne sprzeczności, podziały regionalne, ingerencja w wewnętrzne problemy, myślenie zimnowojenne	Tradycyjne i nietradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa, terroryzm, nowe znaczenie hegemonizmu i polityki siły
Charakterystyka postawy własnej	Polityka niezależności, niewchodzenie w sojusze, antyhegemonizm, nienazywanie się hegemonem	Polityka niezależności, niewchodzenie w sojusze, antyhegemonizm, nienazywanie się hegemonem (dominującym mocarstwem)	Polityka niezależności, niewchodzenie w sojusze, antyhegemonizm, nienazywanie się hegemonem (dominującym mocarstwem)
Podstawowy cel	Rozwój gospodarczy, budowa socjalizmu z chińską specyfiką, reformy niezmienne przez 100 lat	Rozwój gospodarczy, budowa socjalizmu z chińską specyfiką	Budowa społeczeństwa zamożnego, modernizacja socjalizmu
Cele rozwoju wewnętrznego	Budowa socjalistycznej gospodarki rynkowej	Budowa socjalistycznej gospodarki rynkowej	Budowa socjalistycznej gospodarki rynkowej, budowa społeczeństwa zamożnego
Cele w polityce międzynarodowej	Niezależna, pokojowa polityka zagraniczna, niewchodzenie w sojusze, nienazywanie się hegemonem	Niezależna, pokojowa polityka zagraniczna, relacje z mocarstwami	Niezależna, pokojowa polityka zagraniczna, nowa koncepcja bezpieczeństwa
Strategiczne podejście	Podtrzymywanie relacji z państwami Trzeciego Świata, nawiązywanie pokojowych relacji, wspieranie Rady Bezpieczeństwa ONZ	Polityka dobrosąsiedzka, multilateralizm w organizacjach międzynarodowych, relacje z państwami Trzeciego Świata i państwami rozwiniętymi	Polityka dobrosąsiedzka, multilateralizm w organizacjach międzynarodowych, relacje z państwami Trzeciego Świata i państwami rozwiniętymi

Źródło: Men Honghua, *Zhongguo Guoji Zhanlue Daolun* (Wprowadzenie do strategii międzynarodowej Chin), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2009, s. 197–198, 205–206.

Podobnie w raportach rządowych zauważalna jest zmiana stanowiska wobec polityki zagranicznej, zarówno w wymiarze bilateralnym, jak i wielostronnym[51]. W roku 1989 Chiny uznawały, iż pokojowa polityka jest wkładem na rzecz wsparcia „sprawiedliwych spraw” w relacjach między narodami. Wyrażano również obawy przed ingerencją USA w wewnętrzne sprawy Chin, warunkowano normalizację relacji z Rosją spełnieniem chińskich żądań dotyczących wycofania wojsk wietnamskich z Kambodży, stosunki z EWG określano mianem „opartych na współpracy handlowej”, z Afryką natomiast budowano „zjednoczenie i współpracę”. Państwa rozwijające się, utożsamiane z ruchem państw niezaangażowanych, tak jak przedstawiano w raporcie z 1990 r., miały stanowić podstawę budowy nowego sprawiedliwego ładu gospodarczego świata. Istotnym sprawozdaniem z punktu widzenia dalszego angażowania się w sprawy międzynarodowe był raport przedstawiony przez premiera Li Penga[52] w 1992 r. Po okresie izolacji i sławnej podróży Deng Xiaopinga władze chińskie podjęły działania na rzecz ponownego otwarcia się Chin. Wymagało to narzucenia odmiennego stylu w podejściu do takich spraw, jak na przykład zjednoczenie z Tajwanem. W wyniku konfliktu politycznego z końca lat 80. XX wieku zaostrzono retorykę wobec Republiki Chińskiej. Podobnie jak w 1990 r., w kwestii tajwańskiej rząd w Pekinie ostro zaatakował „zbuntowaną prowincję”, podczas gdy dotychczas dominował pokojowy ton chęci nawiązania współpracy. Tajwan został oskarżony o „pociskową dyplomację”, wykorzystywanie relacji gospodarczych, kulturalnych i społecznych między społeczeństwami do utrwalania „kursu antyzjednoczeniowego”. Taka zapowiedź świadczyła o rosnącej roli wojskowych w procesie decyzyjnym oraz zapowiadała przyszły kryzys w Cieśninie Tajwańskiej. W 1992 r. po raz pierwszy władze odniosły się do międzynarodowej kwestii praw człowieka, uznając ją za ważną w międzynarodowym dyskursie, acz niezwiązaną li tylko z kwestiami ekonomicznymi i społecznymi[53]. Co ważne, we wspominanym sprawozdaniu Li Penga po raz pierwszy w oficjalnej deklaracji

---

[51] Wyjątkiem był raport rządowy z 1991 r., który nie był przedstawiony przez premiera, lecz przez Zou Jiahua (członka rządu i dyrektora Centralnej Komisji Planowania ChRL), w którym z racji na izolację Chin na arenie międzynarodowej sprawy zagraniczne nie zostały omówione. Por. Zou Jiahua, *1991 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1991), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200903.htm (dostęp: 12.09.2012).

[52] Li Peng (1928−) − przybrany syn Zhou Enlaia i Deng Yingchao; od 1941 r. w Yan'anie; zastępca dyrektora i sekretarz KPCh w Zjednoczeniu Energetycznym w Harbinie (1947−1948); absolwent Moskiewskiego Instytutu Energetycznego i przewodniczący Zrzeszenia Studentów Chińskich w ZSRR (1948−1955); główny inżynier w hydroelektrowni Fengman; dyrektor elektrociepłowni Fuxin w Jilinie; wiceminister, a następnie minister energetyki (1979−1983); wicepremier (1983−1987); p.o. premiera (1987−1988); premier (1989−1998); przewodniczący Państwowej Komisji Oświaty (1985−1988); przewodniczący Stałego Komitetu OZPL (1998−2003); członek KC KPCh (1982−2002), Sekretariatu KC (1985−1987), Biura Politycznego (1985−2002) oraz Stałego Komitetu BP (1987−2002). Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang da ci dian (1921−2003)*, s. 248.

[53] Li Peng, *1992 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1992), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200922.htm (dostęp: 12.09.2012).

aktywność chińską na arenie międzynarodowej określono słowami „Wspieramy równy, sprawiedliwy, całościowy i racjonalny” proces rozbrojenia międzynarodowego, a także współpracę międzynarodową o zasięgu regionalnym. W nowej sytuacji geopolitycznej po zakończeniu zimnej wojny Chiny stawały się częścią nowego ładu, już nie tylko gospodarczego, ale również politycznego[54]. Kolejne stwierdzenia przedstawiały wzrost świadomości roli i miejsca Chin w stosunkach międzynarodowych, a Chiny posiadały przyjaciół na całym świecie. W polityce zagranicznej Chiny gwarantowały niezmienność zasad nieingerencji, uznając jednocześnie, iż „nikt i pod żadnym pozorem nie będzie ingerował w wewnętrzne sprawy Chin”. Po raz pierwszy w raporcie rządowym oficjalnie użyto sformułowania dotyczącego współpracy państw Południa oraz konieczności dialogu między bogatą Północą a biednym Południem[55]. W połowie lat 90. Chiny oficjalnie zadeklarowały, iż nie miały zamiaru narzucać własnego modelu rozwoju żadnemu z państw, w tym własnej koncepcji praw człowieka, a w drodze wzajemności wymagały tego samego od innych państw[56]. Takie podejście stanowiło podstawę budowy odrębnej tożsamości Chin, a przez kontrast wobec amerykańskiej polityki, miało stanowić o nowej jakości w polityce międzynarodowej.

Problemem pierwszorzędnej wagi była konieczność adaptacji Chin w środowisku międzynarodowym i dostosowania się do reguł ustalonych wcześniej przez państwa zachodnie. W naturalny sposób kłóciło się to z percepcją państwa skierowanego do wewnątrz. Ponadto rodziło to określone problemy w akceptacji międzynarodowych norm i internacjonalizacji zachowań Chin na arenie międzynarodowej[57]. W wydanym w 1995 r. dokumencie oficjalnie uznawano, iż sytuacja po zimnej wojnie była dla Chin korzystna, gdyż zmniejszyła się zasadniczo liczba konfliktów lokalnych, a postępująca współzależność globalna jest korzystna z punktu widzenia rozwoju gospodarczego[58]. W tym kontekście Chiny wyrażały nadzieję na prowadzenie polityki opartej na zasadach wzajemności i każde odejście od m.in. zasady nieingerencji mogło powodować, iż cała polityka obróci się przeciwko Chinom. Chiny, w świetle przedkładanych argumentów, stawały się ważnym podmiotem stabilizującym i budującym pokój na świecie, a hegemo-

---

[54] *Zhuzhang* 主张. Co istotne „wspieramy” w odniesieniu do roli Chin na arenie międzynarodowej pojawiło się dopiero w raporcie partyjnym w 2002 r. Zob.: Li Peng, *1993 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1993), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200926.htm (dostęp: 12.09.2012).

[55] Idem, *1994 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1994), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201101.htm (dostęp: 12.09.2012).

[56] Idem, *1995 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1995), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201109.htm (dostęp: 12.09.2012).

[57] E. Haliżak, *Polityka i strategia Chin w kształtowaniu międzynarodowego bezpieczeństwa*, Żurawia Papers, z. 10, Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2007, s. 64−65.

[58] *Ibidem*, s. 70−71.

nizm i polityka siły uznane zostały za źródło światowych konfliktów. W raporcie z 1997 r. Li Peng określał hegemonizm i politykę siły jako „istotne zagrożenia” dla światowego pokoju, a „strategiczne partnerstwo” z Rosją w XXI w. oraz porozumienie w ramach „Szanghajskiej Piątki”, czyli państw Azji Środkowej, Chin i Rosji − jako symbol i krok w kierunku rozwoju i stabilizacji relacji globalnych. Istotna z punktu widzenia nakreślania celów polityki zewnętrznej była, oprócz wymienianej wcześniej obrony suwerenności, ochrona „dumy narodu chińskiego” *(minzu zunyan)*[59]. Powodem do dumy oraz podkreślania wielkości pragmatyzmu chińskiego, jako kontynuacji marksizmu i myśli Deng Xiaopinga − poszukiwania prawdy w faktach, był, jak uznawał Liu Haipan, wicedyrektor Centralnej Szkoły Partyjnej − „powrót Hongkongu do macierzy”[60].

W 2000 roku, podobnie jak w 1997 r., w raporcie Zhu Rongji wspominano o obronie sprawiedliwych interesów państw rozwijających się, a także wskazywano na szanse i wyzwania polityki zagranicznej w nadchodzącym roku. Chiny jednoznacznie sprzeciwiały się instrumentalnemu wykorzystaniu praw człowieka do promowania „nowego interwencjonizmu”[61].

W przedstawianej analizie sprawozdań rządowych na szczególną uwagę zasługują dwa, z 1991 r. i 2001 r., w których nie odwoływano się do spraw zagranicznych. W pierwszym nie wspominano o kwestiach polityki zagranicznej z racji na nieustaloną linię w polityce zewnętrznej i częściową izolację Chin. W prezentowanym sprawozdaniu rządowym z 2001 r. miejsce spraw zagranicznych zajęło omówienie spraw związanych z obroną narodową i modernizacją Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej oraz podstawowym wyzwaniem, za jakie uznano zjednoczenie z Tajwanem[62]. Należy również odnotować, iż sprawy zagraniczne, mimo iż nie były nadmiernie eksponowane, to jednak począwszy od 1993 r. stanowiły temat rozważań 11%, do 4,27% w 2002 r. sprawozdań z pracy rządu[63]. Interesująca jest tu tendencja spadkowa, która może być interpretowana wielorako. Po pierwsze Chiny w coraz większym stopniu integrowały się z gospodarką globalną, co determinowało ich percepcję siebie jako ważnego podmiotu światowego.

---

[59] Li Peng, *1996 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1996), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201115.htm (dostęp: 12.09.2012); Li Peng, *1997 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1997), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201124.htm (dostęp: 12.09.2012).

[60] *Zhonggong Zhongyang dangxiao fuyuanzhang Liu Haipan zai yantaohui shang de jianghua* (Wystąpienie konferencyjne wicedyrektora Centralnej Szkoły Partyjnej Liu Haipana), „Waijiao Xueyuan Xuebao” 1997, nr 3, s. 4−6.

[61] Zhu Rongji, *2000 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2000), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201153.htm (dostęp: 12.09.2012).

[62] Idem, *2001 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2001), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201157.htm (dostęp: 12.09.2012).

[63] You Zeshen, *Zhongguo dang dai dui wai zheng zhi hua yu: jian gou mo shi yu she hui bian qian* (Foreign-oriented political discourse in contemporary China: construction model and social change), Kexue chubanshe, Beijing 2010, s. 52.

Z drugiej strony, przedstawianie zagranicy jako koniecznego elementu dyskursu wewnętrznego w odniesieniu do tworzenia z Chin oblężonej twierdzy zdecydowanie malało, gdyż nie było konieczności wykorzystywania retorycznej gry słownej do wewnętrznych rozgrywek w walce o władzę.

Co istotne, omawiając własną percepcję omawianych zagadnień, nie wspominano o multilateralizmie, a tylko o świecie wielobiegunowym. W sprawozdaniach w kolejnych trzech latach po 1992 r. intensywnie odwoływano się do koncepcji praw człowieka, krytykując zasady interwencji i pogwałcania suwerennych praw narodów do samostanowienia. Warto zaznaczyć, iż w sprawozdaniach premierów nie odwoływano się ani do haseł „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego”, ani do określeń używanych przez Jiang Zemina „strategicznej szansy Chin” (por. tab. 6).

Tabela 6. Slogany związane z polityką zagraniczną Chin w sprawozdaniach z pracy rządu (1989–2002)

Zagadnienia	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Imperializm	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hegemonizm	1	3	–	2	2	2	2	1	1	2	2	1	–	1
Kapitalizm	–	5[a]	–	2[b]	–	–	–	1[c]	–	–	–	–	–	–
Pokój światowy	2	5	–	2	3	4	3	3	3	2	2	1	1	1
Państwa rozwinięte	3	4	–	1	1	–	–	2	–	3	2	1	–	1
Państwa rozwijające się/ zjednoczenie i współpraca	4/1	4/–	–/–	4/–	4/–	3/1	5/1	5/1	6/1	4/1	2/–	3/–	–/–	2/–
Pięć zasad pokojowego współistnienia	4	3	–	1	1	1	1	–	1	1	1	1	1	1
Wielkie odrodzenie narodu chińskiego	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Chiński interes narodowy	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Wielobiegunowość/ multilateralizm	–/–	1/–	–/–	1/–	1/–	1/–	1/–	1/–	1/–	2/–	1/0	–/–	1/–	1/–
Prawa człowieka	–	1[d]	–	6	6	5	–	1	–	3	2	2	1[4]	–
Okres strategicznej szansy	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

[a] Siły wrogie partii, które próbowały sprowadzić Chiny do roli wasala.

[b] W odniesieniu do relacji między kapitalizmem a socjalizmem uznanie, że obie formy mogą funkcjonować razem.

[c] W odniesieniu do korupcji.

[d] W odniesieniu do kontekstu wewnętrznego.

Źródło: analiza ilościowa sprawozdań rządowych z okresu 1990–2002.

Dla chińskiej polityki zagranicznej niewątpliwie najistotniejsze były relacje z mocarstwami − Związkiem Radzieckim, a następnie Rosją, Stanami Zjednoczonymi oraz Japonią. W przypadku dwóch pierwszych głównym celem było odnowienie relacji po okresie załamania. W przypadku rosyjskim zadanie było o tyle łatwiejsze, iż osłabiony ekshegemon przystawał na warunki chińskie, godząc się jednocześnie na lansowanie chińskich zasad w polityce międzynarodowej. Pierwszym krokiem w kierunku normalizacji relacji wzajemnych była wizyta premiera Li Penga w Moskwie w dniach 23−26 kwietnia 1990 r. Niewątpliwie przełamanie kilkunastoletniej wrogości nie było łatwe. Strona chińska musiała dostosować argumentację, by przełamać impas w relacjach dwustronnych. Stąd też premier Li Peng pozdrawiał Rosjan w ich ojczystym języku, a także odwoływał się do przyjaźni i współpracy nawiązanej na początku lat 50., czego pamiątką był most na Jangcy w Nankinie. Jednocześnie premier eksponując chińską zasadę samowystarczalności wskazywał, iż takich mostów bez pomocy ekspertów zagranicznych wybudowano siedem[64].

W celu złagodzenia napięć i normalizacji stosunków podpisano 16 maja 1991 r. porozumienie w sprawie przebiegu granicy radziecko-chińskiej w jej wschodniej części. W relacjach z innymi partiami socjalistycznymi czy komunistycznymi ważne było wykorzystywanie Wydziału Łączności Międzynarodowej Komitetu Centralnego KPCh. Ta platforma dawała możliwość przybliżenia czy wręcz usprawiedliwienia socjalistycznej drogi rozwoju Chin. Jiang Zemin uznawał, iż socjalizm w Chinach nie był systemem narzuconym, lecz wyborem dokonanym przez naród chiński. Taki argument w oczywisty sposób usprawiedliwiał rozpad tego systemu w państwach Europy Wschodniej jako narzuconego z góry[65]. Ponadto forum kontaktów z Rosją dawało możliwość transmisji chińskich zasad w polityce zagranicznej. Jiang Zemin w czasie specjalnego odczytu „Chiny w XXI wieku” deklarował, iż świat wymagał budowy nowego ładu opartego na chińskich zasadach pokojowego współistnienia. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w relacjach z USA w latach 80. Chiny warunkowały światowy pokój i stabilizację unormowanymi relacjami Waszyngtonu z Pekinem, podczas gdy na początku lat 90. uznawano, iż to relacje radziecko-chińskie służyły pokojowi i stabilizacji[66].

W kosekwencji politycznego ocieplenia 15 września 1992 r. Rosja uznała jedne Chiny, reprezentowane przez Chińską Republikę Ludową, co było podstawowym warunkiem normalizacji relacji bilateralnych[67]. W listopadzie 1993 r.

---

[64] „Renmin ribao”, 26.04.1990, s. 1

[65] Przy czym przyjaźń z ZSRR określana była mianem „wiecznej” − *wangu zhangqing* 万古长青, „Renmin ribao”, 17, 18 i 19.05.1991, s. 1.

[66] *Ibidem*, 18.05.1989, s. 1.

[67] *Zhongguo waijiao yidian* (Słownik chińskiej dyplomacji), Shjie zhishi chubanshe, Beijing 2000, s. 59; Xiao Donglian, *Wushi nian guo shijiyao, Waijiao ye* (Pięćdziesięciolecie państwa – dyplomacja), Hunan renmin chubanshe, Changshua 1999, s. 631–632.

podpisano porozumienie dotyczące 5-letniej współpracy militarnej. Obie strony zgodziły się m.in. na konsultacje wojskowe na wysokim szczeblu, wzajemne informowanie o przemieszczeniach wojsk w strefie przygranicznej, a także współpracę granicznych jednostek wojskowych[68].

Kontynuując współpracę, Jiang Zemin we wrześniu 1994 r. złożył wizytę w Moskwie, podczas której podpisano porozumienia o strategicznym partnerstwie. Umożliwiło to szersze otwarcie na polu gospodarczym i wojskowym. Z punktu widzenia przyjmowanej argumentacji Chiny gwarantowały niezmienność relacji z Federacją Rosyjską, bez względu na zmiany w globalnym układzie sił. Chiny przedstawiały siebie jako „mocarstwo”, które wspólnie z Rosją miało możliwość kreowania ładu międzynarodowego. W interesujący sposób uzasadniano podjęcie reform w Chinach poprzez ukazanie ich zgodności z trendami zachodzącymi w świecie, ale także (co ważniejsze) jako spełniających wymagania postępu ludzkości. Jiang Zemin podkreślał, iż nierozerwalnie ze sobą związane rozwój i pokój były oczekiwane przez społeczność międzynarodową, a działania podjęte przez Chiny miały prowadzić do zabezpieczenia pokoju. Ponadto, jak argumentował przywódca chiński, w XXI wieku świat potrzebował sprawiedliwości, równości i „chińskich zasad w dwustronnych relacjach”[69]. Początkowo normalizacja relacji ze „słabszym” ekonomicznie partnerem dawała możliwość narzucenia własnych zasad w polityce bilateralnej i lansowania na arenie międzynarodowej chińskich wizji relacji międzynarodowych.

Współpraca chińsko-rosyjska już w połowie lat 90. nabrała nowego wymiaru. Z punktu widzenia kreowania multilateralizmu istotne było stworzenie podwalin pod regionalny wymiar współpracy, mający z czasem przybrać zinstytucjonalizowaną formę Szanghajskiej Organizacji Współpracy. 26 kwietnia 1996 roku w Szanghaju, prezydenci: Rosji – Borys Jelcyn, Chin – Jiang Zemin, Kazachstanu – Nursułtan Nazarbajew, Kirgistanu – Askar Akajew i Tadżykistanu – Emomali Rachmonow podpisali „Porozumienie o budowaniu zaufania w zakresie wojskowym na obszarach przygranicznych”. Strony zapewniły, że m.in. przemieszczane oddziały graniczne nie będą prowadziły działań zbrojnych przeciwko sobie; ważniejsze posunięcia militarne, w odległości ok. 100 km od granicy, będą wymagały poinformowania obu stron umowy[70]. Współpraca wojskowa początkowo miała zapewnić stabilizację w strategicznym regionie kontynentu azjatyckiego. Preludium do formułowanej współpracy stanowiły jednak bilateralne układy rosyjsko-chińskie. Podczas wizyty Borysa Jelcyna w Chinach w czerwcu 1996 r. kluczowym dokumentem była wspólna deklaracja chińsko-rosyjska, która formułowała konieczność „strategicznego partnerstwa ukierunkowanego ku XXI wiekowi”. Prezydent Federacji Rosyjskiej próbował nadać jej bardzo szeroki rozgłos,

---

[68] Jing-dong Yuan, *Sino-Russian confidence – building measures: a preliminary analysis*, „Asian Perspective” 1998, vol. 22, no. 1, s. 85–86.

[69] „Renmin ribao”, 04.09.1994, s. 6.

[70] Jing-dong Yuan, *op. cit.*, s. 85−86.

charakteryzując ją jako zaczątek budowy stosunków multilateralnych. Prezydent Chin Jiang Zemin za podstawę współpracy uznał wzrost obopólnych korzyści[71].

W kwietniu 1997 roku podpisano komunikat poświęcony wielobiegunowości i tworzeniu nowego ładu międzynarodowego. Niewątpliwie stroną dominującą, przynajmniej w retorycznej części, były Chiny. W swoim wystąpieniu Jiang Zemin ogłaszał otwarcie nowego rozdziału w historii „dwóch wielkich narodów”. Cytując Lwa Tołtstoja przekonywał, iż „piękne rzeczy” tworzą się tylko po wielkim wysiłku – podobnie miało być z relacjami chińsko-rosyjskimi[72]. W wystąpieniu na forum rosyjskiej Dumy przewodniczący ChRL przekonywał o pokojowych intencjach Chin, twierdził, że mimo rosnącego potencjału gospodarczego i militarnego Chin to budowa systemu socjalistycznego miała gwarantować pokojową politykę na arenie międzynarodowej[73]. Co istotne, w oficjalnym komunikacie Rosja przystawała na chińskie zasady w polityce międzynarodowej, uznając je tym samym jako podstawowe w tworzeniu nowego ładu, oraz akceptowała budowę stosunków bilateralnych w oparciu o strategiczną współpracę. Głównym motorem nowego ładu międzynarodowego miały być państwa rozwijające się oraz państwa niezaangażowane. Tym samym Chiny uzyskały pisemną deklarację Rosji, iż ta nie będzie poszukiwała dominacji, a palmę pierwszeństwa przyzna państwom rozwijającym się, w tym Chinom. Mimo że Pekin odrzucał możliwość tworzenia sojuszy, to jednak wskazywał na konieczność wzajemnego popierania się przez państwa rozwijające się, jako elementu wzmacniającego siłę oddziaływania tychże państw[74].

W 1998 r. Rosja jasno wyraziła poparcie dla polityki jednych Chin, sprzeciwiając się włączeniu Tajwanu do Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz jakichkolwiek organizacji gospodarczych[75]. Znalazło to potwierdzenie w komunikacie podpisanym po wizycie, w którym strona chińska wyraziła ogromne podziękowania za wsparcie w kwestii tajwańskiej[76]. Ponadto, w czasie spotkania z premierem Jewgienijem Primakovem, Jiang Zemin przedstawił chińską wizję globalizacji, która nie powinna prowadzić do unifikacji świata, lecz będzie pozwalać na zachowanie odrębnych modeli rozwoju i zróżnicowania kulturowego[77].

---

[71] B. Rychłowski, *Stosunki Chiny–Rosja w okresie transformacji*, [w:] *Rosja−Chiny. Dwa modele transformacji*, red. K. Gawlikowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 28−29.

[72] „Renmin ribao”, 24.04.1997, s. 1.

[73] *Ibidem*, s. 6.

[74] *Zhong E guanyu shijie duojihua he jianli guoji xin zhixu de lianhe shenming* (Wspólna deklaracja, chińsko-rosyjski komunikat o świecie multipolarnym i budowie nowego ładu międzynarodowego), (23.04.1997), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-09/30/content_581524.htm (dostęp: 14.08.2011); „Renmin ribao”, 24.04.1997, s. 1.

[75] „Renmin ribao”, 24.11.1998, s. 1.

[76] Użyto tu zwrotu *zhongxin ganxie* (衷心感谢) − oznaczającego „podziękowania z głębi serca” lub „serdeczne podziękowania”, czego normalnie nie czyniono we wcześniejszych komunikatach. Por. „Renmin ribao”, 25.11.1998, s. 1.

[77] *Ibidem*, 24.11.1998, s. 1.

Kolejne szczyty nieformalnego forum regionalnego „Szanghajskiej Piątki”, w 1997 roku w Moskwie oraz w grudniu 1999 roku w Kirgistanie, przyniosły pogłębienie wzajemnej współpracy. Podczas spotkania w Biszkeku strony podpisując wspólną deklarację, zapewniły o: pogłębieniu regionalnej kooperacji w zakresie zwalczania terroryzmu, kontroli nielegalnej emigracji oraz handlu narkotykami; zapewnieniu Azji Środkowej statusu strefy wolnej od broni nuklearnej[78]; wzmocnieniu mechanizmów osiągania stabilności i pokoju w regionie, zgodnie z zasadami Narodów Zjednoczonych; wspieraniu idei świata wielobiegunowego jako przeciwwagi dla dominującej roli Stanów Zjednoczonych; ograniczaniu możliwej eskalacji konfliktu w Afganistanie; wzmacnianiu wymiany handlowej w oparciu o Jedwabny Szlak (*The Silk Road Diplomacy*). Kolejna deklaracja, przyjęta podczas szczytu w stolicy Tadżykistanu w lipcu 2000 roku, potwierdziła chęć zaangażowania się stron w politykę globalną. Swoistym *novum* było zagwarantowanie odbywania wspólnych manewrów wojskowych oraz cyklicznych spotkań ministrów obrony narodowej. Ponadto zobowiązano się do nieingerowania w sprawy wewnętrzne państw-sygnatariuszy deklaracji, m.in. pod pozorem przywrócenia respektowania praw człowieka. Strony zapewniły administrację Władimira Putina o poparciu dla rosyjskiej polityki w Czeczenii. Chiny uzyskały kolejny raz zapewnienie o słuszności polityki „jednych Chin”. W odniesieniu do polityki Stanów Zjednoczonych w regionie Azji i Pacyfiku (m.in. dotyczącej włączenia Tajwanu do amerykańskiego programu obrony przeciwrakietowej (*Theater Missile Defence* – TMD) zajęto negatywne stanowisko, a poczynania Stanów Zjednoczonych określone zostały jako „prowadzące do wyścigu zbrojeń”[79].

Podczas szczytu państw SOW w Szanghaju (14−15 czerwca 2001 r.) podjęto uchwałę o włączeniu w jej struktury Uzbekistanu[80]. Ponadto prezydenci dotychczasowej „Szanghajskiej Piątki” oraz przywódca Uzbekistanu Islam Karimow uznali za stosowne zinstytucjonalizowanie forum organizacji. Dotychczasowe, nieformalne spotkania głów państw przyjęły formę cyklicznych rozmów na wysokim szczeblu. Głównym polem porozumienia stała się walka z międzynarodowym terroryzmem, religijnym ekstremizmem oraz separatyzmem. Na mocy decyzji państw SOW utworzone zostało regionalne centrum do walki z terroryzmem w Biszkeku. Przywódcy Rosji, Chin i państw Azji Środkowej określili również płaszczyzny współpracy w dziedzinie wspólnych przedsięwzięć w zakresie energetyki, ekonomii oraz przemysłu i handlu. Chiny i Rosja wezwały do wzmocnienia ekonomicznej i kulturowej współpracy w ramach organizacji. ChRL zapro-

---

[78] W lutym 1997 roku w Ałma-Acie podpisano deklarację o utworzenia strefy wolnej od broni nuklearnej, 15−17 września w Taszkiencie podpisano stosowne układy, tworząc Środkowoazjatycką Strefę Wolną od Broni Nuklearnej.

[79] „Renmin ribao”, 24.04.1997, s. 1.

[80] *Declaration of Shanghai Cooperation Organization*, „China Daily”, 15.06.2001, strona internetowa http://english.peopledaily.com.cn/200106/15/eng20010615_72738.html (dostęp: 11.07.2011).

ponowała cykliczne spotkania ministrów gospodarki państw członkowskich oraz stworzenie udogodnień we wzajemnym handlu (plan 2001−2010)[81]. Dodatkowo zapewniono o współpracy „antyterrorystycznej, antyseparatystycznej oraz opozycji wobec rozmieszczenia systemu obrony antyrakietowej w regionie Azji i Pacyfiku”, jak również o wspieraniu traktatu amerykańsko-radzieckiego Anti-Ballistic Missile (ABM) z maja 1972 roku. Z uwagi na dostosowanie systemów obronnych do zmiany koncepcji konfliktu (przejście od konfrontacji globalnej do lokalnych wojen i konfliktu asymetrycznego) państwa zobowiązały się do wspólnych manewrów wojskowych. Wraz z podpisanymi układami strony zadeklarowały konkretne środki finansowe. Na przykład Chiny udzieliły wsparcia wojskowego Kirgistanowi w wysokości 1,76 mln USD[82].

W czerwcu 2002 roku odbył się kolejny szczyt państw SOW w St. Petersburgu. Podczas tego spotkania podpisana została „Karta SOW”. Podkreślono w niej, iż priorytet organizacji stanowi walka z terroryzmem. Jednak najistotniejsze było uznanie forum SOW przez Władimira Putina i Jiang Zemina za organizację służącą zintensyfikowaniu współpracy w nieodległej przyszłości[83].

Lata 90. przyniosły kilka istotnych wydarzeń, rzutujących na stan obecnych i przyszłych relacji Chin z otoczeniem międzynarodowym. Nowa sytuacja geopolityczna, w której Stany Zjednoczone odgrywały główną rolę, preferując idee świata jednobiegunowego, sprawiała, że kontakty bilateralne między „wschodzącym” mocarstwem – Chinami a próbującym utrzymać swój status Waszyngtonem będą wkrótce miały kluczowe znaczenie dla układu sił w stosunkach międzynarodowych. Pekin, podobnie jak Waszyngton, zabiegał o normalizację relacji bilateralnych. Z uwagi na prowadzoną grę wokół praw człowieka i oceny wydarzeń 4 czerwca był to proces niezwykle trudny. W czasie wizyty amerykańskiego sekretarza stanu Jamesa Bakera w listopadzie 1991 r. Li Peng wyraził bardzo asertywne stanowisko, w którym podkreślał, iż mające „5000 lat historii” Chiny nie mogą pozwolić na ingerencję w ich wewnętrzne sprawy przez państwa trzecie. W czasie tej wizyty inaczej zachowała się grupa związana z Deng Xiaopingiem, która potwierdziła chińskie przystąpienie do Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej oraz kontynuowanie prac nad podpisaniem Missile Technology Control Regime. Ponadto władze chińskie zgodziły się uwolnić i umożliwić wyjazd

---

[81] Yu Bin, *Treaties Scrapped, Treaties Signed*, „Comparative Connections. An E-journal on East Asian Bilateral Relations” 2001, no. 2, strona internetowa http://www.csis.org/pacfor/cc/0201Qchina-rus.html (dostęp: 11.08.2011); szerzej w literaturze polskiej zob.: K. Kozłowski, *Państwo Środka a Nowy Jedwabny Szlak. Poradziecka Azja Centralna i Xinjiang w polityce CHRL*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 204−210.

[82] Zob.: *China's Foreign Conventional Arms Acquisitions: Background and Analysis*, Congressional Research Service, Report for 16th Congress, s. 8–22, strona internetowa http://www.csis.org/pacfor/asiachinesemilbal (dostęp: 10.10.2010); „China Reform Monitor”, no. 331, 12 September 2000, strona internetowa http://www.afpc.org/crm/crm331.htm (dostęp: 11.09.2010).

[83] Oficjalny tekst Karty Szanghajskiej Organizacji Współpracy, strona internetowa http://www.sectsco.org/EN/show.asp?id=69 (dostęp: 11.09.2011).

800 dysydentom, których skazano po czerwcowych wydarzeniach. W tym kontekście rola czynnika amerykańskiego stawała się kluczowa w aspekcie prowadzenia dalszych reform w Chinach. Tak jak w 1972 r., po wizycie prezydenta USA Richarda Nixona, nastąpiło ocieplenie prowadzące do normalizacji stosunków z 1979 r., podobnie miało się stać po wydarzeniach na Placu Tian'anmen. Pragmatycznie sytuację oceniał Deng Xiaoping, uznając sferę ideologiczną za jedyny punkt nieporozumień w relacjach bilateralnych. Usunięcie ze sprawozdania rządowego Li Penga z 1992 r. negatywnej oceny polityki amerykańskiej oraz wydanie w marcu 1992 r. rozporządzenia zakazującego krytyki polityki amerykańskiej były istotnymi sygnałami świadczącymi o próbach przełamania impasu w relacjach bilateralnych[84].

W obliczu narastającego napięcia i możliwości kryzysu chińska polityka wobec Stanów Zjednoczonych miała opierać się na zasadach przedstawionych przez Jiang Zemina − wzmacniania zaufania, redukcji problemów, rozwoju współpracy i unikania konfrontacji. Zakładano, że to wykluczy możliwość szerszej konfrontacji i pozwoli zyskać czas na przeprowadzenie modernizacji państwa i uzyskanie pokojowego otoczenia do 2010 r.[85] Świadomość, iż dalsze reformy i modernizacja bez interakcji ze środowiskiem międzynarodowym nie są możliwe, pchała elity chińskie do wykorzystania sytuacji, a nakreślony „niski profil” pozwolił na wyjście z izolacji i stopniową normalizację relacji ze Stanami Zjednoczonymi.

Przed oficjalną wizytą w Waszyngtonie, która miała miejsce na przełomie października i listopada 1997 r. Jiang Zemin uznał, iż obie strony są odpowiedzialne za pokojowe, stabilne i rozwijające się relacje bilateralne w XXI wieku. Niewątpliwie z uwagi na stan relacji chińsko-amerykańskich było to ustępstwo, którego dotychczas nie anonsowano w deklaracjach. Po pierwsze świadczyło o chęci powrotu do równych, bilateralnych relacji, po drugie dowodziło rosnącej siły Chin i tym samym rosnących oczekiwań społecznych, po trzecie wreszcie stanowiło zerwanie z przedstawianiem Chin jako „ucznia”, który analizuje i studiuje inne modele rozwoju (przede wszystkim model amerykański), o czym wspominał Deng Xiaoping w czasie swojej wizyty w 1979 r.[86]

W czasie wizyty w Stanach Zjednoczonych w 1997 r. chińscy przywódcy, zabiegając o przyznanie chińskiej gospodarce statusu gospodarki uprzywilejowanej, zapewniali o podjęciu starań zmierzających do uwolnienia kursu chińskiej waluty – juana RMB. Mimo iż istniała poważna rozbieżność między „państwem rozwiniętym a największym państwem rozwijającym się”, Chiny liczyły na dalsze amerykańskie wsparcie w dziedzinie nowoczesnych technologii i w inwestycjach[87].

---

[84] A. S. Whiting, *Chinese Nationalism and Foreign Policy after Deng*, „The China Quarterly” 1995, vol. 142, s. 303−307.

[85] Fei-Ling Wang, *Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity*, [w:] *In the eyes of the Dragon, China Views the World*, eds. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York 1999, s. 32−34.

[86] „Renmin ribao”, 25.10.1997, s. 1.

[87] *Ibidem*, 02.11.1997, s. 1.

W podpisanym 29 października wspólnym komunikacie, najistotniejsze i szczególne było określenie budowania „konstruktywnego strategicznego partnerstwa” jako podstawy do zachowania stabilizacji i pokoju[88]. Z perspektywy Chińskiej Republiki Ludowej zgoda Waszyngtonu na określenie stosunków bilateralnych jako strategicznych dawała szersze możliwości interpretacji komunikatu[89]. Według strony chińskiej administracja amerykańska „celowo upolityczniała kwestie gospodarcze”, tak by wykorzystać je dla zmiany ustroju politycznego w Chinach. Uzależnienie przyznania statusu gospodarki uprzywilejowanej od poprawy przestrzegania praw człowieka w Chinach było utożsamiane z atakiem na chińską suwerenność i nie mogło być akceptowane[90]. W konsekwencji określenie relacji jako „strategicznych” miało prowadzić do długoterminowego unikania kontrowersyjnych kwestii i poszerzania możliwych obszarów współpracy i miało na celu dalszy rozwój Chin. Tak więc w rozumieniu Chin „strategiczne” partnerstwo polegało na unikaniu niewygodnych dla obu stron tematów, co w przypadku chińskim miało prowadzić do ograniczenia dyskusji w odniesieniu do praw człowieka.

Chiny stawały się coraz istotniejszym ogniwem globalnego systemu, co musiało znaleźć odzwierciedlenie w amerykańskim postrzeganiu Państwa Środka. Jak zauważał Bill Clinton w 1998 r., istotne jest stanowisko, jakie zajmą Chiny w sprawach: zaprzestania rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, tzn. czy będą zwalczały czy ignorowały problem ochrony bądź dewastacji środowiska naturalnego, zmniejszania bądź wzmacniania barier w handlu międzynarodowym, respektowania bądź nie praw człowieka, rozwiązywania bądź utrwalania trudnych problemów w Azji, począwszy od subkontynentu indyjskiego aż po Półwysep Koreański. W zależności od tego, jaką rolę odegrają Chiny, tak będzie kształtowany przyszły wiek.

Dla chińskiej akcesji do Światowej Organizacji Handlu istotna była wizyta premiera Zhu Rongji w kwietniu 1999 r. Chiński premier odwoływał się do budowania relacji strategicznych z USA oraz wizyt Jiang Zeminga i Billa Clintona. W odniesieniu do problemu tajwańskiego uznawał, iż mimo pokojowej deklaracji Jiang Zemina Chiny nie mogły pozwolić na całkowite „wykluczenie użycia sił zbrojnych”, gdyż wówczas zjednoczenie stałoby się nierealne, a „Tajwan na zawsze [pozostałby] oderwany od Chin”. Podobnie jak w czasie poprzednich wizyt, relacje bilateralne „służyły interesom ludzkości i światowemu pokojowi”[91].

---

[88] *Ibidem*, 01.11.1997, s. 1.

[89] *President Clinton's Remarks on U.S.-China Relations in the 21st Century*, „Chinese American Forum” 1998, no. 1, s. 2.

[90] Na temat rozumienia „strategicznego partnerstwa w Chinach”: rozmowy w Instytucie Światowej Gosopdarki i Polityki, Chińska Akademia Nauk, Pekin (kwiecień 2012); Pan Tongwen, *Zui huiguo dayu yu Zhong Mei guanxi* (Klauzula największego uprzywilejowania i stosunki chińsko-amerykańskie), „Guoji wenti yanjiu” 1994, nr 4, s. 3−4.

[91] „Renmin ribao”, 07.04.1999, s. 1; 09.04.1999, s. 1; 10.04.1999, s. 4. Opozycja wewnętrzna, z przewodniczącym Stałego Komitetu OZPL Li Pengiem, uznawała wizytę za dyplomatyczną

Z punktu widzenia redefinicji relacji chińsko-amerykańskich, a także reorientacji chińskiej argumentacji ważną rolę odegrały wydarzenia z 11 września 2001 roku. Wówczas to po raz pierwszy, w sposób wyraźny, dyplomacja chińska użyła argumentów dotyczących własnej kultury i pokojowych tradycji. W czasie wizyty w październiku 2002 roku Jiang Zemin podczas wykładu w Bibliotece George'a Busha argumentował, iż w miarę postępu reform Chiny będą intensyfikować proces otwarcia. Jednocześnie podkreślał, jak istotne było przywiązanie do tradycyjnych wartości, takich jak zaufanie, pokój oraz szczerość, które były systemem wartości kierującym chińskim zachowaniem w stosunkach międzynarodowych. Jiang Zemin określał wspominane zasady mianem „dobrej tradycji”. Mimo iż to oświadczenie miało kreować pozytywne środowisko, to jednak nasuwało pytania o istnienie złej tradycji, kreującej złe, negatywne zasady. Dodatkowo Jiang Zemin przytoczył konfucjańską zasadę „jedności mimo różnic między szlachetnymi”, która miała być sztandarową zasadą chińskiej dyplomacji. W pokojowej rywalizacji między państwami Chiny opowiadały się za obustronnym wykorzystywaniem silnych punktów dla rozwoju, wspólnej nauki oraz oparciem relacji na unikaniu kontrowersyjnych tematów, gwarantującym możliwość wspólnego rozwoju[92].

Taka, oparta na tradycyjnych wartościach, argumentacja stawiała Chiny w opozycji do kultury świata islamu, która z kolei, choć subiektywnie, była postrzegana w Stanach Zjednoczonych jako zagrożenie. Na tym tle Chiny wypadały jako państwo stabilne i pokojowe, mające własne pokojowe tradycje, zupełnie odmienne od islamu. Istotnym elementem było również opisanie relacji wzajemnych jako strategicznego partnerstwa. O ile w 1997 r. Bill Clinton i Jiang Zemin potwierdzali budowę takich relacji w XXI wieku, o tyle w czasie wizyty w 2002 r. Jiang Zemin mówił: „Stosunki bilateralne winny być oparte na konstruktywnej współpracy”[93]. Określenie relacji jako strategicznych było zatem jednorazowe, gdyż z perspektywy amerykańskiej takie stosunki ograniczały pole manewru i wykorzystanie kwestii praw człowieka w relacjach z Chinami.

Drugim, po Stanach Zjednoczonych, podmiotem krytykującym Chiny za zdławienie manifestacji studenckich była państwa europejskie, w tym głównie Europa Zachodnia. Pomimo to w okresie pięciu lat od wydarzeń na placu Tian'anmen Chinom udało się wznowić spotkania na wysokim szczeblu. Oficjalne wizyty w Euro-

---

porażkę, a przedstawiane przez premiera Zhu Rongji argumenty interpretowała jako uległość wobec Stanów Zjednoczonych. Por. Hongyi Harry Lai, *Behind China's World Trade Organization Agreement with the USA*, „Third World Quarterly” 2001, vol. 22, no. 2, s. 240–241.

[92] Wspólną naukę przedstawiono na przykładzie powiedzenia Mencjusza *quchang buduan* 取长补短, oznaczającego wykorzystanie silnych punktów drugiej strony dla poprawy własnych słabości. Por. *Jiang Zemin zai Qiazhi Bushi zongtong tushuguan fabiao yanjiang* (Wykład Jiang Zemina w Bibliotece G. Busha), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2002-10/25/content_607461.htm (dostęp: 13.07.2011).

[93] *Jiang Zemin zhuxi yu Meiguo zongtong Bushi huiwu* (Spotkanie przewodniczącego Jiang Zemina z prezydentem USA G. W. Bushem), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2002-10/26/content_608971.htm (dostęp: 13.07.2011).

pie rozpoczęto w połowie lat 90. Pierwsze wizyty przewodniczącego ChRL miały miejsce w Finlandii, na Węgrzech oraz w Niemczech. Z punktu widzenia możliwości przedstawienia własnych argumentów ważne były Węgry, które jako państwo posocjalistyczne przyjęły odmienną drogę transformacji niż Chiny. W czasie wizyty na Węgrzech 11 lipca 1995 r. Jiang Zemin przedstawiał chińską drogę reform, wskazując na konieczność obrania własnej drogi rozwoju. Wybór dokonany przez Chiny wynikał, jego zdaniem, przede wszystkim ze skali demograficznej i konieczności wychodzenia z niskiego poziomu życia. Chiński rozwój nie był zagrożeniem, a stawał się jednym z elementów utrzymania światowego pokoju i stabilizacji. Przewodniczący ChRL przedstawiał Chińczyków jako skromny naród, respektujący własną zasadę „Samozadowolenie prowadzi do upadku, skromność do sukcesu”, ale jednocześnie pewny siebie. Tym samym sugerowano, iż obrana droga modernizacji socjalizmu doprowadzi do osiągnięcia sukcesu[94]. Inaczej nieco Jiang Zemin rozkładał akcenty w czasie wizyty w Niemczech. Zabiegając o inwestycje niemieckie w Chinach, w czasie wykładu w Bonn przewodniczący ChRL określał ówczesne środowisko inwestycyjne w swoim państwie jako „historyczną szansę”, która nie miała miejsca w przeszłości Chin[95]. Odnosząc się do sytuacji po 1989 r. uznał, iż zakończyła się zimna wojna, a „sposób myślenia niektórych ludzi [polityków amerykańskich – przyp. aut.] nie zmienił się”. Jak dość powszechnie twierdzono w Chinach, pod każdym pozorem Amerykanie poszukiwali możliwości interwencji w wewnętrzne sprawy innych państw, co prowadziło do istotnych napięć i problemów, tak jak w przypadku Tybetu i Tajwanu. Usprawiedliwiając chińską percepcję praw człowieka, przywoływano argument odmiennego poziomu rozwoju i stanu państw, który warunkuje podejście do kwestii podstawowych praw. W Chinach była to przede wszystkim konieczność zapewnienia takich podstawowych praw, jak dostęp do żywności, mieszkania i ubrań[96].

Kolejna europejska podróż z lipca 1996 r. do Hiszpanii, Norwegii i Rumunii dawała możliwość podkreślenia zasad, w oparciu o które budowane były relacje wzajemne, tzn. wzajemnego poszanowania, unikania kontrowersji, pogłębiania współpracy i wzajemnej równości oraz przełamywania uprzedzeń i budowania środowiska do pozyskiwania kapitału zagranicznego[97]. Tym samym powtarzano zasady chińskiej polityki zagranicznej, przyjęte na początku lat 50. Podobnie jak w przypadku pierwszej wizyty w byłych państwach bloku radzieckiego, tak w czasie drugiej podróży najważniejszym miejscem była Rumunia. Podkreślano tu historyczną wagę relacji, uznając, iż „bez względu na zmiany sytuacji międzynarodowej przyjaźń chińsko-rumuńska pozostanie niezmienna”[98]. Relacje

---

[94] *Manzhaosun, qianshouyi* 满招损谦受益. „Renmin ribao”, 13.07.1995, s. 6.

[95] *Ibidem*, 14.07.1995, s. 7.

[96] *Ibidem*, 16.07.1995, s. 1.

[97] W wypowiedziach w czasie wizyty w Hiszpanii Jiang Zemin podkreślał, iż oba narody nie są już sobie obce, nieznajome *bu mosheng* 不陌生. Zob.: *ibidem*, 26.06.1996, s. 1, 6; 27.06.1996, s. 1.

[98] *Ibidem*, 02.07.1996, s. 1.

z Rumunią określane były jako „całkowicie godne uznania, chwalebne”, a poddane nowej próbie stawały się trwalsze i bardziej stabilne[99].

W czasie wizyty w Niemczech w kwietniu 2002 r. strona chińska, po raz pierwszy, udowadniała swoją pokojową postawę przy użyciu argumentów cywilizacyjnych i historycznych. W czasie wykładu w Niemieckim Towarzystwie Spraw Zagranicznych, Jiang Zemin przywoływał konfucjańskie zasady „Nie czyń innemu, co nie chcesz, by tobie czyniono” oraz „Humanitarne relacje w sąsiedztwie tworzą bogactwo państwa”, które naturalnie były głównymi zasadami chińskiego postępowania na arenie międzynarodowej[100]. Niewątpliwie wpływ na taką argumentację miały ataki terrorystyczne w Stanach Zjednoczonych z września 2001 r., stwarzające nowe pole manewru dla chińskiej argumentacji. Ponadto, jeszcze na początku 2002 r. Niemcy nie były postrzegane jako istotny partner, wpływający na relacje unijno-chińskie. Relacje bilateralne zatem postrzegano jako nadrzędne w stosunku do relacji z Unią Europejską[101].

W nowym układzie międzynarodowym oprócz USA, Rosji i Europy, to Japonia, z racji na konieczność budowy stabilnego otoczenia dla chińskich reform, stała się ważnym partnerem polityki zagranicznej Chin. Podczas pierwszej wizyty, która odbyła się już w kwietniu 1992 r., Jiang Zemin, podobnie jak Hu Yaobang w 1983 r., podkreślał znaczenie i wkład Japonii w rozwój Chin, przytaczając powiedzenie „Gdy pijesz wodę, pamiętaj o tych, którzy wydrążyli studnię”. Stabilne relacje, wpływające na stabilizację i rozwój miały być podstawą korzyści dla obu narodów[102]. Ponadto Jiang Zemin doceniał wkład polityków rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej w relacje dwustronne, co spotykało się z „wielkim szacunkiem narodu chińskiego”[103]. Chiński polityk próbował zbudować pozytywny klimat w relacjach z Tokio, nawiązując do historycznych relacji, nie poruszył kwestii trudnych, tj. sprawy wojny z Japonią (1937−1945), ale przywołał historię z rodzinnego Yangzhou (prowincja Jiangsu), poświęconą chińskiemu mnichowi buddyjskiemu Jiangzhenowi (688–763), który miał istotny wpływ na rozwój buddyzmu w Japonii[104].

---

[99] *Ibidem*.

[100] *Gongtong chuangzao yige heping fanrong de xinshiji – guojia zhuxi Jiang Zemin zai Deguo waijiao zhengce xiehui de yanjiang* (Wspólnie stwórzmy pokojowy, zamożny XXI wiek – wykład przewodniczącego państwa Jiang Zemina w Niemieckim Towarzystwie Polityki Zagranicznej) (10.04.2002), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t7248.htm (dostęp: 12.09.2011).

[101] *Guojia zhuxi Jiang Zemin zai Deguo Jingji Yatai Weiyuanhui he Yinhang Xiehui Lianhe jiuxing de wanyan shang de jianghua* (Przemówienie przewodniczącego państwa Jiang Zemina w czasie uroczystej kolacji Niemieckiej Komisji ds. Gospodarek Azjatyckich oraz Federacji Banków Niemieckich), (10.04.2002), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t10928.htm (dostęp: 12.09.2011).

[102] „Renmin ribao”, 08.04.1992, s. 6.

[103] *Ibidem*.

[104] *Ibidem*, 03.04.1992, s. 1.

W swoich wystąpieniach w Japonii Jiang Zemin odnosił się również do sytuacji międzynarodowej. Wraz z końcem ładu bipolarnego ponownie zaczęły ujawniać się czynniki destabilizujące. Do takich Jiang Zemin zaliczał: religie, nacjonalizmy, konflikty terytorialne, niestabilność gospodarki globalnej, które mogły stać się zaczynem kryzysów, chaosu, jak również konfliktu zbrojnego. W systemie międzynarodowym Azja stanowiła istotny element: „Światowy pokój i rozwój jest nierozerwalny z pokojem i rozwojem w Azji, podobnie pokój i rozwój w Azji staje się istotnym elementem globalnego pokoju i rozwoju”[105]. W nowej sytuacji Chiny deklarowały pokojową politykę, która miała być „przez sto lat nienaruszalna”[106].

Dobrosąsiedzkie relacje z Japonią były „ważnym składnikiem” chińskiej polityki zagranicznej. Konieczność istnienia takich relacji wynikała z redefinicji układu międzynarodowego i sytuacji ciągłego braku „pokoju pod kopułą niebios”[107]. Podczas kolejnej wizyty chiński lider silniej akcentował kwestie historyczne. O ile na początku lat 90. „militaryzm japoński” nie był istotnym argumentem, o tyle w czasie wizyty w 1998 roku Jiang Zemin wyraźniej ukazywał wskazany problem. Historia i jej interpretacja stanowi dla strony chińskiej podstawę stosunków politycznych – stwierdzał Jiang Zemin[108]. Oprócz kwestii wojny z Japonią, chiński przywódca wskazywał na wspólnego wroga, jakim miał być „japoński militaryzm”. Poruszona została również kwestia tajwańska. Strona japońska została oskarżona o „wewnętrzne błędy” w rozumieniu statusu Tajwanu, który, co było wcześniej potwierdzone przez Japonię w 1978 r., był „wewnętrzną sprawą Chin”[109]. W trakcie wizyty na Uniwersytecie Waseda, Jiang Zemin podkreślał znaczenie Chin dla rozwoju kultury i tradycji Japonii. Ponadto argumentował, iż znaczenie wojen XIX wieku i militaryzmu japońskiego miało istotny wpływ na relacje bilateralne. Nie eksponował jednak znaczenia Japonii dla wkładu w intelektualną historię Chin współczesnych, jak to miało miejsce w czasie poprzednich wizyt. Mimo iż w Japonii przebywała znaczna część chińskich „postępowców”, takich jak Sun Yat-sen, Chen Duxiu czy Zhou Enlai, to jednak militaryzm japoński naruszył dobre relacje międzyludzkie. Tym samym Jiang Zemin przypominał, iż Japonia jest państwem azjatyckim, a nie zachodnim. Nawoływał ponadto do wzajemnej pomocy państw rozwiniętych dla państw rozwijających się, gdyż tylko taka pomoc będzie prowadzić do rozwoju Azji: „Wierzę, iż poleganie na dobrych wzorcach współpracy, prowadzenie niezbędnych reform i regulacji, kontynuowanie promowania wielkiej tradycji azjatyckiej oraz wzmacnianie wzajemnej współpracy, wzajemnego wsparcia, zwłaszcza przez państwa rozwinięte

[105] *Ibidem*, 08.04.1992, s. 1.
[106] Por. *ibidem*.
[107] *Ibidem*, 07.04.1992, s. 1.
[108] *Ibidem*, 27.11.1998, s. 1.
[109] *Ibidem*.

dla państw rozwijających się, zwłaszcza po azjatyckim kryzysie finansowym, zapewni pokonanie czasowych trudności oraz zagwarantuje coraz większy rozwój i postęp”[110].

W oficjalnym wystąpieniu Jiang Zemin, podkreślając kwestie historyczne, zaznaczył, iż atak militaryzmu japońskiego na Chiny winien stanowić naukę dla współczesnych i przyszłych pokoleń[111]. Po II wojnie światowej Japonia zrezygnowała ze ścieżki wojennej, promując pokojowy rozwój (*heping fazhan*), co było przyjęte z zadowoleniem przez inne narody azjatyckie. Stosunki bilateralne postrzegano bardzo „optymistycznie”, chociaż uzależnione jest to od „wzajemnego szacunku, zaufania, uczciwości i bliskiej współpracy”[112]. Akcentując znaczenie historii, strona chińska zapewniała, iż nie chodzi o wyrównanie dawnych rachunków, lecz świadomość budowania fundamentu przyszłych relacji[113]. Nawiązując do historycznych stosunków, Jiang Zemin przypominał studia Lu Xuna (Zhou Shuren), którego mentorem był japoński uczony Fujino Genkurou. Relacje międzyludzkie, wzajemny szacunek, współpraca oraz ochrona pokoju miały być podstawowymi elementami w budowaniu stabilnych relacji[114]. Podobnie jak Hu Yaobang, używając przysłowia „Kiedy pijesz wodę, pamiętaj o tych, którzy wydrążyli studnię”, przypominał postawę Zhou Enlaia, który również studiował w Japonii[115].

Podobnie jak w latach poprzednich, za ważną część składową chińskiej polityki uznawano relacje z państwami rozwijającymi się. W 1996 r. Jiang Zemin odbył serię wizyt w państwach afrykańskich, które dawały możliwość wykazania różnic wobec relacji z państwami zachodnimi, a poprzez taką formułę komunikatu zapewniały ochronę chińskich interesów i tworzenie dogodnego środowiska dla przyszłych chińskich inwestycji. Tak jak dawniej, poprawę bytu materialnego społeczeństwa uznano za kluczowy cel zarówno Chin, jak i innych państw rozwijających się. Jiang Zemin potwierdzał formułę Mao Zedonga o trwałej przyjaźni między narodami, która była kontynuowana w dobie reform. Współpracę Chin i Afryki zamierzano oprzeć na zasadach „zjednoczonej współpracy”, wskazując jednocześnie na istotny wkład relacji chińsko-afrykańskich w światowy pokój i stabilizację[116].

---

[110] *Yishi weijian, kaichuang weilai – Jiang Zemin zhuxi zai Riben Zaodaotian Daxue de yanjiang* (Wykład przewodniczącego Jiang Zemina na Uniwersytecie Waseda), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-03/26/content_331913.htm (dostęp: 11.09.2011).

[111] *Qianshi buwang, houshi zhishi* 前事不忘，后事之师. Por. *ibidem*.

[112] *Ibidem*.

[113] „Renmin ribao”, 28.11.1998, s. 1.

[114] *Ibidem*, 29.11.1998, s. 1. Oficjalny komunikat po wizycie: *Ri Zhong guanyu mianxiang 21 shiji jianqiang hezuo de lianhe xinwen gongbao* (Komunikat japońsko-chiński o wzmacnianiu współpracy w XXI wieku), strona internetowa http://www.cn.emb-japan.go.jp/bilateral/bunken_1998press.htm (dostęp: 12.09.2011).

[115] „Renmin ribao”, 27.11.1998, s. 6.

[116] *Ibidem*, 14.05.1996, s. 6.

Istotnym wątkiem współpracy z Afryką było nowo utworzone forum chińsko-afrykańskie, którego rolą było zacieśnić „zjednoczoną współpracę”[117]. Pierwsze forum chińsko-afrykańskie odbyło się w 2000 roku w Pekinie. W mowie wstępnej Jiang Zemin wskazywał na istotę wspólnych doświadczeń historycznych, wkład „starszych działaczy KPCh” w walkę narodowowyzwoleńczą Afryki oraz konieczność stworzenia nowego sprawiedliwego ładu opartego na zasadach pokojowego współistnienia i Karcie Narodów Zjednoczonych[118]. Ponadto, jak zaznaczał Tang Jiaxuan – minister spraw zagranicznych, w ówczesnej sytuacji międzynarodowej „wzmacnianie zjednoczenia, promowanie współpracy oraz skupienie się na wspólnych korzyściach, unikanie nieporozumień, stawianie czoła wyzwaniom” stanowiło wybór konieczny[119]. Rząd chiński deklarował preferencyjne kredyty, specjalny fundusz na inwestycje firm chińskich, promowanie chińskich inwestycji w Afryce i współpracę gospodarczą opartą na zasadach „wzajemnych preferencji”[120]. Jak wskazywał komentarz przygotowany przez „Dziennik Ludowy”, „Chiny pragną wykorzystać dobrą atmosferę Forum Chiny−Afryka dla dalszej konsolidacji i rozwoju, tradycyjnie przyjaznej współpracy chińsko-afrykańskiej. Głównym celem było intensywne rozwijanie współpracy w zakresie politycznym, gospodarczym, handlowym, technicznym, edukacyjnym, kulturowym oraz ochrony zdrowia, rozwijanie całościowej równej współpracy opartej na równych korzyściach oraz budowanie piękniejszej przyszłości”[121].

Oficjalny komunikat podpisany na forum kreował Chiny na oficjalnego rzecznika państw afrykańskich, które dotąd nie były dostatecznie reprezentowane: „Uważamy, iż społeczność międzynarodowa ponosi odpowiedzialność i ma obowiązek rozwiązania kwestii zadłużenia państw afrykańskich”[122]. W oświadczeniu podsumowującym forum premier Zhu Rongji wskazywał na dziedziny współpracy, do których zaliczył: współpracę handlową, inwestycyjną, pomoc Chin w zakresie udzielenia kredytów na warunkach niewymuszających żadnych koncesji politycznych, wielowymiarową współpracę m.in. w zakresie rolnictwa, opieki zdrowotnej oraz rozwiązania problemu zadłużenia[123].

Analizując retorykę w okresach kryzysu, należy omówić kryzysy tajwańskie, zbombardowanie Ambasady ChRL w Belgradzie oraz incydent z samolotem EP-3

---

[117] *Zhong Fei hezuo luntan Beijing xuanyun* (Deklaracja Pekińska. Chińsko-Afrykańskie Forum Współpracy), strona internetowa http://www.china.com.cn/chinese/HIAW/445819.htm (dostęp: 10.08.2011).

[118] „Renmin ribao”, 11.10.2000, s. 1.

[119] *Ibidem*, s. 6.

[120] *Ibidem*.

[121] Dla określenia konsolidacji użyto określenia *gonggu* 巩固 w znaczeniu ‘konsolidacja i wzmacnianie’. Por. *ibidem*, 13.10.2000, s. 3.

[122] *Ibidem*, s. 7.

[123] *Ibidem*, s. 1.

w 2001 r. Po upadku ZSRR, Stany Zjednoczone poszukiwały nowego punktu odniesienia dla udowadniania własnej pozycji w świecie. W takiej atmosferze, podobnie jak u progu reform, Pekin dąży do wyjścia z izolacji, deklaruje przy tym pokojową drogę zjednoczenia z Tajwanem, choć z drugiej strony, w deklaracjach Li Penga ostro krytykowany jest „separatyzm tajwański”. Pomimo istniejących rozdźwięków, w 1992 r. przyjęto bardzo ważne porozumienie w sprawie Tajwanu, zwane powszechnie „konsensusem 1992”, które zakładało, że obie strony, zarówno Chińska Republika Ludowa, jak i Republika Chińska na Tajwanie uznają istnienie tylko „jednych Chin”. Oczywiście każda ze stron inaczej interpretowała tę formułę. Ostatni podpunkt porozumienia mówił, iż pokojowe zjednoczenie jest głównym celem wszystkich Chińczyków. Co ważne, władze w Pekinie obserwując powolny proces tajwanizacji, określały swoich rodaków mianem „Chińczyków”, którzy w wyniku ingerencji z zewnątrz mogli zostać skazani na bratobójczą walkę[124].

Na skutek przesilenia politycznego w 1989 r. coraz większe znaczenie w procesie decyzyjnym zyskiwały jednak struktury wojskowe, dążące do rozwiązań siłowych. Kryzys tajwański, sprowokowany przez wizytę tajwańskiego przywódcy w Stanach Zjednoczonych, wynikał po części z coraz silniejszych związków między strukturami partyjnymi i wojskowymi ChRL. Armia w systemie politycznym ChRL zawsze odgrywała istotną rolę, lecz po wydarzeniach na Placu Tian'anmen została hojnie obdarowana przywilejami. Ponadto polityka wobec Tajwanu prowadzona była pod wpływem lobby wojskowego. Najlepszym tego dowodem były silne związki personalne między Centralną Komisją Wojskową a Centralną Komisją Kierowniczą ds. Tajwanu. Znaczącym aspektem w ówczesnej sytuacji była kwestia sukcesji po Deng Xiaopingu, a Jiang Zemin był wówczas silnie uzależniony od struktur wojskowych. Dyskusję wywołała przedstawiona przez Jiang Zemina w ośmiu punktach polityka wobec Tajwanu. W grudniu 1994 r. służby wojskowe odbyły specjalne seminarium poświęcone problemowi tajwańskiemu i interwencji amerykańskiej w tej materii. 30 stycznia 1995 r., kiedy Jiang Zemin zaproponował pokojowe rozwiązanie problemu w Cieśninie Tajwańskiej, Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza dokonała przemieszczenia pocisków klasy M z prowincji Jiangxi do prowincji Fujian. Wkrótce po umożliwieniu przyjazdu do Stanów Zjednoczonych Lee Teng-huia, szef sił lotniczych − Yu Zhenwu skrócił swoją wizytę w Stanach Zjednoczonych. 24 maja 1995 r. zaordynowano użycie wszelkich możliwych środków w celu zminimalizowania skutków amerykańskiej prowokacji. Armia wystąpiła również do Rady Państwowej i struktur partyjnych o natychmiastową zmianę zasad w polityce wobec Stanów Zjednoczonych w kwestii Tajwanu. Miesiąc później, 22 czerwca, ówczesny wiceprzewodniczący Centralnej Komisji Wojskowej Liu Huqing, uznał, iż ChRL gotowa jest użyć środków wojskowych w celu rozwiązania problemu tajwańskiego. Tymczasem

[124] *Chinese Government's Basic Position Regarding Settlement of the Taiwan Question*, strona internetowa http://www.china.org.cn/e-white/taiwan/10-4.htm, (dostęp: 11.07.2011).

doszło do próby izolacji Jiang Zemina, który promował zbyt pokojową politykę względem Waszyngtonu. Wkrótce potem armia wystąpiła z oficjalną krytyką lidera Chin, uznając go za zbyt słabego i niegodnego sprawowania swojej funkcji. Pojawiły się również głosy o konieczności znalezienia alternatywnego przywódcy Chin. Ponadto domagano się wprowadzenia nowej 11-punktowej regulacji, gwarantującej możliwość użycia siły w konflikcie z Tajwanem[125]. Mimo napiętej sytuacji oficjalne komentarze Ministerstwa Spraw Zagranicznych nie wychodziły poza utarte wcześniej schematy: Chiny nie zgadzały się na powrót Tajwanu do Organizacji Narodów Zjednoczonych, o co ubiegały się władze wyspy, oraz głosiły, iż „chiński naród nie pozwoli na podział ojczyzny”[126]. Jak uznawał ówczesny wicepremier i minister spraw zagranicznych Qian Qichen, politykę Stanów Zjednoczonych cechowało myślenie „zimnowojenne”, mające doprowadzić do otoczenia Chin i wciągnięcia Pekinu w szerszy konflikt, a także do cofnięcia biegu historii, do czasów sprzed upadku ZSRR. Jednym z przejawów takiej polityki Waszyngtonu było zaproszenie Lee Teng-huia do wygłoszenia odczytu na Cornell University, na którym studiował ten tajwański polityk[127]. Niewątpliwie zwraca uwagę fakt użycia przez władze chińskie określenia *zhonghua*, mającego wymowę dużo szerszą niż pojęcie obywatela ChRL i obejmującego *de facto* wszystkich Chińczyków mieszkających na całym świecie[128].

Waga kryzysu tajwańskiego z lat 1995−1996 wynikała z faktu, iż był pierwszym konfliktem po 1989 roku, który pokazywał możliwe metody działania Chin w sporach wagi państwowej. Strona chińska uważała, iż w obliczu rosnącej potęgi gospodarczej Chin, Stany Zjednoczone wykorzystywały „kartę tajwańską” dla wykazania błędów polityki chińskiej i tworzenia środowiska zakłócającego chińskie reformy. Kwestia ta wpływała niekorzystnie na relacje ze Stanami Zjednoczonymi, wzmacniając zarazem lansowane przez neokonserwatystów amerykańskich tezy o zagrożeniu chińskim[129]. Problem tajwański ponownie pojawił się w momencie opublikowania przez Lee Teng-huia deklaracji „Teorii dwóch państw”, którą ogłosił 9 lipca 1999 r., i konieczności nawiązania relacji między-

---

[125] Bi Jianhai, *The Role of the Military in the PRC Taiwan Policymaking: a case study of the Taiwan Strait crisis of 1995–1996*, „Journal of Contemporary China” 2002, vol. 11, s. 567−572; Pan Zhongqi, *US-Taiwan Policy of Strategic Ambiguity: a dilemma of deterrence*, „Journal of Contemporary China” 2003, vol. 12, s. 387−407.

[126] W czasie konferencji prasowej 11 lipca 1995 r. Shen Guofanga – rzecznik Ministerstwa Spraw Zagranicznych uznał, iż w obliczu separacji Tajwanu „Chiński naród nigdy tego nie zaakceptuje i nie będzie biernie się przyglądał”, *buhui zuo shi buguan* 不会坐视不管的. „Renmin ribao”, 28.06.1995, s. 1; 12.07.1995, s. 4.

[127] *Ibidem*, 30.09.1995, s. 3.

[128] *Zhonghua* 中华 nie jest określeniem związanym z państwowością w zachodnim rozumieniu tego słowa, a obejmuje etnicznie wszystkich Chińczyków, w tym tych mieszkających poza obecnymi granicami Chińskiej Republiki Ludowej. Por. *ibidem*, 17.02.1995, s. 1; 05.07.1995, s. 4.

[129] *Ibidem*, 20.06.1995, s. 6.

państwowych[130]. W odpowiedzi na deklarację rzecznik Biura ds. Tajwanu oznajmiał: „Ostrzegamy separatystyczne siły na Tajwanie, powstrzymajcie konia przed klifem, zaprzestańcie igrania z ogniem, zatrzymajcie działania separatystyczne”[131]. Znaczące było użycie idiomu „zatrzymajcie konia przed klifem”, którego politycy chińscy używali bardzo rzadko, a oznaczał on konieczność wycofania się z podjętych decyzji przynoszących kryzys i konflikt. W okresie „zimnej wojny” użycie tego przysłowia było jednoznaczne z deklaracją wojny, m.in. miało to miejsce w chwili przystąpienia Chin do wojny koreańskiej. Pod koniec lat 90., mimo że uznawano deklarację tajwańskiego polityka za wkomponowaną w amerykańską strategię budowy globalnej tarczy antyrakietowej, to prócz retorycznej presji nie podjęto szerszych działań[132].

Kolejną sytuacją kryzysową z lat 90. była sytuacja w Kosowie. Rozpoczęta przez NATO w marcu 1999 r. akcja spotkała się z krytyką zarówno Moskwy, jak i Pekinu. Dla Chin, które zasadę suwerenności uważały za nadrzędną, obca interwencja w imię ochrony praw człowieka była nie do przyjęcia. W kwietniu 1999 r. premier Zhu Rongji uznał, że „Interwencja zbrojna w celu ochrony praw człowieka stworzyła groźny precedens”. W konsekwencji umożliwiło to siłom międzynarodowym ingerencję w wewnętrzną sytuację poszczególnych państw[133]. Interwencja NATO wzbudziła obawy, że państwa członkowskie NATO zaangażują się w konflikty lokalne i będą wywierać presję wojskową na politykę etniczną władz chińskich[134]. Wojna w Kosowie nie była konsultowana w Radzie Bezpieczeństwa, jak miało to miejsce w przypadku konfliktu w Zatoce Perskiej, kiedy USA, wspólnie z agendami Organizacji Narodów Zjednoczonych, próbowały skłonić Bagdad do ustępstw[135]. Chiny wystąpiły z żądaniami takich konsultacji oraz domagały się uznania akcji za nielegalną przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze. Dodatkowo rozpoczęcie wojny w Kosowie zbiegło się z terminem konferencji rozbrojeniowej w Genewie 26 marca 1999 r. W swoim wystąpieniu Jiang Zemin ubolewał nad interwencją zbrojną na Bałkanach, uznając atak NATO za złamanie prawa międzynarodowego. W opinii przewod-

---

[130] *President Lee: Nation-to-nation relations with China Taipei*, 10 July 1999, strona internetowa http://www.taiwandc.org/nws-9924.htm (dostęp: 11.09.2012).

[131] *Xuan ya le ma* 悬崖勒马. Cytat pochodzi z opowiadania Ji Yuna (1724−1805) *Yuewei caotang biji* (阅微草堂笔记), należącego do klasyki krótkich opowiadań *science-fiction* z okresu dynastii Qing. W języku chińskim interpretuje się to jako napomnienie, by we właściwym czasie powstrzymać się od złego postępowania. Por. „Renmin ribao”, 20.07.1999, s. 1.

[132] Por. m.in. „Renmin ribao”, 16.09.1999, s. 1.

[133] *China's Explosive NATO Unrest Distresses Taiwan*, Reuters, 09.05 1999.

[134] *Beiyue xin zhanglu* (Nowa strategia NATO), red. Wang Fan, Dangdai shijie chubanshe, Beijing 1999, s. 325−326.

[135] Administracja B. Clintona zdecydowała się działać przez NATO tylko ze względów taktycznych, gdyż w Radzie Bezpieczeństwa Rosja i Chiny z pewnością oponowałyby przeciwko użyciu siły w Jugosławii. Zob.: J. T. Dreyer, *The PLA and the Kosovo Conflict*, May 2000, strona internetowa http://carlisle-www.army.mil/usassi/welcome.htm (dostęp: 10.02.2012).

niczącego ChRL nadal widoczna była na Zachodzie mentalność zimnowojenna, skłaniająca do wzmacniania multilateralnych sojuszy wojskowych. 8 maja, jak podały amerykańskie władze, omyłkowo zbombardowano Ambasadę ChRL w Belgradzie. Wkrótce potem Wiceminister Spraw Zagranicznych ChRL − Wang Yingfan – wezwał na rozmowę ambasadora USA w Pekinie i wyraził oburzenie władz chińskich. Chiny potraktowały atak na ambasadę jako uderzenie w suwerenność państwową. Hu Jintao w specjalnym telewizyjnym oświadczeniu do narodu uznał atak na chińską placówkę jako „akt kryminalny”. Wszelkie poczynania wskazywały, że Chińczycy zamierzali zachować swoją suwerenność i prowadzić niezależną politykę. Władze centralne popierały i ochraniały wszelkie manifestacje i protesty, które wybuchły tuż po ataku na ambasadę[136].

Innym zamiarem wpływającym na dobór argumentów i języka było uspokojenie nastrojów społecznych. Mimo że w odpowiedzi na amerykańskie zbombardowanie ambasady, w dniach 14−16 maja 1999 r. Chiny wysłały siły marynarki wojennej do Japońskiej Strefy Ekonomicznej w okolicach spornych wysp Senkaku/Diaoyutai, społeczeństwo otwarcie krytykowało Jiang Zemina za zbyt uległą postawę wobec Waszyngtonu, porównując go z najbardziej uległymi wobec USA politykami Partii Narodowej. Bardzo popularne wśród demonstrujących studentów było porównanie polityki rządów Jiang Zemina do postawy uległości dynastii Qing wobec mocarstw zachodnich. W percepcji studentów uczelni pekińskich to słabość rządów Chin była powodem ataku, gdyż reakcja na zbombardowanie nie mogła być odwzajemniona[137]. W odpowiedzi na wzrastające napięcie społeczne Rada Państwowa w dniu 13 maja zdecydowała o uznaniu trzech tragicznie zmarłych: Zhu Yong, Shao Yunhuan, Xu Xinghu jako „męczenników rewolucji” (*geming lieshi*). Chcąc wykazać się przed własną opinią publiczną, politycy określali zbombardowanie ambasady mianem „barbarzyńskiej tyranii” (*yeman baoxing*), jaka nie miała miejsca od 1900 roku, czyli od czasów amerykańskiej interwencji w czasie powstania bokserów[138].

Kolejny kryzys w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi przyniósł konieczność odpowiedzi dyplomatycznej.Chin, a Jiang Zemin, obawiając się wzrostu nastrojów antyrządowych, zapewniał, iż „Chińczycy wszystkich grup etnicznych potrzebują rozwoju, naród potrzebuje rewitalizacji, a społeczeństwo stabilizacji”[139]. W podobnym tonie wypowiadał się premier Zhu Rongji, który określał atak NATO jako barbarzyński, naruszający chińską suwerenność oraz znieważający honor narodu chińskiego. Atak amerykański miał przyczynić się

---

[136] *Vice-President Hu Jintao's TV Speech on US-Led NATO Attack*, „Beijing Review” 1999, vol. 42, no. 21, s. 1.

[137] Szerzej na ten temat zob.: Dingxin Zhao, *An Angle on Nationalism in China Today: Attitudes among Beijing Students after Belgrade 1999*, „The China Quarterly” 2002, vol. 172, s. 885−905.

[138] S. Shen, *Redefining Nationalism in Modern China Sino-American Relations and the Emergence of Chinese Public Opinion in the 21st Century*, Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 41−44.

[139] *Ibidem*.

do zjednoczenia narodu chińskiego wokół ideałów Ruchu 4 maja, który w swej wymowie nawiązywał do krytyki obcych wpływów w Chinach[140].

Biorąc pod uwagę odpowiedzi władz na antyrządowe nastroje społeczne, należy zwrócić uwagę na fakt użycia idiomu *woxin changdan* w wypowiedzi Jiang Zemina („zbieramy siły i czekamy na rewanż”). 8 maja, w czasie przemówienia do członków Stałego Komitetu Biura Politycznego, argumentował: „W zaistniałej sytuacji modernizacja obrony staje się priorytetowa. Miłujemy pokój, utrzymujemy pokój, ale jeśli zdarzy się taka sytuacja, iż będziemy zagrożeni, musimy być przygotowani tak, by nie ponieść strat. Rozwój gospodarczy jest podstawowy, lecz modernizacja armii będzie coraz silniejsza. W przeciwnym razie, w przypadku wojny nie będziemy w stanie bronić gospodarki i bezpieczeństwa Ojczyzny. Współczesny świat wymaga budowania połączonych sił (kompleksowej siły państwa – przyp. aut.) W tej sytuacji doznaliśmy upokorzenia, lecz cierpliwie czekamy na wzięcie odwetu. Musimy utrzymać taki ton”[141]. Ponadto w sytuacjach kryzysowych obserwuje się, że często stosowany jest przysłówek *hanran* – tłumaczony jako czyn uwłaczający, który może powodować gniew strony wypowiadającej się[142].

Odpowiedzią Pekinu na interwencje NATO była trzydniowa (11–13 czerwca 2000 r.) wizyta Li Penga w Jugosławii. W trakcie swojego wystąpienia w Parlamencie potępił interwencje NATO na Bałkanach. W ocenie chińskiego polityka problemy etniczne nie mogą być rozwiązywane w sposób siłowy. „W zeszłym roku, w celu ochrony suwerenności i integralności terytorialnej Jugosławii, stawialiście niezłomny opór barbarzyńskiej agresji największego bloku militarnego na świecie” – twierdził Li Peng[143].

Na początku 2001 roku następowała powolna normalizacja w relacjach amerykańsko-chińskich. Incydent z amerykańskim samolotem EP-3, który naruszył przestrzeń powietrzną Chińskiej Republiki Ludowej, został wykorzystany przez władze jedynie w celach kształtowania postaw patriotycznych obywateli. „Dziennik Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej” oraz „Dziennik Ludowy” promowały postawę patriotyczną pilota Wang Weia, który w kolizji z jednostką

---

[140] „Renmin ribao”, 12.05.1999, s. 1.

[141] Zob.: Zhang Qiuqiang, *„Jiang Zemin wenxuan” Chengyu diangu* (Klasyczne idiomy w „Wyborze pism Jiang Zemina”), Renmin chubanshe, Beijing 2007, s. 620−621; Jiang Zemin, *Wu tongchou dikai, tuanjie suwu* (Bez solidarności/wspólnej złości wobec wroga, zjednoczenie staje się pośmiewiskiem), strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/64184/64185/180138/10818651.html (dostęp: 13.09.2012).

[142] W 1999 r. opublikowano w „Dzienniku Ludowym” 200 tekstów z *hanran* (悍然), podczas gdy w 1998 r. − 9, a w 2000 r. − 32. Źródło: kwerenda „Dziennika Ludowego” za lata 1998−2000.

[143] Chiny jako jedyny członek Rady Bezpieczeństwa wstrzymały się od głosu, kiedy przyjmowano Rezolucję 1244(1999) o Ustanowieniu Specjalnych Sił w Kosowie pod auspicjami ONZ (wynik głosowania 14–0–1). Delegacja chińska nie głosowała, ponieważ Chiny nie zostały zaproszone do negocjacji między państwami G-7 i Rosją na temat przyszłego statusu Kosowa.

amerykańską poniósł śmierć[144]. Nie chcąc eskalacji konfliktu z USA, na przełomie kwietnia i maja opublikowano 126 artykułów w „Dzienniku Ludowym” dydykowanych bohaterskiemu czynowi Wang Weia, natomiast samemu incydentowi z EP-3 poświęcono jedynie 16[145].

Należy odnotować, że w czasie spotkania z rodziną pilota Wang Weia, przewodniczący ChRL podkreślał patriotyczną postawę chińskiego żołnierza. Taki czyn został uznany jako patriotyczny, a także budujący podstawy do jedności narodu chińskiego[146]. W publicznej wypowiedzi Stany Zjednoczone wezwano do zaprzestania rozpoznawczych lotów nad południowymi Chinami oraz obarczono odpowiedzialnością za powstały kryzys. Wezwano również do wyrażenia przeprosin (*daoqian*)[147]. W czasie uroczystości w Pekinie, wiceprzewodniczący Centralnej Komisji Wojskowej Zhang Wannian mówił o całkowitej odpowiedzialności USA za incydent, o hegemonizmie i polityce siły jako czynnikach niszczących światowy pokój i stabilizację[148]. Amerykanie wyrazili jednak jedynie ubolewania z powodu naruszenia chińskiej przestrzeni powietrznej[149]. Wkrótce potem Centralna Komisja Wojskowa określiła „pilota-bohatera” jako „niezłomnego, bohaterskiego, odważnego, nienerwowego, nieustępliwego”, godnego do naśladowania żołnierza[150].

Z perspektywy dwóch kryzysów w relacjach z USA, należy stwierdzić, że strona chińska wykazywała się umiarkowanym i wyważonym podejściem. Nie dała się sprowokować czy wciągnąć w dwustronna grę z Waszyngtonem. Jak zaznaczał podczas przemówienia w Radzie Stosunków Międzynarodowych w Chicago Yang Jiechi, ówczesny ambasador ChRL w Waszyngtonie, konieczna była lepsza komunikacja oraz zwiększenie interakcji między narodami i rządami obu państw[151].

---

[144] Na temat incydentu EP-3 szerzej zob. w materiałach Federation of American Scientists: *China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications*, CRS Report for Congress, 10 October 2001, strona internetowa http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf (dostęp:15.12.2012).

[145] Kwerenda własna „Dziennika Ludowego” za okres maj−kwiecień 2001. Por. „Jiefang junbao”, 25.04.2001, s. 1; „Renmin ribao”, 01.05.2001, s. 1.

[146] „Renmin ribao”, 24.04.2001, s. 1. Stworzono również specjalny portal internetowy dla wyrażenia kondolencji po zmarłym pilocie, strona internetowa http://cn.netor.com/m/box200104/m5661.asp?boardID=5661 (dostęp: 12.06.2012).

[147] *Daoquan* 道歉 używane jest w sytuacji oczekiwania przeprosin za zły uczynek, nie użyto tu natomiast *baoqian* 抱歉 − stosowanego wtedy, kiedy oczekuje się wyrażenia skruchy oraz wewnętrznego żalu za zły uczynek. Por. *Chang yong tongyici fanyici cidian* (Słownik synonimów i antonimów), Shanghai daxue chubanshe, Shanghai 2001, s. 75.

[148] „Renmin ribao”, 25.04.2001, s.1.

[149] *China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications*, CRS Report for Congress, October 2001, s. 5−6, strona internetowa http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf (dostęp: 11.05.2012).

[150] „Renmin ribao”, 17.04.2001, s. 1.

[151] *Sino-U.S. Ties Should Go Ahead From EP-3 Incident*, strona internetowa http://www.china.org.cn/english/14221.htm (dostęp: 12.07.2011).

Nowe oceny i formułowanie argumentacji „pokojowego wzrastania”

Sytuacja po upadku ZSRR stawała się coraz trudniejsza, a Chiny musiały właściwie oceniać trendy światowe i określać w nich własną pozycję. Analizy stosunków międzynarodowych w latach 90. przedstawiane w chińskich periodykach dotyczyły głównie relacji z mocarstwami oraz konieczności zdefiniowania interesu narodowego Chin w zmieniającym się środowisku międzynarodowym. W ocenie sytuacji po upadku Związku Radzieckiego, za główne zagrożenia dla współczesnego świata uważano polityczną demokratyzację z udziałem sił zbrojnych w państwach Trzeciego Świata oraz systemy wielopartyjne przynoszące chaos i destabilizację. Zatem zgodnie z chińską racją stanu, państwa rozwijające się winny trzymać się systemów jednopartyjnych[152]. Zwracano uwagę na sprzeczności w amerykańskiej koncepcji świata unilateralnego i naturalne tendencje do wielobiegunowości po upadku Związku Radzieckiego. Proces dostosowania się Chin do środowiska międzynarodowego zachodził jednocześnie z ewolucją gospodarki globalnej. Chiny, które nie osiągnęły poziomu industrializacji państw rozwiniętych, musiały kłaść nacisk na wykorzystanie wysokich technologii i informatyzację, gdyż takie procesy zachodziły w gospodarkach zachodnich[153]. Mimo że rywalizacja zimnowojenna oparta na ingerowaniu w lokalne konflikty zakończyła się upadkiem Związku Radzieckiego, to logika zachodniej dominacji pozostawała nadal aktualna. Jak wykazywali chińscy naukowcy, między 1990 a 2001 rokiem miało miejsce 150 konfliktów lokalnych, co w skali roku dawało liczbę 13, podczas gdy w okresie zimnej wojny łącznie wystąpiło ok. 200 konfliktów, czyli 4 w skali roku. Chęć utrzymania dominacji przez Stany Zjednoczone tworzyła zatem widoczne zagrożenie i groziła eskalacją konfliktów lokalnych[154].

W aspekcie reorientacji międzynarodowego układu gospodarczego obawiano się, iż transformacja w kierunku multilateralnego systemu nie będzie przebiegała w sposób pomyślny dla Chin. Przede wszystkim każda próba obalenia amerykańskiej dominacji będzie spotykała się ze wzmacnianiem sojuszy przez Waszyngton, w tym najbardziej niekorzystnego dla Chin − sojuszu z Japonią[155].

---

[152] Wang Hexing, *Shijie geji zhuanbian zhong san geshijie mianlin de tiaozhan* (Wyzwania stojące przed państwami Trzeciego Świata w zmieniającej się strukturze świata), „Guoji wenti yanjiu” 1993, nr 4, s. 1−2.

[153] Xiong Guankai, *Jinru Xin Shiji de guoji zhanlue xingshi* (Strategiczna międzynarodowa sytuacja na początku XXI wieku), [w:] *Guoji Zhanlue yu xin jinshi biange* (Strategia międzynarodowa i zmiany w sprawach wojskowych), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003, s. 10−13.

[154] Idem, *Dangqian guoji anquan xingshi de tedian* (Szczególne punkty współczesnej sytuacji międzynarodowej w aspekcie bezpieczeństwa), [w:] *Guoji Zhanlue yu xin jinshi Biange*, s. 28−29.

[155] Huang Su’an, *Shijie jingji duojihua qushi jiqi yingxiang* (Multipolarne trendy w gospodarce światowej i ich implikacje) „Guoji wenti yanjiu”1989, nr 2−5.

Gospodarki państw rozwiniętych w dalszym ciągu miały pozostać wiodące, choć ich udział w światowych rynkach będzie spadał. Dodatkowym problemem regionalnym miała być transformacja gospodarek państw Europy Środkowej i Wschodniej. Obserwując proces tworzenia jednolitego rynku europejskiego, szacowano, iż tendencje do regionalizacji były na początku i miały prowadzić do pełnej integracji. Stąd też regionalna integracja gospodarcza miała być zjawiskiem powszechnym w stosunkach międzynarodowych[156]. Na podstawie analizy danych chińscy naukowcy stwierdzali, iż udział państw rozwijających się w gospodarce światowej stawał się coraz bardziej istotny. W 1974 r. w globalnym PKB państwa rozwijające się miały udział 13%, podczas gdy w 1995 r. 29%, podobnie w handlu zagranicznym udział tych państw wynosił 32% i wzrósł o 21% w ciągu 20 lat. Państwa Trzeciego Świata zaczęto postrzegać jako zagrożenie dla „bogatej Północy”, z którą rywalizowały one o rynki zbytu i miejsca pracy. Dlatego też stosowano narzucanie „reguł gry” wobec „państw Południa”, posługując się kwestiami praw człowieka[157].

Istotnym elementem systemu gospodarczego miały stawać się korporacje międzynarodowe, których wkład w rozwój gospodarczy świata był coraz bardziej znaczący. W ramach globalnej produkcji przemysłowej podtrzymywano prognozy o zwiększającej się roli Japonii, która w 2025 roku, jak sugerował Wang Hexing, miała pokonać Stany Zjednoczone[158]. Rozpad ZSRR, naturalnego wroga, miał prowadzić do wzrostu napięć i sprzeczności w relacjach transatlantyckich. Prognozowano zmniejszenie obecności wojskowej Stanów Zjednoczonych w Europie, a tym samym zmalenie roli Waszyngtonu jako gwaranta stabilizacji i wzrost napięć na kontynencie europejskim. Po wojnie w Zatoce Perskiej prognozowano powstanie świata „trójpolarnego”, z USA, Europą i Japonią jako głównymi ośrodkami siły[159].

W polityce chińskiej głównym wyzwaniem było zachowanie się Waszyngtonu. Brak naturalnego punktu odniesienia, jakim był ZSRR, stawiał oba podmioty w nowej roli. Z punktu widzenia USA w polityce wobec Chin należało, podobnie jak względem ZSRR, promować wartości wolności i demokracji, próbując je wykorzystać dla prowadzenia polityki międzynarodowej. Możliwości wpływania na Chiny były jednak bardziej ograniczone niż na Związek Radziecki, przy tym same Chiny ograniczały interakcję z USA do minimum. Dodatkowo Waszyngton musiał liczyć się ze wzrastającym potencjałem ekonomicznym Chin. Podkreślano również kluczowe ich znaczenie w tworzeniu kompleksu bezpieczeństwa

---

[156] Huang Su’an, Zhen Bingxi, *Shijie jingji xin shiqi jijiang daolai* (Nadchodzący nowy okres gospodarki światowej), „Guoji wenti yanjiu”1991, nr 1, s. 1−6.

[157] Guo Jing’an, *Shilun lengzhan hou de nanbei guanxi* (O relacjach Południe−Północ po zimnej wojnie), „Guoji wenti yanjiu”1996, nr 4, s. 15−17.

[158] Wang Hexing, *90 niandai shijie jingji de da qushi* (Wielkie trendy w gospodarce światowej w latach 90.), „Guoji wenti yanjiu” 1993, nr 2, s. 7−8.

[159] *Ibidem*, s. 9−13.

w Azji Wschodniej oraz kwestie stanowienia równowagi dla Rosji czy Japonii. W nowym układzie międzynarodowym, w którym konieczne było zwiększenie udziału Rady Bezpieczeństwa ONZ, Chiny, mające prawo weta, stawały się coraz ważniejszym podmiotem w globalnym układzie. Z perspektywy chińskiej ocena polityki amerykańskiej była jednoznaczna − administracja Clintona chciała doprowadzić do osłabienia państwa, po czym zmienić ustrój społeczno-polityczny Chin[160]. W połowie lat 90. uznawano, iż podstawowym zadaniem dyplomacji chińskiej powinno być kształtowanie pokojowego otoczenia Chin. Natomiast za najważniejsze uznano relacje w trójkącie Chiny−Stany Zjednoczone−Japonia, a także w „małych trójkątach”: Chiny–Japonia–ASEAN, Chiny–Japonia−Rosja, Chiny–Indie−Pakistan, Chiny–Japonia−Korea Południowa oraz Chiny−Korea Północna−Korea Południowa[161].

Należy jednak zwrócić uwagę, iż wszelkie próby ustalenia teoretycznych ram relacji międzynarodowych opierały się głównie na „kopiowaniu” zachodnich rozwiązań, począwszy od realizmu, a skończywszy na konstruktywizmie. Przykładem takiego podejścia stało się m.in. opracowanie Liang Shoude, w którym powielano definicje interesu narodowego opartego na suwerenności i bezpieczeństwie narodowym, a prawo państwowe uważano za dominujące nad prawami człowieka. He Xin – pekiński intelektualista, postrzegał politykę amerykańską li tylko przez pryzmat teoretycznego modelu Hansa Morgentaua i Friedricha Lista, który wskazywał, że prowadzi ona do nieuniknionego konfliktu w rywalizacji o potęgę między USA a Chinami. W przeciwieństwie do realistycznego podejścia, Li Shengzhi, opierający się na rozważaniach nurtu liberalnego uznawał, iż procesy wzrastającej roli aktorów pozapaństwowych i globalizacji winny być dyskutowane w Chinach w oparciu o zasady *ti-yong*[162]. Wang Yizhou w pracy *Analiza współczesnej polityki międzynarodowej* wskazywał na zagrożenia dla suwerenności Chin, do których przede wszystkim zaliczał: rozejście się interesów państwa i narodu, osłabienie identyfikacji kulturowej i legitymizacji władzy, zwiększającą się rolę prawa międzynarodowego i międzynarodowych interwencji, międzynarodową współzależność, a także zwiększającą się możliwość globalnych kryzysów. Z kolei Yan Xuetong za podstawowy cel uznawał unikanie szkód czynionych

---

[160] Zhao Ping'an, Li Xuebao, Guo Yuan, *Lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce de diaozhan yu Zhong Mei guanxi de zouxiang* (Rewizja polityki USA wobec Chin po zimnej wojnie i przyszłe kierunki stosunków chińsko-amerykańskich), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 3, s. 15.

[161] Fei-Ling Wang, *Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity*, [w:] *In the eyes of the Dragon, China Views the World*, eds. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York 1999, s. 37−38.

[162] *Zhong wei ti, xi wei yong* 中学为体，西学为用 „chińska nauka jako element podstawowy, zachodnia jako służąca celom praktycznym”, chęć zachowania tradycyjnego systemu wartości przy jednoczesnej modernizacji państwa to hasło chińskich „100 dni refom: końca XIX wieku”, przedłożone przez Zhang Zhidonga (1837−1909), urzędnika, gubernatora Shanxi, a następnie Guangxi i Guangdongu.

przez państwa trzecie oraz poszukiwanie własnego interesu w takich sytuacjach, zgodnie z myśleniem realistycznym[163].

W tym kontekście ważna była publikacja Yan Xuetonga z 1996 r., poświęcona zdefiniowaniu interesu narodowego Chin. Według autora, interes narodowy, po upadku Związku Radzieckiego, powinien być rozumiany nie jako interes klasowy, lecz ponadklasowy interes państwa narodowego. Przetrwanie państwa, rozumiane jako nadrzędny cel w polityce zagranicznej, nie tylko prowadzi do ochrony interesów klasy rządzącej, lecz stanowi podstawy legitymizacji władzy danej grupy w państwie[164]. Wskazywało to na konieczność redefinicji interesu Komunistycznej Partii Chin, która powinna się mienić nie tylko jako partia klasowa „chłopsko-robotnicza”, lecz ewoluować w kierunku partii ogólnonarodowej, reprezentującej interesy całego społeczeństwa chińskiego. Interes narodowy był bowiem wypadkową tworzenia się państwa narodowego, które w sposób systematyczny budowano dopiero po 1978 r.[165] Ponadto, jak na łamach „Studiów Pacyfiku” zauważył Jia Qingguo, praca Yan Xuetonga otworzyła debatę dotyczącą definicji interesu narodowego Chin w okresie reform[166]. W odniesieniu do interesu narodowego znacząca była wypowiedź wojskowego z Uniwersytetu Obrony Narodowej, profesora Yu Yuana, który uznawał za konieczne rozdzielenie interesu klasowego i narodowego. W połowie lat 90. na łamach „Studiów Pacyfiku” wypowiedział się z kolei profesor Ye Zhangrong z Instytutu Studiów Europejskich Chińskiej Akademii Nauk. Uznawał on, iż konieczne jest definiowanie interesu w kategoriach ogólnonarodowych, nie zaś partykularnych[167]. W 1998 r. Qin Chaoying, oprócz utożsamiania interesu państwa z interesem całego narodu, wskazywał również, iż środowisko międzynarodowe ogranicza zakres interesu narodowego, a ten może być realizowany tylko przez suwerenne państwa – co winno stanowić

---

[163] Yong Deng, *Conception of National Interest: Realpolitik, Liberal Dilemma and the Possibility of Change*, [w:] *In the eyes of the Dragon, China Views the World*, eds. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York 1999, s. 48−64.

[164] Yan Xuetong, *Zhongguo guojia liyi fenxi (*Analiza interesu narodowego Chin), Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1996, s. 4−11. Wcześniej na temat interesu narodowego opublikowano artykuły autorstwa m.in. Li Shixinga i Yu Kepinga. Zob.: Li Shixaing, *Guojia liyi, jieji liyi yu quanrenlei liyi zai guoji guanxi zhong de zuoyong wenti* (Problem wykorzystania interesu narodowego, klasowego i uniwersalnego w stosunkach międzynarodowych), „Guoji zhengzhi yanjiu” 1989, nr 1, s. 10−16; Yu Keping, *Guojia liyi yu zhengfu xingwei* (Interes narodowy i działania rządu), „Shehui kexue” 1992, nr 2, s. 32−35; Yu Zhengliang, *Biandong zhong de guojia liyi yu guojia liyi guan* (Interes narodowy i pogląd na interes narodowy w zmieniającej się rzeczywistości), „Fudan xuebao” (Shehui kexue ban) 1994, nr 1, s. 37−42.

[165] Szerzej zob.: Yan Xuetong, *op. cit*., s. 12−30.

[166] Jia Qingguo, *Quanmian keguan de fenxi he panduan Zhongguo de guojia liyi – ping Yan Xuetong zhu „Zhongguo guojia liyi fenxi”* (Całościowa i obiektywna analiza i ocena chińskiego interesu narodowego – ocena pracy Yan Xuetonga „Analiza interesu narodowego Chin”), „Taipingyang xuebao” 1997, nr 3, s. 89−92.

[167] Na podstawie: Chu Shulong, *Guoji Guanxi Jiben lilun* (Podstawowe teorie w stosunkach międzynarodowych), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003, s. 34−36.

komponent interesu narodowego. By realizować interes narodowy, należy stać się częścią systemu międzynarodowego i w taki sposób oddziaływać, by nie był on czynnikiem ograniczającym interes narodowy, a wręcz przeciwnie − stawał się istotnym elementem tegoż interesu[168]. Niewątpliwie konieczność zdefiniowania interesu narodowego wiązała się z redefinicją wewnętrznej roli partii, która po kryzysie 1989 r. rozpoczęła kampanię lansowania własnej tożsamości jako partii narodowej, utożsamiającej się z interesami wszystkich obywateli.

Relacje z mocarstwami, USA, Rosją i Japonią, miały być realizowane na najwyższym z możliwych szczebli państwowych, oparte na zasadach strategicznych i długoterminowych. Przejęcie Hongkongu, a w perspektywie przejęcie Makau w grudniu 1999 r. z rąk portugalskich było ważnym elementem dla wzrastania świadomości Chin. Wzrost potęgi chińskiej był procesem historycznie zdeterminowanym, co rodziło konieczność uregulowania relacji między mocarstwami[169]. Świat po 1989 r., jak twierdził m.in. Chen Jiehua, charakteryzował się występowaniem „jednego supermocarstwa i mnogością centrów siły” oraz wzrastającą rolą państw Trzeciego Świata i rynków wschodzących. Jak stwierdzano w chińskich analizach, po upadku ZSRR Chiny stanęły przed problemem konfrontacji z państwami zachodnimi, przede wszystkim w pięciu obszarach: ideologicznym − zderzenie socjalizmu i kapitalizmu, dotyczącym praw człowieka po wydarzeniach z 4 czerwca 1989 r., związanym z problemem okcydentalizacji Tajwanu i przyjęciem systemu demokratycznego na wyspie, związanym z głoszoną teorią „zagrożenia chińskiego” oraz obawami Zachodu spowodowanymi wzrostem ekonomicznym socjalistycznego państwa, jakim były Chiny[170].

Zadaniem dla chińskiej dyplomacji było przetrwanie w niesprzyjających warunkach. Amerykańska wizja świata, polegająca w głównej mierze na budowie pokoju i stabilizacji przez krzewienie wolności i rządów prawa pod przewodnictwem amerykańskim, była dla Chin nie do zaakceptowania. Stała w sprzeczności z wewnętrznym systemem wartości, który miał służyć polityce zagranicznej. Wizje rzeczywistości Chin i USA zasadniczo się różniły: Chiny tworzyły państwo narodowe, Ameryka zaś opierała się na wierze w uniwersalne zasady[171]. System Narodów Zjednoczonych miał być instrumentalnie wykorzystywany dla ochrony amerykańskich interesów oraz lansowania wartości i miękkiej siły Stanów Zjed-

---

[168] Qin Chaoying, *Lun Guojia liyi – shencun yu fazhan xiqiu* (O interesie narodowym – konieczność przetrwania i rozwoju), „Zhanlue yu guanli” 1998, nr 6, s. 35−36.

[169] Guo Jingfang, *Bu ping fan de yi nian. 1997 nian guoji xingshi yu Zhongguo waijiao wuxu hui* (Niespokojny rok. Debaty wokół sytuacji międzynarodowej i chińskiej dyplomacji w 1997 roku), „Waijiao xueyuan xuebao” 1998, nr 1, s. 69−71.

[170] Chen Jiehua, *21 shiji Zhongguo waijiao zhalue* (Strategia dyplomacji Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 2001, s. 165; Fu Yaozu, *Lengzhan hou daguo guanxi tiaozheng jiqi tedian* (Przystosowanie relacji między mocarstwami i punkty szczególne sytuacji po zimnej wojnie), „Waijiao xueyuan xuebao” 2002, nr 3, s. 12−14.

[171] Wang Jisi, *Meiguo baquan de luoji* (Logika hegemonizmu amerykańskiego), „Meiguo yanjiu” 2003, nr 3, s. 18−20.

noczonych[172]. W takich warunkach z perspektywy Chin zagadnieniem węzłowym była kwestia ochrony i utrzymania odrębności ideologicznej państwa. Stąd też próbowano zachować takową poprzez wzmocnienie relacji z Rosją, a tym samym równoważyć amerykańską politykę ingerencji w wewnętrzne sprawy Pekinu[173].

Ponieważ Chiny w relacjach ze Stanami czuły się „podporządkowanym partnerem”, amerykańska polityka *engagement* nie była dla nich satysfakcjonująca. Jednak w sytuacji międzynarodowej końca lat 90., taki układ, traktowany przez Chiny jako przejściowy, był jedyną możliwą do zaakceptowania formułą relacji bilateralnych. Chiny integrowały się z organizacjami międzynarodowymi m.in. poprzez akcesję do Światowej Organizacji Handlu, co było zgodne z założeniami amerykańskiej administracji, opierającej się na teorii działania na rzecz wzmożonej współzależności. Problemy w relacjach amerykańsko-chińskich, jak trafnie zauważył Jin Canrong – wybitny amerykanista z Uniwersytetu Ludowego w Pekinie, winny być grupowane w trojaki sposób: 1. problemy dotyczące chińskiej suwerenności: Tajwan, Tybet, Xinjiang, Morze Południowochińskie, 2. kwestie praw człowieka, 3. sprawy bieżące – podobne jak w relacjach z innymi: sprawy handlowe, ochrona środowiska etc. Postawa Chin wynikała po części z tego, iż polityka zagraniczna Pekinu była efektem działań USA w czasach zimnej wojny. Jeszcze w latach 80. Chiny, jako sojusznik równoważący politykę wobec Związku Radzieckiego, nie były atakowane w kwestiach praw człowieka czy sytuacji w Tybecie. W momencie upadku mocarstwa radzieckiego sytuacja uległa zmianie[174]. Stany Zjednoczone próbowały powtórzyć wariant z końca lat 40., który stosowały w polityce radzieckiej. Otaczanie i powolna izolacja stosowane wobec Chin były kontynuacją „zimnowojennego myślenia”. Amerykańska administracja prowadziła politykę wykluczania Chin w trzech aspektach: 1. kontrolowania Chin przez próby wpływania na problem Tajwanu oraz Tybetu, 2. lansowania teorii zagrożenia chińskiego, promowania antychińskich nastrojów wśród azjatyckich sąsiadów Chin oraz 3. kontroli w strukturach Organizacji Narodów Zjednoczonych, wywierania presji poprzez podnoszenie praw człowieka w Chinach[175]. Polityka amerykańska postrzegana była jako dwulicowa z kilku względów. Po pierwsze Waszyngton wypowiadał się o prawach człowieka w innych krajach, nie oceniając własnych standardów, dyskurs w zakresie wolności był tylko narzędziem w polityce mającej na celu zdobywanie dominacji na świecie i wywieranie presji w celu osiągnięcia

---

[172] Pan Tongwen, *Bushi de shijie xin zhixu chutan* (Wstępne oceny nowego porządku świata prezydenta Busha), „Guoji wenti yanjiu” 1991, nr 4, s. 15−17.

[173] Song Yimei, *Zhong-E, Mei-E, Zhong-Mei guanxi yiji sanzhe jian de xianhu zuoyong* (Stosunki Chiny−Rosja, USA−Rosja, Chiny−USA oraz relacje w trójkącie), „Guoji wenti yanjiu” 1997, nr 3, s. 12−16.

[174] Jin Canrong, *A Responce to Ted Osius: Policy Legacy and Political Context in U.S. Relations with China*, „Asia Affairs: An American Review” 2001, s. 134−137.

[175] Li Shouyuan, *„Lengzhan siwei” yu lengzhan hou Meiguo de dui Hua zhengce* (Myślenie zimnowojenne oraz amerykańska polityka wobec Chin), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 3, s. 21−22.

korzyści politycznych[176]. Zdaniem Su Hao z pekińskiego Instytutu Dyplomatycznego, relacje chińsko-amerykańskie po zimnej wojnie odbywały się w czterech głównych wymiarach: ideologicznym, strategicznym, handlowym i tajwańskim. Chaos wywołany zajściami na Placu Tian'anmen umożliwił Waszyngtonowi próbę narzucenia idei wolności i demokracji jako głównej w relacjach bilateralnych. To narzędzie miało wzmacniać jego dominację w dwustronnych stosunkach i zapewniać ochronę własnych interesów. Kwestie bezpieczeństwa, takie jak embargo na dostawy broni do Chin, rozbrojenie, sprawy broni masowego rażenia oraz kwestie handlowe i problem Tajwanu, choć pozostawały istotne, to w dalszym ciągu sprzeczności ideologiczne w relacjach bilateralnych były uznawane jako podstawowe[177].

Pod koniec lat 90. XX w. relacje z USA rozpatrywane były w Chinach również z perspektywy kryzysu w Kosowie. Strategia nowego interwencjonizmu, jak zaczęto ją określać, miała opierać się głównie na podważaniu uznanej roli Rady Bezpieczeństwa ONZ, zarzucaniu pogwałcenia zasad prawa międzynarodowego, wykorzystaniu międzynarodowego systemu praw człowieka dla ujednolicenia systemu wartości oraz pomijaniu zasady suwerenności państw narodowych[178]. Interwencja wojsk NATO, ukazywana w kontekście rasistowskich reżimów faszystowskich czy segregacji rasowej w Afryce Południowej, traktowana była jako groźny precedens, mający zagrażać suwerenności Chin. Retorycznie pytano, czy Stany Zjednoczone zdecydowałyby się na interwencję w obronie praw Irlandczyków w Irlandii Północnej? Atak NATO uznawany był za pogwałcenie wszelkich norm i praw obowiązujących w stosunkach międzynarodowych. Prawami człowieka, stawianymi ponad suwerennością, Stany Zjednoczone miały chronić własny interes narodowy. Taktyka amerykańska była czytelna: ingerencja w wewnętrzne sprawy w imię praw człowieka, podsycanie różnic narodowościowych i wreszcie rozpad państwa, a następnie negocjowanie z wewnętrznie rozbitym partnerem[179]. Z drugiej jednak strony przykład Kosowa pokazywał, iż Ameryka szukała własnego miejsca i redefinicji roli NATO w świecie poradzieckim, a także

---

[176] Liu Wenzong, *Baquanzhuyi de zhuolie biaoxian* (Niezdarne manifestacje hegemonizmu), „Waijiao xueyuan xuebao” 1995, nr 2, s. 47−49.

[177] Su Hao, *Zhong Mei guanxi zonglun* (Ogólnie o stosunkach Chiny−USA), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 2, s. 16−26; Zhao Pingan, Li Xuebao, Guo Yuan, *Lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce de tiaozhen yu Zhong Mei guanxi de zouxiang* (Dostosowanie amerykańskiej polityki wobec Chin po zimnej wojnie oraz kierunki relacji bilateralnych), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 3, s.14−18.

[178] *Xin ganshe zhuyi* 新干涉主义 − tłumaczone jako „nowy interwencjonizm”. Por. Sun Kexian, Zhang Linhong, *Tiaozhan Zhongguo. Guojia anquan mianlin yanzhong weixie* (Wyzwania Chin. Istotne zagorożenia dla bezpieczeństwa narodowego), Taihai chubanshe, Beijing 1999, s. 301−302.

[179] Xie Yixian, *Cong minzu wenti kan „Kesuowo zhanzheng” de zui'e xingzhi* (Kryminalna natura wojny w Kosowie z punktu widzenia problemów narodowościowych), „Waijiao xueyuan xuebao” 1999, nr 3, s. 44−46.

próbowała narzucić własne zasady w polityce światowej, podważając tym samym rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jak stwierdzał Wang Zhenhua, chodziło o stworzenie nowego systemu bezpieczeństwa w Europie z udziałem Rosji, lecz na warunkach Stanów Zjednoczonych i NATO. Zatem interwencja w Kosowie była środkiem wymuszającym ustępstwa na Moskwie[180]. Istotną wagę przykładano do nakreślonej przez prezydenta Stanów Zjednoczonych strategii USA w XXI wieku. Dokument opublikowany w grudniu 1998 r. stanowił, iż relacje chińsko-rosyjskie stały się dla Waszyngtonu strategicznym zagrożeniem. Taka polityka „nowego hegemonizmu” oparta była głównie na dominacji technologicznej, ustrojowej USA w systemie międzynarodowym. Przy tym podejściu Chiny kreowane były na „czerwone zagrożenie”, mające ograniczać pozycję amerykańską[181]. Ponadto interwencja w Kosowie skazywała na porażkę wysiłki czynione w kierunku budowy zbiorowego systemu bezpieczeństwa, opartego na Karcie Organizacji Narodów Zjednoczonych. To Stany Zjednoczone próbowały zdefiniować nowy postzimnowojenny ład w kategoriach świata unipolarnego, w którym dominowałyby interesy i bezpieczeństwo hegemona[182].

Zhang Wenmu, z Instytutu Współczesnych Stosunków Międzynarodowych, zdecydowanie upominał władze Chin i ostrzegał przed zbyt łagodną polityką. Porównywał politykę USA wobec Chin z „zimną wojną”, a politykę Waszyngtonu, zwłaszcza po wojnie w Kosowie z 1999 r., uznał jako przejaw otaczania Chin i ograniczania roli Państwa Środka[183]. Co ważne, interwencja w Kosowie rozbudziła dyskusję o wzajemnych zależnościach suwerenności i praw człowieka. Dla strony chińskiej, jak argumentował m.in. Zhu Muzhi, sprawa praw człowieka była pochodną, podporządkowaną prawu do suwerenności, a każda interwencja w imię praw człowieka prowadziła do chaosu i destabilizacji. To z kolei miało negatywnie wpływać na rozwój praw człowieka[184]. Li Changhe uznał, że nie może być mowy o akcji humanitarnej, skoro w wyniku 70-dniowych nalotów zginęli cywile, a wielu zostało rannych. Prawo narodu jugosłowiańskiego do przeżycia, jedno z głównych praw człowieka, zostało „podeptane”. Takie posunięcia USA i NATO

---

[180] Wang Zhenhua, *Cong Kesuowo weiji he Beiyue zhanlue xin gainian kan Ouzhou mianlin de wenti* (Problemy stojące przed Europą w obliczu kryzysu kosowskiego oraz nowej strategii NATO), „Waijiao xueyuan xuebao” 1999, nr 3, s. 48−49; Hu Shichun, *Kesuowo zhanzheng de shida yingxiang* (10 wpływów wojny w Kosowie), „Guoji zhanwang” 1999, nr 15, s. 11−13.

[181] Lu Qichang, *Cong Beiyue baoxing kand Meiguo de anquan zhanlue* (Amerykańska strategia bezpieczeństwa z perspektywy brutalnej akcji NATO), „Xiandai guoji guanxi” 1999, nr 6, s. 7−9.

[182] Zhang Lan, *Cong Kesuowo weiji kan dannian guoji anquan jizhi de quxiang* (Mechanizm i kierunek bezpieczeństwa międzynarodowego z perspektywy kryzysu w Kosowie), „Xiandai guoji guanxi” 1999, nr 5, s. 20−21.

[183] *Ibidem*. Li Ying, *Cong Kesuowo zhanzheng kan Meiguo baquan zhuyi de shizhi* (Istota hegemonizmu USA w perspektywie wojny w Kosowie), „Zhongyang shehui zhuyi xueyuan xuebao” 1999, nr 8−9, s. 64−65.

[184] „Renmin ribao”, 11.05. 1999, s. 1.

uznane zostały jako próba budowania porządku międzynarodowego opartego na hegemonii Waszyngtonu i tworzenia nowych „zasad gry”[185].

Interwencja w Kosowie skłoniła chińskich badaczy do wytyczania nowych, bardziej ofensywnych posunięć w chińskiej polityce zagranicznej. Wśród chińskich intelektualistów pojawiały się spory, w jaki sposób traktować przyjętą 10 lat wcześniej formułę Deng Xiaopinga − *tao guang yang hui*. Wang Fuchun, jeden z pekińskich badaczy stosunków międzynarodowych, określił nową postawę mianem „nacjonalizmu taoistycznego”, co zdaniem Charlesa Glasnera miało odpowiadać zachodniej koncepcji realizmu defensywnego. Nacjonalizm oparty na taoizmie miał promować wartości chińskie i maksymalizować bezpieczeństwo narodowe Chin, bazując raczej na koncesjach, izolacji oraz autarkii gospodarczej. Stanowisko Pekinu musiało być jasno określone, gdyż Chiny nie mogły sobie pozwolić na brak reakcji. Wśród chińskich elit politycznych, a zwłaszcza intelektualistów, do głosu zaczęli dochodzić, bazujący na koncepcjach Mearsheimera, ofensywni realiści. Taką postawę pod koniec lat 90. prezentował Yan Xuetong. Jego propozycje wzmogły wewnętrzną dyskusję na temat miejsca i roli Chin w świecie. Postulowano wówczas: ograniczone użycie sił zbrojnych w sprawach dotyczących bezpośrednio Chin, takich jak Tajwan czy spór na Morzu Południowochińskim; zastąpienie polityki modernizacji i otwarcia − walką z hegemonią USA, gdyż prowadzenie łagodnej polityki nie sprzyjało interesom Chin na arenie międzynarodowej; dążenie do osiągnięcia niezależności i autonomii oraz prowadzenie dyplomacji pokojowej, unikającej jednocześnie szerszego konfliktu z Waszyngtonem; tworzenie zjednoczonego frontu z państwami rozwijającymi się oraz reprezentowanie ich interesów[186].

Ponadto interwencja w Kosowie postrzegana była jako wyzwanie dla dotychczasowej wizji „pokoju i rozwoju”. Użycie siły niosło ze sobą dopuszczenie wojny jako możliwości rozwiązywania konfliktów. Mimo iż sytuacja na Bałkanach była zaliczana do konfliktów lokalnych i generalnie nie stanowiła zagrożenia dla głównego nurtu relacji międzynarodowych, to natężenie lokalnych konfliktów i „lokalne wyścigi zbrojeń” mogły prowadzić do konieczności zredefiniowania chińskiej percepcji i powrotu do dawnych sloganów „wojny i rewolucji”[187].

---

[185] Li Yihu, *Kesuowo zhanzheng suo dailai de guoji zhengzhi sikao* (Refleksje na temat międzynarodowego systemu politycznego po wojnie w Kosowie), „Shijie jingji yu zhengzhi” 1999, nr 7, s. 16−17.

[186] Szerzej na temat reakcji opinii publicznej zob.: S. Shen, *op. cit*., s. 47−56; Wang Fuchun, *Kesuowo zhanzheng yu Zhongguo waijiao zhanlue* (Wojna w Kosowie i chińska strategia dyplomatyczna), „Guoji zhengzhi yanjiu” 1999, nr 4, s. 24−25; Zhao Dingxin, *An Angle on Nationalism in China Today: Attitudes among Beijing Students after Belgrade 1999*, „The China Quarterly” 2002, no. 172, s. 891−895.

[187] Wang Deming, *Kesuowo zhanzhen hou de guoji xingshi fazhan de quxiang* (Kierunki rozwoju sytuacji międzynarodowej po wojnie w Kosowie), „Fazhan luntan” 1999, nr 12, s. 57.

Stany Zjednoczone, zdaniem chińskich politologów, w dalszym ciągu miały problem ze zdefiniowaniem własnej roli w stosunkach międzynarodowych. Stąd też pokłosiem polityki z czasów zimnej wojny, jak twierdził Zhang Yiting, były próby korzystania przez Waszyngton z takich narzędzi, jakie stosowano dawniej wobec ZSRR w świecie bilateralnym, podczas gdy obecnie system światowy ewoluował w kierunku wielobiegunowości[188].

W relacjach ze Stanami Zjednoczonymi dodatkowym problemem było uzależnianie przyznawania klauzuli największego uprzywilejowania od postępów w przestrzeganiu praw człowieka w Chinach. Mimo deklaracji amerykańskich o Chinach prosperujących, silnych i stabilnych, jako elemencie interesu amerykańskiego, następowały ciągłe próby wywierania presji na władze w Pekinie[189]. Jak oceniał Zhu Feng, Azja stanowiła główny element w pozimnowojennej strategii Waszyngtonu. Zagrożenie dla bezpieczeństwa amerykańskiego niosły konflikty na Półwyspie Koreańskim, Morzu Południowochińskim oraz w Cieśninie Tajwańskiej, na które Stany Zjednoczone miały coraz mniejszy wpływ. Z tego powodu postanowiono o włączeniu Japonii, Tajwanu i Korei Południowej do wspólnego systemu bezpieczeństwa *Theater Missile Defence*. Jednocześnie próbowano wykluczyć Chiny, podobnie jak Związek Radziecki a później Rosję, z europejskiego systemu bezpieczeństwa. Tym samym, zamiast gwarantować bezpieczeństwo w regionie, system stwarzał kolejne napięcia i rodził wyzwania, antagonizując Japonię z Chinami i Chiny z Tajwanem[190]. Powszechnie uznawano amerykański system obrony przeciwrakietowej za nic innego jak tylko „osiągnięcie absolutnej przewagi w ofensywnym i defensywnym potencjale, tak by Stany Zjednoczone mogły osiągnąć status światowego hegemona”[191]. Należało pamiętać, iż Tajwan wciąż był istotnym elementem amerykańskiej strategii globalnej, głównie w aspekcie zarządzania kryzysami i wymuszania określonych zachowań na podmiotach trzecich. Status Tajwanu dawał permanentną możliwość bądź większego wspierania nastrojów proniepodległościowych, bądź przyzwalania na zachowanie *status quo*[192]. Strategia międzynarodowa Stanów Zjednoczonych była postrzegana przez pryzmat historycznej analizy agresji zachodnich mocarstw

---

[188] Zhang Yiting, *Kelindun de „dui Hua jiechu” zhengce jiqi bu wendingxing* (Niestabilność w chińskiej polityce Clintona), „Waijiao xueyuan xuebao” 1997, nr 1, s. 35−38.

[189] Wang Jisi, *E'zhi haishi jiaowang. Ping lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce* (Powstrzymanie czy współpraca. Uwagi o polityce USA wobec Chin po zimnej wojnie), „Guoji wenti yanjiu” 1996, nr 1, s. 1−3.

[190] Zhu Feng, *TMD yu Dongya anquan* (TMD i bezpieczeństwo w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu” 1999, nr 4, s. 29−31.

[191] J. Mendelsohn, *A Pause in Unilateralism?*, „Arms Control Today”, October 2000, strona internetowa http://www.armscontrol.org/act/2000_10/mendelsohnoct00 (dostęp: 12.09.2012).

[192] Xia Liping, *Meiguo guanyu weiji guanli de lilun yu shijian yi Zhong Mei guanxi weili* (Teoria i praktyka amerykańskiego zarządzania kryzysem w relacjach Chiny−Stany Zjednoczone), „Meiguo yanjiu” 2003, nr 2, s. 81−84.

w 1900 r. po powstaniu bokserów. W latach 90., według Wang Ri, wszystkie działania administracji amerykańskiej były podporządkowane kreowaniu Chin na kolejnego wroga i zagrożenie. Kulminacją takiej polityki miało być zbombardowanie chińskiej placówki dyplomatycznej w Belgradzie. Celem polityki prowadzonej przez USA w Azji było okrążenie, doprowadzenie do podziału i upadku państwa chińskiego. Od 1995 r. administracja amerykańska prowadziła politykę na rzecz tworzenia wielostronnego sojuszu bezpieczeństwa bez udziału Chin. Głównym filarem „azjatyckiego NATO” miała być Japonia, której przydzielano kluczową rolę w amerykańskim systemie w Azji Wschodniej[193].

Oparcie amerykańskiej polityki na systemie sojuszy bilateralnych stawiało dyplomacji chińskiej określone wyzwania. Należało podejmować próby marginalizowania negatywnego wpływu amerykańskiej polityki. W tym przypadku jedynie rosnąca współzależność gospodarcza mogła spowodować odwrót państw azjatyckich od sojuszy z Waszyngtonem. Z drugiej jednak strony polityczny wymiar współpracy Stanów Zjednoczonych z Azją oparty był na kreowaniu dyskursu w obronie praw człowieka i demokratyzacji państw azjatyckich, w tym przede wszystkich Chin. Ta polityka miała stać się podstawą do ingerencji w wewnętrzne sprawy Chin. Podstawowym zadaniem była identyfikacja sprzeczności między Ameryką a jej azjatyckimi sojusznikami. Stacjonowanie amerykańskich sił zbrojnych w Azji Wschodniej było korzystne dla sąsiadów Chin, gdyż równoważyło rosnący potencjał Chin, lecz jednocześnie dawało podstawę do zwiększania aktywności zewnętrznej i wywierania wpływu politycznego na sprawy wewnętrzne państw azjatyckich. Sprzeczności w relacjach Chin ze światem wynikały również z różnic w funkcjonowaniu instytucji gospodarczych oraz z odmienności w kulturze i uwarunkowań historycznych[194]. W ocenie bilateralnych problemów amerykańsko-chińskich wskazywano głównie na prawa człowieka, kwestie międzynarodowego reżimu dotyczące rozbrojenia, uregulowania kwestii handlu bilateralnego i międzynarodowego oraz kwestię Tajwanu[195].

Z punktu widzenia legitymizacji systemu niedemokratycznego przez społeczność międzynarodową chińskie elity stawały przed koniecznością przekonania innych podmiotów o efektywności obranej drogi transformacji. W latach 90. bowiem, w zdominowanym przez Zachód dyskursie, dominował pogląd o demokracji jako gwarancie pokoju oraz systemie demokracji liberalnej jako końcu hi-

---

[193] Wang Ri, *Beiyue xin zhanlue* (Nowa strategia NATO), Dangdai shijie chubanshe, Beijing 1999, s. 267−270, 294−296.

[194] Shen Zhixun, *Lengzhan hou Yatai diqu zhuyao guojia de zhanlue quxiang* (Kierunki strategiczne głównych państw azjatyckich po zimnej wojnie), [w:] *Mianxiang ershiyi shiji de Zhongguo zhoubian xingshi*, red. Yue Jundu, Lu Zhongwei (Sytuacja w otoczeniu Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 1995, s. 187−191.

[195] Yue Jundu, *Mianxiang ershiyi shiji de Zhong-Mei guanxi quxiang* (Kierunki relacji chińsko-amerykańskich w XXI wieku), [w:] *Mianxiang ershiyi shiji de Zhongguo zhoubian xingshi* (Sytuacja w otoczeniu Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 1995, s. 344−345.

storii. W tym kontekście Chiny jako „państwo totalitarne” uważano za zagrożenie dla ładu międzynarodowego, a co za tym szło, musiały udowadniać na każdym kroku swoje pokojowe intencje. Mimo iż Zachód wykorzystywał „grę systemową” do ochrony własnych interesów, należało, zdaniem chińskich elit, tworzyć alternatywny model rozwoju, mogący krok po kroku podważać model demokracji liberalnej[196]. Zmuszało to Pekin do budowania pokojowej retoryki oraz działań mających na celu udowodnienie Zachodowi pokojowych zamiarów. Ciągłe udowadnianie, a także kreowanie polityki dobrosąsiedzkiej miało służyć odpieraniu zarzutów amerykańskich oraz podkreślaniu pokojowych wartości[197]. Chiny nie powinny dłużej być pasywne, ale włączać się w procesy integracyjne w Azji Wschodniej. Okazywanie asertywności miało być również elementem budowy pozycji Chin w relacjach z partnerami w Azji Wschodniej[198].

Jednym z wyrazów rosnącej asertywności była publikacja *Chiny mogą powiedzieć nie*, wydana w 1996 roku przez Song Qianga i kilku innych dziennikarzy. Autorzy porównywali sytuację Chin po 1989 roku do sytuacji po wojnach opiumowych. Wpisywało się to niewątpliwie w oceny Deng Xiaopinga, który po 4 czerwca 1989 r. przyrównał zachowanie Zachodu do interwencji ośmiu mocarstw w czasie powstania bokserów. Mimo zakończenia zimnej wojny, z uwagi na próby izolowania Chin przez Stany Zjednoczone, społeczeństwo chińskie nie miało innej możliwości poza powrotem do postawy konfrontacyjnej, przyznając: „My Chińczycy powinniśmy pamiętać hańbę, jaką nas okryto w czasach kolonializmu”[199]. Grupa chińskich dziennikarzy oskarżyła Stany Zjednoczone o próbę stworzenia „antychińskiego klubu”. Zdaniem jednego z nich − Zhang Zengzenga, po zakończeniu zimnej wojny, deklarowany przez Stany Zjednoczone „wolny świat” nie miał nic wspólnego z rzeczywistością pełną kolejnych konfliktów i napięć. Aby powrócić do stanu równowagi, Stany Zjednoczone, zdaniem autorów, postanowiły wykreować nowego, wspólnego wroga, którym miały stać się Chiny[200].

---

[196] Zhu Liqun, Wang Miaoqin, *Ping „minzhu hepinglun” minzhu yu baoli guanxi de lishi huigu* (Demokracja i konflikt historyczny. Zarys teorii „demokratycznego pokoju”), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 1, s. 55−59.

[197] *Ya Tai diqu xingshi he Zhongguo mulin youhao zhengce* (Sytuacja w rejonie Azji i Pacyfiku i chińska polityka dobrosąsiedztwa, „Guoji wenti yanjiu” 1993, nr 4, s. 1−3.

[198] Yuan Ming, *21shiji chu Dongbei Ya daguo guanxi* (Stosunki mocarstw w Azji Północno-Wschodniej na początku XXI wieku), „Guoji wenti yanjiu” 1996, nr 4, s. 19−23.

[199] Song Qiang, Zhang Zangzang, Tang Zhengming, Gu Qingsheng, Qian Bian, *Zhongguo keyi shuo bu – lang zhan hou shidao de zhengzhi yu qinggan jueze* (Chiny mogą powiedzieć nie – wybór polityczny i emocjonalny w epoce po zimnej wojnie), Zhonghua gongshan liahe chubanshe, wyd. 2, Beijing 1996, s. 128−129, 140−141; Toming Jun Liu, *Restless Chinese Nationalist Currents in the 1980s and the 1990s: A Comparative Reading of River Elegy and China Can Say No*, [w:] *Chinese Nationalism in Perspective, Historical and Recent Cases*, eds. C. X. G. Wei, Xiaoyuan Liu, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London 2001, s. 222.

[200] Song Qiang, Zhang Zangzang, Tang Zhengming, Gu Qingsheng, Qian Bian, *op. cit.,* s. 82.

Wkrótce potem w 1997 r. jeden z intelektualistów, zaliczany do chińskiej Nowej Lewicy, Wang Hui opublikował pracę *Problemy ideologiczne współczesnych Chin i natura modernizacji*. Głównym postulatem pracy była konieczność poszukiwania własnych idei modernizacji oraz odcięcie się od zachodniego modelu nowoczesności. Rozważane było zagadnienie globalizacji, która nie mogła być traktowana jako naturalny proces, lecz jedynie jako próba unifikacji − amerykanizacji świata. Mimo prowadzenia negocjacji w sprawie przystąpienia do Światowej Organizacji Handlu i *de facto* zaakceptowania zachodnich norm w gospodarce, Chiny musiały tworzyć podstawy dla własnego odmiennego modelu rozwoju[201]. Problematyka postrzegania Zachodu, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych i strategii okrążania Chin, znalazła wydźwięk w kilku publikacjach poświęconych misji Paktu Północnoatlantyckiego. Ekspansja NATO miała zapewnić Stanom Zjednoczonym opanowanie obszaru wpływów dawnego Związku Radzieckiego, początkowo w Europie Środkowej, a następnie na obszarze Azji Środkowej, tak by zagwarantować hegemonię amerykańską. Powołanie Szanghajskiej Organizacji Współpracy miało stanowić równowagę dla polityki amerykańskiej oraz zapewnić Chinom dostęp do zasobów naturalnych państw Azji Środkowej[202].

Kolejnym wyzwaniem, do którego musiała się odnieść dyplomacja chińska, były lansowane w kręgach konserwatywnych teorie „zagrożenia chińskiego”. Kluczowy był tu artykuł w „Foreign Affairs” Rossa Munro i Richarda Berensteina dotyczący przyszłego konfliktu Stanów Zjednoczonych z Chinami[203]. Z drugiej strony Chiny, podkreślając swoją wyjątkowość i odmienność, nie chciały angażować się w międzynarodowe struktury, pozostając tym samym na uboczu i nie biorąc odpowiedzialności za zarządzanie relacjami międzynarodowymi w skali globalnej[204]. Chiny spodziewały się reakcji na proces „nabierania siły”, który mógł generować zachowania budujące niepokój w otaczającym je środowisku międzynarodowym, za takie uważano wznowienie programu nuklearnego przez KRLD oraz remilitaryzację Japonii[205]. Prowadzenie polityki zagranicznej w cieniu teorii zagrożenia było wyjątkowo trudne. Każdy bardziej asertywny ruch prowadziłby do intensyfikowania kolejnych kampanii antychińskich, budowy negatywnego ich wizerunku, co miało prowadzić do ograniczania swobody prowadzenia

---

[201] P. Mishra, *China's New Left calls for a social alternative*, strona internetowa http://www.iht.com/articles /2006/10/13/news/left.php (dostęp: 12.07.2011); Ch. Hudges, *Chinese Nationalism in the Global Era*, Routledge, New York, London 2006, s. 92−119; Suisheng Zhao, *Chinese Intellectuals'Quest for National Greatness and Nationalistic Writing in the 1990s*, „The China Quarterly” 1997, vol. 152, s. 725−745.

[202] Xing Hua, Su Huimin, Wang Yi, *Xin Shiji Beiyue de zouxiang* (Orientacje NATO w nowym wieku), Shishi chubanshe, Beijing 2004, s. 241−247, 270−271.

[203] R. Berenstein, R. Munro, *China I: The Coming Conflict with America*, „Foreign Affairs” 1997, no. 2, s. 18−32.

[204] Deng Peng, Li Xiaobing, Liu Guoli, *op. cit.*, s. 310−313.

[205] *Dongya anquan geju de jinqi fazhanqushi* (Obecna sytuacja kompleksu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu” 1999, nr 4, s. 24−28.

polityki zagranicznej. Chiny, prowadząc racjonalną politykę, nie miały innego wyjścia, jak tylko używać stosowne określenia, jak np. „relacje partnerskie” oraz „strategiczne partnerstwo”. W tak postrzeganej sytuacji międzynarodowej Chiny podpisały stosowne komunikaty z Francją, Niemcami, Wielką Brytanią czy Rosją. Dzięki „strategicznym relacjom” Chiny zyskiwały wizerunek partnera wiarygodnego, co automatycznie miało prowadzić do niwelowania negatywnego podejścia do nich[206]. W podobny sposób analizował sytuację szanghajski badacz Jiang Xiyuan. Operowanie językiem „równego partnerstwa” z państwami-członkami NATO stwarzało korzystne środowisko dla ochrony interesu Chin i oddalania ostrego konfliktu z Waszyngtonem[207]. W tym aspekcie wyróżniano cztery poziomy relacji: stosunki z Rosją i Stanami Zjednoczonymi − określane jako „stosunki strategicznej partnerskiej współpracy” (*zhanlue hezuo huoban guanxi*); stosunki z Francją, Kanadą, Niemcami, Europejską Wspólnotą Gospodarczą czy Meksykiem − określane jako „stosunki partnerskie całościowej współpracy”; stosunki sąsiedzkie z Mongolią czy państwami Azji Środkowej − określane jako „stosunki dobrosąsiedzkie” i oddzielnie traktowane stosunki z Japonią − określane jako „stosunki partnerskiej, przyjaznej współpracy w budowie pokoju i rozwoju”[208].

Wraz z próbami odpowiedzi na koncepcje chińskiego zagrożenia rozpoczęto promowanie szerszego, teoretycznego i bardziej systematycznego podejścia do spraw międzynarodowych. Jednym z pierwszych ujęć w chińskiej literaturze przedmiotu były prace Yan Xuetonga oraz artykuły Qin Yaqing publikowane w „Waijiao Xueyuan Xuebao”. Prace te opierały się głównie na przedstawieniu zachodnich trendów w nauce o stosunkach międzynarodowych, takich jak liberalizm instytucjonalny czy dyskurs na temat interesu państwa[209]. W 1998 r., pod redakcją Yan Xuetonga opublikowano opracowanie dotyczące oceny środowiska „wzrastających Chin”. W procesie wzrastania konieczna jest obiektywna ocena czasu, możliwości i otoczenia. Zdaniem pekińskiego akademika najbardziej korzystnym środowiskiem był świat jednobiegunowy, gdyż w wielobiegunowym układzie zbyt dużo było zagrożeń, które *de facto* destabilizowały proces wzrastania, np. przez negatywny wpływ na scenę polityczną, a także konieczność angażowania się w stabilizowanie sytuacji w państwach ościennych[210]. Na

---

[206] Zhang Lidong, Zhang Qianming, *Dangdai guoji guanxi gailun* (Wprowadzenie do współczesnych stosunków międzynarodowych), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2000, s. 413−414.

[207] Jiang Xiyuan, *Daguo Zhanlue yu weilai Zhongguo* (Strategia mocarstw i przyszłość Chin), Zhongguo shehui kexueyuan, Beijing 2003, s. 42−43.

[208] Chen Jiehua, *21 shiji Zhongguo waijiao zhalue* (Strategia dyplomacji Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 2001, s. 168−172.

[209] Qin Yaqing, *Guoji zhidu yu guoji hezuo fasi xin ziyou zhidu zhuyi* (Neoliberalne refleksje na temat systemu międzynarodowego i międzynarodowej współpracy), „Waijiao xueyuan xuebao” 1998, nr 1, s. 40−45.

[210] Yan Xuetong, *Zhongguo Jueqi – guoji huangjing pingu*, [w:] *Zhongguo Jueqi – guoji huangjing pinggu* (Wzrost Chin – krytyczna ocena środowiska międzynarodowego), red. Yan Xuetong, Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1998, s. 150−153.

międzynarodowe otoczenie wzrastającego państwa składały się trzy elementy: bezpieczne otoczenie państwa, charakteryzujące się minimalizowaniem możliwości włączenia go do wojny lub konfliktu lokalnego; środowisko polityczne, odznaczające się poziomem akceptacji wzrastającego państwa z punktu widzenia politycznego oraz środowisko gospodarcze, zapewniające rozwój zewnętrznych interesów gospodarczych oraz wzrost znaczeniem na rynkach międzynarodowych[211].

Ponadto w obliczu prób marginalizacji Chin istotnym zadaniem, w opinii Gao Haikuana, było budowanie własnej odrębnej tożsamości na arenie międzynarodowej. Ten element w porównaniu do lat 80. był nowy, wynikał z potrzeby budowania alternatywy dla systemu westfalskiego i ukazywania Chin jako lepszego, pokojowego mocarstwa. Najprostszy sposób to ukazać kontrast pomiędzy Chinami a Zachodem[212]. Jak wnioskował Shuang Mu, cytując Gu Hongminga, wojna w Chinach była przypadkiem, w Europie zaś koniecznością. To społeczność chińska mogła funkcjonować bez wojny, podczas gdy dla ludzi Zachodu wojna była częścią życia. Ważna była również opinia Lin Yutanga, który uważał, że podstawowymi cechami Chińczyków były pacyfizm i optymizm, dzięki którym Chiny przetrwały pomimo trudności[213]. Ponadto w połowie lat 90. przyjmowano za zasadną konieczność opracowania przez naukowców chińskiego podejścia teoretycznego do stosunków międzynarodowych, a także analizę głównych czynników kreujących politykę globalną: definiowanie sprzeczności i obszarów współpracy w polityce międzynarodowej, analizę zachowań poszczególnych podmiotów z uwzględnieniem interakcji politycznej, gospodarczej i kulturowej. Dodatkowym czynnikiem skłaniającym do podjęcia analiz była coraz większa świadomość rosnącego znaczenia Chin i konieczności dostosowania środowiska międzynarodowego do tego procesu[214].

Odpowiedzią Chin na aktywną politykę Waszyngtonu w regionie miała być współpraca ekonomiczna z sojusznikami, wykorzystująca przewagę gospodarczą i bliskość geograficzną. Dzięki nawiązaniu tej współpracy spodziewano się zbudować współzależność gospodarczą, która zapewni pokojowe otoczenie dla rozwoju Chin. W strategii Waszyngtonu, jak oceniali Deng Peng, Li Xiaobing oraz Liu Guoli, chodziło z kolei o instytucjonalne ograniczanie Chin. Wyrażało się to głównie w wywieraniu presji w sprawach dotyczących praw człowieka i negocjacjach co do akcesu Chin do Światowej Organizacji Handlu. Ponadto wymuszanie rządów prawa rozumiane było jako „udzielanie lekcji przez administrację

---

[211] *Ibidem*, s. 171.

[212] Gao Haikuang, *Zhongguo minjian waijiao zouxiang xin de lishi jieduan* (Nowy historyczny okres w chińskiej dyplomacji publicznej), „Waijiao xueyuan xuebao” 1999, nr 4, s. 22–26.

[213] Shuang Mu, *19 shiji zhongqu Ouzhou guoji guanxi tixi yu Dong fang de zhuangji* (System stosunków międzynarodowych w Europie w połowie XIX wieku i Azja Wschodnia), „Waijiao xueyuan xuebao” 1998, nr 3, s. 46–49.

[214] Li Shisheng, *Guanyu guoji guanxi xue jianshe jige wenti* (Kilka uwag na temat konstrukcji studiów międzynarodowych), „Waijiao xueyuan xuebao” 1996, nr 3, s. 1–3.

Clintona” i ograniczanie możliwości wyboru własnej drogi rozwoju przez Chiny. Przyjęcie zasad, jakimi rządził się gospodarczy świat zachodni, mogło prowadzić do okcydentalizacji Chin i utraty własnej odrębności[215].

Ważnym momentem w analizach sytuacji międzynarodowych był azjatycki kryzys finansowy z 1997 roku. Jak później oceniano, przyczyną kryzysu był brak kontroli państwa, a decyzja rządu Tajlandii o upłynnieniu kursu waluty zapoczątkowała kryzys prowadzący do załamania gospodarczego państw regionu. Z perspektywy chińskiej należało, oprócz promowania rozwoju gospodarczego i technologicznego, wzmacniać relacje z państwami rozwiniętymi. Za przykład podawano Japonię, która z państwa zacofanego, dzięki silnym relacjom ze Stanami Zjednoczonymi, osiągnęła status gospodarki rozwiniętej, a także co ważniejsze konkurencyjnej w stosunku do innych podmiotów. Zdawano sobie sprawę z nierówności pomiędzy państwami Północny i Południa, niemniej z racji coraz większego napływu kapitału, pojawiła się konieczność formowania mechanizmów obrony interesów biorców inwestycji zagranicznych. W tym aspekcie za podstawowy problem uważano unifikację międzynarodowych rynków, z dominującą walutą amerykańską. Taka sytuacja prowadziłaby do pogłębienia dysproporcji i wzmocnienia pozycji Stanów Zjednoczonych, co nie leżało w interesie Chin, a także „narodów świata”[216]. Kryzys finansowy 1997 roku stawiał przed Chinami nowe pytanie: W jaki sposób tworzyć pokojowe, gospodarcze otoczenie, tak by zachować możliwość dalszego rozwoju państwa? Ponadto stawał się dogodną okazją, aby po raz kolejny zaprzeczyć „teorii zagrożenia chińskiego” i podjąć się pełnienia konstruktywnej roli w stosunkach międzynarodowych[217]. Cała sytuacja w Azji Południowo-Wschodniej oraz dalszy stabilny wzrost gospodarczy Chin stawiały Państwo Środka w pozytywnym świetle. Mimo iż w czasie spotkania APEC (Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku) w Vancouver Stany Zjednoczone nie przyznały istotnego miejsca ChRL w rozwiązaniu problemu, to rok później w Deklaracji z Kuala Lumpur z grudnia 1998 r. Chiny zostały określone jako „kotwica” w rozwiązywaniu azjatyckich problemów finansowych[218].

W kontekście kryzysu finansowego podstawowym problemem poruszanym w analizach było zagadnienie relacji pomiędzy kwestiami globalizacji a suwerenności. Kryzys na rynkach azjatyckich prowadził do kryzysów politycznych, tworzył

---

[215] Deng Peng, Li Xiaobing, Liu Guoli, *Jian buduan li hai luan: Meiguo wajiao yu Mei-Zhong guanxi* (Prawda czy chaos: amerykańska dyplomacja i stosunki amerykańsko-chińskie), Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2000, s. 296−299.

[216] Liu Shan, *Zouxiang Xin shiji de jingji anquan tiaozhan* (Wyzwania bezpieczeństwa gospodarczego w XXI wieku), „Waijiao xueyuan xuebao” 1998, nr 4, s. 42−45.

[217] Duan Hong, *Shixi Yazhou jingji weiji dui Dongya anquan de yingxiang* (Analiza wpływu azjatyckiego kryzysu gospodarczego na sytuację bezpieczeństwa w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu” 1998, nr 4, s. 43−44.

[218] P. Bowles, *Asia's Post-Crisis Regionalism: Bringing the State Back in, Keeping the (United) States Out,* „Review of International Political Economy”, vol. 9, no. 2 (May 2002), s. 241−243.

chaos i stawał się zagrożeniem dla suwerenności niepodległych podmiotów. Taka sytuacja zagrażała możliwością interwencji sił zewnętrznych i pogłębieniem kryzysu[219]. Jak zaznaczał Pan Zhongying, celem powinno być stworzenie efektywnych mechanizmów kontroli przepływu kapitału. Kryzys azjatycki wykazał, iż państwa rozwijające się są bardziej narażone na spekulacje ze strony państw rozwiniętych, a w miarę pogłębiania się globalizacji budowanie takich mechanizmów kontroli będzie nieodzowne. Rola Chin w kreowaniu nowych zasad miała być znacząca[220].

W dalszych rozważaniach dotyczących globalizacji podjęto problemy ewentualnego promowania nowych zasad w gospodarce światowej. W połowie lat 90. rozważano możliwe kierunki, w których postępować będzie globalizacja; zastanawiano się, czy doprowadzi do ujednolicenia świata czy też spowoduje głębsze podziały. Chociaż uważano, że w oparciu o technologię gospodarka globalna będzie tworzyła silne powiązania, to jednocześnie uważano, że nie wpłynie to na ujednolicenie w sferze politycznej, społecznej oraz kulturalnej. W tym aspekcie podstawowy problem stanowiła konieczność zdefiniowania wpływu globalizacji na suwerenność państw. Istniały obawy o to, iż nowe formy współpracy podlegać będą „nadrzędnej roli hegemonizmu i służyć niesprawiedliwemu globalnemu systemowi”[221]. W układzie międzynarodowym pojawili się nowi aktorzy, m.in. korporacje międzynarodowe, międzynarodowe układy gospodarcze, gwarantowano coraz ściślejszą współpracę gospodarczą na szczeblu rządowym, a to niosło zagrożenie i konieczność zredefiniowania koncepcji suwerenności[222]. Ważną rolę w zmieniającej się strukturze zaczęły odgrywać korporacje międzynarodowe. W latach 90. kontrolowały one 40% światowej produkcji oraz 60% handlu globalnego. Istniała zatem konieczność dostosowania do środowiska międzynarodowego interesów oraz spraw związanych z rywalizacją międzynarodową i suwerennością[223]. Kolejną charakterystyczną cechą tamtych czasów było rosnące powiązanie gospodarcze między Stanami Zjednoczonymi a Azją. W 1986 r. Stany Zjednoczone stanowiły cel 24% eksportu azjatyckiego, do połowy lat 90. 30%, a w 1999 r. aż 50%. Wzrost gospodarczej współzależności zwiększał również szanse wystąpienia kryzysów na rynkach azjatyckich. Ponadto rosły dysproporcje

---

[219] *Cong Yazhou jinrong fengbao kan jingji quanqiuhua* (Globalizacja ekonomiczna z perspektywy azjatyckiego kryzysu finansowego), „Guoji wenti yanjiu” 1998, nr 3, s. 34.

[220] Pan Zhongying, *Jinrong weji yu guoji jinrong tixi gai* (Kryzys finansowy i reforma międzynarodowego systemu finansowego), „Guoji wenti yanjiu” 1998, nr 4, s. 38–39.

[221] Sun Jiandong, *Lengzhan hou de quanqiu: yituhua haishi fensanhua – dui xianghu yicun de zai sikao* (Świat po zimnej wojnie: ponowne refleksje o teorii współzależności), „Guoji zhengzhi yanjiu” 1996, nr 1, s. 32–34.

[222] Zhang Feng, *Lengzhan hou de guoji jingji hezuo yu guojia zhuquan* (Suwerenność państwa i międzynarodowa współpraca gospodarcza po zimnej wojnie), „Guoji zhengzhi yanjiu” 1997, nr 3, s. 27–29.

[223] Jiang Xiyuan, *Daguo Zhanlue yu weilai Zhongguo* (Strategia mocarstw i przyszłość Chin), Zhongguo shehui kexueyuan, Beijing 2003, s. 28–30.

między państwami bogatymi a biednymi. W 1977 r. wskaźnik różnicy w poziomie życia wynosił 1:44, w 1992 r. 1:72, w 1997 r. 1:74, podczas gdy w 2000 r. sięgał 1:75. Dawało to silne podstawy do intensyfikacji dialogu, a także potwierdzało argumentację Chin o potrzebie tworzenia sprawiedliwego ładu gospodarczego w świecie[224].

Kolejnym ważnym elementem dyskursu chińskiego było odwołanie się do japońskiej koncepcji z 1993 r., dotyczącej „azjatyckiego modelu rozwoju”. Model azjatycki charakteryzował się przede wszystkim uznaniem gospodarki za kwestię priorytetową. Wszystko miało być podporządkowane rozwojowi gospodarczemu, stąd też udział państw azjatyckich w gospodarce światowej z 9% w 1965 r. wzrósł do 21% w 1995 r. Dodatkową cechą było silne oparcie na eksporcie, zarówno w przypadku Japonii, jak i modernizujących się Chin. Brak transformacji politycznej i monopol jednej siły politycznej miał gwarantować stabilizację, sprzyjającą rozwojowi państwa. Ostatnim elementem wyróżniającym model azjatycki była wspólna konfucjańska tradycja, stanowiąca spoiwo regionalnej współpracy[225].

Zwiększająca się interakcja Chin ze środowiskiem międzynarodowym stała w sprzeczności z narzuconą pasywnością, jaka nastąpiła po reakcji świata zachodniego na wydarzenia na Placu Tian’anmen w 1989 r. Niewątpliwie możliwość coraz aktywniejszego włączania się w sprawy światowe wynikała z fiaska amerykańskiej polityki okrążenia Chin i przejścia do koncepcji włączenia Pekinu w sprawy światowe[226]. Przejawem tego było włączenie Chin do Światowej Organizacji Handlu w 2001 r. Proces ten był podzielony na cztery fazy: włączenie, wstępna partycypacja (*initial participation*), wzajemne przystosowanie (*mutual adjustment*) oraz dojrzałe partnerstwo (*mature partnership*)[227]. W dalszym ciągu aktualne było pytanie, w jaki sposób aktywnie bronić własnych interesów, zachowując postawę pasywności? Ponadto Chiny zdając sobie sprawę, iż będą akceptowane pod warunkiem przejmowania zachodnich zasad, zastanawiały się, w jaki sposób powinny się zachowywać, by nie tracić i ochronić własne interesy narodowe?[228] Dodatkowym elementem wskazanym przez Wang Yizhou

---

[224] *Ibidem*, s. 34−47.

[225] *Zhong-Han-Ri „Dong Ya fazhan moshi yu guojia jian hezuo” (Xueshu yantaohui lunwen)*, (Chiny−Korea Południowa−Japonia „Model rozwoju Azji Wschodniej i współpraca między państwami”), Sprawozdanie z konferencji naukowej, „Guoji zhengzhi yanjiu” 1997, nr 2, s. 1−3.

[226] A. I. Johnston, R. Ross, *Engaging China the Management of Emerging Power*, s. 358−359.

[227] H. Jacobson, M. Oksenberg, *China’s Participation in the IMP, the World Bank and GATT*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1990, s. 107.

[228] Song Hong, *Zhongguo yu WTO: yige xianghu xuexi shiying he cuijin de guocheng* (Chiny i WTO: Proces wspólnej nauki, adaptacji i promocji), [w:] *Mohe zhong de jiangou. Zhongguo yu guoji zizhu guanxi de duo shijiao toushi* (Konstrukcja w sprzeczności. Wielostronne obserwacje relacji Chin z organizacjami międzynarodowymi), red. Wang Yizhou, Zhongguo fazhan chubanshe, Beijing 2003, s. 190−191.

była kwestia argumentacji, jakiej powinna używać chińska dyplomacja w sytuacji rosnącej interkacji ze środowiskiem międzynarodowym. Trwające przy przedstawionych po wydarzeniach z 4 czerwca 1989 r. zasadach „ukrywania intencji i prowadzenia polityki bez zbędnych deklaracji” Chiny nie były rozumiane na arenie międzynarodowej, a to powodowało wzrost nieufności i kreowanie teorii zagrożenia chińskiego[229].

W aspekcie regionalnym polityka chińska nastawiona była głównie na relacje z mocarstwami. Z analizy opracowań w „Guoji wenti yanjiu” ukazujących się w latach 1990−2000 wynika, iż głównym punktem odniesienia dla Chin były Stany Zjednoczone i Europa, zwłaszcza Unia Europejska, ale również państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Łącznie relacjom z mocarstwami – wyróżniającymi się biegunami stosunków międzynarodowych, tj. USA, Europą, Japonią i Rosją, poświęcono 52% opracowań, a to wskazywało na główne kierunki prowadzonej polityki. Na dalszym miejscu były państwa rozwijające się, których dotyczyło 20% publikowanego materiału. Poruszano również tematykę reformy Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także międzynarodowego ładu gospodarczego i problemów rozbrojenia. Co znamienne, niewiele miejsca poświęcono polityce chińskiej (2%), omawiając jedynie zagadnienia dotyczące relacji z USA, Rosją, a także polityki Pekinu po wejściu do WTO oraz analizy procesów globalizacji. Na łamach „Studiów Problemów Międzynarodowych” przedstawiono również opracowania poświęcone pojęciu kompleksowej siły państwa (2 artykuły), zasadom polityki zagranicznej Chin (4 artykuły) oraz prawom człowieka (5 artykułów) (por. rys. 3).

Zmiana argumentacji w 2003 r. podyktowana była zarówno przesłankami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Przede wszystkim zwiększająca się rola chińskiego biznesu wymagała zmian w otoczeniu retorycznym i przejścia od argumentacji socjalistycznej do argumentacji opartej na wartościach tradycyjnych. Z drugiej strony atak terrorystyczny na Stany Zjednoczone stwarzał nowe możliwości dla propagowania na arenie międzynarodowej argumentacji pokojowej. Uległa zmianie amerykańska optyka w spojrzeniu na Chiny, które wcześniej postrzegano jako „strategicznego rywala”, a teraz miały odegrać ważną rolę w globalnej wojnie z terroryzmem. Amerykańska doktryna polegała na integracji mocarstw, między którymi nie dochodziło do konfliktów. W przypadku konfliktu asymetrycznego należało połączyć siły w celu ochrony istniejącego systemu. Ewentualną partycypację Chiny uzależniały jednak od amerykańskiego stanowiska wobec Tajwanu oraz możliwości aktywniejszego udziału Chin w procesach zachodzących w Azji Wschodniej. Po przejęciu władzy przez zwolennika niepodległości wyspy Chen

[229] Wang Yizhou, *Qidong Zhongguo yu guoji zuzhi de duo weidu yanjiu* (Wielopłaszczyznowe podejścia badawcze do początkowych relacji Chin z organizacjami międzynarodowymi), [w:] *Mohe zhong de jiangou. Zhongguo yu guoji zizhu guanxi de duo shijiao toushi* (Konstrukcja w sprzeczności. Wielostronne obserwacje relacji Chin z organizacjami międzynarodowymi), red. Wang Yizhou, Zhongguo fazhan chubanshe, Beijing 2003, s. 37−39.

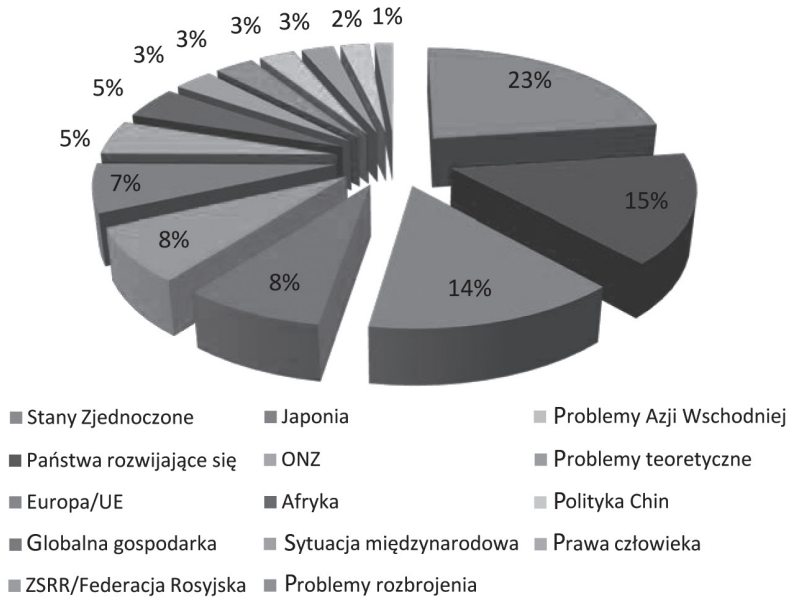

* Kolejność zagadnień w legendzie, czytanych kolumnami, odpowiada malejącym wartościom na wykresie.

Rys. 3. Tematyka opracowań w „Problemach Międzynarodowych” (1990−2000)

Źródło: oprac. własne na podstawie kwerendy „Guoji wenti yanjiu” za lata 1990−2000

Shui-biana w maju 2000 r. Stany Zjednoczone kilkakrotnie potwierdzały poparcie dla polityki „jednych Chin”, odżegnując się od wspierania Tajwanu. Zaangażowanie administracji G. W. Busha w wojnę z terroryzmem dawało chińskiej dyplomacji, w zamian za poparcie amerykańskich akcji, możliwość stworzenia nowych kanałów porozumienia z Tajpei. Te zaś były uzależnione od zmiany władzy na wyspie, co, jak się miało okazać, było kwestią czasu[230].

W nowych okolicznościach amerykańska polityka po 11 września miała w dalszym ciągu charakter ofensywny i służący ograniczaniu rosnącej roli Chin na arenie międzynarodowej. Taki cel przyświecał również próbom stworzenia światowej koalicji antyterrorystycznej, która jednocześnie poszerzała strefę wpływów amerykańskich w regionie Azji Środkowej i Południowej[231]. W tej sytuacji Chiny dokonywały wartościowania stosunków z państwami trzecimi,

[230] Fu Mengzi, *Bushi zhengfu dui Hua zhence (2001−2004)* (Polityka rządu Busha wobec Chin (2001−2004), [w:] *Zhong-Mei Zhanglue guanxi xinlun*, red. Yuan Peng, Shishi chubanshe, Beijing 2005, s. 40−48.

[231] J. Rowiński, *Chiny wobec wydarzeń 11 września 2001 r.: wyzwania, zagrożenia, szanse i opcje*, [w:] *Chiny. Rozwój państwa i społeczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. K. Tomala, K. Gawlikowski, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2002, s. 133−167.

określając stosunki z mocarstwami jako „kluczowe”, później określane mianem „priorytetowych”, niżej stawiały relacje z państwami sąsiednimi, a w ostatniej kolejności „podstawowe stosunki” z państwami rozwijającymi się. W tej sytuacji rozwiązanie problemu koreańskiego miało polegać głównie na zachowaniu *status quo* i denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego, utrzymaniu pokoju i stabilizacji oraz rozwiązaniu problemu na drodze negocjacji pokojowych. Zaangażowanie Chin, prócz tworzenia niekorzystnej dla Stanów Zjednoczonych sytuacji geopolitycznej, miało umożliwić kontrolę i próbę wpłynięcia na amerykańską strategię w Azji Wschodniej.

Wydarzenia z 11 września 2001 r., podobnie jak upadek Związku Radzieckiego, przyniosły kolejny zwrot we wzajemnych stosunkach. Władze w Pekinie wyraziły solidarność z amerykańskim prezydentem Georgem W. Bushem. Mimo początkowego poparcia zaczęto jednak dostrzegać zagrożenia, jakie niosło ze sobą wzmocnienie amerykańskiej pozycji w regionie azjatyckim. Przede wszystkim chodziło o zwiększenie pomocy dla państw graniczących z Chinami, m.in. Japonii, Filipin czy państw Azji Środkowej, co stwarzało wrażenie otaczania Państwa Środka. Poprzez wojskową pomoc dla państw – sąsiadów Chińskiej Republiki Ludowej, Waszyngton ograniczał swobodę w kształtowaniu i utrudniał prowadzenie chińskiej polityki w wymiarze regionalnym. Wielu amerykańskich politologów uznało Chiny za głównego rywala Stanów Zjednoczonych, a posunięcia amerykańskiej dyplomacji potraktowano jako przeciwdziałanie wzrastającej roli Państwa Środka[232]. Poparcie dla amerykańskiej walki z terroryzmem władze w Pekinie wykorzystały jako pretekst do rozwiązywania własnych wewnętrznych napięć, m.in. w Xinjiangu. Prócz konfliktu wojskowego, zarówno wojna w Afganistanie (2001), jak i w Iraku (2003), były postrzegane jako konflikt ideologiczny islamu i zachodniego świata liberalnych wartości. Ten kontekst odsuwał ideowy spór między Chinami a Stanami Zjednoczonymi, dając tym samym możliwość dalszego, relatywnie stabilnego rozwoju gospodarki chińskiej[233].

Po upływie trzech lat od ataku na chińską placówkę dyplomatyczną w Belgradzie, strona chińska podjęła decyzję o rozpoczęciu rozmów z NATO. Już 13 września 2001 r., dostrzegając istotną rolę Sojuszu, wiceminister spraw zagranicznych ChRL Wang Guangya uznał za stosowne przeprowadzenie konsultacji między NATO a innymi podmiotami stosunków międzynarodowych w kwestii międzynarodowej reakcji na atak terrorystyczny na World Trade Center. NATO, jako regionalna organizacja wojskowa, jak twierdzili Chińczycy, powinno negocjować na forum Rady Bezpieczeństwa przystąpienie do interwencji zbrojnej, a docelowo funkcje Sojuszu powinny przejąć wielonarodowe siły pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych[234]. W tej sytuacji działalność antyterrorystyczna stała

---

[232] Szerzej zob.: J. Rowiński, *op. cit.*, s. 146–148.

[233] Gao Zugui, *What Strategic Outlook Holds for America in Iraq?,* „Contemporary International Relations” 2006, no. 3, s. 19.

[234] *China Urges NATO to Consult Other Regions Before Taking Action*, strona internetowa http://www.english.peopledaily.com.cn/200109/13/eng20010913_80186.html (dostęp: 11.07.2011).

się główną płaszczyzną współpracy między Chinami a Stanami Zjednoczonymi, Federacją Rosyjską i państwami NATO w ramach poszukiwania wspólnych przestrzeni bezpieczeństwa. Najistotniejszą kwestią było zapewnienie suwerenności i integralności terytorialnej, a wojna z terroryzmem nie oznaczała umożliwienia Stanom Zjednoczonym podejmowania arbitralnych decyzji o uderzeniu w każdym rejonie świata[235]. Polityka amerykańska w regionie Azji Wschodniej miała z kolei opierać się na utrzymaniu sojuszy bilateralnych, a poprzez możliwość wpływania na procesy zachodzące na Półwyspie Koreańskim utrzymywać dominację Stanów Zjednoczonych w regionie[236].

Amerykańskie zaangażowanie w wojnę z terroryzmem dawało naturalną możliwość większej aktywności Chin na arenie międzynarodowej. Prowadząc aktywne działania, dyplomacja amerykańska poszukiwała nowych rozwiązań regionalnych. Niewątpliwie wojna w Iraku, rozpoczęta w marcu 2003 r., miała ugruntować amerykańską dominację oraz wzmocnić hegemonię amerykańskiego dolara. Dominacja kapitalizmu, jak stwierdzał ówczesny wicepremier Qian Qichen, opierała się na religii, gospodarce rynkowej oraz demokracji liberalnej, a wprowadzenie tejże w skali globalnej stanowiło o dominacji amerykańskiej. Z punktu widzenia otoczenia Chin Stany Zjednoczone, tworząc szeroką koalicję antyterrorystyczną, wzmacniały sojusze z takimi państwami, jak np. Filipiny, co mogło w przyszłości ułatwić proces „otaczania Chin”. Potencjał amerykański nie był jednak wystarczający, aby prowadzić kilka operacji zbrojnych jednocześnie, wymagał tworzenia stabilnych relacji z innymi mocarstwami. Relacje z Chinami miały stać się priorytetem dla Waszyngtonu, a Pekin miał stanowić istotne ogniwo w stabilizowaniu sytuacji w Azji Północno-Wschodniej oraz zakładano powrót do rozmów z KRLD, która planowała wznowienie programu nuklearnego. Przy tym jednak zaangażowanie wojskowe, z uwagi na relacje w Cieśninie Tajwańskiej, w dalszym ciągu miało być istotnym elementem amerykańskiej polityki zagranicznej[237]. Ponadto chińska dyplomacja miała za zadanie stworzyć nowe mechanizmy chroniące interesy polityczne, gospodarcze i wojskowe Pekinu na Bliskim Wschodzie. Region ten jawił się jako strategiczny z uwagi na fakt, iż 60% importowanej ropy pochodziło z państw

---

[235] *Guowuyuan zongli Zhu Rongji huijian Yilake fu zongli Ajizi* (Premier Zhu Rongji spotkał się z Tarikiem Azizem – wicepremierem Iraku), (28.01.2002), strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/paper39/5346/556740.html (dostęp: 11.09.2012).

[236] An Hongyuan, *Zhong-Mei zai Chaoxian bandao hewenti de hezuo yu fenqi* (Współpraca i rozbieżności w amerykańsko-chińskiej polityce wobec problemu nuklearnego Półwyspu Koreańskiego), [w:] *Zhong-Mei Zhanglue guanxi xinlun*, red. Yuan Peng, Shishi chubanshe, Beijing 2005, s. 212−214.

[237] Lu Shiwei, *Mei yuan baquan diwei yu Yilake zhanzheng* (Wojna w Iraku i hegemonia dolara), „Waijiao xueyuan xuebao” 2003, nr 3, s. 102−106; Qian Qichen, *Yilake zhanzheng yu Meiguo* (Wojna w Iraku i Stany Zjednoczone), „Waijiao xueyuan xuebao” 2003, nr 4, s. 5−7; Pan Zhongqi, *Baquan de kunming „Meiguo baquan zhixia de heping” yu „xin diguo” lun de shenhua* (Trudności hegemonizmu. Mity teorii „zachowania pokoju pod hegemonią USA” i teorii „nowego imperializmu”), „Meiguo yanjiu” 2003, nr 3, s. 63−64.

Zatoki Perskiej i każda destabilizacja sytuacji w regionie, np. spowodowana ingerencją USA, wymagała większej aktywności i zaangażowania politycznego Chin. Wojna w Iraku uderzała w tworzący się po 1989 r. świat wielobiegunowy, jednak amerykańska polityka stawała przed trudnym wyzwaniem udowodnienia moralnych podstaw prowadzonej wojny. Na tym polu Stany Zjednoczone stały na straconej pozycji[238]. W tej sytuacji Chiny podjęły się tworzenia platformy negocjacyjnej między KRLD a Stanami Zjednoczonymi. W pierwszej połowie 2003 r. ChRL odrzuciła możliwość umiędzynarodowienia sprawy Korei Północnej i postawienia jej na forum ONZ. Następnie rozpoczęła starania o zorganizowanie rozmów amerykańsko-koreańskich w Pekinie[239]. I tu pojawił się pierwszy sukces. Udało się doprowadzić do rozmów w drugiej połowie kwietnia. W maju, mimo starań Pekinu, Pyongyang zerwał porozumienie z Seulem o utworzeniu strefy bezatomowej. 1 sierpnia 2003 r. władze w Pyongyangu zgodziły się na formułę rozmów 6-stronnych w Pekinie, z udziałem ChRL, USA, Rosji, Japonii i Republiki Korei. Sytuacja na Półwyspie Koreańskim postrzegana była jako szansa dla Chin wniesienia pozytywnego wkładu na rzecz stabilizowania sytuacji w Azji Wschodniej[240]. Niewątpliwie było to możliwe dzięki wykorzystaniu Wydziału Łączności Międzynarodowej KC i próbom wpływania na Koreańską Partię Pracy[241]. Najważniejszym celem było stworzenie efektywnych mechanizmów konsultacji w zakresie bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej. W krótkiej perspektywie kładziono nacisk na uniknięcie konfliktu. Podstawowy jednak problem stanowiło znalezienie odpowiedniej formuły w relacjach regionalnych z Waszyngtonem, co miało umożliwiać stworzenie regionalnego kompleksu bezpieczeństwa[242].

Jednak pomimo zmiany stanowiska Chiny w dalszym ciągu traktowały amerykańskie posunięcia jako zagrożenie. Waszyngton nadal próbował narzucić Chinom swój model ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego. Natomiast straciła na znaczeniu lansowana dawniej teoria zagrożenia chińskiego, a ame-

---

[238] Yan Weihu, *Mei-Yi zhanzheng dui wo guo anquan yingxiang* (Wpływ wojny amerykańsko-irackiej na bezpieczeństwo Chin), „Alaboshijie” 2004, nr 1, s. 15–19; Gu Dexin, *U.S.–Iraq War and China's National Security*, „Contemporary International Relations” 2004, no. 4, s. 18–22.

[239] Na temat problemu koreańskiego szerzej zob.: J. Bayer, W. Dziak, *Korea i Chiny. Strategia i polityka*, t. 1, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2006, s. 154–174, 254–290.

[240] Lun Chaxian, *Hewenti jiejue zhong de guoji woxuean yu tiaoting*, Zhongguo zhengfa daxue chubanshe, Beijing 2007, s. 238–241; D. Mierzejewski, *Idealism under Pressure: China's Foreign Policy Principles and the Korean Peninsula Crisis*, „China: An International Journal” 2011, no. 9, s. 328–341.

[241] D. Shambaugh, *China's „Quiet Diplomacy”: The International Department of the Chinese Communist Party*, „China: An International Journal” 2007, no. 1, s. 26 i n.

[242] Pan Zhongying, *Zhongguo yu Yazhou; guangcha, yanjiu, ping lun* (Chiny i Azja: obserwacje, badania, krytyka), Shanghai shehui kexueyuan chubanshe, Shanghai 2004, s. 84–86; Ren Xiao, *Liufang huitan yu Dongya duobian anquan jizhi de kenengxing* (Możliwości stworzenia wielostronnego mechanizmu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej i rozmowy sześciostronne), „Guoji wenti yanjiu” 2005, nr 1, s. 41.

rykańska uwaga skupiła się wokół zagrożeń terrorystycznych. Chiny zamierzały wykorzystać tę szansę, przede wszystkim wzmacniając relacje gospodarcze w Azji[243]. Podsumowując wizytę w Stanach Zjednoczonych w grudniu 2002 r., Zheng Bijian – wicerektor Centralnej Szkoły Partyjnej twierdził jednak, że opinie polityczne w sprawie dalszej polityki wobec Chin były podzielone[244].

Zmieniająca się sytuacja międzynarodowa, a przede wszystkim wejście Chin do Światowej Organizacji Handlu, interwencja Stanów Zjednoczonych w Iraku oraz podjęcie mediacji przez Chiny w problemie koreańskim spowodowały, iż władze w Pekinie próbowały aktywniej zaangażować się w kształtowanie sceny międzynarodowej. Stanowisko chińskie wobec amerykańskiej interwencji w Iraku, mimo iż krytyczne, pozostawało pasywne. Chiny nie zamierzały zgłaszać rezolucji potępiającej wojnę, gdyż to stawiałoby Pekin w centrum opozycji wobec dominującego hegemona[245]. Ponadto w mniemaniu chińskich władz wyrazem pokojowych intencji było uporanie się z epidemią SARS z pierwszej połowy 2003 r., a także wysłanie w kosmos pierwszego chińskiego astronauty − Wang Yiweia, który wyleciał na orbitę w październiku 2003 r., a wydarzenie to miało ukazywać pokojową eksplorację kosmosu[246]. Od listopada 2003 roku władze Chińskiej Republiki Ludowej lansowały nową koncepcję w polityce zagranicznej – „pokojowego wzrastania”[247]. Po raz pierwszy koncepcję tę zaprezentował Zheng Bijian w czasie wykładu na forum Baoa[248]. Pokojowe wzrastanie uzasadniano przede wszystkim rosnącą rolą Chin w międzynarodowych stosunkach gospodarczych – eksponowano wzrost gospodarczy oraz przekroczenie przez PKB poziomu 1000 USD *per capita*. Ponadto ważnym elementem, zdaniem Zheng Bijiana, był potencjał ludzki, w przypadku Chin w dalszym ciągu niewykorzystany. W czasie wystąpienia Zheng odparł zarzuty o „chiński rewizjonizm” w ramach układu międzynarodowego. Każde państwo, które dochodziło do pozycji mocarstwowej, dążyło do zmiany struktury stosunków międzynarodowych. Według strony chińskiej taki schemat

---

[243] Jiang Xiyuan, *Daguo Zhanlue yu weilai Zhongguo* (Strategia mocarstw i przyszłość Chin), Zhongguo shehui kexueyuan, Beijing 2003, s. 333−335; Qian Qichen, *9.11 Shijian hou de guoji xingshi he Zhong-Mei guanxi* (Sytuacja międzynarodowa i stosunki chińsko-amerykańskie po 11 września), „Waijiao xueyuan xuebao” 2002, nr 3, s. 1−4.

[244] B. S. Glaser, E. S. Medeiros, *The Changing Ecology of Foreign Policy-Making in China: The Ascension and Demise of the Theory of „Peaceful Rise”*, „The China Quarterly” 2007, vol. 190, s. 293−294.

[245] *Waijiaobu fayanren jiu Yilake zhanzheng deng hui jizhe wen* (Rzecznik prasowy chińskiego MSZ o sytuacji w Iraku), strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/guoji/209/10482/10486/20030320/948647.html (dostęp: 02.09.2012).

[246] R. Kraus, *China in 2003: From SARS to Spaceships*, „Asian Survey” 2004, vol. 44, no. 1, s. 147−157.

[247] *Heping jueqi* 和平崛起. Zheng Bijian, *China's „Peaceful Rise” to Great-Power Status*, „Foreign Affairs” 2005, vol. 84, no 5, s. 18−24.

[248] Zheng Bijian, *Zhongguo heping jueqi he Yazhou de weilai* (Pokojowe wzrastanie Chin i przyszłość azjatycka), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2003-11/24/content_1195240.htm (dostęp: 07.12.2010).

jednak nie dotyczy Chin z trzech powodów: socjalizm − ustrój polityczny i ekonomiczny panujący w Chinach, jest gwarantem pokojowego podejścia; koncepcja pokojowego wzrastania opiera się na symbiozie wartości ogólnoludzkich i wartości chińskich; pokojowe wzrastanie zapewnia harmonijny rozwój chińskiego społeczeństwa oraz tworzy pokojowe otoczenie Chin[249].

Dobierając argumenty, próbowano przede wszystkim łączyć pokojowe wzrastanie jednocześnie jako cel i środek. Zakładano, że jedynie pokojowy model dochodzenia do potęgi mógł zapewnić pokój, a ten gwarantowało bycie przez Chiny jednym z biegunów stosunków międzynarodowych. Wybór własnej drogi rozwoju sprawiał, iż Chiny nie były zmuszone do wchodzenia w sojusze, co w perspektywie długoterminowej miało zapewnić im pokojowy status. Ponadto obraz kreślony przez Zheng Bijiana osadzony był w kontekście globalizacji i współuzależnienia gospodarczego, które zdecydowanie ograniczały możliwość wybuchu konfliktów (por. tab. 7)[250].

Tabela 7. Aspekty wewnętrzne i kontekst międzynarodowy koncepcji „pokojowego wzrastania”

Zakładane cele	Aspekty wewnętrzne	Kontekst międzynarodowy
Osiągnięcie pokoju jako środek pokojowego wzrastania	Pokojowe wzrastanie dzięki niezależnemu modelowi rozwoju; rozwiązywanie problemów we własnym zakresie bez angażowania państw trzecich; budowa harmonijnego społeczeństwa	Pokojowe wzrastanie dzięki współzależności gospodarczej w czasach globalizacji; dążenie do współpracy z innymi państwami; nienarzucanie własnej ideologii; nieposzukiwanie globalnej dominacji; utrzymanie dotychczasowego systemu międzynarodowego
Osiągnięcie pokoju jako środek i cel pokojowego wzrastania	Pokój jako cel i środek wzrastania	Pokojowe wzrastanie przyniesie pokój dla świata
Osiągnięcie pokoju jako rezultat pokojowego wzrastania	Pokojowe wzrastanie jako promocja narodowej siły, droga do poprawy jakości życia obywateli i wielkiego odrodzenia narodu chińskiego	Pokojowe wzrastanie jako wielka szansa dla świata, ochrony światowego pokoju oraz wkładu w dorobek ludzkości

Źródło: You Zeshen, *Zhongguo dang dai dui wai zheng zhi hua yu: jian gou mo shi yu she hui bian qian* (Foreign-oriented political discourse in contemporary China: construction model and social change), Kexue chubanshe, Beijing 2010, s. 90

[249] Szerzej por.: H. Yee, Zhu Feng, *Chinese Perspective of the China Threat: Myth or Reality?*, [w:] *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, ed. H. Yee and I. Storey, Routledge Curzon, London, New York 2002, s. 27−28.

[250] You Zeshen, *Zhongguo dang dai dui wai zheng zhi hua yu : jian gou mo shi yu she hui bian qian* (tytuł angielski: *Foreign-oriented political discourse in contemporary China: construction model and social change*), Kexue chubanshe, Beijing 2010, s. 90.

Jednak uzasadnienia prezentowane przez Zheng Bijiana zdecydowanie wymagały poszerzenia. Samo połączenie określenia „wzrastanie” – oznaczającego ‘dramatyczny rozwój’ i ‘drastyczny wzrost’ z tradycyjną chińską koncepcją rozumienia „pokoju” – jako ‘harmonii i integralności’ oraz ‘jedności między człowiekiem i naturą’, musiało być argumentowane nawiązaniem do chińskiej kultury[251].

Podczas wykładu na Harvardzie, w grudniu 2003 r., chiński premier Wen Jiabao[252] przedstawił nową koncepcję chińskiej polityki zagranicznej – „pokojowego wzrastania na arenie międzynarodowej”[253]. Uzasadniał ją przede wszystkim szybkim wzrostem ekonomicznym oraz koniecznością dostosowania polityki zagranicznej do zmian, jakie zachodzą w Państwie Środka. Premier odwoływał się do tradycyjnie chińskich koncepcji reagowania na świat zewnętrzny, takich jak „pokojowa współpraca pod niebem”. Wen Jiabao przedstawiał siebie jako zwykłego człowieka, który doświadczył trudności w młodości. Jako zwykły Chińczyk zdawał sobie sprawę z ogromu wyzwań stojących przez Państwem Środka. Chiński naród, posiadający bogatą tradycję i kulturę (od Konfucjusza do Sun Yat-sena), ma wielki wkład w dorobek całej ludzkości. Premier przywoływał przede wszystkim zasadę szkoły neokonfucjańskiej z końca dynastii Ming, przedłożoną przez Gu Yangwu (1613–1682) *Tianxia xing wang, pifu you ze*, mówiącą o konieczności ponoszenia zbiorowej odpowiedzialności za upadek i powstanie państw, a także konfucjańską zasadę „Czyń innym tak, jakbyś chciał, by tobie czyniono”[254]. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, iż z jednej strony premier wskazywał konieczność ponoszenia współodpowiedzialności w sprawach międzynarodowych, z drugiej zaś nawiązywał do historii dynastii południowej Song, kiedy to, jak oceniano, właśnie brak odpowiedzialności i poczucia obowiązku doprowadził do upadku dynastii chińskiej i podboju przez mongolską dynastię Yuan[255]. W swoim wystąpieniu Wen Jiabao wyraźnie oddzielał Chiny dawne, teraźniejsze i przyszłe. Pierwsze –

---

[251] *Ibidem*, s. 91–93.

[252] Wen Jiabao – ur. w 1942 r. w Tianjinie, geolog; w KPCh od 1965 r.; działacz od 1967 r.; absolwent Nankai Univ. College; 1968–1982 pracownik geologiczny w prowincji Gansu; 1983–1985 wiceminister Ministerstwa Geologii i Zasobów Naturalnych; 1985–1986 zastępca dyrektora Biura Generalnego KC; 1986–1987 dyrektor BG KG; 1987–1992 zastępca członka Sekretariatu KC; od 1997 członek Biura Politycznego KC; 1998–2002 wicepremier; od marca 2003 premier Rady Państwowej. Por.: *Zhongguo gongchandang liju zhongyang da ci dian (1921–1923)*, s. 812.

[253] *„Turning Your Eyes to China” – Speech by Premier Wen Jiabao at Harvard University*, strona internetowa Przedstawicielstwa ChRL przy ONZ http://www.fmprc.gov.cn/ce/ceun/eng/xw/t56090.htm (dostęp: 04.12.2007); *China premier comes to Harvard*, strona internetowa Uniwersytetu Harvarda http://www.hno.harvard.edu/gazette/2003/12.11/01-china.html (dostęp: 04.07.2009).

[254] *Tianxia xing wang, pifu you ze* 天下兴亡， 匹夫有责 oraz *yisuo buyi, wushi yi ren* 己所不欲，勿施于人.

[255] Jest to nawiązanie do opowiadania *Tong shi* („Annały smutku”) Wu Jianrena (1866–1910), omawiającego historię upadku dynastii Song oraz bohatera Wen Tianxianga (1236–1283), który stawiał opór mongolskiej agresji. Użyte przez premiera powiedzenie nawiązuje w swojej wymowie do *mai guo qiurong* (卖国求荣), które pojawiło się w okresie południowej dynastii Song i jest autorstwa Hong Mai'a (1123–1202), rozumiane jako „zdradzenie dla osiągnięcia personalnych zysków”.

tradycyjne, oparte na zasadach konfucjańskich, drugie − modernizujące się i pełne wyzwań, a trzecie − miłujące pokój mocarstwo. Gwarantem takiej postawy Chin miały być doświadczenia z przeszłości: wielki mur jako wyraz defensywnej natury, otwarcie jedwabnego szlaku jako wyraz szczodrości i chęci dzielenia się z innymi dobrami (takimi, jak jedwab, herbata) oraz wyprawy Zheng He jako przykład pokojowego współistnienia. Istotne w wypowiedzi premiera było nawiązywanie do percepcji Chin w filozofii zachodniej pod koniec XVIII wieku: „Chiński naród to naród najstarszy, największy. Najbardziej miłujący pokój na świecie” − cytował rosyjskiego pisarza Lwa Tołstoja[256]. Kończąc swoją wypowiedź, chiński premier jeszcze raz scharakteryzował dążenia chińskich przodków, używając słów neokonfucjańskiego uczonego Zhang Zhai'a (1020–1077) z okresu północnej dynastii Song: „[…] budowanie wzajemnej braterskości, wskazanie wspólnej drogi dla wszystkich, ciągłość nauki dla osiągania doskonałości oraz stworzenie podstaw pokoju dla przyszłych pokoleń”[257].

W 110. rocznicę urodzin przewodniczącego Mao Zedonga również Hu Jintao w oficjalnym wystąpieniu apelował o wsparcie modernizacji socjalizmu i wielkie odrodzenie narodu chińskiego, a pokojowe wzrastanie miało oznaczać renesans narodu chińskiego. Podkreślono przywiązanie do zasad pokojowego współistnienia, zasad „otwarcia na świat i reform”. Rozwój państwa nie może dokonywać się w izolacji i ma stanowić istotny wkład w rozwój ludzkości – argumentował Hu Jintao. Tak przedstawiana rola Chin była elementem historii i wielkiego chińskiego marzenia – odrodzenia narodu chińskiego[258].

* * *

Przyjęcie taktyki *low profile* po wydarzeniach na placu Tian'anmen oznaczało podtrzymanie i brak zmian w dotychczasowej argumentacji chińskiej dyplomacji.

---

[256] *Wen Jiabao zai Hafo yanjiangL „Ba muguang touxiang Zhongguo”* (Wykład Wen Jiabao na Uniwersytecie Harvarda „Zwróćcie uwagę na Chiny”), strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/shehui/1061/2241298.html (dostęp: 11.10.2012).

[257] *Wei tiandi li xin, wei sheng min li ming, wei wang sheng jijue xue, wei wanshi kai tai ping* 为天地立心，为生民立命，为往圣继绝学，为万世开太平, określone przez Feng Youlana jako *hengqu siju* 横渠四句 (cztery horyzontalne zdania), oznaczające kolejno: nawiązanie do konfucjańskiej koncepcji humanitarnego postępowania wobec innych, nawiązanie do koncepcji Mengzi „*liming*” 立命, na bazie której miano tworzyć korzystne rozwiązania i drogi rozwoju dla zwykłych ludzi, nawiązanie do filozofii Konfucjusza i Mengzi o „niekończącej się nauce” jako drodze do osiągnięcia świętości czy też doskonałości oraz idealnej wizji konfucjańskiej „wiecznego pokoju”. Por. Luo Anxuan, *Cong „Hengqu siju” kan Zhang Zai zhexue de ren wen jingsheng* (Filozofia ludzkiej duchowości Zhang Zaia z perspektywy „czterech horyzontalnych zdań”), strona internetowa http://phi.ruc.edu.cn/dept/teacher/cp/luoanxian/200409/203.html (dostęp: 22.10.2012).

[258] Hu Jintao, *Zai jinian Mao Zedong danchen 110 zhounian zuotanhui de jianhua* (Przemówienie z okazji 110. rocznicy urodzin Mao Zedonga), strona internetowa http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/hp/531166.htm (dostęp: 10.08.2010).

W obawie przed uznaniem Chin przez państwa Trzeciego Świata za lidera, chińska dyplomacja rezygnowała z używania argumentów „antyimperialistycznych” czy „antyhegemonistycznych”. W obliczu częściowej izolacji Chiny stanęły wobec trudnego zadania adaptacji do środowiska międzynarodowego. Przede wszystkim głównym elementem prowadzonej polityki, a zatem i języka dyplomacji oraz przytaczanych argumentów, było pozostanie w pokojowych (tj. bezkonfliktowych) relacjach z mocarstwami, w tym przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi i Federacją Rosyjską. Wychodzenie z politycznej izolacji było okazją do przedstawienia własnej argumentacji i wizji stosunków międzynarodowych. Należało zatem poszukiwać partnerów, którzy dawaliby takie możliwości. W tym aspekcie najlepszym partnerem była Rosja, która, podobnie jak Chiny, wychodziła z izolacji jako nowy, poradziecki podmiot. Budowano sieć wzajemnej współzależności gospodarczej, która w ocenie chińskiej miała minimalizować ryzyko wciągnięcia Chin w szerszy konflikt ze Stanami Zjednoczonymi[259].

Dyplomatyczne manewrowanie, mimo licznych w opinii Chińczyków prowokacji ze strony Zachodu, w tym przede wszystkim: amerykańskiej polityki wobec Tajwanu, zbombardowania Ambasady ChRL w Belgradzie oraz incydentu z samolotem EP-3, zostało zakończone sukcesem. Chiny nie zostały sprowokowane do działań na szerszą skalę. Takie działania mogłyby w bardzo krótkim czasie powtórzyć niedawno sprawdzony wariant Związku Radzieckiego. Dodatkowym elementem, w którego cieniu chińska dyplomacja prowadziła działania, była koncepcja „chińskiego zagrożenia”. Wszelkie deklaracje narażone były na ostre ataki zachodnich środowisk konserwatywnych, co zdaniem wielu miało prowokować Chiny do podjęcia aktywnej kontrakcji. Minimalizowanie wpływu argumentów dotyczących *China threat* odbywało się na licznych forach międzynarodowych, a dobitnym przykładem przedstawiającym chińskie intencje była formowana od połowy lat 90. Szanghajska Organizacji Współpracy[260].

W wypowiedziach chińskich polityków oraz rzeczników MSZ istotne w sytuacjach konfliktowych było obarczanie odpowiedzialnością drugiej strony. Chiny, podkreślając swoje pokojowe stanowisko, uzależniały zarówno rozwój relacji bilateralnych, jak i polityki globalnej od zachowania drugiej strony. Pomimo momentów kryzysowych w relacjach z udziałem Stanów Zjednoczonych, w sferze retorycznej Chiny nie dawały się sprowokować. W czasie kryzysu kosowskiego oraz incydentu z samolotem amerykańskim EP-3 głównym odbiorcą chińskich komunikatów była opinia wewnętrzna, na wymagania której musiał odpowiadać

---

[259] Por. Yong Deng, *Hegemon on the Offensive: Chinese Perspectives on U.S. Global Strategy*, „Political Science Quarterly” 2001, no. 3, s. 343−365; T. J. Christensen, *Chinese Realpolitik*, „Foreign Affairs” 1996, vol. 75, no. 5, s. 46−48.

[260] A. Goldstein, *The Diplomatic Face of China's Grand Strategy; A Rising Power's Emerging Choice*, „The China Quarterly” 2001, vol. 168, s. 844−845; P. Heer, *A House United: Beijing's View of Washington*, „Foreign Affairs” 2000, vol. 79, no. 4, s. 18−24.

chiński rząd. Świadczyło to o konieczności sterowania nastrojami opinii publicznej, która często krytycznie odnosiła się wobec prowadzonej polityki i domagała bardziej asertywnych zachowań. Co więcej, w 1997 r. relacje amerykańsko-chińskie zostały określone mianem strategicznych i miały stanowić ważny składnik stosunków międzynarodowych w XXI wieku.

Ponadto retoryka dyplomacji musiała odzwierciedlać zmiany ideowe, jakie zachodziły w Chinach. Zmiana oficjalnej optyki i podkreślanie istoty narodu chińskiego znalazło swoje odzwierciedlenie w argumentacji odwołującej się do tradycyjnych chińskich wartości, a także do utopijnych wizji konfucjańskich. W tym kontekście istotna była wizyta Jiang Zemina w Stanach Zjednoczonych w 2002 r. i wspominanie przez niego wówczas zasady „jedności mimo różnic” oraz podkreślanie, iż pokój jest w tradycji chińskiej najwyższą wartością. Tym samym Chiny dawały do zrozumienia, iż są zainteresowane pozytywnym wkładem w rozwój relacji międzynarodowych. Jednak problemem pozostawała kwestia niedoprecyzowania, kto miał być partnerem w promowaniu chińskich wartości, w oparciu o które miano tworzyć nowy system międzynarodowy[261].

Pomimo krótkiej promocji sloganu „pokojowego wzrastania” i jego negatywnej percepcji w środowisku międzynarodowym udało się dokonać redefinicji chińskich argumentów w polityce zagranicznej. Dotychczasowe argumenty, wynikające z socjalistycznych założeń, mające gwarantować pokojową adaptację Chin, zostały zastąpione podkreślaniem tradycji, historii i dziedzictwa kulturowego jako determinujących pokojowe trwanie Państwa Środka. Wzrastająca klasa bogatych przedsiębiorców, chcąc inwestować na rynkach międzynarodowych, nie mogła przecież posługiwać się socjalistycznymi argumentami, gdyż kompromitowałaby się w oczach potencjalnych partnerów biznesowych. Niewątpliwie zmiana w argumentacji była wynikiem wzmożonej interakcji partii rządzącej ze środowiskiem biznesu. „Pokojowe wzrastanie”, mimo iż kontrowersyjne, umożliwiło zmianę argumentacji, w ramach której Chiny podkreślały własny dorobek jako cywilizacji pokojowej, głęboko zakorzenionej w tradycji konfucjańskiej. Kontrowersyjny slogan umożliwił zatem przekazanie nowych argumentów, bardziej przydatnych w prowadzeniu efektywnej polityki „miękkiego oddziaływania”. Miało to służyć i stwarzać ramy dla chińskiej strategii „wyjścia na zewnątrz”. Dodatkowym przyczynkiem do dyskusji nad sloganem „pokojowego wzrastania” stało się jawne przekazanie chińskich intencji. Niewątpliwie należy uznać, iż hasło zaproponowane w 2003 r. odpowiadało rosnącym aspiracjom chińskiego społeczeństwa. Reprezentująca je władza próbowała pogodzić dochodzące do głosu

[261] Zhang Chuxiu, *Lun Jiang Zemin „he er bu tong” de waijiao linian* (O koncepcji polityki zagranicznej Jiang Zemina „jedności mimo różnic“), „Lilun jie” 2008, nr 12, s. 75−76; Su Hao, *Yi „Sange daibiao” zhongyao sixiang zhidao kaichuang Zhongguo waijiao xin jimian* (Ważna myśl teorii „trzech reprezentacji” jako istotny drogowskaz dla nowej sytuacji dyplomacji Chin), „Waijiao xueyuan xuebao” 2003, nr 4, s. 19.

nastroje nacjonalistyczne i lansowany dotąd pragmatyzm. Mimo sprzyjających warunków międzynarodowych, w tym zaangażowania amerykańskiego w wojnę z terroryzmem oraz negatywnego wizerunku świata arabskiego, chińska argumentacja „pokojowego wzrastania” nie zyskała powszechnej aprobaty. Opinia międzynarodowa negatywnie odpowiedziała na nowe postulaty chińskiej polityki zagranicznej. Test reakcji globalnej wypadł negatywnie, świat przestraszył się jawnej deklaracji, a Chiny w dalszym ciągu poszukiwały odpowiedniej formuły dla opisania swoich działań w polityce zagranicznej. Po kilkumiesięcznym epizodzie głoszenia „pokojowego wzrastania” uznano, iż wzbudził on więcej kontrowersji, toteż został usunięty z politycznych deklaracji.

Rozdział IV
Retoryczny idealizm i konieczność redefinicji roli Chin na arenie międzynarodowej

W lutym 2004 r. na spotkaniu Biura Politycznego Hu Jintao uznał za zasadne „kolektywne studiowanie" koncepcji „pokojowego wzrastania", a premier Wen Jiabao w czasie konferencji prasowej podczas sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych dowodził możliwości realizacji strategii „pokojowego wzrastania". Wkrótce potem, 23 kwietnia, Agencja Prasowa „Nowe Chiny" uznała przedłożoną koncepcję za „narodową strategię" i wydawało się, iż w chińskiej argumentacji „pokojowe wzrastanie" stanie się obowiązującym hasłem na dłuższy czas. Jednak krytyczne refleksje na temat argumentów związanych z koncepcją pokojowego wzrastania, dyskusja wewnętrzna w środowiskach politycznych i akademickich Chin oraz negatywne jej przyjęcie w środowisku międzynarodowym skłoniły elity chińskie do zmian w doborze argumentów dyplomatycznych. „Wzrastanie" inaczej było rozumiane przez Chińczyków, a inaczej przez ich partnerów w relacjach międzynarodowych. Chiny uznawały, iż wzrastanie Państwa Środka odbędzie się w sposób pokojowy, podczas gdy pozostali uważali, iż konflikt jest immanentną częścią procesu wzrostu i upadku mocarstw. Wspomniana reakcja odbiegała od oczekiwań chińskich decydentów i była sprzeczna z kreowanym wizerunkiem Chin jako pokojowego mocarstwa. Zaistniała sytuacja skłoniła elity do redefinicji sloganu, a w konsekwencji do przedłożenia mniej kontrowersyjnego hasła, jakim był „harmonijny świat". Hu Jintao podczas kolejnego forum Boao, a Zeng Qinhong w czasie obrad Narodów Zjednoczonych, przedstawiali politykę chińską w kategoriach „pokojowego rozwoju"[1]. Tym samym nawiązywano do wytycznych z połowy lat 80., przedłożonych przez Deng Xiaopinga. Polityka chińska miała wpisywać się w dwie główne tendencje globalne „pokoju i rozwoju". Mimo że nie zmieniono podstawowej argumentacji przedstawianej przez premiera Zhou Enlaia, to nowe slogany

[1] B. S. Glaser, E. S. Medeiros, *The Changing Ecology of Foreign Policy-Making in China: The Ascension and Demise of the Theory of „Peaceful Rise"*, „The China Quarterly" 2007, vol. 190, s. 299−300; Liu Yi, *Cong „heping jueqi" dao „heping fazhan". Zhongguo heping guoji xingxiang de goujian* (Od „pokojowego wzrastania" do „pokojowego rozwoju". Kreowanie międzynarodowego pokojowego wizerunku Chin), „Huxiang luntan" 2006, nr 2, s. 24−25.

w dalszym ciągu nie rozwiązywały jednoznacznie problemu postrzegania Chin przez świat zewnętrzny. Z jednej strony stwarzały ramy dla chińskich inwestycji przez kreowanie pozytywnego wizerunku i argumentacji, z drugiej jednak tworzyły sytuację, w której Chiny stawały się zakładnikiem własnych, nazbyt pokojowych deklaracji, co mogło ograniczać im możliwości manewru w polityce zewnętrznej. Próbowano odpowiedzieć na następujące pytania: Czy Chiny mogą z powodzeniem chronić swój interes narodowy przy odwoływaniu się do zasad z lat 50. oraz polityki Deng Xiaopinga z czasów kryzysu 1989 roku? Czy kreowanie inności w tym modelu rozwoju, określanym mianem rozwoju naukowego (*kexue fazhan*), było zasadne? W jaki sposób chińskie zasady wkomponować w istniejący system relacji międzynarodowych? Przejęcie argumentacji opartej na chińskiej tradycji miało wypełnić pustkę ideowo-moralną, którą próbowano zapełnić po 1989 roku. Z punktu widzenia statusu, jaki chciały osiągnąć Chiny na arenie międzynarodowej, powrót do myślenia tradycyjnego, opartego głównie na konfucjańskiej moralności, stawał się czymś naturalnym, wręcz oczywistym. Bez tego status niezależności był nie do osiągnięcia, a tylko taki status, oprócz zbudowania materialnej potęgi gospodarczej, umożliwiał doprowadzenie do odrodzenia tradycyjnych chińskich wartości i koncepcji[2]. W 2005 r. w trakcie sesji plenarnej ONZ przewodniczący ChRL Hu Jintao przedstawił wizję świata, do którego zmierzają Chiny – świata harmonijnego. Interpretacja słów przywódcy Chin sprawia pewne trudności związane z towarzyszącym temu kontekstem wewnętrznym oraz międzynarodowym. Z jednej strony próbowano stworzyć państwo oparte na marksistowskiej wizji rozwoju naukowego, z drugiej zaś usiłowano dostosować wizerunek własny do oczekiwań odbiorców zewnętrznych. Dylematy i wyzwania chińskiej dyplomacji narastały wraz ze wzrostem potęgi gospodarczej, a ta z kolei wiązała się z koniecznością prowadzenia aktywnej polityki na arenie międzynarodowej. Istotna była odpowiedź na międzynarodowe oczekiwania, które dotyczyły głównie „bardziej odpowiedzialnej" postawy Chin. Jednak to postawa pasywna stwarzała lepsze możliwości stabilnego rozwoju wewnętrznego. Coraz większe znaczenie Chin w gospodarce światowej oraz konieczność rozwiązania problemu koreańskiego rodziły nowe pytania: Na ile zasady promowane wcześniej mogą być stosowane w obecnej sytuacji? Jakie slogany i argumenty stosować, kiedy sytuacja staje się coraz bardziej skomplikowana i niejednoznaczna? W jaki sposób samemu kreować rzeczywistość międzynarodową, a nie tylko być biernym podmiotem reagującym na politykę Stanów Zjednoczonych? Czy oparcie się na tradycyjnych szkołach filozoficznych w polityce wewnętrznej i zagranicznej będzie odpowiadało współczesnym wyzwaniom? Ponadto, oficjalnie promowana strategia „wychodzenia na zewnątrz" stawała się ważkim wyzwaniem, już nie

[2] S. S. Kim, *China, the United Nations, and World Order*, Princeton University Press, Princeton 1979, s. 46.

tylko instytucjonalnym, ale również retorycznym. Wskazana mnogość wyzwań, dotychczas nieznanych, a związanych głównie z rosnącą interakcją z państwami dotąd obcymi, stanowiła o ważności przekazu i stosowanej argumentacji.

Alternacja władzy i problemy społeczne

Sytuacja wewnętrzna w państwie wywierała istotny wpływ na argumentację przedstawianą przez chińskie władze. Z jednej strony kwestia przejmowania władzy przez nowe pokolenie chińskich przywódców, z drugiej zaś narastające problemy społeczne i konieczność reform katalizowały retorykę dyplomacji chińskiej. Na pierwszym Plenum po XVI Zjeździe KPCh w 2002 r. Hu Jintao przejął funkcję sekretarza generalnego partii. Na sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych wiosną 2003 r. objął stanowisko przewodniczącego Chińskiej Republiki Ludowej. Ważnym posunięciem z punktu widzenia alternacji władzy było zachowanie funkcji przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej przez Jiang Zemina. Niewątpliwie wzorowano się na postępowaniu Deng Xiaopinga, który po XIII Zjeździe w 1987 r. pozostawił w swoim ręku kontrolę nad strukturami siłowymi ChRL. To armia była strukturą gwarantującą stabilizację w państwie, czego dobitnym wyrazem stał się akt okazania posłuszeństwa partii w czerwcu 1989 r. Jak zaznaczył David Yang: „Najważniejsze było utrzymanie stabilizacji w siłach zbrojnych […]. Podobnie jak pozostanie Deng Xiaopinga na stanowisku przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej, tak mianowanie Jiang Zemina na to stanowisko sprzyjało wzmocnieniu morale wojska oraz sprawnej alternacji władzy między pokoleniami”[3]. Precedens wskazywał, jak ważne było zachowanie równowagi w partii. Z tego powodu Zeng Qinghong, z grupy szanghajskiej wspierającej Jiang Zemina, został członkiem Stałego Komitetu Biura Politycznego, a Hu Jintao, w pierwszej kadencji wiceprzewodniczącym państwa. Działania na chińskiej scenie politycznej nie były zatem klarowne, stąd też według wielu opinii planowane przez Hu Jinao przejęcie władzy nie było wówczas przesądzone[4]. Co istotne, w okresie przejmowania, a następnie konsolidacji władzy nowa ekipa rządząca przeprowadziła kampanie polityczne mające odciąć stare koncepcje propagandowo, choć nowe w deklaracjach do nich nawiązywały i miały być ich „twórczym wcieleniem”. W przypadku Hu Jintao i Wen

[3] D. L. Yang, *Leadership Transition and the Political Economy of Governance*, „Asian Survey” 2003, no. 43, s. 27−28; H. L. Miller, *The 10th National People's Congress and China Leadership Transition*, „China Leadership Monitor” 2003, no. 7, s. 1−3.

[4] Bi Jianhai, *The Chinese leadership succession: does it complete or continue?,* „New Zealand International Review” 2003, no. 28, s. 12−14; L. Dittmer, *Leadership Change and Chinese Political Development*, „The China Quarterly” 2003, vol. 176, s. 908−910; idem, *Patterns of Elite Strife and Succession in Chinese Politics*, „The China Quarterly” 1990, vol. 123, s. 421−426.

Jiabao stosowane były slogany „naukowego poglądu na rozwój" (*kexue fazhan guan*), „harmonijnego społeczeństwa" (*hexie shehui*), prowadzono kampanię na rzecz „utrzymywania postępu" (*bao xianjinxin*) oraz kampanię moralnej sanacji „ośmiu honorów i ośmiu hańb" (*ba rong, ba chi*)[5].

Pokojowo przeprowadzone przejęcie władzy skłaniało do dyskusji wokół przyszłej instytucjonalizacji modelu politycznego, jednak frakcyjność pełniła nadal kluczową rolę w podejmowaniu decyzji personalnych. Wydawało się, iż przy następnych przejęciach władzy, pełniący obowiązki wiceprzewodniczący w drugiej kadencji będzie przejmował władzę po ustąpieniu przewodniczącego, a następnie sprawował urząd przez 10 lat. W trakcie przejmowania władzy przez Hu Jintao na scenie politycznej funkcjonowały co najmniej trzy grupy toczące walkę, zarówno w kategoriach ideowych, jak i personalnych: grupa książęca (*taizi dang*) – potomkowie zasłużonych działaczy partyjnych, grupa szanghajska oraz grupa związana z Komunistycznym Związkiem Młodzieży Chińskiej[6]. Niewykluczona była hipoteza, iż precedens pokojowej tranzycji władzy między trzecim a czwartym pokoleniem chińskich liderów stanie się obowiązującym modelem także po kolejnym zjeździe partyjnym. Wskazywały na to dwie nominacje do Stałego Komitetu Biura Politycznego − Xi Jinpinga[7] oraz Li Keqianga[8], które sygnalizowały, iż właśnie tych dwóch polityków zastąpi na XVIII Zjeździe dotychczasowe centralne kierownictwo. Pierwszy, Xi Jinping, ukończył Uniwersytet Qinghua, był synem polityka promującego reformy w prowincji Guangdong na początku lat 80. Xi Zhongxuna, utożsamiany był z pozostającą pod wpływami Jiang Zemina

---

[5] W. Wo-Lap Lam, *Chinks in the Armour of the Hu Jintao Administration*, „China Perspective" 2007, no. 3, s. 4−11; J. Fewsmith, *Promoting the Scientific Development Concept*, „China Leadership Monitor" 2004, no. 11, strona internetowa http://media.hoover.org/documents/clm11_jf.pdf (dostęp: 01.02 2010).

[6] Bi Jianhai, *Political Transition in China*, „New Zealand International Review" 2008, no. 33, s. 17.

[7] Xi Jinping − ur. 1953, w KPCh od 1974 r., związany z prowincjami Shaanxi, Hebei, Fujian i Zhejiang; w komitecie miejskim miasta Fuzhou, rektor Szkoły Partyjnej w Fuzhou; od 1999 r. zastępca gubernatora prowincji Fuzhou; od 2002 r. na stanowiskach partyjnych w prowincji Zhejiang; zastępca członka Biura KC na XV Zjeździe; członek Biura Politycznego KC XVI kadencji; od 2007 r. członek Stałego Komitetu Biura Politycznego, od 2008 r. wiceprzewodniczący państwa; w 2010 r. mianowany na wiceprzewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej; od XVIII Zjazdu sekretarz generalny i przewodniczący Centralnej Komisji Wojskowej. Biogram na podstawie strony internetowej http://www.chinavitae.com/biography/Xi_Jinping|303 (dostęp: 12.03.2013).

[8] Li Keqiang, ur. 1955, w KPCh od 1976 r., absolwent ekonomii Uniwersytetu Pekińskiego w 1982 r.; sekretarz partyjny w powiecie Fengyang w prowincji Anhui (1974−1978), związany z Komunistycznym Związkiem Młodzieży Chińskiej, przewodniczący i członek Stałego Komitetu organizacji w latach 80.; od 1998 r. zastępca pierwszego sekretarza prowincji Henan, członek Komitetu Centralnego XV i XVI Kadencji, członek Stałego Komitetu BP XVII i XVIII Zjazdu, wicepremier oraz zastępca przewodniczącego Centralnej Grupy Kierowniczej ds. Finansów i Ekonomii. Biogram na podstawie strony internetowej http://www.chinavitae.com/biography/Li_Keqiang|263 (dostęp: 12.03.2013).

tzw. grupą szanghajską. Wskazywała na to jego przeszłość polityczna, związana z prowincjami południowymi − Fujianem, Zhejiangiem oraz miastem wydzielonym Szanghaj. Istotna była też przeszłość polityczna jego ojca, który trzykrotnie usuwany był z szeregów KPCh, dwukrotnie w czasach Mao Zedonga i raz po usunięciu Hu Yaobanga w 1987 r., w wyniku dyskusji na temat reform politycznych w Chinach. Za sprawą Wang Zhaoguo, w 1997 r. Wydział Organizacyjny KC KPCh awansował Xi Jinpinga na szczebel centralny[9]. Li Keqiang, z kolei, kojarzony był jako człowiek silnie powiązany z Hu Jintao przez karierę w Komunistycznym Związku Młodzieży Chińskiej, którego był przewodniczącym w latach 1993−1998, następnie związany z prowincjami Henan oraz Liaoning. Pokojowa zmiana we władzach, co warto odnotować, była możliwa dzięki stabilizacji ekonomicznej kraju. W przeciwieństwie do końca lat 80., Chiny nie notowały hiperinflacji, a wzrost gospodarczy był stabilny[10].

Z punktu widzenia prowadzonych kampanii ważnym wydarzeniem było odsunięcie od władzy Bo Xilaia[11] w roku przygotowań do XVIII Zjazdu KPCh. Promowanie „rewolucyjnych pieśni", „powrotu do idei maoistowskich" oraz zmiany argumentacji odpowiadającej bardziej realiom „rewolucji kulturalnej", jakie przyjmował ten polityk, stanowiły duże wyzwanie dla władz centralnych, posługujących się zgoła odmienną retoryką. Sytuacja na przełomie lutego i marca była bardzo dynamiczna. W okresie tranzycji władzy, przed kolejnym zjazdem KPCh, nie bez znaczenia okazał się czynnik zewnętrzny – a mianowicie udział w sprawie Stanów Zjednoczonych. Wang Lijun, denuncjujący działania Bo Xilaia, ujawnił je w amerykańskim konsulacie w Chengdu. Z terytorium Stanów Zjednoczonych wezwał władze centralne, by z racji na skandale finansowe i morderstwo usunęły Bo Xilaia z szeregów Komunistycznej Partii Chin. Jak to określiły władze w Pekinie, postawa syna Bo Yibo mogła być zagrożeniem dla obranego kursu reform i otwarcia, a z punktu widzenia międzynarodowego zarzuty te czyniły niewiarygodnymi głoszone pokojowe intencje Chin. Promowanie „czerwonych pieśni" czy stadionowych wieców, negatywnie kojarzących się z przeszłością, nie sprzyjało kreowaniu pozytywnego wizerunku. Dał temu wyraz premier Wen Jiabao podczas konferencji prasowej 14 marca 2011 r. Ostrzegał wówczas przed możliwością

---

[9] A. Nathan, B. Gilley, *China's New Rulers. The Secret Files*, New York Books Review, New York 2002, s. 125.

[10] A. Miller, *The Preparation of Li Keqiang*, „China Leadership Monitor" 2010, no. 31, strona internetowa http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM31AM.pdf (dostęp: 08.08.2012).

[11] Bo Xilai − ur. 1949, w KPCh od 1980 r.; absolwent dziennikarstwa Chińskiej Akademii Nauk Społecznych (1982); związany z miastem Dalian; od 1993 r. mer miasta oraz pierwszy sekretarz od 1999 r.; gubernator prowincji Liaoning (2001); członek Biura Politycznego XVII kadencji; minister handlu (2004−2007); pierwszy sekretarz miasta wydzielonego Chongqing (2007−2012). Biogram na podstawie strony internetowej http://www.chinavitae.com/biography/Bo_Xilai|72 (dostęp: 12.03.2013).

nawrotu „rewolucji kulturalnej”[12]. W wyniku kolejnej rozgrywki przed zjazdem, Bo Xilai został usunięty z funkcji sekretarza Chongqingu, a ze wszystkich stanowisk zajmowanych w strukturach KPCh pod koniec września; wtedy równocześnie przedstawiono datę zjazdu wyznaczonego na 8 listopada 2012 r.[13]

Problemy związane z układem personalnym w Komunistycznej Partii Chin nie wydawały się zbyt istotne. Ważniejsze dla przejmującego władzę były narastające nierówności i sprzeczności interesów społecznych, których mimo sukcesu reform nie brakowało. Istotnym narzędziem oceny sytuacji były publikowane przez Chińską Akademię Nauk Społecznych „blue booki”, poświęcone sytuacji społecznej. Z punktu widzenia postrzegania chińskich problemów kluczowe znaczenie miało prezentowanie danych dotyczących percepcji problemów przez kadry i społeczeństwo. W przedstawianych badaniach, w opinii lokalnych działaczy najistotniejszy był stabilny wzrost gospodarczy. W 2001 r. wymieniano go jako najważniejszy czynnik, z kolei od 2002 r. zauważalne było wskazywanie stabilizacji w centralnym kierownictwie jako czynnika warunkującego społeczny spokój (por. tab. 8).

Tabela 8. Wyznaczniki stabilizacji społecznej (% wskazań najważniejszego czynnika)

Wyznaczniki stabilizacji społecznej	2001	2002	2003	2004	2005	2007
Stabilny wzrost gospodarczy	64,7	52,6	56,0	49,5	49,7	53,2
Stabilność emocjonalna	13,7	15,0	14,7	26,2	18,9	21,4
Stabilne przywództwo	1,0	0,8	1,7	1,9	2,1	2,6
Stabilne ceny	1,0	0,8	–	0,9	0,7	1,3
Bezpieczeństwo społeczne	3,9	2,3	4,3	4,7	8,4	2,6
Stabilizacja polityczna	12,7	23,3	16,4	15,0	11,9	13,6
Standard życia	–	4,5	3,4	0,9	4,9	3,9
Stabilne zatrudnienie	2,9	0,8	3,4	0,9	3,5	1,3

Źródło: Xie Zhiqiang, Pan Jia, *Dangzheng lingdao ganbu dui 2007–2008 nian Zhongguo shehui xingshi de jiben kanfa* (Podstawowe opinie kadr na temat sytuacji społecznej 2007–2008), [w:] *2008 nian Zhongguo shehui xingshi fenxi yu yuce* (Niebieska Księga, Rok 2008: Analiza i prognoza rozwoju społeczeństwa chińskiego), red. Ru Xin, Lu Xueyi, Li Peilin, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2007, s. 143–150.

[12] *Wen says China needs political reform, warns of another Cultural Revolution if without*, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-03/14/c_131466552.htm (dostęp: 11.07.2012).

[13] Szerzej na temat sprawy Bo Xilai'a zob.: *South China Morning Post*, strona internetowa http://www.scmp.com/topics/bo-xilai (dostęp: 20.12.2012).

Niebagatelnym zadaniem było zdefiniowanie i rozgraniczenie roli i wpływu władz lokalnych. Na początku reform 31,25% delegatów na zjazdach stanowili politycy związani ze szczeblem centralnym, podczas gdy na XVI Zjeździe procent ten wynosił 56,68%. Świadczyło to o postępowaniu procesu marginalizacji elit lokalnych, a hasło demokracji wewnątrzpartyjnej rozmijało się z rzeczywistością[14]. Wobec tego elity lokalne przywiązywały małą wagę do tej koncepcji, jako niemającej wpływu na reformy polityczne w Chinach. W tej sytuacji kolejnym wyzwaniem była reforma administracyjna Chin, która mogła bezpośrednio wpłynąć na funkcjonowanie systemu społecznego i gospodarczego. Elity lokalne nie przywiązywały zasadniczej wagi do administracji centralnej, raczej zainteresowane były sprawnym i efektywnym zarządzaniem na poziomie lokalnym. Tworzyło to podstawy do wywierania presji na władze centralne o przeprowadzenie decentralizacji państwa[15].

Odwołując się do chińskiej sentencji „To woda łódź unosi, to woda łódź przewraca"[16], coraz większą uwagę zaczęto poświęcać analizie nastrojów społecznych. Można tu zaobserwować rosnące dysproporcje w postrzeganiu problemów społecznych między elitami władzy a zwykłymi obywatelami. W odróżnieniu od kadr partyjno-państwowych, w oczach opinii społecznej to inflacja, brak dostępu do służby zdrowia oraz bezrobocie wymieniane były jako najważniejsze problemy społeczne współczesnych Chin. W przedstawianych analizach w 2008 r. 62,9% (w obszarach miejskich) i 64% (w obszarach wiejskich) badanych uznawało inflację za główny problem społeczny, następnie ograniczony dostęp do służby zdrowia − odpowiednio 42,1%, 39,1%, a problemy związane z zatrudnieniem – 34,4% w miastach, a tylko 18,3% w obszarach wiejskich. Inflacja jawiła się jako największy problem; blisko 80% gospodarstw domowych uznawało ją za główną przyczynę rosnących perturbacji życiowych[17]. Między 2007 a 2008 ceny żywności wzrastały średnio o 7%, lecz w lutym 2008 r. nastąpił rekordowy wzrost 23% rok do roku. Mając w pamięci sytuację gospodarczą z końca lat 80., władze podjęły kroki, by marginalizować negatywny wpływ inflacji na pokojową tranzycję władzy[18].

---

[14] Yumin Sheng, *Central−Provincial Relations at the CCP Central Committees*, „The China Quarterly" 2005, vol. 182, s. 352−353.

[15] J. W. Lewis, Xue Litai, *Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success*, „The China Quarterly" 2003, vol. 176, s. 926−939.

[16] Por. Mencjusz i Xunzi, *O dobrym władcy, mędrcach i naturze ludzkiej*, wybór, tłum. i wstęp M. Religa, Wydawnictwo Akademickie „Dialog", Warszawa 1999, s. 28.

[17] Li Peilin, Li Wei, *2008 nian: Zhongguo minsheng wenti diaocha baogao* (Rok 2008: Raport o problemach codziennych społeczeństwa chińskiego), [w:] *2009 nian: Zhongguo shehui xingshi fenxi yu yuce* (Rok 2009: Sytuacja społeczeństwa chińskiego. Analizy i prognozy), red. Ru Xin, Lu Xueli, Li Peilin, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2008, s. 21−25; Tang Wenfang, *Public Opinion and Political Changes in China*, Stanford University Press, Stanford 2005, s. 60−65.

[18] *Why China's Leaders Fear Inflation*, strona internetowa http://thediplomat.com/2011/05/23/why-china%E2%80%99s-leaders-fear-inflation/ (dostęp: 10.08.2012).

Oprócz wspominanych wyżej różnic, jako coraz poważniejszy jawił się problem rozwarstwienia społecznego. W 2008 r. tylko 17,3% respondentów uznawało, iż w społeczeństwie chińskim nie ma konfliktu interesów, blisko 5% twierdziło, iż jest to bardzo poważny konflikt, 45,1%, iż zderzenie interesów jest istotne w niewielkiej skali. W 1989 r. stosunek zarobków między miastem a wsią wynosił 2,28:1. W 2004 r. przychody roczne w miastach wyniosły 9422 RMB, natomiast na wsiach 2936 RMB – proporcje między zarobkami wynosiły już 3,21:1[19]. Uśrednione dane nie obrazują jednak skali zjawiska. Porównując przychody mieszkańców Szanghaju i prowincji Guizhou, odnotowano dużo większe dysproporcje: w 1990 r. stosunek między tymi przychodami był jak 7,33:1, natomiast w 2003 r. 12,97:1[20]. Jak stwierdził profesor Hu Angang z pekińskiego Uniwersytetu Qinghua, w 2020 r. stosunek przychodów ludności w miastach i na wsi będzie prawdopodobnie wynosił 5:1[21]. Sytuacja pogarszała się już w latach 90. XX wieku. W 1996 r. przychody chłopów wzrosły w stosunku do roku poprzedniego o 9%, w rok później już tylko o 4,6%, w kolejnym o 4,3%, natomiast w pierwszej połowie 2000 r. zaledwie o 1,8%. Niemniej jednak już w 2004 r. zarobki chłopów były wyższe o 314 RMB, czyli 12% więcej w stosunku do 2004 r. Według danych opublikowanych przez Chiński Urząd Statystyczny, koszty utrzymania wzrosły w 2004 r. o 12,4% w stosunku do 2003 r.[22] Nierówności społeczne powodowały liczne protesty społeczne, których liczba wzrosła z 8706 w 1993 r. do 87 tys. w 2005 r. Do napięć społecznych dochodziło między społecznością wiejską a lokalnymi władzami, które często trakowały protestujących „jako nieznających realiów i faktów"[23]. Konieczność rozładowania napięć społecznych powstała na przykład podczas protestów w grudniu 2010 r. w Wukan, w południowej części prowincji Guangdong. W wyniku starć zginęło kilka osób, władze na szczeblu prowincji chcąc załagodzić konflikt, zgodziły się na wolne wybory do władz komitetu wiejskiego[24].

---

[19] „Renmin ribao", 08.02.2006, s. 1.

[20] Lu Xueyi, *Tiaozhang chenggui guanxi, jiejie hao nongcun, nongming wenti* (Wyzwania relacji miasto–wieś, dobre rozwiązania problemów wiejskich i robotników w miastach), [w:] *2005 nian: Zhongguo shehui xingshi fenxi yu yuce* (Niebieska Księga, Rok 2005: Analiza i prognoza rozwoju społeczeństwa chińskiego), red. Ru Xin, Lu Xueyi, Li Peilin, Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2004, s. 180–181.

[21] Por. *ibidem*, s. 181.

[22] M.in. *2004 nian: nongcun pinkun zhuankuang jiance baogao* (Rok 2004: Komunikat o biedzie chińskich chłopów), strona internetowa http://www.stats.gov.cn/tjgb/qttjgb/qgqttjgb/t20050421_402244388.htm (dostęp: 11.02.2012).

[23] Szerzej na ten temat zob.: Li Lianjiang, K. J. O'Brien, *Protest Leadership in Rural China*, „The China Quarterly" 2008, vol. 193, s. 1−23; Cai Yongshun, *Local Government and the Suppression of Popular Resistance in China*, „The China Quarterly" 2008, vol. 193, s. 24−42.

[24] O rozwarstwieniach i konfliktach społecznych zob.: B. Góralczyk, *Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Wydawnictwo „Sprawy Polityczne", Warszawa 2010, s. 253−256; *Wukan Revolt Shows China's Need for Fair Procedures to Resolve Conflict*, strona internetowa http://english.caixin.com/2011-12-30/100344493.html (dostęp: 15.10.2012).

Innym problemem, przed którym stanęły chińskie władze, jest starzenie się społeczeństwa. Według danych Chińskiej Akademii Nauk Społecznych, proces starzenia się Chińczyków będzie narastał w najbliższych dziesięcioleciach. Najbardziej znaczącym wskaźnikiem jest liczba dzieci w przedziale wiekowym 0−14 lat oraz osób po 65. roku życia. O ile do 2030 r. procentową przewagę będą mieli młodsi: w 2015 r. − 19,25% : 9,6% , 2020 r. − 18,59% : 11,92%, to już po 2030 r. „starsi" uzyskają liczebną przewagę, stanowiąc 16,59% w stosunku do 15,6% dzieci. Ta tendencja utrzyma się w przewidywanej przyszłości, a w 2050 r. przewaga osób po 65. roku życia (24,28 % : 14,68% „młodych") będzie już bardzo poważna[25].

Dla oceny efektywności oficjalnej ideologii, niebagatelnym źródłem informacji stały się badania młodzieży pod kątem zmieniających się preferencji ideowych. Dyskusje wokół „jedności narodowej" i „kolektywizmu społecznego", które postrzegane były jako element warunkujący renesans narodu chińskiego, spotykały się z negatywnym odbiorem młodego pokolenia urodzonego w latach 80. i 90. XX wieku. Młoda generacja postrzega świat w sposób materialistyczny i bardziej pragmatyczny, służący partykularnym interesom. Większość młodych (72,7%) widzi relacje międzyludzkie jako opierające się na „walce jednostek". Tylko 17,2% wyraża chęć budowy komunizmu, a co bardzo znamienne, 61% młodzieży identyfikuje się z zachodnim systemem liberalnym, 94% ankietowanych pozostaje pod silnym wpływem kultury zachodniej[26].

Wzrastająca potęga gospodarcza, ale również narastające problemy społeczne i kryzys wartości przyczyniły się do zastąpienia dyskursu poświęconego „wiekowi hańby i upokorzenia" rewitalizacji studiów narodowych i promowaniu studiów konfucjańskich. Oficjalnie wiązało się to z promowaniem hasła „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego", co miało symbolizować nową erę w relacjach międzynarodowych[27]. Renesans narodu chińskiego miał być poparty ogromnymi doświadczeniami z przeszłości oraz bogatym dorobkiem cywilizacyjno-kulturowym. Na początku XXI wieku chińskie elity zdały sobie sprawę, iż całościowy rozwój państwa nie jest możliwy na drodze osiągnięcia jedynie materialnego

---

[25] Na temat problemów społecznych zob. również: Zhang Yi, *13 yi zhihou Zhongguo renkou de xin tezheng* (Nowe cechy charakterystyczne ludności Chin po przekroczeniu 1,3 mld ludności), [w:] *2006 nian Zhongguo shehui fenxi yu yuce* (Niebieska księga społeczna, Analiza i prognoza sytuacji społeczeństwa w Chinach w 2006 r.), Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2006, s. 98. Na temat problemów wewnętrznych zob. również: Zhongmin Wu, *Urban unemployment in China: some stylized factors*, [w:] *Globalization, Competition and growth of China*, eds Jian Chen, Shujie Yao, Routledge, Oxon, New York 2006, s. 298−307; R. Sanders, Yang Chen, *Crossing the River and feeling which stones? China's transition to the „new economy"*, s. 308−331; B. Dodson, *China: inside out, 10 irreversible trends reshaping China and its Relationship with the World*, Willey and Son, Singapore 2011, s. 47−66.

[26] S. Rosen, *Contemporary Chinese Youth and the State*, „The Journal of Asian Studies" 2009, no. 2, s. 365−367.

[27] E. Medeiros, M. Fravel, *China's New Diplomacy*, „Foreign Affairs" 2003, no. 6, s. 32−33.

dobrobytu. Mimo że elementy duchowe włączono w ramy naukowego rozwoju, to jednak budowa tożsamości i reputacji nie mogła wiązać się tylko z tym, co naukowo udowodnione.

Wobec zaistnienia sytuacji określanej jako kryzys moralnych wartości, już w 2001 roku przyjęto „Plan w sprawie rozwoju moralności obywatelskiej", a pięć lat później „Plan rozwoju chińskiej kultury", będący częścią 11. Planu pięcioletniego 2006−2010. Dla formułowania nowych założeń polityki wewnętrznej priorytetowy był powrót i rewitalizacja myśli konfucjańskiej (*rujia fuxing*). Chińskie władze w obliczu kryzysu społecznego uznawały, iż: „Chińska kultura, z wielkim i wspaniałym dorobkiem ponad 5 tys. lat, przyczyniła się do postępu ludzkości. To dziedzictwo jest spoiwem, źródłem nadzwyczajnego dynamizmu społeczeństwa oraz siły oporu, jakie stawiamy względem trudnych wyzwań i złożoności świata"[28]. W oparciu o nowo promowane slogany rozpoczęto kampanie: w partii „utrzymywania postępu", w społeczeństwie „ośmiu postaw honorowych i ośmiu postaw haniebnych". 4 marca 2006 r. przedstawiono główne postulaty *ba rong, ba chi*, do których zaliczono jako osiem postaw honorowych: miłość ojczyzny, służbę ludowi, podążanie za postępem naukowym, działanie na zasadach „wspólnej pomocy", uczynność i uczciwość, postawę godną zaufania, zdyscyplinowanie i działanie w zgodzie z prawem oraz pracowitość. Do tego dodano osiem postaw haniebnych: zdradę ojczyzny, sprzeniewierzanie się ludowi, głupotę i ignorowanie nauki, unikanie pracy, egoistyczne osiąganie zysków kosztem innych, zapominanie o podstawach moralności, łamanie dyscypliny i dekadencję[29]. Co ważne, z punktu widzenia redefinicji sloganów, w trakcie tej kampanii doszło do modyfikacji sloganu budowy „zjednoczonej dobroci i przyjaźni" na „zjednoczoną wspólną pomoc", która, jak stwierdzano, będzie prowadzić do ogólnej dobroci i przyjaźni oraz zjednoczenia. Kampania miała tworzyć podstawy budowy harmonijnego społeczeństwa, które zapowiadane było przez kolejne pokolenie chińskich przywódców[30].

Postawienie na rozwój oraz rewitalizację tradycji i kultury silnie zaakcentowano na VI Plenum z października 2011 r. W opublikowanym komunikacie uznano, iż jednym z elementów powinno być stworzenie zarządzania społeczeństwem (*shehui guan li)* w sferze niematerialnej. Uznawano, iż taką rolę będzie pełniło wychowanie patriotyczne, a także zwiększenie kontroli nad nowymi mediami: „[…] wzmocnienie nadzoru i zarządzania sieciami społecznymi oraz komunika-

---

[28] S. Billioud, *Confucianism, „Cultural Tradition" and Official Discourse in China at the Start of the New Century*, „Asian Perspective" 2007, no. 3, s. 53.

[29] Kampania „barong, bachi", strona internetowa http://www.xinhuanet.com/politics/zt20060320/ (dostęp: 12.10.2012).

[30] Por. You Guoli, *Barong, bachi wei gongmin jiben daode guifang de fengfu he fazhan* (Kampania barong, bachi wzbogaca i rozwija podstawowe normy moralne obywateli), „Lilun yuekan" 2006, nr 6, s. 173−175; Pan Yiteng, Qiu Haifeng, *„Barong, bachi": shehui zhuyi hexie de daode suqiu* (Kampania barong, bachi to odpowiedź na zapotrzebowanie socjalistycznego społeczeństwa harmonijnego), „Sixiang zhengzhi jiaoyu yanjiu" 2007, nr 1, s. 85−87.

torami, uregulowanie dystrybucji informacji oraz doskonalenie racjonalnego i cywilizowanego zastosowania Internetu"[31].

W sytuacji narastającego konfliktu interesów oraz wzrastających dysproporcji społecznych władze chińskie stawały przed trudnym zadaniem przestawienia argumentacji zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Słowem-kluczem, jak się okazało, stał się nawrót − choć tylko retoryczny − do konfucjańskiej koncepcji harmonii.

Idealna wizja harmonijnego świata i dywersyfikacja argumentów

Chiny, zarówno w dyskusjach wewnętrznych, jak i na forach międzynarodowych, przedstawiane były jako podmiot przyczyniający się do rozwoju ludzkości. Aspiracje Chin, wyrażane przez każde kolejne pokolenie chińskich liderów, najpełniej ukazane zostały poprzez promowanie hasła „odrodzenia narodu chińskiego", którego po raz pierwszy użył w referacie partyjnym XVI Zjazdu Jiang Zemin. Niewątpliwie nasilenie używania sloganu „odrodzeniowego" w czasie zjazdów XVI i XVII wskazuje z jednej strony na rosnącą chęć odgrywania poważnej roli w stosunkach międzynarodowych, z drugiej zaś staje się odpowiedzią na nasilające się nastroje nacjonalistyczne w społeczeństwie chińskim. Istotnym elementem dyskursu partyjnego było anonsowanie przez Hu Jintao ochrony światowego pokoju jako głównego zadania Chin w stosunkach międzynarodowych. W czasie zjazdu partii w 2002 r. Jiang Zemin wspominał o wprawdzie niewielkiej, ale istniejącej możliwości wybuchu wojny globalnej. Z kolei Hu Jintao uznawał sytuację za stabilną i korzystną dla polityki zagranicznej Chin, choć globalizacja stawała się poważniejszym wyzwaniem niż uznawano poprzednio.

W referacie z 2002 r. Jiang Zemin nakreślił istotę chińskiej polityki zagranicznej: „Relacje z mocarstwami są kluczowe, relacje z państwami sąsiedzkimi najważniejsze, relacje z państwami rozwijającymi podstawowe". Jednak, co bardziej znaczące, w referacie partyjnym z 2007 r. zamiast „niezależnej polityki w stosunkach międzynarodowych" uznano, iż Chiny jako jeden z aktorów relacji światowych będą prowadzić politykę „wzajemnej współzależności oraz wspólnych korzyści, wygrany−wygrany", wyrażając swoją solidarność ze światem, głównie z państwami rozwijającymi się. Do podstawowych różnic, które zostały wyeksponowane w partyjnych referatach, zaliczyć należało nakreślenie podstawowego celu, za który Jiang Zemin uznał budowę społeczeństwa zamożnego (*xiaokang shehui*), a Hu Jintao budowę społeczeństwa harmonijnego (*hexie shehui*).

[31] *6th Plenum Report Suggests China Will Strengthen Internet Management*, strona internetowa http://cmp.hku.hk/2011/10/26/16743/ (dostęp: 10.01.2012).

Fundamentalną zasadą polityki zagranicznej było traktowanie wszystkich państw jako równorzędnych, niewskazywanie tym samym głównych punktów odniesienia na arenie międzynarodowej. W dalszym ciągu mimo zachodzących zmian, w tym wojny z terroryzmem czy kryzysów gospodarczych, podtrzymywano ramy przyjęte w latach 80. przez Deng Xiaopinga (por. tab. 9 i 10).

Tabela 9. Użycie sloganów politycznych w referatach partyjnych (1982–2007)

Slogany polityczne	1982	1987	1992	1997	2002	2007
Kapitalizm /hegemonizm/imperializm	5/1/1	14/2/1	5/3/0	5/2/1	0/3/0	0/2/0
Marksizm	9	24	28	28	10	24
Odrodzenie narodu chińskiego	–	1	1	1	10	7
Ochrona światowego pokoju	1	1	2	2	3	8
Polityka siłowa	–	–	3	1	3	2
Stary porządek gospodarczy świata	–	–	–	1	1	–
Trzeci Świat/ państwa rozwijające się	–/–	1/–	6/–	5/–	2	–/3
Harmonia społeczna /harmonijny świat	–/–	–/–	–/–	–/–	6/1	34/1
Nowy porządek globalny	–	–	5	2	1	–

Źródło: oprac. własne na podstawie referatów partyjnych, strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/64162/index.html (dostęp: 21.01.2011).

Interesująca z punktu widzenia języka i argumentów jest analiza sprawozdań z pracy rządu przedstawianych corocznie przed Ogólnochińskim Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych. Należy podkreślić, iż w przytaczanych sprawozdaniach, podobnie jak to miało miejsce w poprzednich dekadach, polityka zagraniczna nie była znaczącym elementem omawianej sytuacji. Między 2002 a 2012 rokiem najwięcej miejsca poświęcono polityce zagranicznej Chin w sprawozdaniu Zhu Rongji w 2002 r., co stanowiło 4,27% całego tekstu, najmniej natomiast w sprawozdaniu Wen Jiabao w 2002 r., tych spraw dotyczyło 2,02% całego raportu[32]. W porównaniu z ostatnim sprawozdaniem, przedstawionym przez Zhu Rongji w marcu 2003 r., w 2004 r. Wen Jiabao odmiennie postrzegał relacje między Chinami a państwami rozwiniętymi. Administracja Wen Jiabao uznawała za konieczne poszukiwanie punktów wspólnych w interesach Chin i państw rozwiniętych, inaczej niż w poprzedniej kadencji, gdzie za kluczową kwestię uznano poprawę i rozwój tychże relacji. Ponadto po 2005 r. w raportach nie wspominano już o budowie sprawiedliwego międzynarodowego systemu gospodarczego.

[32] Analiza ilościowa sprawozdań za okres 1993–2007 została przedstawiona w pracy You Zeshen, *op. cit.*, s. 52.

Tabela 10. Ocena sytuacji międzynarodowej w referatach partyjnych (2002−2007)

Zagadnienia	2002	2007
Ocena sytuacji międzynarodowej	Pokój i rozwój, wielobiegunowość, globalizacja gospodarcza jako elementy stabilnej sytuacji międzynarodowej, możliwość wybuchu dużej wojny jest niewielka, hegemonizm i polityka siły zmieniają swoje oblicze	Pokój i rozwój jako główne tendencje, tylko w warunkach pokoju możliwy jest rozwój, sytuacja międzynarodowa ogólnie jest stabilna
Zagrożenie dla pokoju światowego	Istotne tradycyjne i nietradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa. Terroryzm, hegemonizm i polityka siły posiadają nowe oblicze	Hegemonizm, polityka siły, lokalne konflikty, inne gorące punkty, istotne tradycyjne i nietradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa
Ocena postawy własnej	Niezależna polityka, nietworzenie sojuszy, antyhegemonizm, Chiny nie stają się hegemonem	Polityka pokoju i rozwoju, Chiny nie stają się hegemonem, nierozszerzające swoich wpływów mocarstwo
Podstawowy cel	Budowa społeczeństwa zamożnego, przyspieszenie modernizacji socjalizmu	Wcielenie naukowego poglądu na rozwój, wyzwalanie myśli, budowa społeczeństwa harmonijnego, zwycięstwo w budowie społeczeństwa zamożnego
Cele rozwoju wewnętrznego	Budowa socjalistycznej gospodarki rynkowej, kompleksowo zamożnego społeczeństwa	Szybki, dobry rozwój, budowa postępowego społeczeństwa, rozkwit kultury
Cele w polityce międzynarodowej	Pokojowa dyplomacja, nowy pogląd/koncepcja na bezpieczeństwo	Pokojowa, oparta na rozwoju polityka, strategia otwarcia oparta na win−win
Strategiczne podejście	Państwa rozwinięte, sąsiedzi, państwa Trzeciego Świata, udział Chin w organizacjach międzynarodowych	Państwa rozwinięte, sąsiedzi, państwa Trzeciego Świata, udział w organizacjach międzynarodowych

Źródło: Men Honghua, *Zhongguo Guoji Zhanlue Daolun* (Wprowadzenie do strategii międzynarodowej Chin), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2009, s. 205−206.

W 2008 i 2009 r. określając sytuację międzynarodową, Wen Jiabao uznał, iż Chiny będą prowadziły politykę win−win (*gongying*)[33]. Jednocześnie od

[33] Wen Jiabao, *2009 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2009), strona internetowa http://www.gov.cn/2009lh/content_1259471.htm (dostęp: 11.10.2012).

2008 r., co wiązało się ze zwiększającą się aktywnością Chin na arenie międzynarodowej, deklarowano, iż chiński rząd poprzez narzędzia dyplomatyczne będzie chronił interesy obywateli i podmiotów gospodarczych inwestujących poza granicami Chin[34].

Między 2008 a 2011 r. zmieniał się również kontekst deklaracji sloganu „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego". W 2008 i 2009 r. zjednoczenie z Tajwanem było uznane za warunek konieczny dla wielkiego odrodzenia narodu chińskiego. Jednak już w raporcie z 2010 r. premier Wen Jiabao przedstawiał odrodzenie narodu chińskiego jako wspólny „wysiłek" rodaków z Hongkongu i Macau, a w 2011 r. jako „pokonywanie trudności" w budowie społeczeństwa zamożnego[35].

Asertywna i bardziej aktywna postawa Chin wobec tworzenia wielobiegunowego układu międzynarodowego wyrażała się w 2004 r. w „nieustannej promocji", podczas gdy w 2010 r. chińskie podejście określano mianem „nieustannego wywierania presji". W podobnym tonie określano politykę wobec państw rozwiniętych, które ograniczały eksport wysokich technologii do Chin, broniąc w ten sposób własnych interesów. Niewątpliwie interesującym posunięciem było odejście, począwszy od 2008 r., od zasad pokojowego współistnienia, co jak się wydaje zostało zinterpretowane jako ograniczenie możliwości manewru w polityce zagranicznej wobec wzrastającej potęgi Chin i zastąpienie go sloganem „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego"[36].

Najsubtelniejszym posunięciem było odejście od polityki „zjednoczonego frontu" wobec państw rozwijających się. O ile wobec państw rozwiniętych, określanych mianem mocarstw, Chiny miały jedynie utrzymywać stosunki, o tyle z państwami rozwijającymi się miały prowadzić bardziej zaangażowaną politykę. W pierwszej dekadzie XXI wieku tylko w dwóch sprawozdaniach, w 2003 i 2008 r., określano relacje z państwami rozwijającymi jako *tuanjie hezuo* – zjednoczona współpraca, podczas gdy w latach 90. był to powszechnie, rokrocznie stosowany zwrot. Do 2010 r. relacje z państwami rozwijającymi się nie miały, prócz ochrony wspólnych interesów, wypracowanego celu i były określane jako współpraca oparta na wzajemnych korzyściach, przyjaźni i współpracy. W 2010 r. Wen Jiabao sygnalizował wspólne działania na rzecz reformy systemu międzyna-

---

[34] Idem, *2008 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2008), strona internetowa http://www.china.com.cn/2008lianghui/2008-03/19/content_13046560.htm (dostęp: 11.10.2012).

[35] *Ibidem*; idem, *2010 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2010), strona internetowa http://www.china.com.cn/policy/txt/2010-03/15/content_19612372.htm (dostęp: 11.10.2012); idem, *2011 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2011), strona internetowa http://www.china.com.cn/policy/txt/2011-03/16/content_22150608.htm (dostęp: 11.10.2012).

[36] *Ibidem*; idem, *2005 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2005), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201218.htm (dostęp: 11.10.2012); idem, *2006 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2006), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2009-03/16/content_1260216.htm (dostęp: 11.10.2012); idem, *2007 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2007), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2009-03/16/content_1260188.htm (dostęp: 11.10.2012).

rodowego, mającej chronić interesy państw rozwijających się, a w 2011 r. mówił o aktywnej partycypacji państw rozwijających się w globalnym systemie gospodarczym. W sprawozdaniu z 2011 r. pojawiło się określenie „państwa najbardziej nierozwinięte", z którymi miano wzmacniać import w celu wyrównania bilansu w handlu zagranicznym[37].

W odniesieniu do roli Chin na arenie międzynarodowej doszło do znaczącego przewartościowania. Do 2005 r. Chiny miały odgrywać konstruktywną rolę, lecz była ona ograniczana tylko do działań w ramach Narodów Zjednoczonych, podczas gdy w raportach z lat 2006–2011 Chiny taką rolę widziały dla siebie w rozwiązywaniu „istotnych problemów, zarówno globalnych, jak i regionalnych", co wskazywało na możliwość tworzenia wielostronnych platform dla rozwiązywania narastających problemów[38] (por. tab. 11).

Tabela 11. Slogany związane z polityką zagraniczną w sprawozdaniach z prac rządu (2003–2012)

Slogany dotyczące polityki zagranicznej	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Imperializm	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hegemonizm	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–
Kapitalizm	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Pokój światowy	1	2	1	–	2	–	–	1	–	–
Państwa rozwinięte	3	1	1	1	–	1	–	2	–	1
Państwa rozwijające się/ zjednoczenie i współpraca	4/2	2/–	1/–	1/–	–/–	3/3	2/–	2/–	4/–	3/1
Pięć zasad pokojowego współistnienia	1	1	1	1	1	–	–	–	–	–
Wielkie odrodzenie narodu chińskiego	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1
Chiński interes narodowy	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–
Wielobiegunowość/multilateralizm	1/–	2/–	1/–	–/–	–/–	–/–	–/–	–/–	–/1	–/–
Prawa człowieka	–	–	–	–	1*	1*	1*	1*	1*	–
Okres strategicznej szansy	–	1	2	–	–	–	1	1	1	2
Harmonijny świat	–	–	–	–	4	–	–	–	–	1

* W kontekście ochrony praw kobiet i osób starszych.

Źródło: oprac. własne na podstawie analizy sprawozdań z pracy rządu 2003–2012

[37] *Ibidem*; Zhu Rongji, *2003 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2003), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201173.htm (dostęp: 11.10.2012); Wen Jiaobao, *2011 nian zhengfu gongzuo baogao…*

[38] Idem, *2005 nian zhengfu gongzuo baogao…*, do: idem, *2011 nian zhengfu gongzuo baogao…*

Do stwierdzenia, czy nowy slogan, zastępujący kontrowersyjne „pokojowe wzrastanie", właściwie spełniać będzie swoją funkcję, zasadniczą wskazówką była ocena procesów zachodzących w stosunkach międzynarodowych, a przyświecała temu myśl o konieczności stworzenia pozytywnego środowiska dla rosnącej roli Chin. W lipcu 2005 roku, w czasie spotkania przywódców Chin, Indii, Brazylii, Afryki Południowej oraz Meksyku w Gleneagles, Hu Jintao przedstawił chińską wizję globalizacji. W dalszym ciągu dominował w niej maoistowski pogląd o biednym Południu i bogatej Północy. Wiodący był problem globalnej niesprawiedliwości, który przedstawiony został w sposób następujący: „W celu wykorzystywania możliwości oraz stawiania czoła wyzwaniom, z jednej strony państwa rozwijające się powinny polegać na sobie i przeprowadzać reformy, wprowadzać innowacyjną gospodarkę oraz tworzyć i rozwijać nowe siły wytwórcze, z drugiej zaś tworzyć korzystne środowisko do rozwoju przez otwarcie na świat zewnętrzny, biorąc aktywny udział w gospodarczej i technologicznej rywalizacji i współpracy z innymi państwami"[39].

Ocena globalnego układu sił stawiała Chiny w sytuacji, w której dokonywały oceny, same stawiając sięw roli podmiotu posiadającego misję doprowadzenia do zapanowania globalnej sprawiedliwości. Taka postawa była sankcjonowana doświadczeniami historycznymi Chin – posiadaniem w przeszłości statusu państwa półkolonialnego, przeżywającego traumę „wieku upokorzeń", co upodabniało je do państw rozwijających się. W rezultacie oficjalnych ocen globalizacji, we wrześniu 2005 r. Hu Jintao przedstawił wizję świata harmonijnego, którą zaprezentował w wystąpieniu na forum Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. W czterech punktach przewodniczący Chin gwarantował bezpieczeństwo i stabilizację mającą doprowadzić do zachowania „wiecznego pokoju" (*chijiu heping*). Pierwszym z wymienionych warunków był multilateralizm (*duobian zhuyi*), który gwarantował realizację założeń wspólnego bezpieczeństwa. We współczesnych stosunkach międzynarodowych państwa miały wystrzegać się „zimnowojennego myślenia", a w zamian kreować podstawy wspólnego bezpieczeństwa w oparciu o zasady Karty Narodów Zjednoczonych. Na drodze do zbudowania „harmonijnego świata" konieczne było przestrzeganie następujących warunków: zakazu ingerencji w suwerenne sprawy niezależnych państw, arbitralnego użycia sił zbrojnych, wspólne zwalczanie terroryzmu oraz przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu broni nuklearnej. Drugi punkt dotyczył wspólnego rozwoju, który powinien być promowany z uwagi na dysproporcje w rozwoju globalnym. Sprawiedliwa globalizacja miała przynosić zyski wszystkim, zwłaszcza państwom rozwijającym się. Różnice w rozwoju i polaryzacja oraz brak sprawiedliwego systemu gospodarczego w dalszym ciągu były postrzegane jako zagrożenie dla pokoju światowego.

---

[39] *Address by President Hu Jintao of China at Meeting of Leaders from China, India, Brazil, South Africa and Mexico*, 2005/07/07, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t203673.htm (dostęp: 13.07.2012).

Wspólnota międzynarodowa powinna promować wspólne rozwiązania w dziedzinie ochrony zdrowia, równych praw kobiet oraz globalnego rozwoju mającego zmniejszać różnice między bogatymi a biednymi. W punkcie trzecim Hu Jintao odnosił się do „ducha tolerancji" jako podstawy budowania harmonijnego świata. Różnorodność, jak zaznaczał przewodniczący, była charakterystyczna dla historii ludzkości i rozwoju, stąd też świat potrzebował wymiany międzykulturowej. Mimo istnienia różnych poziomów i modeli rozwoju, różnych doświadczeń historycznych, współpraca międzynarodowa powinna być kontynuowana. Porozumienie miało być oparte na chińskich zasadach dążenia do współpracy oraz unikania kontrowersji, eliminowania wzajemnych uprzedzeń i braku zaufania, promowania pokojowych rozwiązań oraz demokracji w stosunkach międzynarodowych. W punkcie czwartym uznano za podstawowe zasady Karty Narodów Zjednoczonych oraz reformę systemu Narodów Zjednoczonych, która miała zlikwidować zjawisko dyskryminacji niektórych państw. W tym aspekcie szczególną reformą powinna zostać objęta Rada Bezpieczeństwa NZ, tak aby równoprawnym głosem dysponowały także państwa małe i rozwijające się, głównie afrykańskie[40].

Co niebagatelne, pojęcie harmonii zostało wyjaśnione poprzez odwołanie się do różnych pojęć zakorzenionych w chińskiej kulturze, m.in. konfucjańskiej wielkiej jedni (*datong*) oraz idei dążenia do zbudowania społeczeństwa zamożnego, a także pojęć uniwersalnej harmonii, marksizmu, maoizmu czy ideologii Deng Xiaopinga oraz Jiang Zemina. Hu Jintao promował sześć podstawowych zasad: rządy prawa, równość i sprawiedliwość, uczciwość, braterstwo oraz życie w zgodzie z naturą[41]. Bazując na moralnym wydźwięku filozofii konfucjańskiej, Chiny przedstawiono jako podmiot posiadający moralne podstawy funkcjonowania. Główny nacisk położony został na samodoskonalenie się władcy, który miał oddziaływać na otoczenie i tylko w takich okolicznościach mógł zarządzać społeczeństwem. Zgodnie z tym tokiem myślenia struktura systemu rodzinnego, klanowego została przeniesiona na relacje w społeczeństwie i w dalszej kolejności międzypaństwowe[42]. W konsekwencji umożliwiało to stosowanie tych samych sloganów i argumentów w polityce wewnętrznej i zewnętrznej. Ponadto tożsamość argumentów dawała możliwość ich interpretacji na potrzeby zarówno chińskiej, jak i międzynarodowej opinii publicznej. Problemy, wyzwania i dążenia w polityce wewnętrznej i międzynarodowej nie różniły się, co z jednej strony, w oczach opinii wewnętrznej udowadniało słuszność prowadzonej polityki,

---

[40] Hu Jintao, *Nuli jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexieshijie* (Intensywnie budować niezmienny pokój, wspólny i prosperujący harmonijny świat), 16.09.2005, strona internetowa http://www.southcn.com/news/china/china05/hjtfbm/hbmzx/200509160019.htm (dostęp: 24.04.2012).

[41] J. G. Mahoney, *On the Way to Harmony: Marxism, Confucianism and Hu Jintao's Hexie Concept*, [w:] *China in Search of a Harmonious Society*, eds. Sujian Guo, Baogang Guo, Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York 2008, s. 115.

[42] Po Bingjiu, *„Liji" de hexie shijie sixiang* (Koncepcja harmonijnego świata w „Liji"), „Guoji zhengzhi kexue" 2008, nr 3, s. 59–60.

z drugiej zaś silne utożsamienie problemów Chin i świata miało uwalniać Chiny od wzięcia odpowiedzialności w obliczu narastających oczekiwań wspólnoty międzynarodowej (por. tab. 12).

Tabela 12. Podobieństwa w deklaracjach „harmonijnego społeczeństwa" i „harmonijnego świata"

Wyznaczniki harmonijnego społeczeństwa (wystąpienie z 02.2005)	Wyznaczniki harmonijnego świata (wystąpienie z 09.2005)
gongpingzhuyi (równość)	*kaifang, gongping, fei qishi de duobian maoyi zhidu, renren xiangyou pingdeng zhuiqiu quanmian fazhan de jihui he quanli* (sprawiedliwy, równy i niedyskryminujący nikogo system handlu międzynarodowego, tworzenie szans i praw do kompleksowego rozwoju)
minzhu fazhi (demokracja i rządy prawa)	*Lianheguo xianzhang, guoji guanxi jiben zhunze* (Karta NZ jako podstawa relacji międzynarodowych) *guoji guanxi minzhu hua* (demokratyzacja stosunków międzynarodowych)
chengxin youai (uczciwość i przyjaźń)	*gezhong wenming caineng xianghu jiejian, gonggong tigao* (wymiana międzykulturowa, wspólny wzrost)
anding youcun (stabilizacja i porządek)	*nuli puji quanmin jiaoyu, shixian nannu pingdeng, jia qiang gongong weisheng nengli jianshe* (walka o powszechną edukację, wprowadzenie równych praw dla kobiet, zwiększenie efektywności publicznej służby zdrowia)
ren yu ziran hexie xiangchu (harmonia z naturą)	*qingjie de nengyuan huanjing* (czyste środowisko naturalne)

Źródło: oprac. własne na podstawie: *Nuli jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexieshijie* (Wytrwale budujemy trwały pokój dla wspólnego i prosperującego harmonijnego świata), 09.2005, strona internetowa: http://www.southcn.com/news/china/china05/hjtfbm/hbmzx/200509160019.htm (dostęp: 11.08.2011); *Ri tigao goujian shehuizhuyi hexie shehui (quanwen), Zai shengbu ji zhuyao lingdao tigao goujian shehuizhuyi hexie shehui nengli zhuanti yaotao banshang de jianghua* (O pracy w budowie socjalistycznego społeczeństwa harmonijnego. Przemówienie w czasie roboczej konferencji dla szczebla prowincjonalnego o wzmacnianiu zdolności budowy socjalistycznego społeczeństwa harmonijnego), 19.02.2005, strona internetowa: http://www.southcn.com/nflr/llzhuanti/hexie/ldls/200506270097.htm (dostęp: 11.08.2011).

Moralny wydźwięk miało wezwanie do promowania prawa każdego do własnego modelu rozwoju. Jak stwierdzono, kapitalistyczny model rozwoju opiera się głównie na zysku, pomijając koszty społeczne. Co istotne, w wizjach przedstawionych w ONZ dominującą rolę odgrywał lud (*renmin*), a pierwszeństwo przed wolnością jednostki zyskiwała jej zamożność i dobrobyt. Niewątpliwie

współgrało to z dyskursem wewnętrznym w Chinach, w którym dominujący był nurt plechanowowskiej wizji historii i mas jako czynnika sprawczego i motoru napędowego dziejów ludzkości. W kontekście mającej miejsce niesprawiedliwości międzynarodowej, wskazywano na konieczność współpracy państw rozwijających się (Południe−Południe) oraz kreowanie nowego kodeksu praw człowieka, jako alternatywy nie tyle dla wizji zachodnich, co w celu podkreślenia prawa do koncepcji uniwersalnych, niezwiązanych ze światem kapitalistycznym. To właśnie wizja harmonijnego świata ukazywała różnice w podejściu do świata między Chinami a Zachodem[43]. Znaczące było pomijanie państw rozwiniętych w wystąpieniach dotyczących harmonijnego świata. W kwietniu, sierpniu i wrześniu 2005 r. państwa bogatej Północy wzmiankowane były raz, a w późniejszych wystąpieniach tylko dwukrotnie. Zadaniem Chin było reprezentowanie i promowanie interesów państw rozwijających się, promowanie współpracy poprzez wymianę zasobów ludzkich, wymianę nowych technologii i budowanie wspólnych rynków. Współpraca Południe−Południe miała przynieść promocję nowego sprawiedliwego ładu międzynarodowego i zmniejszenie różnic w rozwoju poszczególnych partnerów w stosunkach międzynarodowych[44]. Z punktu widzenia doboru elementów świata harmonijnego istotne było pominięcie rządów, a uwypuklenie ludu jako głównego komponentu relacji międzynarodowych. Analiza przedstawionych przemówień i komunikatu podpisanego z Federacją Rosyjską w lipcu 2005 r. wskazała na pomijanie czynnika rządowego w relacjach międzynarodowych. Z jednej strony ukazało to problemy związane z legitymizacją władzy partii, które wypływały z braku mandatu ludu, z drugiej zaś partia, określająca się mianem socjalistycznej, musiała eksponować doniosłą rolę mas. Chyba jednak fundamentalnym elementem było odwołanie się do wizji świata niebazującego na porządku westfalskim, stawiającym państwo narodowe w centrum systemu międzynarodowego. „Świat pod niebem" nie posiadał granic, sztucznie ustalonych, często wynikających z marzeń liderów, lecz oparty był na lokalnych wspólnotach. Chińscy przywódcy, choć nie wprost, wyliczali błędy systemu westfalskiego, jako systemu nieodpowiadającego rzeczywistym wyzwaniom i potrzebom współczesnego świata (por. tab. 13).

---

[43] Liu Jie, *Hexie shijie goujian zhong de fazhan quan wenti* (Problem prawa do rozwoju w harmonijnym świecie), [w:] *Quanqiu jinrong weiji xia de guoji zhuxiu* (Międzynarodowy ład po globalnym kryzysie finansowym), Shishi chubanshe, Beijing 2009, s. 211−217; Zhu Liqun, Zhao Guangcheng, *Zhongguo guoji guan de bianhua yu gonggu: dongli yu qushi* (Tendencje i zmiany: zmiany i konsolidacja międzynarodowego poglądu Chin), „Waijiao pinglun" 2008, nr 101, s. 24−25.

[44] *Hu Jintao zai YaFei shangye fenghui wanyan shang de yanjiang* (Przemówienie Hu Jintao podczas bankietu otwierającego Asia−African Economic Summit), strona internetowa http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/nysg/844953.htm (dostęp: 12.08.2011).

Tabela 13. Slogany w deklaracjach „harmonijnego świata" (2005)

Deklaracje „harmonijnego świata" (czas ich ogłoszenia)	Rząd/państwo	Relacje między narodami	Państwa rozwijające się	Państwa rozwinięte
Kwiecień 2005	−/4	10	25	1
Lipiec 2005	−/3	1	2	2
Wrzesień 2005	−/7	6	5	2

Źródło: *Hu Jintao zai YaFei Shangye fenghui wanyan shang de yanjiang* (Przemówienie Hu Jintao podczas bankietu otwierającego Asia−African Economic Summit), strona internetowa: www.china.com.cn/chinese/zhuanti/nysg/844953.htm (dostęp: 11.08.2011); *Nuli jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexieshijie* (Wytrwale budujemy wieczny pokój, dla wspólnego, prosperującego harmonijnego świata), 09.2005, strona internetowa http://www.southcn.com/news/china/china05/hjtfbm/hbmzx/200509160019.htm (dostęp: 11.08.2011); *Zhong E guanyu 21 shiji guoji zhixu de lianhe shenming* (Chińsko-rosyjski komunikat o nowym ładzie międzynarodowym w XXI wieku), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2005−07/01/content_3164594.htm (dostęp: 11.08.2011).

Z puntu widzenia retoryki dyplomacji chińskiej ważną rolę spełniają dwa dokumenty, opublikowane kolejno w grudniu 2005 oraz wrześniu 2011 roku, dotyczące polityki „pokojowego rozwoju". Zbyt kontrowersyjne „pokojowe wzrastanie" zostało zastąpione innym, mniej kontrowersyjnym sloganem, jednak składające się nań zasady pozostawały niezmienne, podobnie jak główna oś argumetacji. W obu dokumentach Chiny potwierdzały swoją pokojową politykę, uznając ją za opartą na dorobku cywilizacyjnym „ponad 5000 lat tradycji". W tym kontekście system socjalistyczny, określany dotąd jako „gwarant pokoju", ustępował miejsca chińskim pokojowym tradycjom, co zasadniczo zmieniało poziom argumentacji[45].

Wiodącą formą promowania chińskiej argumentacji w polityce zagranicznej w ostatniej dekadzie stały się konferencje prasowe ministra spraw zagranicznych podczas dorocznej sesji parlamentu. 12 marca 2008 r. minister Yang Jiechi,

[45] W dokumencie z 2005 r. odwoływano się do socjalizmu w kontekście „socjalistycznej gospodarki rynkowej" − 2 razy, podczas gdy do cywilizacji „wenming" − 21 razy. Z kolei w dokumencie z 2011 r. do socjalizmu w kontekście „socjalistycznej modernizacji", „socjalistycznej gospodarki rynkowej", „systemu socjalistycznego" oraz „socjalizmu z chińską specyfiką" odwoływano się 9 razy, podczas gdy do cywilizacji 18 razy. Por. *Zhongguo de heping zhan zhanlue. Baipishu*, (22.12.2005), (Biała Księga. Strategie pokojowego rozwoju Chin), strona internetowa http://www.qstheory.cn/dd/dd2012/dd_hpfz/201210/t20121010_185489.htm (dostęp: 04.11.2012); *Zhongguo de heping fazhan zhanlue. Baipishu*, (06.09.2011), (Biała Księga. Strategie pokojowego rozwoju Chin), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2011-09/06/c_121982103_6.htm (dostęp: 04.11.2012).

odwołując się do referatu Hu Jintao w czasie XVII Zjazdu, wskazywał, iż bez względu na stopień rozwoju, państwa powinny (tak jak Chiny) obrać drogę pokoju i rozwoju. Tłumacząc koncepcję harmonijnego świata, przywoływał chińskie powiedzenie *hehe er xie*, interpretowane jako budowa harmonii przez pokojową współpracę. Budowa harmonijnego ładu była nie tylko dalekosiężnym celem, ale również realnym obowiązkiem Chin[46]. W 2009 r. zadania chińskiej polityki zagranicznej zostały opisane w czterech punktach. Miała ona służyć tworzeniu stabilnego otoczenia dla rozwoju gospodarczego państwa, wykorzystaniu kryzysu finansowego dla podtrzymania wzrostu gospodarczego Chin oraz zwiększeniu partycypacji Chin w organizacjach i strukturach międzynarodowych, budowaniu stabilnego środowiska dla bezpieczeństwa narodowego i ochronie suwerenności, wspieraniu dyplomacji publicznej oraz stworzeniu dogodnych warunków dla chińskich inwestycji zagranicznych oraz rozwojowi relacji z mocarstwami, sąsiadami, państwami rozwijającymi się[47]. W 2010 i 2011 r. minister spraw zagranicznych potwierdzał deklaracje o dotychczasowym wkładzie Chin w budowę świata harmonijnego oraz „wiecznego pokoju"[48]. W 2012 r. przedstawiono perspektywę 10 lat chińskiej polityki zagranicznej. Określono następujące jej cele: ochrona suwerenności, bezpieczeństwa, podnoszenie zamożności społeczeństwa oraz ochrona interesów obywateli za granicą, tworzenie podstaw pod międzynarodową współpracę oraz reformy instytucji międzynarodowych, budowanie wizerunku Chin jako otwartego, cywilizowanego i pokojowego państwa oraz podkreślanie wkładu Chin w międzynarodowy system gospodarczy[49].

W celu rozszerzenia pola oddziaływania chińskiej retoryki wykorzystano także organizacje międzynarodowe, które były współtworzone przez Chiny: Szanghajską Organizację Współpracy, forum państw rozwijających się BRICS – Brazylia, Rosja, Indie, Chiny i Republika Południowej Afryki oraz powstałe w wyniku kryzysu forum państw G-20. Na forum SOW promowano przede wszystkim chińskie zasady w polityce zagranicznej i relacjach międzynarodowych oraz wyrażano wdzięczność za zaufanie partnerów dla chińskich przedsięwzięć w ramach organizacji. W tym miejscu należy jednak dokonać pewnego rozróżnienia. W czasie szczytu w 2005 r., konieczność współpracy w dziedzinie

---

[46] *Hehe er xie* 和合而谐. *Yang Jiechi jiu Zhongguo wajiao zhengce dui waijiao guanxi huizhong waijizhe wen* (Konferencje prasowe ministra spraw zagranicznych Yang Jiechi), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/misc/2008-03/12/content_7776013.htm (dostęp: 12.08.2012).

[47] *Yang Jiechi hui Zhong wai jizhe wen* (Yang Jiechi odpowiada na pytania dziennikarzy chińskich i zagranicznych, 2009), strona internetowa http://guoqing.china.com.cn/2012-03/06/content_24820333.htm (dostęp: 07.07.2012).

[48] *Yang Jiechi waizhang jiu woguo wajiao zhengce dui waijiao guanxi he dui wai guanxi jizhe wen* (Konferencje prasowe ministra spraw zagranicznych Yang Jiechi), strona internetowa http://2011lianghui.people.com.cn/GB/214392/14077234.html (dostęp: 08.07.2012).

[49] *Yang Jiechi huijian zhong wai jizhe* (Yang Jiechi odpowiada na pytania chińskich i zagranicznych dziennikarzy), strona internetowa http://www.china.com.cn/zhibo/zhuanti/2012lianghui/2012-03/06/content_24737917.htm (dostęp: 11.10.2012).

bezpieczeństwa Hu Jintao argumentował posługując się utartymi sformułowaniami z wewnętrznej sceny politycznej − „bez stabilizacji nie ma rozwoju" i w tym upatrywał podstawę współpracy skierowanej przeciwko separatyzmowi, terroryzmowi oraz ekstremizmowi. Ponadto, budując wizerunek partnera szanującego reformy w państwach Azji Środkowej, chiński przywódca podkreślał „mądrość i możliwości" rozwiązywania problemów tego regionu, a Szanghajska Organizacja Współpracy miała przyczyniać się do stabilizacji i rozwoju państw w regionie[50]. W 2006 r. w Biszkeku, Hu Jintao wymieniał elementy, który kreowały świat nieharmonijny. Ponownie, co było odzwierciedleniem założeń wewnętrznego rozwoju, podkreślano wagę stabilizacji. Niezależnie od sytuacji najistotniejsza jest stabilizacja, pokój i rozwój − „Tylko kiedy pokój i stabilizacja będą utrzymane wśród członków organizacji, rozwój gospodarczy będzie sprawą korzystną, tylko kiedy utrzymane będzie „zjednoczenie", wówczas […] «wieczny pokój» stanie się realny"[51]. Podkreślano konieczność „konsolidacji", zarówno dla budowania przyjaźni sąsiedzkiej, jak i „w celu przetrwania państw-członków należało tworzyć bazę do politycznego zaufania, zjednoczenia, współpracy, w tym celu podpisano traktaty o dobrosąsiedztwie". W 2008 r. w Duszanbe, po raz pierwszy otwarcie padła deklaracja o budowie „harmonijnego regionu". Państwa członkowskie miały: wzmacniać konsultacje strategiczne, konsolidować zaufanie polityczne, ściśle współpracować w dziedzinie bezpieczeństwa, pogłębiać współpracę gospodarczą opartą na zasadach wspólnych zysków, wzmacniać wymianę międzyludzką, a także wprowadzać w życie zasadę otwarcia na nowych członków. Chiny „z radością obserwowały" aktywność państw-obserwatorów w działalności Szanghajskiej Organizacji Współpracy[52]. W czerwcu 2012 r. w Pekinie, wzywając do stworzenia z Szanghajskiej Organizacji Współpracy znaczącego elementu międzynarodowej struktury, Hu Jintao wskazywał, iż dalszy rozwój organizacji będzie istotnym wkładem w rozwój pokoju i stabilizację światową. Dotychczas w chińskich deklaracjach wskazywano na istotny wpływ SOW na sytuację w Azji Środkowej oraz Afganistanie. „Członkowie powinni – jak mówił Hu Jintao – wykorzystać

---

[50] Hu Jintao, *Jiaqiang tuanjie hezuo zujin wending fazhan – zai Shanghai Hezuo Zuzhi Asita'na fenhui shang de jianhua* (Wzmacniać zjednoczoną współpracę, promować stabilny rozwój – przemówienie na szczycie SOW w Astanie), 05.07.2007, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t202425.htm (dostęp: 09.07.2012).

[51] Idem, *Jiaqiang muling hu xin tui dong heping fazhan, zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui diqici huiyi shang de jianghua* (Wzmacniać zaufanie sąsiedzkie, promować pokojowy rozwój − przemówienie na VII szczycie Rady Przywódców), 16.08.2007, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t352274.htm (dostęp: 09.07.2012).

[52] Idem, *Xieshou jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexie diqu, zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui dibaci huiyi shang de jianghua* (Ramię w ramię budować wieczny pokój, harmonijny region wspólnego dobrobytu − przemówienie na VIII szczycie Rady Przywódców), 28.08.2008, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2008-08/28/content_9731392.htm (dostęp: 09.07.2012).

SOW do budowy pokoju, stabilizacji, świata wielopolarnego oraz demokratyzacji relacji międzynarodowych”[53]. Z punktu widzenia promowania chińskich wartości znaczące było ujęcie zasad obowiązujących w Szanghajskiej Organizacji Współpracy jako „ducha szanghajskiego” (*Shanghai jinsheng*)[54]. Tu znów istotne było nawiązanie do dyskursu wewnętrznego, w którym powszechnie używano pojęcia *jinsheng* podczas kampanii mobilizacyjnych w Chinach. Po raz pierwszy takie określenie pojawiło się w 2007 i potem było powielane 10-krotnie do 2012 r.

W wystąpieniu na forum BRICS w 2009 r Hu Jintao używał argumentów tyczących się wielkości podmiotów – 42% populacji globu, 14,6% światowego PKB oraz 12% światowego handlu. Wśród nowych określeń przewodniczący Chin proponował, by oprócz równości i sprawiedliwości świat charakteryzował się *baorong* (ang. *inclusive*) – „zawierający wszystkich tak, by nie było wykluczonych”[55]. Niewątpliwie było to pokłosie wytycznych wskazywanych w 12. Planie 5-letnim, który zakładał „rozwój niewykluczający nikogo, tak by wszyscy mieszkający w Chinach byli beneficjentami reform i rozwoju”. Obopólna współpraca opisana została w kategoriach „politycznego zaufania jako podstawy, obopólnego szacunku, zrozumienia i wspierania”[56]. W czasie spotkania na Hajnanie 14 kwietnia 2011 r. lider ChRL, inaczej niż poprzednio, akcentował warunki konieczne do zbudowania globalnego pokoju. Mimo że powtarzał utarte dyplomatyczne zwroty, to jednak w jego wypowiedzi pojawił się czasownik „powinniśmy”, co wskazywało na bardziej aktywną i stanowczą postawę. Z pewnością taka deklaracja skierowana była do opinii wewnętrznej z racji tego, iż spotkanie odbywało się w Chinach i konieczne było zaakcentowanie silniejszego stanowiska Chin wobec problemów i wyzwań międzynarodowych. Wskazywało to również na coraz większą pewność własnej pozycji i roli odgrywanej w stosunkach międzynarodowych. Choć należy przy tym zwrócić uwagę, iż takie argumenty mogły być przedstawiane wobec państw, które Chiny traktowały jako słabsze i w ten sposób również akcentowały swoją pozycję[57]. W wystąpieniu na szczycie BRICS w New Delhi,

---

[53] Idem, *Weihu chijiu heping, zujin gongtong farong zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui dishiyici huiyi shang de jianghua* (Bronić wiecznego pokoju, promować wspólny dobrobyt − przemówienie na XI szczycie Rady Przywódców SOW), 07.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t939132.htm (dostęp: 09.07.2012).

[54] Idem, *Jiaqiang muling hu xin tui dong heping fazhan…*

[55] Idem, *Zai „jinzhuan siguo” lingdao ren huiwu shi de jianghua* (Przemówienie w czasie spotkania liderów państw BRICS), 16.06.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/jzgj/zyjh/t568042.htm (dostęp: 09.07.2012).

[56] Idem, *Hezuo, kafang, huli, gongying. Zai „jinzhuan siguo” lingdao ren huiwu shi de jianghua* (Współpraca, otwarcie, wspólne korzyści i wspólne zwycięstwa − przemówienie w czasie spotkania liderów państw BRICS), 15.04.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/jzgj/zyjh/t682096.htm (dostęp: 09.07.2012).

[57] Idem, *Zhanwang weilai, gongxiang fanrong. Zai „jinzhuan siguo” lingdao ren di san ci huiwu shi de jianghua* (Patrzeć w przyszłość, współdzielić dobrobyt − przemówienie w czasie trzeciego spotkania liderów państw BRICS), 14.04.2011, Sanya, strona internetowa http://finance.sina.com.cn/g/20110414/13069689335.shtml (dostęp: 09.07.2012).

29 marca 2012 r. najważniejszym stwierdzeniem było uznanie państw rozwijających się jako gwaranta światowej stabilizacji. W porównaniu do poprzednich wystąpień na forum, Hu Jintao nie wzywał do tworzenia warunków dla budowy „wiecznego pokoju", lecz wskazywał, iż stabilna współpraca między państwami rozwijającymi się będzie tworzyła podstawy „bardziej stałego pokoju". W porównaniu do poprzednich wypowiedzi na forum BRICS, marcowe wystąpienie nie niosło ze sobą zbyt dużego przekazu, co świadczyło o przywiązywaniu mniejszego znaczenia do miejsca spotkania oraz roli, jaką Indie odgrywały w relacjach państw rozwijających się[58].

W argumentacji na forum G-20 wiodące było stawianie za przykład rozwiązywania problemów gospodarczych przez Chiny. W pierwszych częściach wypowiedzi charakterystyczne było zaanonsowanie problemu oraz wskazówek do dalszych działań, podczas gdy pozostała część referatu przedstawiała chińskie działania związane z regulacjami gospodarki narodowej. W 2009 r. Hu Jintao zapewnił, iż mimo kryzysu i konieczności reform gospodarki, Chiny nie zrezygnują z dalszego otwarcia i prowadzenia polityki podjętej pod koniec lat 70. Ponadto deklarowano, iż Chiny są „odpowiedzialnym" członkiem wspólnoty międzynarodowej. W przewidywanej reformie przede wszystkim należało położyć nacisk na podniesienie znaczenia „głosu" państw rozwijających się. Było to powtórzeniem utartych już haseł, lecz tym razem wygłoszonych na międzynarodowym forum państw rozwijających się i rozwiniętych[59]. O ile w poprzednich latach Chiny domagały się zwiększenia udziału państw rozwijających się w organach decyzyjnych globalnego systemu gospodarczego, to w 2012 r. Hu Jintao przyznawał, iż rozszerzenie „prawa głosu" państw-rynków wschodzących stawało się coraz bardziej zauważalne i czytelne[60]. W dwóch przemówieniach stwierdzano, iż należy budować „równy, sprawiedliwy, włączający wszystkich oraz uregulowany, nowy porządek gospodarczy świata"[61]. Tak jak na arenie wewnętrznej nakreślał 12. Plan 5-letni, tak samo

---

[58] Idem, *Jianqiang huli hezuo gongchuang meihao weilai. Zai „jinzhuan siguo" lingdao ren di si ci hiwu dafanwei huitan shi de jianghua* (Wzmacniać wspólnie korzystną współpracę, tworzyć lepsze jutro − przemówienie w czasie czwartego spotkania liderów państw BRICS), 29.03.2012, strona internetowa http://news.ifeng.com/mainland/special/hujintaohyj/content-3/detail_2012_03/29/13539481_0.shtml (dostęp: 09.07.2012).

[59] Idem, *Xieshou hezuo tongzhou gonji zai ershi guojituan lingdao re di er ci jinrong fenghui shang jianghua* (Współpracować ramię w ramię, promować wspólne interesy − przemówienie na drugim szczycie finansowym przywódców państw G-20), 02.04.2009, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2009-04/03/content_11122834.htm (dostęp: 11.09.2012).

[60] Idem, *Wenzhong qiujin gongzu fazhan – zai ershi guojituan lingdao ren diqici fenghui shang de jianghua* (Stabilny postęp, promowanie rozwoju − przemówienie na VII Szczycie przywódców państw G-20), 18.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t942718.htm (dostęp: 11.09.2012).

[61] Por. *ibidem*; idem, *Tongxin xieli gongchuang weilai − zai ershi guojituan lingdao ren disici fenghui shang de jianghua* (Praca nad wspólnym celem, tworzenie przyszłości − przemówienie na IV Szczycie przywódców państw G-20), 27.06.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t711973.htm (dostęp: 11.09.2012).

w polityce międzynarodowej Chiny uznawały, iż każde z państw, bez względu na stopień rozwoju, powinno efektywnie rozwijać rynki wewnętrzne przez pobudzanie konsumpcji wewnętrznej[62]. Interesujące jest stwierdzenie, iż państwa nie tylko powinny dążyć do stworzenia innowacyjnej gospodarki, ale na pierwszym miejscu dbać o dobro (materialne) obywateli, rozumiane jak prawo do zatrudnienia, redystrybucji zasobów finansowych, ubezpieczeń społecznych oraz stabilizacji. Od tego bowiem, zwłaszcza w państwach rozwijających się, zależeć będzie powodzenie reform gospodarki globalnej[63]. Podobnie interesujące są stwierdzenia o tym, iż gospodarka, kultura konsumpcyjna oraz styl życia stają się coraz bardziej globalne i nie mogą stanowić przymiotów poszczególnych aktorów w stosunkach międzynarodowych[64]. Przyjęta argumentacja utożsamiania problemów Chin i świata w dobie kryzysu zdecydowanie zmniejszała wagę zachodnich oskarżeń o brak przestrzegania praw człowieka i wolności słowa. Chiny stawały przed podobnymi wyzwaniami jak inne państwa, a chińskie podejście do praw człowieka (*minsheng*) stawało się bardziej adekwatne do bieżącej sytuacji.

Wzrastający status materialny Chin wymagał również umiejętnego doboru języka i argumentów wobec poszczególnych podmiotów stosunków międzynarodowych. Z punktu widzenia układu międzynarodowego najważniejsze stały się stosunki chińsko-amerykańskie, problem koreański oraz relacje z Japonią[65]. Wzrastające mocarstwo − chcące stworzyć nową jakość w polityce międzynarodowej oraz Stany Zjednoczone − próbujące utrzymać status mocarstwa, w zasadniczy sposób dominują w relacjach międzynarodowych. Od 2009 roku oba mocarstwa prowadzą „strategiczny dialog", w którym rokrocznie omawiane są

---

[62] Idem, *Quanli cujin zengzhang, tuidong pingheng fazhan − zai ershi guojituan lingdao ren disanci fenghui shang de jianghua* (Promować wzrost, wdrażać zrównoważony rozwój − przemówienie na III Szczycie przywódców państw G-20), 25.09.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t606991.htm (dostęp: 11.09.2012).

[63] Idem, *Heli tui dong zhengzhang, hezuo mouqiu gongying − zai ershi guojituan lingdao ren diliuci fenghui shang de jianghua* (Wspólna promocja wzrostu, współpraca poszukująca wspólnych korzyści − przemówienie na VI Szczycie przywódców państw G-20), 03.11.2011, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t873749.htm (dostęp: 11.09.2012).

[64] Idem, *Quanli cujin zengzhang*, *tuidong pingheng fazhan…*

[65] W oparciu o analizę konferencji prasowych chińskiego MSZ przedstawioną przez Wang Ying. W okresie między 2005 a 2009 rokiem tematyka poruszana w czasie konferencji prasowych MSZ dotyczyła: relacji Chin z innymi państwami – 22,1%, KRLD – 12,7%, Japonii – 11,9% i Stanów Zjednoczonych − 11,7%. Uwaga poświęcona kolejno państwom, takim jak: Indie, Rosja, Iran, Korea Południowa, Sudan, Australia, Francja, Pakistan, Anglia, Birma oraz Narody Zjednoczone i „Chiński Tajwan" stanowiła odsetek mniejszy niż 10%. Zob.: Wang Ying, *Zhongguo huayu de yicheng shezhi xiaoguo yanjiu. Yi Zhongguo Waijiaobu Xinwen fayan ren weili* (Badania tworzenia agendy językowej Chin. Analiza konferencji prasowych chińskiego MSZ), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 2, s. 22−23.

najistotniejsze problemy globalne. Niewątpliwie dialog ten został wymuszony z jednej strony przez narastający kryzys gospodarczy w Stanach Zjednoczonych, z drugiej zaś przez zdeponowanie chińskich rezerw walutowych w dolarach amerykańskich. W naturalny sposób w momencie kryzysu gospodarczego z 2008 r. strony stanęły przed koniecznością stworzenia nowych platform porozumienia.

W czasie przemówienia w Stowarzyszeniu Organizacji Przyjaźni w USA we wrześniu 2010 r. Wen Jiabao odnosił się do konkretnych problemów w relacjach gospodarczych: chińskiej nadwyżki w handlu zagranicznym, problemu płynnego kursu walutowego czy stworzenia w Stanach Zjednoczonych przychylnego środowiska inwestycyjnego dla kapitału chińskiego. Podobnie jak w poprzednich wystąpieniach zapewniał o niezmienności chińskiej polityki otwarcia i reform podjętych przez Deng Xiaopinga[66].

Istotnym wydarzeniem, zdaniem obserwatorów, była wizyta Hu Jintao w Stanach Zjednoczonych w styczniu 2011 r. W nowym układzie międzynarodowym strony miały zredefiniować wzajemne relacje i dać nowym impuls do rozwoju. W podpisanym 19 stycznia 2011 r. komunikacie, przeciwnie niż w przypadku wizyt poprzednika Hu Jintao, stosunków i relacji wzajemnych nie określano mianem strategicznych[67]. Jak zaznaczał chiński gość, oba państwa od lat połączone są wspólnymi interesami i wspólną odpowiedzialnością, jednak kluczowe pozostaje pytanie, w jaki sposób tworzyć stabilne i w miarę bezkonfliktowe relacje w następnych dekadach? Oba podmioty zostały przedstawione jako „siły" mogące reformować system międzynarodowy, a globalny pokój, podobnie jak w poprzednich latach, warunkowany jest stabilnymi relacjami między Waszyngtonem a Pekinem. Z punktu widzenia ustalenia relacji z USA, zasadnicze było przedstawienie Chin jako państwa rozwijającego się. Taki status w kontekście debat o prawach człowieka miał udowadniać, iż rozwój stanowi dla Pekinu najistotniejszy element prowadzonej polityki. To gwarantowało, że Chiny będą reprezentować pacyfistyczne stanowisko oraz dążyć do rozwiązywania wszelkich sporów drogą pokojową[68]. W czasie wykładu na Uniwersytecie Yale 21 kwietnia 2006 r. Hu Jintao akcentował narrację, zgodnie z którą przedstawiano Chiny jako ofiarę dominacji mocarstw zachodnich, przywoływał wojny opiumowe jako punkt

---

[66] Wen Jiabao, *Xieshou kai chuangxin shiqu Zhong Mei guanxi de guangming weilai. Zai Meiguo Youhao tuanti huanying wanyan shang de jianghua* (Ramię w ramię otwieramy nowy rozdział świetlanej przyszłości stosunków Chiny − Stany Zjednoczone − przemówienie otwierające bankiet w Organizacji Przyjaźni w USA), 22.09.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/bmz/1206_22/1209/t755116.htm (dostęp: 10.09.2012).

[67] *Hu Jintao zai Baiguan nan camping huanying yishi shang de zhici* (Przemówienie Hu Jintao w czasie ceremonii powitania w Południowym Ogrodzie Białego Domu), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t788217.htm (dostęp: 11.09.2012).

[68] Hu Jintao, *Jianshe xianghu zunzhon, huli gongying de Zhong Mei hezuo huoban guanxi – zai Meiguo Youhao Tuanti huanying Anhui shang de jianghua*, 20.01.2011, Waszyngton (Twórzmy wspólny szacunek i obopólnie korzystne partnerskie stosunki Chiny − Stany Zjednoczone – przemówienie otwierające bankiet w Organizacji Przyjaźni Stanów Zjednoczonych), strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1024/13780787.html (dostęp: 12.09.2012).

zwrotny w walce narodu chińskiego o sprawiedliwość. Interesującym argumentem było wyeksponowanie rozwoju naukowego, jako programu wyrastającego z dorobku chińskiej kultury i tradycji. Co warte odnotowania, jak argumentował chiński przywódca, we współczesnych Chinach kładziono nacisk na dobrobyt ludu, co wynika z tradycyjnego podejścia *tian di zhijian mogui yi ren*, wskazującego człowieka jako najważniejszy byt[69]. W uniwersyteckim wystąpieniu Hu Jintao, podobnie jak w wystąpieniu premiera Wen Jiabao na Harvardzie w 2003 r., zwielokrotniono ilość chińskich powiedzeń i przysłów. Tłumacząc chińską drogę rozwoju, Hu Jintao przywoływał cytat z „Księgi Przemian": „Ruchy niebios są potężne. Tak jak niebo, człowiek szlachetny czyni się silnym i niezmęczonym". Aby zrozumieć ten fragment, ważne jest zwrócenie uwagi na fakt, iż tylko *junzi* – szlachetny, był zdolny do samodoskonalenia. A ponieważ to właśnie Chiny posiadały zdolność do samooceny i samodoskonalenia się – stąd też, jak należy interpretować te słowa, powzięły decyzję o reformach po „rewolucji kulturalnej"[70]. Chcąc niewątpliwie podkreślić specyfikę chińską, Hu Jintao użył w swojej wypowiedzi wielu chińskich idiomów, w tym: *gaigu dingxin* − oznaczającego podejmowanie nieustannych wysiłków na rzecz naprawy i reform, *fafen tuqiang* − interpretowanego jako walka o coś z agresywnym zawzięciem, oraz *yushi jujin* − tłumaczonego jako podążanie za zmieniającymi się czasami i trendami[71]. W odniesieniu do budowy harmonijnego społeczeństwa powielone zostały argumenty przytaczane w wystąpieniu podczas VI Plenum, na którym przyjęto dokumenty dotyczące nowej linii partyjnej. Chiński pragmatyzm opisany został w powiedzeniu „Ocean jest ogromny, mieszczący wszystkie rzeki", które oznacza możliwość

---

[69] *Tian di jian mogui yu ren*天地之间，莫贵于人 − jest interpretowane jako „Nic nie jest ważniejsze niż człowiek we wszechświecie", co koresponduje z *yi ren wei ben* 以人为本 – „Człowiek jest najważniejszy" i wpisuje się w chińską koncepcję *rendao zhuyi* 人道主义 – humanitaryzmu. Trzecią częścią 12-znakowego wyrażenia jest *renzhe moda yu airen*仁者莫大于爱人− oznaczające, iż każdy humanitarny człowiek miłuje ludzi, co wiąże się z szeroko rozumianym chińskim idealizmem, uznającym za możliwy „wieczny pokój".

[70] *Tianxing jian, junzi yi ziqiang buyi* 天行健，君子以自强不息. Fragment ten pochodzi z *Zhou yi* i w tłumaczeniu Richarda Wilhelma oznacza: „Ruchy niebios są potężne. Tak jak niebo, człowiek szlachetny czyni się silnym i niezmęczonym" (ang. The movement of heaven is full of power. Thus the superior man makes himself strong and untiring). Może być interpretowane jako „Wszystko we wszechświecie podlega ruchowi, tak też życie człowieka szlachetnego. Tak też mimo upadku powinien podlegać ruchowi". Jednak w tłumaczeniach podnoszony jest błędny przekład *tian* − rozumianego jako ideał, natomiast nie jako natura. Przyjmując interpretację *tian* jako „niebo", najważniejsze jest tu odniesienie do absolutu, Boga, Nieba, czegoś nadprzyrodzonego. Z drugiej strony interpretacja *tian* jako „przyrody, natury" wskazuje na komponent materialny, inaczej niż w przypadku pierwszej interpretacji.

[71] *Gaigu dingxin* 革故鼎新 – zmieniać czy odrzucać stare zwyczaje i wprowadzać nowe, z reguły odnosi się do sytuacji politycznej i dotyczy optowania za wprowadzeniem nowych ram systemu politycznego, fragment pochodzi z *Zhou Yi* (Przemian Zhou); *fafen tuqiang* 发愤图强 − oznacza złą, agresywną determinację, pochodzi m.in. z powieści Lao She *Shu Qìngchun* (Bębniarze) oraz *yushi jujin* 与时俱进 − oznacza podążanie za czasami, w których się żyje, użyte zostało przez Cai Yuanpeia na początku 1910 r. w jego *Historii studiów teoretycznych w Chinach*.

osiągnięcia celu różnymi sposobami[72]. W aspekcie relacji amerykańsko-chińskich Hu Jintao wskazywał na konieczność wzmożenia interakcji w zakresie wymiany międzykulturowej, która miała być siłą sprawczą historii. Głównym elementem współpracy miała być wymiana młodzieży − „Tak jak stare fale Yangzi ustępują nowym, tak nowe pokolenia zastępują stare"[73]. Także w wystąpieniu w Seattle przewodniczący ChRL, oprócz przedstawienia bieżących spraw, cytował poezję Li Baia, odnoszącą się do odwagi i przełamywania stereotypów[74].

Podobnie jak Hu Jintao i Wen Jiabao, również wiceprzewodniczący ChRL Xi Jinping, w czasie wizyty w USA, podczas przemówienia w US−China Business Council, używał chińskich powiedzeń i przysłów. Omawiając historyczne podstawy bilateralnych relacji, przedstawił powiedzenie „Pijąc wodę ze studni, pamiętaj o tych, którzy wykopali studnię". Tym samym przywoływał dokonania Mao Zedonga, Zhou Enlaia oraz Richarda Nixona i Henry'ego Kissingera. Odnosząc się do relacji chińsko-amerykańskich, Xi Jinping cytował poemat wojskowego z czasów dynastii Song, Xin Qiji: „Qingshan zhe buzhu, biling dong liu qi", co interpretowane jest w następujący sposób: Góry Qingshan (położone w Wuhanie, gdzie powstał poemat) mogły zasłaniać wschodnie części Chin − Henan, zachodni Shandong, południowe Shanxi i Hebei, lecz nie mogły przysłaniać pragnień zjednoczenia. Było to czytelne odniesienie do podziału na północną i południową dynastię Song[75]. Przedstawiony cytat nasuwa określone problemy w interpretacji.

---

[72] *Hai nei baichuan, youyi yi da* 海纳百川，有容乃大 − dosłownie oznacza „morze składa się z tysiąca rzek", jest wielkie z uwagi na swoje możliwości – człowiek jest wielki wówczas, kiedy jest tolerancyjny i przebacza wielu. Odnosi się to również do powiedzenia *zai xiang du li neng xing chuan* 宰相肚里能行船 − dosłownie „w brzuchu pierwszego ministra mogą pływać łodzie". Całe powiedzenie 海纳百川, 有容乃大, 壁立 千仞, 无欲则刚 przypisywane jest Lin Zexu (1785−1850), który odwoływał się do filozofa Su Shi (1037−1101) z okresu południowej dynastii Song. Pierwsza część całego 16-znakowego wyrażenia pojawia się w okresie dynastii Jin, drugie zaś *youyi yida* swoje korzenie ma w *Shang shu*, trzecie *bili qianren* pochodzi z okresu dynastii Jin i jest cytatem z filozofa Zhang Zai'a (1020–1077), interpretowane jest jako „niewzruszone skały pozostające w tym samym miejscu", natomiast ostatnie *wuyu zegang* pochodzi z *Dialogów konfucjańskich* i interpretowane jest jako negacja indywidualnych zysków, podkreślenie jednocześnie konieczności budowania ogólnej sprawiedliwości przez działanie w zgodzie z naturą.

[73] Por. *Hu Jintao zai Meiguo Yelu Daxue de yanjiang* (Wykład Hu Jintao na Uniwersytecie Yale), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2006-04/22/content_4460879.htm (dostęp: 12.09.2012).

[74] *Zhangfeng polang hui youshi, zhigua yun fan ji cang hai* 长风破浪会有时，直挂云帆济沧海 − to strofy wiersza Li Baia *Trudy drogi* − „Kiedyś dosiądę wielkiego wiatru, a przełamując ogromne fale, rozwijam mglisty żagiel i płynę na głębokie morza" bądź „Kiedyś będę ambitny i odważny /tak żeby płynąć na wielkie głębokie wody". Zob.: *Poems by Li Bai*, strona internetowa http://www.chinapage.com/libai-e.html (dostęp: 27.10.2012); Hu Jintao, *Shenhua huli hezuo cujin gongotong fazhan – zai Meiguo Siyatu wucanhui shang jiang hua* (Pogłębiać wzajemną współpracę, promować wspólny rozwój – przemówienie podczas lunchu roboczego w Seattle), 19.04.2006, Seattle, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/bmz/1206_22/1209/t247420.htm (dostęp: 12.09.2012).

[75] *Qingshan zhe buzhu, biling dong liu qi* 青山遮不住，毕竟东流去 − fragment poematu napisanego przez Xing Qiji (辛弃疾), wojskowego stacjonującego w Jiangxi w powiecie Ganzhou

Mimo że Xi Jinping w dalszej części wystąpienia wspomina o problemie Tajwanu i Tybetu, to wskazany cytat należy interpretować jako podkreślenie znaczenia zjednoczenia z Tajwanem i integralności terytorialnej w obecnym kształcie. Ponadto ten zwrot można rozumieć jako ostrzeżenie przed wspieraniem przez siły zewnętrzne dążeń separatystycznych, prowadzących do rozpadu Chińskiej Republiki Ludowej, a także zwrócenie uwagi na możliwe zagrożenia dla funkcjonowania Chin jako podmiotu na arenie międzynarodowej. Relacje obu państw wskazywały na konieczność budowy „strategicznej odpowiedzialności". Ta zaś winna być oparta na pragmatycznym podejściu. Odwołując się do postawy pragmatycznej z początku reform, chiński przywódca cytował fragment chińskiej piosenki autorstwa Xiu Jingqing, w wolnym przekładzie mówiący o „posiadaniu gruntu pod nogami w czasie marszu", czyli wskazywał na pragmatyczne podejście[76].

Ponadto Xi Jinping nawiązywał w swoich wystąpieniach do tekstu opublikowanego w „Dzienniku Ludowym" pt. *A, Guling!* (Guling to dzielnica Fuzhou, miasta w prowincji Fujian), w którym to profesor Gardner wspominał swoje dzieciństwo w Fuzhou z lat 1901−1911. Nawiązując do własnych doświadczeń, wspominał spotkanie z małżonką Gardnera, z którą odbył sentymentalną wycieczkę po Guling. Ta historia miała przypomnieć, iż podstawą budowy międzynarodowych relacji są relacje międzyludzkie, uznawane za podstawowe w stosunkach międzynarodowych. Tak pojmowane stosunki, zdaniem chińskiego lidera, służyły intensyfikacji wymiany studenckiej, co w dalszej perspektywie miało budować wzajemne zrozumienie[77]. W wystąpieniu otwierającym wizytę, Xi Jinping odniósł się do kilku istotnych kwestii (nie poruszając jedynie sprawy Tajwanu). Prawa człowieka, jak uznawał wiceprzewodniczący ChRL, stanowiły ważny element polityki chińskiej w okresie reform, jednak podkreślał, iż „jeśli chodzi o prawa człowieka, to nie ma najlepszej opcji, jest tylko lepsza"[78].

---

w czasie panowania cesarza Chun Xi (1174–1189). Wskazywany cytat odnosi się do krytyki polityki południowej dynastii Song, która nie potrafiła doprowadzić do zjednoczenia utraconych terytoriów. Zob.: *„Qingshan zhe buzhu, biling dong liu qu" mingju chuchu ji quanci shangqi* (Źródło i wyjaśnienie „Qingshan zhe buzhu, biling dong liu qu"), strona internetowa http://www.thn21.com/Article/show/9568_2.html (dostęp: 12.09.2012).

[76] *Gan wenlu zai he fang, lu zai jiaoxia* 敢问路在何方，路在脚下 − tłumaczone jako „Gdzie jest droga/kierunki, droga musi być pod nogami". Fragment piosenki z adaptacji filmowej z 1984 r. *Wędrówki na Zachód*. Tekst piosenki jest autorstwa Xiu Jingqinga, autora tekstów i kompozytora w latach 80. XX w. Zob.: Xi Jinping, *Renquan wenti shang meiyou zui hao zhi you geng hao* (W odniesieniu do praw człowieka nie ma praw najlepszych, są tylko lepsze), strona internetowa http://news.ifeng.com/mainland/special/xijinpingfangmei/content3/detail_2012_02/15/12528570_0.shtml (dostęp: 10.08.2012).

[77] *Xi Jinping zai Meiguo Youhao Tuanti huanying wuyan shang de jiade yanjiang* (Wykład Xi Jinpinga w czasie uroczystego lunchu w Organizacji Przyjaźni w Stanach Zjednoczonych), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2012-02/16/c_111532782_3.htm (dostęp: 10.08.2012).

[78] *Zai renquanwenti shang mei you zui hao zhi you genghao* 在人权问题上没有最好只有更好 − na angielski zostało to przetłumaczone jako: „When it comes to the human right there always

Kluczowy z punktu widzenia wymiany argumentów ze Stanami Zjednoczonymi stał się prowadzony od 2006 r. Dialog Strategiczny i Gospodarczy. Był on odpowiedzią na „wezwanie" amerykańskiej administracji G. Busha. 21 września 2005 roku Robert Zoellick w wypowiedzi stwierdził, iż oczekiwaniem Stanów Zjednoczonych było stworzenie z Chin „współudziałowca odpowiedzialnego" (*responsible stakeholder*). Stanowiło to punkt wyjścia do rozmów i niosło konieczność przedstawienia argumentacji odpowiadającej interesom Chin. W trakcie drugiej rundy w Pekinie strona chińska określała własne interesy, do których Hu Jintao zaliczył przede wszystkim ochronę suwerenności i integralności terytorialnej państwa. „Przez pryzmat doświadczeń wojny secesyjnej Ameryka winna rozumieć tak pojmowany interes narodowy" – dodał wówczas przewodniczący Chin. Tradycyjnie Chiny wskazywały wartość relacji międzyludzkich, zrozumienia oraz przyjaźni jako podstawę funkcjonowania relacji międzynarodowych. W obecności Hilary Clinton, Hu Jintao podkreślał w swoim wystąpieniu zasady przyjęte przez Zhou Enlaia, w tym przede wszystkim zasadę nieingerencji w wewnętrzne sprawy państw trzecich, a w rezultacie budowę harmonijnego świata[79]. Nie bez przyczyny podnoszono to w obecności amerykańskiej Sekretarz Stanu, która w latach 90. głośno oskarżała Chiny o łamanie praw człowieka. W czasie czwartej rudny rokowań między Chinami a Stanami Zjednoczonymi, Hu Jintao, przedstawiając nową formułę bilateralnych relacji, uznawał, iż we „wszechświecie" jest wystarczająco dużo przestrzeni, aby znaleźć odpowiednią formułę wspólnych stosunków. Taka argumentacja wskazywała możliwe szerokie obszary współpracy. Interesujące z punktu widzenia stosowanego języka było przedstawienie jako bazy do relacji wzajemnych oparcia się na zasadach „równego wspólnego zrozumienia"[80]. Dai Bingguo, podobnie jak Xi Jinping i oficjalne oświadczenie chińskiego MSZ, odrzucał presję amerykańską dotyczącą praw człowieka[81]. Ame-

---

is a room to debate". W komentarzach po wykładzie w Denver (konsultacje naukowe w lutym 2012 r.) pojawiły się sugestie, iż taka wypowiedź winna być interpretowana w formie żartu, niczym z komedii. Zob. wykład: D. Mierzejewski, *From Pragmatism to Morality: The Changing Rhetoric of Chinese Foreign Policy*, strona internetowa http://www.du.edu/korbel/china/forums/dominik.html (dostęp: 11.07.2012).

[79] Hu Jintao, *Nuli tui dong jianshe 21 shiji hezuo quanmian de Zhong Mei guanxi – zai die r luan Zhong Mei zhanlue yu jingji duihua kaimushi shang de zhici* (Usilnie promujmy budowę kompleksowych relacji współpracy Chin i USA w XXI wieku – słowo wstępne w czasie ceremonii rozpoczęcia II rundy Strategicznego i Gospodarczego Dialogu Chiny−USA), 24.05.2010, Beijing, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t696481.htm (dostęp: 12.09.2012).

[80] Przy tym użyto tu *pingdeng hujing* (平等互谅), w którym *jing* oznacza zrozumienie i wybaczenie. Por. *Xiandai hanyu cidian*…, s. 977.

[81] *Waijiaobu fayan ren Qin Gang jiu Meiguo wuyuan fabiao she Huaren renquna baogao huijizhe wen* (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Qin Ganga na opublikowanie przez Departament Stanu USA raportu o stanie praw człowieka w Chinach), 12.03.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/bmz/1206_22/fyrygth/t663675.htm (dostęp: 12.09.2012); *Waijiao fayan ren Hong Lei jiu Zhong Mei renquan duihua hui jizhe wen* (Rzecznik prasowy MSZ Hong

ryka, w argumentacji chińskich polityków, nie powinna jednostronnie atakować interesów Pekinu ani też wymuszać wzięcia odpowiedzialności wykraczającej poza możliwości Państwa Środka, które w dalszym ciągu były ograniczone. Dodatkowo, choć aluzyjnie, krytykowano amerykański pośpiech w wymuszaniu na Chinach przyjmowania współodpowiedzialności za sprawy globane, mówiąc z konfucjańska „W pośpiechu nie osiągniesz celu”[82].

Jak wynika z analizy dwumiesięcznika „Guoji wenti yanjiu”, w pierwszej dekadzie XXI wieku Europa stała się znaczącym partnerem Chin, głównie w dziedzinie gospodarczej, po najważniejszym dla Chin partnerze − Stanach Zjednoczonych. Europa, prócz transferu technologii, miała pełnić poważną rolę w rozwoju gospodarczym małych i średnich przedsiębiorstw w Chinach. Chiny, co znajdywało odzwierciedlenie w europejskiej argumentacji, dokonywały gradacji ważności partnerów europejskich. W czasie wizyty w 2004 r., zasadniczą różnicą, w porównaniu do innych komunikatów z tej wizyty, było pojawienie się zapisu dotyczącego problemu tajwańskiego. Akapit w komunikacie z Berlina, w odróżnieniu od m.in. brytyjskiego, nosi bardziej przejrzysty charakter: „Rząd niemiecki akceptuje specyficzną politykę jednych Chin oraz popiera pokojowe zjednoczenie Chin. Rząd niemiecki jest przeciwny „niepodległości Tajwanu” i wyraża sprzeciw jakimkolwiek akcjom intensyfikującym napięcie w Cieśninie Tajwańskiej”. Jedynie niemiecki komunikat, spośród tych podpisanych z Belgią, Włochami, Wielką Brytanią i Irlandią, zawierał tak jasno sprecyzowany stosunek do problemu tajwańskiego. To właśnie Niemcy były głównym partnerem chińskim w Europie. Zdaniem chińskiego Ministra Spraw Zagranicznych Li Zhaoxinga, stosunki bilateralne między Unią Europejską a Chińską Republiką Ludową „weszły już w dojrzały etap”. Ów „dojrzały etap” oznaczał: 1. wejście chińskich inwestycji do Europy; 2. zacieśnienie współpracy we wspólnych programach kosmicznych; 3. zintensyfikowanie wymiany w zakresie wojskowym[83]. Z punktu widzenia oceny zmian zachodzących w Europie, znacząca była wizyta Hu Jintao w państwach, które w maju 2004 r. przystąpiły do Unii Europejskiej, tj. w Polsce i na Węgrzech.

Lei o chińsko-amerykańskim dialogu w zakresie praw człowieka), 27.07.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/fyrbt/dhdw/t956200.htm (dostęp: 12.09.2012).

[82] *You suze bu da* 欲速则不达 − tłumaczone jako „Nie śpiesz się, kiedy nie potrafisz chodzić, pośpiechem nie dojdziesz do celu” czy też „Pośpiech nie przynosi sukcesu”. Cytat zaczerpnięty z *Dialogów Konfucjańskich* − oznacza, iż każda rzecz ma swój określony czas i wymaga podjęcia określonych kroków, uzyskana ilość nie przechodzi w jakość, a pośpiech nie prowadzi do dobrych, rzetelnych rezultatów, co w konsekwencji prowadzi do wielkiego rozczarowania. Por. Dai Bingguo, *Meiguo bu neng ya Zhongguo chendan chochu niegoli de zeren* (Stany Zjednoczone nie mogą wywierać presji i obarczać Chin odpowiedzialnością ponad chińskie możliwości), strona internetowa http://gb.cri.cn/27824/2012/05/05/3245s3669951.htm (dostęp: 11.08.2012).

[83] *Hu Jintao zhuxi zai Faguo guomin huiyi de yanjiang* (Wykład przewodniczącego Hu Jintao w parlamencie francuskim), 27.01.2004, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t59124.htm (dostęp: 10.09.2012).

Jednak nieadekwatnie do stopnia ważności, w retorycznej strategii Chiny najbardziej doceniały znaczenie Rumunii. Znalazło to wyraz w uznaniu Bukaresztu za partnera, „na którego zawsze można liczyć”[84]. Z kolei w 2005 r., podczas wizyty w Berlinie, podobnie jak w przemówieniu w Paryżu, Hu Jintao nawiązał do historii relacji niemiecko-chińskich, sięgających XVII wieku oraz oświeceniowych fascynacji Państwem Środka. Budowało to niewątpliwie fundament do realizacji gospodarczych interesów Chin w Europie. Niemcy były państwem, które prowadziło aktywną politykę na rzecz eliminacji różnic w relacjach Chin z Europą, a będąc największą gospodarką, stanowiły siłę sprawczą integracji europejskiej[85]. W przemówieniu w 2011 r. podczas VI Forum Współpracy Technologiczno-Ekonomicznej w Berlinie Wen Jiabao przyznawał, iż bez wkładu niemieckiego stabilne stosunki chińsko-europejskie nie byłyby możliwe. W tym kontekście Niemcy, jako lokomotywa integracji, tworzyły z Unii Europejskiej biegun w stosunkach międzynarodowych, co wpisywało się w chińskie wizje wielobiegunowości. Niewątpliwie ważne były różnice ideologiczne, które mogłyby być pokonane, jak przekonywał chiński premier, jedynie przez wzajemny szacunek[86]. Europejskie fora różnicowane były również pod kątem narracji w aspekcie rozwoju wewnętrznego Chin, a argumenty dopasowywano do odbiorców. Ważne było przemówienie w Wielkiej Brytanii 27 czerwca 2011 r. Tu chiński premier uznawał, iż nie ma innej przyszłości, jak tylko demokracja i akceptacja praw człowieka. Mimo różnic, były to podstawowe aspekty walki z systemem feudalnym, który narzucał nierówności i niesprawiedliwość. Chiny prowadziły politykę „reform otwarcia, włączając wszystkich”. Wiek XXI to wiek współpracy, nie konfliktu, a Chiny jako odpowiedzialny partner miały stać się ważnym obrońcą pokoju[87]. Argumentacja związana z chińską kulturą i dziedzictwem cywilizacyjnym została użyta w czasie przemówienia w Londynie 2 lutego 2009 r. Chiński premier, opierając się na cytacie z *Shang shu* − „Księgi Dokumentów”, zaliczanej do pięcioksięgu konfucjańskiego, przedstawiał rozumienie pojęcia pokój jako stopniowe tworzenie

---

[84] Stosunki z Rumunią określano jako *liu shui shiqu, shitou liuzhu* 流水逝去，石头留住, czyli „mimo przemijającej wody, kamienie pozostają na tym samym miejscu”. Por. „Renmin ribao”, 16.06.2004, s. 3.

[85] Hu Jintao, *Jiaqiang huli hezuo shixian gongtong fazhan – zai Deguo jingji Ya Tai weiyuanhui juzing de wanyan shang de jianhua* (Wzmacniać wspólnie korzystną współpracę, osiągać wspólny rozwój – przemówienie na bankiecie Niemieckiego Komitetu Gospodarki Azji i Pacyfiku), 10.11.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t220939.htm (dostęp: 12.10.2012).

[86] Wen Jiabao, *Zuo gongtong fazhan de haohuoban – zai diliuju Zhong De Jingji jishu hezuo luntan shang de yajian* (Dobrzy partnerzy wspólnego rozwoju – wykład na 6 Forum chińsko-niemieckiej współpracy gospodarczo-technologicznej), 28.06.2011, Berlin, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t834864.htm (dostęp: 12.06.2012).

[87] Idem, *Weilai Zhongguo de zouxiang – zai Yingguo Huan jiaxue hui de yanjiang*, 27.06.2011, Londyn (Kierunki przyszłych Chin – wykład w Królewskim Towarzystwie Nauk), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_45/1209/t834377.htm (dostęp: 09.07.2012).

harmonii[88]. Ponadto pokojowe intencje przedstawiane były jako historyczna konstrukcja odwołująca się do wypraw z okresu dynastii Ming admirała Zheng He. Z drugiej jednak strony, co zauważał chiński premier, ekonomiczny sukces Chin dawał możliwość przedstawienia własnych racji w aspekcie kryzysu finansowego i przedłożenia własnych pomysłów na rozwiązanie problemów[89]. Ponadto, co znajdowało swoje odzwierciedlenie w chińskiej retoryce wobec Państw Europy Środkowo-Wschodniej, Chiny poszukiwały nowych partnerów handlowych, którzy zapewniliby dalszy wzrost gospodarczy Państwa Środka. Jako przykład niech posłuży przemówienie wygłoszone przez premiera Wen Jiabao w kwietniu 2012 r. na forum biznesowym w Warszawie. Naród polski, czego nie mówiono wcześniej, określony został mianem „wielkiego narodu", który odznaczał się pracowitością i zaangażowaniem w reformy. W ten sposób pragmatycznie tworzono pozytywny wizerunek, mający być wykorzystanym do otwarcia nowych rynków dla chińskich przedsiębiorstw[90].

Warto zauważyć, iż w 2006 r. premier odwoływał się do „mądrości i ciężkiej pracy" narodów europejskich i chińskiego[91]. W 2010 r., przedstawiając chińskie postrzeganie Europy, argumentował z perspektywy historycznej: „Historia uczy, każde wielkie przedsięwzięcie nie jest tworzone z dnia na dzień, za pomocą jednego kroku, tak też postrzegamy własny (chiński – przyp. aut.) rozwój"[92]. W przedkładanej argumentacji uznawano, iż globalny kryzys finansowy winien być pokonany wspólnym wysiłkiem, nie zaś prowadzić do protekcjonizmu wobec poszczególnych podmiotów stosunków międzynarodowych. Odwoływanie się do „wspólnoty" miało chronić Chiny jako głównego eksportera do państw rozwiniętych, a przy zachowaniu wzrostu gospodarczego, legitymizować władzę partii[93].

---

[88] *Baixing zhao ming, xie he wanbang*百姓昭明，协和万邦 – cytat pochodzący z *Shang shu*, interpretowany jako wskazanie warunków budowy pokojowego, harmonijnego społeczeństwa. Poprzedzone jest to budową harmonii między klanami (tu *baixing* oznacza dawne rody chińskie posiadające nazwisko), która w dalszej perspektywie będzie warunkowała zgodę w większym wymiarze, ostatecznie prowadząc do „wielkiej harmonii" opartej na zasadach moralnych.

[89] Wen Jiabao, *Yong fazhan de yanguang kan Zhongguo – zai Jiangqiao Daxue de yanjiang* (Rozwój jako soczewka spojrzenia na Chiny – wykład na Uniwersytecie Cambridge), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_45/1209/t535054.htm (dostęp: 09.07.2012).

[90] Co interesujące, w swoim wystąpieniu chiński premier użył zwrotu stosowanego zwyczajowo w państwach rozwijających się *xieshou bingjin* 携手并进 – rozumianego jako „wspólnie, ramię w ramię kroczyć do przodu". Por. „Renmin ribao", 27.04.2012, s. 1.

[91] *Wen Jiabao zai 2006 nian Zhong Ou Gongshan fenghui shang de jianghua* 12.09.2006 (Przemówienie premiera Wen Jiabao na szczycie gospodarczym Chiny–Unia Europejska), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-09/12/content_5082536.htm (dostęp: 12.09.2012).

[92] *Yi cu er jiu* 蹴而就 –oznaczające „osiągnąć rezultaty po jednym kroku, szybko, przez jedną noc, zakończyć zadanie za pomocą jednego ruchu, bez większego wysiłku". Cytat pochodzi z Su Xuna (1009–1066), pisarza dynastii Song.

[93] *Wen Jiabao zongli yu Oumeng Weiyuanhui zhuxi Baluozuo gongtong huijian jizhe shi de jianhua* (Przemówienie premiera Wen Jiabao w czasie połączonej konferencji prasowej z Jose

Ponadto chęć zachowania rynków zbytu stanowiła zasadniczą przesłankę posługiwania się językiem „strategicznego partnerstwa", do uczestnictwa w którym oprócz Unii Europejskiej Chiny zaliczały Wielką Brytanię, Niemcy, Francję czy Polskę[94]. „Strategiczne partnerstwa" mogły być interpretowane jako poszukiwanie „sojuszników" Chin w sprawach międzynarodowych oraz ograniczanie zagrożenia ze strony „hegemonizmu" i „polityki z użyciem siły". Przykładem takiego rozumienia stało się zapewnienie dyplomacji polskiej o „wsparciu dla zniesienia embarga na broń oraz akceptacji statusu gospodarki rynkowej Chin" przez struktury europejskie oraz popieraniu wysiłków Chin na rzecz integracji w regionie Azji Wschodniej[95].

Ważna, z racji bliskości i równoważenia potencjałów, była retoryka stosowana w relacjach z Japonią. W wystąpieniu przed japońskim parlamentem 12 kwietnia 2004 r. premier Wen Jiabao wyrażał postawę koncyliacyjną. Podkreślając rolę Chin w rozwoju Japonii, wspominał również o studiach japońskich Sun Yat-sena, Zhou Enlaia, Lu Xuna oraz Guo Moruo. W odniesieniu do agresji japońskiej nie oskarżał całego narodu japońskiego, lecz „garstkę militarystów" i podobnie jak społeczeństwo chińskie uważał, że stali się ofiarami reżimu. Przytoczył również historię heroicznej postawy marszałka Nie Rongzhena, który uratował japońską sierotę, a dzięki pomocy Chińczyków 2808 japońskich sierot otrzymało pomoc

---

Baroso), 29.04.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t688833.htm (dostęp: 11.09.2012).

[94] Pierwsze „strategiczne partnerstwo" zostało podpisane z Brazylią w 1993 r., następnie z Rosją w 1996 r., z Indiami i Pakistanem w 1997 r. Przełomowy w tym aspekcie był również dokument Unii Europejskiej o ustanowieniu partnerskich relacji z Chinami w 1998 r. Por. wystąpienie premiera Wen Jiabao we Francji: *Wen Jiabao zongli zai Faguo guzhu xiehui fabiao yanjiang* (Przemówienie premiera Wen Jiabao przed Stowarzyszeniem Pracodawców Francuskich), 12.06.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_14/1209/t224903.htm (dostęp: 09.07.2012).

[95] W języku „strategicznego partnerstwa" istnieje rozróżnienie na: ustanowienie strategicznego partnerstwa (*jianli zhanlue huoban guanxi* 建立战略伙伴关系), wzmacnianie, intensyfikację kompleksowego strategicznego partnerstwa (*jiaqiang quanmian zhanlue huoban guanxi* 加强全面战略伙伴关系), kompleksową kontynuację strategicznego partnerstwa (*quanmian tuijin zhanlue huoban guanxi* 全面推进战略伙伴关系), pogłębianie kompleksowego strategicznego patnerstwa (*shenhua quanmian zhanlue huoban guanxi* 深化全面战略伙伴), inicjowanie nowego typu relacji strategicznego partnerstwa *(kaichuang xinxing zhanlue huoban guanxi* 开创新型战略伙伴关系) oraz rozwój kompleksowych relacji strategicznego partnerstwa (*fazhan quanmian zhanlue huoban guanxi* 发展全面战略伙伴关系). Por. *Zhong De guanyu quanmian tuijin zhanlue huoban guanxi de lianhe gongbao* (Wspólny komunikat chińsko-niemiecki o promowaniu relacji strategicznego partnerstwa), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/ziliao/1179/t717598.htm (dostęp: 12.09.2012); *Zhonghua Renmin Gong he Guo he Bolan Gong he Guo guanyu jianli zhanlue huoban guanxi de lianhe gongbao* (Wspólny komunikat ChRL i RP o nawiązaniu relacji strategicznego partnerstwa), strona internetowa http://www.chinaembassy.org.pl/chn/zbgx/t889016.htm (dostęp: 12.09.2012); Zhu Liqun, Zhao Guangcheng, *Zhongguo guoji guan de bianhua yu gonggu: dongli yu qushi* (Tendencje i zmiany: zmiany i konsolidacja międzynarodowego poglądu Chin). „Waijiao pinglun" 2008, nr 101, s. 20–21.

w Chinach, co miało świadczyć o pokojowych intencjach Chin. Przypomniał, że chińskie powiedzenie „Pamiętaj o doświadczeniach historycznych" nie służyło rozliczeniom z przeszłością, a wypracowaniu nowych ram współpracy, opartych na trudnych doświadczeniach przeszłości. Relacje wzajemne miały być oparte przede wszystkim na wzajemnym zaufaniu, zgodnie z kanonem zarówno chińskim, jak i japońskim. Relacje między przyjaciółmi oparte są na „danym słowie i zaufaniu", unikaniu kontrowersji, obiektywnym spojrzeniu na wzajemne relacje, wzmacnianiu wymiany międzyludzkiej oraz wspólnym rozwiązywaniu spraw spornych na drodze pokojowej. Wen Jiabao (podobnie jak Deng Xiaoping) podkreślił gotowość Chin do wniesienia wkładu w dorobek ludzkości, poprzez stworzenie modelu rozwoju prowadzącego do dobrobytu opartego na naukowym, harmonijnym i pokojowym rozwoju. Głównym celem chińskich władz było zbudowanie bogatego, silnego, demokratycznego, cywilizowanego, harmonijnego i nowoczesnego państwa. Chiny pragnęły budować harmonijny świat, co podobnie jak we wszystkich wystąpieniach, określane było mianem „niezmiennej i stałej polityki". Kończąc przemówienie, chiński premier nawiązał do świątyni buddyjskiej − memoriału Jianzhena (mnich buddyjski) w Yangzhou (prow. Jiangsu), gdzie płonie światło przyniesione z japońskiej świątyni Marimoto. Było to nawiązanie do tradycyjnie przyjaznych relacji chińsko-japońskich, które oddaje powiedzenie „Jingguan feng zai huxiao, shan que bu hui yindong", interpretowane w tym kontekście jako „Mimo różnych okoliczności relacje japońsko-chińskie pozostają stabilne, tak jak dwie święte góry Taishan i Fuji"[96]. Na koniec, podobnie jak w wystąpieniach w państwach rozwijających się, Wen Jiabao wezwał do walki o harmonijną Azję i harmonijny świat[97]. W opublikowanym 11 kwietnia komunikacie prasowym, relacje chińsko-japońskie zostały określone jako „wzajemnie strategiczne", oparte na pogłębianiu dialogu, budowaniu zaufania, zwiększaniu wymiany międzyludzkiej oraz współpracy przy ochronie gatunku ptaka ibisa czubatego[98].

Do podobnych, opartych na historii argumentów, odwoływał się Hu Jintao w wykładzie wygłoszonym na japońskim Uniwersytecie Waseda. Nawiązywał do studiów chińskich intelektualistów z początku XX wieku: Liao Zhongkaia, Li Dazhao czy Chen Duxiu, które uzmysłowiły chińskim intelektualistom konieczność

---

[96] Jest to japońskie przysłowie w wersji chińskiej *jinguan feng zai huxia, shan que bu hui yidong* 尽管风在呼啸，山却不会移动 − tłumaczone jako „Mimo że wiatr ogromny dmie, góry pozostają na dawnym miejscu".

[97] Należy zauważyć, że inaczej niż w poprzednich wystąpieniach, w czasie wizyt w Japonii chiński premier nie użył określenia *xinlai* (oznaczającego zaufanie w rodzinie) dla określenia relacji z Japonią. Por. Wen Jiabao, *Wei le youyi yu hezuo – zai Ribenguo guohui de yanjiang* (Dla przyjaźni i współpracy – wykład w parlamencie Japonii), 12.04.2007, strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1024/5608290.html (dostęp: 12.09.2012).

[98] *Zhanlue huhui guanxi* 战略互惠关系. Jedynie relacje z Japonią zostały określone mianem „obustronnie strategicznych". Por. *Zhong Ri fabiao lianhe xinwen gongbao* (Wspólny chińsko-japoński komunikat prasowy), strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1026/5601654.html (dostęp: 12.09.2012).

zmian. Prawdziwe zmiany, jak kontynuował przewodniczący, zaszły jednak dopiero po 1978 r., co było wynikiem włączenia Chin do rywalizacji międzynarodowej. W takich warunkach każde państwo czy naród potrzebowało reform i normalizacji – zauważał Hu Jintao. W aspekcie nawiązań do chińskiej tradycji, przewodniczący ChRL cytował fragmenty z *Zhou yi* oraz *Księgi Rytuałów*[99]. Oprócz powtarzanych już argumentów, nowością było ujęcie roli Chin i Japonii w kategoriach „promowania rewitalizacji Azji". Wskazywało to na, przynajmniej deklaratywne, odejście Chin od reprezentowania własnego interesu i próbę budowania nowego ładu w Azji, z konstruktywnym udziałem Pekinu. Ten proces determinował budowę światowego pokoju i stabilizacji. Mądrość Japończyków, jak twierdził Hu Jintao, warunkowana była przejęciem od Chin systemu prawnego, pisma, technologii i religii buddyjskiej, a zaadaptowanie ich do warunków japońskich stworzyło charakterystyczny dla Japonii system. Ważny w historii Japonii był okres Meiji, który przyniósł modernizację państwa, a wraz z tym wzrost znaczenia państwa. Japońska zdolność uczenia się od innych, jak zaznaczał Hu Jintao, zarówno od Chin, jak i Zachodu, powinna być bacznie obserwowana i przejęta przez Chińczyków[100]. W komunikacie „O całościowej implementacji wzajemnego strategicznego partnerstwa chińsko-japońskiego", podpisanym 7 maja 2008 r. w Tokio, obie strony, oprócz ogólnie przyjętych formuł, zapewniały o stworzeniu na Morzu Wschodniochińskim obszaru pokoju i współpracy. Ponadto w komunikacie brak było haseł ogólnych, przyjętych w chińskim dyskursie w relacjach z innymi państwami. Obie strony nie wyraziły konieczności budowy świata harmonijnego, choć potwierdzały istotność kreowania „wiecznego pokoju"[101].

Z punktu widzenia oddziaływania argumentami ważne stawały się relacje z Federacją Rosyjską. W przemówieniu w Instytucie Stosunków Międzynarodowych w Moskwie 28 maja 2003 r. Hu Jintao podkreślał znaczenie i wkład narodu rosyjskiego w rozwój ludzkości. Uznawał, iż oba narody wraz z innymi będą tworzyć „wieczny pokój", a przez współpracę „świat harmonijny"[102]. Komunikaty podpisywane wspólnie z Rosją dawały możliwość przedkładania chińskiej argumentacji. W pierwszej wspólnej deklaracji, podpisanej 1 lipca 2001 r., wskazywano na tendencje budowy świata wielobiegunowego w XXI wieku. Obie strony

---

[99] *Gou rixin, riri xin, you rixin* 苟日新，日日新，又日新. Tu cytowane za *Liji* (Księgą Rytuałów) i odnoszące się do myśli, idei, które codziennie omawiane stają się podstawą postępu.

[100] Hu Jintao, *Zai Riben Zaodaotian daxue de yanjiang* (Wykład na Uniwersytecie Waseda), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/1209/t450740.htm (dostęp: 12.09.2012).

[101] *Zhong Ri guanyu quanmian tuijin zhanlue huhui guanxi de lianhe sheming* (Wspólny komunikat chińsko-japoński o całościowej kontynuacji strategicznie wzajemnych stosunków), 07.05.2008, Tokio, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2008-05/07/content_8123814.htm (dostęp: 12.09.2012).

[102] *Hu Jintao zai Mosike Guoji guanxi xueyuan de yanjiang* (Wykład Hu Jintao w Moskiewskim Instytucie Stosunków Międzynarodowych), 28.05.2003, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2003-05/29/content_891423.htm (dostęp: 12.09.2012).

deklarowały, iż „pokój i rozwój" są głównymi zadaniami w relacjach międzynarodowych, a podstawowe wyzwania „ludzkości" to ochrona pokoju, stabilności, bezpieczeństwa, ale także suwerenności, potrzebnych do budowy i rozwoju relacji przez następne pokolenia. Powtórzono również zasady chińskiej polityki zagranicznej jako akceptowalne dla innych podmiotów na arenie międzynarodowej – w tym „wielkiej Rosji". Obie strony zobowiązały się do tworzenia nowego, sprawiedliwego i harmonijnego świata[103]. Strona rosyjska w komunikacie podpisanym 14 października 2005 r. zapewniała o nieakceptowaniu niepodległego statusu Tajwanu, a także poparciu chińskiego stanowiska w sprawie Tybetu, jako nierozłącznego terytorium Chińskiej Republiki Ludowej[104]. Z kolei w komunikacie z 15 czerwca 2011 r. polityka na kontynencie azjatyckim została określona jako otwarcie niewykluczająca żadnego z podmiotów, unikająca kontrowersji naruszających wzajemne zaufanie, skłaniająca do przebaczenia, co było pochodną nowych sloganów związanych z nowym planem 5-letnim[105].

Od 2000 roku Chiny prowadzą dialog z Afryką, pod postacią organizowanego w Pekinie forum państw afrykańskich z Chinami. Podczas dotychczasowych czterech spotkań argumentacja chińska ulegała zasadniczym zmianom. W 2000 roku Jiang Zemin w swoim wystąpieniu przedstawiał przede wszystkim argumentację historyczną, odwołując się do wspólnej przeszłości, walki z imperializmem, a także tradycji dobrych stosunków w czasach Mao Zedonga, Zhou Enlaia czy Deng Xiaopinga. Dodatkowym elementem był fakt, iż Jiang Zemin operował sformułowaniami z okresu lat 50. i 60., podkreślając „wzmacnianie zjednoczenia państw Południa"[106]. W 2006 r. Wen Jiabao przedstawił projekt konkretnej pomocy Chin dla Afryki, odchodząc od określeń wskazujących na „zjednoczenie", które kojarzone było z epoką maoistowską. Zamiast tego postulował wzajemne wspieranie się i budowanie silnej postawy negocjacyjnej w celu tworzenia podstaw demokratyzacji stosunków międzynarodowych oraz pogłębiania współpracy[107].

---

[103] *Zhong E guanxi 21 shiji guoji zhixu de lianhe shenming* (Wspólna chińsko-rosyjska deklaracja o porządku międzynarodowym w XXI wieku), 01.07.2005, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2005-07/01/content_3164594.htm (dostęp: 11.09.2012).

[104] *Zhong E fabiao lianhe shenming – xuanbu Zhong E bianjiang xian zouxiang quanbu queding* (Chiny i Rosja opublikowały wspólną deklarację o ostatecznym wyznaczeniu linii granicznej chińsko-rosyjskiej), 14.10.2004, Pekin, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2004-10/15/content_2091965.htm (dostęp: 11.09.2012).

[105] *Zhongguo he Eluosi guanyu dangqian guoji xingshi he zhongda guojiwenti de lianhe shenming* (Wspólna deklaracja Chin i Rosji odnosząca się do obecnej sytuacji międzynarodowej i istotnych problemów międzynarodowych), 16.06.2011, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2011-06/16/c_121546223_5.htm (dostęp: 11.09;2012).

[106] *Zhong Fei xieshou hezuo gong yingxin de shiji Jiang Zemin zhuxi zai „Zhong Fei hezuo luntan – Beijing 2000 nian buzhang jihui kaimushi shang de jianghua* (Chińsko-afrykańska współpraca braterska, wspólnie witamy nowy wiek – przemówienie Jiang Zemina na otwarciu Forum Gospodarczego Chiny−Afryka na szczeblu ministerialnym), 07.11.2000, Pekin, strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/dyjbzjhy/zyjh12009/t155565.htm (dostęp: 11.09.2012).

[107] *Jiwang kailai, quanmian tuijin Zhong Fei youhao hezuo – Wen Jiabao zongli zai Zhong*

W wystąpieniu 4 listopada 2006 r. Hu Jintao, podobnie jak Jiang Zemin, odwoływał się do historycznego „zjednoczenia mas ludowych Chin i państw afrykańskich". To „zjednoczenie" wyrażało się w poparciu dla walk narodowowyzwoleńczych na kontynencie afrykańskim, a także, „czego naród chiński nie zapomni" – poparciu na rzecz przywrócenia Chinom miejsca w Narodach Zjednoczonych w 1971 roku. Podobnie jak w poprzednich wystąpieniach, współpraca warunkowana była prostym rachunkiem − 1/3 ludzkości to mieszkańcy Chin i Afryki. Powtarzanym argumentem, również w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi i Japonią, stało się podkreślanie, iż stabilne relacje chińsko-afrykańskie są warunkiem światowej stabilizacji i pokoju. W podsumowaniu użyto dwóch idiomów oznaczających „współpracę ramię w ramię" oraz „kroczenie do przodu z głową uniesioną wysoko"[108]. W czasie ostatniego forum w lipcu 2012 r. Hu Jintao, powielając argumenty ilościowe, wskazywał, iż w oparciu o tradycyjne wartości udało się stworzyć obopólnie korzystne relacje gospodarcze i polityczne. Ponownie podkreślony został wkład państw rozwijających się w przywrócenie należnego ChRL miejsca w stosunkach międzynarodowych. To spotkanie rozpatrywane było jako otwarcie nowego, historycznego rozdziału w relacjach wzajemnych. Nowy „punkt startowy" winien być oparty na wzmacnianiu porozumienia politycznego, eliminowaniu wpływu zewnętrznych sił oraz wymianie doświadczeń transformacyjnych[109].

Niebagatelnym wydarzeniem, z perspektywy zrozumienia języka chińskiej dyplomacji, było przedstawienie dokumentu programowego wobec Afryki, opublikowanego w styczniu 2006. Zawarte zostały w nim określenia relacji dwustronnych, powielane potem w komunikatach podczas wizyt w państwach rozwijających się, charakteryzujące je jako: prawdziwie przyjacielskie, równe, oparte na wzajemnych korzyściach, wspólnym wzroście, wspieraniu się oraz za-

---

Fei hezuo luntan di er jie buzhangji huiyi kaimushi shang de jianghua (Przeszłość dla przyszłości, kompleksowe kształtowanie przyjaznych stosunków chińsko-afrykańskich – przemówienie premiera Wen Jiabao na ceremonii otwarcia II Forum Chiny−Afryka na szczeblu ministerialnym), 15.12.2005, Pekin, strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/dejbzjhy/zyjh22009/t155584.htm (dostęp: 11.09.2012).

[108] *Xieshou bingjian* 携手并肩 − pochodzi od Ling Mengchu (1580−1644), pisarza i dramaturga dynastii Ming, oznacza „wspólne bardzo bliskie stosunki, identyczny pogląd na podejmowane działania, wreszcie podejmowanie wspólnych działań" oraz *angshou kuobu*昂首阔步 − cytat z powieści Lao She (Bębniarze), odzwierciedlający działanie z wysoko podniesioną głową, maszerowanie wspólnym krokiem, z okrzykiem na ustach, energiczne, entuzjastyczne oraz naznaczone duchową jednością. Por. *Hu Jintao zhuxi zai Zhong Fei hezuo luntan Beijing fenghui kaimushi shang de jianghua* (Przemówienie przewodniczącego Hu Jintao w czasie ceremonii otwarcia na Forum Współpracy Chiny−Afryka w Pekinie), strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/bjfhbzjhy/zyjh32009/t584768.htm (dostęp: 11.09.2012).

[109] Hu Jintao, *Kaichuang Zhong Fei xinxing zhanlue huoban guanxi xijimian – zai Zhong Fei hezuo luntan di wu jie buzhangjihuiyi kaimushi de jianghua* (Inicjujemy nowy typ relacji strategicznego partnerstwa chińsko-afrykańskiego w nowej sytuacji – przemówienie w czasie ceremonii otwarcia 5 sesji ministerialnej Forum Chiny−Afryka), strona internetowa http://politics.people.com.cn/n/2012/0720/c1024-18556613.html (dostęp: 11.10.2012).

ufanych konsultacjach[110]. W czasie wizyty czerwcowej 2006 r. w Afryce Wen Jiabao, przywołując wspólny status Chin i Afryki jako podmiotów rozwijających się, tworzył platformę wspólnych działań. Relacje z Afryką winny być oparte na pogłębiającym się zaufaniu politycznym, które miało procentować w „bliskiej koordynacji" polityki na arenie międzynarodowej. Kontynuując wspieranie państw afrykańskich, Chiny zapewniały, iż priorytetem jest wzmacnianie pozycji Afryki w relacjach międzynarodowych. Ponadto, jak zapewniano, dialog chińsko-afrykański jest częścią dialogu Południa z Południem, pozostaje niezamknięty, a także nie chce naruszać interesów stron trzecich, zarówno w Chinach, jak i Afryce. Interesujące było zaproszenie innych państw oraz organizacji międzynarodowych do wspólnego dialogu na temat przyszłości relacji międzynarodowych[111].

W czasie wizyty 7 lutego 2007 r. Hu Jintao wygłosił wykład na Uniwersytecie w Pretorii. Przekazując życzenia od narodu chińskiego, zwrócił się do mieszkańców Afryki w formule „bracia z Afryki Południowej i Afryki". W dalszym ciągu kontakty z Afryką miały być oparte na „zjednoczonej współpracy, przyjaźni, równych interesach oraz wspólnym rozwoju". Chińscy liderzy podkreślali w trakcie afrykańskich przemówień, iż oba podmioty, stanowiące 1/3 ludzkości, są ważną siłą w tworzeniu globalnego pokoju i stabilizacji. Podobnie jak poprzednio, argument historyczny, w tym wypadku odwołanie się do ekspedycji Zheng He, miał stanowić i legitymizować pokojową politykę Chin wobec kontynentu afrykańskiego. Dodatkowym argumentem przedstawianym przez Hu Jintao, znów podobnie jak w przypadku Japonii i Stanów Zjednoczonych, było wskazanie na intensyfikowanie wymiany młodzieży, co miało przyczynić się do realizacji marzenia o „wiecznym pokoju". Afryka stawała się poważną siłą w kreowaniu chińskiego planu budowy harmonijnego świata[112].

W lutym 2009 r. w wystąpieniu w Dar es Salaam zwracała uwagę zmiana jednej z formuł dotyczących współpracy – ze „zjednoczonej współpracy" na „zjednoczoną wspólną pomoc wzajemną". W trudnej sytuacji na rynkach międzynarodowych Chiny obiecywały pomoc w rozwiązywaniu problemów gospodarczych

---

[110] *Zhongguo dui Feizhou zhengce wenjian* (Polityka afrykańska Chin – dokument programowy), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2006-01/12/content_4042317.htm (dostęp: 11.09.2012).

[111] Wen Jiabao, *Zengjin chuantong youyi, cujin gongtong fazhan tui dong Zhong Fei youhao hezuo mai shang xin taili – zai Zhongguo – Nanfei shangwu hezuo luntan kaimushi shang de jiang hua* (Wzmacniać tradycyjną przyjaźń, promujmy wspólny rozwój, budujmy nowy rozdział w przyjaznych relacjach chińsko-afrykańskich – przemówienie na ceremonii otwarcia Forum Współpracy Gospodarczej Chiny–Afryka Południowa), strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1024/4519357.html (dostęp: 11.09.2012).

[112] Hu Jintao, *Jiaqiang tuanjie hezuo, tui dong jianshe hexie shijie – zai Nan Fei Biletuoliya daxue de yanjiang* (Wzmacniać zjednoczoną współprace, promować budowę harmonijnego świata – wykład na Uniwersytecie w Pretorii), 07.02.2007, Pretoria, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/fz/1206_39/1209/t296078.htm (dostęp: 11.09.2012).

państw afrykańskich, a chińskie deklaracje zostały określone mianem „uroczystego przyrzeczenia”[113]. Niemniej redefinicja określenia współpracy na „pomoc wzajemną” sugerowała rosnące oczekiwania stronych chińskiej względem partnerów afrykańskich. W odniesieniu do relacji z Tanzanią, Hu Jintao określił je chińskim powiedzeniem: *zhige zhe buyi shanhai wei yuanje*, oznaczającym „dla chcącego nic trudnego” – czyli relacje były możliwe bez warunków wstępnych, tak jak to miało miejsce w przeszłości w stosunkach dwustronnych[114]. Podobnie jak w przypadku poprzednich przemówień, gwarantowanie i intensyfikowanie wymiany młodzieży postrzegane było jako historyczna misja w stosunkach globalnych[115].

W czasie wizyty w listopadzie 2011 r. w Afryce Południowej, Xi Jinping podkreślił cele chińskiej polityki wobec państw afrykańskich, polegające głównie na całkowitym włączeniu, zjednoczeniu i współpracy z państwami rozwijającymi się. Dobitną formułą, świadczącą o poszerzaniu politycznej współpracy, było Forum Chiny−Afryka[116]. W czasie Forum Gospodarczego Chiny−Afryka w lipcu 2012 r. Wen Jiabao w swoisty dla siebie sposób wspominał wizyty w Afryce. W 2006 r. podczas wizyty napisał wiersz *Powróciłem do domu*. Premier pisał, iż wracał, by spotkać „afrykańskich braci”, a wspólne doświadczenia ostatnich 60 lat „zbliżyły narody chiński i afrykańskie”[117]. Wen Jiabao porównywał relacje Chin z narodami afrykańskimi do relacji „dobrych braci, partnerów i przyjaciół”[118].

---

[113] *Zhengzhong chennuo*郑重承诺 − tłumaczone jako uroczyste przyrzeczenie, zobowiązujące do podjęcia realnych działań.

[114] *Zhihezhe, bu yi shanhai wei yuan* 志合者，不以山海为远 − chińskie powiedzenie opisujące bliskie relacje między partnerami, dla których ani góry, ani morza (odległość) nie stanowią przeszkody.

[115] Hu Jintao, *Gongtong puxie Zhong Fei youyi xin pianzhang – zai Daleisi Salamu gejie huangying dahui shang de yanjiang* (Wspólnie tworzymy nowy rozdział przyjaznych relacji Chiny−Afryka – wykład w czasie ceremonii powitania w Dar es Salam), 16.02.2009, Dar es Salam, strona internetowa http://www.focac.org/chn/zt/wjtff2009/t606657.htm (dostęp: 11.09.2012).

[116] Xi Jinping, *Gongchuang Zhong Fei Xinxing zhanlue huoban guanxi de meihao weilai − zai jinian Zhong Fei hezuo luntan chengli 10 zhounian yantaohui kaimushi shang de yanjiang* (Wspólnie tworzymy piękną przyszłość w nowym etapie strategicznych relacji Chiny−Afryka – wykład na konferencji poświęconej 10. rocznicy powstania Forum Współpracy Chiny−Afryka), 18.11.2012, Pretoria, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t770438.htm (dostęp: 11.08.2012).

[117] *„Wo hui jia le” Wen zongli fushi zou Feizho* („Wróciłem do domu”: Poezja premiera Wen Jiabao w czasie wizyty w Afryce), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-08/08/content_4933881.htm (dostęp: 11.08.2012).

[118] *Wen Jiabao zai sijie Zhong Fei qiyejia dahui kaimushi shang jianghua* (Przemówienie premiera Wen Jiabao otwierające 4. Konferencję Przedsiębiorców Chiny−Afryka), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2012-07/18/c_112471542.htm (dostęp: 11.08.2012). Przywołując porównanie stosunków między starszym i młodszym bratem, Chiny definiują swoje relacje z Wietnamem. Mimo licznych napięć i konfliktów, m.in. na Morzu Południowochińskim, w wystąpieniu przed wietnamskim parlamentem Hu Jintao powiedział: „W tym roku obchodzimy 55.

Wzrastająca pozycja Chin, mimo że opisywana pokojowymi argumentami, spotykała się z negatywną reakcją państw Azji Wschodniej oraz była strategicznym wyzwaniem dla Stanów Zjednoczonych. Stąd też coraz trudniejsze stawało się utrzymanie i tworzenie przyjaznego otoczenia Chin, mającego służyć wewnętrznemu rozwojowi. Na pierwszy plan wysunął się problem zagrożenia nuklearnego ze strony Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Chiny, nie chcąc umiędzynarodowienia sprawy regionalnej, próbowały rozwiązać problem za pomocą formuły rozmów sześciostronnych. Jednak rozpoczęte rozmowy nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, a optymistyczne założenia dyplomacji chińskiej o istotnym wpływie na sąsiada nie potwierdziły się. Korea Północna prowadziła w dalszym ciągu rozbudowę programu nuklearnego. Po próbie nuklearnej w październiku 2006 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych wystosowało oświadczenie, w którym znalazł się niezwykle rzadko używany w dyplomacji zwrot *hanran*: „KRLD, ignorując sprzeciw międzynarodowej społeczności, w sposób „bezwstydny" (*hanran*) przeprowadziła test z bronią nuklearną. Rząd chiński wyraża zdecydowany sprzeciw"[119]. Jak zauważano w dyskursie politologicznym, Chiny stawały się ofiarą polityki koreańskiej. Chińska pomoc ekonomiczna nie przynosiła oczekiwanych efektów, a KRLD prowadziła niezależną politykę. W efekcie Pjongjang podjął decyzję o wycofaniu się z rozmów sześciostronnych w kwietniu 2010 roku[120]. Chiny były przekonane, iż problem można rozwiązać bez użycia sankcji i dlatego nie przystąpiły do amerykańskiej inicjatywy wprowadzenia sankcji przez ONZ, a także inicjatywy krakowskiej (Proliferation Security Initiative) − przedstawionej przez prezydenta G. W. Busha w czasie wizyt w Polsce[121]. Taka postawa doprowadziła jednak do wyłączenia Chin z procesu rozmów i już w marcu 2007 r. utworzono bilateralną amerykańsko-koreańską grupę roboczą

---

rocznicę nawiązania stosunków, a także 115. rocznicę urodzin bliskiego towarzysza broni narodu chińskiego Ho Chiminha. W tym momencie nie mogę nie wspomnieć powiedzenia towarzysza Ho: „Przyjaźń wietnamsko-chińska jest głęboka, towarzysze stają się braćmi". Por. Hu Jintao, *Zengjin youhao huxin, cujin gongtong fazhan – zai Yuenan guohui de yanjiang* (Promować przyjacielskie zaufanie, promować wspólny rozwój – wykład w parlamencie Wietnamu), 01.11.2005, Hanoi, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/1209/t219537.htm (dostęp: 19.08.2012).

[119] Samo *hanran* 悍然 wyraża zdenerwowanie ze względu na czyn niegodny, skandaliczne zachowanie, rażące pogwałcenie dotychczasowych ustaleń. Zwrot *hanran* używany był przed konfliktami z Indiami w 1962 r., z ZSRR w 1969 oraz z Wietnamem w 1979 r. Por: *Zhonghua Renmin Gong he Guo Waijiaobu Shenming* (Oświadczenie MSZ ChRL), 9.10.2006, Pekin, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-10/09/content_5180207.htm (dostęp: 11.08.2012).

[120] E. A. McVadon, *China's Goals and Strategies for the Korean Peninsula, Planning for a Peaceful Korea*, [w:] *Planning for the Peaceful Korea*, ed. H. D. Sokolski, Strategic Studies Institute, Carlisle Barracks, 2001, s. 135.

[121] P. Kerr, *How the Other Four Parties View the Six-party Talks*, „Arms Control Today" 2004, no. 5, s. 32.

ds. normalizacji relacji[122]. Dopiero druga próba nuklearna z maja 2009 r. spowodowała istotną zmianę stanowiska Chin. Wsparcie rezolucji z 1874 r. stanowiło wyraźną rysę w retorycznej strategii Chin, które jak dotąd ograniczały możliwość umiędzynarodowienia sprawy koreańskiej. W zaistniałej sytuacji Chiny traciły na znaczeniu, toteż w listopadzie 2009 r. ostatecznie zdecydowano o wznowieniu rozmów bilateralnych Pjongjang−Waszyngton, a Stephen Bosworth – amerykański negocjator, odbył pierwszą wizytę w stolicy KRLD[123].

Pasywna postawa Chin unaoczniła się również podczas konfliktu między Koreą Północną a Południową wokół wyspy Yonp yong, wobec którego to Chiny zachowały neutralność. Liderzy Chin − Hu Jintao, Wen Jiabao oraz Dai Bingguo opowiadali się za pokojowym rozwiązaniem problemu, tak by nie doprowadzić do użycia siły zbrojnej i destabilizacji w regionie. Ministerstwo Spraw Zagranicznych proponowało z kolei powrót do rozmów sześciostronnych, przywiązując wagę do rozwoju sytuacji na Półwyspie Koreańskim[124]. W konsekwencji, między 8 a 9 grudnia 2010 r. rozmowy w Pjongjangu, które prowadził Dai Bingguo, zostały później określone jako „szczere i pogłębione", co należy interpretować jako wyraz zaniepokojenia, rozczarowania i zdenerwowania strony chińskiej[125].

W kwestii koreańskiej fundamentalne znaczenie miał amerykański zwrot i powrót do Azji Wschodniej. W październiku 2010 r. lotniskowiec „Waszyngton" powrócił na wody Azji Wschodniej, co stało w sprzeczności z interesami chińskimi. W aspekcie „permanentnego" konfliktu z Japonią na Morzu Wschodniochińskim o wyspy Senkaku/Diaoyutai, dyplomacja Chin zachowywała znaczącą powściągliwość. Strona japońska ostrzegana była przed próbami jednostronnego rozwiązania problemu, które określane były mianem „bezprawnych i nieefektywnych"[126]. Znaczącym problemem dla Chin stało się ewentualne zaangażowanie

---

[122] Su Ru, *Sino-U.S. Cooperation in North Korea Nuclear Issue*, „Contemporary International Relations" 2010, no. 1, s. 11−12.

[123] Liu Junbo, *Diplomatic Breakthrough in the Nuclear Dilemma*, „China International Studies" 2010, no. 1, s. 108−110.

[124] *Guangzhu* 关注 − interpretowane jest w języku dyplomatycznym jako wyrażenie zaniepokojenia *gandao bu an* 感到不安, wyraz dezaprobaty czy też krytyki *qianze* 谴责. Por.: *Zhongfang duoci jiu Chao Han jushi biashi yu duihua tanpan juejie wenti* (Chiny wielokrotnie oświadczały, iż sytuację między Koreą Północną a Południową można rozwiązać na drodze negocjacji), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/13421382.html (dostęp: 11.08.2012).

[125] *Tancheng* 坦诚 − oznacza szczere, proste, bezpośrednie rozmowy, *shenru de tanhua* 深入的谈话 − jest interpretowane jako dokładne i szczegółowe rozmowy. Por. *Chaoxian lingdao ren Jin Zhengri huijian Zhongguo Guowuweiyuan Dai Bingguo* (Przywódca KRLD Kim Jong-il spotkał się z członkiem Rady Państwowej Dai Bingguo), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2010-12/09/c_12863660.htm (dostęp: 11.09.2012).

[126] *Waijiaobu fayan ren Kong Quan jiu Riben zhengfu chejiu guan Diaoyudao dengta da jizhe wen* (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Kong Quana w kwestii przejęcia przez rząd japoński administrowania latarni morskich na wyspach Diaoyu), 09.02.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/fyrygth/t183134.htm (dostęp: 11.09.2012).

strony trzeciej – Stanów Zjednoczonych w rozwiązanie konfliktu. Tu deklaracja ze strony ChRL była silniejsza – „nigdy nie zaakceptujemy" ingerencji zewnętrznej w spór z Japonią[127]. Poważny kryzys nastąpił we wrześniu 2010 r., wówczas gdy 14 chińskich rybaków zostało zatrzymanych przez japońskie patrole pograniczne. Ponownie powróciło pytanie o zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i amerykańskie próby, podobne do tych z lat 90. XX wieku, otoczenia Chin[128]. Jednak w oficjalnych deklaracjach strony chińskiej nie przewijały się sformuowania wskazujące na eskalację konfliktu. Jedynie 19 września 2010 r. rzecznik MSZ Ma Chaoxu ostrzegał Japonię: „Jeśli Japonia uparcie będzie powtarzała błąd za błędem, strona chińska podejmie niezbędne przeciwdziałania, za które odpowiedzialna będzie Japonia"[129]. W czasie konfliktu, 21 września, przebywający z wizytą w Stanach Zjednoczonych premier Wen Jiabao opisał chińską reakcję słowami: „Ta sytuacja wywołała gniew Chińczyków zarówno w kraju, jak i za granicą". Premier określił sporne wyspy mianem „świętego terytorium" Chin, a stronę japońską za „udającą niesłyszących". Ostrzegał również, iż dalsze „uparte" stanowisko Japonii będzie groziło „poważnymi konsekwencjami", za które odpowiedzialny będzie rząd w Tokio[130]. Należy jednak przy tym zwrócić uwagę, iż przemówienie zostało wygłoszone do obywateli Chin mieszkających w Stanach Zjednoczonych, stąd też jego wpływ na relacje japońsko-chińskie nie był zbyt istotny[131].

Kwestia sporów na Morzu Wschodniochińskim ponownie stała się kluczowym tematem stosunków chińsko-japońskich na przełomie sierpnia i września 2012 r. Odkupienie przez rząd japoński z rąk prywatnych spornych wysp dało

---

[127] *Waijiaobu fayanren Zhang Qiyue jiu Riben Waiwusheng fayanren guanyu Diaoyudao de tanhua da jizhe wen* (Odpowiedź rzecznika MSZ w odniesieniu do wypowiedzi rzecznika prasowego MSZ Japonii na temat problemu wysp Diaoyu), 10.02.2004, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/fyrygth/t64211.htm (dostęp: 11.09.2012).

[128] Komentarz stacji telewizyjnej Phoenix, Qiu Zhenhai, *Zai Zhong Ri Diaoyudao wenti shang Meiguo nanci qi ze* (Odpowiedzialność USA w chińsko-japońskim sporze o wyspy Diaoyu), strona internetowa http://v.ifeng.com/opinion/world/201009/531a70e7-9302-4540-8d93-49bed3558676.shtml (dostęp: 11.09.2012).

[129] *Waijiaobu fayanren Ma Chaoxu da jizhewen* (Odpowiedzi rzecznika prasowego MSZ Ma Chaoxu na konferencji prasowej), 19.09.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/fyrygth/t753858.htm (dostęp: 11.09.2012).

[130] *Shensheng ling tu* 神圣领土 – tłumaczone jako święte terytorium, *zhiruo wangwen* 置若罔闻 – udający niesłyszących, nieprzykładających wagi, zaczerpnięte z poety okresu dynastii Ming Zhu Guozhena (1558–1632), *yiyu guoxing* 意孤行 –określające bycie upartym i krnąbrnym, pochodzące z *Zapisków historycznych* Si Maqiana (145–86 p.n.e.) oraz *yanzhong houguo* 严重后果 – tłumaczone jako poważne konsekwencje. Por. Wen Jiabao, *Rifang jiqi quanti Zhongguo ren fennu* (Japonia wywołała gniew wszystkich Chińczyków), strona internetowa http://news.dichan.sina.com.cn/cq/2010/09/23/216116.html (dostęp: 11.09.2012).

[131] Komentarz stacji telewizyjnej Phoenix, Zheng Hao, *Wen Jiabao biaoshi gei Rifan zuihou de jihui* (Wypowiedź premiera Wen Jiabao daje ostatnią szansę Japonii), strona internetowa http://v.ifeng.com/opinion/world/201009/8f639687-d63c-46a1-b37a-f917d3dd3451.shtml (dostęp: 11.09.2012).

impuls do bardziej ostrej polemiki ze strony chińskiej. 14 września chińskie media przywoływały powiedzenie Chen Tanga z okresu zachodniej dynastii Han z *Han shu*: „Każdy, kto naruszy (terytorium) silnej, ogromnej dynastii Han, będzie narażony na ekspedycję wojskową”[132]. Asystent wiceministra spraw zagranicznych, Le Yucheng w swojej wypowiedzi uznawał, iż stroną odpowiedzialną za „rewoltę Diaoyu”[133] jest Japonia i w gestii rządu japońskiego leży rozwiązanie problemu. Strona chińska wyrażała zrozumienie dla trudności gospodarczych Japonii, spowodowanych tsunami i awarią reaktora Fukushima, jednak nie mogło to usprawiedliwiać działań prawicowych polityków Japonii. Strona chińska przez 40 lat współpracy z Japonią wykazywała dobrą wolę i starała się, by relacje bilateralne przebiegały pomyślnie. „Wola i determinacja rządu i narodu chińskiego do obrony suwerenności chińskiej nie będzie podważona przez żadne działania” – zaznaczył na koniec konferencji asystent wiceministra[134]. Wobec konfliktu z Japonią, Komisja Spraw Zagranicznych OZPL i Ludowej Rady Konsultatywno-Politycznej ChRL przekazały opinii wewnętrznej znaczący, asertywny komunikat: „Japonia powinna śledzić zmiany w sytuacji światowej. Obecna sytuacja to nie gra mocarstw, w której obowiązują prawa dżungli. Współczesne Chiny nie są słabe i biedne i nie będą biernie oczekiwały na inwazję”[135]. Argumentacja przedstawiana w komunikatach znacząco różniła się od dotychczasowej. Chiny odnosiły się nie tylko do argumentów historycznych, lecz również prawno-traktatowych, powołując się na umowy podpisane w Kairze i Poczdamie. Ponadto konflikt z Japonią wykorzystywany był jako element budowy porozumienia w Cieśninie Tajwańskiej. Media chińskie, m.in. „Dziennik Ludowy”, wskazywały na konieczność obrony interesu narodu chińskiego, uznając, iż takowy „cieszy się wsparciem synów i córek narodu chińskiego”[136]. Propagandowe hasła były po części odpowiedzią na zapotrzebowanie, a po części warunkowały zachowanie chińskiej opinii publicznej, która wyrażając swój gniew, paliła, plądrowała japońskie sklepy

---

[132] *Fanqiang hanzhe, sui yuan bi zhu* 犯强汉者,虽远必诛 – cytat z wielkiego marszałka Chen Tanga (zm. 6 r. p.n.e.) z Zachodniej dynastii Han, oznaczający, iż każdy, nawet z najodleglejszego zakątka, kto pogwałci i wystąpi przeciw potężnej, silnej dynastii Han, zostanie zgładzony, wysłana zostanie przeciwko niemu ekspedycja wojskowa. Por. Yang Kai, *Haiwaiban Wai Hailou: Donghai lang sui da, Zhongguo ke Dayu* (Wydanie zagraniczne „Renmin ribao”, komentarz Wai Hailou: Mimo wysokich fal na Morzu Wschodnim, Chiny nadal mogą łowić ryby), strona internetowa http://opinion.people.com.cn/n/2012/0915/c1003-19015911.html (dostęp: 11.08.2011).

[133] „*Diaoyu fengbo*” 鱼岛风波 – tu jako „rewolta Diaoyu”. Samo *fengbo* używane było przez władzę po zamieszkach studenckich wiosną 1989 r., służyło przedstawieniu protestujących studentów jako „antysocjalistycznej rewolty”.

[134] *Waijao buzhang zhuli Le Yucheng zai Diaoyudao wenti zuotanhui shang de jianghua* (Oświadczenie asystenta wiceministra spraw zagranicznych Le Yuchenga w sprawie problemu wysp Diaoyu), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/zyxw/t969541.htm (dostęp: 15.09.2012).

[135] „Renmin ribao”, 12.09.2012, s. 1.

[136] *Ibidem*, 13.09.2012, s. 4.

i niszczyła japońskie samochody. Zajścia zbiegały się dodatkowo z rocznicą incydentu Mukden z 18 września, który uznawany jest za początek agresji japońskiej na Chiny w 1937 r. Takie zachowanie znalazło swoje odzwierciedlenie w rozmowie Xi Jinpinga z amerykańskim sekretarzem obrony. 20 września wiceprzewodniczący Chin wezwał: „Japonia powinna ‹zatrzymać konia nad przepaścią›”[137]. Taka deklaracja była sugestią, by administracja amerykańska zaangażowała się w łagodzenie postawy Japonii, gdyż brak zmiany japońskiego stanowiska spowoduje dalszy konflikt. Z drugiej jednak strony oświadczenie wiceprzewodniczącego ChRL miało silny kontekst wewnętrzny. Po pierwsze nastąpiło już po głównej fali prostestów antyjapońskich, zatem nie miało na celu ich powstrzymania, a po drugie było ostatnią i najsilniejszą deklaracją władz ChRL w konflikcie z Japonią przed XVIII Zjazdem KPCh.

Kolejnym spornym zagadnieniem w 2012 r. był konflikt o terytorialną zwierzchność nad Morzem Południowochińskim. Najważniejszy, z punktu widzenia analizy języka stosowanego w sytuacjach kryzysowych, był komentarz *Shelun*, opublikowany w „Dzienniku Ludowym” 8 maja 2012 r., a dotyczący konfliktu z Filipinami. Pisano: „Przychodzą czasy, kiedy człowiek humanitarny (*ren*) nie może dłużej tolerować zachowań, które poprzednio znosił. Jak dotąd, chcieliśmy stworzyć model rozwiązania problemu spornych wysp Huangyan. Mimo to powinniśmy powiedzieć, iż w konfrontacji z takim przeciwnikiem mamy wystarczającą mądrość i środki, by wygrać wojnę bez wojny, tak by przeciwnik przystał na nasze propozycje”[138]. W istocie w komentarzu pojawiły się dwa sprzeczne sygnały. Po pierwsze, użyto zwrotu „nie możemy tego tolerować”, co może być interpretowane jako utrata cierpliwości, co sugeruje z kolei przygotowania do konfliktu zbrojnego. Ponieważ ten sam zwrot użyty został w komentarzu opublikowanym przed wojną z Indiami w 1962 r. oraz wojną z Wietnamem w 1979 r., stanowiło to poważny sygnał dla Filipin. Brak działań, pomimo ciężaru treści oświadczenia, wskazywał, iż rola języka i argumentów w chińskiej polityce zagranicznej ulegały degradacji, a proces decyzyjny stawał się coraz bardziej skomplikowany. Z drugiej zaś strony przekazywano zasadę „wygrać wojnę bez wojny”, aby poprzez wywarcie presji retorycznej osiągnąć zamierzone cele, jednocześnie nie zaburzając procesu tworzenia pokojowego otoczenia, koniecznego dla kontynuowania chińskich reform[139]. W oficjalnym dyskursie Ministerstwo

---

[137] *Xi Jinping cheng Ri fang ying xuanya lema tingzhi sunhai Zhongfang zhuquan yanxing* (Xi Jinping wzywa stronę japońską do „zatrzymania konia nad przepaścią” i wstrzymania pogwałcania suwerenności strony chińskiej zarówno w słowach, jak i w działaniach), strona internetowa http://news.china.com.cn/2012-09/20/content_26574862.htm (dostęp: 25.10.2012).

[138] *Ren wukeren jiu wuxi zairen* 忍无可忍就无须再忍. Por. „Renmin ribao”, 08.05.2012, s. 1.

[139] *„Renmin ribao” shelun ren wukeren jiu wuxi zairen*, strona internetowa http://www.360doc.com/content/12/0707/11/2006953_222766103.shtml (dostęp: 11.08.2012); *„Renmin ribao” shelun dui wai fanji zhan xinhao* (Komentarz redakcyjny „Dziennika Ludowego” to sygnał kontrnatarcia), strona internetowa http://www.gold361.com/page/2012/0511/52570.shtml (dostęp: 11.08.2012).

Spraw Zagranicznych nie próbowało jednak wciągnąć Filipin w „retoryczną grę". Politykę Manili względem spornych obszarów określano mianem pogwałcenia chińskiej suwerenności, a wyspy Huangyan uważano za chińskie terytorium, do którego Chiny posiadały niepodważalne prawa[140]. Argumentacja strony chińskiej nie opierała się na argumentach historycznych, lecz głównie na powołaniu się na treść traktatów współczesnych. Podkreślano, iż żaden z traktatów ustalających terytorium Filipin, tj. ani traktat paryski po I wojnie światowej, ani traktat waszyngtoński z 1930 r. nie wymieniają wyspy Huangyan jako integralnej części Filipin[141]. Ponadto zwracano uwagę, iż kwestie suwerenności winny być rozwiązywane bilateralnie, gdyż „zaangażowanie większej liczby uczestników skomplikuje tylko sytuację i uniemożliwi jej rozwiązanie"[142].

Trzecim państwem, z którym Chiny prowadzą znaczący spór, jest Wietnam. W lipcu 2010 r. Stany Zjednoczone jednoznacznie wezwały Chiny do unikania konfliktu na Morzu Południowochińskim. Argumentacja chińska, podobnie jak w przypadku Filipin, wskazywała na historyczne przesłanki chińskiego stanowiska oraz pokojowe intencje rozwiązania sporu. Tak jak w sporze z Filipinami, tak i teraz strona wietnamska była obarczana winą za zaognianie konfliktu, a Chiny jedynie oczekiwały na zmianę stanowiska[143]. Nawet wybór delegatów w kwietniu 2009 r. na obrady wietnamskiego parlamentu z wysp Sprately, gdzie utworzono jednostki administracyjne i wybrano delegatów, nie skłonił Chin do otwartych działań. Oświadczenia chińskiego MSZ z 2009 i 2011 r. nie wychodziły jednak poza standardowe formuły określające „niedyskusyjne prawa suwerenne Chin"[144].

---

[140] *Waijiaobu: Feilubing zai Huangyandao haiyu de suowei „zhifa" xingwei qinfan Zhongguo zhuquan* (Tzw. „implementacja prawa" przez Filipiny w akwenie wysp Huangyan jest pogwałceniem suwerenności Chin), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/57507/17631411.html (dostęp: 11.09.2012).

[141] *Zhongfang: Feilubing zai Huangyandao haiyu rengyou 20 yusou chuan* (Strona chińska: Filipiny nadal posiadają 20 łodzi w strefie wysp Huangyan), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/17669967.html (dostęp: 11.08.2012).

[142] *Waijiaobu jiu Huangyandao wenti: Meiguo jiang xiang Taiwan chushou 4 sou huweijian deng dawen* (Ministerstwo Spraw Zagranicznych o problemie wysp Huangyan, USA sprzedają 4 okręty typu korweta), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/8212/191617/9491/237724/17726792.html (dostęp: 11.08.2012).

[143] *Waijaobu fayanren Hong Lei jiu Yuenan zai Nansha haiyu qugan Zhongguo yuchuan da jizhe wen* (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ odnośnie do usunięcia chińskich kutrów rybackich z obszaru Morza Południowochińskiego przez Wietnam), 09.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t829297.htm (dostęp: 11.08.2012).

[144] *Waijiaobu fayanren Jiang Yu jiu Yuenan renming suowei „Huangshadao xian" „renmin weiyuanhui zhuxi" da jizhe wen* (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Jiang Yu nt. ustanowienia przez Wietnam powiatu i wyboru przewodniczącego komitetu powiatowego na Wyspach Paracelskich), 28.04.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t559395.htm (dostęp: 11.08.2012); *Waijiaobu fayan ren Jiang Yu jiu Yuenan zai Zhongoguo Nanshaqundao juxing sowei „Guohui daibiao" xuanji da jizhe wen* (Rzecznik prasowy MSZ Jian Yu

Pomimo braku działań dyplomatycznych w odpowiedzi na działania wietnamskie, Chiny zdecydowały się jednak na podjęcie podobnych kroków. 23 lipca 2012 r. lokalne zgromadzenie przedstawicieli ludowych na wyspie Yongxing wybrało mera wysp Sprately, a obszar ten oficjalnie miesiąc wcześniej został włączony do prowincji Hainan[145]. W sprawę spornych wysp zaangażowały się Stany Zjednoczone uznając, iż takie postępowanie niesie zagrożenie i powoduje brak stabilizacji w regionie. W odpowiedzi dyplomacja chińska uznała to za „zły sygnał", potwierdzając chęć budowy „strategicznych relacji" z państwami Azji Południowo-Wschodniej oraz rozwiązania problemu na drodze negocjacji. Niebagatelne z punktu widzenia strony chińskiej było użycie „16 znaków", określających politykę Waszyngtonu jako: „wzniosłe hasła nieodzwierciedlające faktów"，prowadzenie polityki machlojek, której nie można krytykować pod żadnym pozorem, „wybiórczą ślepotę" oraz „działania prowadzące do chaosu i braku pokojowego rozwiązania"[146].

Oceny redefinicji nowej roli Chin w stosunkach międzynarodowych

Zmieniająca się rola Chin w stosunkach międzynarodowych, mająca swoje odbicie w doborze używanych argumentów i haseł, znajdowała również odzwierciedlenie w analizach przedstawianych przez chińskich naukowców i badaczy relacji międzynarodowych. Argumentacja „pokojowego wzrastania" przyniosła ożywione dyskusje w kręgach politycznych i akademickich Chin, stymulując próby udowodnienia bądź krytyki przedstawionych tez, a także przyczyniała

---

o tzw. wyborach delegatów na chińskich wyspach Sprately), 10.05.2011, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t821380.htm (dostęp: 11.08.2012).

[145] *Mayor elected in China's newly established Sansha city*, strona internetowa http://english.gov.cn/2012-07/24/content_2190593.htm (dostęp: 11.08.2012).

[146] *Tuwu fasheng* 突兀发声 – oznacza wzniosłe i nagłe powiedzenie czegoś bez oparcia się na faktach, politykę machlojki i zamieszania − bonong shifei (拨弄是非), politykę, która nie podlegała krytyce pod żadnym względem − wuduan zhize (无端指责) oraz politykę selektywnej ślepoty − xuanzexing shimang (选择性视盲). Takich określeń dawno nie spotykano w argumentowaniu stanowiska chińskiego. W historii dyplomacji chińskiej to pierwsze tak asertywne i otwarte wyrażenie własnego zdania w stosunku do Stanów Zjednoczonych. Dodatkowo, 5 sierpnia 2012 r. dyrektor Szanghajskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych Li Weijian na łamach „Global Times" użył przymiotnika *shitai* 失态, oznaczającego utratę panowania nad sytuacją oraz utratę dobrego zachowania w odniesieniu do amerykańskiej deklaracji. Por. *Waijiaobu fayanren Qin Gang jiu Meiguo wuyuan fabiao suowei Nanhai wenti shenming chanming Zhongfang yanzheng licheng* (Rzecznik prasowy MSZ Qin Gang wyjaśnia stanowcze stanowisko Chin wobec amerykańskiej deklaracji dotyczącej konfliktu na Morzu Południowochińskim), 04.08.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/fyrbt/dhdw/t958213.htm; *Inside the Ring: China warship grounded*, http://www.washingtontimes.com/news/2012/aug/8/inside-the-ring-china-warship-grounded/ (dostęp: 11.10.2012).

się do większego niż w poprzednich okresach zainteresowania polityką Chin[147]. Z jednej strony pokojowe intencje Chin uzasadniano doświadczeniami historycznymi i selektywnym doborem przykładów zaczerpniętych z kultury chińskiej promujących pokój. W tym kontekście Xia Liping z szanghajskiego Uniwersytetu Tongji i Jiang Xiyuan z Szanghajskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych podkreślali znaczenie tradycyjnych wartości chińskich, które miały stać się podstawą budowania pozycji Chin na arenie międzynarodowej. Nowa rola Chin w stosunkach międzynarodowych opierała się głównie na koncepcjach „jedności w różnorodności" czy „pokoju i harmonii"[148]. Zdaniem Xia Lipinga postawy kulturowe stanowiły warunek zwiększania roli Chin na arenie międzynarodowej[149]. Pokój, współpraca, rozwój, postęp oraz wartości związane z chińską kulturą powinny być głównymi elementami chińskiego wzrostu. Piewcy wartości tradycyjnych nie zapomnieli jednak o chińskiej racji stanu, twierdząc, iż powinna ona być wypadkową racji chińskich i interesu międzynarodowego (*gongtong liyi*). Wraz z promowaniem pokojowych wartości Chiny powinny unikać myślenia zimnowojennego i polityki z pozycji siły. Pokojowe wzrastanie należało osadzić w kontekście kulturowym. Chiny, kraj, w którym nie było nigdy wyraźnych granic kulturowych i państwowych, mogły działać na rzecz pokojowego wzrostu własnej pozycji. Charakterystyczny dla Chin synkretyzm, płynność czy różnorodność stawały się gwarantami chińskiej polityki zagranicznej[150]. Według Wang Yiweia z Uniwersytetu Fudan w Szanghaju, według chińskiej mentalności władza wyrastała z moralności, a moralność ze stanu natury. Konfucjańska moralność, która emanowała od wewnątrz na zewnątrz, miała stać się gwarantem pokojowego nastawienia Chin w relacjach międzynarodowych[151]. Ponadto w tradycyjnej myśli chińskiej nie rozróżniano takich pojęć, jak system międzynarodowy, naród czy suwerenność. W zamian proponowano koncepcję *tian xia* – „wszystkiego pod niebiem"[152]. Zatem historyczne chińskie podejście do otoczenia zewnętrznego stało w sprzeczności z modelem zachodnim. Władza bowiem wypływała z moralności, co miało gwarantować pokojowe usposobienie Chin[153].

---

[147] W latach 2001 i 2002 nie opublikowano żadnego artykułu dotyczącego „pokojowego wzrastania", w 2003 i 2004 r. kolejno 8 i 191. Zob.: B. S. Glaser, E. S. Medeiros, *op. cit.*, s. 300−301.

[148] Lu Gang, Yong Xuedang, *Zhongguo weixie shei? Jiedu „Zhongguo weixie lun"* (Komu zagrażają Chiny? Interpretacja teorii zagrożenia chińskiego), Xueshu chubanshe, Shanghai 2004, s. 418−419.

[149] Xia Liping, *Daguo queqi lilun he Zhongguo heping jueqi* (Teorie wzrastania mocarstw i pokojowe wzrastanie Chin), „Guoji wenti luntan" 2004, nr 36, strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=12913 (dostęp: 20.08.2010).

[150] Jiang Xiyuan, *Zhongghi de shijie haishi shijie de Zhongguo* (Chiński świat czy Chiny światowe), Shishi chubanshe, Beijing 2009, s. 58−59.

[151] Wang Yiwei, *Public Diploamcy and Rise of Chinese Soft Power*, s. 263.

[152] Wang Yiwei, *op. cit.*

[153] Chih Yishih, *China Just the World: the Morality in Chinese Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, London 1993, s. 27−34.

Jak zauważał Jiang Xiyuan, w globalizującym się świecie Chiny stawały jednak przed fundamentalnymi dylematami obrony własnej odrębności, a zatem nakreślenia linii i granic własnej tożsamości. To mogło negatywnie wpływać na pokojową akceptację chińskich intencji i wymusić bardziej asertywne stanowisko[154]. Na element tradycyjnej percepcji wskazywał również Men Honghua, profesor Centralnej Szkoły Partyjnej, który odwoływał się do koncepcji „wielkiej jedni" (*da tong*), uznając, iż harmonijny świat docelowo będzie oparty na takim właśnie myśleniu[155].

Chińscy naukowcy, lansując tradycyjne pokojowe wartości, próbują ukazać błędność amerykańskiej teorii zagrożenia chińskiego (*Zhongguo weixie lun*). Zdaniem Yang Guangbina z pekińskiego Uniwersytetu Ludowego, ta teoria wypływa z natury i logiki Zachodu, który daje prym rywalizacji i konfliktom, poprzez promowanie takich zjawisk, jak: hegemonia, geopolityka, realizm polityczny czy równowaga sił[156]. W aspekcie chińskiej argumentacji ważne były nie tylko wyzwania związane z głoszeniem neokonserwatywnych poglądów o „chińskim zagrożeniu", lecz również zachodni dyktat reżimu moralności (*daode baquan*), wynikający z XIX-wiecznej koncepcji „standardów cywilizacyjnych". Proponowane przez Chiny wartości uznawane były na Zachodzie za nieodpowiadające ustalonemu aparatowi pojęciowemu i nieprzystające do rzeczywistości[157]. Dalsza argumentacja dotycząca pokojowego wzrastania miała również za zadanie przekonanie opinii światowej, iż chińskie podejście w relacjach międzynarodowych oparte było na tradycyjnej filozofii chińskiej. Odwoływanie się do „drogi królewskiej" (*wang dao*) i stawianie jej w opozycji do „drogi hegemona" (*ba dao*), czyli Zachodu, miało budować pozytywny wizerunek mocarstwa pokojowego[158]. Wzrastające Chiny stawały przed zadaniem zbudowania własnej odrębnej filozofii w polityce zagranicznej, która wykazywałaby braki filozofii Zachodu i służyła całej ludzkości[159]. Tym bardziej iż publikowane badania opinii światowej

---

[154] *Ibidem*, s. 65−66.

[155] Men Honghua, *Zhongguo Guoji zhanlue sixiang de chuanxing* (Innowacje międzynarodowego strategicznego myślenia Chin), „Guoji pinglun" 2006, nr 87, s. 28−29.

[156] H. Yee, Zhu Feng, *Chinese Perspectives of the China Threat: Myth or Reality?*, [w:] T*he China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, eds. H. Yee, I. Storey, Routledge, London, New York 2002, s. 29−30.

[157] Pan Yaling, „*Wenming biaozhun" de huigui yu xifang daode baquan* (Powrót standardów cywilizacyjnych i moralna dominacja Zachodu), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2006, nr 3, s. 44−45.

[158] W tradycyjnej myśli filozoficznej Chin wyróżniano *wang dao* 王道 – koncepcję drogi królewskiej, władzy szlachetnego, przedstawianą w rozważaniach konfucjańskich, a także *ba dao* 霸道 − koncepcję drogi hegemona, systemu scentralizowanego, przedstawianą w rozważaniach Mistrza Han Feia ze szkoły legistów. Por. Yin Lu, *„Heping jueqi": Zhonghua fuxing de nei zai luoji he biyou zhil* („Pokojowe wzrastanie": logika wewnętrzna i jedyna droga renesansu Chin), „Shanghai shifan daxue xuebao" 2005, nr 5, s. 18−20.

[159] Zhang Zhizhou, *Zai jueqi beijing xia goujian Zhongguo waijiao zhexue* (Tworzenie filozofii chińskiej polityki zagranicznej w procesie wzrastania), „Guoji luntan" 2007, nr 1, s. 28.

wskazywały, iż Chiny postrzegane są jako główne zagrożenie m.in. dla bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Mimo że takie oskarżenia nie były niczym nowym, wszak do końca lat 60. lansowano teorie o zagrożeniu „czerwonymi Chinami", to jednak liczono, że „pokojowe wzrastanie" pozytywnie odpowie na takie argumenty[160]. „Pokojowe wzrastanie" miało być oparte na chińskim *soft power* – dyplomacji ekonomicznej i sile argumentów. Miało być wyznacznikiem rosnącego statusu mocarstwa, nie tylko regionalnego, ale i globalnego. Argumenty wyrażano głównie na międzynarodowych forach, takich jak ONZ, czy też poprzez mające globalny wpływ organizacje regionalne, jak Szanghajska Organizacja Współpracy[161].

Inaczej problemy zagrożenia pozycji Chin postrzegał strateg gospodarczy, profesor Hu Angang. W jego argumentacji to przede wszystkim wyzwania wewnętrzne, takie jak bezrobocie, starzenie się społeczeństwa czy zanieczyszczenie środowiska, były elementami kluczowymi dla przyszłej pozycji Chin[162]. Na podobne czynniki wskazywał Wang Shaoguang z The Chinese University of Hong Kong, który uznawał, iż grupy interesów, które wytworzyły się w trakcie przeprowadzania reform, powodowały, że społeczeństwo nie miało wpływu na kreowanie interesu narodowego Chin. Walka z niesprawiedliwością to element, który powinien kreować reformy polityczne w Chinach, a te z kolei byłyby gwarantem pełnienia przez Chiny konstruktywnej roli w relacjach międzynarodowych[163]. Pokojowe wzrastanie Chin będzie odbywało się w określonym kontekście czasowym charakteryzującym się zachodzącymi procesami: globalizacji, rewolucji technologicznej i wzrastającej roli korporacji transnarodowych. Sytuacja, w której Chiny po 30 latach reform stały się mocarstwem, była zaskoczeniem zarówno dla samych Chińczyków, jak i dla opinii międzynarodowej[164]. Prowadzona przez władze transfor-

---

[160] Gao Fei, *Cong taoguang yanghui dao heping queqi ping Zhongguo waijiao de zhengce tiaozheng* (Od taoguang yanghui do pokojowego wzrastania. Oceny dostosowania chińskiej polityki zagranicznej), „Taiping yang yanjiu" 2006, nr 1, s. 7–10.

[161] Song Xiaofeng, *Shixi Zhongguo heping jueqi de ruan quanli yinsu* (Analiza praktyczna miękkiej siły w polityce pokojowego wzrastania Chin), „Guangdong xingzheng xueyuan xuebao" 2005, nr 3, s. 48–49.

[162] Podobne argumenty przytaczał Wang Yizhou w odniesieniu do interesu narodowego Chin. To nie tyle środowisko zewnętrzne miało negatywnie wpływać na interes narodowy Chin, ale nierozwiązane problemy wewnętrzne. Por. Hu Angang, *Zhongguo jueqi de guonei tiaozhan* (Wewnętrzne wyzwania procesu wzrastania wewnątrz Chin), [w:] *Zhongguo: daguo jueqi* (Chiny: wzrost mocarstwa), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2004, s. 84–86; Wang Yizhou, *Guojia liyi zai sikao* (Ponowne rozważania o interesie narodowym), [w:] *Zhongguo xuezhe lun qianqiu hua yu zizhu* (Chińscy badacze o globalizacji i organizacjach międzynarodowych), red. Yu Keping, Arif Dirlik, Chongqing chubanshe, Chongqing 2008, s. 134.

[163] Wang Shaoguang, *Guojia lingzheng yu Zhongguo heping jueqi* (Pokojowe wzrastanie Chin i dobre rządy państwa), [w:] *Zhongguo: daguo jueqi* (Chiny: wzrost mocarstwa), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2004, s. 74–80.

[164] Hu Angang, *Tan Zhongguo Jueqi* (O pokojowym wzrastaniu Chin), [w:] *Hu Angang yu shijie duihua* (Dialog Hu Anganga ze światem), Zhongguo chuban jituan, Beijing 2010, s. 142–146.

macja, prócz wewnętrznych wyzwań, mogła napotykać konflikty w najbliższym otoczeniu Chin, prowadzące do niepokojów społecznych i wywierania presji na rządzących w kierunku podejmowania bardziej zdecydowanych działań[165]. Z drugiej jednak strony Chiny miały możliwość promowania własnego pokojowego i pozytywnego wizerunku, choć główną przeszkodą w realizacji pokojowych zamiarów była reakcja środowiska międzynarodowego, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych. Problem stanowiła, jak podkreślał Yan Xuetong, profesor Uniwersytetu Qinghua, chińska odpowiedź na próby ograniczania Chin przez innych aktorów sceny międzynarodowej. Ważnym zadaniem było też zdefiniowanie relacji „pokojowego wzrastania" do strategii „ukrywania możliwości", które to, zdaniem Wang Jisi, dziekana stosunków międzynarodowych Uniwersytetu Pekińskiego, stało w sprzeczności z ustaleniami przyjętymi przez Deng Xiaopinga[166].

Zdaniem zwolenników pierwiastka kulturowego, długofalowym celem chińskiej polityki zagranicznej było stworzenie sprawiedliwego i rozsądnego prawa międzynarodowego, a w oparciu o nowe relacje − nowego ładu międzynarodowego[167]. Budowa nowego ładu powinna jednak postępować ewolucyjnie, w oparciu o istniejące struktury. Chiny zatem, zdaniem części analityków, nie powinny występować jako państwo rewizjonistyczne, podważające istniejący porządek, a tylko proponować nowe, korzystne dla wspólnoty międzynarodowej rozwiązania. Powrót do tradycji konfucjańskiej, w tym do zasad moralności, wskazywał na brak egalitaryzmu, co *de facto* przeczyło zasadom promowanym po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Wszystko to miało prowadzić do stworzenia uniwersalnego wzorca nowej koncepcji ładu międzynarodowego. Jedynie moralnie przygotowana jednostka może tworzyć moralny porządek, a taką stawały się Chiny będące centrum świata. Jak stwierdza Feng Huiying: „Uczeni konfucjańscy zdecydowanie odróżniali się od swoich oponentów, wskazując na fakt, iż uniwersalne zasady powinny opierać się na porządku kulturowym (nie zaś państwowym) i opierać się na oddziaływaniu kulturowym"[168].

Warto podkreślić pogląd, iż harmonia może być osiągnięta tylko przez *junzi* – człowieka szlachetnego, mądrego, dobrego, który potrafi pracować nad

---

[165] Idem, *Zhongguo jueqi de guonei tiaozhan* (Wewnętrzne wyzwania procesu wzrastania wewnątrz Chin), [w:] *Zhongguo: daguo jueqi* (Chiny: wzrost mocarstwa), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2004, s. 84−86.

[166] Yan Xuetong, *Dui „heping jueqi" de lijie* (Rozumienie „pokojowego wzrastania"), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005, s. 212−213; Wang Jisi, *„Heping jueqi" tichu de yiyi* (Znaczenie „pokojowego wzrastania), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005, s. 215.

[167] Jiang Xiyuan, Xia Liping, *op. cit.*, s. 140−142.

[168] Huiying Feng, C*hinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making, Confucianism, leadership and War*, ASIAN Security Studies, Routledge, London, New York 2007, s. 20.

własnym postępowaniem i charakterem. Wskazywana przez chińskie elity koncepcja „jedności mimo różnic" wyrastała z wcześniejszej koncepcji „jedności między wszechświatem a człowiekiem"[169]. Innym elementem obecnym w dyskursie chińskim była zasada złotego środka *zhongyong*. Nie powinna być ona jednak rozumiana jako dążenie do kompromisu, lecz znalezienie najlepszej drogi rozwiązywania problemów społecznych[170]. Deklaracje dotyczące harmonijnego świata odzwierciedlają dążenia chińskich elit do wniesienia realnego wkładu w system międzynarodowy. Chiny nie chciały pozostać tylko fabryką świata, lecz zamierzały oddziaływać w sprawach intelektualnych i filozoficznych. Rozważania zagadnienia harmonii sięgają okresu Wiosen i Jesieni, kiedy to dawano pierwszeństwo harmonii między wszystkimi. Ponadto, jak zwracał uwagę szef Szanghajskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych Yang Jiemian, idee harmonii, przedkładane w chińskim dyskursie, są zakorzenione w myśli taoistycznej – *tian ren he yi* (harmonia ludzkości i natury)[171]. Z drugiej zaś strony retoryka harmonijnego świata w oficjalnym dyskursie wpisywała się jako element jedności ideologicznej oraz kontynuacja wielkich komunistycznych dokonań Marksa, Engelsa, Mao Zedonga, Deng Xiaopinga i Jiang Zemina. Liu Jianyong wskazywał: „Koncepcja harmonijnego świata to nowy rozwój marksizmu"[172]. W tym tonie wypowiadał się Xiu Jian, który udowadniał: „Chińskie wysiłki są autentyczne. Harmonijny świat jest jak komunizm, trudny do stworzenia, ale jest to bardzo długi proces historyczny, proces, który potrzebuje kilku pokoleń, by zostać zrealizowanym"[173].

Harmonijny świat, zdaniem Yin Jiwu, powinien być rozumiany jako nowa koncepcja ładu światowego, zakorzeniona w chińskiej kulturze i historii. Innym elementem, który miał prowadzić do pełnego zrozumienia chińskiej koncepcji, było postrzeganie harmonijnego świata jako narzędzia do budowy rządu światowego. Taka percepcja opierała się na przełożeniu relacji między jednostkami w społeczeństwie, których finalnym produktem miało być stworzenie rządu zarządzającego społeczeństwem[174]. Tu dochodziło, na co zwracał uwagę Yan Xuetong,

---

[169] Chai Jia, Li Jianchang, *Rujia sixiang dui goujian hexie shehui de xianshi yiyi* (The Practical Dimensions of Confucianism in Building Harmonious Society), „ Liaoning xingzheng xueyuan xuebao" 2009, nr 1, s. 168.

[170] *Ibidem*, s. 169.

[171] Yang Jiemian, *Hexie shijie linian yu Zhongguo guoji zhanlue fazhan* (Koncepcja harmonijnego świata i chińska strategia międzynarodowa), „Guoji wenti yanjiu" 2009, nr 5, s. 7–8; wersja angielska zob. idem, *The Concept of Harmonious World and the Development of China's International Strategy*, „China International Studies" 2009, no. 6, s. 32–33

[172] *Ibidem*.

[173] Xiu Jian, „*Goujian Hexie shijie" de lilun yu shijian* (Teoria i praktyka budowy harmonijnego świata), „Guoji wenti yanjiu" 2006, nr 4, s. 6.

[174] Yin Jiwu, *Hexie shijie zhixu de keneng: shehui xinli de shijiao* (Możliwość harmonijnego systemu światowego: spojrzenie społeczno-psychologiczne), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 5, s. 57–58.

do korelacji koncepcji rozwoju wewnętrznego – harmonijnego społeczeństwa i percepcji stosunków międzynarodowych − harmonijnego świata[175].

Kwestie budowy świata harmonijnego znalazły również odzwierciedlenie w publikacjach dotyczących zasad moralnych oraz chińskich tradycji w polityce międzynarodowej. Ważną publikacją stała się seria, wydawana przez Wydawnictwo Ludowe, poświęcona etyce w sprawach międzynarodowych. W 2009 r. zasadnicze, z punktu widzenia oficjalnego dyskursu oraz zasad chińskiej polityki zagranicznej, było omówienie kwestii ingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw oraz interwencji w obliczu kryzysu. Zdaniem Chen Qi i Huang Yuxinga z Uniwersytetu Qinghua, w okresie Wiosen i Jesieni kluczowymi przyczynami interwencji były: chęć utrzymania sojuszu (30%), stabilizacja środowiska zewnętrznego przez ustanowienie przychylnego rządu (27%), zmiana stosunku do wrogo nastawionego podmiotu (10%) czy zniszczenie systemu sojuszy wroga (10%)[176]. Analizę historyczną oraz próby przeniesienia dawnych zachowań do współczesnego dyskursu prezentowała głównie szkoła profesora Yan Xuetonga. Z drugiej strony wizje harmonijnego świata dowodziły obowiązywania moralnych zasad w chińskiej polityce zagranicznej. W tym kontekście przedstawiono również koncepcje moralności sprzed zjednoczenia Chin w 221 r. p.n.e. W rozważaniach konfucjańskich i taoistycznych moralność wypływała z iluzorycznej reguły, która miała być zachowywana przez jednostkę znajdującą się w szerszym społecznym kontekście. W konfucjanizmie moralny charakter znamionowało pojęcie *li* – zachowania etykiety, hierarchii, podczas gdy w taoizmie było nim *dao* – pojęcie drogi, ścieżki czy też właściwego postępowania. Stąd też oparcie na systemie *zhouli* miało prowadzić do idealnego świata, a postępowanie zgodne z regułą określane było jako moralne. Podobnie analizowano podejście Mencjusza i Xunzi, według których zachowanie zgodne z zasadami *renyi* i *rendao* określane było mianem zachowania moralnego[177]. Takie przedstawienie tradycyjnych zasad, m.in. konfucjańskiego zdefiniowania „zaufania", miało za zadanie dostarczenie argumentów przemawiających za pozytywnymi i pokojowymi intencjami Chin jako wzrastającego mocarstwa[178]. Z punktu widzenia praktyki dyplomatycznej

---

[175] Yan Xuetong, *Hexie shehui yu hexie shijie de zhengce guanxi* (Relacje między harmonijnym społeczeństwem a harmonijnym światem), „Guoji zhengzhi yanjiu" 2006, nr 1, s. 14−15.

[176] Chen Qi, Huang Yuxing, *Chunqiu shiqi de guojia jian ganshe – jiyu „Zou Zhuang" de yanjiu* (Ingerencja między państwami w okresie „Wiosen i Jesieni" na podstawie „Zou Zhuang"), [w:] *Daguo fazhan yu guoji dayu* (Rozwój mocarstw i etyka międzynarodowa), red. Xiong Wenchi, Ma Jue, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2009, s. 98−101.

[177] Szerzej zob.: Yu Li, Li Tao, *Zhongguo guojia jian daoyi sixiang tanben suyan* (Analiza podstaw chińskiej moralności między państwami) „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 3, s. 66−96.

[178] Wang Rihua, *Zhongguo chuantong de guojia jian xinren sixiang jiji qishi* (Tradycyjne chińskie koncepcje zaufania w relacjach między państwami), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 3, s. 110−122; Ye Zicheng, Wang Rihua, *Chuqiu zhanguo shiqi waijiao sixiang liupai* (Szkoły dyplomacji w okresie Wiosen i Jesieni), „Guoji zhengzhi kexue" 2006, nr 2, s. 113−132; Ye Zicheng,

o moralnym zachowaniu Chin miało świadczyć skoncentrowanie polityki na państwach rozwijających się i sprawiedliwym rozwoju, nawiązywanie do deklaracji Zhou Enlaia, który wskazywał na konieczność tworzenia pokojowych relacji opartych na zasadach równości[179]. Te tendencje świadczą o próbach powrotu do chińskich tradycyjnych wartości, do źródeł. Z punktu widzenia naukowego należy je uznać za podwaliny chińskiej szkoły stosunków międzynarodowych opartej głównie na historycznych chińskich szkołach filozoficznych. Z drugiej jednak strony należy stwierdzić, że takie podejście było wynikiem dyskursu we władzach centralnych, odpowiadającego na bieżące wyzwania społeczne i gospodarcze chińskiej transformacji.

Jednak nie wszyscy podzielali zdanie o wartościach kulturowych jako nadrzędnych i gwarantujących pokojowy status Chin. „Pokojowe wzrastanie" uznawano za nonsensowne tłumacząc, iż każdy wzrost państwa powoduje rewizję układu międzynarodowego. Podobnie jak inni sceptycy głoszenia pokojowej pozycji Chin, Huan Aiping doszukiwał się różnic w rozumieniu pojęcia „wzrastanie" twierdząc, iż Chiny nie będą w stanie wpłynąć na zmianę stanowiska Zachodu w rozumieniu procesów zachodzących we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Państwa, takie jak: Hiszpania, Portugalia, Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Japonia, Rosja czy Stany Zjednoczone, budując swoją pozycję, przyczyniają się do deprecjonowania dotychczasowego hegemona. W takiej sytuacji Chiny stają wobec niezwykle trudnego zadania − przekonania wspólnoty międzynarodowej o możliwościach „wzrostu z chińską specyfiką" i uwiarygodnienia swojego pozytywnego wizerunku. Dodatkowo krytykowano władze, że zamiast budować pozytywny wizerunek Chin − mówiąc o wzrastaniu stworzyły sytuację, w której opinia międzynarodowa zaczęła stawiać pytania o intencje Chin i negatywnie postrzegać Państwo Środka[180]. Wobec tego stwierdzano, że Chiny powinny powrócić do przedstawiania swojej pozycji w stosunkach międzynarodowych odwołując się do przyjętej przez Deng Xiaopinga linii „pokoju i rozwoju"[181].

Podobne problemy podnosili akademicy z Centralnej Szkoły Partyjnej. W artykule *Czy Chiny mogą pokojowo wzrastać?*, opublikowanym na łamach „Study Times" w sierpniu 2004 r., podstawowym problemem poruszonym w tekście było to, czy Chiny mogą w pokojowy sposób zmienić swój status.

Zhongguo waijiao de qiyuan, shilun Chunqiu shisji Zhou wangshi he zhuhouguo de xingzhi (Korzenie chińskiej dyplomacji. Charakterystyka relacji rodu Zhou z państwami wasalnymi), „Guoji zhengzhi yanjiu" 2005, nr 1, s. 9−22.

[179] Liu Xinghua, *Guoji daoyi yu Zhongguo waijiao* (Międzynarodowa moralność i dyplomacja Chin), „Waijiao pinglun" 2007, nr 96, s. 45−47.

[180] Huang Aiping, *Guanyi heping jueqi yu heping fazhan de sikao* (Rozważania o pokojowym wzrastaniu i pokojowym rozwoju), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=12956 (dostęp: 25.08.2008).

[181] S. Shrink, *China Fragile Superpower*, Oxford University Press, New York 2007, s. 129; Chong-Pin Lin, *Formująca się wielka strategia Chin: Ku dominacji w Azji Wschodniej, ale bez walki*, „Azja−Pacyfik" 2006, s. 85−87.

W relacjach ze Stanami Zjednoczonymi podstawową kwestią było rozwiązanie problemu tajwańskiego. Chiny, posiadające „święte prawo" do swego terytorium, mogły zdecydować się na zbrojne przyłączenie wyspy. To jednak zdecydowanie załamałoby „życzeniowe myślenie" o pokojowej zmianie statusu międzynarodowego. Z drugiej strony wskazywano na możliwość obcej interwencji w wewnętrzne sprawy Chin, która mogłaby wywołać agresywną reakcję Pekinu. Deklaracje polityczne, mające na celu przedstawienie Chin jako pokojowego mocarstwa, odbiegały od realnie prowadzonej polityki. Zdaniem Chen Xiankui i Xin Xiangyanga z Centralnej Szkoły Partyjnej, chińska dyplomacja powinna obserwować scenę międzynarodową i dopasowywać swoje działania do bieżącej sytuacji[182]. Ponadto wzrastające Chiny mogły natknąć się na wyzwania, którym nie byłyby w stanie sprostać. W przeszłości wszystkie mocarstwa opierały się na dominacji wojskowej, co prędzej czy później prowadziło do upadku. Antyamerykańskie komentarze pojawiały się m.in. na łamach „The Global Times". Artykuł Zhou Jianminga nosił tytuł *Musimy rozpatrywać interesy naszego państwa w najgorszych scenariuszach: dokładnie śledzić strategię amerykańską*. Zhou przede wszystkim krytykował proamerykańskie podejście władz chińskich do administracji G. Busha. Miało to prowadzić do zwiększania obecności amerykańskiej w Cieśninie Tajwańskiej[183]. Podobnie odnoszono się do amerykańskich prób stworzenia z Chin odpowiedzialnego mocarstwa. Nawoływania strony zachodniej do wzięcia przez Chiny międzynarodowej odpowiedzialności stawiane były na równi z hasłami zagrożenia i upadku Chin. Te ostatnie jednak nie odpowiadały realiom, wobec czego należało stworzyć nowe ramy w relacjach międzynarodowych. Stany Zjednoczone, mając problemy z utrzymaniem własnej dominacji, próbowały zrzucić niektóre obowiązki na Chiny, by te z czasem stały się jednym z elementów utrzymujących amerykańską hegemonię. Przedstawienie przez Roberta Zoellicka Chin jako „odpowiedzialnego mocarstwa" powinno być interpretowane jako kontrolowane udzielenie praw w ramach amerykańsko-chińskiego kondominium. Lansowana na Zachodzie nowa wizja Chin jako odpowiedzialnego mocarstwa była odpowiedzią na wzrost Chin. W tej sytuacji za kluczowe uznano zdefiniowanie i ocenę efektywności przyjęcia przez Chiny odpowiedzialności na arenie międzynarodowej. Bez klarownego wyznaczenia zadań nie można było mówić o odpowiedzialności Pekinu, a amerykańskie pomysły dotyczące stworzenia wspólnego mechanizmu G-2 zostały odrzucone[184].

---

[182] Chen Xiankui, Xin Xiangyang, *Zhongguo heping jueqi shi fou keneng?* (Czy Chiny mogą wzrastać pokojowo?), „Xuexi shibao", 30.08.2004, nr 250, strona internetowa http://www.china.com.cn/xxsb/txt/2004-08/30/content_5648323.htm (dostęp: 04.04.2010).

[183] Podobne argumenty i omówienie problemu tajwańskiego przytaczał profesor Uniwersytetu Ludowego w Pekinie Shi Yinhong. Por. H. Yee, Zhu Feng, *op. cit.*, s. 31.

[184] Niu Haibin, *„Zhongguo zeren lun" xi lun* (Analiza teorii odpowiedzialnych Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 3, s. 46–48; Hu Jian, *„Zhongguo zeren" yu heping fazhan daolu* („Od-

Harmonijny świat należy rozumieć jako nową koncepcję ładu światowego, zakorzenioną w chińskiej kulturze i historii. Dążąc do pełnego zrozumienia chińskiej koncepcji, należy też postrzegać koncepcję harmonijnego świata jako narzędzie do budowania rządu światowego. Taka percepcja opiera się na przełożeniu relacji między jednostkami w społeczeństwie, których to finalnym produktem będzie stworzenie rządu zarządzającego społeczeństwem. W aspekcie promowanej przez Hu Jintao wizji świata harmonijnego, kluczowe pytania stawiał Wang Yizhou z Uniwersytetu Pekińskiego. Według niego ważnym zadaniem było prowadzenie polityki tak, by argumenty przedstawione w Narodach Zjednoczonych w 2005 r. nie stały się utopią, ale były realnym elementem zmiany współczesnych stosunków międzynarodowych. Wraz z intensyfikacją relacji międzynarodowych i kontaktów ze światem zewnętrznym Chiny stawały przed dylematem pogodzenia interesów własnych z interesami państw trzecich. Strategia „wychodzenia na zewnątrz" mogła być pozytywnie odbierana w świecie, jednak tylko pod warunkiem, że chińskie firmy inwestujące za granicą będą kontrolowane, tak by nie przekładały chińskich schematów działania i nie niszczyły budowanego pozytywnego wizerunku Chin[185]. Rozwój wewnętrzny, podobnie jak system międzynarodowy, wymagał dalszych reform w kierunku zwiększania roli prawa. Te synchronicznie zachodzące procesy mogły gwarantować pozytywny wkład Chin w relacje międzynarodowe[186]. W sytuacji zatem, w której aktywność chińska była bardzo duża, należało raczej działać aktywnie w strukturach międzynarodowych niż uchylać się od odpowiedzialności i pozostawać poza systemem. Przede wszystkim potrzebne było dokonanie reinterpretacji strategii „28 znaków" przyjętej przez Deng Xiaopinga. Należało powoli odchodzić od sztywnego korpusu pasywności, tak by w wyniku coraz większego zaangażowania móc kontynuować dalszy rozwój gospodarki chińskiej i budować materialny status obywateli. W zmieniającym się środowisku międzynarodowym było to konieczne. Wkładem w politykę światową i nową jakością miała być deklaracja budowy „harmonijnego świata". Realizację planu obwarowano trzema warunkami: uznaniem państwa jako najistotniejszego elementu stosunków międzynarodowych z wyraźnym określeniem tożsamości i roli, zaakceptowaniem różnorodności i niepodejmowaniem prób ujednolicenia wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych oraz włączeniem różnorodnych aktorów do systemu[187].

---

powiedzialne Chiny" i droga pokojowego rozwoju), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 7, s. 44; Liu Jianfei, *„Zhongguo zeren lun" kaoyan heping fazhan* (Teoria odpowiedzialnych Chin testuje drogę pokojowego rozwoju), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 4, s. 23−26.

[185] Wang Yizhou, *Zhongguo waijiao xin gaodi* (Nowe horyzonty chińskiej dyplomacji), Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2002, s. 14−15.

[186] *Ibidem*, s. 15−16.

[187] Qin Yaqing, *Guoji tixi yu Zhongguo waijiao* (System międzynarodowy i chińska dyplomacja), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2009, s. 140−142.

W kontekście kluczowego problemu pokojowego wzrastania, jakim była reakcja amerykańska, Wang Yizhou uznawał, iż dyplomacja wielostronna, we wszystkich wymiarach − politycznym, gospodarczym i wojskowym, ma prowadzić do budowania platform rozwiązywania sprzeczności w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi[188]. W tej sytuacji ponownie na pierwszy plan wysuwano problem tajwański. Pomimo możliwości ograniczania potencjalnych obszarów konfliktowych, Tajwan pozostawał głównym elementem spornym w relacjach amerykańsko-chińskich. Sytuację w Cieśninie warunkowały trzy czynniki: sytuacja wewnętrzna po obu stronach, relacje wzajemne oraz otoczenie międzynarodowe[189]. Podobnie jak w analizach dotyczących chińskich inwestycji zagranicznych, tak i tu dalsza polityka była uzależniona od nowej interpretacji strategii *taoguang yanghui*, która w obliczu nowych wyzwań nie mogła być tłumaczona literalnie, lecz dostosowywana do bieżącej sytuacji[190].

Na inny istotny, acz związany z reformami wewnętrznymi, aspekt zwracał uwagę Su Changhe z Szanghajskiego Uniwersytetu Stosunków Międzynarodowych. Oceniając możliwość prowadzenia przez Chiny efektywnej dyplomacji, wskazywał on główne problemy, takie jak: nieunormowane relacje między rządem centralnym a rządami lokalnymi, rozbieżność interesów centrali i prowincji oraz różnice w percepcji społeczeństwa i państwa. W dobie globalizacji niektóre prowincje wybrzeża posiadały inny stopień powiązań międzynarodowych, a co za tym idzie, inne interesy i percepcję własnej pozycji w stosunkach międzynarodowych[191].

Innym ważnym zagadnieniem było zdefiniowanie zdolności podejmowania decyzji w świetle zmian zachodzących w organizacji ścisłego kierownictwa partii. O ile w latach maoistowskich decyzje uzależnione były od woli jednego charyzmatycznego lidera, o tyle przejście do kolektywnego podejmowania decyzji wymagało zdefiniowania koncepcji przywództwa, systemu przywództwa oraz odpowiedniego aparatu administrowania sprawami zagranicznymi. Wraz z postępującą interakcją Chin z zagranicą, problem ten był nie tylko problemem wewnętrznym, lecz stawał się istotnym elementem wizerunku międzynarodowego[192]. Ponadto, z punktu widzenia polityki zagranicznej, niebagatelne znaczenie miały

---

[188] Wang Yizhou, *Qianqiu zhengzhi yu Zhongguo waijiao* (Polityka globalna i chińska dyplomacja), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2003, s. 273−276.

[189] *Zhongguo ruhe yingdui anquan xingshi mianlin de tianzhan* (W jaki sposób Chiny odpowiedzą na wyzwania bezpieczeństwa), [w:] *Guoji zhanglue xingshi yu Zhongguo heping fazhan* (Strategiczna sytuacja międzynarodowa i chińska polityka pokoju i rozwoju), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2004, s. 223−225.

[190] *Ibidem*, s. 232.

[191] Su Changhe, *Zhongguo waijiao nengli fenxi* (Analiza możliwości dyplomacji Chin), „Waijiao pinglun" 2008, nr 104, s. 7−10.

[192] Sun Xianghua, *Zhongguo xinwaijiao: yi ge lingdao li de jieshi moshi* (Nowa dyplomacja Chin: model wyjaśniający oddziaływanie przywódcy), „Waijiao pinglun" 2010, nr 2, s. 101−106.

kampanie prowadzone przez kierownictwo Komunistycznej Partii Chin, a także ich percepcja przez inne partie komunistyczne[193].

Zwracano również uwagę na dobór słów określających chińskie relacje międzynarodowe. Na pierwszy plan wysunęła się debata na temat sloganów „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego", „strategicznych parnerstw" czy „okresu strategicznej szansy". Od XIII Zjazdu, zwłaszcza pod koniec lat 90. oraz po XVI Zjeździe, chiński establishment operował pojęciem „wielkiego renesansu narodu chińskiego", który nie wzbudzał negatywnych emocji, podczas gdy hasło „pokojowego wzrastania" wywoływało negatywne oceny Chin. Dla ChRL znaczenia obu haseł były tożsame, jednak „wzrastanie" odkrywało wprost intencje Pekinu[194]. Zdaniem Wang Yizhou, głównym powodem zmiany była konieczność wyraźnego oddzielenia kolejnego pokolenia chińskich przywódców. Nowy slogan stanowił o odrębności, mimo że w oficjalnych komunikatach przejmujący władzę Hu Jintao i Wen Jiabao kontynuowali linię poprzedników[195]. Pokojowe wzrastanie rozumiane było jako „twórcze wcielenie" idei Mao Zedonga i Deng Xiaopinga dotyczącej Chin jako nie-hegemona, a jednocześnie wyróżnik trzeciej generacji chińskich przywódców[196]. Nowe pokolenie liderów, które przejęło władzę na początku XXI wieku, operowało kategoriami tradycji i kultury chińskiej, odróżniając się od poprzedników i zmieniając obraz Chin, odchodząc od dotychczas promowanej „ofiary"[197].

Podobnie wyglądało to w aspekcie „strategicznych partnerstw", które na początku XXI wieku Chiny podpisywały niemal ze wszystkimi państwami. W rozumieniu dyplomacji chińskiej „strategiczne partnerstwo" winno być jednoznaczne z „sojusznikiem" (*meng you*). To otwierało szerszą dyskusję na temat zerwania z niezależną polityką i rozpoczęciem budowy międzynarodowych koalicji. Tu jednak pojawiał się problem natury ideologicznej. Posiadanie kapitału nie gwarantowało bezpieczeństwa, wręcz przeciwnie, prowadziło do sytuacji, w której cały świat, m.in. wykorzystując sytuację w Cieśninie Tajwańskiej, zabiegał o chiński kapitał. Gwarancje bezpieczeństwa winny być zatem oparte na relacjach wojskowych, a to mogło prowadzić do redefinicji chińskich zasad w polityce międzynarodowej. „Strategiczne partnerstwa" nie definiowały ważności podmiotów

---

[193] Niu Jun, *Lun Zhonghua Renmin Gonghe Guo dui wai guanxi zhi jingxian* (O linii Chińskiej Republiki Ludowej w relacjach międzynarodowych), „Guoji pinglun" 2010, nr 3, s. 59−69.

[194] Yan Xuetong, Wu Wenbing, *Zhongguo jueqi kao shenme* (Na czym ma opierać się wzrastanie Chin), Hunan renmin chubanshe, Changsha 2010, s. 125−126.

[195] Wang Yizhou, *Zhongguo heping jueqi de guonei jichu* (Wewnętrzne podstawy pokojowego wzrastania Chin), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005, s. 212.

[196] Ye Sanmei, *Deng Xiaoping yu Zhongguo heping jueqi fazhan daolu yanjiu qingkuang* (Podsumowanie badań na temat: Deng Xiaoping i droga pokojowego wzrastania i rozwoju Chin), „Chizhou xueyuan xuebao" 2008, nr 4, s. 8−10.

[197] Kang Shaobang, Gong Li, *Makesi zhuyi guoji zhalue lilun* (Marksistowska teoria strategii międzynarodowej), Jiuzhou chubanshe 2007, s. 290−291.

w chińskiej polityce zagranicznej, co tworzyło poważne wyzwania dla chińskiej dyplomacji – zauważał Yan Xuetong[198].

Ważkim tematem dyskursu wewnętrznego, oprócz debat nad podstawami idei harmonijnego społeczeństwa, stało się promowanie „naukowego poglądu na rozwój" − *kexue fazhan guan*. Koncepcja, jak twierdzi Xiu Jian, wicedyrektor Chińskiego Instytutu Studiów Międzynarodowych, miała odzwierciedlać potrzebę połączenia koncepcji zachodnich i wschodnich i stworzenia modelu najbardziej efektywnego[199]. Jednak w oficjalnych rozważaniach rozwój naukowy miał być nową wersją współczesnego marksizmu. W rzeczywistości, prócz realizowania historycznych wizji Plechanowa, całość reform powinna być oparta na udowodnionych naukowo procesach społecznych, nie zaś dotyczyć kwestii duchowych i niematerialnych.

Materializm miał stanowić podstawową i elementarną część promowanego modelu, a nowoczesne państwo winno być ateistyczne. W takiej sytuacji ateistyczny model chiński miał być jedynym prawdziwie akceptującym normy międzynarodowe, gdyż to religia uznawana była za czynnik destruktywny[200]. W tym aspekcie oraz w aspekcie społecznym koncepcję *kexue fazhanguan* uznawano za kontynuację osiągnięć partii, poczynając od pism przewodniczącego Mao Zedonga opublikowanych w latach 50., poprzez ekonomicznie zorientowane reformy Deng Xiaopinga oraz „teorię trzech reprezentacji" Jiang Zemina. W dalszym ciągu nowa formuła opierała się na rozwoju gospodarczym jako podstawie, otwarciu na świat oraz czterech podstawowych zasadach Deng Xiaopinga z marca 1979 r. W tym ujęciu marksizm nie był interpretowany jako dogmat, lecz jako ruch polityczny, który gwarantował możliwość dostosowania ideologii do warunków krajowych. W odniesieniu do globalizacji gospodarczej, w opinii Zou Xiaominga, poza przepływem kapitału oraz nowych technologii, prowadziła ona do zwiększania dysproporcji między państwami rozwijającymi się a rozwiniętymi. Taką sytuację państwa zachodnie chciały wykorzystać do monopolizacji politycznej i ustrojowego ujednolicenia świata[201]. Zwraca uwagę fakt, iż w dyskursie publicznym podkreśla się wagę państw rozwijających się, którym należy się szczególne zainteresowanie. Chiny, promując konfucjańską moralność, wskazywały na błędy popełniane przez państwa zachodnie w relacjach z państwami rozwijającymi się. Do głównych zadań Chin zaliczono proponowanie

---

[198] Yan Xuetong, Wu Wenbing, *op. cit.*, s. 165−166, 195−196.

[199] Su Changhe, *Zhongguo waijiao nengli fenxi…*, s. 7.

[200] Hu Jintao, *„Zai quan Dang shenru xuexi shijian kexue fazhan guan hudong dongyuan dahui ji sheng bu ji zhuyao lingdao ganbu zhuanti yantao ban shang de jianghua" xuexi duben*, red. Zhang Huanghai, Wu Xuping, Renmin chubanshe, Beijing 2009, s. 24−26.

[201] Jiang Ying, Wang Xin, Wang Xiangkun, Li Jiangong, *Dudong Jiang Zemin: Jiang Zemin zhidang zhiguo fanlue yanjiu* (Rozumieć Jiang Zemina: analiza koncepcji rządzenia partią i państwem), Huawen chubanshe, Beijing 2004, s. 195.

bardziej sprawiedliwych rozwiązań w handlu międzynarodowym oraz oparcie współpracy na równych prawach[202].

W sytuacji globalnej, gospodarczej współzależności istniała szansa na stworzenie nowego modelu wzrastającego mocarstwa, opartego nie tyle na konflikcie zbrojnym, co na stopniowym, ewolucyjnym przejmowaniu dominacji. To dzięki takim procesom jak globalizacja i złożona współzależność charakter rywalizacji uległ przewartościowaniu. Pojawiły się też nietradycyjne zagrożenia dla szeroko rozumianego bezpieczeństwa, takie jak choroby: SARS czy AIDS, które wymagają wysiłków całej wspólnoty międzynarodowej. Jak zauważył Wang Jian z Chińskiego Instytutu ds. Makroekonomii, również natura kapitalizmu uległa zmianom. Przepływ kapitału następował teraz głównie przez międzynarodowe rynki kapitałowe, co może być określane mianem wirtualnego kapitalizmu. Mimo to dochodzi do wzajemnego uzależniania, gdyż rozwój gospodarczy zależy od inwestycji zagranicznych. Model chiński oparty był na „realnej produkcji", przez co nie istniał konflikt z państwami rozwiniętymi, a w konsekwencji przyczyniało się to do pokojowego wzrastania Chin na arenie międzynarodowej[203]. Chińskie inwestycje zagraniczne nie były postrzegane jako wyzwanie dla państw rozwiniętych, a traktowano je jako logiczne i pożądane[204]. Ponadto, zdaniem Guo Shuyonga z szanghajskiego Uniwersytetu Jiaotong, Chiny wracają na historycznie należne im miejsce, tworząc „porządek idealny", oparty na modelu integracji Unii Europejskiej, poszanowaniu praw człowieka i odejściu od systemu westfalskiego[205].

W odniesieniu do sprawy pokojowej adaptacji Chin do środowiska międzynarodowego zwracano również uwagę na czynniki zewnętrzne. Zmieniająca się rola Chin oparta na pokojowej tradycji była możliwa, zdaniem Wang Jun, dopiero po zamachach terrorystycznych z 11 września 2001 r., kiedy Pekin został „zaproszony" przez Stany Zjednoczone do wzięcia odpowiedzialności za sytuację międzynarodową i stania się odpowiedzialnym graczem (*fuzeren de liyu xiangguanzhe*). Wówczas redefinicja roli Chin w kierunku oparcia się na chińskich wartościach stała się bardziej realna. Prowadziła bowiem do stworzenia systemu międzynarodowego opartego na zasadach *corporate governance*, w którym Chiny

---

[202] Zou Xiaoming, *Heping jueqi jinfang 'guojia jihui zhuyi'* (Pokojowe wzrastanie ochroni narodowy pragmatyzm), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=10439 (dostęp: 04.09. 2010).

[203] Wang Jian, *Lun Zhongguo 'heping jueqi' zhi keneng* (O możliwościach pokojowego wzrastania Chin), strona internetowa http://business.sohu.com/2004/05/23/90/article220239064.shtml (dostęp: 12.09.2009).

[204] Zheng Yongnian, *Zhongguo jueqi de jiaoding sheng cong he er bu lai* (Wzrastanie Chin jest zrodzone z pokoju), [w:] *Daguo xinlu, liushiliu Zhongwai xuezhe tan Zhongguo yu Shijie, Huangqiu Shibao, Guoji luntan qingxuan* (Mentalność mocarstwa. 66 chińskich i zagranicznych uczonych dyskutuje o Chinach i świecie), red. Wang Wen, Shishi chubanshe, Beijing 2007, s .99−100.

[205] Guo Shuyong, *Daguo jueqi yanjiu de luoji qidian* (Logika badań wzrastania mocarstw), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=6233 (dostęp: 03.01.2010).

powinny wykorzystać swoją „strategiczną szansę" (*zhanlue jiyu qi*)[206]. Ponadto pokojowa redefinicja relacji międzynarodowych konieczna była z uwagi na niezakończoną modernizację gospodarki w Chinach[207]. Chiny, zdaniem profesora Men Honghua z Centralnej Szkoły Partyjnej, stały przez strategiczną szansą przeprowadzenia reform, otwarcia, a przez to wzrostu i pełnienia aktywnej roli w relacjach międzynarodowych[208]. Mimo nowych okoliczności i wojny z terroryzmem, ważne pozostały relacje trójstronne między Pekinem, Waszyngtonem i Moskwą. Ze względu na dysproporcje w potencjałach Chin i Rosji i często zbieżne interesy, oba kraje miały prowadzić politykę równoważenia czy też wręcz hamowania amerykańskiej dominacji[209].

Zdaniem Pu Xiaoyu, kluczowe dla dalszej ewolucji roli Chin na arenie międzynarodowej były odpowiedzi na trzy pytania: Czy Chiny są mocarstwem chcącym utrzymać *status quo*, czy będą prowadzić do rewizji systemu globalnego?, W jaki sposób państwo socjalistyczne może włączyć się do systemu globalnego?, Jak podchodzą do tego problemu chińscy i zagraniczni naukowcy? Chiny powinny akceptować istniejący porządek, zwracając przy tym uwagę na własne interesy. Akceptacja ta była uwarunkowana koniecznością wdrażania dalszych reform, otwarcia i rozwoju. Prowadziła do akceptacji dominującej roli Stanów Zjednoczonych i budowania pokojowych relacji z Waszyngtonem[210].

Z kolei Wang Yizhou wyróżnił cztery główne determinanty chińskiej pozycji na arenie międzynarodowej: czynnik systemowy (otoczenie międzynarodowe); rozwój nauki, postęp cywilizacyjny, np. informatyzacja; czynnik ludzki – osobowość lidera i jego otoczenie, kształtujące politykę zagraniczną oraz jako czwarty − zmiana systemu politycznego w Chinach. Najbardziej interesującym i najmniej znanym elementem wskazanym przez Wang Yizhou jest profil psychologiczny i koncepcje lidera. Porównując Mao Zedonga i Zhou Enlaia z Hu Jintao, jednoznacznie stwierdza on, że pierwsza generacja liderów ChRL należała do „okresu bohaterów", podczas gdy czwarta to pokolenie administratorów, którzy nie muszą

---

[206] Wang Jun, *Zhongguo daxiang haishi qingwa?* (Chiny: słoń czy żaba?), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=10493 (dostęp: 8.09 2008).

[207] Wang Yiwei, *Zhongaguo heping jueqi de san zhong juedu* (Trzy wyjaśnienia pokojowego wzrastania Chin), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=6544 (dostęp: 08.09.2008).

[208] Men Honghua, *Lun Zhongguo jueqi de zhanlue jiyu qi* (Okres strategicznej szansy chińskiego wzrastania), strona internetowa http://myy.cass.cn/file/2006011020360.html (dostęp: 24.10.2010).

[209] *Yilake zhanzheng hou daguo guanxi yu Zhong E guanxi yantaohui zongshu* (Sprawozdanie z konferencji naukowej „Stosunki między mocarstwami po wojnie w Iraku i stosunki Chiny–Rosja"), „Waijiao xueyuan Xuebao" 2004, nr 75, s. 36−37.

[210] Pu Xiaoyu, *Zhongguo yu guoji zhixun de zai sikao: yi zhong zhengzhi shehuixue de shijiao* (Ponowne refleksje o Chinach i ładzie międzynarodowym: spojrzenie polityczno-socjologiczne), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2010, nr 1, s. 31−33.

posiadać rewolucyjnych poglądów[211]. W pracy *Kreatywny udział* wskazywał na konieczność odgrywania przez Chiny konstruktywnej roli w stosunkach międzynarodowych, głównie w kontekście Birmy, Sudanu, dialogu strategicznego z USA, działalności na forum Narodów Zjednoczonych czy wobec Korei Północnej. Warto przy tym zauważyć, iż w swoim opracowaniu Wang Yizhou nie uciekał od trudnych pytań, wskazując na brak klarownej definicji interesu narodowego Chin, który często nie pokrywał się z oczekiwaniami obywateli, a stawał się tylko wypadkową biurokratycznej gry interesów[212]. Nowe wyzwania przyniosła „arabska wiosna". Z samej Libii przetransportowano ponad 36 tys. obywateli chińskich pracujących przy chińskich projektach. Jednak kluczowym wydarzeniem było przepłynięcie przez Kanał Sueski chińskiej fregaty Xuzhou, która 2 marca 2011 r. wpłynęła na Morze Śródziemne. W opinii pekińskiego akademika to powód do dumy i dalszego konstruktywnego angażowania się w sprawy międzynarodowe oraz ochronę interesów własnych obywateli[213].

Postawa pewności siebie skutkowała w debatach na temat modelu rozwoju z chińską specyfiką i ewentualnej jego promocji w świecie. Na unikalność modelu chińskiego składały się cztery główne elementy wskazywane przez Pan Weia, naukowca z Uniwersytetu Pekińskiego: unikalna organizacja społeczna, gospodarcza, polityczna i jedyny w swoim rodzaju ogląd świata. Ten ogląd opierał się głównie na odrzuceniu pojmowania przez Zachód sprzeczności, odrzuceniu religii jako podłoża kreującego konflikty oraz poleganiu na dobrej woli wyrażonej poprzez ideę harmonijnego świata[214]. Promowanie chińskiego modelu i idącej za tym argumentacji mogło być jednak dla Chin niekorzystne. Jak wskazywał Li Junru, związany z Centralną Szkołą Partyjną, takie myślenie mogło prowadzić do uznania reform w Chinach za zakończone, podczas gdy transformacja była ciągła i nieustanna. Posługiwanie się „modelem" kreowało „ślepy optymizm", prowadzący do zaprzestania reformowania starego systemu. Należało tu wprowadzić rozróżnienie między modelem (*moshi*) a drogą reform (*daolu*) oraz chińską specyfiką (*zhongguo tese*)[215].

---

[211] Wang Yizhou, *Zhongguo waijiao yinxiang yizi tanxu* (Analiza determinant chińskiej dyplomacji), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 9, s. 17.

[212] Idem, *Chuangzaoxing jieru, Zhongguo waijiao xin quxiang* (Kreatywny wkład. Nowe kierunki chińskiej dyplomacji), Beijing daxue chubanshe, Beijing, s. 123−126.

[213] *Ibidem*, s. 74−75.

[214] Pan Wei, *The Chinese Model of Development*, [wykład w:] Foreign Policy Center, London, October 2007, strona internetowa http://fpc.org.uk/fsblob/888.pdf (dostęp: 12.08.2012). Por. również: Zhao Suisheng, *Political Liberalization without Democratization, Pan Wei's Proposal for Political Reforms*, [w:] *Debating Political Reform in China: Rule of Law vs. Democratization*, ed. Zhao Suisheng, An East Gate Book, New York 2006, s. 41−57; J. Fewsmith, *Debating „the China model"*, „China Leadership Monitor" 2011, no. 35, strona internetowa http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM35JF.pdf (dostęp: 10.08.2012).

[215] Li Junru, *Sheti „Zhongguo moshi"* (Ostrożnie z „chińskim modelem"), strona internetowa http://theory.people.com.cn/GB/10533821.html (dostęp: 10.08.2012); Li Junru, *Wo dui „Zhongguo*

Wraz ze zmieniającą się rolą Chin na arenie międzynarodowej rozgorzała dyskusja wokół „okresu strategicznej szansy", którą anonsował Jiang Zemin. Kluczowe pytanie dotyczyło oceny realnej zmiany percepcji Chin przez Zachód. Li Kaishen, młody badacz z Henanu, na łamach „Qiushi" – gazety wydawanej w Centralnej Szkole Partyjnej, uznał, iż Zachód, mimo że namawiał Chiny do aktywnego wspierania i ratowania państw w kryzysie, to ze strategicznego punktu widzenia nie zmienił swojej postawy, dalej postrzegając Chiny jako zagrożenie. Wyzwaniem dla „strategicznej szansy" była przede wszystkim amerykańska polityka związana z wycofaniem wojsk z Iraku i Afganistanu. Wiązało się to z aktywnością Ameryki w regionie Azji Wschodniej, w tym wzmacnianiem relacji z Japonią, sprzedażą broni na Tajwan oraz wzmacnianiem stosunków z Australią. Po odrzuceniu amerykańskiego pomysłu na wspólne zarządzanie sprawami międzynarodowymi w postaci G-2, Amerykanie zaproponowali TPP, a w sporze na Morzu Południowochińskim budowę koalicji z Wietnamem i Filipinami. To w zdecydowany sposób prowadziło do „urealnienia" oficjalnego stanowiska Chin w stosunkach międzynarodowych[216]. W tym kontekście, jak zauważali m.in. Shi Yinhong, Yan Xuetong czy Liu Feng z Uniwersytetu Nankai, ważne stało się pytanie o ewentualnych sojuszników na arenie międzynarodowej. Mimo że polityka Korei Północnej i Pakistanu rodziła problemy, to jednak te dwa państwa uznawane były za „przyjaciół" Chińskiej Republiki Ludowej. Wang Jisi z kolei uważał, iż większość elementów wykorzystania czasu, dopóki „strategiczna szansa" się nie zakończy, będzie zależała od zmian i reform wewnątrz Chin, a zatem rolę środowiska międzynarodowego uważano za sprawę drugorzędną. Kluczowym zagadnieniem stało się stworzenie przez Chiny systemu sojuszy. Z jednej strony system ten mógł być oparty na bazie interesów, lecz wtedy nie byłby systemem trwałym, z drugiej zaś powinien uwzględnić wspólną bazę ideową i tu podstawą miałaby być budowa harmonijnego świata. Mimo atrakcyjności koncepcji, nie wydawała się ona „zbyt realna do międzynarodowej implementacji"[217]. Jak zauważał Shi Yinhong, kluczowym problemem stawał się okres „po strategicznej szansie" i pytanie o ofertę Chin w sferze wartości. Wraz ze zmieniającym się statusem Państwa Środka należało wypełniać słowa Mao Zedonga o „istotnym

---

daolu" de ji ge kanfa (Kilka uwag na temat „Chińskiej drogi rozwoju"), strona internetowa http://theory.people.com.cn/GB/41038/10381682.html (dostęp: 10.08.2012).

[216] Po raz pierwszy w Chinach termin „strategiczna szansa" został zaprezentowany przez Jiang Zemina w wykładzie dla absolwentów Centralnej Szkoły Partyjnej 31 maja 2002 r. W wykładzie strategiczna szansa miała być określona na 10−20 lat, w raporcie partyjnym z 2002 r. na 20 lat. Por. Li Kaisheng, *Zhongguo de guoji zhanlue jiyuqi zhengzai zouxiang zhongjie* (Okres strategicznej szansy obecnie zmierza ku końcowi), strona internetowa http://www.qstheory.cn/gj/zgwj/201111/t20111123_125516.htm (dostęp: 10.08.2012).

[217] *Shi Yinhong, Wang Jisi dengdeng:Zhongguo guoji zhanlue jiyuqi zouxiang zhongjie* (Shi Yinhong, Wang Jisi i inni: Okres strategicznej szansy Chin zmierza ku końcowi?), strona internetowa http://www.21ccom.net/articles/qqsw/zlwj/article_2012020753204_3.html (dostęp: 12.08.2012).

wkładzie Chin w rozwój ludzkości"[218]. Za koronne, jak stwierdza Shi Yinhong z Uniwersytetu Ludowego, należy uznać wprowadzone do dyskursu pojęcie „renesansu narodu chińskiego". Proces odradzania miał nawiązywać do najświetniejszych czasów dynastii Tang (618−907 n.e) czy też cesarzy dynastii Qing: Kang Xi (1654−1722) oraz Qian Longa (1711−1799). Ponadto autor ten przywoływał wydarzenia restytucji cesarstwa rzymskiego przez cesarzy niemieckich w średniowieczu. W tej sytuacji zdaniem pekińskiego profesora zasadnicze było pytanie o realia „renesansu", który z punktu widzenia prowadzenia dyskursu winien nawiązywać do wskazanej przez rządzących dynastii i stanowić jej kontynuację. Kolejnym niebagatelnym wyzwaniem dla procesu „rewitalizacji" stało się nie tyle wejście przez Chiny w rolę wyznawcy pokoju, lecz reakcja innych państw na procesy zachodzące w Państwie Środka. Pozytywny wkład Chin w stosunki międzynarodowe wymagał krytycznej refleksji nad najnowszą historią, oceny idei, które miały kluczowy wpływ na pozytywne relacje Państwa Środka ze światem, oraz oceny procesów, które zaszły w Chinach. W tej sytuacji sugerowano rzetelną ocenę zmian zachodzących w świecie oraz dopasowanie własnego stanowiska do zmieniającego się otoczenia międzynarodowego[219].

W czasie trzydziestu lat reform zaszło wiele znaczących zmian w kształtowaniu chińskiej polityki zagranicznej. Zdaniem Su Changhe, należy wyróżnić cztery poziomy analizy: centralny − na którym kształtuje się politykę w skali makro, tu m.in. Strefa Wolnego Handlu z ASEAN-em; lokalny – istotny z punktu widzenia inwestycji zagranicznych (głównie wybrzeże) czy inicjatyw o charakterze regionalnym, m.in. projekt regionu rzeki Tumen w północno-wschodnich Chinach; biznesowy – reprezentujący interesy przedsiębiorców mających swoje przedstawicielstwa za granicą; oraz poziom społeczny-obywatelski − w którym chińskie organizacje wchodzą we współpracę z partnerami zewnętrznymi[220]. Dodatkowym aspektem, na który zwraca uwagę Su Changhe, jest zwiększenie aktywności chińskiej i partycypacja w różnego rodzaju strukturach międzynarodowych, co umożliwia wyrażenie chińskiej opinii o bieżących wydarzeniach i własnej wizji rzeczywistości globalnej[221].

Ważne z punktu widzenia kreowania percepcji roli Chin były zmiany społeczne, które przyniosły wzrost zainteresowania Chińczyków zagranicą. Obywatele Chińskiej Republiki Ludowej z coraz większą uwagą obserwowali wzrastanie Chin na arenie międzynarodowej. Stąd też poważnym czynnikiem kształtowania miejsca i roli Państwa Środka była społeczna percepcja wskaza-

---

[218] Shi Yinhong, *Zhanlue wenti sanshi pian – Zhongguo dui wai zhanlue sikao* (30 wykładów o problemie strategii − refleksje o chińskiej strategii zagranicznej), Zhongguo renmin daxue chubanshe 2008, s. 139−148.

[219] Idem, *Guanyu „Zhonghua minzu de weida fuxing"* (O „wielkim odrodzeniu narodu chińskiego), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2005, nr 12, s. 1−4.

[220] Su Changhe, *Lun Zhongguo haiwai liyi* (O chińskich interesach zagranicznych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 8, s. 16.

[221] *Ibidem*, s. 18.

nego zagadnienia. Badania percepcji społecznej przeprowadzone na przełomie 1994/1995 roku wykazały, iż za główne wrogo nastawione państwo uważano Stany Zjednoczone, 81% z ponad 10 tys. studentów uznało, iż amerykańska polityka nie sprzyja Chinom[222].

Niewątpliwie nowym aktorem wywierającym presję na działania rządu w Pekinie, choć często kontrolowanym, stała się opinia publiczna. Znaczący, z punktu widzenia ewentualnych zmian w języku chińskiej dyplomacji, stał się wzrost znaczenia internetowej opinii publicznej. Przykładem agresywnego zachowania była reakcja internautów na wydarzenia z 11 września 2001 r., która wywarła presję na rządzących. Dominowały poglądy, iż atak terrorystyczny to „sprawiedliwa" lekcja za zbombardowanie chińskiej ambasady w czasie wojny w Kosowie. Podobnie podczas wizyty japońskiego premiera Junichiro Koizumiego w kwietniu 2004 r. internauci wzywali do bojkotu produktów japońskich, w tym samochodów oraz żądali zdecydowanej i odważnej akcji wojskowej w stosunku do wschodniego sąsiada. Istotna była też presja na ograniczanie inwestycji japońskich, m.in. w szybką kolej między Pekinem a Szanghajem. W lipcu 2003 r. w internecie powołano chińskie „stowarzyszenie patriotów" (*aiguozhe tongmeng*), które przez 10 dni funkcjonowania zyskało 80 tys. użytkowników[223]. W 2001 r. w badaniach postrzegania pozycji Chin na arenie międzynarodowej 40% opinii publicznej uznawało, iż Chiny są mocarstwem (*qiang guo*) azjatyckim, 35% uważało, iż Chiny mogą wpływać na stan gospodarki państw sąsiadujących (*shenchang*), 7,4% badanych uznało Chiny za mocarstwo Azji Wschodniej, natomiast 9,4% za mocarstwo światowe. W przeciągu przyszłych 10 lat, jak uznało ponad 83% ankietowanych, Chiny powinny wzmacniać swoją siłę gospodarczą (*jingji shili*), 14,6% było za reformami politycznymi, natomiast tylko 2% za rozbudową potencjału wojskowego[224]. Przeprowadzone w 2008 r. w pięciu największych miastach Chin badania społecznej percepcji stosunków międzynarodowych przyniosły interesujące wyniki, pokazujące zróżnicowanie poglądów obywateli Państwa Środka. Badania, których celem jest zrozumienie przez rządzących nastrojów społecznych, często brane są pod uwagę w kształtowaniu realnej polityki. Władze w Pekinie, podchodząc w sposób utylitarny do zarządzania państwem, odpowiadają na nastroje społeczne.

---

[222] *Zhongguo waijiao juece, kaifang yu duoyuan de shehui yinsu fenxiu* (Proces decyzyjny polityki zagranicznej Chin. Analiza wpływu czynników otwarcia na świat i zróżnicowania społecznego), red. Yu Fanhao, Lin Su, Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2007, s. 36; Wang Yizhou, *Shimin shehui yu Zhongguo waijiao* (Społeczność miejska i chińska dyplomacja), „Zhongguo sheuhi kexue" 2000, nr 3, s. 28−38; Wang Jun, *Wangluo de minzu zhuyi, shimin shehui yu Zhongguo waijiao* (Internetowy nacjonalizm, społeczność miejska i chińska dyplomacja), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2010, nr 10, s. 141−160.

[223] Hong Jinhao, *Wangluo yulun yu Zhongguo de waijiao juece* (Internetowa opinia publiczna i proces decyzyjny chińskiej polityki zagranicznej), [w:] *Zhongguo Wajiao juece, kaifang yu duoyuan de shehui yinsu fenxi* (Proces decyzyjny polityki zagranicznej Chin – analiza otwarcia i różnorodności wpływu społeczeństwa), red. Hao Yufan, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2007, s. 125−131.

[224] Wang Yizhou, *Shimin shehui yu Zhongguo waijiao…*, s. 45.

Percepcja „Chin-mocarstwa" (*qiang guo*) w opinii mieszkańców miast związana jest głównie z posiadaną siłą gospodarczą, wojskową i polityczną. Mieszkańcy Kantonu i Chongqingu jako najważniejsze wskazywali struktury wojskowe – odpowiednio ponad 72% i 56,8%. Kantończycy, w przeciwieństwie do mieszkańców innych chińskich metropolii, uznawali oddziaływanie kulturowe Chin za istotny wyznacznik silnej pozycji (por. tab. 14). W porównaniu do badań przeprowadzonych w 2007 r., o ponad 20% wzrosło uznanie dla chińskiej siły wojskowej, natomiast o prawie 7% spadła percepcja oddziaływania politycznego[225].

Tabela 14. Percepcja cech mocarstwowości osiągniętej przez Chiny w oczach opinii publicznej (%)

Cechy mocarstwowości	Pekin	Szanghaj	Kanton	Wuhan	Chongqing
Siła ekonomiczna	54,18	56,10	68,30	46,50	54,00
Siła wojskowa	47,50	27,90	72,60	36,10	56,80
Siła oddziaływania politycznego i dyplomatycznego	45,30	27,90	49,10	33,60	44,40
Siła oddziaływania kultury	21,40	33,50	48,20	19,90	20,30
Żadna z nich	6,30	5,30	8,80	13,50	1,60

Źródło: badania przeprowadzone przez Huangqiu Shibao („Global Times"), strona internetowa http://www.huanqiu.com/2008ending/ending-1.html (dostęp: 1.06.2010).

W stosunkach z głównym podmiotem relacji międzynarodowych − Stanami Zjednoczonymi, oprócz problemów gospodarczych, zdaniem respondentów, istotne miejsce zajmuje kwestia Tajwanu. W Pekinie, Szanghaju, Wuhanie i Chongqingu blisko 60% badanych wskazało ten problem jako główny w kontaktach z Waszyngtonem. Nieco inaczej na zagadnienie Tajwanu patrzyli mieszkańcy Kantonu – tylko 33,2% uznało, iż jest to poważny problem, warunkujący relacje bilateralne. Z kolei ci jako jedyni uznali, iż problemy ideologiczne mogą negatywnie wpływać na stosunki bilateralne. W porównaniu do badań z 2007 r., w badaniach z 2008 r. istotnie zmalała w oczach badanych rola problemu tajwańskiego − z ponad 70% do 51,8%. Wzrosło natomiast uznanie dla rangi problemów gospodarczych − z 37% do ponad 54%[226]. Niewątpliwie, co potwierdza analiza ilościowa portalu lewicowych intelektualistów „Utopia", największym wyzwaniem dla Chin była polityka Stanów Zjednoczonych, w dalszej kolejności wzrost znaczenia Chin, a niewielki procent materiału publikowanego na stronach internetowych poświęcony był reszcie świata (por. tab. 15).

[225] *Huanqiu Shibao diadocha: renwei Zhongguo shi shijie qiangguo de renshu xiafeng* (Raport Global Times: Spada liczba uznających Chiny za mocarstwo), strona internetowa http://news.sohu.com/20071228/n254355301.shtml (dostęp: 01.06.2010).

[226] *Ibidem.*

Tabela 15. Tematyka międzynarodowa na stronie internetowej Nowej Lewicy (styczeń 2012)

Region/państwo	Liczba artykułów
Stany Zjednoczone	68
Stosunki międzynarodowe Chin	48
Unia Europejska/Europa	3/3
Japonia	3
Azja Wschodnia	3
Korea Południowa/Korea Północna	3/14
Niemcy/Francja/Wielka Brytania	3/1/2
Rosja	4
Zachód	6

Źródło: badanie ilościowe strony internetowej Nowej Lewicy „Utopia", http://www.wyzxsx.com (styczeń 2012 – strona internetowa zamknięta po politycznej aferze Bo Xilaia w lutym 2012 r.).

Stosunki z Ameryką, Unią Europejską i Japonią stawały się najistotniejsze i wymagały szczegółowych opracowań i analiz. Jak zauważają Wang Jisi i Keeneth Lieberthal w artykule poświęconym relacjom między Stanami Zjednoczonymi a Chińską Republiką Ludową, główną cechą stała się „strategiczna nieufność". Brak zaufania wynikał z doświadczeń historycznych, które wskazywały na fakt, iż Stany Zjednoczone „są po złej stronie historii". Taka percepcja przyczyniała się do nawiązania współpracy z państwami rozwijającymi się, której celem było ograniczanie wpływu demokracji liberalnej, zwłaszcza po 2008 r., kiedy powszechne stało się przekonanie o mocarstwowości Chin. Od tej pory niektórzy w Chinach widzieli Waszyngton jako mocarstwo upadające, które będąc pogrążonym w chaosie finansowym, może destabilizować scenę międzynarodową[227]. Opinie dotyczące Ameryki w dalszym ciągu posiadają bardzo konserwatywny wydźwięk. Większość elit i badaczy podziela pogląd o chęci „westernizacji" i dążeniu do podziału Chin, czego przykładem było zaangażowanie Waszyngtonu podczas „kolorowych rewolucji"[228]. Ze względu na narastające tendencje nacjonalistyczne w Chinach państwo powinno wspierać elementy internacjonalistyczne w polityce zagranicznej. Jak zauważyli Qin Yaqing i Zhu Liqun, podkreślając konieczność ochrony interesu narodowego, Chiny mogły

[227] Szerzej zob.: Liu Mingfu, *Zhongguo meng: Hou meiguo shidai de daguo siwei zhanlue dingwei* (Chiński sen: myślenie wielkomocarstwowe i strategiczne wybory w świecie poamerykańskim), Zhongguo youyi chuban gongsi, Beijing 2010.

[228] K. Lieberthal, Wang Jisi, *Addressing U.S.−China Strategic distrust*, Brooking Institute, March 2012, strona internetowa http://www.brookings.edu/~/media/research/files/papers/2012/3/30%20us%20china%20lieberthal/0330_china_lieberthal.pdf (dostęp: 11.09.2012).

stać się państwem agresywnym, w którym agresywny nacjonalizm nie toleruje i nie akceptuje interesów innych podmiotów. Chiny powinny podkreślać swoje zaangażowanie w sprawy międzynarodowe, co miało niwelować negatywny odbiór rosnącej asertywności[229].

Z punktu widzenia analizy ilościowej należy wskazać, iż w latach 2001−2011 w analizach opublikowanych na łamach „Studiów Problemów Międzynarodowych" tematyka amerykańska i europejska była traktowana na równi, stanowiąc po 23% opracowań. Następna pod względem ilości była problematyka dotycząca relacji i polityki japońskiej (15%) oraz rosyjskiej (11%). W dalszej kolejności przedstawiano kwestie afrykańskie, relacje w Azji Wschodniej, zagadnienia dotyczące gospodarki światowej i państw rozwijających się (por. rys. 4).

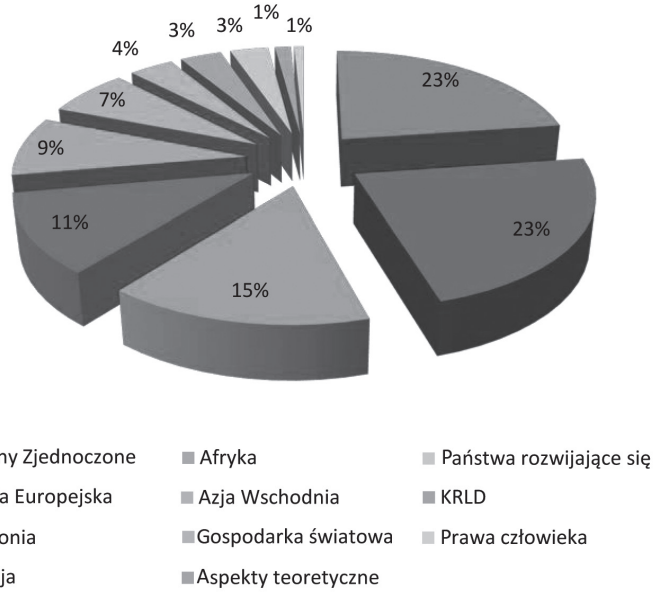

* Kolejność tematów w legendzie, czytanych kolumnami, odpowiada malejącej wartości procentowej na rysunku.

Rys. 4. Tematyka opracowań ukazujących się na łamach „Studiów Problemów Międzynarodowych" (2001−2011).

Źródło: oprac. własne na podstawie kwerendy „Guoji wenti yanjiu" (2001−2011)

Niewątpliwie zasadniczym czynnikiem wzmacniającym chińskie argumenty stał się międzynarodowy kryzys gospodarczy. Mimo że zdaniem wielu globalizacja przynosiła korzyści, to jednak w głównej mierze służyła państwom rozwinię-

[229] Qin Yaqing, Zhu Liqun, *Qin Guojizhuyi yu Zhongguo waijiao* (Nowy internacjonalizm i dyplomacja Chin), [w:] *Zhongguo xuezhe lun qianqiuhua yu zizhu* (Chińscy badacze o globalizacji i samorządzeniu), red. Yu Keping, Arif Dirlik, Chongqing chubanshe, Chongqing 2008, s.194.

tym. To właśnie Zachód dążył do unifikacji świata pod względem gospodarczym, społecznym i politycznym, lecz zamiast wyrównania szans przynosiło to nierówności i konflikty[230]. Liczono, że znajdujący się w kryzysie Zachód powinien pójść na ustępstwa i zmienić system w kierunku większego włączenia państw rozwijających się. Chiny zaś, zdaniem Wang Guoxinga i Chen Qinga, powinny prowadzić politykę, która będzie wymuszała na Stanach Zjednoczonych zmiany w międzynarodowym systemie walutowym, tak by uniezależnić się od amerykańskiej waluty. Traktowano to jako warunek reformy systemu międzynarodowego. A jako miejsce do przeprowadzenia reform widziano forum G-20[231]. Tworzenie G-20 było o tyle korzystne dla Chin, że powodowało rozłożenie odpowiedzialności nie tylko na G-7, czy po włączeniu Rosji G-8, lecz na 20 państw. Chiny nie powielały drogi rosyjskiej, a do międzynarodowego forum weszły w szerszej koalicji[232]. W sytuacji globalnego kryzysu gospodarczego toczące się debaty dotyczyły głównie pytań o przesłanki stworzenia G-20, motywację Stanów Zjednoczonych oraz efektywność nowo powstałego w 2008 r. forum. Uznawano, iż G-20 będzie elementem rozwiązania kryzysu, ale nie ma szans na stworzenie na tej bazie „rządu światowego". Z drugiej jednak strony, zdaniem Jin Canronga, amerykanisty z Uniwerstytetu Ludowego, G-20 odzwierciedlało nową mapę gospodarczą świata i co istotniejsze było sygnałem redefinicji amerykańskiej dominacji w stosunkach międzynarodowych. Dla rozwiązania kryzysu finansowego Waszyngton nie tylko potrzebował najbogatszych państw, lecz również rynków wschodzących. Na G-20 składały się nie tylko kraje z bogatej grupy G-8, lecz i biedne państwa, „pośród których jest jedno «bogate państwo»" (czyt. Chiny). Taka ocena stawiała Chiny już nie jako podmiot unikający brania odpowiedzialności, ale jako rzecznika praw państw rozwijających się. W ramach forum Chiny spełniały również rolę pośrednika i czynnika równoważącego wpływy i interesy państw zachodnich. Dodatkowym zagadnieniem w rozmowach podczas szczytów G-20 było stworzenie mechanizmów dialogu między Stanami Zjednoczonymi a Chinami. W ramach forum wyodrębniły się dwie tożsamości Chin − jako państwa rozwijającego się i jako rynku wschodzącego. Zatem G-20 stawało się kolejnym miejscem powstawania współzależności bilateralnej Waszyngtonu i Pekinu[233].

---

[230] Jiang Dingyi, *Guanyu Weiji xia jinrong zhuwei jingji fazhan de jige zhongdian* (O wybranych problemach powrotu i dalszego rozwoju gospodarczego po kryzysie), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/29527.html (dostęp: 29.01. 2011).

[231] Wang Guoxing, Chen Qing, *G-20 Jizhihua yu quanqiu jingji zhili gaige* (Instytucjonalizacja G-20 i reforma globalnego systemu ekonomicznego), „Guoji jingji pinglun" 2010, nr 4, s. 19−21.

[232] Cui Zhinan, Xing Yue Cong, *„G-7 Shidai" dao „G-20 Shidai". Guoji jinrong zhili jizhi de bianqian* (Od G-7 do G-20. Zmiany zarządzania międzynarodowym systemem finansowym), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 1, s. 138−139.

[233] Cui Liru, *G-20 kaiqi le tansuo „quanqiu zhili" xin lujing de jihui zhi chuang*, (G-20 sprawdza nowe możliwości „rządu globalnego"), „Xiandai guoji guanxi" 2009, nr 11, s. 3; Yuan Peng, *G-20 shidai yiyi yu xianshi qishi* (Znaczenie i praktyka czasów G-20), „Xiandai guoji guanxi" 2009,

Niebagatelnym zjawiskiem była rosnąca rola państw rozwijających się w Międzynarodowym Funduszu Walutowym oraz w Banku Światowym. W przypadku pierwszego zwiększono prawo głosu państw rozwijających się z 40,5% do 42,1%, a w Banku Światowym z 44, 06% do 47,19%. W przypadku Chin stanowiło to 3, 997% w MFW oraz wzrosło z 2,77% do 4,42% w Banku Światowym. Jak zauważał Song Wei, chińskie posunięcia dyplomatyczne uwarunkowane były posiadaniem amerykańskich obligacji oraz rezerw w dolarze amerykańskim[234]. Jednak z drugiej strony kryzys zachodniego systemu przesądzał o wzrastającej sile i pewności drogi reform obranej przez Chiny w 1978 r. O ile w latach 80. na reformy chińskie świat zachodni patrzył z perspektywy „końca historii", oczekując rychłego upodobnienia się Chin do innych państw o systemie liberalnym, to w latach 90. chiński wzrost stanowił poważny problem, podczas gdy w czasie kryzysu stawał się trudną lekcją chińskiego modelu[235]. W zakresie finansów globalizacja doprowadziła do „niekończącej" się ekspansji derywatów instrumentów pochodnych, czyli opcji, kontraktów terminowych i swapów, których wartość pod koniec 2007 r. szacowano na 630 bilionów USD. Taka transformacja gospodarki opartej na wirtualnym kapitalizmie miała prowadzić do kryzysu. W Stanach Zjednoczonych w 2007 r. udział sektora przemysłowego w amerykańskim PKB spadł z 27% do 11,7%, podczas gdy wirtualne aktywa wzrosły z 11,37% do 20,67%, co stawiało pod znakiem zapytania możliwość odrodzenia się kapitalizmu[236]. W takich warunkach społeczeństwa domagały się zwiększenia mechanizmów kontrolnych, tak by tworzyć nowe miejsca pracy czy poprawiać warunki społeczne, a to stanowiło zaprzeczenie idei systemu zachodniego i stwarzało korzystne warunki dla rozwoju socjalizmu[237]. Zaistniałe okoliczności dawały swobodę w eksponowaniu drogi rozwoju Chin jako alternatywnego modelu. Chiński model, który często utożsamiany jest z pojęciem konsensusu pekińskiego i na stałe wpisał się we współczesny dyskurs, miał stanowić o równym i wysokim wzroście. W tym kontekście wskazywano, że procesy prywatyzacji i wolnego handlu powinny być

---

nr 11, s. 17−18; Jin Canrong, *G-20 de yuanqi yu qianjing* (Korzenie i przyszłość G-20), „Xiandai guoji guanxi" 2009, nr 11, s. 4−5.

[234] Song Wei, *Guoji jinrong weiji yu Meiguo de danji diwei* (Międzynarodowy kryzys finansowy i unilateralna pozycja Stanów Zjednoczonych), [w:] *Guoji jinrong weiji, Meiguo baquan yu dongya jingji hezuo* (Międzynarodowy kryzys finansowy, hegemonia Stanów Zjednoczonych i współpraca gospodarcza w Azji Wschodniej), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010, s. 67−77.

[235] Gao Fei, *Hexie shijie yu junzi guojia Guanyi guoji tixi yu Zhongguo de sikao* (Harmonijny świat i państwo szlachetne. O międzynarodowym systemie i chińskich refleksjach), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2011, s. 69−71.

[236] Liu Zhiming, *Jinrong weiji dongtuo le shijie dui xifang ziben zhuyi zhidu de xiangxin* (Kryzys finansowy podważa wiarygodność zachodniego kapitalizmu), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/37552.html (dostęp: 11.09.2012).

[237] Li Yining, *Shijie jingji weiji he zibenzhuyi zhidu tiaozheng* (Globalny kryzys finansowy i regulacja zachodniego kapitalizmu), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/28730.html (dostęp: 11.09.2012).

podejmowane w szczególnie ostrożny sposób. Najlepszym rozwiązaniem było nawiązanie do idei reform Deng Xiaopinga „metody małych kroków", wprowadzenie ich w mniejszej skali np. do stref ekonomicznych, przy jednoczesnym zapewnieniu integralności terytorialnej i interesów narodowych[238].

Jak zauważała część chińskich politologów, sukces Chin wynikał z odrzucenia kopiowania innych modeli rozwoju i przyjęcia własnego, dopasowanego do warunków państwa. Drugim istotnym elementem było stwierdzenie, iż postawienie na rozwijanie gospodarki warunkowało dalszy rozwój, w tym systemu politycznego, społecznego czy kultury[239]. W akademickich debatach przewijał się wątek błędnych kalkulacji Francisa Fukuyamy, przedstawienie sukcesu chińskiego jako przykładu podważającego zachodnie rozumowanie o modernizacji i rozwoju, oraz sinizacji marksizmu jako obrony przed okcydentalizacją Chin[240]. Taka diagnoza dawała podstawy do wzmocnienia sojuszu państw rozwijających się i domagania się stworzenia bardziej egalitarnego międzynarodowego systemu gospodarczego. W końcu, jak argumentowali m.in. Yan Yanming czy Wu Yumin, istniała możliwość promowania chińskiej mądrości i sprawiedliwego ładu[241]. Z drugiej jednak strony ekonomiści, m.in. z Guanghua School of Managment na Uniwersytecie Pekińskim, sugerowali mniej ideologiczne rozwiązania. Chińska gospodarka stając się gospodarką globalną, stawała do międzynarodowej rywalizacji. Zdaniem Chen Zhiwu, tylko rynki kapitałowe gwarantowały innowacyjność. Ten model stawał się motorem napędowym innowacyjnej gospodarki, a państwa mogły tylko wspierać takie inicjatywy, nie zaś je kreować. W porównaniu do Zachodu rozwój Chiny oparty był na modelu proeksportowym i państwowych inwestycjach[242]. W ocenach wielu poważnym błędem było uzależnienie gospodarki od rynków zewnętrznych, które przechodząc różne fazy, powodowały huśtawkę

---

[238] Wang Zhijun, „*Zhongguo moshi" jiju shijie mingyun* (Chiński model i przeznaczenie świata), „Shehuizhuyi yanjiu" 2010, nr 3, s. 106−107.

[239] Xin Xiangyang, *Zhongguo moshi neihan tanxi* (Wyjaśnianie znaczenia chińskiego modelu), „Lilun tantao" 2010, nr 5, s. 6−7.

[240] Liu Tongfeng, *Zhongguo moshi he jiefang sixiang* (Chiński model i wyzwalanie nowych idei), „Lilun tantao" 2010, nr. 3, s. 7−8; Sun Weiping, *Jiazhi chayu yu shehui hexie – quanqiuhu yu dongya jiazhiguan* (Różnice wartości i harmonia społeczna – globalizacja i wartości w Azji Wschodniej), Henan shifan daxue chubanshe, Changsha 2008, s. 34−35; Wang Xue, Zhang Zhi, *Zhongguo moshi de genben, Zhonghua de makesizhuyi* (Podstawy chińskiego modelu i marksizm z chińską specyfiką), „Sixiang lilun yanjiu" 2009, nr 15, s. 10−12.

[241] Yan Yanming, *Guoji Jinrong Weiji beijing xia de quanqiu jinrong zhili tixi zhonggou wenti yanjiu* (Problemy przetrwania globalnego systemu finansowego w cieniu międzynarodowego kryzysu finansowego), [w:] *Quanqiu zhili yu Zhongguo xuanze* (Rząd światowy i chińskie wybory), Shishi chubanshe, Beijing 2010, s. 88−89; Wu Yumin, *„Zhongguo moshi" jiedu xia shehuizhuyi de jianshou wenti* (Rozumienie chińskiego modelu w odniesieniu do problemów budowy socjalizmu), „Shehuizhuyi yanjiu" 2010, nr 5, s. 34−35.

[242] Chen Zhiwu, *Cong jinrong weiji zhong zhengque di jiqu jiaoxun* (Lekcje z kryzysu finansowego), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/30286.html (dostęp: 29.01.2011).

nastrojów w Chińskiej Republice Ludowej. W 1985 r. eksport stanowił tylko 9,1% chińskiego PKB, w 1990 – 23,4%, w 2000 – 23,4%, by w 2008 r. osiągnąć 37,8%. Najlepszym przykładem był kryzys w eksporcie zabawek, gdzie prawie 70% producentów musiało zamknąć fabryki, a eksport tych wyrobów spadł o 53%[243]. Chcąc rywalizować z Zachodem, Chiny powinny przyjąć model rozwoju klastrów produkcyjnych, a instytucje finansowe starać się zwiększyć możliwość uzyskania kredytów przez małe i średnie przedsiębiorstwa[244].

* * *

Wynikające z przemian gospodarczych problemy społeczne, takie jak postępujące rozwarstwienie społeczne, nasilające się konflikty interesów i protesty ludności wymogły na chińskich elitach dopasowanie oraz przedstawienie nowych argumentów w polityce wewnętrznej. Nowa sytuacja warunkowała zmianę argumentacji, czego dowodem były przyjęte przez VI Plenum z 2006 r. rozwiązania, opisane mianem „harmonijnego społeczeństwa". Wobec pojawiających się konfliktów społecznych należało kreować pozytywny wizerunek elit rządzących, stąd też zarówno przewodniczący Hu Jintao,jak i premier Wen Jiabao postawieni zostali przed koniecznością zmiany argumentacji i wizerunku liderów na wewnętrznej scenie politycznej[245]. Pociągało to za sobą również zmianę argumentacji na arenie międzynarodowej i coraz częstsze odwoływanie się do tradycyjnej kultury i chińskiego dziedzictwa cywilizacyjnego. W oficjalnych wystąpieniach, głównie w Stanach Zjednoczonych i Europie, przedstawiano Chiny jako państwo pokojowo nastawione do świata, bazujące na przesłaniach szkoły konfucjańskiej. Stąd też w dyskusjach akademickich nawiązywano do okresu pre-qinowskiego, starając się udowodnić, iż legitymizacja historyczna dawała podstawy do pokojowego statusu Chin. Harmonia, która współgrała z „pokojowym rozwojem", miała zastępować kontrowersyjny slogan „pokojowego wzrastania", ułatwiać chińską strategię wychodzenia na zewnątrz. Chiński kapitał, który rozpoczął inwestować za granicą, niewątpliwie musiał dostać wsparcie w sprzyjającym „środowisku retorycznym". Ponadto zapewnienie pozytywnego wizerunku konieczne było z punktu widzenia reorientacji czy też zwiększania zakresu interesu chińskiego. Wraz z wychodzeniem na zewnątrz interes narodowy nie ograniczał się tylko do

[243] Wei Song, *Guoji jinrong weiji yu Meiguo de danji diwei* (Międzynarodowy kryzys finansowy i amerykańska pozycja w stosunkach międzynarodowych), [w:] *Guoji Jirong weiji, Meiguo baquan yu Dongya jingji hezuo* (Międzynarodowy kryzys finansowy, amerykańska dyplomacja oraz współpraca gospodarcza w Azji Wschodniej), red. Liu Ji, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010, s. 65−69.

[244] Jiang Dingyi, *op. cit.*; Bei Zhanghong, Peng Lei, *Hou Weijishidai Zhongguo Kaifanglie Jingji Yanjiu* (Analiza chińskiego modelu gospodarczego po kryzysie), Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2010, s. 136−138.

[245] M. E. Gallagher, *China in 2004: Stability above All*, „Asian Survey" 2005, no. 1, s. 21−32.

obszaru Chin, lecz rozciągał się na konieczność ochrony chińskich obywateli i ich interesów w odległych zakątkach globu[246].

Z drugiej strony aspirowanie Chin do wniesienia teoretycznego wkładu w rozwój sytuacji międzynarodowej i stworzenia nowej tożsamości uwidocznione zostało wraz z dyskursem dotyczącym harmonijnego świata. Jednak, jak zauważają niektórzy badacze, była to utylitarna funkcja debaty, niemająca na celu wprowadzenia nowego ładu, a jedynie upowszechnienie sloganu, który miał chronić chińskie interesy i kreować wizerunek rządzącej partii w oczach społeczeństwa[247].

Jak pisał George F. Kennan w artykule opublikowanym w połowie lat 80. na łamach „Foreign Affairs", zadaniem państwa jest ochrona materialnych interesów państwa, m.in. gospodarczych czy wojskowych, a moralność pozostaje zawsze relatywna i wykorzystywana jest do określonych celów. W tej sferze pozostaje tylko w ramach sloganów, nie niosąc ze sobą żadnego koncepcyjnego bagażu[248]. Wraz z rosnącą interakcją Chin z zagranicą, aby ochronić własny interes, zarówno polityczny, jak i gospodarczy, zaistniała konieczność stworzenia pozytywnego wizerunku, a także znalezienia nowej platformy argumentacji dla dyplomacji chińskiej. Dodatkowo, pokojowe argumenty miały kluczowe zadanie w ograniczaniu możliwości konfliktu ze Stanami Zjednoczonymi, które stawały się głównym punktem odniesienia chińskiej polityki zagranicznej[249].

Powtarzana od czasów powołania Chińskiej Republiki Ludowej teza o chęci wnoszenia wkładu w dorobek ludzkości miała zostać oparta na promowaniu chińskich tradycyjnych wartości. Z drugiej zaś strony „harmonijny świat" miał być światem wszystkich, niewykluczającym kogokolwiek. Jak przedstawiał Hu Jintao, świat potrzebuje harmonii i stabilizacji, gdyż targany jest konfliktami. Taka ocena sytuacji międzynarodowej stawiała Chiny w szeregu mocarstw odpowiedzialnych. W zachodniej percepcji świat potrzebuje nauczyciela oraz stworzenia mechanizmów kontroli i egzekucji praw przyjmowanych w skali globalnej. Chiny jednak do roli nauczyciela, oficjalnie, nie aspirowały. Stąd też przy okazji debat na temat reformy Organizacji Narodów Zjednoczonych, podobnie jak w przeszłości, Chiny opowiadały się za włączeniem do niej państw rozwijających się. W istotny sposób zmniejszałoby to odpowiedzialność poszczególnych mocarstw, rozkładając

---

[246] Men Honghua, Zhong Feiteng, *Zhongguo haiwai liyi yanjiu de licheng, xuanzhuang he qianzhang* (Historia, teraźniejszość i przyszłość badań interesów zewnętrznych Chin), „Waijiao pinglun" 2009, nr 5, s. 62−63.

[247] Rozmowa w School of International Studies, Uniwersytet Pekiński, Pekin (grudzień 2011).

[248] D. Little, „*Morality and National Security*", [w:] M*orality and Foreign Policy: Realpolitik Revisited*, eds. K. M. Jensen, E. P. Faulkner, United States Institute of Peace, Washington D. C., 1991, s. 8.

[249] Jiang Xiyuan, *Cong tianxia zhuyi dao hexie shijie Zhongguo waijiao zhexue xuanze jiqi shixian yiyi* (Od *tianxia* do harmonijnego świata. Wybory i praktyczne znaczenie chińskiej filozofii w polityce zagranicznej), „Waijiao pinglun" 2007, nr 47−50.

ją między mniej istotnych uczestników relacji międzynarodowych[250]. Jednak przewodnią przesłanką użycia argumentacji dotyczącej „harmonijnego świata" była sytuacja wewnętrzna. Narastające niepokoje społeczne wymagały reakcji władzy i to nie tylko poprzez podjęcie konkretnych kroków, lecz również poprzez dopasowanie nowej retoryki, co dawało czas na przygotowanie i przeprowadzenie niezbędnych reform.

Mimo kryzysu gospodarczego w pierwszej dekadzie XXI wieku, Chinom nie udało się przekonać, przede wszystkim administracji amerykańskiej, o swoich humanitarnych intencjach. Pojawiło się pytanie, czy kiedykolwiek się to uda i jakie muszą zaistnieć warunki, żeby taka akceptacja nastąpiła. W wyniku interakcji Chin z Zachodem dochodziło do zderzenia wielu sprzeczności, głównie dotyczących systemów wartości i pytań o zasady uniwersalne. Oba mocarstwa aspirują do tworzenia systemu wartości globalnych. Jak podkreślają politycy chińscy, np. prawa człowieka to dorobek całej ludzkości; takim argumentem próbują ograniczać pole działania polityki amerykańskiej, gdyż zdaniem chińskich analityków prawa człowieka są wykorzystywane do bieżącej polityki, jako forma wywierania nacisku m.in. na politykę prowadzoną przez Chiny.

W relacjach bilateralnych dyplomacja chińska poczyniła znaczące kroki, dopasowując formę komunikatu do odbiorcy. O ile argumentacja oparta na tradycyjnej chińskiej kulturze była dobrze przyjmowana w Stanach Zjednoczonych, Europie czy Japonii, to wobec świata rozwijającego się Chiny w dalszym ciągu pozostawały przy odwoływaniu się do historycznych relacji i doświadczeń. Jedyną ważniejszą zmianą w przedstawianiu wzajemnych relacji było odejście od określenia stosunków z Japonią mianem *xinlai*, czyli opartych na zaufaniu wobec rodziny, i przejście na posługiwanie się cytatami z klasycznej literatury. Miało to świadczyć o irytacji czy też zaprzestaniu traktowania Japonii jako uprzywilejowanego uczestnika stosunków międzynarodowych.

Taka zmiana podejścia wystawiana była na próbę w okresach sporów na tle suwerenności terytorialnej. Jako przykład można tu przytoczyć kupno przez rząd japoński spornych wysp. W obliczu zbliżającego się Zjazdu KPCh, na którym Xi Jinping przejął władzę w partii i armii, strona chińska wykorzystała sytuację, doprowadzając z jednej strony do mobilizacji społeczeństwa, z drugiej zaś, z racji na ostre deklaracje i zarzut braku działań, wykazując złożoność procesu decyzyjnego w chińskiej polityce zagranicznej, wreszcie, podobnie jak w poprzednich konfliktach, wskazując na charakter Chin jako mocarstwa szlachetnego, dającego „małej Japonii" czas na poprawę zachowania[251].

---

[250] Zhang Qingmin, *Zhongguo dui fazhanzhong guojia zhengce de buju* (Plan chińskiej polityki wobec państw rozwijających się), „Waijiao pinglun" 2006, nr 94, s. 24–25.

[251] *Tuanjie fendou, hanwei zhuquan: Diaoyudao wenti zuotanhui ceji* (Wspólna walka, obrona suwerenności: zapis ze spotkania dotyczącego problemu wysp Diaoyutao), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2012-09/14/c_123718728.htm (dostęp: 11.10.2012).

Zakończenie

Od ponad trzech dekad w Chińskiej Republice Ludowej dokonuje się transformacja, dochodzi do ogromnych, niespotykanych dotychczas na taką skalę zmian i modernizacji. Przemiany dotyczą także chińskiej polityki zagranicznej, zarówno w jej sferze retorycznej, ideowej, jak i materialnej. Argumenty używane w dyplomacji, rozpatrywane z perspektywy konstruktywistycznej, budują tożsamość międzynarodową, a z perspektywy racjonalnego wyboru i bieżącej polityki mają za zadanie budować pozytywny wizerunek i w zamierzony sposób oddziaływać na adresata. Tworząc maksymalnie szerokie ramy pozytywnego oddziaływania i interpretacji, zachowują tym samym szerokie pole dla manewru dyplomatycznego nadawcy komunikatu. Z jednej strony chodzi o przekonanie adresata do własnych racji, co służy budowaniu korzystnego klimatu dla oddziaływania materialnego. Z drugiej, jak podkreślano w dyskusjach filozoficznych toczonych w Chinach, język i argumenty są częścią rzeczywistości społecznej, a zarazem narzędziem wprowadzania pożądanych reform czy kształtowania oczekiwanych nastrojów w społeczeństwie.

W przypadku Chin, w analizie stosowanej przez nie retoryki należy podkreślić fakt, że slogan i argumentacja służą do zarządzania społeczeństwem i unikania konfliktów, a także sygnalizowania nowych zmian i kierunków reform. Stąd też następuje dezideologizacja retoryki, pójście w kierunku pragmatyzmu, a następnie wskutek zmian zachodzących w państwie oparcie się na tradycji chińskiej, zwłaszcza jej nurcie moralnym. Takie podejście oddają słowa Deng Xiaopinga „Bez ideałów, bez dyscypliny nasz kraj – podobnie jak to było ze starymi Chinami – może przekształcić się w ‹ławicę lotnego piasku›”[1]. W każdym dziesięcioleciu reform władze stawały przed innymi dylematami. Te zaś powodowały konieczność dostosowywania retoryki, która z czasem tworzyła ramy dla miękkiego oddziaływania. Choć w polityce zagranicznej w czasach Mao Zedonga, czy nawet w pierwszym okresie reform do 1989 r. do zagadnienia argumentacji nie przykładano zbyt dużej wagi, to wraz z ponownym otwarciem się Chin w 1992 r. i postępującą współzależnością ta kwestia stała się zasadniczym elementem prowadzonej chińskiej polityki zagranicznej. Zyskujące na znaczeniu Chiny debatują na temat siły oddziaływania argumentów w polityce zagranicznej, a oddziaływanie poprzez dyskurs staje się

[1] B. Góralczyk, *Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Wydawnictwo „Sprawy Polityczne”, Warszawa 2010, s. 271.

jednym z głównych tematów w rozważaniach chińskich politologów. Natężenie tych debat wystąpiło między 2003 a 2005 r., kiedy rokrocznie prezentowano nowy oficjalny slogan − „pokojowego wzrastania", „pokojowego rozwoju" oraz „harmonijnego świata", i ukazywało pilną potrzebę znalezienia odpowiedniej formuły komunikowania się z innymi aktorami stosunków międzynarodowych.

W argumentacji używanej na forach międzynarodowych dokonano podziału na trzy poziomy: ogólny, szczegółowy i kryzysowy. Każdy z nich, choć trudny do jednoznacznej interpretacji, stawał się ważnym elementem zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego oddziaływania. Pierwszy z poziomów, kreślący główne retoryczne ramy oddziaływania w chińskiej polityce zagranicznej, przez kolejne dekady chińskich reform determinowany był koniecznością zmiany sloganów, a co za tym idzie i argumentacji. W każdym z tych przypadków kwestia interpretacji pozostawała sprawą otwartą. W pierwszym okresie reform kwestią kluczową było eliminowanie wewnętrznej opozycji i temu przypisano główne hasła „poszukiwania prawdy w faktach". Pokojowe deklaracje, przede wszystkim pod adresem Tajwanu czy Hongkongu, miały zapewnić Chinom nową jakość polityki zagranicznej, tak by mogły one pozyskać kapitał i nowoczesne technologie z Zachodu. Tym samym reformy i politykę otwarcia prowadzono jednocześnie z kreowaniem nowego obrazu państwa i realiów odmiennych od poprzedniego okresu „rewolucji kulturalnej". Stąd też w połowie lat 80. udało się ostatecznie zredefiniować chiński pogląd na sprawy międzynarodowe. Przybrał on formę dwóch głównych tendencji − „pokoju i rozwoju", które niejako zafiksowały postrzeganie świata przez chińskie elity. Chiny miały korzystać na rywalizacji Stanów Zjednoczonych ze Związkiem Radzieckim, budując pragmatycznie swoją pozycję. Co ważne, większość spraw w polityce zagranicznej miała być załatwiana bez odpowiednich komunikatów czy argumentacji, w myśl zasady „Mało mówmy pustych słów, dużo róbmy realnych spraw". Odzwierciedlało to również charakter ówczesnego przywódcy − Deng Xiaopinga, który nie był zainteresowany barwnymi i długimi retorycznymi wystąpieniami, o czym dobitnie świadczy publikacja zaledwie trzech zbiorów jego wystąpień[2]. W latach 90., w drugim okresie reform, po zdławieniu studenckich protestów i usunięciu z zajmowanych stanowisk sekretarza generalnego Zhao Ziyanga, władze doszły do wniosku, iż problemy ideologiczne wynikały z braku odpowiedniej formuły ideowej. Tym samym wskazano na „patriotyzm" – pojęcie bardzo szerokie, dające wielorakie możliwości interpretacji − jako konieczny i wiodący motyw w wychowaniu społeczeństwa. W 1992 r., po okresie izolacji i podjęciu decyzji o dalszych reformach, nastąpił napływ inwestycji oraz wzrost sektora prywatnego w gospodarce chińskiej. W wyniku „teorii trzech reprezentacji" z 2001 r. wstępowanie w struktury partii umożliwiono również prywatnemu biznesowi. W konsekwencji dopuszczono też inwestycje zagra-

[2] Rozmowa w School of International Relations na Uniwersytecie Pekińskim (wrzesień 2012).

niczne w oparciu o przyjętą „strategię wyjścia na zewnątrz". Ponadto nastąpiło przejście od dyskursu z pozycji „upokorzonych Chin" do „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego" i podkreślania dumy z osiągnięć okresu modernizacji. Przełożyło się to na argumenty na poziomie ogólnym. Emanacją zarówno wzrostu tendencji narodowych, jak i konieczności znalezienia argumentów dla ekspansji kapitału chińskiego, a także próbą, choć nieudaną, obrony przed lansowaną na Zachodzie teorią zagrożenia chińskiego był slogan i towarzysząca mu argumentacja „pokojowego wzrastania". Mimo że twórca nowego hasła − Zheng Bijian, wskazywał na socjalizm jako jeden z czynników pokojowej polityki zagranicznej, to kontrowersje wokół nowego sloganu stały się głównym powodem przejścia od socjalistycznej argumentacji do retoryki opartej na tradycji, kulturze i historii Chin. Prócz tego próbowano wykorzystać wojnę z terroryzmem i wskazanie „złego islamu" jako główne przyczyny konfliktów na świecie. W tym kontekście Chiny miały okazywać się pokojowym i odpowiedzialnym aktorem. Zatem sam slogan „pokojowego wzrastania" dawał możliwość sprawdzenia reakcji opinii międzynarodowej. Tym samym stał się elementem strategii – świat, jak się okazało, negatywnie odpowiedział na te chińskie deklaracje. Po raz kolejny unaoczniło to różnice w percepcji świata przez Zachód i Chiny, z drugiej strony uwydatniło brak rozumienia przez Chiny natury odbiorców komunikatu. W konsekwencji negatywnej oceny Chin „wzrastanie" zostało wycofane z dyskursu na korzyść „pokojowego rozwoju", mimo że nie zmieniono przedkładanej już wcześniej argumentacji.

We wrześniu 2005 r. w wystąpieniu na forum Narodów Zjednoczonych Hu Jintao przedstawił chińskie dążenia, opisując jest mianem „harmonijnego świata". Dyskurs ten z jednej strony odzwierciedlał przekonanie o konieczności zmian w strukturze systemu międzynarodowego, z drugiej zaś był wypadkową problemów społecznych samych Chin. Argumenty o potrzebie zmian przedkładane były m.in. przez sekretarza Sun Yat-sena, Tai Chi-ta'o. Uważał on za konieczny powrót do dawnej wielkości Chin w oparciu o uniwersalne chińskie wartości, które w przeciwieństwie do świata zachodniego uwzględniały nie tylko materializm, ale też szersze aspekty moralne. Na elementy etyki zwracał uwagę również Chang Kai-shek w *China's Destiny*. W taki sposób Chiny, silnie nawiązując do własnych tradycji i utożsamiając się ze światem, tworzyły swoją międzynarodową tożsamość[3].

Paradoksalnie wobec dyskursu zachodniego, Chiny nie starały się odróżnić od świata, lecz same uznawały siebie za świat. Należy to interpretować jako wskazywaną przez Zhao Tingyanga tożsamość *tianxia*, czyli „wszystkiego pod kopułą nieba". Jednakże taka autopercepcja stwarza Chinom trudności adaptacyjne w systemie stosunków międzynarodowych, który oparty jest na systemie westfalskim równych podmiotów. Utożsamianie własnego „ja" z całym światem

[3] J. C. Byng, *The Chinese View of Their Place in the World: An Historical Perspective*, „The China Quarterly" 1973, vol. 53, s. 67−79.

wskazuje na chęć powrotu do dawnego systemu relacji, z Chinami uznawanymi za centrum. Takie podejście kreuje tożsamość *tianxia* – Chiny to świat, zatem w dalszej perspektywie może to oznaczać, że chińskie wartości przedstawiane w argumentacji chińskiej dyplomacji będą pretendowały do miana wartości uniwersalnych. Zgodnie z tą logiką świat będzie chiński, a przedkładane przez Chiny zasady pokojowego współistnienia uniwersalne. Taka tożsamość nie jest zatem tworzona z pozycji konfrontacji czy podkreślania odmienności, a jedynie kreuje Chiny jako centrum chińskiego świata. Niewątpliwie to podejście wpisuje się w założenia strategicznej kultury chińskiej, która wystrzega się chaosu, postrzeganego jako główne zagrożenie. Przyjmując postawę „Chiny jako świat", Państwo Środka przekazuje tożsamość, która, przynajmniej teoretycznie, nie jest konfrontacyjna, lecz idealna. Z takim ujęciem korelują odwołania do jednej z największych chińskich dynastii − Song (960−1279). W trakcie panowania tej dynastii po raz pierwszy na świecie drukowano banknoty, wykorzystano kompas czy użyto prochu strzelniczego. Tym samym, jak podkreślają chińscy intelektualiści, m.in. Wang Hui − Songowie stali się protoplastami chińskiej modernizacji.

Z drugiej jednak strony, interpretując wizję harmonijnego świata, nie sposób nie przywołać opinii niektórych chińskich naukowców, uznających retorykę „harmonijnego świata" za czysto pragmatyczną, pustą koncepcyjnie, nowomowę. Takowa, mimo że niepodparta żadną teorią, przeciwnie do rozważań Mao Zedonga, miała stanowić zapewnienie o dalszych możliwościach rozwoju chińskiej gospodarki i inwestycji zagranicznych, niwelować możliwość nagłego konfliktu ze Stanami Zjednoczonymi, nie wnosząc żadnej nowej jakości w rozwiązywanie problemów globalnych.

Mimo zmieniających się sloganów i argumentacji, zasady, które pozwalały zachować w miarę stabilną sytuację wewnętrzną, pozostały niezmienne. Pięć zasad pokojowego współistnienia budowało jednocześnie chińską tożsamość jako podmiotu nastawionego pokojowo, z drugiej zaś chroniło interes chiński i oddalało możliwość ingerencji z zewnątrz. W latach 80. chińskie zasady tłumaczone były pragmatycznym dorobkiem polityki zagranicznej byłego premiera i ministra spraw zagranicznych Zhou Enlaia oraz socjalistycznym ustrojem Chin, podczas gdy pod koniec lat 90. i na początku XXI w. − chińską tradycją i wartościami konfucjańskimi[4]. Inne slogany polityczne służyły przekazaniu tej samej informacji. I tak „pięć zasad pokojowego współistnienia" oraz „przechodzenie ponad sprzecznościami" określane są coraz częściej mianem „międzynarodowego konfucjanizmu", a zasada sprzeciwiania się „hegemonii" i polityce z użyciem siły uważana jako „budowa harmonijnego świata". W dalszym ciągu, mimo że dyplomacja chińska nie wyklucza użycia siły i wygłasza coraz bardziej asertywnie brzmiące slogany, podstawowym elementem chińskiej polityki zagranicznej jest

[4] Rozmowa w School of International Studies na Uniwersytecie Pekińskim (Pekin, grudzień 2011).

ograniczanie negatywnego oddziaływania hegemonizmu oraz tworzenie podstaw pod pozytywny wkład w budowę sprawiedliwego systemu międzynarodowego. Z praktycznego punktu widzenia takie podejście może być wykorzystywane dla usprawiedliwienia własnych działań, które uzasadniane są za pomocą negatywnej oceny postaw państw rozwiniętych[5].

W konsekwencji, na poziomie retoryki ogólnej Chiny silnie utożsamiają się ze światem. Obowiązywanie zasady wzajemności miało gwarantować taki właśnie proces. Jednak silne utożsamianie się ze światem wynikało z co najmniej trzech przesłanek: 25% ludzkości zamieszkuje obszar Chińskiej Republiki Ludowej, chęci akceptacji i strachu przed odrzuceniem odrębnej tożsamości przez wspólnotę międzynarodową oraz pragmatycznego i utylitarnego wykorzystania tego argumentu na potrzeby bieżącej polityki. O ile pierwsza z przytoczonych przesłanek jest obiektywnym odzwierciedleniem rzeczywistości, o tyle dwie pozostałe są odzwierciedleniem poglądów chińskich elit. W ich subiektywnym przeświadczeniu, wyzwania, przed jakimi stoją Chiny, są problemami świata, co w wymiarze wewnętrznym daje możliwość przekonania opinii wewnętrznej o słuszności podjętej polityki, w wymiarze zewnętrznym zaś usprawiedliwia postawę nakierowaną na własny rozwój, bez aktywnego włączania się w spory i problemy międzynarodowe. Tym samym argumentowano, iż Chiny mogą być odpowiedzialne jako mocarstwo tylko, kiedy odpowiadają za siebie i pragmatycznie rozwiązują własne problemy. Tak przyjęta linia argumentacji w dalszym ciągu tworzy z Chin podmiot zorientowany wewnętrznie, który w aspekcie odpowiedzialności za świat ma na myśli przede wszystkim siebie.

Na poziomie szczegółowym, w analizowanej argumentacji używanej wobec głównych partnerów: Stanów Zjednoczonych, Związku Radzieckiego, Japonii, państw europejskich i Unii Europejskiej oraz państw rozwijających się, na przykładzie państw kontynentu afrykańskiego, należy zaobserwować elementy stałe, lecz również istotne zmiany. Wspólnym elementem, podkreślanym z różną oczywiście częstotliwością, było uzależnianie światowej sytuacji i pokoju od stabilnych relacji Chin z wyżej wymienionymi podmiotami. Taka argumentacja, po pierwsze prowadziła do podzielenia się odpowiedzialnością za sytuację globalną i po drugie, w sytuacji kryzysowej ułatwiała retoryczne obarczenie drugiej strony odpowiedzialnością za kryzys. Ponadto wskazywanie na stabilne relacje było wynikiem logiki przedłożonej u progu refom, iż tylko stabilizacja wewnątrz Chin może gwarantować rozwój. Podobnie wspólnym argumentem było wplatanie historycznych aspektów w budowanie ram relacji bilateralnych. Opisywano to chińskim powiedzeniem „Kiedy pijesz wodę, pamiętaj o tych, którzy wykopali studnię". W przypadku relacji z USA nawiązywano do Richarda Nixona, Henry'ego Kissingera, Zhou Enlaia i Mao Zedonga, a wobec Japonii do jej wkładu

[5] Rozmowa w Instytucie Gospodarki i Polityki Światowej Chińskiej Akademii Nauk (Pekin, kwiecień 2012).

w modernizację Chin i zapewnienie studiów elitom chińskim na przełomie XIX i XX wieku. W odniesieniu do państw afrykańskich przywoływano wspólne doświadczenie walki z kolonializmem i wojen narodowowyzwoleńczych, a w przypadku Rosji powoływano się na relacje z początku lat 50., określając wzajemne stosunki jako „długowiecznie przyjazne".

W przedstawianej retoryce należy zwrócić uwagę na znaczące rozróżnienie partnerów i znajomość potrzeb adresata. Począwszy od wizyty Jiang Zemina w Stanach Zjednoczonych w 2002 r., dyplomacja chińska podczas wizyt w Stanach Zjednoczonych, Europie i Japonii wplatała w wystąpienia tradycyjne powiedzenia chińskie. W ten sposób miała przekonywać o swoich pokojowych intencjach i budować ramy materialnego oddziaływania. Niewątpliwie świadczyło to o podkreślaniu cywilizacyjnego zaawansowania adresatów, z drugiej zaś strony stwarzało trudności w interpretacji przekazu. Jednym z przykładów jest przywoływane przez Wen Jiabao i Xi Jinpinga powiedzenie jednego z generałów południowej dynastii Song, Xing Qiji, który ubolewał nad rozpadem państwa. Udział w forach międzynarodowych, takich jak szczyt klimatyczny w Kopenhadze z grudnia 2002 r. poświęcony problemom globalnego ocieplenia, mógł być interpretowany jako chęć brania odpowiedzialności za losy świata, tak by nie prowadzić do dalszych podziałów. Z kolei użycie takiego powiedzenia w Stanach Zjednoczonych przez Xi Jinpinga mogło być interpretowane jako wskazanie, nie wprost, chińskich planów zjednoczenia z Tajwanem i konieczności zrozumienia sytuacji przez Amerykanów.

Podobny problem występuje w operowaniu przez chińską dyplomację pojęciem *tianxia*, tłumaczonym raz jako „państwo", innym razem „cały świat pod niebem", czy też „wartości uniwersalne". Tu przykładem staje się użycie przez premiera Wen Jiabao klasycznego powiedzenia *tianxia xingwang, pifu youze*, tłumaczonego jako „Państwa upadają i powstają, wszyscy ponoszą odpowiedzialność". Czy zatem chiński premier mówi o odpowiedzialności za cały świat i udziale Chin, czy też o odpowiedzialności Chin za swoje problemy i w ten sposób włączaniu się w odpowiedzialność za świat? Podobne trudności w interpretacji dotyczyły wprowadzonej po wydarzeniach na Placu Tian'anmen strategii *taoguang yanghui*, której interpretacja na Zachodzie wskazywała na negatywne, ciemne strony chińskiej polityki zagranicznej. Niewątpliwie było to przejawem subiektywnej oceny wartości Zachodu po zwycięstwie nad Związkiem Radzieckim. W praktyce natomiast oznaczało to pragmatyczne podejście do sytuacji, w której bycie izolowanym nie pozwalało na bardziej asertywną politykę zagraniczną.

Zmiany w retoryce związane były z rosnącym poczuciem własnej wartości, co w naturalny sposób warunkowało wzrost asertywności na arenie międzynarodowej. Klasycznym tego przykładem jest porównanie argumentacji przedstawianej w czasie wizyt w Stanach Zjednoczonych przez Deng Xiaopinga i Xi Jinpinga. Pierwszy z nich doceniał osiągnięcia amerykańskie i uznawał naród amerykański za pragmatyczny i myślący perspektywicznie. Chinom zależało na

„wzajemnym uczeniu się od siebie" i korzystaniu z dorobku Zachodu. Tych tendencji w chińskim postrzeganiu Ameryki nie zmieniła nawet sytuacja z czerwca 1989 r. i w dalszym ciągu Chiny były zainteresowane czerpaniem z doświadczeń amerykańskich. Zwiększające się znaczenie Chin, wojna z terroryzmem oraz amerykańskie operacje w Afganistanie i Iraku, w końcu kryzys gospodarczy, dawały możliwość wykorzystania tej sytuacji do zwiększania asertywności, w tym w sferze retorycznej. W odróżnieniu od postawy z początku reform, Xi Jinping, w czasie wizyty w lutym 2012 r., przyjął postawę bardziej asertywną. Ostrzegał Waszyngton przed ideologizacją polityki wobec Chin i domagał się pragmatycznego postępowania z Chinami. Co ważne, o ile prawa człowieka w poprzednich deklaracjach były przyjmowane jako warunek konieczny relacji z Waszyngtonem, o tyle w czasie wizyty Xi Jinpinga uznano, iż „nie ma najlepszych praw człowieka, są tylko lepsze", a Waszyngton powinien zająć się rozwiązywaniem własnych problemów.

W relacjach z drugim supermocarstwem z okresu „zimnej wojny" − Związkiem Radzieckim, przewidując upadek systemu, Chiny nakreśliły warunki normalizacji relacji bilateralnych. Pod koniec lat 80. było wiadomo, iż z uwagi na ogólny rozpad, Moskwa zaaprobuje stawiane postulaty i po wizycie Gorbaczowa w maju 1989 r. nastąpiła stopniowa normalizacja stosunków. Po upadku ZSRR, Rosja stała się partnerem słabszym, czego przejawem była akceptacja w podpisywanych komunikatach zasad chińskiej polityki zagranicznej. Niewątpliwie zbliżenie miało również przyczyny leżące w sytuacji obu krajów po 1989 r., kiedy to były one marginalizowane przez świat zachodni, co *per analogiam* do sytuacji po I wojnie światowej i układu z Rapallo stworzyło naturalne warunki dla przyszłego sojuszu. Jednak strona chińska, prócz nowej platformy prezentowania własnej argumentacji, nie była zainteresowana braniem odpowiedzialności za tworzenie równowagi wobec eliminującej pozycji Stanów Zjednoczonych. W dalszej perspektywie dało to możliwość włączenia do deklaracji w kontaktach z Rosją oficjalnych sloganów, np. harmonijnego świata. Oba podmioty, chcąc mieć pokojowe relacje oparte głównie na współzależności ekonomicznej, utworzyły forum Szanghajskiej Organizacji Współpracy, oficjalnie powołane w 2001 r. Z perspektywy chińskiej było to pierwsze forum międzynarodowe, na którym Chiny mogły w znaczący sposób przedstawiać własne argumenty, tak by z czasem określać relacje panujące między członkami jako „ducha szanghajskiego".

Państwa europejskie, w tym przede wszystkim Europa Zachodnia, zyskały status ważnego podmiotu w chińskiej polityce zagranicznej. Na pierwszy plan wysuwała się tu kwestia powrotu Hongkongu do Chin, co wymagało zmiany retoryki, tak by Wielka Brytania i inne państwa europejskie zmieniły zdanie na temat intencji Chin. Podkreślano, iż między Europą i Chinami nie było konfliktu interesów, a relacje bilateralne miały służyć rozwojowi państwa. W połowie lat 90. jedynie w Europie w przemówieniach chińskich jasno dawano do zrozumienia, iż Chiny posiadają poczucie własnej wartości i nigdy nie zgodzą

się na przejęcie modelu rozwoju lansowanego w państwach zachodnich. Takie stanowisko było z pewnością elementem podkreślania stanowiska w sprawach kluczowych dla Chin, czyli przejęcia Hongkongu oraz wchodzących w istotną fazę relacji handlowych. Ponadto było to pokłosie wprowadzenia wychowania patriotycznego i przechodzenia ewolucji przez Komunistyczną Partię Chin z klasowej na narodową. Po przejęciu władzy przez Hu Jintao i Wen Jiabao, dla uzasadniania kierunków chińskiej polityki zagranicznej używano retoryki opartej na dawnych powiedzeniach, mających umocnić europejskie przekonanie co do pokojowych intencji Chin.

W odniesieniu do Japonii zauważalne były zmiany w doborze języka opisującego projekcję relacji wzajemnych. Przez okres trzech dekad reform, w odróżnieniu od komunikatów wypowiadanych w Stanach Zjednoczonych czy w Europie, a odnosząc się do opisu wzajemnego zaufania, użyto pojęcia *xinlai*, które odnosi się do zaufania między przyjaciółmi czy nawet w rodzinie, jak też posiada pewien bagaż emocjonalny. W tym aspekcie doszło do zmian w okresie 10-letniej kadencji Hu Jintao, kiedy to relacje z Japonią nie były już określane jako oparte na „rodzinnym zaufaniu". Mogło to wskazywać na większe zniecierpliwienie strony chińskiej, a także powolne przechodzenie do bardziej zdecydowanej postawy wobec Tokio. W latach 80. Chiny zajmowały jednoznaczne stanowisko w radziecko-japońskim sporze o Wyspy Kurylskie, popierając starania dyplomacji japońskiej. Mimo że po wydarzeniach z 1989 r. Japonia była ważnym sojusznikiem w wychodzeniu Chin z izolacji, to dyplomacja chińska nie tylko nawiązywała do pozytywnych aspektów historii relacji wzajemnych, podkreślała też doświadczenia wojenne oraz masakry japońskie na terytorium Chin. Nie oskarżano jednak japońskiego narodu uznając, iż zarówno Chińczycy, jak i Japończycy padli ofiarą militaryzmu. Stałym elementem argumentacji, odzwierciedlającym pozytywny wymiar relacji chińsko-japońskich, było nawiązywanie zarówno przez Jiang Zemina, jak i Wen Jiabao do japońskiej świątyni Marimoto w Yangzhou i memoriału mnicha buddyjskiego Jianzhena.

Innym polem do prezentacji własnych argumentów stały się relacje z państwami rozwijającymi się, w tym z państwami kontynentu afrykańskiego. W pierwszym okresie nawiązywano jeszcze do retoryki okresu poprzedniego, uznając państwa Trzeciego Świata za ważny komponent w budowaniu zjednoczonego frontu antyimperialistycznego. Z czasem jednak zjednoczony front wypierany był przez bardziej pragmatyczny opis relacji wzajemnych. Chiny zdawały sobie sprawę, iż tworzenie takich argumentów mogło prowadzić do konieczności wzięcia przywództwa i odpowiedzialności za cały ruch państw Trzeciego Świata. To kolidowało z postawą propagowaną przez Deng Xiaopinga jeszcze w pierwszej połowie lat 80. Z drugiej jednak strony istniała konieczność tworzenia pozytywnego retorycznego otoczenia dla chińskich inwestycji w państwach rozwijających się. Mimo że oficjalnie w wystąpieniach najwyższych przywódców zrezygnowano z określeń „zjednoczonej współpracy", to jednak państwa rozwijające się, bę-

dące podobnie jak Chiny ofiarą historii, miały prawo do coraz większego wkładu w budowę sprawiedliwego ładu międzynarodowego. Takie argumenty tworzyły, mimo że nie używano maoistowskich określeń, „koalicję państw Południa", której głównym punktem odniesienia były państwa rozwinięte. Tu ważną rolę pełniły fora multilateralne, takie jak np. BRICS, Forum Chiny−Afryka czy Forum Chiny−Państwa portugalskojęzyczne. Z perspektywy Chin było to znaczące o tyle, o ile zmniejszało możliwości wciągnięcia ich przez Stany Zjednoczone do bilateralnej gry, a stwarzało im forum, m.in. G-20, gdzie mogły toczyć spory z Waszyngtonem, będąc w szerszej koalicji.

W aspekcie argumentacji przywoływanej w czasie kryzysów, dyplomacja chińska rozwinęła paletę retoryki, która niewątpliwie wzmacniała chińskie stanowisko. Jednak, na co należy zwrócić uwagę, przyjmowane przez Chiny argumenty nie są prostym przełożeniem gróźb stosowanych np. przez Stany Zjednoczone. Chińskie deklaracje to bardziej pouczenie starszego, bardziej doświadczonego członka rodziny, który napomina młodszych i nieposiadających wyczucia czy zrozumienia sytuacji. Z jednej strony Chiny, nie odwołując się do argumentacji emocjonalnej, chciały uzyskać neutralność, tak by nie eskalować dalszego konfliktu, ale również pozostawiać sobie szerokie możliwości interpretacji, co w kryzysach jest rzeczą nader istotną. Z perspektywy analizy języka kryzysowego do podstawowych zwrotów, które często pozostawiały możliwość wielorakiej interpretacji, zaliczono: „nie możemy tego tolerować", „podjęte działania były czynem niegodnym" oraz „powstrzymaj konia nad przepaścią". Z jednej strony anonsowane były w określonym kontekście wewnętrznym i miały budować pozycję lidera, jak w deklaracji Xi Jinpinga z września 2012 r., kiedy użyto powiedzenia „zatrzymaj konia nad przepaścią", z drugiej zaś miały oddziaływać na odbiorcę i prowadzić do zmiany jego stanowiska. Deklarowane stanowisko, przedstawiane przez najwyższe kierownictwo, nie mogło być równoznaczne z wcześniejszymi oświadczeniami rzeczników prasowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, co wpływało na rangę prezentowanych sloganów i argumentów[6]. Jednak należy podkreślić, iż znaczenie chińskiej argumentacji i ostrzeżeń w zdecydowany sposób zmniejsza ich praktyczny wymiar. O ile w 1979 r. stwierdzenie „nie możemy tego znieść" oznaczało konflikt z Wietnamem, o tyle podobne sformułowanie, przedstawione w lipcu 2012 r. w kontekście konfliktu z Filipinami, nie niosło ze sobą groźby realnego konfliktu. W tej sytuacji należy uznać, iż w ścisłym kierownictwie nie było konsensusu co do dalszych działań, a proces decyzyjny stał się bardziej złożony niż przed 30 laty. Świadczy to o dużo słabszej pozycji dominującego lidera, a także zwiększającej się roli lobby w chińskiej polityce zagranicznej.

Z drugiej strony należy odnotować poszerzającą się paletę argumentów, przechodzących ewolucję od czysto historycznych do formalnoprawnych. Najlepszym

[6] Rozmowa w School of International Studies na Uniwersytecie Pekińskim (Pekin, wrzesień 2012).

tego przykładem jest ewolucja stanowiska Chin wobec sporu z Japonią o wyspy Diaoyutai/Senkaku. Jeśli w latach 90. i na początku XXI w. argumentacja ogniskowała się wokół historycznych przesłanek, to w 2012 r. oprócz tego włączono również argumenty związane z prawem międzynarodowym, rozumianym jako traktaty − kairski i poczdamski, a także powoływano się na późniejsze deklaracje japońskie z okresu normalizacji stosunków.

W przedkładanych ocenach sytuacji międzynarodowej punktem wspólnym jest przedstawianie chińskiej dyplomacji w kategoriach dualizmu: szansa−wyzwanie. Jak zauważa Lucian Pye, takie podejście wynikało z jednej strony z dychotomii znaku *weiji* (kryzys−szansa), z drugiej zaś strony było wyrazem chińskiego pragmatyzmu. W zależności od ocen układu międzynarodowego − szansa dominowała nad wyzwaniem, bądź odwrotnie, a sytuacja międzynarodowa nie była nigdy wyraziście zarysowana – chodzi o to, że w chińskim dyskursie nie było czytelnych podziałów. I tak przez lata 80. rywalizacja zimnowojenna stawała się szansą na wyjście Chin z zapaści po „rewolucji kulturalnej".

Wojna w Iraku i dominacja amerykańska postrzegane były jako konieczny stan przejściowy, gdyż zgodnie z przewidywaniami supermocarstwo prędzej czy później czeka głębszy kryzys. Kryzys gospodarczy z pierwszej dekady XXI w. przynosił określone możliwości wzrostu znaczenia Chin na arenie międzynarodowej, choć również był wyzwaniem dla chińskiej polityki wobec rosnących oczekiwań społeczności międzynarodowej. Z porównania przedstawianych analiz dotychczasowych stosunków międzynarodowych wynika, że należy również zwrócić uwagę na zakres przedstawianych opracowań, który odzwierciedlały główne punkty odniesienia chińskiej polityki zagranicznej. O ile w latach 80. dotyczyły one głównie sytuacji w Związku Radzieckim i w międzynarodowym ruchu komunistycznym, o tyle w latach 90. główne miejsce zajęły Stany Zjednoczone, państwa rozwijające się i Europa, a w ostatniej dekadzie, tj. w latach 2001−2011, problemy amerykańskie stawiane były na równi z Europą, a następnie analizowano problematykę japońską i rosyjską. Analiza jakościowa badanych opracowań wskazuje, iż o ile w latach 80. i 90. w centrum zainteresowań były zmiany zachodzące w państwach trzecich i bezpośrednim otoczeniu Chin, o tyle po ogłoszeniu „pokojowego wzrastania", stającego się niejako sygnałem do redefinicji analiz, *gros* z przedłożonych opracowań dotyczyło relacji Chin z poszczególnymi partnerami stosunków międzynarodowych oraz pozycji Pekinu w świecie. Z zainteresowaniem rozpoczęto również toczyć debaty na temat użytego języka, argumentów, sloganów i siły oddziaływania poprzez dyskurs. Jak wskazywano, mimo że potencjał materialny dawał możliwości zwiększonego oddziaływania poprzez argumenty, to jednak z racji dominacji języka angielskiego i trudności w jednoznacznym interpretowaniu wysokokontekstowego języka chińskiego, takie oddziaływanie napotyka poważne wyzwania.

Zatem retoryka dyplomacji chińskiej jest zagadnieniem złożonym, którego jednoznaczna ocena zależy od przyjętej perspektywy badawczej. Z jednej strony warunkuje ona budowanie tożsamości międzynarodowej i staje się próbą udo-

wodnienia odmienności Chin, ma odzwierciedlać dominację ich własnej kultury. Ponadto, na co wskazują przedkładane argumenty, utożsamianie się Chin ze światem oddaje hasło „Chiny to świat, świat to Chiny". Elity chińskie, włączając Chiny w świat, podkreślają własne globalne aspiracje, choć z innej perspektywy taka argumentacja może być interpretowana jako wyraz strachu przed chaosem, słabością i upadkiem Chin, podobnym do klęsk, które przyniosły wojny opiumowe. Z drugiej zaś strony staje się elementem szerszej strategii politycznej, która ma budować określone ramy dla materialnej siły państwa.

Zmieniający się język i argumentacja, mimo że w pewnej części pozostają niezmienne, odzwierciedlają oczekiwania Chin względem świata, które coraz intensywniej oscylują już nie tylko wokół napływu kapitału i wysokich technologii czy też tworzenia miejsc pracy, ale dotyczą szacunku, docenienia osiągnięć zachodzących w Chinach oraz chińskiego wkładu w stabilizację sytuacji międzynarodowej. Oczekiwanie uznania Chin za podmiot o wartościach uniwersalnych wydaje się jednak celem bardzo trudnym i ciężko osiągalnym. Język staje sie narzędziem promującym cywilizację chińską, lecz również tworzy projekcję rzeczywistości, w jakiej Chiny chciałyby się znajdować. Niewątpliwie udana adaptacja pewnych zachodnich rozwiązań, przy jednoczesnym oparciu się na chińskiej tradycji, nie wyklucza z czasem coraz bardziej asertywnej postawy, promowania własnej wizji rozwoju i poglądu na świat. Tu z czasem coraz wyraźniej dochodzić będzie do starć ideowych, a sytuacja wymagać będzie diagnozowania sprzeczności, by móc nakreślać obszary współpracy, unikając jednocześnie wywoływania szerszego konfliktu[7].

Dalsze zmiany w chińskiej argumentacji będą z pewnością uzależnione od zmian zachodzących w chińskim społeczeństwie. Tu podstawowym kryterium oceny chińskich deklaracji i retoryki, jak stwierdza prof. Jan Rowiński, pozostanie praktyka działań, w tym przede wszystkim w wymiarze wewnętrznym. Niewątpliwie postępujące rozwarstwienie społeczne, rodzące się napięcia społeczne, a z drugiej strony rosnące aspiracje bogatych obywateli Chińskiej Republiki Ludowej mogą warunkować konieczność pokazania siły i zaostrzenia deklaracji politycznych oraz podtrzymania morale społeczeństwa, a w konsekwencji mogą spowodować podjęcie działań na arenie międzynarodowej[8]. W miarę zwiększania interakcji ze światem, a także rozszerzania się interesów chińskich, zachowanie zasad, nawet przy chwytliwej argumentacji, staje się niemożliwe i prowadzić będzie do redefinicji chińskiej postawy w stosunkach międzynarodowych, niewykluczone, iż przy pozostaniu przy nakreślonych w latach 50. XX w. pryncypiach w polityce zagranicznej, choć tylko w ich retorycznym wymiarze.

---

[7] J. Rowiński, *Chiny: nowa potęga globalna? Cień świetności i lat poniżenia*, [w:] *Dokąd zmierza świat?*, red. A. D. Rotfeld, PISM, Warszawa 2008, s. 364−365.

[8] Idem, *Ewolucja chińskiej polityki zagranicznej*, [w:] *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiaopinga*, Wydawnictwo SWPS, Warszawa 2012, s. 250−251.

Bibliografia

Opublikowane zbiory dokumentów i przemówień

Deng Xiaoping, *Chińska droga do socjalizmu. Wybór prac z lat 1956−1987*, tłum. Z. Góralczyk, J. Rowiński, R. M. Sławiński, B. Zakrzewski, „Książka i Wiedza", Warszawa 1988.

Deng Xiaoping*, Deng Xiaoping wenxuan* (Wybór pism Deng Xiaopinga), t. 2, Renmin chubanshe, Beijing 1983.

Deng Xiaoping, *Selected works of Deng Xiaoping (1975–1982)*, Foreign Language Press, Beijing 1984.

Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 2, „Książka i Wiedza", Warszawa 1955.

Mao Tse-tung, *Dzieła wybrane*, t. 3, „Książka i Wiedza", Warszawa 1958.

Mao Tse-tung, *Wybrane pisma wojskowe*, „Książka i Wiedza", Warszawa 1960.

Mao Zedong*, Jiangguo yilai Mao Zedong Wengao* (Wybór pism Mao Zedonga od założenia państwa), t. 12, Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 1998.

Polityka zagraniczna Chińskiej Republiki Ludowej 1973–1976. Dokumenty i materiały, wybór i oprac. J. Rowiński, PISM, Warszawa 1988.

Polityka zagraniczna ChRL 1965–1969. Wybór dokumentów, cz. 4, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1971.

Rewolucja kulturalna w ChRL. Wybór dokumentów i materiałów (1 sierpnia 1968–31 grudnia 1969), t. 3, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1970.

Rewolucja kulturalna w ChRL. Wybór materiałów i dokumentów (lipiec 1967–sierpień 1968), t. 2, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1970.

Rewolucja kulturalna w ChRL. Wybór materiałów i dokumentów. Suplement, oprac. J. Rowiński, E. Zysman, PISM, Warszawa 1970.

Rewolucja kulturalna. Materiały i dokumenty, oprac. K. Burski, S. Głąbiński, PISM, Warszawa 1969.

Zhou Enlai wajiao wenxuan (Wybór pism Zhou Enlaia o dyplomacji), Zhongyang wenxuan chubanshe, Beijing 2000.

Teksty dokumentów, przemówień i zapisy z konferencji prasowych udostępnione w Internecie

Dai Bingguo, *Meiguo bu neng ya Zhongguo chendan Chochu niegoli de zeren* (Stany Zjednoczone nie mogą wywierać presji i obarczać Chin odpowiedzialnością ponad chińskie możliwości), strona internetowa http://gb.cri.cn/27824/2012/05/05/3245s3669951.htm (dostęp: 11.08.2012).

Declaration of Shanghai Cooperation Organization, „China Daily", 15.06.2001, strona internetowa http://english.peopledaily.com.cn/200106/15/eng20010615_72738.html (dostęp: 11.07.2011).

Gongtong chuangzao yige heping fanrong de xinshiji − guojia zhuxi Jiang Zemin zai Deguo waijiao zhengce xiehui de yanjiang (Wspólnie stwórzmy pokojowy, zamożnyXXI wiek − wykład przewodniczącego państwa Jiang Zemina w Niemieckim Towarzystwie Polityki Zagranicznej), 10.04.2002, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t7248.htm (dostęp:12.09.2011).

Guanyu Yang Shangkun zhuxi fangwen Moxige, Baxi, Wulagui, Agenting he Zhili xiang Quanguo renda changweiyuan hui de shumianbao (Informacja Stałego Komitetu OZPL o wizycie przewodniczącego Yang Shankuna w Meksyku, Brazylii, Urugwaju, Argentynie oraz Chile), strona internetowa OZPL http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/1990-05/30/content_1479161.htm (dostęp: 11.09.2012).

Guojia zhuxi Jiang Zemin zai Deguo Jingji Yatai Weiyuanhui he Yinhang Xiehui Lianhe jiuxing de wanyan shang de jianghua (Przemówienie przewodniczącego państwa Jiang Zemina w czasie uroczystej kolacji w Niemieckiej Komisji ds. Gospodarki Azjatyckiej oraz Federacji Banków Niemieckich), 10.04.2002, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t10928.htm (dostęp:12.09.2011).

Guowuyuan zongli Zhu Rongji huijian Yilake fu zongli Ajizi (Premier Zhu Rongji spotkał się z Tarikiem Azizem − wicepremierem Iraku), 28.01.2002, strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/paper39/5346/556740.html (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao zai Baiguan nan camping huanying yishi shang de zhici (Przemówienie Hu Jintao w czasie ceremonii powitania w Południowym Ogrodzie Białego Domu), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t788217.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao zai Meiguo Yelu Daxue de yanjiang (Wykład Hu Jintao na Uniwersytecie Yale), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2006-04/22/content_4460879.htm (dostęp: 12.09.2012).

Hu Jintao zai Mosike Guoji guanxi xueyuan de yanjiang (Wykład Hu Jintao w Moskiewskim Instytucie Stosunków Międzynarodowych), 28.05.2003, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2003-05/29/content_891423.htm (dostęp: 12.09.2012).

Hu Jintao zai YaFei Shangye fenghui wanyan shang de yanjiang (Przemówienie Hu Jintao w czasie bankietu otwierającego Asia−African Economic Summit), strona internetowa http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/nysg/844953.htm (dostęp: 12.08.2011).

Hu Jintao zhuxi zai Faguo guomin huiyi de yanjiang (Wykład przewodniczącego Hu Jintao w parlamencie francuskim), 27.01.2004, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t59124.htm (dostęp: 10.09.2012).

Hu Jintao zhuxi zai Zhong Fei hezuo luntan Beijing fenghui kaimushi shang de jianghua (Przemówienie przewodniczącego Hu Jintao w czasie ceremonii otwarcia na Forum Współpracy Chiny−Afryka w Pekinie), strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/bjfhbzjhy/zyjh32009/t584768.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Gongtong puxie Zhong Fei youyi xin pianzhang − zai Daleisi Salamu gejie huangying dahui shang de yanjiang* (Wspólnie tworzymy nowy rozdział przyjaznych relacji Chiny−Afryka − wykład w czasie ceremonii powitania w Dar es Salam), 16.02.2009, Dar es Salam, strona internetowa http://www.focac.org/chn/zt/wjtff2009/t606657.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Heli tui dong zhengzhang, hezuo mouqiu gongying zai ershi guojituan lingdao ren diliuci fenghui shang de jianghua* (Wspólna promocja wzrostu, współpraca poszukująca wspólnych korzyści − przemówienie na VI Szczycie przywódców państw G-20), 03.11.2011, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t873749.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Jianqiang huli hezuo gongchuang meihao weilai. Zai „jinzhuan siguo" lingdao ren di si ci hiwu dafanwei huitan shi de jianghua* (Wzmacniać wspólnie korzystną współpracę,

tworzyć lepsze jutro − przemówienie w czasie czwartego spotkania liderów państw BRICS), 29.03.2012, strona internetowa http://news.ifeng.com/mainland/special/hujintaohyj/content3/detail_2012_03/29/13539481_0.shtml (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Jianshe xianghu zunzhon, huli gongying de Zhong Mei hezuo huoban guanxi − zai Meiguo Youhao tuanti huanying anhui shang de jianghua* (Twórzmy wzajemny szacunek i obopólnie korzystne partnerskie stosunki Chiny−Stany Zjednoczone − przemówienie otwierające bankiet w Organizacji Przyjaźni Stanów Zjednoczonych), 20.01.2011, Waszyngton, strona internetowa http://www.news.xinhua.com/world/2011-01/21c_121006532.htm.

Hu Jintao, *Jiaqiang huli hezuo shixian gongtong fazhan − zai Deguo jingji Ya Tai weiyuanhui juzing de wanyan shang de jianhua* (Wzmacniać wzajemnie korzystną współpracę, osiągać wspólny rozwój − przemówienie na bankiecie Niemieckiego Komitetu Gospodarki Azji i Pacyfiku), 10.11.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t220939.htm (dostęp: 12.10.2012).

Hu Jintao, *Jiaqiang muling hu xin tui dong heping fazhan, zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui diqici huiyi shang de jianghua* (Wzmacniać zaufanie sąsiedzkie, promować pokojowy rozwój − przemówienie na VII szczycie Rady Przywódców), 16.08.2007, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t352274.htm? (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Jiaqiang tuanjie hezuo zujin wending fazhan − zai Shanghai Hezuo Zuzhi Asita'na fenhui shang de jianhua* (Wzmacniać zjednoczoną współpracę, promować stabilny rozwój − przemówienie na szczycie SOW w Astanie), 05.07.2007, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t202425.htm (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Jiaqiang tuanjie hezuo, tui dong jianshe hexie shijie − zai Nan Fei Biletuoliya daxue de yanjiang* (Wzmacniać zjednoczoną współpracę, promować budowę harmonijnego świata − wykład na Uniwersytecie w Pretorii),07.02.2007, Pretoria, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/fz/1206_39/1209/t296078.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Nuli jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexieshijie* (Intensywnie budować niezmienny pokój, wspólny i prosperujący harmonijny świat), 16.09.2005, strona internetowa http://www.southcn.com/news/china/china05/hjtfbm/hbmzx/200509160019.htm (dostęp: 24.04.2012).

Hu Jintao, *Nuli tui dong jianshe 21 shiji hezuo quanmian de Zhong Mei guanxi – zai di er luan Zhong Mei zhanlue yu jingji duihua kaimushi shang de zhici* (Usilnie promujmy budowę kompleksowych relacji współpracy Chin i USA w XXI wieku − słowo wstępne w czasie ceremonii rozpoczęcia II rundy Strategicznego i Gospodarczego Dialogu Chiny−USA), 24.05.2010, Beijing, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t696481.htm (dostęp: 12.09.2012).

Hu Jintao, *Quanli cujin zengzhang, tuidong pingheng fazhan - zai ershi guojituan lingdao ren disanci fenghui shang de jianghua* (Promować wzrost, wdrażać zrównoważony rozwój − przemówienie na III Szczycie przywódców państw G-20), 25.09.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t606991.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Shenhua huli hezuo cujin gongotong fazhan − zai Meiguo Siyatu wucanhui shang jiang hua* (Pogłębiać wzajemną współpracę, promować wspólny rozwój − przemówienie w czasie lunchu roboczego w Seattle), 19.04.2006, Seattle, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2006-04/20/content_4452837.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Tongxin xieli gongchuang weilai − zai ershi guojituan lingdao ren disici fenghui shang de jianghua* (Praca nad wspólnym celem, tworzenie przyszłości − przemówienie na IV Szczycie przywódców państw G-20), 27.06.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t711973.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Weihu chijiu heping, zujin gongtong farong zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui dishiyici huiyi shang de jianghua* (Bronić wiecznego pokoju, promować

wspólny dobrobyt − przemówienie na XI szczycie Rady Przywódców SOW), 07.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/lhg_59/zyjh/t939132.htm (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Wenzhong qiujin gongzu fazhan − zai ershi guojituan lingdao ren diqici fenghui shang de jianghua* (Stabilny postęp, promowanie rozwoju − przemówienie na VII Szczycie przywódców państw G-20), 18.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/ershiguojituan/zyjh/t942718.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Xieshou hezuo tongzhou gonji zai ershi guojituan lingdao re di er ci jinrong fenghui shang jianghua* (Współpracą ramię w ramię promować wspólne interesy − przemówienie na drugim szczycie finansowym przywódców państw G-20), 02.04.2009, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2009-04/03/content_11122834.htm (dostęp: 11.09.2012).

Hu Jintao, *Xieshou jianshe chijiu heping, gongtong farong de hexie diqu, zai Shanghai Hezuo Zuzhi chengyuan guo yuanshou lishihui dibaci huiyi shang de jianghua* (Ramię w ramię budować wieczny pokój, harmonijny region wspólnego dobrobytu − przemówienie na VIII szczycie Rady Przywódców), 28.08.2008, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/200808/28/content_9731392.htm (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Zai jinzhuan siguo lingdao ren huiwu shi de jianghua* (Przemówienie w czasie spotkania liderów państw BRICS), 16.06.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gjhdqzz/jzgj/zyjh/t568042.htm (dostęp: 09.07.2012).

Hu Jintao, *Zai jinian Mao Zedong danchen 110 zhounian zuotanhui de jianhua* (Przemówienie z okazji 110. rocznicy urodzin Mao Zedonga), strona internetowa http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/hp/531166.htm (dostęp: 10.08.2010).

Hu Jintao, *Zai Riben zaodaotian daxue de yanjiang* (Wykład na Uniwersytecie Waseda), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/1209/t450740.htm (dostęp: 12.09.2012).

Hu Jintao, *Zengjin youhao huxin, cujin gongtong fazhan − zai Yuenan guohui de yanjiang* (Promować przyjacielskie zaufanie, promować wspólny rozwój – wykład w parlamencie Wietnamu), 01.11.2005, Hanoi, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/1209/t219537.htm (dostęp: 19.08.2012).

Hu Jintao, *Zhanwang weilai, gongxiang fanrong. Zai „jinzhuan siguo" lingdao ren di san ci huiwu shi de jianghua* (Patrzeć w przyszłość, współdzielić dobrobyt − przemówienie w czasie trzeciego spotkania liderów państw BRICS), 14.04.2011, Sanya, strona internetowa http://finance.sina.com.cn/g/20110414/13069689335.shtml (dostęp: 09.07.2012).

Hu Yaobang, *Quanmian kaichuang shehuizhuyi xiandaihua jianshe de xi jiumian* (Nowy rozdział w kompleksowym budowaniu socjalistycznej modernizacji), Xinhua News Agency, 1 September 1982, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/ (dostęp: 12.10.2012).

Jiang Zemin zai Qiazhi Bushi zongtong tushuguan fabiao yanjiang (Wykład Jiang Zemina w Bibliotece G. Busha), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2002-10/25/content_607461.htm (dostęp: 13.07.2011).

Jiang Zemin zhuxi yu Meiguo zongtong Bushi huiwu (Spotkanie przewodniczącego Jiang Zemina z prezydentem USA G. W. Bushem), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2002-10/26/content_608971.htm (dostęp: 13.07.2011).

Jiang Zemin, *Gaoju Deng Xiaoping lilun weida qizhi, ba jianshe you Zhongguo tese shehui zhuyi shiye qian mian tuixiang ershiyi shiji* (Wysoko niesiemy duży sztandar myśli Deng Xiaopinga, budując socjalizm z chińską twarzą w XXI wieku), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697189.htm (dostęp: 07.12.2010).

Jiang Zemin, *Jiakuai gaige kaifang he xiandaihua jianshe bufa, duoqu you Zhongguo tese shehuizhuyi shiye de genda shenli* (Przyspieszając reformy, otwarcie i modernizację, tworzymy nowe kroki w osiąganiu większych zwycięstw socjalizmu z chińską specyfiką), strona internetowa,

http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697148.htm (dostęp: 06.12.2007).

Jiang Zemin, *Quanmian jianshe shehuizhuyi, kaichuan Zhongguo tese shehui zhuyi shiye xin jumian* (Kompleksowo budujemy społeczeństwo zamożne, rozpoczynając nowy etap w budowie socjalizmu z chińską specyfiką), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-11/17/content_693542.htm (dostęp: 07.12.2010).

Jiang Zemin, *Wu tongchou dikai, tuanjie suwu* (Bez solidarności/wspólnej złości wobec wroga, zjednoczenie staje się niepoważne), strona internetowa http://cpc.people.com.cn/GB/64184/64185/180138/10818651.html (dostęp: 13.09.2012).

Jiang Zemin, *Zai qungzhu Zhongguo Gongchan dang chengli le bashi zhou nian dahui shang de jianghua* (Przemówienia Jiang Zemina podczas obchodów 80. rocznicy powstania Komunistycznej Partii Chin), 01.07.2001, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2001-12/03/content_499021.htm (dostęp: 07.12.2007).

Jiwang kailai, quanmian tuijin Zhong Fei youhao hezuo − Wen Jiabao zongli zai Zhong Fei hezuo luntan di er jie buzhangji huiyi kaimushi shang de jianghua (Przeszłość dla przyszłości, kompleksowe kształtowanie przyjaznych stosunków chińsko-afrykańskich − przemówienie premiera Wen Jiabao na ceremonii otwarcia II Forum Chiny−Afryka na szczeblu ministerialnym), 15.12.2005, Pekin, strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/dejbzjhy/zyjh22009/t155584.htm (dostęp: 11.09.2012).

Kelly J. A., *Testimony before the Subcommittee on East Asia and Pacific Affairs*, Senate Foreign Relations Committee, 1 May 2001, strona internetowa http://www.usconsulate.org.hk/uscn/state/2001/050101.htm (dostęp: 11.02.2012).

Li Peng, *1992 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1992), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200922.htm (dostęp:12.09.2012).

Li Peng, *1993 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1993), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200926.htm (dostęp:12.09.2012).

Li Peng, *1994 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1994), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201101.htm (dostęp:12.09.2012).

Li Peng, *1995 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1995), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201109.htm (dostęp:12.09.2012).

Li Peng, *1996 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1996), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201115.htm (dostęp: 12.09.2012).

Mao Zedong, *Fandui dangbagu* (Sprzeciw wobec żargonu partyjnego), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2004-06/24/content_1544992.htm (dostęp: 12.08.2012).

Mao Zedong, *Report on an Investigation of the peasants movement in Hunan*, strona internetowa http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-1/mswv1_2.htm#s1 (dostęp:10.12.2012).

Mao Zedong, *Zai Yan'an wenyi zuotanhui shang de jiang hua* (Przemówienie na konferencji w Yan'anie nt. literatury i sztuki), 05.1942, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2004-06/24/content_1545090.htm (dostęp: 11.02.2012).

Tuanjie fendou, hanwei zhuquan: Diaoyudao wenti zuotanhui ceji (Wspólna walka, obrona suwerenności: zapis ze spotkania dotyczącego problemu wysp Diaoyu), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2012-09/14/c_123718728.htm (dostęp: 11.10.2012).

Turning Your Eyes to China − Speech by Premier Wen Jiabao at Harvard University, strona internetowa Przedstawicielstwa ChRL przy ONZ http://www.fmprc.gov.cn/ce/ceun/eng/xw/t56090.htm (dostęp: 04.12.2007).

Waijao buzhang zhuli Le Yucheng zai Diaoyudao wenti zuotanhui shang de jianghua (Oświadczenie asystenta wiceministra spraw zagranicznych Le Yuchenga w sprawie problemu wysp Diaoyu), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/zyxw/t969541.htm (dostęp: 15.09.2012).

Waijaobu fayanren Hong Lei jiu Yuenan zai Nansha haiyu qugan Zhongguo yuchuan da jizhe wen (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ w odniesieniu do usunięcia chińskich kutrów

rybackich z obszaru Morza Południowochińskiego przez Wietnam), 09.06.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t829297.htm (dostęp: 11.08.2012).

Waijiao fayan ren Hong Lei jiu Zhong Mei renquan duihua hui jizhe wen (Rzecznik prasowy MSZ Hong Lei o chińsko-amerykańskim dialogu w zakresie praw człowieka), 27.07.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/fyrbt/dhdw/t956200.htm (dostęp: 12.09.2012).

Waijiaobu fayan ren Jiang Yu jiu yuenan zai Zhongoguo Nanshaqundao juxing sowei „Guohui daibiao" xuanji da jizhe wen (Rzecznik prasowy MSZ Jiang Yu o tzw. wyborach delegatów na chińskich wyspach Sprately), 10.05.2011, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t821380.htm (dostęp: 11.08.2012).

Waijiaobu fayan ren Kong Quan jiu Riben zhengfu chejiu guan Diaoyudao dengta da jizhe wen (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Kong Quana w kwestii przejęcia przez rząd japoński administrowania laterni morskich na wyspach Diaoyu), 09.02.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/fyrygth/t183134.htm (dostęp: 11.09.2012).

Waijiaobu fayan ren Qin Gang jiu Meiguo wuyuan fabiao she Huaren renquna baogao huijizhe wen (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Qin Ganga na opublikowanie przez Departament Stanu USA raportu o stanie praw człowieka w Chinach), 12.03.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/bmz/1206_22/fyrygth/t663675.htm (dostęp: 12.09.2012).

Waijiaobu fayanren Jiang Yu jiu Yuenan renming suowei „Huangshadao xian"„Renmin weiyuanhui zhuxi" da jizhewen (Odpowiedź rzecznika prasowego MSZ Jiang Yu nt. ustanowienia przez Wietnam powiatu i wyboru przewodniczącego komitetu powiatowego na Wyspach Paracelskich), 28.04.2009, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_45/fyrygth/t559395.htm (dostęp: 11.08.2012).

Waijiaobu fayanren jiu Yilake zhanzheng deng hui jizhe wen (Rzecznik prasowy chińskiego MSZ o sytuacji w Iraku), strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/guoji/209/10482/10486/20030320/948647.html (dostęp: 02.09.2012).

Waijiaobu fayanren Ma Chaoxu da jizhe wen (Odpowiedzi rzecznika prasowego MSZ Ma Chaoxu na konferencji prasowej),19.09.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/yz/1206_25/fyrygth/t753858.htm (dostęp: 11.09.2012).

Waijiaobu fayanren Qin Gang jiu Meiguo wuyuan fabiao suowei Nanhai wenti shenming chanming Zhongfang yanzheng licheng (Rzecznik prasowy MSZ Qin Gang wyjaśnia stanowcze stanowisko Chin wobec amerykańskiej deklaracji dotyczącej konfliktu na Morzu Południowochińskim), 04.08.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/tyb/fyrbt/dhdw/t958213.htm

Waijiaobu jiu Huangyandao wenti: Meiguo jiang xiang Taiwan chushou 4 sou huweijian deng dawen (Ministerstwo Spraw Zagranicznych o problemie wysp Huangyan, USA sprzedają 4 okręty typu korweta), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/8212/191617/9491/237724/17726792.html (dostęp: 11.08.2012).

Waijiaobu: Feilubing zai Huangyandao haiyu de suowei „zhifa" xingwei qinfan Zhongguo zhuquan (Tzw. „implementacja prawa" przez Filipiny w akwenie wysp Huangyan jest pogwałceniem suwerenności Chin), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/57507/17631411.html (dostęp: 11.09.2012).

Wen Jiabao zai 2006 nian Zhong Ou Gongshan fenghui shang de jianghua (Przemówienie premiera Wen Jiabao na szczycie gospodarczym Chiny–Unia Europejska), 12.09.2006, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-09/12/content_5082536.htm (dostęp: 12.09.2012).

Wen Jiabao zai Hafo yanjiang „Ba muguang touxiang Zhongguo" (Wykład Wen Jiabao na Uniwersytecie Harwarda „Zwróćcie uwagę na Chiny"), strona internetowa http://www.people.com.cn/GB/shehui/1061/2241298.html (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao zai sijie Zhong Fei qiyejia dahui kaimushi shang jianghua (Przemówienie premiera Wen

Jiabao otwierające 4. Konferencję Przedsiębiorców Chiny−Afryka), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2012-07/18/c_112471542.htm (dostęp: 11.08.2012).

Wen Jiabao zongli yu Oumeng Weiyuanhui zhuxi Baluozuo gongtong huijian jizhe shi de jianhua (Przemówienie premiera Wen Jiabao w czasie połączonej konferencji prasowej z Jose Baroso), 29.04.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t688833.htm (dostęp: 11.09.2012).

Wen Jiabao zongli zai Faguo guzhu xiehui fabiao yanjiang (Przemówienie premiera Wen Jiabao przed Stowarzyszeniem Pracodawców Francuskich), 12.06.2005, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_14/1209/t224903.htm? (dostęp: 09.07.2012).

Wen Jiabao, *2005 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2005), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201218.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *2006 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2006), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2009-03/16/content_1260216.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *2007 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2007), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2009-03/16/content_1260188.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *2008 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2008), strona internetowa http://www.china.com.cn/2008lianghui/2008-03/19/content_13046560.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *2009 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2009), strona internetowa http://www.gov.cn/2009lh/content_1259471.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *2010 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2010), strona internetowa http://www.china.com.cn/policy/txt/2010-03/15/content_19612372.htm (dostęp: 11.10.2012).

Wen Jiabao, *Wei le youyi yu hezuo − zai Ribenguo guohui de yanjiang* (Dla przyjaźni i współpracy − wykład w parlamencie Japonii), 12.04.2007, strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1024/5608290.html (dostęp: 12.09.2012).

Wen Jiabao, *Weilai Zhongguo de zouxiang − zai Yingguo huan jiaxue hui de yanjiang* (Kierunki przyszłych Chin − wykład w Królewskim Towarzystwie Nauk), 27.06.2011, Londyn, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_45/1209/t834377.htm (dostęp: 09.07.2012).

Wen Jiabao, *Xieshou kai chuangxin shiqu Zhong Mei guanxi de guangming weilai. Zai Meiguo youhao tuanti huanying wanyan shang de jianghua* (Ramię w ramię otwieramy nowy rozdział świetlanej przyszłości stosunków Chiny−Stany Zjednoczone − przemówienie otwierające bankiet w Organizacji Przyjaźni w USA), 22.09.2010, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/bmz/1206_22/1209/t755116.htm (dostęp: 10.09.2012).

Wen Jiabao, *Yong fazhan de yanguang kan Zhongguo − zai Jiangqiao Daxue de yanjiang* (Rozwój jako soczewka do spojrzenia na Chiny − wykład na Uniwerystecie Cambridge), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_45/1209/t535054.htm (dostęp: 09.07.2012).

Wen Jiabao, *Zengjin chuantong youyi, cujin gongtong fazhan tui dong Zhong Fei youhao hezuo mai shang xin taili − zai Zhongguo − Nanfei Shangwu hezuo luntan kaimushi shang de jiang hua* (Wzmacniajmy tradycyjną przyjaźń, promujmy wspólny rozwój, budujmy nowy rozdział w przyjaznych relacjach chińsko-afrykańskich − przemówienie na ceremonii otwarcia Forum Współpracy Gospodarczej Chiny−Afryka Południowa), strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1024/4519357.html (dostęp: 11.09.2102).

Wen Jiabao, *Zuo gongtong fazhan de haohuoban − zai diliuju Zhong De Jingji jishu hezuo luntan shang de yajian* (Dobrzy partnerzy wspólnego rozwoju − wykład na 6. Forum chińsko-niemieckiej współpracy gospodarczo-technologicznej), 28.06.2011, Berlin, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/gjhdq/gj/oz/1206_12/1209/t834864.htm (dostęp: 12.06.2012).

Wen Jiabao: Rifang jiqi quanti Zhongguo ren fennu (Japonia wywołała gniew wszystkich Chińczyków), strona internetowa http://news.dichan.sina.com.cn/cq/2010/09/23/216116.html (dostęp: 11.09.2012).

Wen says China needs political reform, warns of another Cultural Revolution if without, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-03/14/c_131466552.htm (dostęp: 11.07.2012).

Wo hui jia le Wen zongli fushi zou Feizho („Wróciłem do domu": Poezja premiera Wen Jiabao w czasie wizyty w Afryce), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-08/08/content_4933881.htm (dostęp: 11.08.2012).

Xi Jinping cheng Ri fang ying xuanya lema tingzhi sunhai Zhongfang zhuquan yanxing (Xi Jinping wzywa stronę japońską do „zatrzymania konia nad przepaścią" i wstrzymania pogwałcania suwerenności strony chińskiej zarówno w słowach, jak i w działaniach), strona internetowa http://news.china.com.cn/2012-09/20/content_26574862.htm (dostęp: 25.10.2012).

Xi Jinping zai Meiguo Youhao Tuanti huanying wuyan shang de jiade yanjiang (Wykład Xi Jinpinga w czasie uroczystego lunchu w Organizacji Przyjaźni Stanów Zjednoczonych), http://news.xinhuanet.com/world/2012-02/16/c_111532782_3.htm (dostęp: 10.08.2012).

Xi Jinping, *Gongchuang Zhong Fei Xinxing zhanlue huoban guanxi de meihao weilai − zai jinian Zhong Fei hezuo luntan chengli 10 zhounian yantaohui kaimushi shang de yanjiang* (Wspólnie tworzymy piękną przyszłość w nowym etapie strategicznych relacji Chiny−Afryka − wykład na konferencji poświęconej 10. rocznicy powstania Forum Współpracy Chiny−Afryka), Pretoria, 18.11.2012, strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/gxh/zlb/ldzyjh/t70438.htm (dostęp: 11.08.2012).

Xi Jinping, *Renquan wenti shang meiyou zui hao zhi you geng hao* (W odniesieniu do praw człowieka nie ma najlepszych praw, są tylko lepsze), strona internetowa http://news.ifeng.com/mainland/special/xijinpingfangmei/content3/detail_2012_02/15/12528570_0.shtml (dostęp: 10.08.2012).

Yang Jiechi hui Zhong wai jizhe wen (Yang Jiechi odpowiada na pytania dziennikarzy chińskich i zagranicznych), 2009, strona internetowa http://guoqing.china.com.cn/2012-03/06/content_24820333.htm (dostęp: 07.07.2012).

Yang Jiechi huijian Zhong wai jizhe (Yang Jiechi odpowiada na pytania chińskich i zagranicznych dziennikarzy), strona internetowa http://www.china.com.cn/zhibo/zhuanti/2012lianghui/2012-03/06/content_24737917.htm (dostęp: 11.10.2012).

Yang Jiechi jiu Zhongguo wajiao zhengce dui waijiao guanxi huizhong waijizhe wen (Konferencje prasowe ministra spraw zagranicznych Yang Jiechi), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/misc/2008-03/12/content_7776013.htm (dostęp: 12.08.2012).

Yang Jiechi waizhang jiu woguo wajiao zhengce dui waijiao guanxi he dui wai guanxi jizhe wen (Konferencje prasowe ministra spraw zagranicznych Yang Jiechi), strona internetowa http://2011lianghui.people.com.cn/GB/214392/14077234.html (dostęp: 08.07.2012).

Zhao Ziyang, *1984 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu w 1984 roku), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200834.htm (dostęp: 23.10.2012).

Zhao Ziyang, *Yanzhe you Zhongguo tese de shehui zhuyi daolu qianjin* (Idziemy naprzód z socjalizmem z chińską specyfiką), Xinhua News Agency, 20 January 2003, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697061.htm (dostęp: 12.09.2012).

Zheng Bijian, *Zhongguo heping jueqi he Yazhou de weilai* (Pokojowe wzrastanie Chin i przyszłość azjatycka), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2003-11/24/content_1195240.htm (dostęp: 07.12.2010).

Zhong De guanyu quanmian tuijin zhanlue huoban guanxi de lianhe gongbao (Wspólny komunikat chińsko-niemiecki o promowaniu relacji strategicznego partnerstwa), strona internetowa http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/ziliao/1179/t717598.htm (dostęp: 12.09.2012),

Zhong E fabiao lianhe shenming − xuanbu Zhong E bianjiang xian zouxiang quanbu queding (Chiny i Rosja opublikowały wspólną deklarację o ostatecznym wyznaczeniu linii granicznej chińsko-rosyjskiej), 14.10.2004, Pekin, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2004-10/15/content_2091965.htm (dostęp: 11.09.2012).

Zhong E guanxi 21 shiji guoji zhixu de lianhe shenming (Wspólna chińsko-rosyjska deklaracja o porządku międzynarodowym w XXI wieku), 01.07.2005, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2005-07/01/content_3164594.htm (dostęp: 11.09.2012).

Zhong E guanyu shijie duojihua he jianli guoji xin zhixu de lianhe shenming (Wspólna deklaracja, chińsko-rosyjski komunikat o świecie multipolarnym i budowie nowego ładu międzynarodowego), 23.04.1997, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/ziliao/2002-09/30/content_581524.htm (dostęp: 14.08.2011).

Zhong Fei xieshou hezuo gong yingxin de shiji Jiang Zemin zhuxi zai „Zhong Fei hezuo luntan − Beijing 2000 nian buzhang jihui kaimushi shang de jianghua" (Chińsko-afrykańska współpraca braterska, wspólnie witamy nowy wiek − przemówienie Jiang Zemina na otwarciu Forum Gospodarczego Chiny−Afryka na szczeblu ministerialnym), 07.11.2000, Pekin, strona internetowa http://www.focac.org/chn/ltda/dyjbzjhy/zyjh12009/t155565.htm (dostęp: 11.09.2012).

Zhong Ri fabiao lianhe xinwen gongbao (Wspólny chińsko-japoński komunikat prasowy), strona internetowa http://politics.people.com.cn/GB/1026/5601654.html (dostęp: 12.09.2012).

Zhong Ri guanyu quanmian tuijin zhanlue huhui guanxi de lianhe sheming (Wspólny komunikat chińsko-japoński o całościowej kontynuacji strategicznych stosunków wzajemnych), Tokio, 07.05.2008, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/newscenter/2008-05/07/content_8123814.htm (dostęp: 12.09.2012).

Zhongfang duoci jiu Chao Han jushi biashi yu duihua tanpan juejie wenti (Chiny wielokrotnie oświadczały, iż sytuację między Koreą Północną a Południową można rozwiązać na drodze negocjacji), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/13421382.html (dostęp: 11.08.2012).

Zhongfang: Feilubing zai Huangyandao haiyu rengyou 20 yusou chuan (Strona chińska: Filipiny nadal posiadają 20 łodzi w strefie wysp Huangyan), strona internetowa http://world.people.com.cn/GB/17669967.html (dostęp: 11.08.2012).

Zhongguo de heping fazhan zhanlue. Baipishu, 06.09.2011 (Biała Księga. Strategie pokojowego rozwoju Chin), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2011-09/06/c_121982103_6.htm (dostęp: 04.11.2012).

Zhongguo dui Feizhou zhengce wenjian (Polityka afrykańska Chin – dokument programowy), strona internetowa http://news.xinhuanet.com/politics/2006-01/12/content_4042317.htm (dostęp: 11.09.2012).

Zhongguo he Eluosi guanyu dangqian guoji xingshi he zhongda guojiwenti de lianhe shenming (Wspólna deklaracja Chin i Rosji odnośnie obecnej sytuacji międzynarodowej i istotnych problemów międzynarodowych),16.06.2011, Moskwa, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2011-06/16/c_121546223_5.htm (dostęp: 11.09.2012).

Zhonghua Renmin Gong he Guo he Bolan Gong he Guo guanyu jianli zhanlue huoban guanxi de lianhe gongbao (Wspólny komunikat ChRL i RP o nawiązaniu relacji strategicznego partnerstwa), strona internetowa http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62850.htm (dostęp: 12.09.2012).

Zhonghua Renmin Gong he Guo Waijiaobu Shenming (Oświadczenie MSZ ChRL), 9.10.2006, Pekin, strona internetowa http://news.xinhuanet.com/world/2006-10/09/content_5180207.htm (dostęp: 11.08.2012).

Zhu Rongji, *2000 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2000), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201153.htm (dostęp: 12.09.2012).

Zhu Rongji, *2001 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2001), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201157.htm (dostęp: 12.09.2012).

Zhu Rongji, *2003 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 2003), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_201173.htm (dostęp: 11.10.2012).
Zou Jiahua, *1991 nian zhengfu gongzuo baogao* (Sprawozdanie z pracy rządu 1991), strona internetowa http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200903.htm (dostęp: 12.09.2012).

Monografie i opracowania

Authority Participation and Cultural Change in China, ed. S. R. Schram, Cambridge University Press, Cambridge 1973.
Barnouin B., Yu Changgen, *Ten Years of Turbulance.The Chinese Cultural Revolution*, London, New York 1993.
Bei Zhanghong, Peng Lei, *Hou Weijishidai Zhongguo Kaifanglie Jingji Yanjiu* (Analiza chińskiego modelu gospodarczego po kryzysie), Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2010.
Bralczyk J., *O języku propagandy i polityki*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2007.
Brzeziński Z., *Wielka szachownica*, „Świat Książki", Warszawa 1999.
Burnham P., Gilland L. K., Grant W., Layton H. Z., *Research Methods in Politics*, Second ed., Palgrave Macmillan, New York 2008.
Bykow F., *Powstanie chińskiej myśli politycznej i filozoficznej*, Warszawa 1978.
Callahan W., *China. A Pessoptimist Nation*, Univeristy of Oxford Press, Oxford 2010.
Chen Wangdao, *Xiuci xue fafang* (Wprowadzenie do studiów retorycznych), Fudan daxue chubanshe, Shanghai 2010.
Chih Yishih, *China Just the World: the Morality in Chinese Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, London 1993.
Chilton P., *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*, Routledge, London, New York 2004.
Chinese Nationalism in Perspective, Historical and Recent Cases, eds. C. X. G. Wei, Xiaoyuan Liu, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London 2001.
Chomsky N., Herman E., *Manufacturing Consent: Thought Control in Democratic Societies*, Pantheon Press, London 1988.
Chu Shulong, *Guoji Guanxi Jiben lilun* (Podstawowe teorie w stosunkach międzynarodowych), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003.
Czerwiński M., *Język. Ideologia. Naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, Wydawnictwo „Scriptum", Kraków 2005.
Czuang-tsy: Prawdziwa księga południowego kwiatu, tłum. W. Jabłoński, J. Chmielewski, O. Wojtasiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1953.
Dangdai Zhongguo daode jianshe lungang (Przewodnik o budowie moralności Chin współczesnych), red. Wu Shanxin, Zhongguo shehui kexueyuan, Beijing 2009.
Debating Political Reform in China: Rule of Law vs. Democratization, ed. Zhao Suisheng, An East Gate Book, New York 2006.
Defrancis J.,*The Chinese Language: Fact and Fantasy*, University of Hawaii Press, Honolulu 1986.
Deng Peng, Li Xiaobing, Liu Guoli, *Jian buduan li hai luan: Meiguo wajiao yu Mei-Zhong guanxi* (Prawda czy chaos: amerykańska dyplomacja i stosunki amerykańsko-chińskie), Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2000.
Dialogi konfucjańskie, przeł. K. Czyżewska-Madajewicz, M. J. Kunstler, Z. Tłumski, Ossolineum 1976.
Dmochowski T., *Radziecko-chińskie stosunki polityczne po śmierci Mao Zedonga*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.

Dodson B., *China: inside out, 10 irreversible trends reshaping China and its Relationship with the World*, Willey and Son, Singapore 2011.

Duiwai Xuanchuan fanyi yu shijian: Beijing shi waixuangyongyu xianzhuang diaocha yu guifan (Tłumaczenie w komunikacji międzynarodowej: teoria i praktyka), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2011.

Earley P. Ch., *Face*, *Harmony, and Social Structure: An Analysis of Organizational Behavior across Cultures*, Oxford University Press, New York 1997.

Feng Yongping, *Daguo jueqi kunming de chaoyue: rentong jianshe yu bianqian* (Problemy wzrastającego mocarstwa: tworzenie i zmiany tożsamości), Shehui kexue chubanshe, Beijing 2009.

Feng Youlan, *Krótka historia filozofii chińskiej*, red. D. Bodde, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Fewsmith J., *China since Tiananmen. The Politics of Transitions*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

Foucault M., *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, przeł. T. Komendant, Słowo. Obraz. Terytoria, Gdańsk 2005.

Fu Mengzi, *Bushi Zhengfu dui Hua zhence (2001−2004)* (Polityka rządu Busha wobec Chin, 2001−2004), [w:] *Zhong-Mei Zhanglue guanxi xinlun* (Nowe spojrzenie na strategiczne stosunki amerykańsko-chińskie), red. Yuan Peng, Shishi chubanshe, Beijing 2005.

Gao Fei, *Hexie shijie yu junzi guojia*. *Guanyi guoji tixi yu Zhongguo de sikao* (Harmonijny świat i państwo szlachetne. O międzynarodowym systemie i chińskich refleksjach), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2011.

Gawlikowski K., *Chiny wobec Europy. Reformy wojskowe w XIX wieku*, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1979.

Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2009.

Gawlikowski K., *Nowa batalia o Konfucjusza*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1975.

Gernet J., *Inteligencja Chin. Społeczeństwo i mentalność*, tłum. E. Pfeifer, Wydawnictwo Fu Kang, Warszawa 2008.

Góralczyk B., *Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Wydawnictwo „Sprawy Polityczne", Warszawa 2010.

Guzzini S., Leader A., *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his Critics*, Routledge, New York 2006.

Halimarski A., *Spór o Tajwan*, „Książka i Wiedza", Warszawa 1986.

Haliżak E., *Polityka i strategia Chin w kształtowaniu międzynarodowego bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja Stosunków Międzynarodowych, z. 10, Żurawia Papers, Warszawa 2007.

Hall E. T., *Poza kulturą*, przeł. E. Goździak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Han Bo, Jiang Qingyong, *Ruanshili: Zhongguo shijiao* (*Soft power*: kontekst chiński), Renmin chubanshe, Beijing 2009.

Handke K., *Socjologia języka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

He Guoping, *Zhongguo dui wai baodao sixiang yanjiu* (Badania koncepcji przekazu zagranicznego Chin), Zhonggguo meiti daxue chubanshe, Beijing 2009.

Hu Angang, *Qianqiu hua tiaozhan Zhongguo* (Globalizacja wyzwaniem dla Chin), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2002.

Hu Angang, Wang Shaoguang, *Zhongguo guojia nengli baogao* (Raport o możliwościach Chin), Liaoning renmin chubanshe, Shenyang 1993.

Huang Shuofeng, *Zonghe guoli xin lun* (Nowa teoria kompleksowej siły państwa), Zhongguo shehui kexue yuan chubanshe, Beijing 1999.

Hudges Ch., *Chinese Nationalism in the Global Era*, Routledge, New York, London 2006.

Huiying Feng, *Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making, Confucianism, Leadership and War*, Asian Security Studies, Routledge, London, New York, 2007.

I Cing, *Księga Przemian*, przekł. i komentarz R. Wilhelm, Latawiec, Warszawa 2001.

International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics, eds. J. M. Shapiro, J. Der Derian, Lexington Books, 1989.

Jackson R., Sorensen G., *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze*, tłum. A. Czwojdrak, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Jacobson H., Oksenberg M., *China's Participation in the IMP, the World Bank and GATT*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1990.

Ji Fengyuan, *Linguistic Engineering. Language and Politics in Mao's China*, University of Hawaii Press, Honolulu 2003.

Jiang Xiyuan, *Daguo Zhanlue yu weilai Zhongguo* (Strategia mocarstw i przyszłość Chin), Zhongguo shehui kexue yuan chubanshe, Beijing 2003.

Jiang Ying, Wang Xin, Wang Xiangkun, Li Jiangong, *Dudong Jiang Zemin: Jiang Zemin zhidang zhiguo fanlue yanjiu* (Rozumieć Jiang Zemina: analiza koncepcji rządzenia partią i państwem), Huawen chubanshe, Beijing 2004.

Jin Guantao, L*iu Qingfeng Guannian shi yanjiu, Zhongguo xiandai zhongyao zhengzhi muyu de xingcheng* (Studia nad historią myśli. Analiza zmian ważnych określeń politycznych współczesnych Chin), Fali chubanshe, Beijing 2009.

Jullien F., *Drogą okrężną czy wprost do celu. Strategie sensu w Grecji i Chinach*, tłum. M. Falski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Kang Shaobang, Gong Li, *Makesi zhuyi guoji zhalue lilun* (Marksistowska teoria strategii międzynarodowej), Jiuzhou chubanshe 2007.

Kennedy G. A., *Comparative Rhetoric: An Historical and Cross-Cultural Introduction*, Oxford University Press, Oxford 1998.

Kim S. S., *China, the United Nations, and World Order*, Princeton University Press, Princeton 1979.

Kissinger H., *Dyplomacja*, Philip Wilson, Warszawa 1996.

Kong Fang, *Xunzi ping lun* (Biografia krytyczna Xunzi), Nanjing daxue chubanshe, Nanjing 2000.

Kosselleck R., *Dzieje pojęć. Studia z semantyki i pragmatyki języka społeczno-politycznego*, tłum. J. Merecki, W. Kunicki, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009.

Kress G., Hodge R., *Language as Ideology*, Routledge and Kegan Paul, London, Boston, Henley 1981.

Kunstler M. J., *Języki chińskie*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog", Warszawa 2009.

Lachowiecki L., *Sztuka umiejętnego wypowiadania się, zasady retoryki klasycznej*, Wydawnictwo „Sternik", Warszawa 1998.

Lakoff R. T., *Talking Power:The Politics of Language in Our Lives*, Basic Books, New York 1990.

Lam Willy Wo-Lap, *The Era of Jiang Zemin*, Prentice Hall, Singapoure, New York, London 1999.

Laozi, Księga dao i de. Z komentarzami Wang Bi, tłum. A. Wójcik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Li Ling, *Sun zi yizhu* (Interpretacje Sun zi), Zhonghua shuji, Beijing 2007.

Li Quanju, *Mohu xiuci xue daolun* (Wprowadzenie do studiów „mętnej" retoryki), Guanming ribao chubanshe, Beijing 2012.

Li Zhi, *Zhongguo guoji xingxiang. Quanqiu zhuanbo shidai jiangogou zhuyi de jiedu* (Międzynarodowowy obraz Chin. Konstruktywistyczne podejście w wieku globalnej komunikacji), Xinhua chubanshe, Beijing 2011.

Lichański J., *Co to jest retoryka?*, Polska Akademia Nauk, Kraków 1996.

Lin Li, Wang Haiyan, *Jiazhiguan yu yuyan yuanyong* (Wartości i język), Zhongguo dizhi daxue chubanshe, Beijing 2007.

Lin Yutang, *Wu guo yu wu min* (Mój kraj i moi rodacy), Jiangsu wenyi chunbashe, Sanhe 2009.
Li Zehou, *Lunyu jindu* (Dzisiejsze interpretacje „Dialogów Konfucjańskich"), San lianshu, Beijing 2004.
Liu Ming, *Dangdai zhongguo guojia xingxiang dingwei yu zhuangbo* (Przekaz i pozycja współczesnego wizerunku Chin), Waijiao chubanshe, Beijing 2007.
Łoś-Nowak T., S*tosunki międzynarodowe, Teorie − systemy − uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
Lu Gang, *Yong Xuedang, Zhongguo weixie shei? Jiedu „Zhongguo weixie lun"* (Komu zagrażają Chiny? Interpretacja teorii zagrożenia chińskiego), Xueshu chubanshe, Shanghai 2004.
Luo Yuan, *Zhongguo xiuci xue yanjiu zhuanxiang lungan*, Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2008.
Men Honghua, *Jianggou Zhongguo Da Zhanlue de kuangjia. Guojia shili, zhanlue guannian yu guojizhidu* (Budowa ram wielkiej strategii Chin. Siła państwa, koncepcje strategii i system międzynarodowy), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005.
Men Honghua, *Zhongguo Guoji Zhanlue Daolun* (Wprowadzenie do strategii międzynarodowej Chin), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2009.
Mistrz Zhuang (Zhuangzi): Przypowieści zwane Księgą południowego kwiatu, tłum. M. Religa, Wydawnictwo „Wodnik", Warszawa 1992.
Mulvenon J., *Soldiers of Fortune: The Rise and Fall of the Chinese Military-Business Complex,1978−1998*, M. E. Sharp, Armonk, New York 2001.
Mysak L., *Chiński proces stulecia*, Wydawnictwo Alfa, Warszawa 1990.
Nathan A., Gilley B., *China's New Rulers, The Secret Files*, New York Review Books, New York 2002.
Nickolson M., *International Relations. A Concise Introduction*, London 1998.
Niu Xianzhong, *Zhanlue yanjiu* (Badanie strategii), Guangxi shifang daxue chubanshe, Guilin 2003.
Pan Zhongying, *Zhongguo yu Yazhou; guangcha, yanjiu, ping lun* (Chiny i Azja: obserwacje, badania, krytyka), Shanghai shehui kexueyuan chubanshe, Shanghai 2004.
Plebaniak P., *Starożytna mądrość chińska w sentencjach*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2010.
Qi Jianhua, X*ingxiang Zhongguo waijiao juece de wuda yinsu* (Pięć wielkich czynników kształtujących proces decyzyjny chińskiej polityki zagranicznej), Zhongyang bianyu chubanshe, Beijing 2010.
Qin Yaqing, *Guoji tixi yu Zhongguo waijiao* (System międzynarodowy i chińska dyplomacja), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2009.
Qin Yaqing, *Quanli, zhidu, wenhua. Guoji guanxi lilun yu fanfa yanjiu wenji* (Siła. Instytucje. Kultura. Zbiór artykułów o teorii stosunków międzynarodowych i metodach badawczych), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2010.
Rapley T., *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
Raphals Lisa, *Knowing Words: Wisdom and Cunning in the Classical Traditions of China and Greece*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1992.
Retoryka, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
Rowiński J., *Chiny−Europa Środkowo-Wschodnia w latach 1989−1993*, PISM, Warszawa 1994.
Rowiński J., *Polityka Chin (ChRL, Tajwanu) wobec Ukrainy. Stosunki wzajemne w latach 1991−1994*, PISM, Warszawa 1995.
Rowiński J., *Z zagadnień polityki zagranicznej Chin. Chińska percepcja bezpieczeństwa narodowego w latach osiemdziesiątych*, PISM, Warszawa 1989.
Schelling T. C., *The Strategy of Conflict. Contributors*, Harvard University Press, Cambridge 1960.
Schoenhals M., *Doing Things with Words in Chinese Politics. Five Studies*, „China Research Monography", no. 41, University of California Press, Berkeley 1992.

Schwartz B. I., *Starożytna myśl chińska*, tłum. M. Komorowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

Shambaugh D., *China's Communist Party: Atrophy and Adoption*, University of California Press, Berkeley 2009.

Shen S., *Redefining Nationalism in Modern China Sino-American Relations and the Emergence of Chinese Public Opinion in the 21st Century*, Palgrave Macmillan, London 2007.

Shi Yinhong, *Zhanlue wenti sanshi pian − Zhongguo dui wai zhanlue sikao* (30 wykładów o problemie strategii. Refleksje o chińskiej strategii zagranicznej), Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing 2008.

Shrink S., *China Fragile Superpower*, Oxford University Press, New York 2007.

Siemieniecka D., Siemieniecki B., Nilsen H., Brantland E., *Język nowej komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010.

Silverman D., P*rowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, red. nauk. K. T. Konecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Silvermann D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, tłum. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, wprow. K. T. Konecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Song Qiang, Zhang Zangzang, Tang Zhengming, Gu Qingsheng, Qian Bian, *Zhongguo keyi shuo bu − lang zhan hou shidao de zhengzhi yu qinggan jueze* (Chiny mogą powiedzieć nie − wybór polityczny i emocjonalny w epoce po zimnej wojnie), Zhonghua gongshan liahe chubanshe, wyd. 2, Beijing 1996.

Stenseth L., *Nationalism and Foreign Policy, the case of China's Nansha rhetoric*, Department of Political Studies, Oslo 1998.

Sun Jisheng, *Yuyan, yiyi yu guoji zhengzhi. Yilake zhanzheng jiexi* (Język, znaczenie i polityka międzynarodowa. Analiza wojny w Iraku), Shanghai tenmin chubanshe, Shanghai 2009.

Sun Kexian, Zhang Linhong, *Tiaozhan Zhongguo. Guojia anquan mianlin yanzhong weixie* (Wyzwania Chin. Istotne zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego), Taihai chubanshe, Beijing 1999.

Sun Weiping, *Jiazhi chayu yu shehui hexie − quanqiuhu yu Dongya jiazhiguan* (Różnice w wartościach i harmonia społeczna − globalizacja i wartości w Azji Wschodniej), Henan shifan daxue chubanshe, Changsha 2008.

Tang Wenfang, *Public Opinion and Political Changes in China*, Stanford University Press, Stanford 2005.

Tu Weiming, M. Hejtmanek, A. Wachman, *The Confucian World Observed: A Contemporary Discussion of Confucian Humanism in East Asia*, East−West Center, Honolulu 1992.

Vogel E., *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, Harvard University Press, Cambridge 2011.

Waley A., *The Way and Its Power: A Study of the Tao Te Ching and Its Place in Chinese Thought*, George Allen & Unwin, London 1934.

Wang Jisi, *„Heping jueqi" tichu de yiyi* (Znaczenie „pokojowego wzrastania"), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005.

Wang Jun, *Dan Xingwu, Zhongguo guoji guanxi yanjiu sishi nian* (40 lat badań stosunków międzynarodowych w Chinach), Zhongyang bianze chubanshe, Beijing 2008.

Wang Ri, *Beiyue xin zhanlue* (Nowa strategia NATO), Dangdai shijie chubanshe, Beijing 1999.

Wang Yizhou, *Chuangzaoxing jieru. Zhongguo waijiao xin quxiang* (Kreatywny wkład. Nowe kierunki chińskiej dyplomacji), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2011.

Wang Yizhou, *Quanqiu zhengzhi yu Zhongguo waijiao* (Polityka globalna i chińska dyplomacja), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2003.

Wang Yizhou, *Zhongguo waijiao xin gaodi* (Nowe horyzonty chińskiej dyplomacji), Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing 2002.

Wasilewski J., *Retoryka dominacji*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2006.
Watson B., *Han Feizi: Basic Writings*, Columbia University Press, New York 2003.
Wendland M., *Konstruktywizm komunikacyjny*, „Biblioteka Komunikacji Społecznej", t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2011.
Wendt A., *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo „Scholar", Warszawa 2008.
Wenhua yu guoji shehui. Jiangou zhuyiguoji guanxi lilun yanjiu (Kultura i społeczność międzynarodowa: badania konstruktywistycznej teorii stosunków międzynarodowych), red. Qin Yaqing, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2006.
Xi Shaoying, *1949−1966 nian Zhongguo dui wai xuanchuan shi yanjiu* (Historia propagandy zewnętrznej Chin w latach 1949−1966), Huazhong keji daxue chubanshe, Wuhan 2010.
Xianfa he xianfa xiuzhengan. Xuexi Wenda (Konstytucja i poprawki do konstytucji. Pytania i odpowiedzi), Zhongguo minzhu fazhi chubanshe, Beijing 2004.
Xiao Donglian, *Wushi nian guo shijiyao, Waijiao ye* (Pięćdziesięciolecie państwa − dyplomacja), Hunan renmin chubanshe, Changsha 1999.
Xie Yixian, *Dangdai Zhongguo wajiao sixiang shi* (Historia myśli dyplomatycznej Chin współczesnych), Henan daxue chubanshe, Kaifeng 1999.
Xing Hua, Su Huimin, Wang Yi, *Xin Shiji Beiyue de zouxiang* (Orientacje NATO w nowym wieku), Shishi chubanshe, Beijing 2004.
Xinzhong Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, red. nauk. A. Wójcik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
Yan Xuetong, Wu Wenbing, *Zhongguo jueqi kao shenme* (Na czym ma się opierać wzrastanie Chin), Hunan renmin chubanshe, Changsha 2010.
Yan Xuetong, *Zhongguo guojia liyi fenxi* (Analiza interesu narodowego Chin), Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1996.
Yang Guorong, *Zhuang Zi de sixiang shijie* (Świat myśli Zhuangzi), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2006.
Yang Shudao, *Zhongguo Xiuci Xue* (Studia z retoryki chińskiej), Hunan renmin chubanshe, Changsha 2009.
You Zeshen, *Zhongguo dang dai dui wai zheng zhi hua yu : jian gou mo shi yu she hui bian qian* (tytuł ang.: Foreign-oriented political discourse in contemporary China: construction model and social change), Kexue chubanshe, Beijing 2010.
Yu Xintian, *Wenhua, Ruanshi li yu Zhongguo waijiao zhanlue* (Kultura, *soft power* i chińska strategia dyplomatyczna), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2010.
Zhang Lidong, *Zhang Qianming, Dangdai guoji guanxi gailun* (Wprowadzenie do współczesnych stosunków międzynarodowych), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2000.
Zhao Suisheng, *A nation-state by construction: dynamics of modern Chinese nationalism*, Stanford University Press, Stanford 2004.
Zhao Ziyang, *Prisoner of the State. The Secret Journal of Chinese Premier*, transl., eds. Bao Pu, R. Chiang, A. Ignatius, przedm. R. MacFarquhar, Simon and Schuster, London, New York, Sydney, Toronto 2009.
Zhongguo jueqi − guoji huangjing pinggu (Wzrost Chin − krytyczna ocena środowiska międzynarodowego), red. Yan Xuetong, Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1998.
Zhongguo waijiao cidian (Słownik chińskiej dyplomacji), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2000.
Zhongguo waijiao juece, Kaifang yu duoyuan de shehui yinsu fenxiu (Proces decyzyjny polityki zagranicznej Chin. Analiza wpływu czynników otwarcia na świat i zróżnicowania społecznego), red. Yu Fanhao, Lin Su, Shehui kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2007.
Zhong-Mei Zhanglue guanxi xinlun, red. Yuan Peng, Shishi chubanshe, Beijing 2005.
Zhou Piqi, *Da zhanlue fenxi* (Analiza wielkiej strategii), Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2009.

Zhou Qizheng, *Gonggong waijiao yu kua wenhua jiaoliu* (Dyplomacja publiczna i zwiększająca się wymiana kulturowa), Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing 2011.
Zhuangzi. Prawdziwa Księga Południowego kwiatu, tłum. z oryg. M. Jacoby, Wydawnictwo „Iskry", Warszawa 2009.
Zou Chuqu zhanlue yu anli yanjiu (Strategia wychodzenia na zewnątrz i studium przypadku), red. Li Wang, Zhongguo duiwai jingji maoyi chubanshe, Beijing 2002.
Zwoliński A., *Słowo w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006.

Artykuły w czasopismach i rozdziały w pracach naukowych

Barkin J. S., *Realist Constructivism*, „International Studies Review" 2003, vol. 5, no. 3.
Becker C. B., *Reasons for the Lack of Argumentation and Debate in the Far East*, „International Journal of Intercultural Relations" 1986, no. 10.
Beiyue xin zhanglu (Nowa strategia NATO), red. Wang Fan, Dangdai shijie chubanshe, Beijing 1999.
Bernstein R., Munro R., *The Comining Conflict with America*, „Foreign Affairs" 1997, no. 2.
Bi Jianhai, *Political Transition in China*, „New Zealand International Review" 2008, no. 33.
Bi Jianhai, *The Chinese leadership succession: does it complete or continue?,* „New Zealand International Review" 2003, no. 28.
Bi Jianhai, *The Role of the Military in the PRC Taiwan Policy-making: a case study of the Taiwan Strait crisis of 1995−1996*, „Journal of Contemporary China" 2002, vol. 11.
Bickford T. J., *The Chinese Military and Its Business Operations: The PLA as Entrepreneur*, „Asian Survey" 1994, no. 5.
Biesecker B. A., *Rethinking the Rhetorical Situation from Within from Thematic of Difference*, „Philosophy and Rhetoric" 1989, vol. 22, no. 1.
Billioud S., *Confucianism, „Cultural Tradition" and Official Discourse in China at the Start of the New Century*, „Asian Perspective" 2007, no. 3.
Bonnin M., *The Chinese Communist Party and 4 June 1989: or how to get out of it and get away with it*, [w:] *The Impact of China's 1989 Tiananmen Massacre*, ed. J.-Ph. Béja, Routledge, Oxon, New York 2011.
Bowles P., *Asia's Post-Crisis Regionalism: Bringing the State Back in Keeping the (United) States Out*, „Review of International Political Economy" 2002, vol. 9, no. 2.
Brooks S. G., Wohlforth W. C., *International Relations Theory and the Case against Unilateralism*, „Perspectives on Politics" 2005, vol. 3, no. 3.
Burke K., *Tradycyjne zasady retoryki*, [w:] *Retoryka*, red. M. Skwara, Słowo. Obraz. Terytoria, Gdańsk 2008.
Burns J. P., *Chinese Civil Service Reform: The 13th Party Congress Proposals*, „The China Quarterly" 1989, vol. 120.
Byng J. C., *The Chinese View of Their Place in the World: An Historical Perspective*, „The China Quarterly" 1973, vol. 53.
Cai K. G., *Outward Foreign Direct Investment: A Novel Dimension of China's Integration into the Regional and Global Economy*, „The China Quarterly" 1999, vol. 160.
Cai Yongshun, *Local Government and the Suppression of Popular Resistance in China*, „The China Quarterly" 2008, no. 193.
Callahan W., *Nationalism, Civilization and Transnational Relations: the discourse of Greater China*, „Journal of Contemporary China" 2005, no. 14.

Chai Jia, Li Jianchang, *Rujia sixiang dui goujian hexie shehui de xianshi yiyi* (Praktyczny wymiar myśli mędrców w tworzeniu harmonijnego społeczeństwa), „Liaoning xingzheng xueyuan xuebao" 2009, nr 1.

Chen Jiehua, *21 shiji Zhongguo waijiao zhanlue* (Strategia dyplomacji Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 2001.

Chen Lizhong, „*Guangzi" de yuyan guan* (Pogląd na język Guangzi), „Hunan daxue xuebao" 2005, nr 5.

Chen Qi, Huang Yuxing, *Chunqiu shiqi de guojia jian ganshe − jiyu „Zou Zhuang" de yanjiu* (Ingerencja między państwami w okresie „Wiosen i Jesieni" na podstawie Zou Zhuang), [w:] *Daguo fazhan yu guoji dayu* (Rozwój mocarstw i etyka międzynarodowa), red. Xiong Wenchi, Ma Jue, Shanghai renmin chubanshe, Shanghai 2009.

Chen Yonggang, *Quanqiu hua beijing xia Zhongguo ruanshili* (*Soft power* Chin w dobie globalizacji), [w:] *Zhongguo ruanshili fanlue* (Strategia *soft power* Chin), red. Men Honghua, Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2007.

Chen Zhimin, *Nationalism, Internationalism and Chinese Foreign Policy*, „Journal of Contemporary China" 2005, no. 14.

Cheng Li, *Dui jianli juyuo Zhongguo tese de guoji guanxi xue tixi de yijian* (Specyfika chińskiego punktu widzenia na tworzenie systemu studiów międzynarodowych), „Shijie jingji yu zhengzhi neican" 1987, nr 4.

Cheng Zhengshen, *Li Xiannian yu gaige kaifang chuqu de dui waigongzuo* (Li Xiannian i dyplomacja w początkach reform i otwarcia), „Zhonggong dang shi yanjiu" 2009, nr 6.

Chi Changhai, *Kongzi de ruxue xiuciguan* (Retoryka w studiach konfucjańskich), „Gu hanyu yanjiu" 2000, nr 49.

Chopman A., *A Table for Two: Jiang Zemin and the PLA*, „Journal of Contemporary China" 2002, nr 11.

Christensen J. T., *Chinese Realpolitik*, „Foreign Affairs" 1996, vol. 75, no. 5.

Comrade Jiang Zemin's Speech at the Meeting of the Political Bureau of CCCCP Regarding Speeding Up the Dealing With and Resolution of the „Falun Gong" Problem (7 June 1999), „Chinascope" 2005 (February−March).

Cong Yazhou jinrong fengbao kan jingji quanqiuhua (Globalizacja ekonomiczna z perspektywy azjatyckiego kryzysu finansowego), „Guoji wenti yanjiu" 1998, nr 3.

Cui Liru, *G-20 kaiqi le tansuo „quanqiu zhili" xin lujing de jihui zhi chuang*, (G-20 sprawdza nowe możliwości „rządu globalnego"), „Xiandai guoji guanxi" 2009, nr 11.

Cui Zhinan, *Xing Yue Cong„„G-7 Shidai" dao „G-20 Shidai". Guoji jinrong zhili jizhi de bianqian* (Od G-7 do G-20. Zmiany międzynarodowego zarządzania w międzynarodowym systemie finansowym), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 1.

Dickson B., *Interpreting Wealth and Power in China: The Communist Party's Embrace of the Private Sector*, „The China Quarterly" 2007, vol. 192.

Dingxin Zhao, *An Angle on Nationalism in China Today: Attitudes among Beijing Students after Belgrade 1999*, „The China Quarterly" 2002, vol. 172.

Dittmer L., *Leadership Change and Chinese Political Development*, „The China Quarterly" 2003, vol. 176.

Dittmer L., *Patterns of Elite Strife and Succession in Chinese Politics*, „The China Quarterly"1990, vol. 123.

Donaldson R. H., Donaldson J. A., *The Arms Trade in Russian-Chinese Relations: Identity, Domestic Politics, and Geopolitical Positioning*, „International Studies Quarterly" 2003, vol. 47, no. 4.

Dong Qingling, *Xianshi jiangou zhuyi yu ziyou jianshizhuyi: yizhong yanjiu gang ling neibu de fenhua*, „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 12.

Dong Qingling, *Zai chongtu yu hezuo zhijian: zuowei yuanlilun huo lilunqiao de jiangouzhuyi* (Między konfliktem a współpracą: tworzenie konstruktywistycznej metateorii lub teorii łącznej),

[w:] *Guoji guanxi yanjiu: tansuo yu chuangxin* (Badania nad stosunkami międzynarodowymi: eksploracja i wynalazek), 2009, Forum młodych doktorów pod patronatem Fundacji badań nad stosunkami międzynarodowymi, Wydział Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Yunnan oraz Uniwersytetu Dyplomatycznego, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010.

Dongya anquan geju de jinqi fazhanqushi (Obecna sytuacja kompleksu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu" 1999, nr 4.

Douglas R. B., *Arystotelesowska koncepcja komunikacji retorycznej*, [w:] *Retoryka*, red. M. Skwara, Słowo. Obraz. Terytoria, Gdańsk 2008.

Duan Hong, *Shixi Yazhou jingji weiji dui dongya anquan de yingxiang* (Analiza wpływu azjatyckiego kryzysu gospodarczego na bezpieczeństwo w Azji Wschodniej), „Guoji wenti yanjiu" 1998, nr 4.

Fei-Ling Wang, *Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity*, [w:] *In the eyes of the Dragon, China Views the World*, eds. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York 1999.

Ferdinand P., *Social change and the Chinese Communist Party: domestic problems of rule*, „Journal of International Affairs" 1996, no. 49.

Fu Yaozu, *Lengzhan hou daguo guanxi tiaozheng jiqi tedian* (Przystosowanie relacji między mocarstwami i punkty szczególne sytuacji po zimnej wojnie), „Waijiao xueyuan xuebao" 2002, nr 3.

Gao Fei, *Cong taoguang yanghui dao heping queqi ping Zhongguo waijiao de zhengce tiaozheng* (Od taoguang yanghui do pokojowego wzrastania. Oceny dostosowania chińskiej polityki zagranicznej), „Taiping yang yanjiu" 2006, nr 1.

Gao Haikuang, *Zhongguo minjian waijiao zouxiang xin de lishi jieduan* (Nowy historyczny okres w chińskiej dyplomacji publiczno-ludowej), „Waijiao xueyuan xuebao" 1999, nr 4.

Gao Zugui, *What Strategic Outlook Holds for America in Iraq?*, „Contemporary International Relations" 2006, no. 3.

Gautam Navlakha, *National Security: Prisoners of Rhetoric*, „Economic and Political Weekly" 2003, vol. 38, no. 24.

Gawlikowski K., *Ideologia KPCh a klasyczna filozofia chińska. Przyczyny żywotności klasycznej filozofii chińskiej*, „Studia Filozoficzne" 1973, nr 3.

Gawlikowski K., *Jednostka i władza w cywilizacji wschodnioazjatyckiej*, [w:] *Korea. Doświadczenia i perspektywy*, red. K. Gawlikowski, E. Potocka, Wydawnictwo Adam Marszałek, bmw., bdw.

Gawlikowski K., *O sztuce wojny mistrza Sun i Reguły wojowania mistrza Sun*, „Azja–Pacyfik" 1998, nr 1.

Glaser B. S., Medeiros E. S., *The Changing Ecology of Foreign Policy-Making in China: The Ascension and Demise of the Theory of „Peaceful Rise"*, „The China Quarterly" 2007, vol. 190.

Goldstein A., *The Diplomatic Face of China's Grand Strategy; A Rising Power's Emerging Choice*, „The China Quarterly" 2001, vol. 168.

Gu Dexin, *U.S.−Iraq War and China's National Security*, „Contemporary International Relations" 2004, nr 4.

Guan Ke, *Waijiaobu jizhe zhaodaihui zhong de yuyan hanhu yanjiu* (Badania „mętnego" języka podczas konferencji prasowych MSZ), „Dangdai jiaoyu lilun yushixian" 2009, nr 6.

Guo Jing'an, *Shilun lengzhan hou de nanbei guanxi* (O relacjach Południe−Północ po zimnej wojnie), „Guoji wenti yanjiu" 1996, nr 4.

Guo Jingfang, *Bu ping fan de yi nian. 1997 nian guoji xingshi yu Zhongguo waijiao wuxu hui* (Niespokojny rok. Debaty wokół sytuacji międzynarodowej i chińskiej dyplomacji w 1997 roku), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 1.

Guo Shuyong, *Jiangou zhuyi de „gongtongti heping lun"* (Konstruktywistyczna „teoria wspólnego pokoju"), „Ouzhou" 2002, nr 12.

Guzzini S., *The Concept of Power: A Constructivist Analysis*, „Millennium: Journal of International Studies" 2005, vol. 33, no. 3.

He Jihai, *Buzhan er qu ren zhi bing, shanzhi shan ye. „Sanshiliu ji" zai Chibizhizhan zhong de yun yong* (Zastosowanie „36 forteli" w bitwie o Czerwony Klif pod Chibi w Hangzhou, 208 p.n.e.) „Keshu wenhui" 2011, nr 6.

Heer P., *A House United: Beijing's View of Washington*, „Foreign Affairs" 2000, vol. 79, no. 4.

Hong Jinhao, *Wangluo yulun yu Zhongguo de waijiao juece* (Internetowa opinia publiczna i proces decyzyjny chińskiej polityki zagranicznej), [w:] *Zhongguo Wajiao juece, kaifang yu duoyuan de shehui yinsu fenxi* (Proces decyzyjny polityki zagranicznej Chin − analiza otwarcia i różnorodności wpływu społeczeństwa), red. Hao Yufan, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2007.

Hongyi Harry Lai, *Behind China's World Trade Organization Agreement with the USA*, „Third World Quarterly" 2001, vol. 22, no. 2.

Hopf T., *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*, „International Security" 1998, vol. 23, no. 1.

Hopkin J., *Metody porównawcze*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Hu Angang, *Tan Zhongguo Jueqi* (O pokojowym wzrastaniu Chin), [w:] *Hu Angang yu shijie duihua* (Hu Anganga rozmowy ze światem), Zhongguo chuban jituan, Beijing 2010.

Hu Angang, Xiong Yizhi, *Zhishi fazhan zhalue* (Strategia rozwoju wiedzy), [w:] *Zhongguo dazhanlue* (Wielka strategia Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2003.

Hu Angang, *Zhongguo danqian jingji xingshi yu honguan diaokong zhence* (Sytuacja gospodarcza Chin i makroekonomiczna polityka kontroli), [w:] *Zhongguo zhanlue gouxiang* (Koncepcje strategii Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2002.

Hu Angang, *Zhongguo gaige zhong suo mianlin de renlei fazhang de zhongda tiaozhan* (Wielkie wyzwania rozwoju ludzkości, przed którymi stanęły Chiny w okresie reform), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2000.

Hu Angang, *Zhongguo jingji fazhan qinjing* (Przyszłość rozwoju ekonomicznego Chin), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2000.

Hu Angang, *Zhongguo jueqi de guonei tiaozhan* (Wewnętrzne wyzwania wzrastania dla rozwoju Chin), [w:] *Zhongguo: daguo jueqi* (Chiny: wzrost mocarstwa), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2004.

Hu Jian, *„Zhongguo zeren" yu heping fazhan daolu* (Odpowiedzialne Chiny i droga pokojowego rozwoju), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 7.

Hu Shichun, *Kesuowo zhanzheng de shida yingxiang* (10 wpływów wojny w Kosowie), „Guoji zhanwang" 1999, nr 15.

Hu Yun, *Zhuang Zi de yushuo yu Zhonggguo yuyan de jiangou* (Język w filozofii Zhuang zi i konstrukcja języka chińskiego), „Zhejiang shifan daxue xuebao (Shehui kexue ban)" 2010, nr 2.

Hu Zuliu, *Xin qian liming zhong de Zhongguo* (Chiny w nowym millenium), [w:] *Zhongguo zouxiang* (Kierunki rozwoju Chin), red. Hu Angang, Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2000.

Huang Su'an, Zhen Bingxi, *Shijie jingji xin shiqi jijiang daolai* (Nadchodzący nowy okres gospodarki światowej), „Guoji wenti yanjiu" 1991, nr 1.

Hui Wu, *The Enthymeme Examined from the Chinese Value System*, [w:] *Rhetoric, Cultural Studies, and Literacy: Selected Papers from the 1994 Conference of the Rhetoric Society of America,* Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah 1997.

Jenssen J. V., *Teaching East Asian Rhetoric*, „Rhetoric Society Quarterly" 1987, vol. 17, no. 2.

Ji Fengyuan, *Linguistic engineering in Mao's China: The Case of English Language Teaching*, „New Zealand Journal of Asian Studies" 2004, no. 6.

Jia Qingguo, *Quanmian keguan de fenxi he panduan Zhongguo de guojia liyi – ping Yan Xuetong zhu „Zhongguo guojia liyi fenxi"*(Całościowa i obiektywna analiza i ocena chińskiego interesu

narodowego − ocena pracy Yan Xuetonga „Analiza interesu narodowego Chin"), „Taipingyang xuebao" 1997, nr 3.

Jiang Xiyuan, *Cong tianxia zhuyi dao hexie shijie Zhongguo waijiao zhexue xuanze jiqi shixian yiyi* (Od tianxia do harmonijnego świata. Wybory i praktyczne znaczenie chińskiej filozofii w polityce zagranicznej), „Waijiao pinglun" 2007, nr 47−50.

Jianglong Wang, *Research on Chinese Communication Campaigns: A Historical Review*, [w:] *Chinese Communication Theory and Research: Reflections, New Frontiers, and New Directions*, eds. Wenshan Jia, Xing Lu , D. R. Heisey, Ablex Publishing, Westport 2002.

Jin Canrong, *A Responce to Ted Osius: Policy Legacy and Political Context in U.S.*, „Asian Affairs" 2001, no. 3.

Jin Canrong, *G-20 de yuanqi yu qianjing* (Korzenie i przyszłość G-20), „Xiandai guoji guanxi" 2009, nr 11.

Jing-dong Yuan, *Sino-Russian confidence − building measures: a preliminary analysis*, „Asian Perspective" 1998, vol. 22, no. 1.

Joffe E., *Party−Army Relations in China: Retrospect*, „The China Quarterly" 1996, vol. 146.

John P., *Metody ilościowe*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Keohane R. O., Nye J. S., *Power and Interdependence in the Information Age*, „Foreign Affairs" 1998, vol. 77, no. 5.

Kerr P., *How the Other Four Parties View the Six-party Talks*, „Arms Control Today" 2004, no. 5.

Kirkpatrick A., *China's First Systematic Account of Rhetoric: An Introduction to Chen Kui's „Wenze"*, „Rhetorica" 2005, no. 2.

Kraus R., *China in 2003: From SARS to Spaceships*, „Asian Survey" 2004, vol. 44, no. 1.

Kucz A., *Retoryka i oratorstwo w starożytności*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Kukułka J., *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2001.

Leo Chao, *The U.S. Factor in Jiang Zemin's Decision to Crack Down on Falun Gong*, „Chinascope" 2005, no. 2.

Levin S., Sidanius J., Rabinowitz J. L., Federico Ch., *Ethnic Identity, Legitimizing Ideologies, and Social Status: A Matter of Ideological Asymmetry*, „Political Psychology" 1998, vol. 19, no. 2.

Lewis J. W., Xue Litai, *Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success*, „The China Quarterly" 2003, vol. 176.

Li Lianjiang, O'Brien K. J., *Protest Leadership in Rural China*, „The China Quarterly" 2008, vol. 193.

Li Mingfang, *Guanyu Zhongguo xiuci xue shi de fenxi* (O okresach w badaniach nad retoryką w Chinach), „Yangzhou daxue xuebao" 2005, nr 6.

Li Mingjian, *China Debates Soft-Power*, „Chinese Journal of International Politics" 2008, vol. 2.

Li Peilin, Li Wei, *2008 nian Zhongguo minsheng wenti diaocha baogao* (Raport o problemach codziennych społeczeństwa chińskiego), [w:] *2009 nian Zhongguo shehui xingshi fenxi yu yuce* (Sytucja społeczeństwa chińskiego. Analizy i prognozy), red. Ru Xin, Lu Xueli, Li Peilin, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2008.

Li Shaojun, *Lun zhanlue guannian de qiyuan* (O podstawach myśli strategicznej), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2002, nr 7.

Li Shisheng, *Guanyu guoji guanxi xue jianshe jige wenti* (Kilka uwag na temat konstrukcji studiów międzynarodowych), „Waijiao xueyuan xuebao" 1996, nr 3.

Li Shixaing, *Guojia liyi, jieji liyi yu quanrenlei liyi zai guoji guanxi zhong de zuoyong wenti* (Problem wykorzystania ingresu narodowego, klasowego i uniwersalnego w stosunkach międzynarodowych),„Guoji zhengzhi yanjiu" 1989, nr 1.

Li Shouyuan, *„Lengzhan siwei" yu lengzhan hou Meiguo de dui Hua zhengce* (Myślenie zimnowojenne oraz amerykańska polityka wobec Chin), „Waijiao xueyuan xuebao" 1996, nr 3.

Li Yihu, *Kesuowo zhanzheng suo dailai de guoji zhengzhi sikao* (Refleksje na temat międzynarodowego systemu politycznego po wojnie w Kosowie), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1999, nr 7.

Li Ying, *Cong Kesuowo zhanzheng kan Meiguo baquan zhuyi de shizhi* (Istota hegemonizmu USA w perspektywie wojny w Kosowie), „Zhongyang shehuizhuyi xueyuan xuebao" 1999, nr 8/9.

Linchuan Qin J., *Interpreting the Dengist Rhetoric of Building Socialism with Chinese characteristic*, [w:] *Chinese perspective on rhetoric and communication*, Ablex Publishing Co. Stamford, Connecticut 2000.

Little D., *Morality and National Security*, [w:], *Morality and Foreign Policy: Realpolitik Revisited*, eds. K. M. Jensen, E. P. Faulkner, United States Institute of Peace, Washington D. C., 1991.

Liu Jianfei, *„Zhongguo zeren lun" kaoyan heping fazhan* (Teoria odpowiedzialnych Chin testuje drogę pokojowego rozwoju), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 4.

Liu Jie, *Hexie shijie goujian zhong de fazhan quan wenti* (Problem prawa do rozwoju w harmonijnym świecie), [w:] *Quanqiu jinrong weiji xia de guoji zhuxiu* (Międzynarodowy ład po globalnym kryzysie finansowym), Shishi chubanshe, Beijing 2009.

Liu Junbo, *Diplomatic Breakthrough in the Nuclear Dilemma*, „China International Studies" 2010, no. 1.

Liu Shan, *Zouxiang Xin Shiji de jingji anquan tiaozhan* (Wyzwania bezpieczeństwa gospodarczego w XXI wieku), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 4.

Liu Tongfeng, *Zhongguo moshi he jiefang sixiang* (Chiński model i wyzwalanie nowych idei), „Lilun tantao" 2010, nr 3.

Liu Wenzong, *Baquanzhuyi de zhuolie biaoxian* (Niezdarne manifestacje hegemonizmu), „Waijiao xueyuan xuebao" 1995, nr 2.

Liu Xiaojun, *Waijiao yongyu de yuyong celue* (Taktyki wykorzystania języka dyplomacji), „Jinri keyuan" 2010, nr 10.

Liu Xinghua, *Guoji daoyi yu Zhongguo waijiao* (Międzynarodowa moralność i dyplomacja Chin), „Waijiao pinglun" 2007, nr 96.

Liu Yi, *Cong „heping jueqi" dao „heping fazhan". Zhongguo heping guoji xingxiang de goujian* (Od „pokojowego wzrastania" do „pokojowego rozwoju". Kreowanie międzynarodowego, pokojowego wizerunku Chin), „Huxiang luntan" 2006, nr 2.

Liu Yongtao, *Guifang, rentong he Zhong Mei anquan hezuo qianjing* (Normy, tożsamości i przyszłość chińsko-amerykańskiej współpracy w zakresie bezpieczeństwa), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1999, nr 1.

Liu Yongtao, *Xifang xin xianshi zhuyi lilun yu jiangou zhuyi pi ping* (Teoria zachodniego neorealizmu i krytyka konstruktywistyczna), „Shijie jingji yu zhengzhi" 1998, nr 8.

Lodge G. J., *Rhetoric and Reality: Corporate America's Perceptions of Southeast Asia, 1950−1961*, „The Business History Review" 1994, vol. 68, no. 3.

Lu Ming Mao, *Individualism or Personhood: A Battle of Locution or Rhetoric?*, [w:] *Rhetoric, Cultural Studies, and Literacy: Selected Papers from the 1994 Conference of the Rhetoric Society of America*, ed. J. F. Reynolds, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale 1995.

Lu Qichang, *Cong Beiyue baoxing kand Meiguo de anquan zhanlue* (Amerykańska strategia bezpieczeństwa z perspektywy brutalnej akcji NATO), „Xiandai guoji guanxi" 1999, nr 6.

Lu Shiwei, *Mei yuan baquan diwei yu Yilake zhanzheng* (Wojna w Iraku i hegemonia dolara amerykańskiego), „Waijiao xueyuan xuebao" 2003, nr 3.

Lu Xueyi, *Tiaozhang chenggui guanxi, jiejie hao nongcun, nongming wenti*, [w:] *2005 nian: Zhongguo shehui xingshi fenxi yu yuce* (Błękitna Księga, Rok 2005: Analiza i prognoza rozwoju społeczeństwa chińskiego), red. Ru Xin, Lu Xueyi, Li Peilin, Shehui kexue chubanshe, Beijing 2004.

Luo Yuan, *„Xiuci xue fafan" yu Zhongguo xiuci xue yanjiu de zhuanxing* („Wprowadzenie do studiów retoryki" i nowe postrzeganie badań nad studiami retoryki w Chinach), „Zhong nan daxue xuebao" 2009, nr 5.

Lynch D., *Rising China and Asian Democratization: Socialization to „Global Culture" in the Political Transformations of Thailand, China, and Taiwan*, Stanford University Press, Stanford 2006.

Ma Li, *Yuyong yuanze yu waijiao xiuci* (Zasady użycia języka i retoryka dyplomacji), „Beijing di er waiguo yu daxue xuebao" 2003, nr 4.

Mahoney J. G., *On the Way to Harmony: Marxism, Confucianism and Hu Jintao's Hexie Concept*, [w:] *China in Search of a Harmonious Society*, eds. Sujian Guo, Baogang Guo, Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York 2008.

Mattern J. B., *The Power Politics of Identity*, „European Journal of International Relations" 2001, no. 3.

McCready D. M., *Learning from Sun Tzu*, „Military Review" 2003, no. 3.

McVadon E. A., *China's Goals and Strategies for the Korean Peninsula, Planning for a Peaceful Korea*, [w:] *Planning for the Peaceful Korea*, ed. H. D. Sokolski, Strategic Studies Institute, Carlisle Barracks, 2001.

Medeiros E., Fravel M., *China's New Diplomacy*, „Foreign Affairs" 2003, no. 6.

Mei-Ching Ng R., *The influence of Confucianism on Chinese conceptions of power, authority and the rule of law*, [w:] *Chinese Perspective on Rhetoric and Communication*, Ablex Publishing Co. Stamford, Connecticut 2000.

Men Honghua, *Yali, renshi yu guojia xingxiang − guanu zhongguo cantu guoji zhidu zhanlue de lishi jieyin*, [w:] *Zhongguo waijiao, zhongguo xuezhe kanshijie* (Chińska dyplomacja – chińscy naukowcy obserwują świat), vol. 4, red. Niu Jun, Xin shiji chubanshe, Beijing 2007.

Men Honghua, *Zhong Feiteng, Zhongguo haiwai liyi yanjiu de licheng, xuanzhuang he qianzhang* (Historia, teraźniejszość i przyszłość badań interesów zewnętrznych Chin), „Waijiao pinglun" 2009, nr 5.

Men Honghua, *Zhongguo Guoji zhanlue sixiang de chuanxing* (Innowacje międzynarodowego strategicznego myślenia Chin), „Guoji pinglun" 2006, nr 87.

Men Honghua, *Zhongguo guoji zhanlue yanjiu de yicheng yu fangfa* (Metoda i agenda badań strategii międzynarodowej Chin), „Shuxue yu yanjiu" 2009, nr 2.

Men Honghua, *Zhongguo ruan liliang pingu baogao (shang)* (Krytyczna ewaluacja miękkiej siły Chin – część pierwsza), „Guoji guancha" 2007, nr 2.

Mierzejewski D., *Idealism under Pressure: China's Foreign Policy Principles and the Korean Peninsula Crisis*, „China: An International Journal" 2011, no. 9.

Mierzejewski D., *'Not to Oppose but to Rethink'. The New Left Discourse on the Chinese Reforms*, „Journal of Contemporary Eastern Asia" 2009, vol. 8, no. 1.

Miller H. L., *The 10th National People's Congress and China Leadership Transition*, „China Leadership Monitor" 2003, no. 7.

Mo Xiaohong, *Xunzi de zhengming luoji sixiang jiqi qishi* (Logika i odkrywczość myśli „zhengming" u Xunzi), „Fuling shifan xueyuan xuebao" 2004, nr 2.

Mohe zhong de jiangou. Zhongguo yu guoji zizhu guanxi de duo shijiao toushi (Konstrukcja w sprzeczności. Wielostronne obserwacje o relacjach Chin z organizacjami międzynarodowymi), red. Wang Yizhou, Zhongguo fazhan chubanshe, Beijing 2003.

Moller K., *Polityka bezpieczeństwa i rola wojska w aspekcie międzynarodowym*, [w:] *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978−2000*, red. K. Tomala, Wydawnictwo „Trio", Insytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2001.

Mora F. O., Wiktorowicz Q., *Economic Reform and the Military: China, Cuba, and Syria in Comparative Perspective*, 2003 meeting of the Latin-American Studies Association.

Mulvenon J., Bickford T. J., *The PLA and the Telecomunication industry in China*, [w:] *The People's Liberation Army in the Information Age*, eds. J. C. Mulvenon, R. H. Yang, Rand, Santa Monica 1999.

Murzicz P., *Pojęcie episteme we wczesnych pismach Michela Foucaulta i pytanie o jej aktualność*, [w:] *Foucault, Deleuze, Derrida. Festiwal filozofii*, t. 3, red. B. Banasiak, K. M. Jakseder, A. Kucner, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.

Nei Jiang, *"Xiuci liji cheng" xinjie* (Nowe interpretacje „Retoryka tworzy uczciwość, prawdę"), „Neijiang shifan xueyuan xuebao" 2004, nr 1.

Niu Haibin, *„Zhongguo zeren lun" xi lun* (Analiza teorii odpowiedzialnych Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2007, nr 3.

Niu Jun, *Lun Zhonghua Renmin Gonghe Guo dui wai guanxi zhi jingxian* (O linii Chińskiej Republiki Ludowej w relacjach międzynarodowych), „Guoji pinglun" 2010, nr 3.

Nola M. Sleevi, *Applying the Principles of War*, „Military Review" 1998, no. 3.

Nowak P., *Retoryka a propaganda polityczna*, [w:] *Retoryka*, red. M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, P. Wilczek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Onuf N., *Institutions, Intentions and International Relations*, „Review of International Studies" 2002, vol. 28, no. 2.

Orwell G., *Politics and the English Language*, [w:] *Critical Discourse Analysis: Critical Concept in Linguistic*, Routledge, London 2002.

Palan R., *A World of Their Making: An Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations* , „Review of International Studies" 2000, no. 4.

Pan Tongwen, *Bushi de shijie xin zhixu chutan* (Wstępne oceny nowego porządku świata prezydenta Busha), „Guoji wenti yanjiu" 1991, nr 4.

Pan Tongwen, *Zui huiguo Dayu yu Zhong Mei guanxi* (Klauzula największego uprzywilejowania i stosunki chińsko-amerykańskie), „Guoji wenti yanjiu" 1994, nr 4.

Pan Yaling, „*Wenming biaozhun" de huigui yu xifang daode baquan* (Powrót standardów cywilizacyjnych i moralna dominacja Zachodu), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2006, nr 3.

Pan Yiteng, Qiu Haifeng, *„Barong, bachi": shehui zhuyi hexie de daode suniu* (Kampania „barong, bachi" to odpowiedź na zapotrzebowanie socjalistycznego społeczeństwa harmonijnego), „Sixiang zhengzhi jiaoyu yanjiu" 2007, nr 1.

Pan Zhongqi, *Baquan de kunming „Meiguo baquan zhixia de heping" yu „xin diguo" lun de shenhua* (Problemy hegemonizmu. Mity teorii „zachowania pokoju pod hegemonią USA" i teorii „nowego imperializmu"), „Meiguo yanjiu" 2003, nr 3.

Pan Zhongqi, *US-Taiwan Policy of Strategic Ambiguity: A dilemma of deterrence*, „Journal of Contemporary China" 2003, vol. 12.

Pan Zhongying, *Jinrong weji yu guoji jinrong tixi gai* (Kryzys finansowy i reforma międzynarodowego systemu finansowego), „Guoji wenti yanjiu" 1998, nr 4.

Petras J., *China in the Context of Globalization*, „Journal of Contemporary Asia" 2000, nr 1.

Po Bingjiu, *„Liji"de hexie shijie sixiang* (Koncepcja harmonijnego świata w „Liji"), „Guoji zhengzhi kexue" 2008, no. 3.

President Clinton's Remarks on U.S-China Relations in the 21st Century, „Chinese-American Forum" 1998, no. 1.

Pu Xiaoyu, *Zhongguo yu guoji zhixun de zai sikao: yi zhong zhengzhi shehuixue de shijiao* (Ponowne refleksje o Chinach i ładzie międzynarodowym: spojrzenie polityczno-socjologiczne), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2010, nr 1.

Pye L. W., *China: erratic state, frustrated society*, „Foreign Affairs" 1990.

Qian Qichen, *9.11 Shijian hou de guoji xingshi he Zhong-Mei guanxi* (Sytuacja międzynarodowa i stosunki chińsko-amerykańskie po 11 września), „Waijiao xueyuan xuebao" 2002, nr 3.

Qian Qichen, *Yilake zhanzheng yu Meiguo* (Wojna w Iraku i Stany Zjednoczone), „Waijiao xueyuan xuebao" 2003, nr 4.

Qin Chaoying, *Lun guojia liyi − shencun yu fazhan xiqiu* (O interesie narodowym − konieczność przetrwania i rozwoju), „Zhanlue yu guanli" 1998, nr 6.

Qin Yaqing, *Guoji zhidu yu guoji hezuo fasi xin ziyou zhidu zhuyi* (Neoliberalne refleksje na temat systemu międzynarodowego i międzynarodowej współpracy), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 1.

Qin Yaqing, *Guojia shenfen, zhanlue wenhua yu anquan liyu – guanyu Zhongguo yu guoji shehui guanxi de san ge jieshe* (Tożsamość państwa, strategiczna kultura i interesy bezpieczeństwa − o trzech hipotezach relacji Chin ze społecznością międzynarodową), [w:] Qin Yaqing, *Quanli, zhidu, wenhua. Guoji guanxi lilun yu fanfa yanjiu wenti* (Zbiór materiałów na temat siły, systemu i kultury w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), Beijing daxue chubanshe, Beijing 2010.

Qin Yaqing, *Zhongguo guoji guanxi lilun yanjiu de jinbu yu wenti* (Postępy i problemy w chińskich badaniach nad stosunkami międzynarodowymi), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2008, nr 11.

Qin Yaqing, Zhu Liqun, *Qin Guojizhuyi yu Zhongguo waijiao* (Nowy internacjonalizm i dyplomacja Chin), [w:] *Zhongguo xuezhe lun qianqiu hua yu zizhu* (Chińscy badacze o globalizacji i samorządzeniu), red. Yu Keping, Arif Dirlik, Chongqing chubanshe, Chongqing 2008.

Ren Xiao, *Liufang huitan yu Dongya duobian anquan jizhi de kenengxing* (Możliwości stworzenia wielostronnego mechanizmu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej i rozmowy sześciostronne), „Guoji wenti yanjiu" 2005, nr 1.

Rosen S., *Contemporary Chinese Youth and the State*, „The Journal of Asian Studies" 2009, no. 2.

Rowiński J., *Chiny wobec wydarzeń 11 września 2001 r.: wyzwania, zagrożenia, szanse i opcje*, [w:] *Chiny. Rozwój państwa i społeczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. K. Tomala, K. Gawlikowski, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo „Trio", Warszawa 2002.

Rowiński J., *Chiny: nowa potęga globalna? Cień świetności i lat poniżenia*, [w:] *Dokąd zmierza świat?*, red. A. D. Rotfeld, PISM, Warszawa 2008.

Rowiński J., *Ośrodki badań polityki światowej i stosunków międzynarodowych w Chińskiej Republice Ludowej*, „Stosunki Międzynarodowe" 2002, nr 1−2.

Ruggie J. G., *What Makes the World Hang Together? Neo-utilitarianism and the Social Constructivist Challenge*, „International Organization" 1998, no. 4.

Rychłowski B., *Stosunki Chiny−Rosja w okresie transformacji*, [w:] *Rosja−Chiny. Dwa modele transformacji*, red. K. Gawlikowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.

Sanders R., Yang Chen, *Crossing the River and feeling which stones? China's transition to the „New economy"*, [w:] *Globalization, Competition and growth of China*, ed. Jian Chen, Shujie Yao, Routledge, Oxon, New York 2006.

Schram S. R., *Mao Tse-tung and the Theory of the Permanent Revolution*, „The China Quarterly" 1971, nr 46.

Scobell A., *China's Evolving Civil−Military Relations: Creeping Guojiahua*, „Armed Forces and Society" 2005, no. 31.

Segal G., *China's Changing Shape*, „Foreign Affairs" 1994, vol. 73, no. 3.

Shambaugh D., *China's „Quiet Diplomacy": The International Department of the Chinese Communist Party*, „China: An International Journal" 2007, no. 1.

Shambaugh D., *China's Propaganda System: Institutions, Processes and Efficacy*, „The China Journal" 2007, no. 57.

Shen Zhixun, *Lengzhan hou Yatai diqu zhuyao guojia de zhanlue quxiang* (Kierunki strategiczne głównych państw azjatyckich po zimnej wojnie), [w:] *Mianxiang ershiyi shiji de Zhongguo zhoubian xingshi* (Sytuacja w otoczeniu Chin w XXI wieku), red. Yue Jundu, Lu Zhongwei, Shishi chubanshe, Beijing 1995.

Shi Yinhong, *Guanyu „Zhonghua minzu de weida fuxing"* (O „wielkim odrodzeniu narodu chińskiego"), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2005, nr 12.

Shi Yinhong, *Guojia dazhanlue lilun yu Zhongguo de dazhanlve shixian* (Teoria wielkiej strategii państwa i praktyka wielkiej strategii Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2004, nr 3.

Shuang Mu, *19 shiji zhongqu Ouzhou guoji guanxi tixi yu Dong fang de zhuangji* (System stosunków międzynarodowych w Europie w połowie XIX wieku i Azja Wschodnia), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 3.

Song Hong, *Zhongguo yu WTO: yige xianghu xuexi shiying he cuijin de guocheng* (Chiny i WTO: Proces wspólnej nauki, adaptacji i promocji), [w:] *Mohezhong de jiangou. Zhongguo yu guoji zizhu guanxi de duo shijiao toushi* (Konstrukcja w sprzeczności. Wielostronne obserwacje o relacjach Chin z organizacjami międzynarodowymi), red. Wang Yizhou, Zhongguo fazhan chubanshe, Beijing 2003.

Song Wei, G*uoji jinrong weiji yu Meiguo de danji diwei* (Międzynarodowy kryzys finansowy i unilateralna pozycja Stanów Zjednoczonych), [w:] *Guoji jinrong weiji, Meiguo baquan yu Dong Ya jingji hezuo* (Międzynarodowy kryzys finansowy, hegemonia Stanów Zjednoczonych i współpraca gospodarcza w Azji Wschodniej), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010.

Song Xiaofeng, *Shixi Zhongguo heping jueqi de ruan quanli yinsu* (Analiza praktyczna miękkiej siły w polityce pokojowego wzrastania Chin), „Guangdong xingzheng xueyuan xuebao" 2005, nr 3.

Song Yimei, *Zhong-E, Mei-E, Zhong-Mei guanxi yiji sanzhe jian de xianhu zuoyong* (Stosunki Chiny−Rosja, USA−Rosja, Chiny−USA oraz relacje w trójkącie),„Guoji wenti yanjiu" 1997, nr 3.

Sterling-Folker J., *Realism and the Constructivist Challenge: Rejecting, Reconstructing, or Rereading*, „International Studies Review" 2002, vol. 4, no. 1.

Su Changhe, *Lun Zhongguo haiwai liyi* (O chińskich interesach zagranicznych), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 8.

Su Changhe, *Zhongguo waijiao nengli fenxi* (Analiza możliwości dyplomacji Chin), „Waijiao pinglun" 2008, nr 104, s. 7−10.

Su Changhe, *Zhongguo yingai ruhe shengchang ziji de yuyanquan?* (Jak Chiny powinny tworzyć siłę perswazji?) „Nanfang chuang" 2010, nr 5.

Su Hao, *Yi „Sange daibiao" zhongyao sixiang zhidao kaichuang Zhongguo waijiao xin jimian* (Ważna myśl teorii trzech reprezentacji" jako istotny drogowskaz dla nowej sytuacji dyplomacji Chin), „Waijiao xueyuan xuebao" 2003, nr 4.

Su Hao, *Zhong Mei guanxi zonglun* (Ogólnie o stosunkach Chiny−USA), „Waijiao xueyuan xuebao" 1996, nr 2.

Su Ru, *Sino-U.S. Cooperation in North Korea Nuclear Issue*, „Contemporary International Relations" 2010, no. 1.

Suisheng Zhao, *Chinese Intellectuals' Quest for National Greatness and Nationalistic Writing in the 1990s*, „The China Quarterly" 1997, vol. 152.

Sun Jiandong, *Lengzhan hou de quanqiu: yituhua haishi fensanhua – dui xianghu yicun de zai sikao* (Świat po zimnej wojnie: ponowne refleksje o teorii współzależności, „Guoji zhengzhi yanjiu" 1996, nr 1.

Sun Jisheng, *Yuyan, shenfen yu guojizhixu: hou jiangou zhuyi lilun yanjiu* (Język, tożsamość i system międzynarodowy: badania teorii postkonstruktywistycznej), [w:] *Waijiao Xueyuan 2007 nian kexue zhoulun wenji* (Materiały naukowe Instytutu Dyplomatycznego − Rocznik 2007), red. Zhao Jinjun, Gao Fei, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2008.

Sun Xianghua, *Zhongguo xinwaijiao: yi ge lingdao li de jieshi moshi* (Nowa dyplomacja Chin: model wyjaśniający oddziaływanie przywódcy), „Waijiao pinglun" 2010, nr 2.

Tan Chaokun, *Xian Qin rujia xiuci sixiang tanxi* (Analiza myśli retorycznej konfucjańskich szkół preqinowskich), „Renmin daxue xuebao" 1998, nr 3.

Tang Yao, *Lun Zhongguo gudai zhanzheng guan de shenzhan sixiang* (O koncepcji ostrożnej wojny w poglądach na wojnę starożytnych Chin), „Fazhi yu shehuo" 2012, nr 6.

Tollefson J. W., *Critical Theory in Language Policy*, [w:] *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*, ed. T. Ricento, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Victoria 2007.

Toming Jun Liu, *Restless Chinese Nationalist Currents in the 1980s and the 1990s: A Comparative Reading of River Elegy and China Can Say No*, [w:] *Chinese Nationalism in Perspective, Historical and Recent Cases*, eds. C. X. G. Wei i Xiaoyuan Liu, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London 2001.

Townsend J., *Chinese Nationalism*, „The Australian Journal of Chinese Affairs" 1992, no. 27.

Wang Cungang, *Dangnian Zhongguo de waijiao zhence: shei zai zhiding? Shei zai yingxiang? − qiyi guonei xinwei ti de shijiao* (Obecna chińska polityka zagraniczna: Kto ją tworzy? Kto ma wpływ? − perspektywa instytucji wewnętrznych), „Waijiao pinglun" 2012, nr 2.

Wang Deming, *Kesuowo zhanzhen hou de guoji xingshi fazhan de quxiang* (Kierunki rozwoju sytuacji międzynarodowej po wojnie w Kosowie), „Fazhan luntan" 1999, nr 12.

Wang Fuchun, *Kesuowo zhanzheng yu Zhongguo waijiao zhanlue* (Wojna w Kosowie i chińska strategia dyplomatyczna), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1999, nr 4.

Wang Guoxing, Chen Qing, *G20 Jizhihua yu quanqiu jingji zhili gaige* (Instytucjonalizacja G-20 i reforma globalnego systemu ekonomicznego), „Guoji jingji pinglun" 2010, nr 4.

Wang Hexing, *90 niandai shijie jingji de da qushi* (Wielkie trendy gospodarki światowej w latach 90.), „Guoji wenti yanjiu" 1993, nr 2.

Wang Hexing, *Shijie geji zhuanbian zhong san geshijie mianlin de tiaozhan* (Wyzwania stojące przed państwami Trzeciego Świata w zmieniającej się strukturze świata), „Guoji wenti yanjiu" 1993, nr 4.

Wang Jielei, *Guanyu dang he guojia xinxiang dui wai biaoshu de ruogan wenti* (O transmitowaniu image'u partii i państwa), „Beijing daxue xuebao (Zhexue shehuixue xueban)" 2008, nr 3.

Wang Jisi, *E'zhi haishi jiaowang. Ping lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce* (Powstrzymanie czy współpraca. Uwagi o polityce USA wobec Chin po zimnej wojnie), „Guoji wenti yanjiu" 1996, nr 1.

Wang Jisi, *Meiguo baquan de luoji* (Logika hegemonizmu amerykańskiego), „Meiguo yanjiu" 2003, nr 3.

Wang Jun, *Wangluo de minzu zhuyi, shimin shehui yu Zhongguo waijiao* (Internetowy nacjonalizm, społeczność miejska i chińska dyplomacja), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2010, nr 10.

Wang Kun, *Xunzi „zhengming" lilun sixiang de yuyanxue fenxi* (Analiza językowa teorii „zhengming" u Xunzi), „Zhou yi yanjiu" 2012, nr 3.

Wang Lei, *Kan Ruanshili shiyexia de Zhongguo jueqi* (Wzrastanie Chin z punktu widzenia *soft power*), „Shayang Shifan gaodeng zhuanke xuexiao xuebao" 2008, nr 4.

Wang Qizhou, *„Xiuci liji cheng" beyi tanwen* (Odkrywanie pierwotnego znaczenia „Retoryka buduje uczciwość"), „Wen, shi, zhi" 2009, nr 5.

Wang Rihua, *Kongzi zhuyi guojiguanxi yu Zhongguo waijiao* (Konfucjańska ideologia w stosunkach międzynarodowych i dyplomacja Chin), „Xiandai guoji guanxi" 2011, nr 3.

Wang Rihua, *Zhongguo chuantong de guojia jian xinren sixiang jiji qishi* (Tradycyjne chińskie koncepcje zaufania w relacjach między państwami), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 3.

Wang Shaoguang, *Guojia lingzheng yu Zhongguo heping jueqi* (Pokojowe wzrastanie Chin i dobre rządy państwa), [w:] *Zhongguo: daguo jueqi* (Chiny: wzrost mocarstwa), Zhejiang renmin chubanshe, Hangzhou 2004.

Wang Xue, *Zhang Zhi, Zhongguo Moshi de genben, Zhonghua de Makesi Zhuyi* (Podstawy chińskiego modelu i marksizm z chińską specyfiką), „Sixiang lilun yanjiu" 2009, nr 15.

Wang Ying, *Zhongguo huayu de yicheng shezhi xiaoguo yanjiu. Yi Zhongguo Waijiaobu Xinwen fayan ren weili* (Badania tworzenia agendy językowej Chin. Analiza konferencji prasowych chińskiego MSZ), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 2.

Wang Yizhou, *Guojia liyi zai sikao* (Ponowne rozważania o interesie narodowym), [w:] *Zhongguo xuezhe lun qianqiu hua yu zizhu* (Chińscy badacze o globalizacji i organizacjach międzynarodowych), red. Yu Keping, Arif Dirlik, Chongqing chubanshe, Chongqing 2008.

Wang Yizhou, *Qidong Zhongguo yu guoji zuzhi de duo weidu yanjiu* (Wielopłaszczyznowe podejścia badawcze do początkowych relacji Chin z organizacjami międzynarodowymi), [w:] *Mohe zhong de jiangou. Zhongguo yu guoji zizhu guanxi de duo shijiao toushi* (Konstrukcja w sprzeczności. Wielostronne obserwacje relacji Chin z organizacjami międzynarodowymi), red. Wang Yizhou, Zhongguo fazhan chubanshe, Beijing 2003.

Wang Yizhou, *Shimin shehui yu Zhongguo waijiao* (Społeczność miejska i chińska dyplomacja), „Zhongguo shehui kexue" 2000, nr 3.

Wang Yizhou, *Zhongguo heping jueqi de guonei jichu* (Wewnętrzne podstawy pokojowego wzrastania Chin), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005.

Wang Yizhou, *Zhongguo waijiao yinxiang yizi tanxu* (Analiza determinant chińskiej dyplomacji), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 9.

Wang Zhenhua, *Cong Kesuowo weiji he Beiyue zhanlue xin gainian kan Ouzhou mianlin de wenti* (Problemy stojące przed Europą w obliczu kryzysu kosowskiego oraz nowej strategii NATO), „Waijiao xueyuan xuebao" 1999, nr 3.

Wang Zhijun, *„Zhongguo moshi" jiju Shijie mingyun* (Chiński model i przeznaczenie świata), „Shehuizhuyi yanjiu" 2010, nr 3.

Ward H., *Teoria racjonalnego wyboru*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsch, G. Stoker, tłum. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Wei Song, *Guoji Jinrong Weiji yu Meiguo de danji diwei* (Międzynarodowy kryzys finansowy i amerykańska pozycja w stosunkach międzynarodowych), [w:] *Guoji Jirong weiji, Meiguo baquan yu Dongya jingji hezuo* (Międzynarodowy kryzys finansowy, amerykańska dyplomacja oraz współpraca gospodarcza w Azji Wschodniej), red. Liu Ji, Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2010.

Wei Zaijiang, *Cong waijiao yuyan kan yu yong hanhu* (Język dyplomatyczny i niejasności w użyciu języka), „Waiyu xuekan" 2006, nr 2.

Wendt A., *Constructing International Politics*, „International Security" 1995, vol. 20, no. 1.

Wendt A., Fearon J., *Rationalism vs. Constructivism, A Skeptical View*, [w:] *Handbook of International Relations*, eds. W. Carlsnaes, Th. Risse, B. A. Simmons, Sage, New York 2002.

Wesołowski Z., *Konfucjańskie podstawy porządku społecznego i zjawisko „twarzy"*, [w:] *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Wydawnictwo „Dialog", Warszawa 2011.

Whiting A. S., *Chinese Nationalism and Foreign Policy after Deng*, „The China Quarterly" 1995, vol. 142.

Wright T., *The China Democracy Party and the Politics of Protest in the 1980s−1990s*, „The China Quarterly" 2002, vol. 172.

Wu Liquan, *Lun „Wen ze" zai Zhongguo xiuci xue shishang de diwei* (O roli „Zasad pisania" w historii chińskich badań retoryki), „Anshang shifang daxue xuebao" 1994, nr 2.

Wu Xiaolin, *„Xiao zu zhengzhi" yanjiu: neihan, gongneng yu yanjiu zhanwang* (Badanie „Polityki grup": treść, funkcje i przedmiot badań), „Qiushi" 2009, nr 3.

Wu Yumin, *„Zhongguo moshi" jiedu xia shehuizhuyi de jianshou wenti* (Rozumienie chińskiego modelu w odniesieniu do problemów budowy socjalizmu), „Shehuizhuyi yanjiu" 2010, nr 5.

Xi Shexin, Wang Jun, *Liu Shaoqi guanyu zai xuanchuang gongzuo zhong yunyong kouhao de sixiang* (Liu Shaoqi o użyciu sloganów politycznych w pracy propagandowej), „Sixiang jiaoyu yanjiu" 2010, nr 12.

Xia Liping, *Meiguo guanyu weiji guanli de lilun yu shijian yi Zhong Mei guanxi weili* (Teoria i praktyka amerykańskiego zarządzania kryzysem w relacjach Chiny−Stany Zjednoczone), „Meiguo yanjiu" 2003, nr 2.

Xiang Jinhua, *Jiantan Kongzi xiuci yishu yu chengjiu* (O sztuce i zadaniach retoryki u Konfucjusza), „Xiuci xuexi" 2001, nr 6.

Xiao Gang, *„Sange daibiao" zhongyao sixiang dui Zhongguo waijiao zhanlue de dingwei* (Miejsce teorii „trzech reprezentacji" w strategii dyplomatycznej Chin), „Guangdong waiyu waimao daxue xuebao" 2003, nr 1.

Xie Yixian, *Cong minzu wenti kan „Kesuowo zhanzheng" de zui'e xingzhi* (Kryminalna natura wojny w Kosowie z punktu widzenia problemów narodowościowych), „Waijiao xueyuan xuebao" 1999, nr 3.

Xie Yixian, *Jianli guoji guanxi xue de ruogan gouxiang: guanyi guoji guanxi xue de duixiang, renwu, fangfa he neirong zhi wo jian* (Kilka koncepcji budowy studiów międzynarodowych: moje spojrzenie na obiekt, zadanie, metodę i treści badań stosunków międzynarodowych), „Shijie jingji yu zhengzhi neican" 1987, nr 9.

Xin Xiangyang, *Zhongguo moshi neihan tanxi* (Wyjaśnianie znaczenia chińskiego modelu), „Lilun tantao" 2010, nr 5.

Xing Guoxin, *Hu Jintao's Political Thinking and Legitimacy Building: A Post-Marxist Perspective*, „Asian Affairs" 2009, no. 4.

Xing Lu, *An Ideological/Cultural Analysis of Political Slogans in Communist China*, „Discourse Society" 1999, no. 10.

Xing Lu, D. Frank, *On the Study of Ancient Chinese Rhetoric/Bian*, „Western Journal of Communication" 1993, no. 57.

Xing Lu, *The Influence of Classical Chinese Rhetoric on Contemporary Chinese Political Communication and Social Relations*, [w:] *Chinese perspectives in rhetoric and communication*, ed. D. R. Heisey, New York 2000.

Xing Lu, *The influence of classical Chinese rhetoric on contemporary Chinese political communication and social relations*, [w:] *Chinese perspective on rhetoric and communication*, Ablex Publishing Co. Stamford, Connecticut 2000.

Xiong Guankai, *Dangqian guoji anquan xingshi de tedian* (Szczególne punkty współczesnej sytuacji międzynarodowej w aspekcie bezpieczeństwa), [w:] *Guoji Zhanlue yu xin jinshi biange* (Strategia międzynarodowa i zmiany w sprawach wojskowych), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003.

Xiong Guankai, *Jinru Xin Shiji de guoji zhanlue xingshi* (Strategiczna międzynarodowa sytuacja na początku XXI wieku), [w:] *Guoji Zhanlue yu xin jinshibiange* (Strategia międzynarodowa i zmiany w sprawach wojskowych), Qinghua daxue chubanshe, Beijing 2003.

Xiu Jian, *„Goujian hexie shijie" de lilun yu shijian* (Teoria i praktyka budowy harmonijnego świata), „Guoji wenti yanjiu" 2006, nr 4.

Xiu Keqian, *Lun Zhuang Zi de yuyan huaiyi lun* (O teorii sceptycznej języka Xunzego), „Xiandai Zhexue" 2006, nr 1.

Ya Tai diqu xingshi he Zhongguo mulin youhao zhengce (Sytuacja Azji i Pacyfiku i chińska polityka dobrosąsiedztwa), „Guoji wenti yanjiu" 1993, nr 4.

Yahuda M., *China's Foreign Relations: The Long March, Future Uncertain*, „The China Quarterly" 1999, vol. 159.

Yameng Liu, *To Capture the Essence of Chinese Rhetoric: An Anatomy of a Paradigm in Comparative Rhetoric*, „Rhetoric Review" 1996 , no. 2.

Yan Shunli, Dun Peng, *Zhonghua minzu wenhua renting zhexue fansi* (Filozoficzne refleksje na temat tożsamości kulturowej Chin), „Yinshan xuekan" 2009, nr 1.

Yan Weihu, *Mei-Yi zhanzheng dui wo guo anquan yingxiang* (Wpływ wojny amerykańsko-irackiej na bezpieczeństwo Chin), „Alaboshijie" 2004, nr 1.

Yan Xuetong, *Dui „heping jueqi" de liji* (Rozumienie „pokojowego wzrastania"), [w:] *Zhongguo jueqi jiji zhanlue* (Wzrastanie Chin i strategie), red. Yan Xuetong, Sun Xuefeng, Beijing daxue chubanshe, Beijing 2005.

Yan Xuetong, *Hexie shehui yu hexie shijie de zhengce guanxi* (Związki między harmonijnym społeczeństwem a harmonijnym światem), „Guoji zhengzhi yanjiu" 2006, nr 1.

Yan Xuetong, *Zhongguo Jueqi − guoji huangjing pinggu*, [w:] *Zhongguo Jueqi − guoji huangjing pinggu* (Wzrost Chin − krytyczna ocena środowiska międzynarodowego), red. Yan Xuetong, Tianjin renmin chubanshe, Tianjin 1998.

Yan Yanming, *Guoji Jinrong Weiji beijing xia de quanqiu jinrong zhili tixi zhonggou wenti yanjiu* (Problemy przetrwania globalnego systemu finansowego w cieniu międzynarodowego kryzysu finansowego), [w:] *Quanqiu zhili yu Zhongguo xuanze* (Rząd światowy i chińskie wybory),

Shishi chubanshe, Beijing 2010.
Yang Chuang, *Sulian guanyi guoji lilun de yanjiu duixiang jiqi dui guoji guanxi tixi de gouxiang* (Obiekt badań radzieckiej teorii stosunków międzynarodowych oraz koncepcje struktury międzynarodowej), „Shijie jingji yu zhengzhi neican" 1987, nr 9.
Yang D. L., *Leadership Transition and the Political Economy of Governance*, „Asian Survey" 2003, no. 43.
Yang Jiemian, *Hexie shijie linian yu Zhongguo guoji zhanlue fazhan* (Koncepcje pokojowego świata i rozwój strategii międzynarodowej Chin), „Guoji wenti yanjiu" 2009, nr 5.
Yang Jiemian, *The Concept of Harmonious World and the Development of China's International Strategy*, „China International Studies" 2009, nr 6.
Yang Sai, *Xunzi de zhengming xinlun* (Nowa teoria zhengming u Xunzi), „Hefei shifan xueyuan xuebao" 2008, nr 2.
Yao Xiaoping, *Guang zi yuyan guan lueshuo* (Strategia językowa Guangzi), „Yuyan yanjiu" 2005, nr 3
Ye Sanmei, *Deng Xiaoping yu Zhongguo heping jueqi fazhan daolu yanjiu qingkuang* (Podsumowanie badań na temat Deng Xiaopinga drogi pokojowego wzrastania i rozwoju Chin), „Chizhou xueyuan xuebao" 2008, nr 4.
Ye Zicheng, Wang Rihua, *Chuqiu zhanguo shiqi waijiao sixiang liupai* (Szkoły dyplomacji w okresie Wiosen i Jesieni), „Guoji zhengzhi kexue" 2006, nr 2.
Ye Zicheng, *Zhongguo waijiao de qiyuan, shilun Chunqiu shisji Zhou wangshi he zhuhouguo de xingzhi* (Korzenie chińskiej dyplomacji. Charakterystyka relacji rodu Zhou z państwami wasalnymi), „Guoji zhengzhi yanjiu" 2005, nr 1.
Yee L., Zhu Feng, *Chinese Perspective of the China Threat: Myth or Reality?*, [w:] *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, eds. H. Yee, I. Storey, Routledge Curzon, London, New York 2002.
Yilake zhanzheng hou daguo guanxi yu Zhong E guanxi yantaohui zongshu (Sprawozdanie z konferencji naukowej Stosunki między mocarstwami po wojnie w Iraku i stosunki Chiny−Rosja), „Waijiao xueyuan xuebao" 2004, nr 75.
Yin Jiwu, *Hexie shijie zhixu de keneng: shehui xinli de shijiao* (Możliwość harmonijnego systemu światowego: spojrzenie społeczno-psychologiczne), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2009, nr 5.
Yin Lu, *„Heping jueqi": Zhonghua fuxing de nei zai luoji he biyou zhilu*, („Pokojowe wzrastanie": logika wewnętrzna i jedyna droga renesansu Chin) „Shanghai shifan daxue xuebao" 2005, nr 5.
Yin Xiangyin, *Hanyu xiuci guan yu rujia wenhua* (Poglądy na retorykę języka chińskiego i kultura konfucjańska), „Bijie xueyuan xuebao" 2010, nr 3.
Yong Deng, *Conception of National Interest: Realpolitik, Liberal Dilemma and the Possibility of Change*, [w:] *In the eyes of the Dragon, China Views the World*, ed. Yong Deng, Fei-Ling Wang, Rowman and Littlefield, Lanham, Boulder, New York, 1999.
Yong Deng, *Hegemon on the Offensive: Chinese Perspectives on U.S. Global Strategy*, „Political Science Quarterly" 2001, no. 3.
You Guoli, *Barong, bachi wei gongmin jiben daode guifang de fengfu he fazhan* (Kampania barong, bachi wzbogaca i rozwija podstawowe normy moralne obywateli), „Lilun yuekan" 2006, nr 6.
Yu Chao, *Zhenhe gong gong waijiao − guojia xinxiang zhanlve goutong xinjiao* (Tworzenie dyplomacji publicznej − nowa rola strategii wizerunkowej państwa), „Guoji guancha" 2008, nr 1.
Yu Jianhua, Wu Kejia, *Kongshi zhuyi yu mingzu, zongjiao lunxi* (Analiza narodu, religii i terroryzmu), „Guoji Wenti Yanjiu" 2002, nr 3.
Yu Keping, *Guojia liyi yu zhengfu xingwei* (Interes narodowy i działania rządu), „Shehui kexue" 1992, nr 2.
Yu Li, Li Tao, *Zhongguo guojia jian daoyi sixiang tanben suyan* (Analiza podstaw chińskiej moralności między państwami), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2011, nr 3.

Yu Zhengliang, *Biandong zhong de guojia liyi yu guojia liyi guan* (Interes narodowy i pogląd na interes narodowy w zmieniającej się rzeczywistości), „Fudan xuebao" (Shehui kexue ban) 1994, nr 1.

Yuan Ming, *21shiji chu Dongbei Ya daguo guanxi* (Stosunki między mocarstwami w Azji Północno-Wschodniej na początku XXI wieku), „Guoji wenti yanjiu" 1996, nr 4.

Yuan Peng, *G-20 shidai yiyi yu xianshi qishi* (Znaczenie i praktyka czasów G-20), „Xiandai guoji guanxi" 2009, nr 11.

Yue Jundu, *Mianxiang ershiyi shiji de Zhong-Mei guanxi quxiang* (Kierunki relacji chińsko-amerykańskich w XXI wieku), [w:] *Mianxiang ershiyi shiji de Zhongguo zhoubian xingshi* (Sytuacja w otoczeniu Chin w XXI wieku), Shishi chubanshe, Beijing 1995.

Yumin Sheng, *Central−Provincial Relations at the CCP Central Committees*, „The China Quarterly" 2005, vol. 181.

Zenfuss M., *Constructivism in International Relations, Wendt, Onuf and Kratochwil*, [w:] *Constructing International Relations: the next Generation*, Sharp, New York 2001.

Zhang Bingwen, *Dang de zhengzhi kouhao: chuantong, biange yu qishi* (Slogany polityczne partii: tradycja, zmiany i nowości), „Lilun tansuo" 2007, nr 5.

Zhang Chuxiu, *Lun Jiang Zemin „he er bu tong" de waijiao linian* (O koncepcji polityki zagranicznej Jiang Zemina „jedności mimo różnic"), „Lilun jie" 2008, nr 12.

Zhang Feng, *Lengzhan hou de guoji jingji hezuo yu guojia zhuquan* (Suwerenność państwa i międzynarodowa współpraca gospodarcza po zimnej wojnie), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1997, nr 3.

Zhang Huiming, Zhang Liangliang, *„Ruanshi li" de jingji xiaoying fenxi* (Analiza ekonomicznej efektywności „soft power"), „Fudan xuebao (Shehui kexue chuban)" 2008, nr 4.

Zhang Ji, *Zhongguo wenhua anquan yu yizhi xingtai zhanlue* (Strategia bezpieczeństwa kulturowego i ideologicznego Chin), Renmin chubanshe, Beijing 2010.

Zhang Jiliang, *Guanyu jianshe Makesi zhuyi guojiguanxi xue de yixie chubu xiangfa* (Wstępne oceny tworzenia marksistowskiej szkoły stosunków międzynarodowych), „Shiejie jingji yu zhengzhi neican" 1987, nr 9.

Zhang Kun, *Guojia Xinxiang chuangbo de si da yuanze* (Cztery zasady transmitowania wizerunku państwa), „Guoji guancha" 2008, nr 1.

Zhang Lan, *Cong Kesuowo weiji kan dannian guoji anquan jizhi de quxiang* (Mechanizmy i kierunki bezpieczeństwa międzynarodowego z perspektywy kryzysu w Kosowie), „Xiandai guoji guanxi" 1999, nr 5.

Zhang Na, *Waijiao yuyan yuyong xianxiang yanjiu zongshu* (Fenomen badań nad dyplomatycznym użyciem języka), „Mudajiang daxue xuebao" 2011, nr 4.

Zhang Qingmin, *Zhongguo dui fazhanzhong guojia zhengce de buju* (Plan chińskiej polityki wobec państw rozwijających się), „Waijiao pinglun" 2006, nr 94.

Zhang Qiuqiang, *„Jiang Zemin Wenxuan" Chengyu diangu* (Klasyczne idiomy w „Wyborze pism Jiang Zemina"), Renmin chubanshe, Beijing 2007.

Zhang Senlin, Wu Shaoyu, *Guanyu jianli Zhongguo tese guoji guanxi lilun de jidian sikao* (Kilka refleksji na temat teorii stosunków międzynarodowych), „Sixiang zhengzhi jiaoyu yanjiu" 2005, nr 4.

Zhang Wenxiong, *Lun Kongzi de zhengming xueshuo* (O konfucjańskiej teorii zhengming), „Xibei shifan daxuebao" 1979, nr 3.

Zhang Wenzhong, *„Shuang he moshi" tui dong Zhongguo ruanshili de tisheng* (Model podwójnego pokoju" jako siła promowania chińskiego *soft power*), „Jiangsu daxue xuebao" 2007, nr 11.

Zhang Xiaomin, Luo Jianbo, *Zhongguo ruanshili pinggu yu fazhan lujing* (Rozwój i ewaluacja *soft power* Chin), „Guoji luntan" 2008, nr 5.

Zhang Yi, *13 yi zhihou Zhongguo renkou de xin tezheng* (Nowe cechy charakterystyczne ludności Chin po osiągnięciu 1,3 mld ludności), [w:] *2006 nian Zhongguo shehui fenxi yu yuce* (Błękitna księga społeczna. Analiza i prognoza sytuacji społeczeństwa w Chinach w 2006 r.), Shehui Kexue wenxuan chubanshe, Beijing 2006.

Zhang Yiting, *Kelindun de „dui Hua jiechu" zhengce jiqi bu wendingxing* (Niestabilność w chińskiej polityce Clintona), „Waijiao xueyuan xuebao" 1997, nr 1.

Zhang Zhizhou, *Zai jueqi beijing xia goujian Zhongguo waijiao zhexue* (Tworzenie filozofii chińskiej polityki zagranicznej w procesie wzrastania), „Guoji luntan" 2007, nr 1.

Zhao Dingxin, *An Angle on Nationalism in China Today: Attitudes among Beijing Students after Belgrade 1999*, „The China Quarterly" 2002, vol. 172.

Zhao Kuiying, *„Dao wu ke yan" yu „jing sheng xiang wai"− Zhuangzi yuyan zhexue jiqi dui yijing lun de yingxiang* („Dao jest nieokreślone" i „Granice tworzą świat zewnętrzny" − filozofia języka Zhuang Zi i jej wpływ na sztukę), „Shandong shifan daxue xuebao" 2007, nr 3.

Zhao Ping'an, Li Xuebao, Guo Yuan, *Lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce de diaozhan yu Zhong Mei guanxi de zouxiang* (Rewizja polityki USA wobec Chin po zimnej wojnie i przyszłe kierunki stosunków chińsko-amerykańskich), „Waijiao xueyuan xuebao" 1996, nr 3.

Zhao Pingan, Li Xuebao, *Guo Yuan, Lengzhan hou Meiguo dui Hua zhengce de tiaozhen yu Zhong Mei guanxi de zouxiang* (Dostosowanie amerykańskiej polityki wobec Chin po zimnej wojnie oraz kierunki rozwoju relacji bilateralnych), „Waijiao xueyuan xuebao" 1996, nr 3.

Zhao Ziyang, *For a lasting peace, increased friendly cooperation and co-prosperity*, „International Studies" 1985, no. 3.

Zheng Bijian, *China's „Peaceful Rise" to Great − Power Status*, „Foreign Affairs" 2005, vol. 84, no. 5.

Zheng Wang, *National Humiliation, History Education, and the Politics of Historical Memory: Patriotic Education Campaign in China*, „International Studies Quarterly" 2002, no. 52.

Zheng Yongnian, *Zhongguo jueqi de jiaoding sheng cong he er bu lai* (Wzrastanie Chin jest zrodzone z pokoju), [w:] *Daguo xinlu, Liushiliu Zhongwaixuezhe tan Zhongguo yu Shijie, Huangqiu Shibao, Guoji luntan qingxuan* (Mentalność mocarstwa. 66 chińskich i zagranicznych uczonych dyskutuje o Chinach i świecie), red. Wang Wen, Shishi chubanshe, Beijing 2007.

Zhengyuan Fu, *China's Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, C. M. E. Sharpe, Armonk, New York 1996.

Zhonggong Zhongyang dangxiao fuyuanzhang Liu Haipan zai yantaohui shang de jianghua (Wystąpienie konferencyjne wicerektora Centralnej Szkoły Partyjnej Liu Haipana), „Waijiao xueyuan xuebao" 1997, nr 3.

Zhongguo ruhe yingdui anquan xingshi mianlin de tianzhan (W jaki sposób Chiny odpowiedzą na wyzwania bezpieczeństwa), [w:] *Guoji zhanglue xingshi yu Zhongguo heping fazhan* (Strategiczna sytuacja międzynarodowa i chińska polityka pokoju i rozwoju), Shijie zhishi chubanshe, Beijing 2004.

Zhong-Han-Ri „Dong Ya fazhan moshi yu guojia jian hezuo"(Xueshu yantaohui lunwen), (Chiny−Korea Południowa−Japonia.„Model rozwoju Azji Wschodniej i współpraca między państwami" (Sprawozdanie z konferencji naukowej)), „Guoji zhengzhi yanjiu" 1997, nr 2.

Zhongmin Wu, *Urban unemployment in China: some stylized factors* [w:] *Globalization, Competition and growth of China*, eds. Jian Chen, Shujie Yao, Routledge, Oxon, New York 2006.

Zhou Guiyin, *Zhongguo guoji zhengzhi yanjiu zhong de yiti he wenti* (Problemy i tematy w chińskich badaniach nad polityką międzynarodową), „Shijie jingji yu zhengzhi" 2007, nr 4.

Zhou Lin, *Mianxiang shijie de Zhonnguo jingji. Duiwai kaifang 20 nian Haigu yu zhanwang* (Gospodarka chińska przed obliczem świata. 20 lat otwarcia na świat − oceny i perspektywy), „Waijiao xueyuan xuebao" 1998, nr 4.

Zhu Liqun, Zhao Guangcheng, *Zhongguo guoji guan de bianhua yu gonggu: dongli yu qushi* (Tendencje i zmiany: zmiany i konsolidacja międzynarodowego poglądu Chin), „Waijiao pinglun" 2008, nr 101.

Artykuły i publikacje w Internecie

„Renmin ribao" Shelun dui wai fanji zhan xinhao (Komentarz redakcyjny „Dziennika Ludowego" to sygnał kontrnatarcia), strona internetowa http://www.gold361.com/page/2012/0511/52570.shtml (dostęp: 11.08.2012).

„Renmin ribao" Shelun Ren wukeren jiu wuxi zairen, strona internetowa http://www.360doc.com/content/12/0707/11/2006953_222766103.shtml (dostęp: 11.08.2012).

China Reform Monitor, No. 331, 12 September 2000, strona internetowa http://www.afpc.org/crm/crm331.htm (dostęp: 11.06.2010).

China Urges NATO to Consult Other Regions Before Taking Action, strona internetowa http://www.english.peopledaily.com.cn/200109/13/eng20010913_80186.html (dostęp: 11.07.2011).

China's Foreign Conventional Arms Acquisitions: Background and Analysis, Congressional Research Service, Report for 106th Congress, strona internetowa http://www.csis.org/pacfor/asia-chinesemilbal (dostęp: 10.10.2010).

China−U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications, CRS Report for Congress, 10 October 2001, strona internetowa http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf (dostęp: 15.12.2012).

China−U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and PolicyImplications, CRS Report for Congress, October 2001, strona internetowa http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf (dostęp: 11.05.2012).

Cong „Hengqu siju" kan Zhang Zai zhexue de ren wen jingsheng, (Filozofia ludzkiej duchowości Zhang Zaia w świetle "czterech horyzontalnych zdań"), strona internetowa http://phi.ruc.edu.cn/dept/teacher/cp/luoanxian/200409/203.html (dostęp: 22.10.2012).

Dreyer J. T., *The PLA and the Kosovo Conflict*, May 2000, strona internetowa http://carlisle-www.army.mil/usassi/welcome.htm (dostęp: 10.02.2012).

Fewsmith J., *Debating „the China model"*, „China Leadership Monitor" 2011, no. 35, strona internetowa http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM35JF.pdf (dostęp: 10.08.2012).

Gawlikowski K., *Problem „wartości azjatyckich" i koncepcja Mahatira Bin Mohamada*, strona internetowa http://www.dsw.dominikanie.pl/pliki/Warto%C5%9Bci%20Cywilizacyj%20Azji.pdf (dostęp: 03.01.2012).

Hayden C., *The Premises of Soft Power: A Comparative Analysis of Public Diplomacy Policy Rhetoric in China and Japan*, „The International Studies Association Convention New York", New York, 16 February 2009, strona internetowa http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/3/1/1/7/2/pages311728/p311728-10.php (dostęp:12.08. 2009).

Hu Chenghua, Chen Rudong, *Dong Xi xiuci xue chuantong de lishi bijiao yu sikao* (Refleksje i porównania tradycyjnych studiów retorycznych na Zachodzie i Wschodzie), „Xiuci Xuexi" 2008, nr 5, strona internetowa http://www.eywedu.com/xiucixuexi/xcxx2008/xcxx20080514-1.html (dostęp: 12.09.2012).

Huang Aiping, *Guanyi heping jueqi yu heping fazhan de sikao* (Rozważania o pokojowym wzrastaniu i pokojowym rozwoju), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=12956 (dostęp: 25.08.2008).

Huanqiu Shibao diaocha: renwei Zhongguo shi shijie qiangguo de renshu xiafeng (Raport „Global Times": Spada liczba uznających Chiny za mocarstwo), strona internetowa http://news.sohu.com/20071228/n254355301_1.shtml (dostęp: 01.06.2010).

Jiang Dingyi, *Guanyu Weiji xia jinrong zhuwei jingji fazhan de jige zhongdian* (O wybranych problemach powrotu i dalszego rozwoju gospodarczego po kryzysie), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/29527.html (dostęp: 29.01. 2011).

Kampania „barong, bachi", strona internetowa http://www.xinhuanet.com/politics/zt20060320/ (dostęp: 12.10.2012).

Komentarz stacji telewizyjnej Phoenix, Qiu Zhenhai, *Zai Zhong Ri Diaoyudao wenti shang Meiguo nanci qi ze* (Odpowiedzialność USA w chińsko-japońskim sporze o wyspy Diaoyu), strona internetowa http://v.ifeng.com/opinion/world/201009/531a70e7-9302-4540-8d93-49bed3558676.shtml (dostęp: 11.09.2012).

Komentarz stacji telewizyjnej Phoenix, Zheng Hao, *Wen Jiabao biaoshi gei Rifan zuihou de jihui* (Wypowiedź premiera Wen Jiabao daje ostatnią szansę Japonii), strona internetowa http://v.ifeng.com/opinion/world/201009/8f639687-d63c-46a1-b37af917d3dd3451.shtml (dostęp: 11.09.2012).

Li Junru, *Sheti „Zhongguo moshi"* (Ostrożnie z chińskim modelem), strona internetowa http://theory.people.com.cn/GB/10533821.html (dostęp: 10.08.2012).

Li Junru, *Wo dui „Zhongguo daolu" de ji ge kanfa* (Kilka uwag na temat „Chińskiej drogi rozwoju"), strona internetowa http://theory.people.com.cn/GB/41038/10381682.html (dostęp: 10.08.2012).

Li Kaisheng, *Zhongguo de guoji zhanlue jiyuqi zhengzai zouxiang zhongjie* (Okres strategicznej szansy obecnie zmierza ku końcowi), strona internetowa http://www.qstheory.cn/gj/zgwj/201111/t20111123_125516.htm (dostęp: 10.08.2012).

Li Yining, *Shijie jingji weiji he zibenzhuyi zhidu tiaozheng* (Globalny kryzys finansowy i regulacja zachodniego kapitalizmu), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/28730.html (dostęp: 11.09.2012).

Lieberthal K., Wang Jisi, *Addressing U.S.−China Strategic distrust*, Brooking Institute, March 2012, strona internetowa http://www.brookings.edu/~/media/research/files/papers/2012/3/30%20us%20china%20lieberthal/0330_china_lieberthal.pdf (dostęp: 12.10.2012).

Liu Zhiming, *Jinrong weiji dongtuo le shijie dui xifang ziben zhuyi zhidu de xiangxin* (Kryzys finansowy podważa wiarygodność zachodniego kapitalizmu), strona internetowa http://www.aisixiang.com/data/37552.html (dostęp: 11.09.2012).

Mayor elected in China's newly established Sansha city, strona internetowa http://english.gov.cn/2012-07/24/content_2190593.htm (dostęp: 11.08.2012).

Men Honghua, *Lun Zhongguo jueqi de zhanlue jiyu qi* (Okres strategicznej szansy chińskiego wzrastania), strona internetowa http://myy.cass.cn/file/2006011020360.html (dostęp: 24.10.2010).

Mendelsohn J., *A Pause in Unilateralism?*, „Arms Control Today", October 2000, strona internetowa http://www.armscontrol.org/act/2000_10/mendelsohnoct00 (dostęp: 12.09.2012).

Mierzejewski D., *From Pragmatism to Morality: The Changing Rhetoric of Chinese Foreign Policy*, strona internetowa http://www.du.edu/korbel/china/forums/dominik.html (dostęp: 11.07.2012).

Mishra P., *China's New Left calls for a social alternative*, strona internetowa http://www.iht.com/articles/2006/10/13/news/left.php (dostęp: 12.07.2011).

Mozi Pingzhuang, strona internetowa http://xy.eywedu.com/29/002html/mydoc2017.htm (dostęp: 12.10. 2011).

Ni Jianping, *Dui wai chuanbo yu „heping jueqi": guojia xingxiang suzao de shijiao* (Media zagraniczne i „pokojowe wzrastanie": perspektywa image'u państwa), strona internetowa http://media.people.com.cn/GB/22114/50600/50604/3529068.html (dostęp: 23.09.2011).

Pan Wei, *The Chinese Model of Development*, Wykład w Foreign Policy Center, London, October 2007, strona internetowa http://fpc.org.uk/fsblob/888.pdf (dostęp: 12.08.2012).

Pan Zhongying, *Zhongguo de ruan guoli de wenti* (The problem of China's *soft power*), Nankai Daxue Xinwen, 4.09.2006, strona internetowa http://news.nankai.edu.cn/gnjt/system/2006/09/14/000001399.shtml (dostęp: 16.05.2009).

Shi Yinhong, Wang Jisi dengdeng Zhongguo guoji zhanlue jiyuqi zouxiang zhongjie (Shi Yinhong, Wang Jisi i inni: Okres strategicznej szansy Chin zmierza ku końcowi?), strona internetowa http://www.21ccom.net/articles/qqsw/zlwj/article_2012020753204_3.html (dostęp: 12.08.2012).

Sino−U.S. Ties Should Go Ahead From EP-3 Incident, strona internetowa http://www.china.org.cn/english/14221.htm (dostęp: 12.07.2011).

Sun Chunzhao, *Gu hanyu xiuci xue ziliao huibian* (Wybór materiałów do studiowania retoryki starożytnego języka chińskiego), „Dushu" 1983, nr 5, strona internetowa http://www.eywedu.com/20/83/60316.htm (dostęp: 11.02.2012).

Wang Jian, *Lun Zhongguo ‚heping jueqi' zhi keneng* (O możliwościach pokojowego wzrastania Chin), strona internetowa http://business.sohu.com/2004/05/23/90/article220239064.shtml (dostęp: 12.09.2009).

Wang Jun, *Zhongguo daxiang haishi qingwa?*(Chiny: słoń czy żaba?), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=10493 (dostęp: 8.09 2008).

Xia Liping, *Daguo queqi lilun he Zhongguo heping jueqi* (Teorie wzrastania mocarstw i pokojowe wzrastanie Chin), „Guoji wenti luntan" 2004, no. 36, strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=12913 (dostęp: 20.08.2010).

Zhang Gong, *Xiuci jiaoxue mantan* (Rozmowy o nauczaniu retoryki), „Xiuci xuexi" 2006, nr 6, strona internetowa http://www.eywedu.com/xiucixuexi/xcxx2008/xcxx20080613.html (dostęp: 12.09.2012).

Zhu Keyi, *Sheng Ruojing, „Huayu xiuci lilun yu shijian" xushi fanshi de juedu* („Teoria i praktyka retoryki języka": rozumienie paradygmatów narracji), „Xiuci xuexi" 2006, nr 6, strona internetowa http://www.eywedu.com/xiucixuexi/xcxx2008/xcxx20080613.html (dostęp: 12.09.2012).

Zou Xiaoming, *Heping jueqi jinfang 'guojia jihui zhuyi'* (Pokojowe wzrastanie ochroni narodowy pragmatyzm), strona internetowa http://www.tecn.cn/data/detail.php?id=10439 (dostęp: 04.09. 2010).

Indeks osobowy

Adler Emanuel 56, 62
Akajew Askar 196
Arystoteles 27, 48
Asley Richard 64
Austin John 63

Baker James 199
Barkin Samuel 77
Becker Carl 45
Bernstein Richard 226
Bidelle W. W. 32
Bo Xilai 249, 250
Bo Yibo 180, 249
Bosworth Stephen 286
Breżniew Leonid 131, 132, 149
Brooks Stephen G. 86
Burke Kenneth 28
Bush George 138, 139, 166, 202
Bush George W. 233, 234, 274, 285, 299

Callahan William 20
Cambell David 65
Cao Cao 141
Chang Kai-shek 321
Chen Chun 34
Chen Duxiu 205, 279
Chen Jiehua 218
Chen Kui 45
Chen Lemin 66
Chen Qi 297
Chen Qing 313
Chen Shui-bian 232, 233
Chen Tang 288
Chen Wangdao 49
Chen Xiankui 299
Chen Xilian 107
Chen Xitong 113
Chen Yun 53, 104, 105, 107, 110, 111, 180, 181
Chen Zhimin 179
Chen Zhiwu 315
Cheng Huo
Cheng Li 44
Cheng Manli 92, 93
Chi Haotian 181
Clinton Bill 201, 202, 216, 229
Clinton Hilary 274
Condit Celeste Michelle 51
Cox Robert 56
Cyceron 27

Dai Bingguo 274, 286
Deng Peng 228
Deng Xi 44
Deng Xiaoping 14,18, 22, 53, 55, 68, 75, 82, 100, 102−114, 117, 118, 120, 122, 124−127, 129−132, 135, 137, 138, 140, 145, 146, 173, 176, 178, 180, 181, 185, 191, 193, 199, 200, 208, 222, 225, 245−247, 256, 261, 270, 279, 281, 295, 296, 298, 300, 302, 303, 315, 319, 320, 324, 326
Deng Yingchao 105
Der Derian James 64
Derrida Jacques 64
Dickson Bruce 186
Donaldson John A. 61
Donaldson Robert H. 61
Durkheim Emil 60

Engels Fryderyk 296

Fang Lizhi 110
Feng Huiying 295
Feng Lanrui 106
Finnemore Marta 15
Foucault Michael 32, 64

Gao Haikuan 228
Gawlikowski Krzysztof 21, 37
George Aleksander 94

Gerard Alexander 86
Gill Stephen 56
Glasner Charles 222
Goldstein Judith 57
Gorbaczow Michaił 132, 139, 158, 325
Gu Hongming 228
Gui Youguang 48
Gullion Edmund 90
Guo Boxiong 182
Guo Moruo 278
Guo Shuyong 86, 304
Guo Xinning 169

Habermas Jurgen 63
Hall Edward 19
Halliday Michael 60
Han Fei 43, 96
Han Nianlong 130
Han Yu 47
Hardy Cynthia 19
Harrison James 19
Hayek Fryderyk August 56
He Xin 216
Howe Neil 58
Hu Angang 66, 183, 252, 294
Hu Chenghua 47
Hu Fuming 103
Hu Jintao 14, 18, 26, 56, 113, 181, 182, 211, 240, 245−249, 255, 260, 261, 265−268, 270−272, 274−276, 279, 280, 282−286, 300, 302, 305, 316, 317, 321, 326
Hu Qiaomu 105
Hu Qili 113
Hu Yaobang 105−107, 110−112, 117, 118, 133, 137, 138, 204, 206, 249
Hua Guofeng 22, 99, 100−104, 106−108, 119, 120, 122, 123, 128, 133
Huan Aiping 298
Huang Hua 117, 131, 132
Huang Yuxing 297
Husak Gustaw 138
Husejn Saddam 166

Jelcyn Borys 196
Jensen Vernon 41
Ji Dengkui 107
Ji Fengyuan 21
Jiang Jieshi (Chiang Kai-shek) 71, 321
Jiang Qiping 85
Jiang Xiyuan 223
Jiang Zemin 18, 56, 113, 114, 140, 144, 180, 181, 186−188, 189, 194−197, 199−212, 242, 247, 248, 255, 261, 281, 282, 296, 303, 307, 324, 326
Jianzhen (mnich buddyjski) 279
Jin Canrong 219, 313
Johnston Alastair Iain 129, 145
Jullien Francois 95

Kang Xi 308
Kang Youwei 160
Kaplan Abraham 66
Katzenstein Peter 56
Kennan George F. 317
Kennedy George 47
Keohane Robert 57
Kirkpatrick Andy 21
Kissinger Henry 16, 151, 272
Koizumi Junichiro 309
Konfucjusz 36, 38, 39, 44, 96, 239
Kong Yingda 44
Kosselleck Reinhart 35
Kratochwil Friedrich 56
Kwintylian 27

Le Yucheng 288
Lee Tenghui 208, 209
Leech Geoffrey 32
Lewis John W.17
Li Changhe 221
Li Cong167
Li Dazhao 279
Li Hongzhang 137
Li Keqiang 248, 249
Li Ling 211
Li Peng 112, 113, 139, 140, 144, 191−193, 195, 199, 200, 208, 212
Li Qianju 33
Li Ruihuan 113
Li Shaojun 21
Li Xiannian 55,77
Li Xiaobing 228
Li Ximing 113
Li Zhi 90
Liang Qichao 133
Liang Shoude 216
Liao Zhongkai 279
Lieber Karl 86
Lieberthal Keeneth 311
Lin Biao 53

Lin Yutang 228
Li Zehou 20
Lin Zhimin 66
List Friedrich 216
Liu Bei 141
Liu Feng 307
Liu Guoli 228
Liu Huqing 208
Liu Jianyong 296
Liu Ming 93
Liu Shaoqi 53, 108
Liu Xiang 45
Liu Xie 47
Liu Xifeng 66
Liu Yongtao 67
Lu Xun 133, 206, 278
Lucaites John 51
Luo Jianbo 89
Lynch Daniel 20

Ma Chaoxu 287
Makeham John 36
Mao Zedong 14, 49−51, 53, 71, 75, 82, 99, 100, 102−107, 109, 116, 119, 134, 147, 148, 159, 171, 177, 179, 181, 206, 240, 249, 272, 281, 296, 302, 303, 305, 307, 319, 322, 323
Marceau Marcel 138
Marks Karol 296
Masayoshi Ohira 117
Matalene Karolina 45
Mattern Janice Bailly 64
McGee Michael Kalvin 51
Mearsheimer John 57, 222
Men Honghua 72, 74, 83, 86, 293, 305
Mencjusz 41, 297
Morgenthau Hans 66
Mozi 39, 40, 160
Munro Ross 266
Murphy James 45

Nazarbajew Nursułtan 196
Ne Win 124
Neumann Iver 64
Nicolson Harold 34
Nie Rongzhen 105
Nietsche Friedrich 64
Niu Xianzhong 81,84
Nixon Richard 33, 151, 200, 272, 323
Nowak Piotr 31
Nye Joseph 85,86

Onuf Nicolas 57,61
Ouyang Xun 45

Pan Wei 306
Pan Zhongying 85, 230
Pape Robert 86
Peng Zhen 181
Peterson Spike 56
Philips Nelson 19
Platon 26
Primakov Jewgienij 197
Pu Xiaoyu 305
Putin Władimir 198, 199
Pye Lucian 37, 328

Qian Long 308
Qian Ping 167
Qian Qichen 131, 132, 147, 209, 235
Qiao Shi 113
Qin Chaoying 217
Qin Yaqing 15, 20, 21, 67, 73−75, 76, 227, 311

Rachmonow Emomali 196
Raphals Lisa 21
Rapley Tim 19
Reagan Ronald 128, 134, 150, 155
Ricoeure Paul 65
Rowiński Jan 21, 329
Ruggie John 56
Rui Xinwen 113

Sawyer Ralph 21
Schelling Thomas 64, 76
Schifter Richard 173
Schmitt Carl 60, 73
Schoenhals Michael 52
Schopenhauer A. 51
Schwartz Benjamin 38
Shambaugh David 20, 64
Shao Yunhuan 211
Shi Yinhong 307, 308
Shuang Mu 228
Snow Edgar 149
Song Ping 113
Song Qiang 225
Song Xi 34
Su Changhe 83, 92, 301, 308
Su Hao 220

Su Shaozhi 106
Sun Jisheng 21, 65
Sun Shulin 156
Sun Yat-sen 71, 133, 134, 149, 179, 205, 239, 278, 321
Sutter Robert 20
Sylvester Christine 56

Tai Chi-ta'o 321
Tan Quanji 49
Tang Jiaxuan 207
Tang Tao 49
Thatcher Margaret 136
Tołtstoj Lew 197
Tu Weiming 20

Van Dijk Teun 19, 77

Wan Leifei 141
Wang Bi 42
Wang Chong 45
Wang Dongxing 107
Wang Fu 45
Wang Fuchun 222
Wang Guangya 234
Wang Guoxing 313
Wang Haolei 92
Wang Hexing 215
Wang Hu'ning 85
Wang Hui 226, 322
Wang Jianglong 54
Wang Jianwei 66
Wang Jiaxiang 115
Wang Jisi 21, 75, 94, 160, 295, 307, 311
Wang Jun 304
Wang Lei 93
Wang Lijun 249
Wang Shaoguang 66, 294
Wang Tianran 82
Wang Wei 125
Wang Wei (pilot) 212, 213
Wang Yan 151
Wang Yingfan 211
Wang Yiwei 237, 292
Wang Yizhou 216, 231, 300–302, 305, 306
Wang Youcai 179
Wang Zhaoguo 249
Wang Zhen 104, 111, 221
Wang Zhenhua 221
Wang Zhiqiang 52
Wei Jinsheng 106, 112
Wei Zaijiang 34
Wen Jiabao 14, 113, 239, 245, 248, 249, 256–258, 270–272, 276–279, 281, 283, 284, 286, 287, 302, 316, 324, 326
Wendt Alexander 15, 57–61, 73
Wichelns Herbert August 27
Wittgenstein Ludwik 64
Wohlforth William 86
Wu Chunqiu 82
Wu De 107
Wu Xueqian 117, 128, 132, 134
Wu Yumin 315

Xi Jinping 248, 249, 272–274, 284, 289, 318, 324, 325, 327
Xi Zhongxun 105, 108, 109
Xia Liping 292
Xia Mianzun
Xie Yixian 74, 125
Xin Lu 36
Xin Qiji 272, 324
Xin Xiangyang 299
Xing Lu 20, 43
Xiong Zhiyong 151
Xiu Jian 296, 303
Xiu Jingqing 273
Xu Caihou 182
Xu Shen 36
Xu Xinghu 211
Xuan De 141, 142
Xue Litai 17
Xunzi 40, 41, 297

Yan Mingfu 113
Yan Xuetong 21, 67, 83, 87, 216, 217, 222, 227, 295, 296, 297, 303, 307
Yan Yanming 315
Yang Chuang 74
Yang Guangbin 293
Yang Jiechi 213, 264
Yang Shankun 139
Yang Shuda 49
Yao Wenlin 153
Ye Jianying 104
Ye Zhangrong 159, 217
Ye Zicheng 146
Yin Jiwu 296
Yu Xintian 71, 85, 89, 93
Yu Yuan 217

Zeng Qinhong 245
Zhang Aiping 109
Zhang Baijia 71
Zhang Haisheng 66
Zhang Ji 86
Zhang Jianjing 88
Zhang Jiliang 74
Zhang Quanyi 87
Zhang Wannian 181, 213
Zhang Wenchong 65
Zhang Wenmu 221
Zhang Xianyang 106
Zhang Xiaomin 89, 303
Zhang Yiting 223
Zhang Zengzeng 225
Zhang Zhai 240
Zhao Qizheng 90, 94
Zhao Suisheng 178
Zhao Tingyang 73, 321
Zhao Yuliang 66
Zhao Ziyang 108, 110−113, 119, 122, 123, 128, 135, 136, 138−140, 175, 180, 320
Zheng Bijian 176, 237
Zheng Dian 49
Zheng He 240, 277, 283
Zheng Ziyu 49
Zhou Enlai 14, 56, 75, 90, 101, 107, 112, 114, 115, 117, 133, 134, 137, 171, 187, 205, 206, 245, 272, 274, 278, 281, 298, 305, 322, 323
Zhou Guiyin 67
Zhou Jianming 299
Zhou Lin 182
Zhou Piqi 21, 82
Zhu Feng 223
Zhu Liqun 311
Zhu Muzhi 221
Zhu Rongji 176, 182,193, 201, 207, 210, 211, 256
Zhu Yong 211
Zhuang (*Zhuangzi*) 42
Zoellick Robert 274, 299
Zou Xiaoming 303

Od Redakcji

Dr Dominik Mierzejewski − adiunkt w Zakładzie Azji Wschodniej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Odbył studia w zakresie języka chińskiego na Shanghai International Studies University (1999–2000 i 2003–2004). Otrzymał stypendium im. Jana Karskiego (2003) oraz odbył staż w The Heritage Foundation w Waszyngtonie w 2003 r. W 2010 r. otrzymał prestiżowe stypendium Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej KOLUMB, co umożliwiło mu roczny staż podoktorski w Chińskiej Akademii Nauk Społecznych. Jest członkiem organizacji międzynarodowych: Association for Asian Studies, European Association of Chinese Studies (członek zarządu) oraz The Chinese Association of Political Studies. Od 2007 r. pełni funkcję członka zespołu redakcyjnego „Journal of Contemporary Eastern Asia", wydawanego w Korei Południowej oraz rocznika „Azja-Pacyfik", wydawanego w Warszawie. Współpracuje z Fundacją Pułaskiego, portalem pod patronatem MSZ www.azja-pacyfik.pl. Wspólnie z grupą sinologów prowadzi blog www.natematchin.pl